T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

GELENEKSEL BİR MESKEN TİPİNİN TURİZMDE ÇEKİCİLİK POTANSİYELİNİN ARAŞTIRILMASI: DÜĞMELİ EVLER ÖRNEĞİ (AKSEKİ DAĞLIK ÇEVRESİ / ANTALYA)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Kamile MANAV

Tez Danışmanı
Prof. Dr.
Vedat ÇALIŞKAN

Çanakkale-2018

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "**Geleneksel Bir Mesken Tipinin Turizmde Çekicilik Potansiyelinin Araştırılması: Düğmeli Evler Örneği (Akseki Dağlık Çevresi / Antalya)** adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/10.../2018

Kamile MANAV

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Kamile MANAV'a ait "Geleneksel Bir Mesken Tipinin Turizmde Çekicilik Potansiyelinin Araştırılması: Düğmeli Evler Örneği (Akseki Dağlık Çevresi / Antalya) adlı çalışma, jürimiz tarafından Coğrafya Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyeler	**İmza**
Prof. Dr. Vedat ÇALIŞKAN (Danışman)	
Prof. Dr. Selver ÖZÖZEN KAHRAMAN	
Prof. Dr. Yılmaz ARI	

Tez No: 10215433
Tez Savunma Tarihi: 10.09.2018

ONAY
Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

08./10./2018

ÖZET

GELENEKSEL BİR MESKEN TİPİNİN TURİZMDE ÇEKİCİLİK POTANSİYELİNİN ARAŞTIRILMASI: DÜĞMELİ EVLER ÖRNEĞİ (AKSEKİ DAĞLIK ÇEVRESİ / ANTALYA)

Türkiye'de geleneksel kırsal konut mimarisinin ilginç örneklerinden birini temsil eden 'düğmeli evler', Akdeniz bölgesinde Antalya ilinin dağlık kesimlerinde yer alan Akseki ve İbradı ilçelerinde ve bu ilçelere bağlı kırsal yerleşmelerde dağılış gösterir. Sınırları belirli bir çevre içinde, insan-çevre ve kültür etkileşimini yansıtan özellikleriyle 'düğmeli evler'; dağılış gösterdiği coğrafi çevre içinde kolayca temin edilebilen malzemelerin (taş ve ağaç malzemeler vb) kullanımı ve özgün bir yapı tekniğiyle dikkat çekmektedir.

Sınırlı bir çevre içinde inşa edilmiş ve sınırlı sayıda örneği günümüze değin ulaşmayı başaran bu geleneksel ve özgün mesken tipi, kültürel ve mimari bakımdan bir miras değer olarak kabul edilebilir. Bu mimari örneklerin tarihsel geçmişi ve kültürel bağlantıları günümüzde onların turizmde bir çekicilik kazanmasını da sağlamış görünmektedir. Özellikle son yıllarda bazı yerleşmelerde 'düğmeli evler'den otel, pansiyon, restoran, müze gibi turizme yönelik girişimlerle yararlanıldığı bir süreç söz konusudur. Kültür turizmi bakımından fırsatlar sunan bu kültürel kaynak değerin, turizm ile mevcut ilişkilerini belirleyebilmek, gelecekle ilgili planlamalar açısından oldukça önemlidir. Kırsal bir çevrede, özgün mimari karakteri ile yüksek düzeyde kültürel peyzaj görünümü katkısı sağlayan 'düğmeli evler'in turizm ile mevcut ilişkilerini belirleyebilmek ve bu süreçte etkili olan faktörleri açıklayabilmek bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Saha çalışmaları sürecinde uygulanan anket, görüşme ve mülakatlara dayalı olarak elde edilen veri ve bilgiler SWOT analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Böylece 'düğmeli evler'in bazı tarihsel periyotlar içindeki mekansal dağılış özelliklerinin, fonksiyon değişimlerinin ve turizm ile bağlantılarının açıklanması hedeflenmiştir.

Sonuç olarak, kültürel bir yörenin sınırları içerisinde yer alan 'düğmeli evler', Akdeniz bölgesinde Antalya iline bağlı Akseki-İbradı Havzasındaki doğal çekiciliklerin turizme konu olmasıyla keşfedilerek, havzada turizmin çeşitlenmesine ve kültürel kimlik kazanmasına katkı sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Halk Mimarisi, Düğmeli Evler, Kültürel Miras Turizmi, Batı Toroslar, SWOT Analizi.

ABSTRACT

INVESTIGATION THE TOURISM ATTRACTIVENESS POTENTIAL OF A TRADITIONAL HOUSE TYPE: THE CASE OF BUTTONED HOUSES (MOUNTAINOUS AREAS OF AKSEKİ / ANTALYA)

Representing one of the most interesting example of traditional rural housing architecture in Turkey, 'Buttoned houses' show distribution in Akseki and Ibradi-located in mountainous areas of Antalya province in the Mediterranean Region-and in the rural settlements of Akseki and Ibradi. 'Buttoned houses', which reflect the interaction of human environment and culture in a particular environment, draw attention with the use of materials such as stone, wood, etc., which are easily available in the geographical environment, and their original construction technique.

This traditional and original type of residence, which has achieved a limited number of examples on a day-to-day basis, can be regarded as a heritage value in terms of culture and architecture. Historical backgrounds and cultural connections of these architectural examples have given them a charm in tourism today. Especially in recent years, in some settlements, 'buttoned houses' are the subject of being benefitted as an initiative for tourism such as hotel, pension, restaurant and museum. To be able to determine the current relations of this cultural resource, which offers opportunities in terms of cultural tourism, to tourism is very important in terms of future plans. The purpose of the research is to determine the existing relations of 'buttoned houses', which offer a high level of cultural landscape view with their original characteristics in a rural environment, to tourism and to explain the factors that are effective in this process. The data and information obtained based on the questionnaire and interviews conducted during fieldwork were evaluated by SWOT analysis method. Thus, it is aimed to explain the spatial distribution characteristics of 'Buttoned Houses" in some historical periods, change of their functions and connection with tourism.

As a result, 'buttoned houses' located within the borders of a cultural region have contributed to diversification of tourism and to gain cultural identity in the basin thank to the discovery of natural charms as being a subject of tourism in the Akseki-Ibradi Basin of the Mediterranean region of Antalya.

Key Words: Traditional Folk Architecture, Button Houses, Cultural Heritage Tourism, Western Taurus, SWOT Analysis.

ÖNSÖZ

İnsanların yaşamları boyunca ihtiyaç duyduğu tüm barınak tiplerini kapsayan meskenler, insan yaşamı ve yerleşme olgusunun temelini oluşturan bir parçadır. İnsanlar için barınak oluşturan meskenlerin doğal çevrede kolayca temin edilen ve işlenmeye ihtiyaç duyulmadan kullanılan malzemelerle inşa edilen formları daha çok kırsal mesken özelliği taşımaktadır. Kuşkusuz köklü tarihsel geçmiş içinde zengin ve renkli kültürel özelliklere sahip olan çevrelerde bazı kırsal mesken örnekleri coğrafi ve kültürel çevreyle özdeşleşen karakteristik formlar kazanmıştır. Bir bakıma geleneksel kırsal meskenler, yer aldıkları coğrafi çevrenin sunduğu olanaklara karşı, kültürün etkisiyle şekillenen tercihlerin sonucu olarak, coğrafi çevre ve kültürü birlikte en iyi şekilde temsil eden örnekler durumundadır.

Karakteristik coğrafi şartların doğrudan ya da dolaylı yansımasını üzerinde toplayan geleneksel kırsal mesken örnekleri, artık günümüzde turizm sayesinde tanınarak geleceğe taşınmaktadır. Bu çevrelerde var olan meskenlerin mimari miras niteliği kazanarak turizme konu olması, bu çevrelerin değişime açık hale getirildiği Endüstri Devrimi sürecine rastlamaktadır. Nitekim, dünyada yaşanan Endüstri Devrimi süreci, bir yandan sanayileşmeyle birlikte kırsal nüfusun kentlere yığılması, diğer yandan ziraat tekniklerinin gelişmesi ile geleneksel kırsal çevrelerin farklılaşmasına zemin oluşturarak, kırsal ve kentsel alanların yaşam biçiminde köklü değişikliklere neden olmuştur. Aynı zamanda bu süreç, kırsal toplumların yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan mesken mimarisinin gelecek kuşaklar açısından korunması gerekli bir kültür mirası olarak değerlendirilmesini de gündeme getirmiştir.

Günümüzde bu çevrelerin turizm ile keşfi miras değerlerinin farkına varılmasında ve daha iyi anlaşılmalarında da etkili olmuştur. Tarihsel ve geleneksel özelliklere sahip bu mimari örneklerin günümüze değin ulaşabilmesi, onların turizm yoluyla keşfedilmesine ve değer kazanmalarına da yardımcı olmaktadır. Nitekim kırsal yerleşimlerin yerel kültürünün izlerini taşıyan, mimari miras niteliğindeki meskenlere sahip bu çevreler günümüzde alternatif turizm arayışlarına yönelen ziyaretçi ve turistlerin ilgi odağı haline gelmektedir. Bu süreçte kuşkusuz mimari miras niteliğindeki meskenlerin kültür varlığı olarak tanımlanması ve korunarak kimlikli hale getirilmelerinin de önemli katkıları olmuştur. Küreselleşme sürecinin etkisiyle dünyanın hemen her yerinde giderek aynılaşan mimari

örnekler ve onlardan oluşan yerleşmeler, özellikle kırsal-kültürel turizmde benzersiz, özgün örneklere sahip çevrelere önemli üstünlükler sağlamaktadır.

Kültürün mekana yansımasını en güçlü şekilde temsil eden geleneksel kırsal meskenler, tüm dünyada olduğu gibi özgün formlarıyla Türkiye'de büyük bir zenginlik göstermektedir. Yerleşmelerin köklü tarihsel geçmişlerinin biriktirdiği bu deneyim ve miras, aynı zamanda Anadolu'nun mesken malzemelerine etki eden coğrafi faktörlerinin zenginliği ile şekillenmiştir. Ayrıca, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde geçmişten günümüze değin ulaşma başarısı gösteren geleneksel yapı teknikleri, bu yönüyle miras değerlerimizi temsil etmektedir. Nitekim araştırmaya konu olan 'düğmeli evler'de Akseki-İbradı Havzası'nda kendine özgü bir inşa tekniğiyle, içinde bulunduğu coğrafi çevre ile bütünleşmiş kültür mirasını bugünlere ulaştırmayı başarabilen kırsal meskenlerdendir. 'Düğmeli evler', asırlarca geriye giden ve özgün çevresel koşullara başarılı bir şekilde adapte olan bir kültürün mimariye yansımış şeklidir. Buna ek olarak orijinal örnekleriyle yöresel ekolojiye uyumun başarılı bir örneğini temsil eden bu evler, mimari teknikleriyle de Anadolu meskenlerinin tarihsel kökenlerini aydınlatmaya yardımcı olmaktadır.

Akseki-İbradı Havzası'nda 1990'lı yıllardan itibaren değerinin anlaşılarak korunması gerekliliği hissedilen 'düğmeli evler', bu yıllardan itibaren koruma sayesinde turizme konu olmaya başlamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise havzanın çoğu yerleşmesindeki 'düğmeli evler'de turizm potansiyeli olmasına rağmen, aktif olarak birkaç yerleşmede 'düğmeli evler' turizmle tanışmıştır. Oysa havzada toplam 60 mahalle yerleşmesi vardır ve 14 yerleşme dışında hepsinin 'düğmeli evler'e dayalı bir turizm potansiyeli olduğu tespit edilmiştir. Bu yerleşmelerin 15'inde yüksek, 14'ünde orta, 17'sinde düşük turizm potansiyeli olmasına rağmen, sadece 4 yerleşmenin 'düğmeli evler' sayesinde turizmde aktif olması ve diğerlerinin henüz turizme konu olmaması üzerinde durulması gereken bir durumdur.

Gerek araştırma sahası genelinde bugüne değin 'düğmeli evler'in mevcut durumunu ortaya koyan çalışmaların sınırlı oluşu, gerekse 'düğmeli evler'in turizm çekiciliğini havzanın turizm potansiyeli ile ilişki içinde değerlendiren çalışmaların eksikliği nedeniyle planlanan bu araştırmanın, alana katkı sağlaması öngörülmüştür.

Tez konusunun belirlenmesinden tezin sonuçlanmasına kadar, her aşamasında büyük desteğini ve rehberliğini gördüğüm, bu vesile ile değerli fikir ve görüşlerinden daha

fazla yararlanma imkanı bulduğum, danışman hocam Prof. Dr. Vedat ÇALIŞKAN'a teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Çalışmam esnasında Akseki-İbradı Havzası'nın 25 mahallesinde arazi çalışmaları yapma fırsatı buldum. Arazi çalışmalarım sırasında çalışma saham ve 'düğmeli evler'le ilgili çok değerli bilgiler veren ve oldukça samimi ve ilgili olan mahalle sakinlerine çok teşekkür ederim. Posta yoluyla gönderdiğim anketleri cevaplayarak bize dönüş yapan tüm mahalle muhtarlarına ve yüz yüze görüştüğüm tur operatörlerine değerli katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Araştırma sahasını ilk önce tanımamda öncülük eden Sn. İmdat BÜKÇÜ'ye, arazi çalışmalarım esnasında benimle birlikte hareket eden kardeşim Sn. İbrahim MANAV'a, çalışma esnasında her zaman bilgilerine müracaat ettiğim İbradı Belediyesi Kültür İşleri sorumlusu Sn. Serkan GEDİK'e ve İbradı-Ormana-Ürünlü Alan Klavuzu Sn. Zeki CENGİZ'e, Ormana Active'in sahibi Sn. Aydın ve Jane ÖZGÜVEN'e, Sn. Muhammet GÜZEL'e, Sn. Niyazi EKİNCİ'ye, değerli katkılarından dolayı özellikle çok teşekkür ederim. Ayrıca, Sn. Müge SANDAL'a, Cendeve Mahallesi (Akseki) muhtarı Sn. Salih ÇELİK'e, Bademli Mahallesi (Akseki) muhtarı Sn. Durmuş Ali ÖZEN'e, Susuzşahap Mahallesi (Akseki) muhtarı Sn. Kemal ULAŞ'a, Karakışla Mahallesi (Akseki) muhtarı Sn. Bahtiyar UYSAL'a, Akseki Belediyesi'nden mimar Hakime YILMAZ'a, İbradı Belediyesi'nden Sn. Erdoğan YILMAZ'a, Antalya Orman Bölge Müdürlüğü'nden Sn. Emine Esra ER'e, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı'ndan Sn. Esra AKDOĞAN'a, Vianobilis Travel'de tur operatörü Sn. Ertan YILDIRIM'a, yöre sakinlerinden 'düğmeli ev' yapım ustası Ahmet KONDAK'a, yöre sakinlerinden Sn. Alim Doğan ÖZCİVAN'a, Sn. Mustafa KAVASOĞLU'na, Sn. Doğan GÜVEN'e, Sn. İbrahim EKMEKÇİ'ye, Sn. Abdullah KARA'ya, Sn. Nebi ÖZDENOĞLU'na, Sn. Mustafa ŞAHİN'e ve evlerini bize açarak resim çekme imkanı tanıyan ismini bilmediğim tüm halka teşekkürü bir borç bilirim. Buna ek olarak literatür taramalarım esnasında değerli çalışmalarından faydalandığım tüm bilim insanlarına ayrıca çok teşekkür ederim.

Bu çalışma, çok sayıda insanın desteği ve çok sayıda bilim insanının eserinin katkılarıyla bu hale geldi. Tüm emeği geçenlere çok teşekkür ederim.

Bu çalışmayı, dünyaya gelmeme vesile olan fakat bu günümde yanımda olamayan merhume annem Fatma MANAV'a; merhum babam Mehmet MANAV'a ve akademik

dünyada var olmamı destekleyen danışman hocam Prof. Dr. Vedat ÇALIŞKAN'a, üzerimdeki haklarını bir nebze olsun ödeyebilmek umuduyla ithaf ediyorum.

Kamile MANAV

Çanakkale, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..…… i

ABSTRACT…..…….. iii

ÖNSÖZ …… v

İÇİNDEKİLER……... ix

KISALTMALAR…… xiii

TABLOLAR……...…… xv

ŞEKİLLER……...…….. xvii

YEREL ADLAR ve ADLANDIRMALAR SÖZLÜĞÜ……. xxviii

GİRİŞ…….. 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Mesken ve Mesken Tipleri…… 27

1.1.2. Mesken…….. 28

1.1.3. Kırsal Meskenler…….. 33

1.1.4. Şehirsel Meskenler……. 35

1.1.5. Geleneksel Meskenler…….. 36

1.1.6. Geleneksel -Kırsal Bir Mesken Tipi Olarak Düğmeli Evler……. 38

1.2. Geleneksel Mimarinin Dikkat Çekici Olduğu Çevrelerin Kültür, Miras ve Turizm Bağlamı……. 41

1.2.1. Kültür…….. 43

1.2.2. Turizm……. 45

1.2.3. Kültür Turizmi / Kültürel Turizm…….. 46

1.2.4. Miras…… 50

1.2.5. Kültürel Miras……. 52

1.2.6. Kültürel Miras Turizmi……. 54

1.3. Halk Mimarisi…… 57

1.3.1. Geleneksel Mimari……. 61

1.3.2. Geleneksel Halk Mimarisi…….. 62

İKİNCİ BÖLÜM

KIRSAL ÇEVRELERDE GELENEKSEL MESKENLERİN COĞRAFİ BAĞLANTILARI VE GELENEKSEL MESKENLERDEN TURİZMDE YARARLANMANIN ANA HATLARI

2.1. Geleneksel Kırsal Meskenlerin Coğrafi Bağlantıları…….. 65

2.1.1. Türkiye'de Geleneksel Kırsal Mesken Tiplerine Etki Eden Fiziki Coğrafi Faktörler (Jeolojik Yapı, Bitki Örtüsü, Topoğrafya, İklim)……. 67

2.1.2. Türkiye'de Geleneksel Kırsal Mesken Tiplerine Etki Eden Beşeri Coğrafya Faktörleri (Sosyo-Demografik; Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Faktörler)…… 79

2.2. Türkiye'de Geleneksel Mesken Tiplerinin Yapısal ve İşlevsel Özellikleri (Malzeme, Plan, Cephe, Oda, Sofa, Geçit Özellikleri ...…….. 102

2.3. Kırsal Çevrelerde Geleneksel Meskenlerden Turizmde Yararlanma…….. 123

2.3.1. Kırsal Çevrelerin Geleneksel Meskenlerinden Turizmde Yararlanmada Farklı Ülkelerden Örnekler (Skansen, d'Alsace Ecomuseum, Taramundi).…….. 127

2.3.2. Kırsal Çevrelerde Geleneksel Meskenlerden Turizmde Yaralanmada Türkiye'den Örnekler (Beypazarı, Safranbolu, Cumalıkızık,)….. 136

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA SAHASINDA DÜĞMELİ EVLERİN COĞRAFİ BAĞLANTILARI VE DÜĞMELİ EVLERİN TEMEL MİMARİ, FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ

3.1. Araştırma Sahası (Tarihi ve Konumu)…….. 171

3.2. Düğmeli Evlerin Coğrafi Bağlantıları…… 177

3.2.1. Araştırma Sahasının Fiziki Coğrafya Özellikleri ve Düğmeli Evlere Etkisi (Jeolojik Yapı, Bitki Örtüsü, Topoğrafya, İklim)……. 178

3.2.2. Araştırma Sahasının Beşeri-Kültürel Coğrafya Özellikleri ve Düğmeli Evlere Etkisi (Sosyo-Demografik; Sosyo-Kültürel ve Sosyo-Ekonomik Özellikler)……. 204

3.3. Düğmeli Evlerin Temel Mimari Özellikleri…….. 226

3.3.1. Düğmeli Evlerin Yapısal Özellikleri…… 226

3.3.2. Plan Özellikleri…… 235

3.3.3.Cephe Özellikleri…… 238

3.4. Kullanılan Malzemelerin Özellikleri…….. 240

3.5. Düğmeli Evler İçin Yer Seçimleri…… 242

3.6. Düğmeli Evlerin Fonksiyonel Birimlerinin Özellikleri (Oda, Sofa, Kapı, Pencere, Kafes ve Parmaklık, Merdiven, Çıkma, Tavan, Ocak ve Çatıların Özellikleri)……..... 242

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÜĞMELİ EVLERİN TURİZM İLE BAĞLANTILARI

4.1. Araştırma Sahasının Başlıca Turistik Kaynakları (Doğa ve Kültür Temelli Turizm Kaynakları)……. 274

4.2. Araştırma Sahasında Düğmeli Evlerin ve Diğer Turizm Çekiciliklerinin Turizm ile Bağlantıları……. 294

4.2.1. Düğmeli Evlerin Turizme Kazandırılması……. 300

4.2.2. Diğer Turizm Çekiciliklerinin Turizme Kazandırılması…….. 306

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1. Araştırma Alanında Düğmeli Evlerin Güncel Durum Tespiti…… 315

5.2. Araştırma Sahasının ve Düğmeli Evlerin Turizm PotansiyelininTespiti… 351

5.3. Araştırma Alanındaki Yerleşmelerin Düğmeli Evlere Dayanan Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi…… 332

5.3.1. Turizm Bakımından Potansiyel Oluşturan Yerleşmeler (Yüksek, Orta ve Düşük Potansiyelli Yerleşmeler)……. 335

5.3.2. Turizm Açısından Potansiyeli Olmayan Yerleşmeler…….. 342

5.4. Araştırma Bulgularının SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi…….. 344

SONUÇ VE ÖNERİLER…… 350

KAYNAKÇA…… 362

EK-1: Anket Formu…….. 415

EK-2: Mülakat Soruları…… 422

EK-3: Bilirkişi Soruları……. 424

ÖZGEÇMİŞ…… 425

KISALTMALAR

ADNKS : Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.

AKMED : Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi.

BAKA : Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı.

CNN : Cable News Network (Kablolu Haber Ağı).

ÇEKÜL : Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı.

GEEAYK : Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu.

ICOMOS : International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi).

KUDEB : Koruma Uygulama ve Denetim Büroları.

MYO : Meslek Yüksek Okulu.

OWHC : Organization of World Heritage Cites (Dünya Miras Şehirleri Organizasyonu).

ÖDA : Özel Doğa Alanı.

SOKÜM : Somut Olamayan Kültürel Miras.

STK : Sivil Toplum Kuruluşları.

TAÇ : Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı.

TAY : Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri Projesi.

TMMOB : Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği.

TRT : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu.

TUİK : Türkiye İstatistik Kurumu.

TÜBA-TÜKSEK : Türkiye Bilimler Akademisi Türkiye Kültür Sektörü.

TÜRSAB : Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği.

UCI : Union Cycliste Internationale (Dünya Bisiklet Birliği).

UN : United Nations **(**Birleşmiş Milletler).

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı).

WTO : World Tourism Organization (Dünya Turizm Örgütü).

WWF : World Wildlife Fund (Dünya Doğayı Koruma Vakfı).

YHGS : Yaban Hayatı Geliştirme Sahası.

TABLOLAR

Tablo 1. Araştırma Evreni (anket uygulanan ve saha çalışması yapılan mahalleler)… 21

Tablo 2.1.Türkiye'de görülen geleneksel meskenlerin etkilendikleri kültürler ve bu kültürlerin etkisiyle gelişen mesken mimarisi……. 88

Tablo 2.2. Beypazarı'na yıllara göre gelen turist sayısı……. 148

Tablo 2.3. Safranbolu'ya yıllara göre gelen turist sayısı…… 160

Tablo 3.1. Araştırmada yararlanılan istasyonların iklim verileri……... 191

Tablo 3.2. Akseki, İbradı, Konya ve Antalya Meteoroloji İstasyonuna ait ortalama sıcaklıkla (^{o}C) ilgili değerlerin aylara göre dağılışı……..... 194

Tablo 3.3. Akseki ve İbradı'nın aylık ortalama rüzgâr hızları (m/s)…….. 197

Tablo 3.4. Antalya ve Konya'nın günlük ortalama güneşlenme süreleri (saat, dakika) 199

Tablo 3.5. Akseki, İbradı, Konya ve Antalya'nın aylık ve yıllık ortalama yağış değerleri(mm)…… 202

Tablo 3.6. Akseki, İbradı, Antalya ve Konya'nın aylık ve yıllık ortalama nem değerleri (%)……. 203

Tablo 3.7. Akseki ve İbradı'nın yıllara göre kır, şehir ve toplam nüfusları…….. 207

Tablo 3.8. Antalya'nın ilçelerinin günümüz nüfusu…….. 209

Tablo 3.9. Akseki-İbradı Havza'sında en fazla yetişen/yetiştirilen tarım ürünleri… 215

Tablo 3.10. Akseki-İbradı Havza'sının öne çıkan hayvansal ürünleri…….. 216

Tablo 4.1. Araştırma sahasında doğa temelli turizm kaynakları ve bu kaynaklara bağlı gelişen / gelişebilecek turizm tipleri…… 277

Tablo 4.2. Araştırma Sahasında çoğu koruma altında olan kültürel değerler ve bu değerlerin dönemsel gösterimi…… 285

Tablo 5.1. Güvenilirlik Analizi sonuçları…… 330

Tablo 5.2. Beş Noktalı Likert Ölçeği formunda hazırlanan soruların analizi için sonuçlar…… 331

Tablo 5.3. ‘Düğmeli evler’in turizm potansiyelinin yerleşmelere göre sınıflandırılması…… 333

Tablo 5.4. Yöredeki yerleşmelerin turizm potansiyeli düzeylerine göre sınıflandırılması…… 336

Tablo 5.5. Yüksek düzeyde potansiyele sahip yerleşmeler…… 337

Tablo 5.6. Orta düzeyde potansiyele sahip yerleşmeler…….…….... 340

Tablo 5.7. Düşük potansiyele sahip yerleşmeler..……..... 342

Tablo 5.8. Turizm açısından potansiyeli olmayan yerleşmeler…….. 343

Tablo 5.9. Düğmeli evlerin mevcut durumu ve turizm potansiyelinin SWOT Matrisi…….…… 377

ŞEKİLLER

Şekil 1. Araştırma sahasının konum haritası……. 18

Şekil 2. Araştırma sürecinde saha çalışması yapılan mahallelerin gösterimi…… 22

Şekil 3. Geleneksel meskenleri ile turizm ilişkisini değerlendirmek amacıyla, araştırma kapsamında örnekler verilen yerleşmelerin dağılışı…….. 25

Şekil 4. Saha çalışmaları yapılarak geleneksel meskenleri ile turizm ilişkisi değerlendirilen ve farklı çevrelerin geleneksel mimarilerini gözlemlemek için saha çalışması yapılan yerleşmelerin dağılışı…… 26

Şekil 2.1. Geleneksel kırsal meskenlerin coğrafi bağlantılarının şematize gösterimi.. 65

Şekil 2.2. Farklı bölgelere ait benzer coğrafi çevrelerden mesken eklentisi örneği.... 66

Şekil 2.3. Kapalı alan kadar açık mekana sahip bir ev örneği…….. 71

Şekil 2.4. İklim koşullarına göre biçim almış çatı örneği……..... 71

Şekil 2.5. Pastel renklere sahip geleneksel evlere örnekler……..... 72

Şekil 2.6. Farklı malzemelerle inşa edilmiş duvar örneği……... 73

Şekil 2.7. Cephelerinde çok sayıda pencerelerin var olduğu geleneksel evler…… 74

Şekil 2.8. Tavanı kubbeli olan Harran evinin odasından bir görünüm……... 75

Şekil 2.9. İçinde bulunduğu iklime göre yön almış geleneksel ev örneği…… 76

Şekil 2.10. İçinde bulunduğu iklimin etkisi ile yön almış geleneksel meskenler…..... 77

Şekil 2.11. Ahşap yapılı ve geniş saçaklı geleneksel kırsal Karadeniz meskeni……. 78

Şekil 2.12. Müze olarak işlev gören bir evin dokuma atölyesi olarak ayrılmış bölümünden bir görünüm……. 84

Şekil 2.13. Zemin katı dükkan-atölye gibi işlev gören Rum evi örneği……. 85

Şekil 2.14. Geleneksel ve modern meskenlerin birlikteliği……. 86

Şekil 2.15.Çatalhöyük yerleşmesinden bir kesit…….. 89

Şekil 2.16. Geleneksel Erzurum evinden bir görünüm……..... 90

Şekil 2.17. Geleneksel Trabzon evinin cephesel ifadesi…….. 91

Şekil 2.18. Geleneksel Safranbolu evinden bir görünüm……..... 92

Şekil 2.19. Geleneksel Edirne evinde cephe düzeni…… 93

Şekil 2.20. Geleneksel Osmanlı-Türk Evlerinden bir görünüm…….. 94

Şekil 2.21. Geleneksel Bodrum evinden bir görünüm……. 95

Şekil 2.22. Geleneksel Konya evi…… 96

Şekil 2.23. Geleneksel Antalya evlerinden bir görünüm……..... 97

Şekil 2.24. Geleneksel Diyarbakır evinden bir görünüm…… 98

Şekil 2.25. Assos'ta geleneksel taş mesken örnekleri……..... 99

Şekil 2.26. Ahşap iskeletlerin arası taş ve kerpiçle doldurulmuş hımış tekniği de denilen duvar örneği…….. 104

Şekil 2.27. Türkiye'de doğal çevre koşullarının sunduğu yapı malzemelerinin dağılışı 105

Şekil 2.28. Sedad H. Eldem'e göre geleneksel "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde en fazla tercih edilen plan tipleri……. 107

Şekil 2.29. Dekoratif özellik kazanmış bir cephe örneği……... 109

Şekil 2.30. Geleneksel Afyonkarahisar evlerinin cephesel görünümleri…… 110

Şekil 2.31. Uygun cephelerde, açık (balkon) ve kapalı (cumba vd.) çıkma örneği… 111

Şekil 2.32. Odanın bir duvarında yer alan dolapların görünümü…….. 112

Şekil 2.33. Oldukça süslenmiş bir odanın görünümü……. 113

Şekil 2.34.Günümüzde farklı etkinliklere hizmet eden ve Balkanlarda Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi" örneğinden olan evin sofasından bir görünüm…… 115

Şekil 2.35. Mabeynden (evin ortasında yer alan mekan) üst kata çıkılan merdiven örneği……. 116

Şekil 2.36. Geleneksel Ermeni-Rum evlerini yansıtan meskenler……. 117

Şekil 2.37. Geleneksel Rum mimarisini temsil eden taş ev……... 118

Şekil 2.38. Geleneksel Rum evlerinde cumba ve balkon görünümü…… 119

Şekil 2.39. Geleneksel Rum evinde cephede cumbanın görünümü…….. 120

Şekil 2.40. Kortijo-Aile Evinin avluya bakan cephesinden görünüm…… 122

Şekil 2.41. Geleneksel meskenleri ile turizm ilişkisini değerlendirmek amacıyla, farklı ülkelerden örnekler verilen yerleşmelerin gösterimi……..……..... 128

Şekil 2.42. Skansen'de Geleneksel kırsal meskenlerin görünümü…… 129

Şekil 2.43. Geleneksel Skansen evinde yaşam…….. 130

Şekil 2.44. Geleneksel Alsace evlerinin görünümü…… 131

Şekil 2.45. Geleneksel Alsace evleri……. 132

Şekil 2.46. Taramundi'den bir görünüm……... 134

Şekil 2.47. Taramundi'de geleneksel mimari……..... 135

Şekil 2.48. Geleneksel meskenleri ile turizm ilişkisini değerlendirmek amacıyla örnekler sağlanan yerleşmelerin gösterimi…… 139

Şekil 2.49. Beypazarı'nda ticari amaçlı inşa edilen bir kervansaray……..……..... 140

Şekil 2.50. Gelenekesel Beypazarı evlerinin görünümü……..…… 141

Şekil 2.51. Zemin katın taşlıkla birlikte görünümü…..……..……. 142

Şekil 2.52. Genellikle büyük konaklarda yer alan ocaklı aşevinin görünümü..... 142

Şekil 2.53. Çatı katında bir çeşit cumba örneği olan "guşgana" görünümü…..... 143

Şekil 2.54. Bugün müze olarak işlev gören bir evin oda dolaplarının görünümü..... 144

Şekil 2.55. Ara katta yer alan sofanın görünümü……..... 145

Şekil 2.56. Üst katta yer alan esas sofanın görünümü……..... 145

Şekil 2.57. Kendi yaptığı ürünleri pazarlayan bir kadın girişimci……. 147

Şekil 2.58. Safranbolu'da ticari amaçlı inşa edilen bir kervansaray……. 150

Şekil 2.59. Geleneksel Safranbolu evlerinin genel görünümü…….. 151

Şekil 2.60. Safranbolu'da geleneksel mimari görünümü…….. 152

Şekil 2.61. Katlar arasında bağlantı sağlayan ahşap merdiven……. 153

Şekil 2.62. Odanın genel görünümü…….. 154

Şekil 2.63. Odada dolapların görünümü……..... 154

Şekil 2.64. Tavan ve duvarların birlikte görünümü…… 155

Şekil 2.65. Sofadan bir görünüm…… 155

Şekil 2.66. Dönme dolabın haremlik bölümünden görünümü…… 156

Şekil 2.67. Havuzlu başodadan bir görünüm…..... 157

Şekil 2.68. Turizme hizmet eden bir konak…… 159

Şekil 2.69. Geleneksel Cumalıkızık evlerinin görünümü…….. 161

Şekil 2.70. Geleneksel el sanatlarının da pazarlandığı hediyelik eşya standı……..... 162

Şekil 2.71. Cumalıkızık'ta geleneksel bir evin görünümü……. 163

Şekil 2.72. Zemini yığma taş duvarlı ve üst katı çivit mavi boyalı bir evin görünümü 164

Şekil 2.73. Avlunun bir kısmının görünümü……... 164

Şekil 2.74. Restorasyonu devam eden bir evin avludan yaşam katına uzanan ahşap merdiveninin görünümü…….. 165

Şekil 2.75. Üst katta evin en iyi cephesine yerleştirilen 'hayat'tan görünüm…… 166

Şekil 2.76. Sokağa taşırılmış bir çıkma örneği…….. 167

Şekil 2.77. Kınalıkar dizisinin çekildiği konağın görünümü..... 168

Şekil 2.78. Zemin katı kafe olarak turizme hizmet eden bir evin dış görünümü…… 169

Şekil 3.1 Araştırma sahasının konum haritası…… 172

Şekil 3.2. Anadolu'nun tarihi yolları haritası……. 174

Şekil 3.3. Beycesultan (Denizli) Tabaka V. sarayında 'düğmeli evler'in duvar yapısına benzer hatıllı duvar yapısı (Kalkolitik Çağ M.Ö.5000-3000 yılları)……..... 177

Şekil 3.4. Araştırma sahasının bitki örtüsü haritası…… 178

Şekil 3.5. Araştırma sahasında orman alanlarından bir görünüm…….. 178

Şekil 3.6. Akseki-İbradı Havzası'nın yükselti haritası…… 186

Şekil 3.7. Topoğrafyanın yapısına göre konumlanan evler…… 187

Şekil 3.8. Balkon gibi işlev gören 'ayazlık' biriminin görünümü…….. 188

Şekil 3.9. Evin zemin katında yeni doğan kuzu ve oğlakların muhafaza edildiği barınak……. 189

Şekil 3.10. Araştırma sahasının iklim haritası…… 190

Şekil 3.11. Araştırma sahasında sıcaklığın dağılışı haritası…… 193

Şekil 3.12. Akseki, İbradı, Konya ve Antalya Meteoroloji İstasyonuna ait ortalama sıcaklıkla (^{o}C) ilgili değerlerin yıllık gösterimi…….. 194

Şekil 3.13.Yörenin klimatik koşullarına göre yön almış bir 'düğmeli ev'in görünümü 196

Şekil 3.14. Birbirinin güneşine ve havasına zarar vermeyen evlerin görünümü……. 198

Şekil 3.15. Antalya ve Konya'nın günlük ortalama güneşlenme sürelerinin aylara göre gösterimi……. 199

Şekil 3.16. Güneş gören bir yöne yönlendirilmiş evin görünümü……. 200

Şekil 3.17. Akseki-İbradı Havzası'nın yıllık ortalama yağış haritası…….. 201

Şekil 3.18. Akseki, İbradı, Antalya ve Konya'nın aylık ortalama yağış değerleri….. 202

Şekil 3.19. Akseki, İbradı, Antalya ve Konya'da aylık ortalama nem değerleri…..... 203

Şekil 3.20. Eğimli çatılar ve saçakların birlikte görünümü……..... 204

Şekil 3.21. Göç nedeniyle boşalan bir mahallenin görünümü……. 206

Şekil 3.22. Akseki-İbradı Havzasının yıllara göre kır ve şehir nüfusunun oransal gösterimi…… 208

Şekil 3.23. Akseki-İbradı Havzası'nın nüfusunun yıllara göre gösterimi……..... 209

Şekil 3.24. Ahşap kısımları 'düğmeli evler'e benzetilen modern ev…… 210

Şekil 3.25. Restorasyonu devam eden bir düğmeli evin görünümü……. 211

Şekil 3.26. Horasan tekniğinde inşa edilen bir düğmeli konak (restore edilmiş)…. 212

Şekil 3.27. Geçmişte üzüm ezmek için kullanılan bir ağaç teknenin görünümü….. 214

Şekil 3.28. Bir evin yanında bulunan ahırdan bir görünüm……... 217

Şekil 3.29. Yazın yaylalardaki büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinden bir görünü… 217

Şekil 3.30. Zemin katta yer alan ve kiler işlevi gören birimin görünümü……. 218

Şekil 3.31. Çift kanatlı giriş kapısı örneği…….. 231

Şekil 3.32. Düğmeli evin altında bulunan dükkanın görünümü…… 220

Şekil 3.33. Bir ‘düğmeli ev’in görünümü…….. 223

Şekil 3.34. Tekeli Pehlivanoğlu Kosti Usta’nın beşinci rütbeden bir kıt’a mescidi nişanı ile taltifi……..... 224

Şekil 3.35. Onarım görmüş bir ‘düğmeli ev’in bahçesiyle birlikte görünümü…… 225

Şekil 3.36. Yöreye özgü duvar tekniği…….. 227

Şekil 3.37. Yaklaşık olarak üç yüz yıldır içinde yaşamın devam ettiği bir ‘düğmeli ev’in görünümü…… 227

Şekil 3.38. Eski işlevini devam ettiren “ayazlık” biriminden görünüm……. 228

Şekil 3.39. Akseki-İbradı Havzasına özgü ‘düğmeli evler’de görülen farklı duvar tekniklerinden bir kesit…… 229

Şekil 3.40. Aslına uygun olarak horasan tekniği ile inşa edilen, etnoğrafya müzesinin görünümü……... 230

Şekil 3.41. Yaşam katında bulunan ve geçişi odadan sağlanan kilerin görünümü (teçhiz edilmeyen odalarda aynı görünüme sahiptirler)……. 231

Şekil: 3.42. ‘Düğmeli evler’in yapım aşamasını gösteren bir çizim…….. 231

Şekil 3.43. ‘Düğmeli evler’in duvarından bir kesit örneği……..... 232

Şekil 3.44. Yıkılmış bir ‘düğmeli ev’in duvarındaki malzemelerden bir görünüm… 233

Şekil 3.45. ‘Düğmeli evler’in son yapı ustalarından olan Ahmet KONDAK……..... 234

Şekil 3.46. ‘Düğmeli evler’de kullanılan ağaçları kesmek için kullanılan bıçkılar... 235

Şekil 3.47. İç sofalı plan tipi modeli…….. 236

Şekil 3.48. İç sofalı plan tipinin “konaklarda/köşklerde” görülen modeli……. 237

Şekil 3.49. Dış sofalı plan tipi modeli…… 237

Şekil 3.50. Bir ‘düğmeli ev’in açık ve kapalı çıkmaları ile birlikte mekân üzerindeki cephesel görünümü……. 238

Şekil 3.51. Caddeye bakan ‘düğmeli evler’in cephesel elemanlarıyla birlikte görünümleri…… 238

Şekil 3.52. Çatı, baca, ve saçakların birlikte uyumlu görünümü…… 240

Şekil 3.53. Doğal malzemelerle yöreye özgü tekniğin inşa aşaması……. 241

Şekil. 3.54. 'Düğmeli evler'in mekân üzerindeki görünümleri……. 242

Şekil 3.55. Zemin katı yaşama mekanına dönüştürülmüş bir evin görünümü…….... 243

Şekil 3.56. Bir 'düğmeli ev'in bir odasının mutfağa dönüştürülmesi…… 244

Şekil 3.57. Balkon çıkarılmış ve deforme olmuş bir 'düğmeli ev'in görünümü…… 244

Şekil 3.58. Ocakla birlikte bir odanın genel görünümü……. 245

Şekil 3.59. Musandıra ile yüklüğün /dolabın birlikte görünümü……... 246

Şekil 3.60. Musandıranın tavan ile birlikte görünümü…… 246

Şekil 3.61. Odalarda rafların kullanımı…… 247

Şekil 3.62. Odalarda duvardaki gömme dolapların kullanımı……..... 247

Şekil 3.63. Oda içinde içten kepenkli köşe pencerelerinin görünümü……..... 248

Şekil 3.64. Ahşap çıtalarla bezenmiş sekiz kolu olan yıldız göbekli tavan örneği….. 248

Şekil 3.65. Havzanın en eski evinin sofasının genel görünümü (330 yıllık, koruma altında)……. 249

Şekil 3.66. Ucunda ocak bulunan bir sofa örneği……... 250

Şekil 3.67. Giriş kapısının iç tarafında zeminde ağaç döşeme…… 251

Şekil 3.68. Parmaklık ve kapı tokmağı unsurlarını içeren bir giriş kapısı örneği..... 251

Şekil 3.69. Giriş kapısında "şıkkırak / şipdudak" kilit sistemi…….. 252

Şekil 3.70. Bir oda kapısının görünümü…… 253

Şekil 3.71. Başka bir oda kapısının görünümü…….. 253

Şekil 3.72. Oda kapısında "traka" kilit sistemi…….. 254

Şekil 3.73. Ahşap kapakları açık tutmaya yarayan "tıfraz" sisteminin kapıda uygulanışı…… 254

Şekil 3.74. 'Düğmeli evler'de, ön cephede pencerelerin görünümü…….. 255

Şekil 3.75. Odada ocağın yanındaki kepenkli pencerelerden bir görünüm…… 256

Şekil 3.76. Odada ocağın yanındaki kafesli pencerelerden bir görünüm…… 256

Şekil 3.77. Çıkmada giyotin pencere örneği…….. 257

Şekil 3.78. Ahşap parmaklıklı ve kepenkli "şahnişin" örneği…… 257

Şekil 3.79. Kapak şeklinde olan bir samanlık penceresinin görünümü……. 258

Şekil 3.80. Aynı cephede uygulanmış kafes ve parmaklık örnekleri……. 259

Şekil 3.81. Kafes ve parmaklık örnekleri……. 259

Şekil 3.82. Restorasyon görmüş bir "düğmeli ev"in merdiveninden görünüm…… 260

Şekil 3.83. Hayvanların yaşam katına çıkmasını önlemek için yapılan kapı ve pabuçluk……. 261

Şekil 3.84. Avlunun ortasından yaşam katına geçiş ve taş basamaklı pabuçluk örneği……. 261

Şekil 3.85."Peyke/güğümlük/suluk/ minderlikten" bir görünüm…… 262

Şekil 3.86. Mutfak gibi kullanılan "ayazlık" örneği…… 263

Şekil 3.87. Restorasyon görmüş "ayazlığın" bir ucunda wc ve lavabonun konumu. 264

Şekil 3.88. Orijinale uygun olarak inşa edilen 'düğmeli ev'in, sofasının ucundaki "köşk"ünden bir görünüm…….. 264

Şekil 3.89. Giriş kapısının üstünde alkın "borta" olarak adlandırdığı "şahnişin"in alt kısmının görünümü……. 265

Şekil 3.90. Orijinale uygun olarak inşa edilen 'düğmeli ev'in, "şahnişin"inden bir görünüm……. 265

Şekil 3.91. Arka cephede şahnişin örneği……. 266

Şekil 3.92. Orijinal örneklere benzetilmeye çalışılmış "şahnişin" örneği…… 266

Şekil 3.93. Ahşap çıtalarla bezenmiş bir tavan örneği…….. 267

Şekil 3.94. Dairesel formlu ve ışınsal şekilli tavan örneği…… 268

Şekil 3.95. Taştan örülmüş ve üstü sıva ile kapatılmış bir ocak örneği……... 269

Şekil 3.96. Davlumbazda tütünlüğün ve süslemelerin görünümü…….. 269

Şekil 3.97. 1930 yılı Değirmenlik Mahallesinin (Akseki) temsili çizimi ve yonga çatıların görünümü…… 270

Şekil 3.98. 'Düğmeli evler'de görülen farklı çatı örnekleri…….. 271

Şekil 3.99. Alaturka kiremitle örtülmüş beşik çatı örneği…… 271

Şekil 3.100. Çıkma saçağının alınlığında ahşap işçiliği örneği……. 272

Şekil 3.101. Çatı, baca, ve saçakları birlikte görünümü…….. 272

Şekil 4.1. Araştırma sahasının turizm değerleri haritası……..... 276

Şekil 4.2. Sülek Yaylasından bir görünüm……. 278

Şekil 4.3. Antik Melas Vadisi kanyonundan bir görünüm……. 280

Şekil 4.4. Akseki-İbradı Havza'sının dağlarından bir görünüm……. 280

Şekil 4.5. Akseki-İbradı Havzası'nda avlanma sahalarının görünümü…… 282

Şekil 4.6. Altınbeşik Mağarası'nın girişinden bir görünüm……. 283

Şekil 4.7. Manavgat Çayı'nın bir kaynağından görünüm (Alabalık Vadisi)…… 284

Şekil 4.8. Düğmeli evlerin görünümü…….. 286

Şekil 4.9. Sarıhacılar Cami'nin kubbesinin görünümü…… 287

Şekil 4.10. Ahşap minareli Belenalan Camii'nin görünümü…….....….. 288

Şekil 4.11. Merkez caminin içinin genel görünümü…… 288

Şekil 4.12. Zemini taş döşemeli antik yolun görünümü……..... 289

Şekil 4.13. Kervansarayla Anadolu haritası……. 391

Şekil 4.14. Bir su sarnıcının 'düğmeli ev'le birlikte görünümü…….. 292

Şekil 4.15. Kardelen Festivali'nden bir görünüm…… 293

Şekil 4.16. BAKA tarafından finanse edilen danışma ofisi, aynı zamanda kültür evi.. 296

Şekil 4.17. BAKA tarafından hazırlanan projenin tanıtımsal gösterimi……. 298

Şekil 4.18. Bir 'düğmeli ev'in görünümü…… 301

Şekil 4.19. Restore edilerek turizme kazandırılmış 'düğmeli ev'…… 302

Şekil 4.20. Turizm sayesinde yeniden hayat bulan bir yerleşmenin görünümü…….. 302

Şekil 4.21. Geçmişite ev pansiyonculuğu yapılan ve tamir gören 'düğmeli ev'in dış görünümü…… 304

Şekil 4.22. Pansiyon olarak kullanılan bir düğmeli evin odasından görünüm…….. 305

Şekil 4.23. Altınbeşik Mağarasından dış dünyanın görünümü…….. 307

Şekil 4.24. Eynif Ovası'nın görünümü…….. 309

Şekil 4.25. Akseki-Sarıhacılar Kervan Yolu parkurundan görünüm……. 310

Şekil 4.26. Antik yol ve su sarnıcının birlikte görünümü…….. 311

Şekil 5.1. 'Düğmeli evler'in inşasında uygulanan tekniklerin oransal gösterimi…… 316

Şekil 5.2. 'Düğmeli evler'in yaş aralıklarının yıllara göre dağılımı…… 317

Şekil 5.3. Pansiyon olarak işletilen bir "düğmeli ev"in odasından görünüm…….. 318

Şekil 5.4. 'Düğmeli evler'in korunma ve tescillenme durumunun oransal ifadesi…. 319

Şekil 5.5. 'Düğmeli evler'in kimler tarafından inşa edildiğinin gösterimi……. 319

Şekil 5.6. Restorasyon görmüş bir düğmeli konak (horasan tekniğinde)…… 320

Şekil 5.7. Aslına uygun olarak restore edilen butik otelin holünden bir görünüm….. 321

Şekil 5.8. Turizm tercihlerinin dağılışı (2015-2016)…….. 322

Şekil 5.9. Gelen ziyaretçilerin yıl içindeki dağılımı (2015-2016)…… 324

Şekil 5.10. Turizme kazandırılan 'düğmeli evler'in kategorisel gösterimi……. 325

Şekil 5.11. 'Düğmeli evler'in dağılış gösterdiği yerleşmeler ile turizmde 'düğmeli evler'den yararlanan yerleşmelerin dağılımı…….. 325

Şekil 5.12. Mahalle muhtarlarının 'düğmeli evler'le ilgili sunulan yargılara verdiği yanıtlar……. 327

Şekil 5.13. "Mahallemizdeki düğmeli evlerin tanıtımı için festivaller ve resim sergileri düzenlenmeli" yargısına muhtarların katılım düzeyleri…….. 328

Şekil 5.14. "Düğmeli evler sayesinde mahallemizde turizme bağlı olarak ekonomi canlandı" yargısına muhtarların katılım düzeyleri…….. 329

Şekil 5.15.'Düğmeli evler'in turizm potansiyelinin oransal gösterimi…… 334

Şekil 5.16. 'Düğmeli evler'in turizm potansiyelinin dağılış haritası…… 335

Şekil 5.17. Turizm açısından potansiyel oluşturan yerleşmelerin kendi içlerindeki oransal durumları……. 336

Şekil 5.18. Yüksek düzeyde potansiyele sahip yerleşmelerin bütün yerleşmelerin içindeki oranı……..…. 337

Şekil 5.19. Düğmeli evlerin turizme kazandırıldığı yerleşmelerdeki branşları…….. 338

Şekil 5.20. Ali Paşa Konağı'ndan bir görünüm……. 339

Şekil 5.21. Orta düzeyde potansiyele sahip yerleşmelerin bütün yerleşmeler içindeki oranı…… 341

Şekil 5.22. Düşük potansiyele sahip yerleşmelerin bütün yerleşmeler içindeki oranı……...…. 342

Şekil 5.23. Potansiyeli olmayan yerleşmelerin bütün yerleşmelerin içindeki oranı… 343

YEREL ADLAR ve ADLANDIRMALAR SÖZLÜĞÜ[1]

Alaf: Ot saman gibi hayvan yiyeceklerinin bulunduğu alan (Arslan, 2014: 216).

Aralık Yeri (Hol): Yaşam katında evin gerisinde kalan, sofadan "ayazlık" adı verilen balkona uzanan ve sofa ile helayı birbiri ile ilişkilendiren mekandır.

Aşlık: Yörede mutfak birimine verilen isim.

Ayazlık: Yörede balkon işlevi gören, genellikle konutların güneye bakan kısımlarında, zemin katın üzerindeki katlarda ahşap direkler ile taşınan açık çıkmalara verilen isim.

Bahna (Yalak / Hayvan Yemliği): Zemin katlarda sığır, koyun, eşek gibi hayvanlar için su veya yiyecek tutulan uzun ve dar açık kap (Kavas, 2009).

Bakkaltavanı: Döşeme kirişlerinin alttan görünecek şekilde açıkta bırakıldığı ahşap tavan türü. Bu tür tavanlar farelerin barınmasına elvermedikleri ve bu nedenle eskiden bakkal dükkanlarında çok kullanıldıkları için bu adı almışlardır (Hasol, 2005).

Basak: Merdiven basamağı için kullanılan isim.

Bastırak, Çıkrık, Falak, Mandal, Sürgü, Şipdudak: Kapılarda kullanılan kilit sistemlerine verilen isimler (Arslan, 2014: 219).

Başmak: Bazı evlerin sofalarında bulunan ortak yemek pişirmek veya ısınmak için yer alan ocağa verilen isim (Sağıroğlu vd., 2016).

Borta: Yörede ana giriş kapısına verilen ad "ana kapı". Havzada yaygın olarak kullanılmasına rağmen, kesin kaynağı belli değildir. Sözcüğün doğuşunun İtalyan "la porta" olduğu düşünülmektedir.

Cille: Evin büyük mekanlarının bölünmesiyle elde edilen kısımlarına verilen isim (Günay, 2017: 317).

Çal Köşe-Çalık Köşe: Köşebaşı evlerinde köşe duvarındaki kırıklık, pah (Günay, 2017: 317).

Çıralık: Çıraların konduğu oda girişindeki dolap.

---

[1] Yerel sözlük Şimşek (2007), Yeşildal (2008) ve Kavas (2009)' dan yararlanılarak hazırlanmıştır. Yerleşmeler arasında bahsi geçen yöresel terimlerde bazı farklılıklar olabilmektedir. Her ifade havzadaki bütün yerleşmelerde aynı olmayabilir.

Çivileme Tekniği: Kuru taş duvar tekniğiyle yapılan 'düğmeli evler'i kireçli çimento ile sıvayarak yapılan sağlamlaştırma işlemi (bu işlemi hali vakti yerinde olanlar yapmaktadır).

Çıkrıklı: Geleneksel çitlerle bütünleşen iki kanatlı ahşap bahçe kapısına verilen isim (Kavas, 2009).

Davlumbaz: Ocakların üzerinde bulunan ahşaptan yapılmış, koku ve dumanın odanın içine sinmesini önleyen pramidal örtü.

Daraba: Bahçe duvarlarının üstündeki tahtalara verilen isim.

Destur: Kuru taş duvar olarak örülen yapılarda 50 – 60 cm aralıklarla ahşap hatıllar konur. İki ahşap hatıl arasına destur denir.

Dökkü: Kapı ve pencere açıklıklarının üzerinde bir nevi lento görevi gören ahşap hatıllara verilen isim.

Döver / Düğer / Düver: Köylülerin el birliğiyle dağlardan zincirle çekerek getirdikleri ve evlerin çatı omurgalarını oluşturan, kütük şeklinde kalın ahşap kirişe yörede verilen isim (Arslan, 2014: 215; Kavas, 2009: 286).

Duraklama: Merdiven korkuluğuna verilen isim.

Düğme / Peştivan / Piştuvan: Kuru duvar tekniğinde yapılmış evlerin ana duvarlarından 10-15 cm çıkıntılı olarak bırakılan hatıl uçlarına verilen isim (halk arasında düğme denir).

Düğmeli Ev: Türkiye'de dağılış alanı Akseki-İbradı Havzası ile sınırlı olan, ahşap ve taşın birlikte kullanılmasıyla inşa edilen hatıllı duvar tekniğinde duvar yüzeyinden hatılların dışarı taşırılmasıyla yapılmış olan evlerdir.

Ekmek Evi: Havzada mutfak yerine kullanılan odalara verilen isim, küçük olan evlerde bahçelerin bir köşesine yapılır.

Evöğün / Ahıraltı: Zemin kattaki uzun ve geniş bir mekan olan taşlığa verilen isim.

Falak: Ahşap kapılarda kapıyı açmak için kullanılan daire formlu kilide verilen isimdir.

Goraş: Günümüzde kullanılan şöminelerin yerini tutar (Arslan, 2014: 214).

Gukkucuk (Çıkrıklı Gukkucuğu): Çitlerle çevrili olan bahçelerin kapılarını desteklemek için, bitki lifleriyle örülmüş element (Kavas, 2009).

Gusülhane (Duşakakin): Odalardaki kapalı ahşap dolapların içinde yer alan ve banyo vb. amaçlara hizmet eden mekan.

Gullap: Kapılarda menteşe yerine takılan, menteşe görevi gören, kancalı ve dövme demirden yapılmış halkalara denir (Arslan, 2014: 219).

Harım/Harımiç: Genellikle kadınların günlük işlerini yaptıkları evin girişindeki bölüm.

Hatıllı Duvar: Kuru taş duvar ve ahşap hatıllarla örülen harçsız duvar örgü tekniği.

Horasan Harcı: Eskiden pişmiş tuğla ve kiremit parçalarının tokmakla dövülüp toz haline getirilmesinden sonra bir elekten geçirilerek elde edilen ince tozun kireç ve su ile karıştırılmasıyla yapılan harç (Hasol, 2005: 212).

Horasan Duvar Tekniği: Horasan harcı ile yapılan duvar tekniği (havzada bu tekniği her yerleşmede bulunan zenginlerin konaklarında görmek mümkündür).

Helik: Duvar yapılırken içine dökülen küçük taş.

İçeri: Odalara verilen isim arka içeri, aşağı içeri gibi (Arslan, 2014: 217).

İskenet: Evlerin bahçesinde hayvan ve insanların gölgelenmesi için yapılmış asma çardak (Karayazı-Akman ve Sağıroğlu, 2016).

Kafes: Ahşap çıtaların aralıklı olarak birleştirilmesi ile oluşturulmuş bölücü eleman. Türk evinde çok kullanılan bu eleman içe dönük bir yaşamın gereğidir. Işık hava alınır, dış mekan izlenebilir. Fakat dış mekandan iç mekan izlenemez. Buda mahremiyetin bir gereğidir (İşleyen, 2013: 46).

Kafesönü: Ağaç veya demir parmaklıklarla çevrili giriş kapısının üstünde yazın oturulan sohbet edilen yer, sedir.

Kamara: Ayazlık'ın içinde bir nevi haremlik işlevi gören bölüm.

Kapı Arası: Odalara geçiş için kullanılan, dolapla oluşturulan ara mekan.

Kitabe: Yüksek köşke verilen bir ad (Günay, 2017: 319).

Kitabiye: Duvar yüzüne yapılan yarım lambri (Günay, 2017: 319).

Kös: Yonga tahtası boyu (Arslan, 2014: 219).

Köş: Tahtalarla çevrilmiş balkon (darabalı köş) (Arslan, 2014: 214).

Köşk: Birinci katta bulunan sofaya verilen ad.

Köze: Duvarların ufak taşlarla sıkıştırılması işlemi (Davulcu, 2015: 74).

Kuşkonmaz / Semerkandi: Ahşap elemanlardan oluşan geleneksel bahçe çitine verilen isim (Kavas, 2009: 289; Sağıroğlu ve Karayazı, 2017).

Merdivenbaşı / Güğümlük / Minderlik / Peyke / Suluk: Merdivenin başında bulunan genişçe raf. Yapıdaki kullanımına göre isimler alabilir. Eğer ahşap sekiye yakın ve minder koymak için kullanılıyorsa "minderlik", su güğümleri konuyorsa "güğümlük" gibi isimler alabilmektedir.

Mertek: Duvardan duvara kısa mesafede uzatılan döşeme kirişleri.

Musandıra: Yunancada "Musatra"olarak isimlendirilen musandıralar büyük gömme dolap veya geniş raf anlamına gelmektedir (Atalar, 2004: 13). 'Düğmeli evler'de ise odalarda bulunan şilte, yatak, yorgan, gibi eşyaların konulduğu dolabın üst kısmında kalan açık havadar bir nevi kiler olarak kullanılan bölümdür.

Pabuçluk: Evöğünden (evin önü) üst kata çıkılan ahşap merdivenlerden önce taş ya da ahşaptan yapılmış bir veya birkaç basamaktan oluşan sahanlığa verilen isim.

Pardı / Badavra/Bedavra: Çatıda merteklerin üzerine bindirmeli olarak döşenen kalın ve geniş çıta. Ağırlık olarak üzerine taş konur.

Peyke: Terim bir açık hava kanepesi anlamına gelir. Geleneksel duvarın sokaklara uzantısı olarak oluşturulmuştur. Genellikle asma örneği ile birlikte görülür. Ticari ve sosyal faaliyetler etrafında yoğunlaşmıştır. Peyke canlı bir sosyal etkinliğin mimari izidir (Kavas, 2009: 290).

Şahnişin / Kafesönü / Köşke: Sofanın bitiminde binanın zemin kat duvarından dışarı taşırılmş, genellikle ahşaptan yapılmış olan kapalı çıkma. Köşk'e göre daha prestijli ve konforludur. Sofanın ucunda bulunan serin ve seyirlik mekan.

Sakar Sıva: Kuru taş duvar olarak yapılan konutlarda dış yüzeydeki derz boşluklarının tuğla kırıkları ve harç ile doldurulması.

Sedir: Odaların içinde pencere önlerinde yerden 45-50 cm. yükseklikte ve duvarlar arasında boydan boya uzanan oturma yerleri. Kerevet.

Terek: Odaların duvarlarında bulunan boydan boya dolanmış raf sistemi.

Trabzan / Dırbızan[2]: Havzada 'düğmeli evler'in pencerelerindeki parmaklıklara *"trabzan"* veya yöresel deyimiyle *"dırbızan"* adı verilmektedir. Yöredeki meskenlerin pencerelerinde son derece işlemeli trabzanlar olduğu gibi, birbirine geçmeli basit kafes şekilli trabzanlarda görülür.

Traka / Tıfraz: Ahşap kapı ve dolaplarda kapı ve kapakları açmak için kullanılan ahşap kilit düzeneği.

Tütünlük: Yöre evlerinde davlumbazlı ocağın içine yerleştirilen küçük pencerelere tütünlük denilmektedir.

Tura: Şahnişin saçağı (Günay, 2017: 319).

Ülek / Çağal: Duvarların arasını doldurmak için kullanılan küçük yassı taşlar (Davulcu, 2015: 74).

Yağnak Ocağı: Dış sofalı evlerde sofanın bir ucuna yerleştirilen ocağa verilen ad.

Yelkovan Tahtası: Kiremitlerin uçmaması için saçağın alnına konulan tahta. Merteklere kamalı geçmeli bir sistemle tutturulur. Çürüyünce kamalar açılarak değiştirilir (Günay, 2017: 320).

Yem Yalakları: Hayvanların yemlenme yerleri.

Yonga: Çatılarda kiremit yerine kullanılan ahşap levhalardır. 10-15 cm eninde, 100-200 cm uzunluğundadır. Birbirinin üzerine binecek şekilde yerleştirilir ve uçmaması için üzerine taş koyulur. Çatıların üstü bu parçalarla örtülür**.** Yongalar çatının eğimine uygun olarak yağmur suyunun saçağa ulaşmasını sağlar. İçeriye su sızdırmaz.

Yüklük / Dolap: Evlerde odanın bir yanında şilte yorgan gibi bir şeyler koymaya yarar. Yerli büyük dolap (Hasol, 2005: 501).

[2]Tırabzan: Merdiven korkuluğu, merdiven parmaklığı (Hasol, 2005: 458).

GİRİŞ

Meskenler, insanın dünyaya geldiği günden itibaren doğanın olumsuz etkilerinden korunmak için inşasına ihtiyaç duyduğu ve içinde yaşadıkları, hayatlarını devam ettirebildikleri, en ilkel formdan en gelişmiş örneklere kadar çeşitliliği olan tüm konutları kapsamaktadır. Kırsal meskenler ise; yeryüzünde insanın doğal ortamlarda bulduğu malzemelerle, doğaya tepki olarak ürettiği yapılar olup, aynı zamanda insanın mekan üzerindeki ilk sanatsal eserleridir. Bu sanat eserlerinin tarihsel geçmişi eskilere uzanan, kültürel açıdan zengin ve renkli olan çevrelerde var olan ve içinde bulunduğu coğrafyayla bütünleşenleri, zamanla geleneksel özellik kazanmışlardır.

Yerleşimin de en küçük birimi olan meskenler, kullanılan malzeme, şekil ve çeşitli kısımlarının düzeni bakımından çok farklı görünümler sergilemektedir. Bu görünümün meydana gelmesinde içinde bulunulan çevre koşulları; iklim, topoğrafya ve toprak yapısı gibi coğrafi koşullar etkili olmaktadır (Tolun-Denker, 1977: 59-60). Bunun yanı sıra meskenlerin yapım şekli ve fonksiyonel özellikleri üzerinde uğraşılan ekonomik faaliyet türleri, ailelerin sosyo-ekonomik özellikleri, tarihsel ve kültürel bağlantılar gibi birçok faktör de rol oynamaktadır (Doğanay, 1997: 321; Zaman, 1995: 501; Özdemir, 2000: 165; Rapoport, 1969: 58).

Kültürel özellikler ve coğrafi koşulların etkisinin mekana yansıması çeşitli şekillerde hayat bulmaktadır. Kırsal çevrelerdeki geleneksel mesken türleri ve geleneksel halk mimarisi, genellikle bu ilişkiyi en somut haliyle yansıtmayı başarmıştır. Geçmişten günümüze değin sürekli değişimin olduğu süreçlerde bile doğaya uyumlu ve kendine özgü bir mimari biçim oluşturabilen, bu biçimi uzun süre yaşatabilen ve geliştirebilen meskenler geleneksel özellik taşıyan meskenlerdir. Bu meskenler; kültürel bir bütünlük içinde çevreye ve mekana duyarlı, doğaya insanlara saygılı ve kullanıcılarının bütün ihtiyaçlarını giderecek bir şekilde inşa edilmişlerdir.

Kültürel peyzajın belki de hiçbir yönü, mekan üzerinde, kültürün yarattığı mimari tarz kadar kolaylıkla görülmemektedir. Maddi kültürel coğrafi görünüme egemen olan binalar en basit konuttan en gösterişli konutlara kadar değişik şekillerdedir. En mütevazi konut bile bir kültür ve onun değerleri hakkında çok şeyler anlatabilir. Bu mimari özellikler, içinde yaşayanların kültürlerinin canlı bir kaydıdır. Bu nedenle de, geleneksel olarak beşeri coğrafyacılar, bütün dünyada böyle yapılara çeşitli bakış açılarıyla, büyük dikkat harcamışlardır (Tümertekin ve Özgüç, 2014: 116).

Kuşkusuz mesken tipleri ve kullanılan malzemeler geçmişte doğal çevre şartlarına sıkı bir şekilde bağlı kalmıştır. Dolayısıyla inşa teknikleri ve mimari de yerel kültürle güçlü bağlantılara sahip olmuştur. Fakat; "yerlerin" dünya ile bağlantılarını artıran ekonomik, toplumsal ve teknolojik gelişmeler, yapı formları üzerinde de etkili olmaya başlamış ve zamanla dünyanın çok farklı yerlerinde inşa edilen meskenlerde "aynılaşma süreci" dikkat çekici hale gelmiştir. Tüm bu değişimlere rağmen dünyanın çok farklı bölgelerinde, doğa şartlarının yönlendiriciliği altında, yerel malzemenin kullanımıyla geleneksel formlarda inşa edilen meskenlerinde varlığı söz konusudur. Kültürel coğrafi görünümün anahtarı rolünde olan bu yerel mimari ürünlerin (Tümertekin ve Özgüç, 2014: 117) dağılış gösterdiği kültürel çevreler, günümüzde büyük ilgi görmektedir. Mısır'ın "düz damlı kare evleri", Orta Asya'da Özbek ve Paştunların "kubbe çatılı" evleri, Kuzey Avrupa'nın soğuk ormanlık alanlarındaki "kütük evler" (Tümertekin ve Özgüç, 2014: 364-365) gibi, Anadolu'da da Çukurova yöresine özgü derme çatma ev olan "Huğ Ev"ler (Göney, 141: 1976; Özat, 2015), Şanlıurfa'ya özgü konik biçimli "Suruç Kümbet Evleri" (Şahinalp: 2012) ve burada sunulan araştırmanın konusunu oluşturan, batı Toroslara özgü kültürel bir yöreyi temsil eden "düğmeli evler", bunlardan sadece birkaçıdır.

Türkiye'de geleneksel yönü bulunan mesken zenginliğinin temelinde Anadolu'nun ilk çağlardan bugüne değin farklı kültür ve kavimlere yerleşme sahası olması; farklı kültür ve medeniyetlerin temas ve etkileşimleri yatmaktadır. Yerleşmelerin köklü tarihsel geçmişlerinin biriktirdiği bu deneyim ve miras, aynı zamanda Anadolu'nun mesken malzemelerine etki eden coğrafi faktörlerinin zenginliği ile şekillenmiştir. Nitekim Anadolu'nun çeşitli yörelerinde geçmişten günümüze değin ulaşma başarısı gösteren geleneksel yapı teknikleri bu yönüyle tarihsel ve kültürel miras değerlerimizi temsil etmektedir (Manav ve Çalışkan, 2017: 217-218).

Zamanla belirli tarzları temsil eden mimari çalışmaların bir yerde yığılması bir kültür sistemini ve dolayısıyla da bir kültür bölgesini karakterize eden bir bölgesel tarz ortaya çıkarabilmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2014: 117). Özgün örneklerine sadece Torosların batı kesiminde rastlanan "düğmeli evler"in dağılış özellikleri de yöresel bir çerçevede; Antalya ilinin "Akseki Dağlık Çevresi" içinde sınırlanmış durumdadır.

Antalya'nın rakımı en yüksek ilçeleri olan Akseki ve İbradı ilçeleri ile bu ilçelere bağlı mahallelerde en özgün formlarına rastlanan 'düğmeli evler', Manavgat ve Gündoğmuş ilçelerinin Akseki ve İbradı'ya sınır olan yerleşimlerinde benzer formlarda

görülmektedir. Bu iki ilçe arasında kuzey-güney yönünde uzanış gösteren, Manavgat çayını oluşturan kolların yer aldığı vadi sistemi (antik çağdaki adıyla Melas vadisi) öteden beri Akdeniz kıyıları ile iç kesimleri bağlayan tarihi yolların bir parçası olmuştur. Kıyı ve iç kesimler arasındaki doğal yol sistemi üzerinde uzanan bu yörede, tarihsel süreç içinde gerçekleşen etkileşim, Akseki-İbradı çevresindeki meskenlerde karakter kazanarak günümüze değin ulaşabilmiştir. Bu iki ilçede coğrafi çevre koşullarının etkisi ile oluşan yerel kültür, geleneksel mimari yoluyla kendini yansıtmıştır.

Bir çevrenin ayırt edici kültürel özellikleri bazen o yere özgü geleneksel mesken tipleri ve onların dağılış özelliklerinde görünür hale gelmektedir. Tarihsel ve kültürel açıdan önem taşıyan geleneksel mimari örneklerinin iyi korunduğu kırsal özellikli çevreler, günümüzde turizmde kültürel bir kaynak ve çekicilik oluşturabilmektedir.

Bilindiği üzere kırsal çevreler; kentsel alanların dışında kendine özgü doğal coğrafi özelliklere sahip, sayıca fazla, küçük ve dağınık yerleşimlerin yaygın, nüfus yoğunluğunun düşük olduğu alanlardır (DPT, 2006: 10). Kırsal çevrelerin ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılık faaliyetlerine dayanmaktadır. Bunun yanı sıra kırsal bir yörenin doğal ve/veya kültürel çekiciliklere sahip oluşu, kırsal alanların turizm ile tanışmasını sağlamaktadır. Turizm, kırsal alanlarda kalkınma süreçlerine destek olarak ekonomik faaliyetleri çeşitlendirebilmektedir. Genellikle kırsal bir çevrede gelişmeye başlayan bir turizm türü, o çevredeki diğer turizm potansiyellerinin keşfine de yardımcı olabilmektedir. Turizm destinasyonlarının çeşitlenmesi, beklentilerin yükselmesi ve rekabetin artması sürecinde kırsal çevrelerde miras niteliğindeki özgün mimari örneklerin korunarak turizme konu olması da giderek dikkat çekici hale gelmektedir.

Mekânsal farklılıkların yarattığı bir olgu olan turizm (Özgüç, 2011), doğal ve kültürel çevrelerle sıkı bağları olan bir sektördür. Kazandığı çeşitli boyutlarla giderek karmaşık bir sistem haline gelen turizm (ICOMOS, 1999), temelleri en başta kültürel kaynaklara bağlı bir ekonomik kalkınma şeklidir (Robinson ve Picard, 2006: 23). Ayrıca bir alanın kültürel mirasının önemli unsurlarının korunması için de önemli bir teşvik aracıdır (Inskeep, 1991: 370). Ekonomik geçim kaynaklarının sınırlı olduğu kırsal çevrelerde turizm, bu çevrelerin kültürel ve doğal değerlerinin korunması ve yaşatılmasında etkin rol oynadığı gibi, ekonomik canlanmaya da yol açmaktadır. Kırsal alanlarda nüfusun azalması sonucunda ortaya çıkan ekonomik çöküntünün giderilmesinde de turizmin büyük katkısı olmaktadır (Özgüç, 2011: 18). Kırsal yörelerde el sanatlarının

gelişmesinde, kadının toplumsal hayata katılımının artmasında, yeni girişim ve fikirlerin gelişmesinde yine turizmin olumlu katkılarını (DPT, 2006; Soykan, 2000) belirlemek mümkündür.

Turizm, nitelikli bir çevreye ihtiyaç duyar. Bu nedenle turizmde bir çekicilik kaynağını oluşturan geleneksel yerleşmelerin korunması ve geliştirilmesi bir bakıma ön koşul olduğundan; turizm, koruma ve korumacılığın da önemli bir bileşeni durumundadır. Ayrıca turizm, sunduğu yeni ve çeşitli kullanım olanaklarıyla, mimari mirasın kullanılarak korunmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Madran ve Özgönül, 2011).

Her ne kadar literatürde turizmin olumlu etkilerine ağırlık verilse de turizmin olumsuz etkileri de literatür de oldukça iyi belgelenmiş durumdadır. Turizm, kırsal çevreler için yararlı olmanın yanında, geri dönüşü olmayan olumsuz sonuçlara da yol açabilmektedir (Özgüç, 2011). Belirli bir çevrede turizmin yoğun baskısına maruz kalan ve iyi yönetilemeyen bir turizm, belirli duyarlılıklara sahip kültürel çevrelerde geleneksel değerlerin bozulmasına neden olabilmektedir. Ayrıca o çevrede yaşayan kişilerin yaşam biçimlerinin ve geleneklerinin korunmadan, verilen hizmetlerin tümünün turiste göre biçimlendirilmesi halinde, yerli halkın yaşadıkları çevreye yabancılaşması, yöreye özgü sosyal ve kültürel niteliklerin yozlaşması da gündeme gelebilmektedir (Madran ve Özgönül, 2011).

Son zamanlarda doğal, tarihsel ve kültürel özgün değerlerini turizm yoluyla tanıtmaya ve pazarlamaya çalışan ülkeler, kırsal yerleşmelerini de turizmde değerlendirmeye çalışmaktadır (Soykan, 2000). Kırsal yerleşimlerin yerel kültürünün izlerini taşıyan, mimari miras niteliğindeki meskenlere sahip çevreler de günümüzde alternatif turizm arayışları içerisinde olan, ziyaretçi ve turistlerin ilgi odağı haline gelmektedir. Bu süreçte kuşkusuz mimari miras niteliğindeki meskenlerin kültür varlığı olarak tanımlanması ve korunarak kimlikli hale getirilmelerinin önemli katkıları olmuştur.

Dünyada geleneksel kırsal mimarinin kültür varlığı olarak tanımlanma süreci, çok eskilere kadar uzanmakla birlikte, 1964 tarihli Venedik Tüzüğü ile tarihi kentsel ve kırsal dokuların korunması ve "sit bütünlüğü" içinde değerlendirilmesi önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1970'li yıllar kırsal mimarinin de korunması gerekli kültür mirası olarak tanımlandığı[3] ve artık bu sürece Türkiye'nin de dahil olduğu yıllardır.[4] Özellikle "Avrupa

[3] Kırsal Sitlerin ve Halk Mimarisi Örneklerinin Korunması ve Canlandırılması Sempozyumu, ICOMOS (Selanik, 1973); İnşa Edilmiş Çevre ve Bütünleyici Doğal Elemanlar Sempozyumu, ICOMOS (Paris, 1974);

Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi" ile "mimari mirasın korunmasının, kırsal yörelerle şehirlerin düzenlenmesinde başlıca hedefler arasına dahil edilmesi" gerektiği belirtilmiştir. Bu sözleşme ile kırsal mimari mirasın önemi Türkiye'de daha iyi anlaşılmıştır (Madran ve Tağmat, 2007; Madran ve Özgönül, 2011; Ahunbay, 2011; Eres, 2013). Kuşkusuz bu yıllar, hem dünyada hem de Türkiye'de alternatif turizm arayışlarının hız kazandığı ve korunan çevrelerdeki kültürel değerlerin önem kazandığı yıllardır.

Günümüzde bazı kırsal yöreler, mimari miras niteliğindeki meskenlerin korunması yoluyla kimlik kazanmışlar ve tanınırlıkları yerelden ulusala ve devamında uluslararası boyutlara kadar ulaşmıştır. Gerçekten de birçok kırsal çevrede özgün halk mimarisinin hayat verdiği meskenler, zamanla uluslararası turizmin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Bir kırsal çevrenin meskenleriyle beraber taşınarak açık hava müzesi haline getirildiği Fransa'da ki d'Alsace Ekomüzesi (Tuna ve Erdoğan, 2013); İsveç Stockholm'de Skansen Açık Hava Müzesi (Eres, 2013); Galiçya sınırında Taramundi beldesinde 17. yüzyıla ait kırsal mimari örneklerinin turizme kazandırılması (Soykan, 2000) bu konuda sadece birkaç örnektir. Türkiye'de de korunabilmiş geleneksel kırsal mimari dokuya sahip çevreler arasında Beypazarı, Cumalıkızık, Safranbolu gibi yerleşmeler dikkat çekici örneklerdir[5]. Bu yerleşmelerin dokusu içinde geleneksel halk mimarisini yansıtan meskenler; turizme açılma sürecinde kafeterya, restoran, otel, pansiyon gibi kullanım amaçlarıyla turizme kazandırılmıştır. Bu sayede yöre insanının turizmde istihdam edilmesi sağlandığı gibi gelir getirici özelliğiyle yerel kültürün ve mimari mirasın korunmasına da olanak sunulmuştur (Uslu ve Kiper, 2006).

Son yıllarda dünyada olduğu gibi ülkemizde de doğal ve kültürel süreçlerin etkileşimi içinde oluşan çekiciliklerin büyük ilgi görmesi, turizmin çeşitlenmesine ve turistlerin farklı beklentilerinin karşılanmasına olanak sunmaktadır. Nitekim Türkiye'de kıyısal alanları tercih eden ziyaretçiler aynı zamanda kültürel mekanları ziyaret amacıyla iç kesimlerdeki yerlere de ziyarette bulunmaktadır. Kıyı turizminin gelişme gösterdiği Antalya ilinde, Batı Torosların dağlık kesiminde dağılış gösteren 'düğmeli evler',

---

Kırsal Çevrenin Korunması Sempozyumu, ICOMOS (Budapeşte, 1977); Kırsal Alanda Mimari Miras Kolokyumu, ICOMOS (Quebec,1979) gibi (Hinsch, 1980; Binan, 1999).

[4] Türkiye, birçok Avrupa Konseyi ve UNESCO kararını onaylamış; Venedik Tüzüğü (1964), Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesi (1972), Avrupa Mimari Mirası Koruma Sözleşmesi (1985), Avrupa Arkeoloji Mirasının Korunması Sözleşmesi'ni (1992) taraf olarak iç hukuk belgesi haline getirmiştir (Ünal, 2014).

[5]Safranbolu 1994 yılında, Cumalıkızık ise 2014 yılında UNESCO Dünya Kültürel Mirası Listesinde yer almıştır.

geleneksel halk mimarisinin giderek silikleşmeye başladığı günümüzde, iyi korunmuş özgün örnekleriyle, bir yörenin kültürel mimari mirasını sergilemeyi sürdürmektedir.

Kırsal bir çevrenin geleneksel halk mimarisini temsil eden 'düğmeli evler', aynı zamanda yerel bir kültürün doğal çevre koşullarıyla bağlantısını en açık şekilde gözler önüne sermektedir (Manav ve Çalışkan, 2017: 220). Yerel ve geleneksel bu mesken tipinin doğal koşullarla ilişkisi kültürel ekoloji bakımından ilgi çekici bir örnek durumundadır. 'Düğmeli evler'in dağılış gösterdiği yörede doğal çevrenin yönlendirici etkisini bütün açıklığıyla görmek mümkündür. Komşu çevrelerden farklı fakat, kendi içinde tektonik birlik oluşturan yörede, fiziksel çevre koşullarının çetin ve engebeli olması ulaşım olanaklarını da kısıtlamıştır. Yakın çevrelerle ulaşımın sınırlı olması neticesinde etkileşimi sınırlayan bu özellik, çağdaş inşaat malzemelerinin ve yapı tekniklerinin yöreye taşınmasını da engellemiştir. Bu faktörlerin etkisi altında 'düğmeli evler', bozulmaya uğramadan geleceğe bir miras değer olarak günümüze taşınabilmiştir. Kuşkusuz bu tür örneklerin geleceğe kültürel mimari miras olarak taşınması onların yakından tanınmasını gerektirmektedir. Kültürel mirasın mekândaki yansıması olan 'düğmeli evler', özellikle 1990'lı yıllardan sonra gelişen koruma-kurtarma-yaşatma-tanıtma ve geleceğe taşıma gayretleri sonucunda, yöredeki diğer doğal ve kültürel turizm kaynakları ile birlikte, Antalya'da kıyı turizmine alternatif bir turizm çevresi oluşturulmasına katkı sunmaktadır.

'Düğmeli evler'i konu alan bu araştırmada, 'düğmeli evler'in mevcut durumu ve özelliklerini, mekânsal dağılış özelliklerini, fonksiyonel kullanım özelliklerini belirleyerek, literatürde çok iyi belgelenmemiş bu konuya dikkat çekmek amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra kültür turizmi ve kültürel miras turizmi bakımından fırsatlar sunan ve kültürel bir kaynak olarak güçlü bir çekiciliğe sahip olan 'düğmeli evler'in turizm ile mevcut ilişkilerini belirlemek; 'düğmeli evler'in dağılış gösterdiği çevrede turizmin gelişme potansiyelini değerlendirmek de çalışmanın diğer amaçları arasındadır.

Araştırmanın genel amaçlarına ulaşılabilmesi için gerekli olan verilere, Akseki-İbradı Havzasının tamamını kapsayan mahalle yerleşmelerine posta yoluyla gönderilen anketler, tur operatörleriyle yapılan görüşmeler ve özellikle 'düğmeli evler'in özgün örneklerinin görüldüğü yerleşmelerde uygulanan yerinde gözlem ve mülâkat yöntemleri sayesinde ulaşılmıştır. Elde edilen veriler çeşitli yöntemlerle analiz edilerek, sentez sürecine geçilmiştir. Böylece sentez sürecinin yorumlanmasıyla da çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

Amaçları yukarıda belirtilen ve beş bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde sunulan bu tez çalışmasının içinde geçen bazı kavramlar ele alınarak, araştırmanın kapsam ve bağlamının açıklanmasına çalışılmıştır. İkinci bölümde, kırsal çevrelerde geleneksel meskenlerin coğrafi bağlantıları ve geleneksel kırsal meskenlerden turizmde yararlanmanın ana hatları işlenerek, farklı ülkelerden ve Türkiye'den örnekler verilmiştir. Üçüncü bölümde, araştırma sahasında 'düğmeli evler'in coğrafi bağlantıları fiziki ve beşeri olmak üzere ayrıntılı bir şekilde ele alınarak, 'düğmeli evler'in temel mimari ve fonksiyonel özelliklerine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde, 'düğmeli evler'in turizm ile bağlantıları ve bu süreçte etkili olan faktörler, üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde ise araştırmanın bulguları ele alınmış ve 'düğmeli evler'in güncel durum tespiti, 'düğmeli evler'in turizm potansiyelinin tespiti, araştırma alanındaki yerleşmelerin 'düğmeli evler'e dayanan turizm potansiyelinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Son kısım olan sonuç bölümünde de çalışmada elde edilen sonuçlar göz önünde tutularak, öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak, 'düğmeli evler'in turizmle bağlantılarının ve turizm potansiyelinin tespitine yönelik yapılan çalışmada, Akseki-İbradı Havza'sının genelinde 'düğmeli evler'in mevcut durumu, kullanım olanakları ve turizmle bağlantıları belirlenmeye çalışıldığı gibi, 'düğmeli evler'in turizm potansiyeli tek tek mahalle yerleşmeleri ölçeğinde sınıflandırılmıştır (sınıflandırmada ilçe merkezinde var olan mahalleler birlikte ele alınmıştır). Böylece, 'düğmeli evler'in farklı nitelikteki mevcut turizm potansiyeli yerleşmeler ölçeğinde açığa çıkarıldığı gibi turizmde aktif olan yerleşmeler de tespit edilmiştir.

1. Literatür Özeti

Ulusal ve uluslararası literatürde geleneksel ve kırsal meskenlerle ilgili, coğrafya disiplini de dahil, farklı disiplinlere ait çok sayıda araştırmaya ulaşmak mümkün olmaktadır. Meskenlerin hayatın ayrılmaz bir parçası olması bütün disiplinlerin konuya duyarlı olmasında etkili olmuştur. Yapılan çalışmalarda geleneksel meskenleri meydana getiren çevre şartları, sosyo-ekonomik ve kültürel şartlar, malzeme temini, şekil, plan, süsleme gibi birçok konuya değinilmiştir.

Literatürde geleneksel meskenlerin biçimsel ve mekânsal oluşumunda ana belirleyicileri, çevresel ve kültürel etmenlere bağlayan çalışmalar vardır. Geleneksel meskenlerin formunun sadece fiziksel faktörün sonucu değil, geniş kapsamlı olan bir dizi

sosyo-kültürel faktörün sonucu olduğunu (Rapoport, 1969; Özgüner, 1970; Eriç, 1979; Güneli vd., 1998; Sözen, 2006; Ürer, 2013) ifade eden görüşler vardır. Ana belirleyicilerin toplumsal ve kültürel etmenler olduğunu, buna karşılık iklim, malzeme, yapım yöntemleri ve teknoloji gibi fiziksel etmenlerin ise sadece değiştiricilikte rol oynadığı ya da ikinci derecede önem arz ettiğini Rapoport (1969) ve Özgüner (1970), ifade etmişlerdir. Bu görüşü destekler nitelikte, Kazmaoğlu ve Tanyeli (1979); Kuban (1995); Küçükerman (1991); Tansuğ (1992) geleneksel konut mimarisinde belirleyici faktörün kültür olduğunu Anadolu ölçeğinde ileri sürmüşlerdir. Ayrıca Kazmaoğlu ve Tanyeli (1979), Anadolu'da gelişen geleneksel mimariyi kültürel etkenlere bağlı olarak sınıflandırmışlardır. Benzer bir sınıflandırma da Kuban (2010), tarafından yapılmıştır. Kuban (1995), Anadolu'da çevresel etkilerle gelişen, geleneksel konut mimarisinde tasarımın günlük yaşama göre şekil aldığını Anadolu ölçeğinde tespit ederek, Anadolu ev mimarisini 7 bölgeye ayırmıştır. Yukarıdaki görüşlerin aksine Örmecioğlu vd., (2013), geleneksel mimarinin çeşitlenmesinde en baskın faktörlerin coğrafi ve topografik faktörler olduğunu, çeşitliliğin somut etkenlerle açıklanamadığı durumlarda sosyo-kültürel etkileşimlerin etkisinin de dikkate alınması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Ayrıca Rapoport (1969), Sözen (2006) din ve inanç sistemlerinin de geleneksel meskenler üzerine etki ettiğini, Agboola ve Zango (2014), geleneksel meskenlerin gelişiminde belirleyici faktörün kültür ve iklim olduğunu, denetleyici faktörün ise tarih, sömürgecilik, toplumsal ekonomik statü olduğunu tespit etmişlerdir. Eruzun (1972), Günay (1981), Upton (1990), Deniz (1992), Tanrıöver (2011) ise geleneksel meskenlerin gelişimini coğrafi ve sosyo-kültürel açıdan çok boyutlu olarak ele almışlardır. Bu çalışmalara ek olarak Eldem (1968), Anadolu'da gelişen meskenleri bölgelere göre değişen, çevresel ve kültürel faktörlerle birlikte sofaların fonksiyonlarını temel alarak, basitten karmaşığa doğru Türkiye'den ve Balkanlardan çok farklı ev planı örneği vermiştir.

Hangi disiplinden olursa olsun mesken çalışmalarında fiziki çevrenin meskenler üzerine etkisinin literatürde ağırlıkta olduğu göze çarpmaktadır. Anadolu'da gelişen geleneksel meskenleri tarihsel analiz yapan ilk çalışmalarda bile fiziki coğrafya faktörlerinin meskenlere etkisi dikkat çekicidir. Buna örnek olarak Tuztaşı (2010) gösterilebilir. Tuztaşı (2010), analizini 1892 yılına, Sakızlı Ohannes'e kadar götürmüştür. Ohannes, Anadolu'daki meskenlerde iklim tesirinin en çok damların şeklinde etkili olduğunu, bu yüzden çatıların, bölgelerin iklimine uygun yapılmasını önermiştir.

Anadolu'da gelişen geleneksel meskenleri gözlemleyen Gabriel (1938) ise Türkiye'de meskenlerin çeşitli olmasında iklim ve malzemenin önemli bir faktör olduğunu[6] ifade etmiştir. Ayrıca Akok (1953), iklimin plan üzerinde etkisini yerel ölçekte ele almıştır.

Bunun yanı sıra Türkiye de gelişen bu evleri tarihsel ve kültürel açıdan inceleyen çalışmalarda Aksoy (1962), geleneksel "Anadolu Evi"nin köken sorununa dikkat çekmiştir. Küçükerman (1973; 2007), geleneksel evlerin temellerinin göçebe Türk kültür izlerinin devamı olduğunu; Küçekerman ve Güner (1995) değişik uygarlıkların katkılar sunduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, Küçükerman ve Güner (1995), bu evlerin mekan kimliğini de Türkiye ölçeğinde analiz etmişlerdir. Kuban (1995), Türkiye'de ve Balkanlarda Osmanlı döneminde gelişen ev tipinin tarihsel ve kültürel kökenini, Tuztaşı ve Aşkun (2013), "Türk Evi", "Osmanlı Evi" ve "Anadolu Evi" kavramlarını, Tuztaşı (2013), idealleştirilen "Türk Evi" fikriyatının miladı ve tarihsel arka planını incelemişlerdir. Karpuz (1999), "Osmanlı ve Türk Evi"ni meydana getiren unsurları açıklamıştır. Cansever (1999), bir kültür ve üretim mekanı olduğu için "Osmanlı Evi"ni kutsal bir mekan olarak görmüştür. Göğebakan (2015), Türkiye'de gelişen geleneksel mimarinin oluşumunu belirleyen unsurları ayrıntılı olarak ele almıştır. Bektaş (1996), Geleneksel Anadolu Evi'ni ilkeleri ile birlikte bütün özellikleriyle tanıtmıştır. Bektaş (2005), Türkiye'de Anadolu Evleri dizisi altında halk mimarisi örneklerini literatüre kazandırmıştır. Sözen (2001), Anadolu'daki geleneksel evlerin bölgesel dağılımını ele aldığı çalışmasında 'düğmeli evlere'de değinmiştir.

Geleneksel meskenleri kullanılan malzemeler ve yapı tekniği ile ele alan çalışmalarda mevcuttur. Aksoy (1962), Anadolu'da gelişen meskenleri ve kullanılan malzemeleri farklı iklim bölgelerine göre ilk sınıflandırmayı da yapmıştır. Aksoy (1963), İklimin; Hotan (1947), Karpuz (1984), Avcı ve Atik (2016), Üzülmez ve Yılmaz (2017), çevrenin etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Urak ve Çelebi (2005), yerel sıva malzemesi ve tekniğini; Baran ve Yıldırım (2008), malzeme olarak renk kullanımını; Perker ve Akıncıtürk (2011), Soysal vd. (2016) ahşap kullanımını; Ishak vd., (2007), Bağbancı (2013), bozulmayı ve onarımda malzeme kullanımını; Çobancaoğlu (2003) ise Türkiye'de görülen geleneksel yöresel mimariyi ahşap yapım sistemlerine göre sınıflandırarak literatüre kazandırmışlardır. Benzer

[6] Türkiye geniş hududlara malik, mütenevvi iklim ve istihsal mıntıkalarını ihtiva eden büyük bir memlekettir. Bu itibarla Türk evleri, istihsal ve iklim değişikliklerine tâbi olarak, muhtelif şekiller arzeder" (Gabriel, 1938: 149).

çalışmalarda Ülkü ve Tanyol (2004), Tali (2005), Aras vd., (2005), Baş (2010), İşler ve Aras (2013), Naldan (2014), meskenlerde kullanılan dekoratif malzemeleri ve tekniklerini bölgesel ölçekte ele almışlardır. Bunlardan, Ülkü ve Tanyol (2004), ahşap tavan örneklerini kullanılan malzeme, uygulanan teknik ve süsleme özelliklerini ele almıştır. Baş (2010), süsleme tekniklerinde yöresel sanat anlayışının öne çıktığını ileri sürmüştür. İşler ve Aras (2013), Ahşap tavanların süslemesini ele almıştır.

Meskenlerin özelliklerini farklı yöntemlerle sayısal analiz yapan çalışmalarda literatürde yer alamaktadır. Türkiye'de gelişen geleneksel meskenleri sayısal yöntemlerle Yürekli (1979) ve Orhun (1999), analiz ederek yorumlamışlardır. Çağdaş (1996), planların üretimi için parametrik bir şekil grameri üretmiştir. Harputlugil ve Çetintürk (2005), enerji tüketimini analiz etmiştir. Başaran (2011), Harran'ın kubbeli evlerinin termal analizini yapmıştır. Perker ve Akıncıtürk (2012), geleneksel konutların korunarak geleceğe aktarılmaları için sistem yaklaşımını Anadolu ölçeğinde irdelemiştir. Bekleyen vd., (2014), geleneksel Mardin evinde, mevsimlere göre mekan birimlerinin ısıl konforunu analiz etmiştir. Bayazıt (2014), Safranbolu örneğinde kullanıcı ihtiyaçlarını tipolojiye göre hiyerarşik bir sıralama yapmıştır. Kacher ve Zermout (2016), geleneksel evlerde kullanılan farklı çevresel aygıtları şematize ederek görsel algılama kazandırmışlardır.

Türkiye'nin farklı bölgelerinde yer alan yerleşmelerde görülen, çoğu yok olmayla karşı karşıya olan geleneksel meskenler, yapım teknikleri, kullanılan malzemeler, plan özellikleri gibi bir evi meydana getiren unsurlarla birlikte, evlerin genel karakterleri incelenmiştir (Sakaoğlu, 1978; Erpi, 1987; Sayan, 1987; Akkoyunlu, 1989; İmamoğlu, 1992; Karpuz, 1993; Yenişehirlioğlu vd., 1995; Günay, 1999; Sayan ve Öztürk, 2001; Uçkan ve Uçkan, 2002; Alioğlu, 2003; Atalar, 2004; Halifeoğlu ve Dalkılıç, 2006; Şenol, 2007; Öcal vd., 2007; Uçar, 2008; Günay, 2008; Atalar, 2009; Çıkış, 2009; Demirci, 2010; İmamoğlu, 2010; Erdoğan vd., 2011; Dalkılıç ve Bekleyen, 2011; Asımgil ve Erdoğdu, 2013; Aytaç, 2015). Bölgesel içerikli olan bu çalışmalar, aynı zamanda bir nevi envanter ve katalog özelliği ile, ileride yapılabilecek herhangi bir girişim için kaynak niteliğindedir. Ayrıca, bu çalışmalar sayesinde kültürel miras niteliğinde olan bu değerlerin tanıtımı, korunması ve ileriki yıllara taşınması gerçekleştirilecektir. Bu çalışmaların bir diğer yararlı yönü, bu çevrelerde yaşamış farklı kültürlerin meskenlerini de tanıtmasıdır (birkaç örnek verilirse; bkz. Erpi, 1987; Asımgil ve Erdoğdu, 2013, vd.). Öcal vd. (2007)'nin çalışması

ise Türkiye ölçeğinde olup, 81 ilin kırsal çevrelerinden geleneksel ev örneğine yer verilmiştir. Ancak tezin ana temasını oluşturan ‘düğmeli evler’e yer verilmemiştir.

Geleneksel meskenlerin turizmde farklı amaçlarla yer alabileceği görüşünde olan araştırmalara da rastlanmaktadır. Bu araştırmalarda Medica vd. (2010); Danacı ve Atik (2014), geleneksel mimarinin korunarak turizm amaçlı değerlendirilmesini ve destinasyonlarda markalaşmasını; Khojasteh vd., (2012), Yüksel (2015), meskenlerin turizme kazandırılmasıyla kültürel aktarımın mümkün olacağını; Köşklük-Kaya (2012), kırsal turizmin canlanmasında lokomotif olduğunu; Adedokun (2014), rekreasyon ve ekonomik faaliyetler açısından mimari kalıpların ve düzenin işlevselliğini incelemiştir. Kılıç ve Türkoğlu (2015), turizmin yararlarını ve risklerini analiz etmiştir. Köşklük-Kaya (2016), turizmin koruma için bir imkan mı yoksa engel mi olduğunu tartışır. Levi ve Taşçı (2016), evlerin yaşatılarak geleceğe aktarılmasında ekoturizmin araç olacağını, Kang vd., (2016), Güney Kore’nin geleneksel evi olan Hanok'ta konaklayan uluslararası turistlerin memnuniyetlerini ölçerek literatüre kazandırmışlardır.

Türkiye’de var olan farklı kültürlere ait geleneksel meskenleri ele alan çalışmalara da literatürde rastlanmaktadır. Bu çalışmalarda Akkurt (2004), Bornova ve Buca Levanten evlerinin mekânsal temsiliyetini; Aksoy ve Akpınar (2011), Müslüman Türk evlerini ve Hristiyan Rum evlerini işlevsel, davranışsal, olarak Muğla ölçeğinde incelemiştir. Sami (2013), Alevi geleneğinde evin (konut) mekânsal birimlerine yüklenen anlamı; Uçar ve Uçar (2013), İzmir Kemeraltı’nda Rum, Levanten Türk evlerinin tipolojisini; Başyiğit ve Kartlı (2014), Geleneksel Romen evlerinin mimarisi ve özelliğini; Gazi ve Boduroğlu (2015), geleneksel mimari üzerinde işlev değişikliğinin, İzmir Alsancak’ta Levanten mimari üzerindeki etkilerini; Çelebi (2017), Kayseri’de bulunan Rum, Ermeni ve Müslüman evlerinde yerel halkın gelenek ve görenekleri ile anlam sistemi oluşturarak literatürü zenginleştirmişlerdir.

Geleneksel meskenleri günümüz meskenleriyle karşılaştıran çalışmalarda ise Akok (1951), Kazmaoğlu ve Tanyeli (1979), geleneksel konutların doğal ve kültürel çevreye uyum bakımından daha üstün olduğunu iddia etmişlerdir. Akın (2001), Balkanlarda Osmanlı konutları ile o çevrelerde görülen konutları karşılaştırmıştır. Yürekli ve Yürekli (2007), Geleneksel Japon, İngiliz ve Türk mimarisini karşılaştırarak, Türk evinin işlevsel ve sembolik olduğunu, İngiliz evinin kalıcılıktan yana işlevsel olduğunu, Japon evinde

gelenekler ve insanın iç dünyasının öne çıktığını tespit etmiştir. Köse ve Küçük (2015) ise geleneksel meskenlerle günümüz meskenlerini karşılaştırmışlardır.

Geleneksel konutun sürdürülebilirliği, günümüze uyarlanması ve değişimi üzerine çalışmalarda mevcuttur. Sürdürebilirlik kapsamında Kumar (2014), çevre dostu yapı malzemesini; Gültekin (2007), kullanılabilirlik düzeyi ve potansiyeli; Akıncıtürk (2010), toplumsal değişime ayak uydurabilmesini; Şenol ve Er-Akan (2011), geleneksel konutun ve üretim süreçlerinin nasıl değiştiğini; Gezer (2013), bu evlerin karakteristiklerinin bugünün yapılarında kullanılabileceğini; Hidayetoğlu (2013), tasarıma bağlı olarak kültürel sürekliliğin sağlanabileceğini; Alemdağ-Lakot (2014), sürdürülebilir tasarımı; Özorhon ve Özorhon (2014), Ovalı-Kısa ve Delibaş (2016), sürdürülebilirlik kavramını; Lovec ve Popović (2014), günümüz ihtiyaçlarına uyarlanabileceğini; Eraslan (2015), konut mimarisi arasında mimari bir sürekliliğin olup olmadığı konusuna açıklık getirerek literatüre katkı sunmuşlardır.

Geleneksel meskenleri koruma ile ilgili çeşitli çalışmalarda, korunmalarının gerekliliği üzerine (Kuban, 1966; Sargın, 2006; Dalkılıç, 2008; Sami ve Özdemir, 2011; Demirarslan, 2011; Bağbancı-Köprülü vd., 2015; Eres, 2016; Muşkara, 2017; Eyüpgiller vd., 2017) araştırmalar yer almaktadır. Kuban (1966), gelenekselin modernizm ile beraber yok olma sürecine girdiğini; Sargın (2006), yok olmasının koruma anlayışının pasif ve yetersizliğinden olduğunu; Dalkılıç (2008), koruma eyleminin sosyal yapıyı oluşturan kullanıcılar ile birlikte gerçekleştirilmesi gerekliliğini; Güneli vd. (1998), Uysal ve Özcan (2016), geleneksel konutun korunarak yaşatılması ve modern çevrelerin tasarımına katkı sunacağını; Eres (2013), koruma sürecinin evrelerini; Korkmaz ve Akdemir (2015), yerel bilgi ve deneyim kullanılarak uygulanan koruma müdahalelerini; Payaslı vd. (2016), sosyal yapıdaki değişimin geleneksel konut mimarisi üzerindeki etkilerini ve koruma sorunlarını; Öz (2016), kırsal mimari araştırmalarının mevcut geleneksel yapıların korunmasına katkısı ve güncel sorunların çözümündeki olası faydalarını sorgulayarak literatüre kazandırmışlardır.

Geleneksel meskenlerin ayrılmaz parçası olan eklentileriyle birlikte değerlendiren yerel çalışmalarda Köşklü ve Tali (2007), Erzurum evlerinde bulunan “tandır evini”; Sümerkan (2015), Karadeniz Bölgesine özgü “aşhaneyi”; Tuna (2008), Karadeniz’in geleneksel ahşap mimarisini ev ve eklentilerinde incelemiştir. Bozkurt ve Altınçekiç (2013), Safranbolu çevresinde geleneksel evlerdeki avlu kavramını ele almıştır.

Yukarıdaki çalışmalara ek olarak, ulusal ve uluslararası literatürde geleneksel meskenler konusunda çok çeşitli çalışmalara rastlanmaktadır. Gökçe (1979), çağdaş yapılarda ilke bakımından geleneksel mimarideki strüktürlerden yararlanmada dünyadan çeşitli örnekler vermiştir. Demirci (2009), geleneksel meskenlerde evlere giriş açıklıklarını Isparta örneğinde mimari yönden incelemiştir. Sun-Young (2003), mahremiyeti ve kullanım sınırlarını ele almıştır. Baran (2006), Harran'a özgü kubbeli evleri halkbilim bağlamında incelemiştir. Geleneksel mimarinin serencamını Sami (2007; 2016) konu edinmiştir. Davulcu (2009), geleneksel halk mimarisi ile ustalık geleneğini incelemiştir. Handler ve Bergman (2009), Barbadin şeker plantasyonları üzerine kurulmuş esir meskenlerinde Avrupa kültürünün izlerini aramıştır. Aremu vd. (2010), sanatın ve kültürün geleneksel mimari ile iç içe olduğunu Nijerya'da Yoruba halkının geleneksel konutlarında vurgulamıştır. Şimşek (2014), Mardin ölçeğinde değişimi ele almıştır. Basat-Metin (2014) ve Paköz (2016), geleneksel yapıların diğer görsel metinlerde olduğu gibi bilgiyi aktarma biçimlerinin varlığından bahseder. Korkmaz ve Akdemir (2015), korumada yerel ustaların bilgi ve deneyimlerinden yararlanılmasını vurgulamıştır. Avşar-Başoğlan (2016), Türkiye'de kırsal mimarlığın geleceğini tartışmıştır. Uşma ve Urfalıoğlu (2018), geleneksel Van evlerinde cephe özellikleri ve tipolojisi üzerine bir inceleme yapmışlardır.

Türkiye'de Osmanlı evi, Türk evi, Anadolu evi, gibi farklı isimler verilen ve Osmanlı Döneminde, Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada yayılma imkanı bulan, geleneksel meskenler üzerinde çok çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Türkiye'nin evlerinde, bugünkü Türkiye sınırları içerisinde yaşamış ilk yerleşmelerin gelenekleri günümüze kadar ulaştığı (Sözen, 2001) ve bu gelenekler üzerinde içinde bulunduğu coğrafi çevrenin de önemli etkisinin olmasından dolayı biz bu çalışmanın başından sonuna kadar genel bir yaklaşımla "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi" demeyi daha uygun görmekteyiz. Bir diğer dayanağımızda; Anadolu'daki geleneksel konutun gelişimini analiz eden Asatekin (2005)'in vardığı sonuçtur. Asatekin (2005), "Türk geleneksel konut mimarisi" terimini "Mustafa Kemal Atatürk" tarafından Anadolu'da bir arada bulunan tüm kültürel grupları ayrım yapmaksızın, onları "Türk Milleti"nde kabul etmesiyle benzeştirir. Atatürk'e göre "Ne Mutlu Türküm Diyene" ifadesi herkesin Türk ulusuna ait olduğunu beyan etmesi ve Türk olmaktan gurur duymasıdır. Neticede sosyo-kültürel normların birbiriyle örtüşmesi Türkiye'de söz konusu olduğundan, bu sebeple meskenleri de bu açıdan değerlendirmek yerinde olacaktır. Çünkü; Türkiye'de gelişen "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi" ortak bir kimliğin adıdır.

Coğrafyanın mekanla sürekli etkileşim içinde ve sentez bir yapıya sahip olması, coğrafi literatürde geleneksel ve kırsal mesken konusunun çok farklı konularda ele alınmasına olanak sunmuştur. Buna rağmen yapılan araştırmalar çeşitli olsa da, çoğu çalışmada geleneksel meskenlerin daha çok beşeri ve fiziki coğrafya faktörlerinin etkisiyle birlikte ele alındığı göze çarpmaktadır. Ayrıca bu sonuç, konuya farklı perspektifle eğilen coğrafya araştırmalarının henüz sınırlı olduğunu göstermektedir.

Coğrafyacıların Anadolu'da geleneksel mesken tiplerine odaklanan çalışmaları, genellikle meskenlerin şekil ve planlarına etki eden faktörleri, fiziki ve beşeri coğrafi faktörlerle açıklama şeklindedir. Ayrıca bu araştırmalarda meskenlerin yapım şekli ve fonksiyonlarında uğraşılan ekonomik faaliyet türleri, ailelerin sosyal, ekonomik ve kültürel düzeyleri ile tarihi nedenler ve gelenek-görenekler gibi birçok faktörün de rolü olduğu belirtilmiştir (Tunçdilek, 1967; Tanoğlu,1969; Tolun-Denker, 1977; Doğanay, 1997; Güngördü, 2011; Zaman, 2017). Tümertekin ve Özgüç (2010), meskenlerin, doğal çevrenin özelliklerinin yanında bir bölgenin egemen kültürü ve geçiş kültürleri hakkında bilgi verdiğini de ifade etmiştir.

Geleneksel meskenleri konu alan bölgesel ve yerel çalışmalarda da benzer metodlar denenmiştir. Bu tür yayınlarda; Tunçdilek (1956), Dönmez (1960), Tunçdilek (1960), Dönmez (1964), Kanadıkırık (1972), Göney (1965 ve 1973), Dönmez (1973), Işık (1992), Sarıkaya (1993), Zaman (1995), Ünal (1997), Uzun (1997), Tunç (1997), Özdemir (2000), Soylu (2000), Hayli (2001), Demir (2002), Baydil (2005), Altaş vd. (2006), Özav ve Yılmaz (2007), Karakuyu (2008), Şahinalp (2012), meskenlere etki eden faktörleri doğal ve beşeri çevre şartları ile ilişkilendirmişlerdir. Bu faktörlere ek olarak Karakuyu (2008), gelenek ve göreneklerin etkisine de değinmiştir. Ancak hemen hemen tüm çalışmalarda çevrenin mesken üzerindeki şekillendirici etkisinin, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişimlere bağlı olarak zayıfladığına ve gelenekselliğin böylece ortadan kalktığına da işaret edilmiştir.

Geleneksel yönü olan meskenlere kültürel coğrafya perspektifinden bakan çalışmalar genellikle daha yerel ölçekli çalışmalardır. Bu çalışmalarda Köse (2005), Gök ve Kayserili (2013), Güzel (2013), Kocaman vd. (2014), Doğanay ve Orhan (2014), Bulut (2016), geleneksel konutlarda kültürün etkisini incelemişlerdir. Bulut (2016), kültürün yanında, ekolojik ve sosyolojik açıdan modern konutlara entegrasyonunu da ele almıştır.

Günümüzde yerel ve geleneksel mesken örnekleri, kültürel miras ve turizm bakımından da ilgi görmeye başlamıştır. Ayrıca geleneksel konutların korunarak turizme kazandırılması ve bunlardan turizmde yararlanmanın gerekli olduğunu ifade eden (Güzel, 2013; Kocaman vd., 2014; Doğanay ve Orhan, 2014; Birinci ve Kaymaz 2017; Manav ve Çalışkan, 2017) araştırmalar da vardır. Bu konuya ek olarak Birinci ve Kaymaz (2017), bu meskenlerin kültür turizmi açısından değerlendirilmesini; Manav ve Çalışkan (2017), kültürel miras niteliğinde olan bu meskenlerin turizm potansiyelini de ele alarak, literatüre kazandırmışlardır.

Geleneksel kırsal meskenleri tamamlar nitelikte olan eklentileri ile ilgili çalışmalar arasında ise, Konya ovasında eklentilerin iktisadi ve sosyal yaşamdaki yerini Gümüştepe (1992); Sinop-Kastamonu yöresine özgü hasat mevsiminde yapılan dönemlik bir mesken olan "Gelik"i, Yılmaz (1998); Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesine özgü dönemlik mesken olan "Hollik"i, Elibüyük ve Güzel (2003); Doğu Karadeniz'e özgü ev eklentisi olan ve samanlık olarak kullanılan "Merek"i, Bekdemir ve Sever (2003); Balıkesir ve çevresinde kırsal avlu duvarını Köse (2006), peyzajını Köse (2007); Elmalı'da kırsal mimari miras serenlerinin korunması gerekliliğini, Ceylan (2012); Adıyaman Avacık Yaylasına özgü "Hol"ü, Bakırcı (2016) coğrafi literatüre kazandırarak, literatürü zenginleştirmişlerdir.

Bu çalışmalardan farklı olarak, geleneksel meskenlerde kullanılan doğal malzeme özellikleri (Yılmaz, 2001); ve bu meskenlerin günümüz meskenlerinden daha üstün olduğunu (Gök, 2011); geleneksel mimariyi koruma yaklaşım örneklerini (Özgüç, 1988-1992); ayrıca korumanın önemini (Özdemir, 2011); ve halk mimarisinin korunmasının, insanların yaşamının daha insancıl ve daha kaliteli hale getirmek anlamına geldiğini (Pavlovic vd., 2012), ifade eden görüşlerde coğrafi literatüre kazandırılmıştır.

Araştırmamızın konusunu teşkil eden 'düğmeli evler'le ilgili farklı konularda araştırmaların 2010 yılından itibaren önem kazandığı literatürde göze çarpmaktadır. Ancak bu araştırmaların çoğunda, 'düğmeli evler'in mimari özellikleri, malzeme kullanımı, yapım tekniği, plan özellikleri gibi bir evi meydana getiren unsurlar üzerinde (Uluç, 1946; Uçar, 1968; Sözen, 2001; Dursun, 2012; Gültekin ve Uçar, 2011; Gökdemir, vd., 2016; Sağıroğlu vd., 2016; Sağıroğlu, 2017) durulmuştur. Bu konulara ek olarak 'düğmeli evler'in kuru duvar tekniğine ve kullanılan malzemeye (Uluç, 1946; Sözen, 2001), dikkat çekilerek, duvarlardaki harçsızlığın hatıllarla telafi edildiği (Uluç, 1946), belirtilmiştir.

Bir diğer önemli husus ‘düğmeli evler’in Akseki-İbradı Havzasının bütün yerleşmelerinde görülmesine rağmen çalışmaların Havza ölçeğinde değil de belli başlı yerleşmelerle sınırlı kalmasıdır. Bunlara örnek olarak; Havzaya özgü kırsal mimari geleneğin çevre bütünlüğünü ve tutarlılığını Ürünlü (İbradı) evlerinde Kavas (2011) incelemiştir. Dursun (2012); Bucakalan, Büyükalan, Belenalan ve Sarıhacılar (Akseki) mahallelerinden ‘düğmeli evlere’ örnekler vermiştir. Erbaş (2013), bilinçsiz kullanıcı müdahalelerine Süleymaniye Mahallesi (Akseki) örneğinde dikkat çekmiştir. Davulcu (2015), ‘düğmeli evler’in yapı geleneklerini Ormana Mahallesi (İbradı) örneğinde, halk bilimi açısından analiz etmiştir. Kavas (2015), bu mimarinin ruhunu kültürün oluşturduğunu havza ölçeğinde ele almıştır. Bucakalan, Büyükalan ve Belenalan (Akseki) mahallelerinde özgün kapı örneklerinin tipolojilerini Sağıroğlu vd., (2016) oluşturmuştur. Karayazı-Akman ve Sağıroğlu (2016), Belenalan Mahallesinin (Akseki) bütün ‘düğmeli evler’ini belgeleyip ve tipolojilerini oluşturarak, koruma uygulamaları için veri oluşturmuştur. Akseki’ye bağlı Bucakalan Mahallesinde bir takım analizlerle Şenocak ve Sağıroğlu (2016), restorasyon önerisi sunmuştur. Günay (2017), ‘düğmeli evler’in özgün mimarisini Ormana Mahallesi’nden örneklerle yansıtmaya çalışmıştır. Sağıroğlu (2017) ise, Bucakalan Mahallesinde (Akseki) ‘düğmeli evler’in özelliklerini ayrıntılı bir şekilde ele alarak bir nevi yapılacak restorasyon çalışmalarına doküman oluşturmuştur.

‘Düğmeli evler’in korunması ve bunların turizmin farklı tiplerinde konu olabileceğini ele alan çalışmalarda mevcuttur. Akseki ölçeğinde kırsal turizmin konaklama amaçlı kullanımını ve turizmi geliştireceğini Gültekin ve Uçar (2011); Belenalan Mahallesi (Akseki) ölçeğinde gelenekseli korumada ekoturzimin aracılığını Sağıroğlu ve Karayazı (2017); yöreye özgü kültürel miras niteliğindeki mimarinin turizm potansiyelini ilk defa havza bazında ele alan Manav ve Çalışkan (2017), çalışmalarla literatüre katkı sunmuşlardır.

Sonuç olarak literatürde ‘düğmeli evler’i havza bazında ele alan iki çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalar Kavas (2015)’ın Havzaya özgü mimari geleneği ele alarak, bu geleneğin yöre insanına aidiyet duygusu kazandırdığını ve bu geleneği oluşturan, kültürü mimarinin ruhu olarak nitelediği çalışması ve Manav ve Çalışkan (2017)’ın ‘düğmeli evler’in turizm potansiyeli ile birlikte bu mimarinin kültürel sınırlarını da belirledikleri çalışmalarıdır.

2. Araştırma Alanının Konumu ve Sınırları

Araştırma alanını, Akdeniz Bölgesinin Antalya bölümünde, "Dağlık Akseki Çevresi"nde (Erol, 1993) yer alan Akseki ve İbradı ilçeleri oluşturmaktadır. Toplamda 2568 km^2 (Akseki 1293, İbradı 1275 km^2; Antalya ise 20.723 km^2 dir) yüz ölçüme sahip ve tümüyle Manavgat Çayı Havzasına giren Akseki ve İbradı ilçeleri, Antalya'nın rakımı en yüksek ilçeleridir (İbradı 1050 m, Akseki 1030 m).

Antalya'nın kuzey doğusunda; (37° 03 kuzey paralelleri 31^o47' 23 doğu boylamları arasında) yer alan ve Antalya merkeze 155 km. mesafede olan Akseki'nin, batısında Manavgat ve İbradı ilçeleri, doğusunda Gündoğmuş, Ahırlı (Konya) ve Bozkır (Konya), kuzeyinde Beyşehir (Konya) ve Seydişehir (Konya), güneyinde Manavgat ve Gündoğmuş ilçeleri yer almaktadır. Antalya'nın kuzey doğusunda; (37° 05' kuzey paralelleri 31° 35' doğu meridyenleri arasında) yer alan ve Antalya merkeze 166 km İbradı'nın ise doğu ve güneydoğusunda Akseki, güney ve batısında Manavgat, kuzeyinde Derebucak (Konya) ilçeleri yer almaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırma sahasının konum haritası.

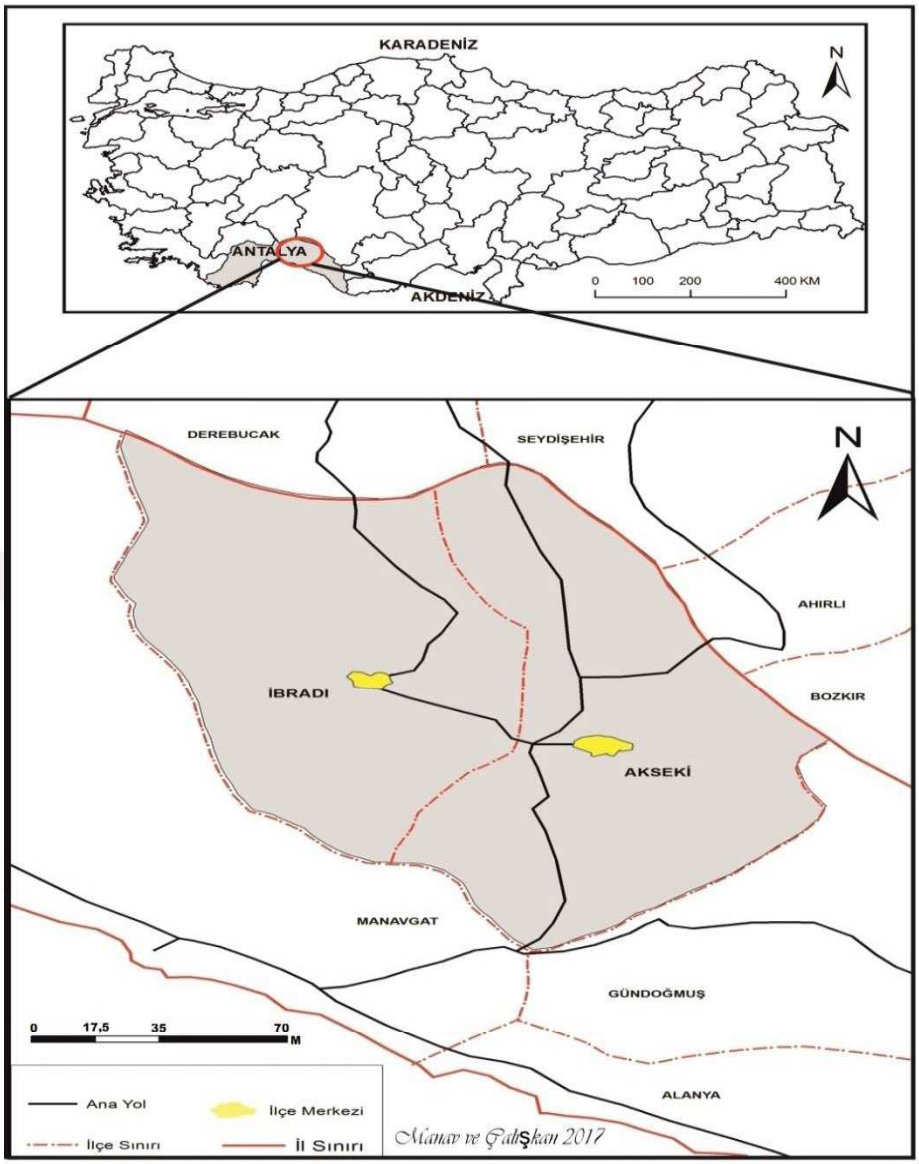

Kaynak: Manav ve Çalışkan (2017).

Türkiye'nin en önemli turizm merkezlerinden olan Antalya sınırları içinde yer alan araştırma alanı, Türkiye'de benzerine rastlanmayan kendine özgü bir mimari geleneği temsil etmektedir. Fiziki çevre ve yerel kültürün etkisiyle oluşan bu mimari gelenek, aynı zamanda Manav ve Çalışkan (2017) tarafından gösterildiği gibi bir Halk Kültürü Bölgesi/Vernaküler Kültür Bölgesinin de sınırları belirlenmiş olmaktadır. Kültürel bir mirasın coğrafyasını da temsil etmesi nedeniyle, bu çevre araştırma alanının sınırlarını da belirlemiştir. Buna ek olarak, yöreye özgü bu geleneksel kırsal mimari örnekleri, sahanın diğer doğal ve kültürel kaynaklarıyla bir bileşen oluşturarak, Antalya'da kıyı turizmini tercih edenler için alternatif bir turizm çevresi oluşmasına da katkı sunmaktadır.

3. Amaç ve Kapsam

Geleneksel bir mesken tipinin turizmle bağlantılarını konu alan araştırmanın kapsamını, kendine özgü bir teknikle inşa edilerek, yerel ve geleneksel bir mesken örneği olan aynı zamanda dağılış özelliklerine dayanarak, kültürel bir çevrenin sınırlarını da belirleyen 'düğmeli evler' oluşturmaktadır. 'Düğmeli evler': Antalya ilinin "Akseki Dağlık Çevresi"nde yer alan Akseki ve İbradı ilçelerinde yer almaktadır.

'Düğmeli evler'e odaklanan bu araştırmada; 'düğmeli evler'in mevcut durumu, mekânsal dağılış özellikleri, fonksiyonel kullanım özelliklerinin açıklanması hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra, kültürel miras turizmi bakımından fırsatlar sunan ve kültürel bir kaynak olarak güçlü bir çekiciliğe sahip olan 'düğmeli evler'in turizm ile mevcut ilişkilerini belirlemek; 'düğmeli evler'in dağılış gösterdiği çevrede turizmin gelişme potansiyelini değerlendirmek de çalışmanın diğer amaçları arasındadır.

Hedeflenen amaçlara ulaşmak için nitel veri toplama araçlarından olan anket, mülakat, saha çalışmaları ve gözlemlere başvurulmuştur. Böylece 'düğmeli evler'in mekansal dağılış özelliklerini, fonksiyon değişimlerini ve turizm ile bağlantılarını açıklayabilecek verilere ulaşılmıştır. Araştırmanın diğer amaç ve hedefleri ise şunlardır.

- Araştırma alanında 'düğmeli evler'in güncel durumunun yerleşmeler ölçeğinde tespit edilmesi, kullanılan meskenlerin oranı, yaş aralıklarının ve inşaa tekniklerinin tespiti,
- 'Düğmeli evler'in ne amaçla kullanıldıkları,
- Korunan ve tescillenen 'düğmeli ev' sayısı,
- 'Düğmeli evler'i turizme götüren süreç,
- Araştırma sahasının ve 'düğmeli evler'in turizm potansiyelinin tespit edilmesi ve bu potansiyelin yerleşmeler ölçeğinde dağılımı,
- Araştırma alanındaki yerleşmelerin 'düğmeli evler'e dayanan turizm ilişkilerinin ve potansiyelinin değerlendirilmesi,
- Turizm potansiyeli olan yerleşmelerin sınıflandırılması,
- Turizmde 'düğmeli evler'den yararlanma (kaç tane ve hangi kategorilerde),
- Turizm gelişiminin ekonomik katkısı,
- Turizmin aktif olduğu yerleşmelerde, bu gelişimde etkili olan faktörlerin belirlenmesi,

- Araştırma sahasına gelen turistlerin turizm tercihlerinin tespiti,
- Gelen ziyaretçilerin profili, ‘düğmeli evler’de konaklama ve yararlanma eğilimlerini belirlemek, ulaşılmak istenen hedefler arasındadır.

4. Araştırmanın Veri ve Yöntemi

Geleneksel kırsal meskenlerden olan ‘düğmeli evler’in turizmle bağlantılarını konu edinen ve bu süreçte etkili olan faktörleri ele alan çalışmanın temel verilerini, Akseki-İbradı Havzası’nda gerçekleştirilen ve saha çalışmalarının dahilinde olan anketler, gözlemler, mülakatlar ve bilirkişi görüşmeleri oluşturmaktadır.

Coğrafi şartların kültürle birlikte sınırlarını belirlediği bu çevrenin araştırma konusu olarak seçilmesinde; bu çevrede gelişen kırsal mimarinin Türkiye’deki geleneksel kırsal mimari örneklerden tamamen kendine özgü farklı bir kimlikte olması ve bu çevre ile sınırlı kalması etkili olmuştur[7].

Araştırma kapsamında amaca ulaşmak için Akseki ilçe merkezinde 4 ve kırsalında 47; İbradı ilçe merkezinde 2 ve kırsalında 7 olmak üzere toplam 60 belediye ve muhtarlık birimine 20 sorudan oluşan anket uygulanmıştır. Anketler mahalle muhtarlarına posta yoluyla uygulanmıştır (Aralık, 2015-Nisan, 2016 tarihleri arasında). Uygulanan anketlerin çoğuna geri dönülmüştür. Geri dönüşü olmayan anketler telefon yoluyla cevaplandırılmıştır (18 anket). Böylece ‘düğmeli evler’ in bazı tarihsel periyotlar içindeki mekânsal dağılış özelliklerini, bu meskenlerden yararlanma biçimlerini, meskenlerin fonksiyonel değişimleri, mevcut durumları, kullanım olanakları ve ne amaçla kullanıldıkları, inşa teknikleri, koruma-tescil sayıları ve turizm ile bağlantılarını açıklayabilecek verilere ulaşılmıştır.

Araştırma sürecinde nitel araştırmalarda başvurulan bir yöntem olan ve görüşmecinin önceden hazırladığı konu veya alanlara sadık kalarak, daha ayrıntılı bilgi almak amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne de sahip olduğu (Yıldırım ve Şimşek, 2004) açık uçlu sorularla hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile (Merriam, 2015) yüz yüze gerçekleştirilen görüşme tekniği, Antalya’nın Alanya (3 operatör ile) ve Manavgat (4 operatör ile) ilçelerinde, İbradı’nın Ormana Mahallesinde (1 tur operatörü ile) toplamda 8

[7]Antalya’nın Manavgat ve Gündoğmuş ilçelerinin araştırma sahasına sınır olan dağlık yerleşmelerinde, ‘düğmeli ev’ örneklerine benzer evlerin varlığı tespit edilmiştir.

tur operatörü ile 2016 yılının Mart ayında gerçekleştirilmiştir. Tur operatörlerine yüz yüze toplamda 26 soru sorularak cevaplamaları istenmiştir. Saha çalışmaları ve gözlemler; Temmuz, 2015-Haziran, 2017 tarihleri arasında merkez mahallelerle birlikte toplam 25 mahallede gerçekleştirilmiştir (İbradı merkez 2, taşra 5; Akseki merkez 4, taşra 14) (Tablo 1; Şekil 2).

Tablo 1: Araştırma Evreni (anket uygulanan ve saha çalışması yapılan mahalleler).

İlçe Adı (toplam mahalle sayısı)	**Anket Uygulanan Yerleşmeler (60)**	**Mahalle Adı**
Akseki (51)	**Merkez Mahalleler (4)**	Boğaz**, Hacı İlyas**, Demirciler**, Fakılar**
	Taşra Mahalleleri (47)	Akşahap*, Alaçeşme, Aşağıaşıklar, Bademli**, Belenalan*, Bucakalan*, Bucakkışla, Büyükalan*, Ceceler, Cemerler, Cendeve*, Cevizli**, Çaltılıçukur, Çanakpınar, Çınardibi, Çimi, Çukurköy, Değirmenlik*, Dikmen, Dutluca, Erenyaka, Emiraşıklar*, Geriş, Güçlüköy, Gümüşdamla, Güneykaya, Günyaka, Güzelsu, Hocaköy, Hüsamettin, Karakışla*, Kepez, Kepezbeleni, Kuyucak, Mahmutlu, Minareli, Menteşbey*, Pınarbaşı, Sadıklar, Salihler, Sarıhacılar*, Sarıhaliller Sinanhoca, Susuzşahap, Süleymaniye*, Taşlıca, Yarpuz*.
İbradı (9)	**Merkez Mahalleler (2)**	Yukarı Mahalle**, Aşağı Mahalle**
	Taşra Mahalleleri (7)	Aydınyayla, Başlar*, Ormana**, Ürünlü** Üzümdere*, Çukurviran, Düzlen*,
*Bir kez saha çalışması yapılan mahalleler (15), **Birden fazla saha çalışması yapılan mahalleler (10). Toplam: 6 merkez, 19 taşra olmak üzere 25 mahallede saha çalışması yapılmıştır.		

Şekil 2. Araştırma sürecinde saha çalışması yapılan mahallelerin gösterimi.

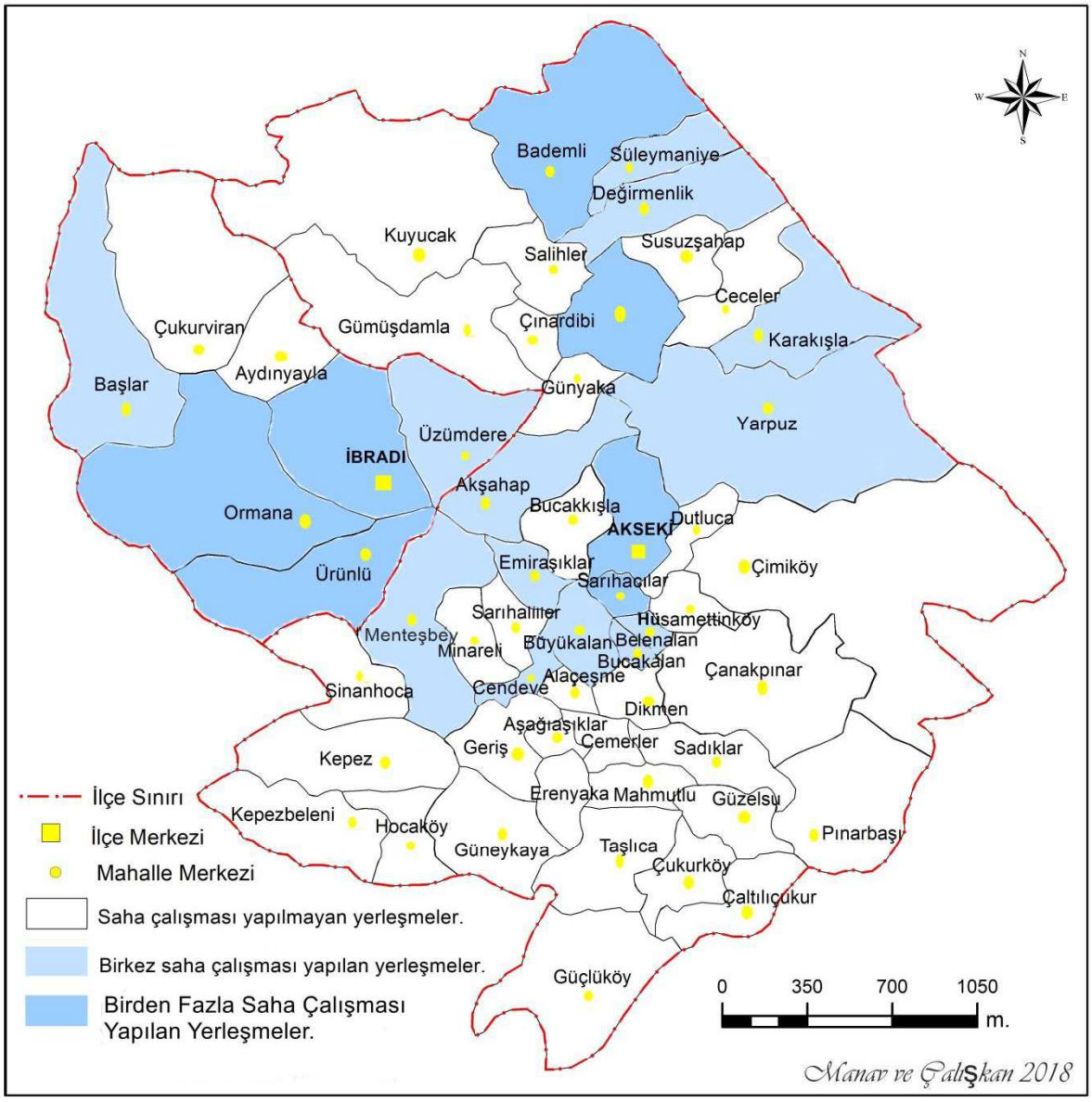

Anketler SPSS 18 istatistik analiz programıyla frekans dağılımları analiz edilerek, sonuçları değerlendirilmiştir. Haritaların üretilmesinde 1:800 000 ölçekli Türkiye Mülki İdari Birimler Haritasından yararlanılarak, Arc GIS 10.3.1 Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) programı aracılığıyla üretilmiştir. Ayrıca; saha çalışmaları ve gözlemleri fotoğraflamak için NİKON D 3100 profesyonel fotoğraf makinası kullanılmıştır. Şekiller ve grafiklerin oluşturulmasında, EXCEL 2010, resimlerin düzenlenmesinde ise Photo Scape, resim düzenleme programı kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında saha çalışmaları, uygulanan anket ve görüşmeler neticesinde elde edilen verilerle SWOT analizi yöntemine de başvurularak, yörede turizmin geleceği ile ilgili planlamalara katkı sunulması hedeflenmiştir.

Bilindiği gibi SWOT Analizi, bir sürecin veya durumun güçlü yanlarını belirleyerek bunları en uygun fırsatlarla eşleştiren, zayıf ve tehdit edici yönleri azaltmayı hedefleyen sistematik bir planlama (stratejik planlama) aracıdır. Başka bir deyişle SWOT analizi, planlamada dikkate alınacak temel bilgilerin elde edilmesi için kullanılmaktadır. Analizin temel amacı karar verme aşamasında konu ile ilgili kuvvetli veya zayıf, avantajlı veya dezavantajlı noktaların beraberce görülebilmesini sağlamaktır. SWOT kısaltması İngilizce Strengths (Güçlü Yönler), Weaknesses (Zayıf Yönler), Opportunities (Fırsatlar), ve Threats (Tehditler) kelimelerinin baş harflerini içeren bir kısaltmadır. Analizin 'güçlü yönleri' ile 'zayıf yönleri' kurum içi yapı ile ilgili iken, 'fırsatlar' ve 'tehditler' dış çevre ile ilişkili olmaktadır (Uçar ve Doğru, 2005; Temel vd. 2007; Aktan, 2008; Çelik ve Murat, 2008; Küçüksüleymanoğlu, 2008; Mansuroğlu ve Kınıklı Gülyavuz, 2009). SWOT Analizi, hem harici hem de dahili ortamların etkileşimlerini aynı anda analiz etmek için geliştirilmiş planlama yöntemlerindendir. Bu analiz, sistematik bir yaklaşım sağlamak ve bir karar durumu için destek sağlamak amacıyla her iki ortamı analiz etmek için yaygın olarak kullanılan bir araçtır (Kangas vd., 2003).

Araştırmaya önemli veri sağlayan anketin bazı soruları, 'düğmeli evler'in turizmle bağlantılarını tespit etmeye yönelik hazırlanarak, yanıtlar beş nokta Likert Ölçeği ile "kesinlikle katılmıyorum" ile "tamamen katılıyorum" aralıklarında ölçülmüştür. Ayrıca hazırlanan bu sorular, Cronbach Alpha Testi ile test edilerek, soruların kendi içlerindeki korelasyon bağlantıları ve tutarlılıkları ölçülmeye çalışılmıştır.

Araştırma dahilinde saha çalışmaları ve sahada gerçekleştirilen gözlemler ve görüşmelerle elde edilen temel verileri desteklemek amacıyla, resmi kurum ve kuruluşlar ile özel kurum ve kuruluşlarla mülakat ve görüşmelerle saha hakkında dolaylı yollardan da veri toplanmıştır. Bu bağlamda;

- Akseki Belediyesi,
- Akseki Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü,
- Antalya Kent Müzesi,
- Antalya Meteoroloji 4. Bölge Müdürlüğü,
- Antalya Orman Bölge Müdürlüğü,

- Antalya Büyükşehir Belediyesi Emlak Daire Başkanlığı,
- Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü,
- Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı,
- İbradı Belediyesi,
- İbradı Tarım İlçe Müdürlüğü,
- İbradı Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü,
- Çekül Vakfı ile yapılan görüşmelerle saha hakkında veriler elde edilmiştir. Bunlara ek olarak;

Literatür tarama sürecinde ilk olarak araştırma sahası ile ilgili daha önce coğrafya ya da diğer disiplinlerin mensupları tarafından ele alınan araştırmaların belirlenmesine çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin farklı illerinde bulunan kütüphanelerden de yararlanılmıştır. Bu kütüphaneler;

- Akseki Yeğen Mehmet Paşa İlçe Halk Kütüphanesi,
- Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi,
- Antalya Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi,
- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Merkez Kütüphanesi,
- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi M. Osman KORFMANN Kütüphanesi,
- ÇEKÜL Vakfı Kütüphanesi (İstanbul),
- İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi,
- İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi,
- Karadeniz Teknik Üniversitesi Merkez Kütüphanesi (Trabzon),
- Selçuk Üniversitesi Prof. Dr. Erol GÜNGÖR Kütüphanesi (Konya),
- Suna ve İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi Kütüphanesi (AKMED) (Antalya),
- TMMOB Mimarlar Odası Kütüphanesi (Ankara).

Araştırmanın odağını Akseki-İbradı Havzası oluştursa da Türkiye ve farklı ülkelerin benzer karakterli çevrelerinden örnekler verilerek, bazı kıyaslamalar yapabilmenin yolu aranmıştır. Farklı ülkelerden Fransa'daki d'Alsace Ekomüzesi, İsveç Stockholm'de Skansen Açık Hava Müzesi, Galiçya sınırında (İspanya) Taramundi, Türkiye'den Beypazarı, Cumalıkızık ve Safranbolu'ya çalışmada yer verilmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. Geleneksel meskenleri ile turizm ilişkisini değerlendirmek amacıyla, araştırma kapsamında örnekler verilen yerleşmelerin dağılışı.

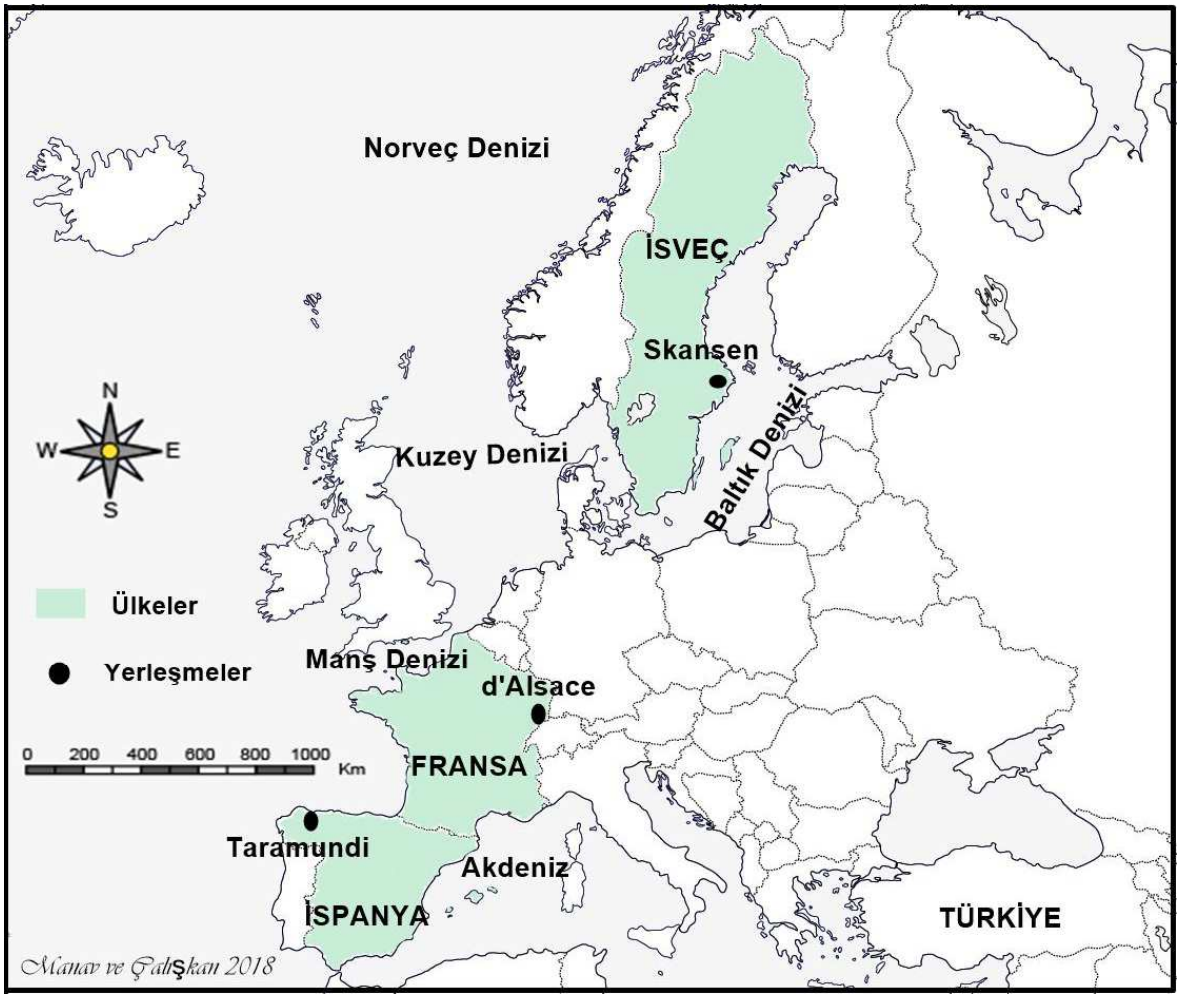

Farklı ülke ve Türkiye'den örneklerin verilerine ise YÖK Tez Merkezi'nde yer alan tezlerin taranması, ulusal ve uluslararası literatürün taranması, elektronik posta ve telefon yoluyla yapılan görüşmelerle ulaşılmıştır. Ayrıca, Türkiye'den seçilen Beypazarı, Cumalıkızık ve Safranbolu'ya 2017 Kasım ve 2018 Temmuz ayları arasında gözlem ve görüşme yapmak amacıyla saha çalışması yapılmıştır. Böylece, bu üç yerleşmenin turizme konu olmuş geleneksel mimarileri yerinde incelenmiştir. Buna ek olarak, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Safranbolu Turizm Danışma Bürosu'na, Bursa il Kültür Turizm Müdürlüğü'ne ve Beypazarı Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü'ne, Nisan 2017 tarihinde e-posta yoluyla bilirkişi soruları gönderilerek cevaplamaları istenmiştir. Dönüşler Mart 2018'de tamamlanmıştır. Bu çevrelerin tercih edilmesinde, bu örneklerin diğer geleneksel çevreler için örnek teşkil etmeleri, araştırma sahası gibi kırsal karakterli olmaları, bugün itibariyle tanınırlıklarının sayesinde turizmin kitleselleştiği, evlerin

koruma altında olması gibi araştırma sahası ile ortak özelliklere sahip olmaları etkili olmuştur.

Araştırma sahamızın dışında Türkiye'nin farklı yerleşmelerinde görülen tarihi ve geleneksel mimarileri temsil eden mesken örneklerini incelemek ve yerinde görmek için; Ankara merkez, Konya merkez ve Sille Mahallesi, Bulgaristan'da Plovdiv (Osmanlı mimarisinin izlerini görmek için), Bozcaada, Gökçeada, İzmir merkez, Ödemiş ilçesi ve Birgi Mahallesi, Edirne merkez, Afyon merkez, Bursa merkez, Mudanya ilçesi, Trilye ve Kumyaka mahalleleri, Antalya merkez-Kaleiçi, Gümüşhane merkez, Bayburt merkez, Trabzon merkez ve Araklı, Çaykara, Sürmene ilçeleri ile Uzungöl Mahallesi, Çanakkale merkez, Gelibolu ilçesi Küçükkuyu Belediyesi ve Yeşilyurt Köyü (Ayvacık)'ünde saha çalışmaları yapılarak, farklı kültürlerin geleneksel mimarileri fotoğraflanmıştır. 2015-2018 yılları arasında toplam 26 yerleşmede gerçekleştirilen (Cumalıkızık, Safranbolu ve Beypazarı ile 29 yerleşme) saha çalışmalarında elde edilen fotoğrafların bazılarına, tezin uygun kısımlarında yer verilmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. Saha çalışmaları yapılarak geleneksel meskenleri ile turizm ilişkisi değerlendirilen ve farklı çevrelerin geleneksel mimarilerini gözlemlemek için saha çalışması yapılan yerleşmelerin dağılışı.

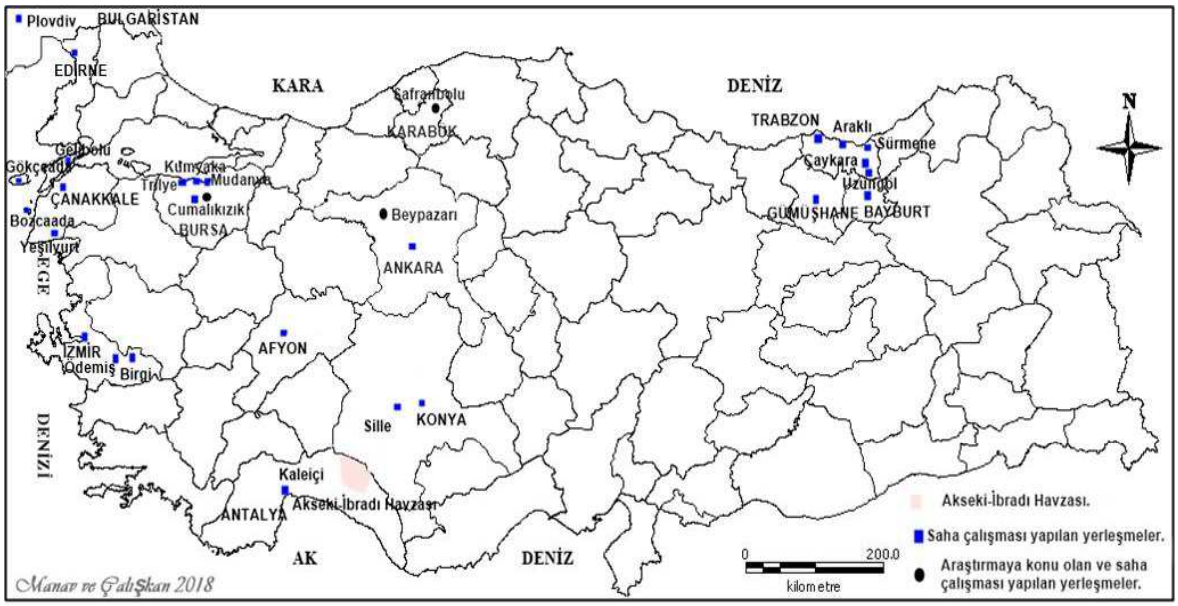

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, sunulan bu tez çalışmasının içinde geçen bazı kavramlar ele alınarak, araştırmanın kapsam ve bağlamının açıklanmasına çalışılmıştır. Bu hedef doğrultusunda öncelikle çalışmanın temasını oluşturan mesken kavramına farklı disiplinlerin perspektifleri değerlendirilmiş; kırsal, şehirsel ve geleneksel olarak farklı kategorilerde ele alınan mesken olgusunun açıklanmasına çalışılmıştır.

Bu sıralamada en yakın çevreden temin edilen malzemeyle inşa edilen ve kullanıcısının ihtiyacına göre şekillenen kırsal meskenlere; şehirleşme sürecinin ilerleyişi içinde ortaya çıkan şehirsel meskenlere; sanayileşme ve modernleşme süreçlerinin etkisi altında gelişen şehirleşmeye karşı özgünlüğünü koruyarak geleneksel özellik kazanan meskenlere değinilmiştir. Bu nedenle bu sıralama takip edilmiştir. Her ne kadar bu meskenlerin ayırt edici özellikleri kapsamlı bir şekilde ele alınmasa da, mesken tipleri arasındaki temel farklılıkların gösterilmesi bakımından bu değerlendirmenin yapılması gerekli görünmektedir.

Yapılan bu değerlendirmelerin ışığında çalışmanın odağını oluşturan geleneksel-kırsal bir mesken tipi olan "düğmeli evler" detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Ayrıca geleneksel mimariye sahip çevrelerdeki meskenlerin turizme konu olma süreci ve bu sürece katılımı büyük ölçüde belirleyen "kültür", "miras", "kültürel miras" kavramları açıklanmıştır. Bu kavramlarla bağlantılı olarak kavramların getirisi olan kültür/kültürel turizm, kültürel miras turizmi gibi turizm türlerinin kavramları da açıklanmıştır.

Son olarak ise halk mimarisi, geleneksel mimari ve geleneksel Halk Mimarisi kavramlarına açıklık getirilmiştir. Böylece tezin içinde sıkça karşılaşılacak kavramlar tanımlanarak, hem kavram kargaşasının önüne geçmek, hem de tezin diğer bölümlerinin daha iyi anlaşılırlığını sağlamak amaçlanmıştır.

1.1. Mesken ve Mesken Tipleri

Meskenler, insanın dünyaya geldiği günden itibaren doğanın olumsuz etkilerinden korunmak için inşasına ihtiyaç duyduğu barınaklardır. İnsan bu barınakları, korunma

ihtiyacı hissettiği doğaya karşı ve doğanın ona sunduğu yapı malzemelerini kullanarak inşa eder.

Başlangıçta insan, var olduğu günden itibaren yaşamını sürdürebilmesi için en gerekli ve temel ihtiyaçlarından olan barınma ihtiyacını karşılamak için ilk önceleri mağaralara sığınmış, zamanla yerleşik düzene geçmesiyle birlikte, yerleştiği çevreye, iklime, coğrafyaya uygun meskenler inşa ederek, kendisine yeryüzünde yaşama mekanları oluşturmuştur. Böylece zaman geçtikçe meskenler de en ilkel formlardan en gelişmişine doğru yol alarak çeşitlenmiştir.

Kuşkusuz mesken tipleri ve kullanılan malzemeler geçmişte doğal çevre şartlarına sıkı bir şekilde bağlı kalmıştır. Dolayısıyla inşa teknikleri ve mimari de yerel kültürle güçlü bağlantılara sahip olmuştur (Tümertekin ve Özgüç, 2014). Yerel malzemelerin, yerel kültürlerle şekil aldığı meskenler daha çok kırsal meskenlerdir.

Ancak; "yerlerin" diğer yerlerle bağlantılarını artıran ekonomik, toplumsal ve teknolojik gelişmelerin, yapı formları üzerinde de etkili olmaya başlaması ile zamanla dünyanın çok farklı yerlerinde inşa edilen meskenlerde "aynılaşma süreci"ne girmiştir (Tümertekin ve Özgüç, 2014). Bu etkileşim süreci şehirsel meskenler (modern) diyebileceğimiz hemen hemen her yerde benzer formda inşa edilen meskenlerin gelişimine zemin hazırlamıştır. Nitekim bu süreç, özellikle kırsal ve yerel çevrelerde var olan, yerel malzeme ve kültürlerin etkileşiminin adeta ananeleşmesi ile gelişen meskenlere geleneksellik kimliği kazandırmıştır. Çünkü modernleşme, geleneksel diyebileceğimiz meskenlerin daha iyi tanınmasında ve değer kazanmasında etkili olmuştur.

İnsanın doğaya karşı korunma ihtiyacıyla ortaya çıkan ve aynı zamanda yerleşmelerin de en küçük birimini meydana getiren meskenler, kırsal, şehirsel ve geleneksel olarak farklı tip ve şekillerde olabilmektedirler.

1.1.2. Mesken

Meskenler, insanın doğumuyla birlikte ihtiyacını hissettiği, içinde bulunduğu çevreye çağa ve imkanlarına göre geliştirdiği yapılar sistemidir. Bu itibarla, insanın yaşamını devam ettirebilmesi için en önemli gereksinimlerden olan meskenler, beşeri coğrafyanın da içinde yer aldığı şehircilik, mimari, sosyoloji, antropoloji gibi hemen hemen bütün beşeri bilimlere konu olmuştur. Yerleşimin dokusunu da oluşturan bu birimler, mesken, ev konut gibi farklı isimlerle adlandırılmışlardır.

Osmanlıca bir kavram olan mesken kavramı Türkçe deki ev/konut kavramı ile eşdeğerdir. Ev: (os. mesken) aslı "iv" veya "yiv" dir. İnsanların soğuk ve sıcaktan dışarıdan gelecek olan her türlü tecavüzlerden korunur olarak yaşamak için yaptıkları binalardır (Arseven, 1983: 546).

Mesken: Ev sakin olunacak yer hane (Yeğin vd., 1990: 627), oturulan ikamet edilen yer, ev, konut, ikametgah (Ayverdi, 2006: 2026). Bir ya da daha çok insanın ikamet ettiği yer, ev, konut, ikametgah (Hasol, 2005: 277). Nitekim dünyanın hiçbir yerinde, tek kişi için yapılmış ev mevcut değildir. Buna göre ev, en azından ve gerçek olarak aile ünitesini kapsayan veya aile ünitesinden başlayan ve ancak ailenin mülkü olmak gibi bir özellik taşımaktadır (Tunçdilek, 1967: 67).

Dünya sağlık örgütü evi / meskeni: Kişinin ve ailenin sosyal refahı, fiziki ve ruh sağlığı için arzu edilen veya gerek duyulan tüm zorunlu hizmetleri, imkanları araç ve gereçleri içeren, insanların barınmak için kullandıkları fiziksel yapı biçiminde tanımlar (Kırıkçı ve Büyükçolak, 1993: 11).

Meskenlerin meydana gelmesinde doğal ve beşeri unsurların birlikte etkili olması, fiziki ve beşeri coğrafi literatürde mesken kavramının geniş bir yelpazede ele alınmasına neden olmuştur. Bu noktadan itibaren ulusal ve uluslararası literatürden kavramsal örnekler vererek, coğrafya dünyasının meskenlere bakış açılarına bir kapı aralamak yerinde olacaktır.

Meskenler, insanların içinde yaşadıkları ve hayatlarını devam ettirebildikleri, en ilkel formdan en gelişmişine kadar çeşitlilikleri olan bütün konutları kapsamaktadır. Meskenler barınma, dinlenme gibi ihtiyaçlardan doğmaktadır. Bu sebepten insanın hayatının odağı haline gelmektedir (Tolun-Denker, 1977: 59-60). Bunun içindir ki meskenler en iptidaisinden en mütekamiline kadar bütün meskun bölgelerde; insanın mevcudiyeti ve temel ihtiyaçlarını karşılama yolundaki başlıca vakiasıdır (Tanoğlu, 1969: 211-212).

Mesken İçinde bir aile ocağı kurulabilen yer. Başka bir deyişle, aile dediğimiz topluluğu barındıran yer. Mesken insanların barındığı dinlenebildiği, uykusunu uyuduğu bir yuvadır. Yapı olarak da ev; duvarları, çatısı, tavanı, döşemesi, yatacak ve yemek yapacak yerleri bulunan binadır (İzbırak, 1996: 589).

Meskenler doğrudan doğruya insanın yarattığı yeryüzünün başlıca beşeri vakıaları, insan hayat ve faaliyetlerinin dayanak noktaları, insanın tabii peyzajda meydana getirdiği karakteristik peyzaj unsurlarıdır. Bu itibarla bir memleket ve bölge ekonomisinin, medeniyetinin, gelenek ve göreneklerinin en müşahhas ifadeleridir. Mesken ve mesken topluluklarının meydana getirdiği köy, kasaba, ve şehirler bir memleket medeniyetinin olduğu kadar, aynı zamanda o memlekette hakim hayat tarzı yahut ekonomi şeklinin de yansımalarıdır. Ve bu itibarla en mükemmel coğrafi hadiselerdir (Tanoğlu, 1969: 212).

Meskenler tesis edenlerin içinde bulundukları coğrafi muhit şartlarına, ekonomik ve kültürel seviyelerine göre uygun şekiller alabilen, tertip ve tadil edilebilen geçici tesislerdir (Göney, 1973: 311). İnsanın doğanın olumsuz koşullarına karşı kendini korumakla beraber kendi değerlerini de sakladığı ve yeri geldiğinde sergilediği, aile bireylerinin birbiriyle bağlantısının nasıl olması gerektiği ve ev sakinlerinin dış dünya ile bağlantı kurmaları gerektiği hakkında fikirler veren, etnik kökenlerin teknolojik düzeylerin ekonomik durumların mekana yansıtıldığı, günlük yaşamın odak noktası coğrafi görünümün bir parçasıdır (Tümertekin ve Özgüç, 2014).

Ev/mesken kültürün peyzajdaki yansımasıdır. İnsanın yaşama alanının odağı durumundaki ev, bu özelliğinden dolayı onu yapan ve kullanan insanın dünya görüşü ve algılamasını, mit ve inançlarını, ideallerini, geleneklerini, sosyal düzen ve organizasyonlarını, hayatlarını kazanma biçimlerini, yani bütün olarak kültürünü özenle işlediği ve maddi olarak görülebilir hale getirdiği mekandır (Köse, 2007: 9). Bu sebeplerden dolayı peyzaj araştırmalarının ilk nesnesi ev / mesken olmalıdır (Wylie, 2007).

İnsan ve faaliyetini en canlı bir şekilde yansıtabilen meskenler, aynı zamanda insan neslinin dünya üzerinde ilk tesis ettiği müessese olmak özelliğini de taşır. İnsanlar kendilerini ve ailelerini hariçten gelecek çeşitli tehlikelerden korumak, değişik iklim elemanlarının etkilerinden kaçınmak, üreyebilmek, yavrularını emniyet içinde büyütebilmek, dinlenmek, uyumak, nihayet yiyecek, giyecek ve içecek maddelerini emin ve muntazam bir yerde muhafaza etmek gibi çok yönlü arzularını ancak, bir mesken kurmakla yerine getirebilmiştir. Böylece dünyayı işgal etme yolunda ilk adım, meskenin inşası ile başlamıştır (Tunçdilek, 1967: 34).

Ev/mesken günlük yaşamın deneyimleriyle yaşandığı ve dünyaya ait olma duygusunun yanı sıra hayali bir yerdir. Bağlanma ve aidiyet duygusu olarak ise, insan hayatının kalbinde yatan duygular, deneyimler, uygulamalar ve ilişkiler ile yatırım yapar.

Geçmiş, şimdiye kadarki günümüz yaşamı ve geleceğe yönelik hayaller ve korkular için evde oturan bellek ve nostaljik coğrafyalar, yerli ve küresel ölçeklerde hayal edilmiş ve gerçekleşmiştir (Gregory, 2009: 339-342).

Evler kimliklerin doğrulayıcı yollarla üretildiği ve uygulandığı birincil yerler olup, kişinin, ailenin, ulusların yerin duygusundan ve dünyadaki yerini paylaşanlara karşı sorumluluk duygusunun içinden kopmayan ve coğrafi kavramların da en duygusal örneğidir (Duncan ve Lambert, 2004).

Ev maddi olarak mekana bağlı bir yer binadır. Manevi olarak ise insanın ait olma duygusunu kazandıran kimliklerin ve anlamların oluşturulduğu bir alandır. Bu tanımlar aynı zamanda bir ülkeye özgü ulusal ölçeklerdir (Warf, 2006: 225).

Yerleşimin en küçük birimi olan meskenler, kullanılan malzeme çeşidi, yapım teknikleri ve çeşitli kısımlarının düzeni bakımından çok farklı görünümler sergilemektedir (Manav ve Çalışkan, 2017: 217). Bu görünümün meydana gelmesinde, içinde bulunulan iklim, topoğrafya ve toprak yapısı gibi coğrafi koşullar etkili olmaktadır (Tolun-Denker, 1977: 59-60). Bunun yanı sıra meskenlerin yapım şekli ve fonksiyonel özellikleri üzerinde, ekonomik uğraşıların türü, ailelerin sosyo-ekonomik özellikleri, tarihsel ve kültürel bağlantılar gibi birçok faktör rol oynamaktadır (Doğanay, 1997: 321; Zaman, 1995: 501; Özdemir, 2000: 165; Rapoport, 1969: 58).

Çünkü; kültürel özellikler ve coğrafi koşulların etkisinin mekana yansıması çeşitli şekillerde hayat bulmaktadır (Manav ve Çalışkan, 2017: 217). Meskenler bu çeşitli koşulların mekanda en iyi yansımalarını temsil eden araçlardır. Gerek bu sebeplerden gerekse bu tezin çalışma odağının meskenlere dayanması konuya farklı açıdan bakan mesken kavramlarını açıklama gereğini de hissettirmiştir. Bu çerçevede, bu ve benzeri sebeplerden dolayı meskenlere farklı açıdan bakan disiplinlerin kavramlarının da birkaçına değinmek yerinde olacaktır.

Mesken konusunda global ölçekli ve aynı zamanda kültürel coğrafya bakımından da bir başvuru eser niteliğinde olan yapıtta meskenler: Kültür ve insani değerlerin farkında olunmadan işlendiği, yaşandığı, yaşamın çoğunluğunu içeren ve gelenekler ile sürdürülen değerli fiziksel formlar olup, insanın çevresinden gelebilecek istenmeyen etkilerden korunmak amacıyla, kendisine uyan bir ortam yaratarak diğer faaliyetler için de kullandığı bir araçtır. Aynı zamanda, bir halkın dünya görüşünü, ahlâkını ve benzeri unsurları ile

karşılaştırılabilen, yansıtan ve yardımcı olan fiziksel bir mekanizma, yaşam kalitesinin önemli göstergelerinden olduğu Rapoport (1969) tarafından vurgulanmıştır.

Ulusal ve uluslararası literatürde mesken konusunda önemli çalışmalar yapmış mimarların birkaçının görüşüne de yer vermek yerinde olacaktır.

Mesken bir obje, maddi bir şey değil, kendisini yaratana benzeyen canlı bir varlıktır. Ve içerisinde şekillenmiş olduğu çağın rengini taşır. Kendine has bir karakteri, tepkileri, belli bir dili ve ruhu olan bir şahsiyeti vardır. Bir defa yaratıldıktan sonra, sebatlı fakat görünmeyen bir eğitici olarak, içerisinde barındırmış olduğu fertlere belli bir ruh, belli bir düşünce ve hareket tarzı aşılamaktadır (Paul ve Chombbart, 1968: 41).

İncedayı (2004: 9) ise, mesken/evi; barınmanın ötesinde yaşama biçiminin bir yansıması, bir kültür süreci, bir bütün ve maddi manevi değerler birlikteliği olarak görmektedir. Kuban (1995: 12)' a göre ev/mesken kavramı kuşkusuz toplum psikolojisi ve insan ruhu ile de derinden ilişkilidir.

Diğer bir çalışmada ise mesken, herkesin olanaklarına göre yapılan ve geliştirilen, onların yaşamlarını maddi ve manevi olarak destekleyen, güzelleştiren eserdir. Kültür ve yaşamın elle tutulur bir ürünü olan ev sadece barınacak bir yer değil, insanın hayatı boyunca dünyaya baktığı bir pencere kendini yansıttığı bir ayna bir yuva (İmamoğlu, 2010: 143-145) olarak görülmektedir.

Halk biliminde de araştırma konusu olan mesken / ev; İnsanoğlunun en net ve bilinçli bir tavırla Neolitik Dönemle birlikte üretimine başladığı; barınma, ikamet etme ve dışardan gelebilecek tehlikelere karşı korunma gibi fiziksel ihtiyaçlarla beraber sosyal, kültürel ve duygusal ihtiyaçlarını da karşılayan; doğumdan ölüme kadar insan hayatının özel anlarının neredeyse tümünün içerisinde yaşandığı maddi bir alandır. Yaratıcısı olan toplumun ihtiyaç ve ilişkilerinin mekânsal izdüşümü, sahip olduğu teknolojinin mimari dille yazılmış hikâyesidir (Davulcu, 2015: 55).

Bir tasarımcı gözüyle ise ev/mesken; fizyolojik ortam olarak düşünüldüğünde, canlı bir varlık olan insan için, maddesel bir çevre yaratma faaliyetidir. Oluşturulan bu maddesel çevre, korunma içgüdüsünün bir gereği olarak, çevrenin coğrafi şartlarına ve dış tehlikelere karşı oluşturulan bir yapılanmadır. Ayrıca sosyo-kültürel çevrenin oluşturduğu estetik değeri de olan kültürel bir ortamdır. Bununla birlikte içinde barındırdığı aile ile cemiyetin en küçük ünitesi olarak insanın duygu ve düşünce dünyasını geliştirip biçimlendiren

sosyolojik bir ortamdır. İyi ve kötü, doğru ya da yanlış davranışların, dini bilgilerin, güzel ahlakın öğrenildiği ve insanın hem madde hem de mana alemini tanıdığı yerdir (Göğebakan, 2015).

Başka bir açıdan ise mesken, içerisinde yaşayan toplumun kültürünü, beğenisini, yaşantısını ve birçok faktörü fark ettirmeden günümüze ulaştıran bir ortamdır (İşler ve Aras, 2013: 167).

Sonuç olarak, meskenler insanın yaşamak için imkanlarına göre oluşturduğu binalardır. En kısa tanımıyla insanın barınarak, fiziki, sosyal, ekonomik ve estetik ihtiyaçlarını karşıladığı bir mekandır. Ayrıca meskenler insanın sahip olduğu değerlerin odak noktası ve kültür ünitesi, medeniyetlerin mekandaki somut göstergeleridir.

Tüm dünyada mesken; insanların yaşamsal aktivitelerini bir düzen içinde devam ettirebilmeleri için mekan üzerinde ve mekandan yararlanarak inşa ettikleri ilk eserleridir. İnsanın mekanla etkileşimi sonucu gelişen ve insana mekansal aidiyet kazandıran somut göstergelerdir.

Evet, meskenler insanın yaşamının ayrılmaz parçaları ve insanın kendini gerçekleştirmesi için gereken bütün eylemlerin karşılandığı mekandır.[8] İnsan bu ihtiyaçları ancak bir mesken aracılığıyla karşılayabilmektedir.

1.1.3. Kırsal Meskenler

Kırsal meskenler coğrafi çevreye en iyi uyan ve bulundukları çevrenin etkisini daha çok taşıyan meskenlerdir (Tolun-Denker, 1977: 60; Güngördü, 2011: 35; Doğanay, 1997: 320). Bulunduğu coğrafyayı en iyi temsil eden bu evler aynı zaman da coğrafyayı da ilgilendiren evlerdir. Çünkü bir ev / mesken çevre şartlarını aksettirdiği nispette coğrafi bir anlam taşımaktadır. Bu sebeple coğrafi çevreye en iyi uyan ve bulundukları çevrenin etkisini taşıyan evler daha ziyade köy ve kasaba evleridir. Bu evler daima basit ve bölge şartlarına en iyi uymuş evlerdir (Tanoğlu, 1969). Bu itibarla içinde yaşayanlarla birlikte coğrafi çevreye karşı en itaatkar olan, asi olmayan köy ve kasabalarda görülen meskenler kırsal meskenlerdir.

[8] Maslow'un (1970) İhtiyaçlar hiyerarşisinde meskenler ikinci sırada ihtiyaç olarak görülmektedir. Piramitte yer alan bütün ihtiyaçlar ancak bir ev/mesken aracılığıyla karşılanabilecek ve kişi kendini gerçekleştirebilecektir. Bu ihtiyaçlar en temelden fizyolojik ve biyolojik ihtiyaçlar; güvenlik ihtiyacı; ait olma ve sevgi ihtiyacı; saygı ihtiyacı ve nihayet kendini gerçekleştirme olarak sıralanmıştır.

Buna ek olarak, kırsal meskenler iklim koşullarına karşı son derece çözümlerin üretildiği ve bu çözümlerin en iyi değerlendirildiği meskenlerdir. Ayrıca karşılaştırıldığında kolektif davranışın yaşayan örnekleri olan bu yapılar, insan davranışı ve doğa etkileşiminin örneklerini sergileyerek kültürlerin kamusal yaşamına ait tarihide anlatırlar. Herhangi bir çağda her zaman, egemenliklerini sürdüren ve ülke sınırlarını tanımayan bu yapılarda, bir topluluğun kolektif amaçlarına tanıklık edilmektedir. Ancak bu yapılar, bir topluluk için yapılmış kamusal yaşama ait kurumların tarihini anlatan yapılar değildir. Kültürün özel yaşamına, insanların barınmasına ait kurumların karakteristiklerini sergileyen yapılardır. Sıradan insanların, fiziksel ve zihinsel yaşamlarını sürdürebilmek için doğanın aşılması zor sınırlamalarına kendilerini de çevreye uyum yapmaya alıştırarak geliştirdikleri yapılardır. Yapı ustaları ve insanların bütün hünerlerini sergiledikleri beceri ve cesaret ile ürettikleri bu yapıların bilimsel izahını yapmak kolay olmasa da üst düzeyde bir organizasyon algılanmaktadır (Aran, 2000).

Kırsal meskenler, yapay bir üslup rolüne bürünmeden endüstriyel dönem öncesi toplumun geleneksel gereksinimlerine yer ve iklimin aşılması zor sınırlarına karşı bir yanıt oluştururlar. Zanaatın evrimi sonucunda gelişmiş bir yöntem ile güzel yalın ve özgün yapımın olanaklılığı kanıtlanır. Okuması ve yazması olmayan kır ustaları eşliğindeki yöre insanları, basit araç ve gereçlerin yardımıyla, çevreleri ile uyum içinde kavranmış yapıları sağlayan bir yöntemi, genetik bir şifrelemeleri olmaksızın yönetirler (Jones 1970: 15'ten aktaran Aran, 2000: 14).

Kırsal meskenler, insanın geçmişten günümüze biriktirerek getirdiği kültürel birikimin ve komşu kültürlerle olan etkileşiminin sonucu olarak ortaya çıkan kültürün maddi öğelerinin gösterilebilecek en güzel şekillerinden birisidir. Çünkü kırsal konutlar, barındırdıkları özellikler ile toplumun ihtiyaçlarına göre nasıl şekillendirildiğini, aile yapısına göre nasıl inşa edildiğini ve buna bağlı olarak yapılan eklentilerin özelliklerini, dini hayatın etkisini, kadının toplum içerisindeki yerini, sosyal ilişkilere göre nasıl plânlandığını gösterir. Aynı zamanda fiziki çevrenin etkisinin insan tarafından olumlu şekilde nasıl kullanıldığını göstermesi bakımından maddi kültürün güzel bir yansıtıcısıdır (Kayserili ve Altaş, 2010: 91; Gök ve Kayserili, 2013: 178).

Kırsal meskenler; yeryüzünde insanın doğal ortamlarda bulduğu malzemelerle, doğaya tepki olarak ürettiği yapılar olup, aynı zamanda insanın mekan üzerindeki ilk

sanatsal eserleridir. Bunun yanı sıra bu yapılar, insanı doğal ortamdan coğrafi ortama taşıyan araçlar olup "coğrafyalaşmış mekan"ın ilk eserleridir.

1.1.4. Şehirsel Meskenler

Günümüzde sosyo-ekonomik olgunun her yerde tek düze aile sistemi oluşturması söz konusudur. Şehirleşmenin bir getirisi olan bu sonuç, meskenlerin de tek düze üretilmesini zorunlu kılmıştır. Modern dünyada sosyo-ekonomik sistemin her yerde oluşturduğu tek düze aile yapısına hizmet eden bu meskenler, şehirsel/modern meskenlerdir. Yani her yerde aynı görünümlü inşa edilen ve içinde yaşayanları kendi standartlarına uyduran meskenlerdir.

Şehirsel meskenler, ekonomik açıdan ilerlemiş çevrelerde coğrafi çevrenin etkisinden çok, insan etkisinin hakim olduğu, mahalli karakteri olmayan modern evlerdir (Tanoğlu, 1969). Bu itibarla doğa şartlarının giderek azaldığı ve beşeri etkilerin daha çok hissedildiği yapılardır.

Günümüzde ekonomik olarak ilerlemiş çevrelerde tuğla, kiremit, çimento, demir gittikçe daha fazla her yere sokulmakta ve ev inşaatında çevreden tedarik edilen malzemenin yerine geçmektedir. Bu suretle evler, bilhassa şehir evlerinin coğrafi çevre ile bağlantıları gittikçe azalmaktadır. Çevre şartlarından tamamiyle değilse bile, kısmen olsun sıyrılan ve bir bakıma anormal olan bu meskenlerin coğrafi manaları da azalmaktadır (Tanoğlu, 1969). Esasen bu gibi evler çok defa gözünde görmek istemediği artistik delaletler değilse bile, coğrafyanın selim aklına aykırı olaylardır (Brunhes, 1925: 100'den aktaran Tanoğlu, 1969: 214).

Şehirsel/modern meskenler; mimarisi dışarıdan gelen, gereksinimlerimizi ve kültürümüzü göz önüne almayan ve kendimizi uydurmaya çalıştığımız yapılardır (Oğuz, 2008).

Şehirsel / modern meskenler paylaşılan değerlerin özgünlüğün ve orijinalliğin yerini daha karmaşık ve kompleks yapım sistemlerinin aldığı binalardır (Rapoport, 1969). Buna ek olarak bu meskenler kırsal meskenlerden farklı olarak ailelerin ekonomik faaliyetlerinin değil, ekonomik güçlerinin yansıtıldığı meskenlerdir.

Yerel ulusal ve kültürel değerlerin teknolojiye kurban edilerek yok edildiği, bireyin tarihten gelen değerlerden uzaklaştırıldığı ruhsuz yapılar olup, kültürel kimlik iddiası olmayan, yapan veya kullananların ideolojik konumlarından da bağımsız meskenlerdir.

Ayrıca şehirsel / modern meskenlerin, ekonomik kaygı ile şekillenmesi ve üretilmesi de söz konusudur. Çünkü bu meskenler, inşa edenin ihtiyacından fazla kat inşa ederek, ekonomik ranta dönüştürmeyi hedeflediği evlerdir.

Ayrıca bu evler genellikle, gelenekselin bir şekilde yok olduğu çevrelerde geleneksel meskenlerin yerine üretildiği meskenlerdir.

1.1.5. Geleneksel Meskenler

Günümüzden binlerce yıl öncesine uzanan yerleşme serüveninde insanlar, meskenlerini inşa ederek toprağa yerleşmişlerdir. Bu süreçte insanlar değişen mevsimlere ayak uydurabilmek ve doğanın etkilerinden korunabilmek için sürekli olarak mesken formları geliştirmek zorunda kalmışlardır.

Geçmişten günümüze değin sürekli değişimin olduğu süreçlerde bile doğaya uyumlu ve kendine özgü bir mimari biçim oluşturabilen, bu biçimi uzun süre yaşatabilen ve geliştirebilen meskenler geleneksel özellik taşıyan meskenlerdir.

Geleneksel meskenler; kültürel bir bütünlük içinde çevreye ve mekana duyarlı doğaya insanlara saygılı ve kullanıcılarının bütün ihtiyaçlarını giderecek bir şekilde inşa edilmiştir. Bu evlerin mimarisi de böyledir.

Bir geleneğin oluşması ne kadar uzun zaman alıyorsa, meskenlerinde geleneksel özelliklerini elde etmeleri o denli uzun zamana yayılmaktadır. Bu bakımdan tarihsel geçmişi eskilere uzanan, kültürel açıdan zengin ve renkli çevreler, aynı zamanda meskenleriyle de zengin çevrelerdir.

Geleneksel meskenler, kullanıcısı olduğu toplumun gerek barınma, gerekse yaşama biçimini şekillendiren ve aynı zamanda mekanda somut olarak sürdürülmesine katkı sağlayan halk kültürünün temsilcileridir. Belli bir kültürün doğal çevre olanaklarını kendi gereksinimleri doğrultusunda nasıl kullandığını, o kültürün çevreyi insana ne yoldan bağımlı kıldığını sergilemekle kalmaz, aynı zamanda toplumun çevreyi, kendi kültürel özellikleri açısından nasıl biçimlendirdiğini de gösterirler. Geleneksel evler bir kültür birikimi olarak toplum yaşantısına ve kent kimliğine dahil olurlar (Beyhan, 2007).

Farklı sosyo-kültürel kimliğe sahip toplumlarda yaşayış biçimlerine hizmet sonucu oluşan geleneksel meskenler, günümüzdeki mimari değerlerin ayrılmaz bir parçasıdır (Aytuğ ve Eryurtlu, 1996: 59). Ayrıca geleneksel mesken ve yerleşim düzeni, toplumun

devamlılığı için belge niteliğindedir. Onlar yaşadıkları toplumun değerlerini ve coğrafyayı birbirine bağlayan kültürel unsurlardır (Asımgil ve Erdoğdu, 2013: 10).

Ekonomik kaygı olmadan çevreye, doğaya duyarlı bir şekilde inşa edilen geleneksel evler; belli kültür değerlerine bağlı olarak inşa edildikleri için, temsil ettikleri kültürlerin anıtları olma özelliği de taşırlar. İçinde bulunduğu halkın kültürünü doğrudan yansıtan bu evlerin, tasarımı ve yapımının, hep ortaklaşa olması ona kolektif bir ürün olma özelliği de kazandırır. Genellikle usta çırak ilişkisi ve imece usulü ile inşa edilen bu evlerde, yapanın ismini ve yapıldığı tarihini de görmek mümkündür. Eğer ev sahibi usta ise kendi evini tek başına da yapabilir.

Beşeri coğrafyada ise, değişmeden kalabilmiş geleneksel konutlar biçim, yapım tarzı ve görünüm bakımından dış etkenlerden dolayı fazla bir değişikliğe uğramamış olanlardır. Bunlarda zaman içinde değişim geçirmişlerdir. Fakat bu değişim, dışarıdan alınan kültürün etkisi sonucu değil, kültür içi gelişmenin sonucu olmuştur. Bu tür yerel mimari Arap kasabaları, Afrika köyleri, Çin'deki kırsal yerleşmeler ve yabancı etkilere direnen dünyanın uzak köşelerindeki kültürel coğrafi görünümlere ayrıcalık kazandırmaktadır. Bununla birlikte değişimin gittikçe hızlanan bir şekilde bunlar üzerindeki etkisi de artmaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 2014: 373).

Geleneksel meskenler, maksimum rahatlık için asgari kaynakları kullanma becerileridir (Rapoport, 1969: 83). Bu evlerde mimarsız mimari söz konusudur, kullanıcı-zanaatkar işbirliği içinde, hem kavramsal, hem imaja ilişkin "kalıcı" değerlerin kendiliğinden yeni konut çevrelerine hakim olduğunu görürüz (Şener, 1991: 185-199).

Geleneksel meskenler; anıtsal amacı olmayan, sadece insan ihtiyacına uyarlanmış, anonim ve mimarsız mimarlık (Şener, 1991) örnekleridir. Bu meskenler, ulusal (national) değil bölgesel (territorial) bir kimliğe sahiptir (Sezgin, 2006). Kültürel erozyonun az yaşandığı bölgelerin toplumları sayesinde bugüne ulaşabilmişlerdir.

Başka bir coğrafyacı bakışıyla geleneksel meskenler, fiziki coğrafya faktörlerinin, coğrafi muhitin, etnik yapının sosyal ve ekonomik seviyenin en iyi müşahede edildiği eserlerdir. Bu itibarla geleneksel evler ne geriliğin sembolü ne de bir başlangıcın oradaki hakim coğrafi şartların devamının göstergesidir (Örnek: Neolitikte İsviçre göllerinin kenarlarında, direkler üzerine inşa edilmiş kulübelerin eşleri, bugün nemli tropikal bölgelerin hemen her yerinde kullanılmaktadır). Bu durum bir bakıma geriliği, bir bakıma

bir tekamülün başlangıcını, bir bakıma da coğrafi muhit şartlarının bir neticesine ulaştırmaktadır (Tunçdilek, 1967: 9).

Geleneksel ev, bölgesel veriler ve yerel donanımsal potansiyele, ilkelere, koşullara ve uygulama tekniklerine, ayrıca aile yapısı, dünya görüşü, norm, kültürel miras gibi manevi kültürel unsurlara göre biçimlendirilmiş en önemli dünya kültürel olgularından biridir (Perker ve Akıncıtürk, 2010).

Geleneksel meskenler fiziki ve beşeri coğrafya faktörlerinin mekanda karakteristik bir kümesini içeren insan eliyle oluşturulmuş bir kültürel manzara ürünüdür. Yapıldığı devrin kültürlerini, yaşam tarzlarını ve standartlarını, sanata bakış açılarını, teknik ve sosyal düzeylerini, bizlere en iyi anlatan objelerdir. İnsanı sadece çevresel etkenlere karşı koruyan bir kalkan değil, aynı zamanda insan etkinliğinin kültürel bir kanıtıdır. İnsanın duygularının herhangi bir sanat eserine biçim olarak geçtiği gibi geleneksel evlerde insan duygusunun mekanda biçimlenmiş halidir.

Geleneksel meskenler, diğer kültürel eserler gibi, kullanıcının ekonomik durumuna, odaların işlevine, bölgedeki ustalığa ve coğrafyaya göre şekil almış ve süslenmiştir. Toplumları diğer toplumlardan ayıran ve ayakta tutan oluşması yüzyıllar süren kültürel miraslardır. Aynı zamanda bu evler birkaç neslin birlikte yaşayarak ortak anılar ve bellekler oluşturduğu meskenlerdir.

Geleneksel evlerdeki aynılık, toplumdaki farklılaşmanın eksikliğindendir. Toplumdaki ekonomi, din ve sosyal yapının aynı olmasının göstergesidir. Fark varsa insanların kutsalındadır.

Geleneksel meskenler değişen yaşam koşulları, kullanıcı özellikleri, göçler, deprem, yangın gibi nedenlerle ya yok olup gidiyor, ya da bugünkü mimari tarzda kullanıcının isteğine göre şekilleniyor. Bir yerde geleneksel meskenlerin varlığı o yörede hala coğrafi şartların egemen olduğunun da bir göstergesidir.

1.1.6. Geleneksel-Kırsal Bir Mesken Tipi Olarak Düğmeli Evler

Bir ev, yapıldığı zamanın ihtiyaçlarını gelişen teknoloji ve gelir düzeyine uygun olarak en iyi biçimde karşılayabilir. Ekonomik gelişim düzeyi birbirine yakın olan çevrelerde, ihtiyaçlar hemen hemen bir olduğundan, aynı devirde bir birlerine benzeyen evler inşa edilmektedir.

Antalya İlinin Dağlık Akseki Çevresinde (Erol, 1993) bulunan Akseki ve İbradı ilçelerinde ve bunlara bağlı kırsal yerleşmelerde görülen ve halk arasında "düğmeli ev" olarak adlandırılan bu evler, bu durumun Türkiye'deki en güzel örneklerindendir.

İnsan-çevre ve kültür etkileşimini yansıtan "düğmeli evler", yakın çevreden kolayca temin edilebilen taş ve ağaç malzemelerin özgün bir yapı tekniğiyle inşa edildiği kültürel bir miras değer olarak dikkat çekmektedir. Ekolojik mimarinin temsilcisi diyebileceğimiz bu birliktelik, Anadolu'da geleneksel formlarda benzerine rastlanmayan, ahşap iskeletli çerçeve sistem ve yığma taş duvarın oluşturduğu karma bir sistemdir (Manav ve Çalışkan, 2017).

Genellikle iki katlı olarak inşa edilen ve halkın geçim kaynağının tarım ve hayvancılığa dayalı olması nedeniyle birinci katı ahır (ahırın alt katta olması ısınmada tasarruf sağlamak içindir), samanlık, kiler gibi amaçlarla kullanılan bu evler, bulundukları çevrelerde arazinin engebeli olması nedeniyle genellikle bahçesiz formda inşa edilmiştir. Bahçeli olan örnekler ise yüksek duvarlı değildir. Üst katı yaşama mekânlarını oluşturan salon, oda ve köşklerden meydana gelen evlerin ahşap kısımları doğal malzemenin tamamen el işçiliğiyle işlendiği süslemelere sahiptir. İnşaatı sırasında hiçbir bağlayıcı malzemenin kullanılmadığı, taş ve ağırlıklı olarak Türkiye'de dağılış alanı sınırlı olan Toros sediri (*Cedrus libani*) ve katran ardıcı (*Juniperus oxycedrus*)'nın birlikteliğiyle inşa edilen evlerde, andız ağacı (*Juniperus drupacea*), dut (*Moraceae*), karaçam (*Pinus nigra*) az da olsa kullanılan diğer ağaç türleridir. Yatay gideri hatıl olan ve sedir ile yapılan evlerin "düğme" olarak adlandırılan kısmı andız/katrandan inşa edilir ve peştivan/piştuvan olarak bilinir. Hatıllar; duvarların dengede kalması, duvarın yükünün azaltılması ve en önemlisi, deprem esnasında esneme sağlayarak yıkılma tehlikesini azaltma görevi üstlenmektedir (Manav ve Çalışkan, 2017).

Coğrafi çevre şartları ile gelişen yöresel bir kültürün örtüştüğü çevrede özgün bir mimari form ve dağılış özelliği gösteren "düğmeli evler" yöresel ekolojiye uyumun başarılı bir örneğini oluşturarak, mimari teknikleriyle tarihsel açıdan Anadolu meskenleri medeniyetine de ışık tutmaktadır. Aynı zamanda M.Ö.1. yüzyılda Romalı mimar Vitruvius'un başarılı bir mimarlık için gerekli olanları sıraladığı "Utilitas, Firmitas,

Venustas" (kullanışlılık, sağlamlık, güzellik) (Hasol, 2005: 323) ilkelerini de bütünüyle karşılamaktadır[9].

Ayrıca "düğmeli evler" ICOMOS'[10]un belirlediği korunması gerekli kültür varlıklarının değerlerini[11] de bünyesinde taşımaktadır. Bu değerler aşağıdaki şekliyle "düğmeli evler"e uyarlanabilmektedir.

"Düğmeli evler" Yapıldığı dönemin mimari anlayışını, tüm ögeleriyle günümüze değin bozulmadan sürdürdüğü için özgündür.

Bulunduğu çevrenin, sosyal, kültürel, ekonomik yaşamını yansıtan ve daha sonraki nesillere doğru bilgi aktaran belgesel değerler bütününe sahiptir. Ayrıca döneminin tasarım ve mimari anlayışını yansıttığı için mimari değerdedir.

İçinde bulunduğu toplumun gereksinimlerini halen karşılayabilmesi onun ekonomik ve işlevsel değerde olduğunun bir göstergesidir.

Süreklidir; çünkü; çağdaş toplumda kendine bir yer bulmuş ve özgün işlevini günümüzde de sürdürebilen yapılardandır. İçinde yaşadığı toplumun teknik ve teknolojik düzeyini en iyi şekilde yansıtır.

Çevrecidir; çünkü çevresine itaatkar, uyumlu ve aynı zamanda hep çevreden alan değil çevreye değer katan yapıdadır. Yapıldığı dönemden bugüne enderliğini korumuş ve aynı zamanda Batı Torosların simgesi olmuştur.

Çevresindeki mimari yapılarla uyumlu ve grup halindedir. Akseki-İbradı Havzasının genelinde görülen mimari yapılarla uyum içinde olduğu gibi hatta onlara yapı tekniği açısından esin kaynağı olmuştur[12] (çünkü bir yerleşim biriminde ilk önce evler inşa edilir, daha sonra okul, mabed gibi toplumun gereksinim duyduğu binalar inşa edilirler).

---

[9] Rönesans'ta bu tanım, "Comoditå, Perpetutita, Bellezza" (kullanışlılık, süreklilik-kalıcılık, güzellik) olarak benimsenmiştir (Hasol, 2005: 323).

[10] International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi. Amacı: tarihi anıtlar ve sitlerin korunması ve değerlendirilmesine yönelik ilkeler, teknikler ve siyasetler geliştirmek ve ilgili her türlü araştırmayı desteklemek ve yönlendirmektir. ICOMOS Türkiye, www.icomos.org.tr (12.09.2017).

[11] Bu değerler: özgünlük değeri, belge değeri, mimari değer, ekonomik ve işlevsel değer, süreklilik değeri, çevresel değer, teklik veya enderlik değeri, teknolojik değer, grup değeridir (ICOMOS 2013; Madran ve Ergut, 2009: 101-104).

[12] Havzada cami, okul, resmi binalar ve diğer yapılar, çimentonun havzaya intikaline kadar 'düğmeli evler'le aynı teknikle inşa edilmişlerdir.

Kullanım değerini hiç kaybetmeden asırlardır içinde bulunduğu toplumun barınma gereksinimini karşıladığı için çağının da ötesindedir.[13]

"Düğmeli evler"in kırsal miras ögesi olarak geçmişi, havzanın yerleşim tarihiyle örtüşür. Bu bakımdan tarihsel değerdedir. Bütün bu değerlere ek olarak, toplumun yerleşmiş örf ve adetleri, yaşam biçimleri, inanışları ve alışkanlıklarını da yansıttığı için folklorik değerdedir.

Kültürel mirasın mekanda temsil edildiği mimari miras değere sahip olan "düğmeli evler"; kültürün, estetiğin, tarihin korunabildiği ve bu değerleri uyum içinde günümüze taşıyan meskenlerdir. Aynı zamanda kaynakları koruyarak çevreye ve ekolojiye de uyumlu olan bu yapılar, yaşama elverişli tasarımlara sahip olmaları nedeniyle, inşa edildiği zamanlardan itibaren, günümüze kadar ayakta kalabilmeyi başarmıştır. Ayrıca "düğmeli evler"in inşa tekniği nesilden nesile aktarılarak günümüze ulaştığı için, bu evleri yapanlardan ve bu evlerden öğrenilecek çok şey vardır.

Burada yaşayan uygarlıkların günümüze ulaşan kendi yaşamsal aktivitelerinin bir düzen içinde sergilenmiş halidir "düğmeli evler". Kültürel süreklilik içerisinde özellikle çevre ve yaşam değerlerine sahip çıkılmış, aynı zamanda yerli halkın kültüründen de yararlanılarak, kültürler birbirleriyle eklemlendirilmeye çalışılmıştır.

1.2. Geleneksel Mimarinin Dikkat Çekici Olduğu Çevrelerin Kültür, Miras ve Turizm Bağlamı

Kitle ulaşım ve iletişim araçlarının yaygınlaşması ile artık günümüz dünyasında erişilemeyen yer kalmamıştır. Bu erişilen çevreler arasında kültürel miras niteliğinde meskenlere sahip olan çevreler de yer almaktadır. Yakın zamana kadar erişimden uzak kalmış olan bu çevreler aynı zamanda lokal üretim ve tüketim özelliklerine sahip çevrelerdir. Bu ekonomik modelin çevresel değerlerle birlikte meskenlerde de görünür hale gelmesi, buraların kendilerine has kültürel miras değerlere sahip çevreler olmalarında etkili olmuştur. Ayrıca üretim ve tüketim kalıplarının lokal olması bu çevrelerin kapalı ekonomik toplum olmalarında ve dışarı ile bağlantılarının neredeyse hiç olmamasında etkili olmuştur. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı bu çevreler yakın bir zamana kadar doğal olarak kendi kendini koruyabilen çevreler olmuşlardır.

[13] Saha çalışmaları sırasında İbradı'ya bağlı Ürünlü mahallesinde 330 yıllık olan bir evin hala kullanılır durumda olduğu tespit edilmiştir. 'Düğmeli evler'in büyük bir kısmı 100-300 yıllık (% 82,5) olup, günümüzde hala kullanılmaktadır.

Günümüzde bu çevrelerin turizm ile keşfi miras değerlerinin farkına varılmasında ve daha iyi anlaşılmalarında etkili olmuştur. Kırsal yerleşimlerin yerel kültürünün izlerini taşıyan, mimari miras niteliğindeki meskenlere sahip bu çevreler günümüzde alternatif turizm arayışları içerisinde olan, ziyaretçi ve turistlerin ilgi odağı haline gelmektedir. Bu süreçte kuşkusuz mimari miras niteliğindeki meskenlerin kültür varlığı olarak tanımlanması ve korunarak kimlikli hale getirilmelerinin önemli katkıları olmuştur.

Geleneksel kırsal mimarinin kültür varlığı olarak tanımlanma süreci, çok eskilere kadar uzanmakla birlikte, 1964 tarihli Venedik Tüzüğü ile tarihi kentsel ve kırsal dokuların korunması ve "sit bütünlüğü" içinde değerlendirilmesi önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1970'li yıllar ise artık kırsal mimarinin de korunması gerekli kültür mirası olarak tanımlandığı[14] yıllar olmuştur. Özellikle "Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi" ile "mimari mirasın korunmasının, kırsal yörelerle şehirlerin düzenlenmesinde başlıca hedefler arasına dahil edilmesi" gerektiği belirtilmiştir (Madran ve Tağmat, 2007; Madran ve Özgönül, 2011; Ahunbay, 2011; Eres, 2013).

Kültürel miras sayılan bu mimari yapılar ilgili kuruluşların aracılığıyla korunarak, dinamizme ayak uydurmaları açısından desteklenmektedir. Bu dinamik süreç içerisinde kültürün fiziki bir öğesi olan mimari de dinamizme dahil olmakta ve zamanla kullanım amacının yanısıra turizme de katılmaktadır.

Mimari yapıların bu anlamda korunması onların özellikle kültür turizmi ve kültürel miras turizmi açısından başrolde olmalarını mümkün kılmaktadır. Şöyle ki; sadece bir mimari miras niteliğindeki yapıyı ziyaret ve keşfetme amacıyla dahi seyahat eden turistler vardır. Çünkü bir mimari mirasa sahip yapı, sadece fiziksel bir görsellik değil aynı zamanda o bölgenin tarihini, toplumun, yaşam tarzını, kimliğini, estetiğini, sanatını, zanaatını da bütünüyle sergilemekte ve ortaya koymaktadır.

Günümüzde tüm dünyada korunabilmiş geleneksel kırsal mimari dokuya sahip yerleşmelerin dokusu içinde geleneksel halk mimarisini yansıtan meskenler; turizme açılma sürecinde kafeterya, restoran, otel, pansiyon gibi kullanım amaçlarıyla turizme kazandırılmıştır.

---

[14] Kırsal Sitlerin ve Halk Mimarisi Örneklerinin Korunması ve Canlandırılması Sempozyumu, ICOMOS (Selanik, 1973); İnşa Edilmiş Çevre ve Bütünleyici Doğal Elemanlar Sempozyumu, ICOMOS (Paris, 1974); Kırsal Çevrenin Korunması Sempozyumu, ICOMOS (Budapeşte, 1977); Kırsal Alanda Mimari Miras Kolokyumu, ICOMOS (Quebec,1979) v.d. (Hinsch 1980; Binan, 1999).

1.2.1. Kültür

Kültür Fr. Culture 1. Tarihsel toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin. 2. bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünüdür (Türkçe Sözlük, 2011: 1558).

Teorik olarak kültür, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde antropolog Alfred Kroeber ve Robert Lowie tarafından çerçeve edilmiştir. Daha sonra Leslie White tarafından ayrıntılı olarak hazırlanmış ve bir coğrafyacı olan Carl Sauer'a ve onun Berkeley'deki bazı öğrencilerine geçmiştir. Bu teoride kültür, insanın üzerinde bir varlık olarak görüldüğü için, kendi yasalarına gizemli bir şekilde tepki vermez ve bireylerin eylemlerine de indirgenemez (Duncan, 1980: 181).

Kültür beşeri coğrafyada her zaman araştırılan bir konu olmuştur. Amerikan kültürel coğrafya geleneğinde Carl Ortwin Sauer ile birlikte kültür, nadiren açık kavramsal yansımaların bir hedefi olarak tanımlanmıştır. Bu bakış, materyal kültürün deneysel tetkiki üzerine yoğunlaşmıştır. Bir diğer bakış açısı Duncan tarafından kritik edilen kültürün super-organik yapısıdır (yani en üstte olan). Bu eleştiri, sözde yeni kültürel coğrafyanın gelişimini ve beşeri coğrafyadaki kültür kavramlarını farklı disiplinlerle entegre ederek geniş bir kültürel dönüşümü başlatmıştır (Gregory vd., 2009: 135). Bu anlayışa göre kültür, tüm insanlığın üzerindedir ve onun hareketi bireyler tarafından kısıtlanamaz (Duncan, 1980).

Başka bir beşeri coğrafyacının da ilgi duyduğu kültür sözcüğü, uygarlık, üretim, eğitim ve sanatsal yanıyla farklı anlamlarda kullanılan geniş bir kavramdır. Kültür kavramının çok çeşitli tanımları, kültürün bir ulusa, bir ülke veya ülke içinde farklı bölgelere ait, bilgi, üretim, sanat, gelenek, görenek, dil, inanç, alışkanlık, değer yargıları, giyim kuşam gibi insanın yarattığı, öğrenilen ve yeni kuşaklara aktarılan, toplumsal, değişen, bütünleştirici özellikleri olan bir olgu olduğu konusunda birleşmektedir (Doğaner, 2013: 13). Kısacası kültür, bir medeniyetin entelektüel yönlerinin toplamıdır (Bonnemaison, 2005: 71).

Farklı bir coğrafi bakışta kültür, çevrenin insan tarafından meydana getirilen kısmı. Belirli bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan ve birbirine aktarılan bilgi, tavır ve

davranış kalıplarının hepsinin toplamı, bir grup insanın ortak yaşam tarzıdır (Tümertekin ve Özgüç, 2014: 95-96). Bu kavramlardan yola çıkarak kültür için bir toplumun nesilden nesile aktardığı tüm maddi manevi değerlerinin bütünüdür demek mümkün görünmektedir.

Antropolog gözüyle kültür, Bir toplumun ortaklaşa sahip olduğu ve üyelerine yaydığı, davranışına yansıyan o davranışı oluşturan ve yorumlamada kullanılan görüşler, değerler ve algılardır (Haviland vd., 2008: 103).

UNESCO[15] tarafından düzenlenen "Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi"nde yer alan kültür tanımına göre "en geniş anlamıyla kültür, bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgu"dur (UNESCO, 1982).

Yerleşme ve mesken açısından kültür; insanların çevresi ile bağıntılarını kurmak, doğal çevreye organize olmuş topluluklar olarak uyum sağlamaktır. Her toplum kendine uygun bir fiziki çevre oluşturur ve bir sonraki evrede bu mekanı kendi iç dinamiği ile geliştirir, değiştirir ve geleneğe aktarır (Kahraman, 2000).

Kültür, öğrenilebilen bilgi, davranış ve alışkanlıklardır. Dil aracılığıyla nesiller boyu aktarılabilen bir özellik taşır. Bu sayede insanoğlu yaşayarak edindiği deneyimleri kendisinden sonraki nesillere aktarmış ve varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Kültürün öğretileri toplumdan topluma değişiklik gösterir. Kültür toplumsal yaşamda oluşan, yaşamsal ve toplumsal gereksinimleri karşılayan, bütünleştirici olduğu kadar ayrıştırıcı güce de sahip olan işlevsel bir unsurdur. Aynı zamanda kültür, hayatla ilgili soyut bir kavramdır ve özünde maddi ya da gözlenebilir bir yanı yoktur. Bu nedenle gerçeğin bir soyutlamasıdır (Güvenç, 2010).

Bir başka bakış açısıyla kültür; bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve toplumun bir üyesi olarak insanın kazanmış olduğu diğer yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür (Jokilehto, 2005: 4). Bir toplumun ürettiği her şeydir ve toplumun kendinden sonrakilere bıraktığı eserleridir. Kültür hayatta gerekli olan her şey olup, doyum sağlayıcı ve gereksinimleri karşılayıcı, içinde bulunduğu doğal çevreye de uyumudur (Güvenç, 2010).

[15] UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı).

1.2.2. Turizm

Fransızca kökenli bir terim olan turizmin özgün biçimi, tourisme (ing. tourism) diye geçmektedir. Terimin en kısa tanımı, zevk için yapılan geziler biçiminde yapılabilir. Dinlenme, eğlenme, görme, tanıma, sportif faaliyetlerde bulunma veya izleme, bilgi ve görgüsünü artırma gibi amaçlarla; ya da sadece zevk için yapılan gezi (seyahate çıkma) demektir (Doğanay ve Zaman, 2013: 1).

Turizm, insanların tatil, dinlenme, sağlık, kültür, spor, avlanma, diğer toplumları tanıma v.b. amaçlarla sürekli olarak bulundukları yerden ayrılarak yurtiçi ve yurtdışındaki yörelere doğru hareketliliği ve bu yörelerdeki geçici olarak kalışları olarak tanımlanabilir (Uslu, 1991: 19).

Dünya Turizm Örgütünün tanımına göre ise turizm; kendi olağan çevresi dışındaki bir yere, belirlenmiş bir süreden daha az kalmak üzere giden ve ana amacı ziyaret ettiği yerde para kazanılan bir faaliyetin denenmesi dışında seyahat etmek olan bir kişinin faaliyetleridir (Doğanay ve Zaman 2013: 1). Bu kavramlardan hareketle, insanlığın hemen hemen tarihi kadar geçmişi olan turizm için insanların gezme, dinlenme, öğrenme gibi meraklarını karşılayan yer değiştirme eylemleridir demek mümkündür.

Geçmişi çok eskilere dayanan turizmin ivme kazanması ve çağdaş turizmin ortaya çıkması ise Endüstri Devrimi döneminin sonlarına rastlamaktadır. Turizmin gelişimine etkide bulunan boş zamanların artması, teknolojik gelişmeler, kentleşme, nüfus artışı ve insan ömrünün uzaması, ücretli tatil, sosyal güvenlik, seyahat özgürlüğü gibi toplumsal unsurların her birisi Endüstri Devrimiyle gelişerek bu devrin ürünleri olmuşlardır (Kozak, 2001: 33-34). Böylece turizm olgusu, kentleşme ile birlikte Sanayi Devrimi'nin bir yan ürünü olmuştur (Neyişçi, 2010: 57). Tüm bu gelişmelerin bütününü elde ettiğimiz günümüzde ise turizm, hızlı değişen ve gittikçe küresel köy haline gelen dünyamızda hem çeşitlenmekte, hem de ülkelerin ekonomilerinde önemli bir paya sahip olmaktadır.

Turizm, diğer pek çok faaliyet ile iç içe girmiş bazılarına göre karmaşık bir aktiviteler ve ilişkiler bütünüdür. Bu tanım oldukça anlamlıdır. Çünkü turizm, basit bir seyahat hareketi olmayıp, ekonomik, toplumsal, çevresel, finansal vb. çok yönlü ve karmaşık boyutlar arz etmektedir (Doğanay ve Zaman, 2013: 3). Turizmin bu karmaşık ve çok boyutlu yapısı coğrafyanın, özellikle de beşeri coğrafyanın turizme duyarsız kalmamasında etkili olmuştur.

Bir beşeri coğrafyacı olan Özgüç (2011: 191) ise, turizmin gerçekleşmesinde en önemli özelliğin sürekli oturulan yerin bir süre için terk edilip bir seyahate çıkıp ve sonra dönmek olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, turizm için günümüzde "dünyanın en büyük endüstrisi, en büyük ekonomik etkinliğidir" denilmektedir. Öte yandan turizmin uluslararası boyutu göz önüne alındığında, "en büyük nüfus hareketi (göç)" olduğuna da şüphe yoktur. Bütün bu niteliklerine, "alan tüketiminden sorumlu bir numaralı ajan" gerçeği de eklenirse, turizmin tanımında yer aldığı üzere "bir ilişkiler ve olaylar bütünü" ifadesi, öz biçimde turizmi anlatmış olur. Bütün bunlara ek olarak Soykan (1999: 67), turizmin, insana hizmet eden, aynı zamanda da insan emeğini en fazla kullanan bir ekonomik sektör olduğunu da ifade etmiştir.

Başka bir araştırmacıya göre turizm kavramı, modern bilincin bir şeklidir: Turizmin temel doğası dinamiktir ve mirasıyla olan etkileşimi genellikle mirasın yeniden yorumlanmasına neden olur (Nuryanti, 1996: 250).

Mekânsal farklılıkların yarattığı bir olgu olan turizm (Özgüç, 2011), doğal ve kültürel çevrelerle sıkı bağları olan bir sektördür. Kazandığı çeşitli boyutlarla giderek karmaşık bir sistem haline gelen turizm (ICOMOS, 1999), temelleri en başta kültürel kaynaklara bağlı bir ekonomik kalkınma şeklidir (Robinson ve Picard, 2006: 23). Ayrıca bir alanın kültürel mirasının önemli unsurlarının korunması için de önemli bir teşvik aracıdır (Inskeep, 1991: 370). Bunlara ek olarak, farklı kültürleri buluşturmasından dolayı toplum zenginleşmesinin de bir unsurudur (Esmaeil Zaei ve Esmaeil Zaei, 2013).

1.2.3. Kültür Turizmi / Kültürel Turizm

Kültür turizmi veya kültürel turizm, kültürler arasındaki farklılıklardan doğar. İnsanların farklı kültürleri görmeye öğrenmeye karşı olan merakı kültür turizmini ortaya çıkarmıştır. Bu tür turizm, özellikle satın alma gücü yüksek, çok turist gönderen gelişmiş ülkelerde daha büyük boyutlara erişmektedir (Özgüç, 2011: 151).

Diğer bir araştırmacıya göre kültür turizmi, yerel halkın yaşam tarzı, mirası, sanat endüstrileri ve eğlence arayışları gibi bir destinasyon kültürüne odaklanan bir turizmdir. Kültür turizmi, ziyaretçilere bir mekanın ve onun kültürünün bir bütün olarak sahip olduğu temel karakteri anlama ve takdir etme fırsatı verir. Ziyaret edilen yerde tarihi ve arkeolojik, insanlar ve yaşam biçimleri, kültürel çeşitlilik, sanat ve mimarlık, gıda, içki ve diğer yerel ürünler, sosyal, ekonomik, siyasi yapılar ve manzara hizmeti vererek, ziyaretçinin bir yere,

insanlara ve mirasına karıştıklarını hissetmelerine yardımcı olan bilgi, deneyim ve etkinliklere erişim sağlar (Foo ve Rossetto, 1998). Bu tanımı özetler nitelikte bir tanımla kültür turizmi; giysi, folklor, yemek, içki, müzikten, tarihsel ve modern yapılara kadar çok geniş alanı içine alır (Doğaner, 2013: 12).

Geçmişin deneyimini yeniden yaşamak isteyenler tarafından tercih edilen kültür turizmi/kültürel turizm (Boyd, 2001: 212). Bir bölgenin kültürel değerlerinin temel çekim öğesi olduğu turizm çeşididir (Kahraman ve Türkay, 2012: 51). Kültürel mirasın gereği gibi korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasında, bu mirastan yararlanarak ortak bir kültür bilincinin oluşturulmasında etkin bir rol üstlenmektedir (Emekli, 2005: 104). İnsanların kendisininkinden farklı kültürleri görmeye, öğrenmeye karşı olan merakı sonucu gelişen (Özgüç, 2011: 151), kültür turizmi sayesinde geçmişin önemli bir turistik deneyim olarak değeri yeniden anlaşılmıştır (Boyd, 2001: 212).

Kültür turizmi / kültürel turizm; Doğal ve tarihsel kültür varlıklarını kültürel etkinlikleri ve güncel sanat eserlerini kültür sanayilerinin sonuçlarını, bazı sosyo-ekonomik olguları turistik bir ürün biçiminde gezginlerin hizmetine sunan bir turizm anlayışıdır. Tüm doğal ve kültürel miras (somut ve somut olmayan) arkeolojik, tarihsel kültür varlıkları, müzeler, anıtsal yapılar v.b. kapsar (Pekin, 2011: 151).

Kültür turizmini diğer turizm türlerinden ayıran en önemli fark öğrenme fonksiyonlu olmasıdır. Kültür, insanların düşündüğü (tavır, inanç, fikir ve değerler), yaptığı (davranış ve yaşayış biçimleri) ve oluşturduğu (sanat eserleri, el sanatları, diğer kültürel ürünler) unsurları kapsamaktadır. Dolayısıyla kültür, süreçler (insanların düşünceleri ve yaşama biçimleri) ve bu süreçler sonunda oluşan ürünleri (binalar, el sanatları, sanat ve gelenekler) ortaya koymaktadır. Bu nedenle kültür turizmi sadece geçmiş kültürlere ait mekan ve anıtların ziyareti değil, aynı zamanda bir bölge veya ülkedeki insanların yaşam biçimi üzerine de kuruludur (Richards, 2001). Bu açıklamaları kısaca Doğaner (2013: 139), şu şekilde ifade etmektedir. Kültür turizmi; insanların yeni bilgi, deneyim kazanarak kültür seviyesini artırmak ve kültürel farklılıkları öğrenmek amacıyla kültürel mekanları görmek ve kültürel olaylara katılmak için yer değiştirmesidir. Bu turizmin farkı hareket amacının kültürü öğrenmek olmasıdır. Böylece kültür turisti terimi ortaya çıkmaktadır. Kültür turizmi kültür turisti için bir öğrenme amacıdır.

Birleşmiş Milletler (UN) ve Dünya Turizm Örgütü (WTO), kültür turizmini, kişinin eğlence, iş ve diğer amaçlar için yaşadığı yerden farklı yerlere seyahat etmesi ve

konaklaması şeklinde tanımlamaktadır. Bu turizm, festivaller ve fuarlar (müzik, dans, komedi, görsel sanatlar, sanatsal miras), gösteriler ve konserler (tiyatro, opera, bale gösterileri; klasik ve çağdaş müzik konserleri), müzeler ve sanat galerileri, sanat ve zanaat atölyeleri ve stüdyolar, tarihi yerler, binalar, kültürel miras ve anıtları ziyaret ve etkinliklere katılım şeklinde gerçekleşmektedir (Foo ve Rosetto, 1998).

Aliağaoğlu (2004: 65) Kültürel turizmin, bünyesinde birçok turizmi kapsadığını belirtir. Başka bir anlatımla, kültürel turizmin geniş bir kavram olması ve daha kolay pazarlama ihtiyacı, alt grupları ortaya çıkardığını ifade etmiştir. Bu grupları ise festival turizmi, miras turizmi, tarih turizmi, inanç turizmi, etnik turizmin yanı sıra keder turizmi, savaş alanları-dark turizm, endüstriyel miras turizmi, soy-sop araştırma ve sıla turizmi şeklinde sınıflandırmıştır.

Kültürel turizm / kültür turizmi insanların farklı yaşam şekillerini, geleneklerini ve dinlerini tanımak, deneyim kazanmak, farklı kültürel miraslar hakkında bilgi edinmek için yapılan aktivite olarak tanımlayanlar da vardır. Dolayısıyla kültür turizmi, kültürel ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeni bilgi ve tecrübe edinme niyetiyle, insanların normal ikamet yerlerinden uzakta kültürel mekanlara taşınması olarak tanımlanabilir (Richards, 2005).

Kültür turizmi / kültürel turizm, sadece kültür turizminin 'geleneksel' görünümü olma eğiliminde olan anıtları ve siteleri ziyaret etmek değil, aynı zamanda ziyaret edilen alanların yaşam biçimini de tüketmeyi içerir. Bu faaliyetlerin her ikisi de yeni bilgi ve deneyimlerin toplanmasını içerir. Bu kavramsal tanıma göre, kültür turizmi sadece geçmişin kültürel ürünlerinin tüketimini değil aynı zamanda çağdaş bir kültüre ya da bir insanın ya da bölgenin “yaşam tarzı” nı da kapsamaktadır. Dolayısıyla, kültür turizmi, hem 'miras turizmi’ hemde 'sanat turizmi' ni kapsar (Richards, 1999).

Kültürel turizm/kültür turizmi; Bir bölgenin kültürel değerlerinin temel çekim ögesi olduğu turizm çeşididir. Bu değerler, bazen bölgede yaşayan insanların yaşam şekilleri, bazen bölgede oluşturulan sanatsal objeler ve bazen de sanat eserlerinin sergilendiği müzelerdir. Gelişmiş ülkelerde müzeler, tiyatro, opera, vb. müzikal etkinlikler turistik çekim ögeleri olurken, gelişmemiş toplumlarda ise dini ritüeller ve buna bağlı gelişen sanat eserleri, el sanatları, geleneksel yaşam şekilleri, inanış şekilleri vb. turistik çekim olabilir (Kahraman ve Türkay, 2012: 51).

Kültürel turizm kavramı aslında çok karmaşıktır ve çok çeşitli turizm faaliyetlerini içine alan bir kavramdır. Bir ulus ya da etnik grubun kültürü hayat tarzı, değer yargıları ve normlarıyla tanımlanabilir; yani, dini, dili, gelenek ve davranışları, sanatı icra yolları (müzik dans ve tiyatro) ile siyasal ve toplumsal örgütlenme yollarının birlikteki bütünlüğünden oluşur. Kültürel turizm bu nedenle, insanların kendi kültürlerinin eğlence yanlarıyla birlikte, diğer grupların kültürlerine açık olan yanlarıyla ilgili turizm faaliyetlerinin tümünü kapsar. Kültürel kaynaklar da yalnızca sanatsal faaliyetlerin (opera, bale, tiyatro gibi kültürel özelliklerden show, kabare ve pop konserleri gibi popüler kültür faaliyetleri şeklindekilere kadar) icrasına değil, aynı zamanda da mevcut kültürlerin yaşayan tüm anlatımlarına da dayanır. Bu canlı anlatımlar arasında dünyanın farklı insanlarının giyim-kuşam, mutfak, dinsel özellikler, gelenek ve görenekleri de yer alır (Özgüç, 2011: 76-77).

Turizm araştırmalarında ve yayınlarında kültür turizmi ya da kültürel turizm, bir turizm türü olarak adlandırılmakta, kısaca tarihsel-kültürel yerleri gezme olarak tanımlanmaktadır. Kültürel turizm, insanların farklı yaşam şekillerini, geleneklerini ve dinlerini tanımak deneyim kazanmak, farklı kültür mirasları hakkında bilgi edinmek için yapılan aktivite olarakta tanımlanmaktadır (Richards, 2005). Daha açık bir tanımla, kültürel turizm festival, folklor, tiyatro, sergi gibi sanat etkinliklerine katılmak, geçmiş ve yaşayan uygarlıklar ile kültürel değerleri tanımak tarihi yerleri ve toplumun yaşam tarzlarını görmek amacıyla yapılan gezidir (Emekli, 2006: 3).

Kişilerin kültürel ihtiyaçlarını karşılamak, yeni bilgi ve deneyim toplamak, kültürel etkinliklere katılmak amacıyla ikamet ettikleri normal yerlerinden uzaklaşmaları. Dar tanım ile "esasen kültürel motivasyonlar için kişilerin hareketidir" (Richards, 2005: 24).

Kültür turizmi, yeni ve derin kültürel deneyimler ile estetik, entelektüel, duygusal veya psikolojik katılımlara olan talebi yönlendiren özel bir ilgi turizmi türüdür. Kültürel miras turizmini içerir ve ev sahibi topluluğun dışındaki kişiler tarafından yapılan ziyaretler olarak tanımlanır (Kotollaku ve Margariti, 2015).

Kültürel turizm, görsel sanatlar, festivaller ve uygulamalı sanatlar ile ilgili ve bu sanatlarla teşvik edilmiş deneysel turizm çeşididir (Diker, 2016: 368).

Kültürel turizm, doğal ve tarihsel kültür varlıklarını, kültürel etkinlikleri ve güncel sanat eserlerini bazı sosyo-ekonomik olguları turistik bir ürün biçiminde gezginlerin

hizmetine sunan bir turizm anlayışıdır. Yalnızca tarihsel olanı değil, günceli kapsayan bir terimdir (Richards, 2001: 5-13).

Kültürel turizmi, yerel kültüre saygılı; entelektüel ve nitelikli bir etkinlik biçimi olarak ele almak mümkündür. Kültürel turizm; kültürel faaliyetleri temel alan turizm deneyimlerini kapsayan turizmin kültürle değişik bağlantılı açılımlarını birleştiren genel bir kavram olarak kullanılmaktadır. Anonimleşen, her yerde olabilen standart kimliksiz ürünler ve yerler itici bulunmakta, insanlar eski medeniyetlerin ya da kültürlerin izlerini görmenin yanı sıra kendi kültürleri dışındaki yerel kültürlere de ilgi duymaya başlamaktadırlar (Ryan, 2002).

Kültür turizmi terimi, miras ve kültürel mekanlara özel önem veren turizm endüstrisinin bölümünü ifade eder. Bu cazibe merkezleri çeşitlidir ve performansları, müzeleri, arkeolojik alanları ve benzeri yerleri içerir. Gelişmiş bölgelerde, miras ve kültürel etkinlikler arasında sanat müzeleri, oyunlar ve orkestra ve diğer müzik performansları yer alır. Turistler ünlü müzeyi görmek ya da özel bir müzik performansı duymak için belirli sitelere gidebilirler. Az gelişmiş bölgelerde, miras ve kültürel mekanlar arasında geleneksel dini uygulamalar, el sanatları ve kültürel gösteriler yer alabilir (Christou, 2005: 5-6).

1.2.4. Miras

Bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey (Türkçe Sözlük, 2011: 1688), olarak tarif edilen miras, geçmiş kuşaklardan alınan ya da kalan her şey (Emekli, 2003) olabilmektedir. Ama miras, aynı zamanda bir bilgi, kültürel bir ürün ve siyasi bir kaynaktır ve bu nedenle önemli bir sosyo-politik işleve de sahiptir (Graham, 2002). Miras aynı zamanda turizm endüstrisinin de yaşam kaynağını oluşturmaktadır (Boniface ve Fowler, 1993).

Miras konusu çeşitli disiplinlerden giderek artan bir şekilde ilgi görmektedir. Miras konusunun çalışılması, kişilerin ve toplumların davranışlarını anlamak için yararlı olacağı düşünülmektedir (Nuryanti, 1996). Geçmişin hatırlanması ve anılması için önemli bir yeri olan miras, toplumların geleceğe geçmişi taşımak için oluşturdukları ortak ulusal kimlikleridir.

Miras çok boyutlu olmakla birlikte, çoğunlukla nesilden nesile aktarılan “geçmişin çağdaş kullanımı” olarak tanımlanabilir. Miras sadece tarihsel kaynakları değil aynı

zamanda doğal değerleri, manzaraları, güncel sanatı ve kültürü de içine alan bir bütündür (Emekli, 2012).

Çok geniş bir konsepte sahip olan miras kavramı hem tabiatı, hem de kültürel ortamları içermektedir. Bu bağlamda miras; peyzajları, tarihi mekanları, siteleri ve yapılı çevreleri, biyoçeşitliliği, geçmiş ve devam eden kültürel uygulamaları, bilgi ve yaşayan deneyimlerin koleksiyonlarını içermektedir. Ayrıca, tarihi gelişimin ve oluşumun uzun süreçlerini kaydederek ifade eder. Ulusal, bölgesel ve yerel kimliklerin özünü oluşturur ve modern yaşamın da ayrılmaz bir parçasıdır. Büyüme ve değişim için dinamik bir referans noktası, olumlu bir araçtır. Her lokalitedeki topluluğun belirli mirası ve ortak hafızası, gelişimleri için önemli bir temel oluşturduğundan, hem bugün hem de gelecekte değiştirilmesi mümkün olamaz (ICOMOS, 1999). Daha geniş anlamıyla miras, bir nesilden diğerine aktarılan şeydir (Christou, 2005: 4).

Miras, tarihsel sanatsal, etnolojik, sosyolojik, antropolojik ve dil açısından korunmak için üstün değere sahip mekan, varlık ve olayları kapsar. Mirası bir kültürün doğa ve insan etkileşimi sonucu ortaya çıkan kalıtımsal değerleri olarak kabul etmek daha doğrudur (Doğaner, 2003: 1).

Mirasın doğa ve insan etkileşimi ile kalıtımsal hale gelen değerler olması ifadesi, bize mirasın coğrafyadan ayrı düşünülemeyeceğini ifade etmektedir. Tüm bu ifadeler göze alındığında, mirası tamamen kültürel etkileşimlere bağlı gelişen miras ve insanın doğa ile etkileşimi sonucu ortaya çıkan miras olarak sınıflandırabilmek mümkün olmaktadır.

Tam bu noktada aynı zamanda bir beşeri coğrafyacı olan Doğaner (2003: 3) mirası sınıflandırma yoluna da gitmiştir. Bu sınıflandırılmada, kalıtımsal değer kazanmış olan sosyal faaliyetler, mutfak, giyim, gelenek, din, kutsal eşyalar, sanat eserleri, müzik, dans, folklor, arkeolojik ve tarihi yapı ve alanlar sosyo-kültürel mirası oluşturmuştur. Coğrafi miras ise, doğal çevre koşulları içinde insanın kültürel etkenlerle oluşturduğu, korunma değerine sahip mekanlar olup, ne sadece doğal, nede kültürel miras (Doğaner, 2003: 3) olduğunu ifade etmiştir.

Geçmişin çağdaş amaçlar için seçici kullanımı olan miras, günümüzdeki toplumların ihtiyaçları tarafından belirlenen ve tanımlanan mitlerin, değerlerin ve mirasların bir araya toplanması olarak görülebilir. Bu mirasın kabul edilmesi, geçmişin günümüzde bir kaynak olarak seçici bir şekilde kullanılmasıdır (Mc Dowell, 2008).

Miras, genel olarak kişisel miras ya da kalıtların üst düzeyde bireyselleşmiş bir kavrayışını taşıması ve böyle bir kavrayıştan türemiş olmasına rağmen beşeri coğrafya için miras, kolektif bir kavram olup mirası ortak miraslara bağlayıcı özelliğe de sahiptir. Bu bağlamda beşeri coğrafyada miras, genellikle iki ilgili anlam grubunu belirtir. 1. Anlamlı, sanatsal, tarihsel olgunun yapıları biçimlendirdiği kültürel alanlar yada daha spesifik bir biçimde ele alınırsa tarihsel temaya sahip turistik alanlar mirasın bu ilk anlamına sahiptir. Ulus-devlet düşüncesiyle korunan bu alanlar miras endüstrisinin bir parçası haline gelmektedir. Bir müze ya da bir arkeolojik alan buna örnek verilebilir. Mirasın 2. Anlamı ise paylaşılan kültürel değerler, anılar yani kültürel belleğe işaret eder. Bunlar zamanın taşıdığı izler ve onun bıraktığı kalıtlardır ve çeşitli kültürel etkinliklerle (şarkılar, parodiler vb.) ifade edilirler (Gregory vd., 2009: 327-328)

Açıklanmaya çalışılan tanımlardan hareketle kültür, mirası günümüze aktaran bir nevi taşıyıcı özelliği gösterirken, miras daha kalıtsal özellik göstermektedir. Yani bir kültürün kalıtsal hale gelen değerleri, aynı zamanda o kültürün miras değerleri olmaktadır.

1.2.5. Kültürel Miras

Kültürel mirasın kavramlaşması Fransız Devrimi sırasına rastlamaktadır (Emekli, 2012). Nelerin kültürel miras niteliğinde kabul edileceği ise UNESCO'nun genel konferansı'nda kabul edilen "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (The Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage)" ile olağanüstü evrensel değere sahip anıtlar, yapı toplulukları ve sitler "kültürel miras" olarak nitelendirilmiştir (UNESCO, 2005). Üç kategoride toplanan bu değerlere daha geniş pencerelerden bakmak yerinde olacaktır.

Kültürel miras, geçmişten bugüne ulaşmış, insanların sahiplik bağı içinde olmaksızın sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak betimlenen somut ve somut olmayan tüm varlıklardır. Kültürel miras, insanlar ve mekânlar arasında zaman içinde meydana gelen etkileşimden kaynaklanan çevrenin tüm özelliklerini içermektedir (ICOMOS, 2013).

Kültür ve kültürel miras, medeniyetlere mal olmuş kavramlardır. Geçmişten günümüze, tarihin süzgecinden geçerek gelen alanlar, şehirler, varlıklar ile örf, adet, gelenek ve görenek gibi somut değerlerden kültüre mal olanların bütünü kültürel miras olarak adlandırılmaktadır (Diker, 2016).

Kültürel miras, tarihi gelişimin hikayesini anlatan, somut ve tinsel bir kaynaktır. Çağdaş yaşamda önemli bir yeri vardır ve fiziksel, entelektüel ve duygusal olarak geniş kütlelerin erişimine açık olmalıdır. Kültürel mirasın önemi, özelliklerine bağlı olarak farklılaşır; bazıları evrensel düzeyde, bazıları ulusal, bölgesel veya yerel değerdedir (ICOMOS, 1999).

Farklı bir görüşte kültürel miras, bir toplumun üyelerine ortak geçmişlerini anlatan, aralarındaki dayanışma ve birlik duygularını güçlendiren bir hazinedir. İnsanların tarih boyunca biriktirdikleri deneyimlerin ve geleneklerin devamlılığını, geleceğin doğru kurulmasını sağlar. Kültürel miras; kimliğimizle, kültürümüzle, tarihimizle ilgili somut ve soyut değerlerin tümüdür. Tarihi kentler ve dokular, kültürel peyzajlar, anıtsal yapılar, arkeolojik alanlar, kadar dil, gelenek, dans, müzik, ritüeller gibi yaşayan ama somut olmayan değerler de kültürel mirası oluşturur. Kültürel miras geçmişle bugün arasında bağlantı kurarak, içinde yaşanılan kültüre ve dünyaya bir temel oluşturur ve geleceğin oluşturulmasında sağlam bir referans verirken manevi anlamda da insan hayatlarını zenginleştirir (Ünal, 2014: 11). Neden kültürel miras adını alıyor bu değerler, bunu bize bir coğrafyacı açıklar ve gelecek adına sahip çıkılmasını vurgular. Ona göre;

Kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşan değerler bir ülkenin kültürel zenginliği bakımından önem taşırlar. Geçmişten günümüze ulaşan bu değerlere gelecek kuşaklar için sahip çıkılması gerektiğine inanıldığından bu değerler bütününe kültürel miras denilmektedir (Çalışkan, 2016: 244). Evet bu değerler bütününün kapsamı ise şu şekilde açıklanmıştır;

Kültürel Miras, her ardışık jenerasyonun kültürel ve yaratıcı katkılarından sürekli olarak zenginleşen hem maddi hem de maddi olmayan unsurları kapsar, kültürel miras hem mimari mirasa hem de insanın zaman ve mekanda yaşama biçiminin işaret ettiği doğal mirasa, sahiptir (European Parliament Report, 2004-2009: 4). Buna ek olarak, kültürel miras sürekliliği olan ve içinde bulunduğu toplumun kimliğini yeniden doğrulayan ve günümüzdeki yeri de süreklilik içinde önem taşıyan değerler toplamı ve birbirileriyle olan etkileşimidir (Graham, 2002).

Bir halkın kültürel mirası, sanatçıları, mimarları, müzisyenleri, yazarları, bilim adamları ve ayrıca isimsiz sanatçılarının eserlerini, halkın maneviyatını ifade eden yapıtları ve hayata anlam ifade eden değerler vücudunu içerir (UNESCO, 1982).

Sonuç olarak kültürel miras, bir toplumun geçmişi ile ilgili, onu kimliklendiren, yaşamsal süreklilikle birlikte günümüze ulaşan yerel ve evrensel değer niteliği taşıyan her türlü somut ve somut olmayan varlıklardır. Bu bağlamda kültürel miras geçmişten bugüne ulaşmış, insanların sahiplik bağı içinde olmaksızın, sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak betimledikleri bir kaynak grubudur. İnsanlar ve mekanlar arasındaki zaman içindeki etkileşimden kaynaklanan çevrenin tüm özelliklerini içerir (Ünal, 2014: 12).

1.2.6. Kültürel Miras Turizmi

Coğrafya dünyasında kendine geniş bir incelenme çevresi bulan ve ancak henüz çokta netlik kazanmamış karmaşık bir konu olan kültürel miras turizmini daha iyi anlamak ve miras turizmi ile karıştırılan yönlerini aydınlatmak için öncelikle miras turizminin çerçevesini kavramlarla açıklamak yerinde olacaktır. Buna göre coğrafi bakışla;

Miras turizmi kavramı turistlerin yalnızca binaları ve tarihsel eserleri değil, aynı zamanda, bir ülkenin manzaraları, doğal tarihi, sanat ve kültürünü de kullandığı anlamına gelir. Aslında bir nesilden diğerine geçen her tür kaynağın kullanımını ifade eder. Bu bakımdan miras olarak kabul edilen bir kaynak yalnızca yararlı olmakla kalmamakta; tanıma göre, halen kullanılmakta olan birçok kolaylığın (bir gazino, eğlence parkı vb.) da gelecek nesillere aktarılacak potansiyel bir miras kaynağı olduğunu anlatmaktadır. Bazılarına göre miras turizmi kavramının geçmişe özlemi, kabul edilmiş kültürel değerleri, yurt ve ev duygusunu içinde sakladığı ve kuru sıkıcı ölü tarihi kaynak imajının yerini aldığı için daha çok moda bir pazarlama kavramı olarak tanıtıldığı ileri sürülmektedir (Özgüç, 2011).

Başka bir coğrafyacı olan Aliağaoğlu (2004) ise miras turizmini çok geniş kapsamlı olan kültürel turizmin gelişen bir parçası olduğunu ve geniş kapsamlı oluş bakımından kültürel turizmle aynı özelliklere sahip olduğunu, kültürel turizmin bütünleyici ve gelişen bir parçası olduğunu ayrıca mekanın yeniden yorumlanması sonucu ortaya çıktığını, her türlü geçmiş (doğal ve sosyo-kültürel geçmiş) özleme dayalı olan bir turizm çeşidi olduğunu ifade etmiştir.

Miras turizmi konusunda geçmişi ve nostaljiyi ele alan yaklaşım, miras turizmi alanında tanınmış bazı araştırmacılar tarafından benimsenmiştir. Bu görüşe göre; Miras turizmi, geçmişi şimdiye kadar tasvir etme fırsatları sunan özel bir turizm biçimidir. Yani

prizması aracılığıyla, geçmişin sonsuz olasılıklarını yaşanabilecek sınırsız bir zaman ve mekan sağlamaktadır (Nuryanti, 1996: 250). Bu kavramlardan hareketle öz şekilde miras, geçmişin bugünkü kullanımı olarak ele alınırsa, miras turizmi geçmişin turizm için kullanımını ifade etmektedir (Light, 2000: 160). Gelişmekte olan ülkelerde ise, birçok durumda, miras turizmi gelişimi sadece geçmişi yeniden yapılandırmakla kalmamakta; aynı zamanda ekonomiyi yeniden yapılandırmanın bir parçası olmaktadır (Nuryanti, 1996).

Miras turizmi tercih edilmiş bir peyzajın, tarihi bir alanın, yapının ya da anıtın ziyareti olsa da bu türde doğa ya da bir yerin tarihinin hissedilen kısmına rast gelmesi anlamında deneysel turizm çeşididir (Diker, 2016: 368).

Endüstrileşen dünyaya dahil olan turizm rotalarının, kültürel ve miras değerlerin kesiştiği noktada buluşması, kültürel miras turizmini doğurmuştur. Kültürel miras turizmi, kültürel çevreleri ve aynı zamanda bu çevrelerde kalıtsal özellik kazanmış miras değerlerini konu alan turizmdir. Bu nedenle, ziyaret edilen toplumlardaki sıradan insanların yaşamları ve ürettiklerinin de turizme konu olduğu turizmdir. Bu bağlamda, hem elit kesimlerin ürettiklerini hem de sıradan insanların ürettiklerini konu edinmesi, ona daha eşitlikçi bir özellik kazandırmaktadır. Belki de bu özelliklerinden dolayı turizm faaliyetlerinin en tabana yayılmasını sağlayan turizm türü olmuştur.

Miras turizmi arz ve talep arasındaki ilişkiden kaynaklanırken, kültürel miras turizmi her hangi bir yerin miras alanlarını daha çok kendi mirasının bir parçası olarak algılayan turistlerin tercih ettiği turizm şeklidir. Bu tür turizm sadece "uzmanlar" ya da diğer paydaşlar tarafından "miras siteleri" ilan edilen alanlarda yer almayıp, bunun yerine, bu tür bir turizmin tanımının "turistlerin kendi mirasını algılamalarına göre, yer ziyaretinin ana motivasyonunun yerin özelliklerine dayandığı bir alt grup" olabileceği önerilmektedir (Poria vd., 2003: 247-248). Bu tanıma ek olarak, kültürel miras turizmi ile ilgili diğer önemli bir noktanın bu turizm türünün, bulunduğu çevrenin şartlarından ayrılamaz olduğudur (Poria, 2001).

Kültürel miras turizmini tercih edenlerden yola çıkarak Diker (2016: 369), herhangi bir doğal, kültürel, sanatsal ya da mimari öğenin ortaya çıkışı, tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, yerel ve evrensel değerler açıdan önemi, tarihindeki kullanım ya da tüketim biçiminin görülmesi, öğrenilmesi ve deneyimlenmesi ile ilgili güdüler çerçevesinde gerçekleştirilen geçici yer değiştirmelerden doğan organik ilişkiler bütünü olarak tanımlamıştır.

Daha net olarak, araştırmacılar kültürel miras turizmini, spesifik bir sahanın miras değerlerinin dışında, turistlerin algılama ve motivasyonlarına dayandırmaktadırlar. Dolayısıyla kültürel miras turizminde asıl olan, turistlerin miras değerlerini kendi miraslarının bir parçası olarak algılamalarıdır (Poria, 2001: 56). Bu tanımlardan hareketle kültürel miras turizminde hedef seçilen miras alanının bir nevi benimsenmesi ve daha bilinçli ve planlı gidilmesi anlamı çıkmaktadır.

Ryan (2002) ise kültürel miras turizmini, yerel kültür ve değerlere saygılı; entelektüel ve nitelikli bir etkinlik biçimi olarak ele almaktadır.

Coğrafi araştırmada ise, Doğaner (2003: 2) kültürel miras turizmini kültür turizminin bir alt grubu olarak görmektedir. Bir başka ayrımda ise kültürel miras turizmi faaliyetlerine katılanların deneyimlerinde, kendi kültürlerinin etkisi ile farklı perspektiflerden incelemelerinin etkili olması (Poria, 2001) dikkat çekmiştir.

Bu tanımı tamamlar nitelikte kültürel miras turizmi, yalnızca insanların uğruna yer değiştirme yaparak görmek isteyecekleri unsurlar değil aynı zamanda kültürler arası farklılıkları tanıtıcı, evrensel kültürün oluşması, tarihi ve doğal süreçler ile ilgili insanlara bilgiler veren turizmdir (Diker, 2016).

Terimden de anlaşılacağı üzere, belirli bir insan grubunun geçmişi veya mevcut kültürel kimliğinde önemli bir yeri olan yerlerin ziyaretlerini içermektedir. Kültürel miras turizmi ziyaretçilerine tarihi veya kültürel açıdan ilgili yerleri ziyaret ederek veya kültürel etkinliklere katılarak olsun, kültürlerin derinlemesine deneyimleyebilecekleri bir fırsat da sunmaktadır (McNulty ve Koff: 2014).

Bu bağlamda kültürel mirasları görmek amacıyla gerçekleştirilen seyahatler ile kültürel miras turizmi kavramı ortaya çıkmıştır. Bu turizm tipi, katılımcıların demografik ve sosyo-kültürel özellikleri ile diğer turizm tiplerinden farklılaşmaktadır. Diğer yandan kültürel miras turizmi; insani değerlere katkıda bulunarak birleştirici, farkındalık yaratıcı, koruyucu etkileri ile turizme ve turistik değerlere katkı sağlaması açısından öneme sahiptir (Diker, 2016).

Literatürde kültürel miras turizmi ile ilgili çok sayıda çalışma olmakla beraber, kültürel miras turizminin tam olarak ne olduğu konusunda bir fikir birliği yoktur. Farklı tanımlar veya görüşler ve hatta tartışmalar söz konusudur. Nasıl tanımlanırsa tanımlasın,

kültürel miras turizmi, en fazla tercih edilen türlerden biridir ve pazarı giderek gelişmektedir (Ryan, 2002).

Farklı toplumlara ait kültürel miras ve öğeleri insanlar için hep cazibe unsuru olmuşlardır. Kültürel miras turizmi anlamında örnek olarak gösterebileceğimiz "Grand Tour" ile seyahat edenler bile, Ortaçağda, antik şehirlerarasında büyük binaları, katedralleri ve sanatsal çalışmaları görmeyi amaçlamışlardır. Turun katılımcılarla birlikte tutarlı bir rota takip etmesi söz konusudur (Diker, 2016). Gidilen yerlerin seçici ve planlı olması kültürel miras turizminin etkisidir. Kültürel miras turizmini tercih edenler, özellikle kendi miraslarının bir parçası olan yerleri ziyaret ederler. Bütün bu gelişmelere bakılınca, kitlesel turizm hareketlerinin başlangıcının, kültürel miras turizmi ile gerçekleştiğini söylemek yerinde olacaktır.

1.3. Halk Mimarisi

Halk mimarisine geçmeden önce mimarinin tanımını açıklamak gerek halk mimarisi, gerek geleneksel halk mimarisi kavramlarının daha anlaşılır olmasında etkili olacaktır.

Terim olarak mimari/mimarlık; belirli ölçülere göre yapılar yapma sanatıdır (Türkçe Sözlük: 1685). Mimari / mimarlık toplum yapısına, toplumun gereksinimlerine, ekonomik verilere, teknolojik gelişmelere bağlı olan bir sanattır (Hasol, 2005: 323). Toplumun gerçek gereksinimlerini karşılayacak mekan düzenleme eylemi (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979), insanın çevresini biçimlendirme çabasının ürünüdür (Cansever, 2012).

Mimari/mimarlık, İnsanların yaşamasını kolaylaştırmak ve barınma, dinlenme, çalışma, eğlenme gibi eylemlerini sürdürebilmelerini sağlamak üzere gerekli mekanları, işlevsel gereksinimleri ekonomik ve teknik olanaklarla bağdaştırarak estetik yaratıcılıkla inşa etme sanatı; başka bir tanımlamayla yapıları ve fiziksel çevreyi tasarlama ve inşa etme sanat ve bilimi; yapı sanatı. F.L. Wright'a göre de "mimarlık, biçim haline gelmiş yaşamdır" (Hasol, 2005: 323).

Literatürde halk mimarlığı, yerel mimarlık, geleneksel mimarlık, yerli mimari, kırsal mimarlık, spontane mimarlık, mimarsız mimarlık, yöre mimarisi, anonim mimarlık,

vernaküler[16] mimari gibi isimlerin aynı amaçla kullanıldığı görülmektedir (Rudofsky, 1965; Bektaş, 2001). Ancak Bektaş (2001) bu sınıflandırmaların son zamanlarda oluşturulmaya çalışıldığı ve bu kavramların halk mimarisiyle örtüşmediğini ifade etmiştir (bkz. Bektaş, 2001: 23-25).

Kültürel coğrafi görünümün oluşmasında rol oynayan mimari biçimlerden olan halk mimarisi, profesyonel katkı olmaksızın yapılan bütün binaları içine almaktadır. Bunların inşa tarz ve yöntemleri, mimarlık okullarından değil, halk kültüründen türetilmiştir. Bu şekilde ortaya çıkan yapılar geleneksel beceri ve uygulamaların birer anıtıdırlar. Belki de binlerce yıldır yapılan konutların birer kopyasıdırlar (Tümertekin ve Özgüç, 2014: 118).

Karpuz (2002) halk mimarlığını, daha çok çevresel, sosyal ve kültürel etkenlerle oluşmuş yöresel özellikleri ağır basan mimarlık olarak tanımlamaktadır.

Halk mimarisi, halkın yaşama biçimini, kültürünü, doğrudan yansıtan, bizlere geleneği öğreten ve tercih edilen yaşama biçimine göre üretilen mimaridir (Bektaş, 2005).

Halk mimarisi deyimi, geniş anlamda, belirli yapı disiplinine sahip olmada, halkın kendi kendine yarattığı ürünleri tanımlar. Bunlar, daha çok kırsal alanda inşa edilen bir köy mescidi veya kahvesi, dükkanlar, köy evleri, ahır, depo, veya zahire ambarı olabilir. Bu yanı ile halk mimarisi anıt veya geleneksel mimariden ayrılır. Bu bakımdan halk mimarisi, yine halk yaratısı olan bir mani, bir türkü bir atasözü gibi, anonim bir karakter taşır (Saatçi, 1997).

Halk mimarlığı; kendine özgü bir tasarım yöntemi olmayan; kullanım şekli, strüktür, yapı malzemesi ve yöre özelliklerinin bina formunu belirlediği yapılardır. Bu yapılarda, estetik ve teori kaygısı yoktur. Yapım tekniği değişebilir ancak yapı malzemesi doğaya bağımlılıktan dolayı değişmez. İçinde bulunulan site ve iklime uyumun sağlandığı, doğa unsurlarının varlığına saygı gösterildiği, mutlaka bir teknik sözlüğün bulunduğu, estetik kalitenin nesilden nesile aktarılan gelenek sayesinde zamanla ve kendi kendine oluştuğu mimarlıktır (Sezgin, 2006; ICOMOS, 1999).

Halk mimarisini çevresiyle birlikte ele alan görüşe göre halk mimarisi; halkın kendisi için oluşturduğu nesnel yaşam çevresidir. Buna göre meskene yardımcı yapılarla

[16] Vernaküler mimarlık, F. (Vernaculaire yerli, ülkeye özgü) halkın kendi çevresinden sağladığı malzemeyle yerel geleneksel teknik ve biçimleri kullanarak gerçekleştirdiği bir çeşit anonim mimarlık, yöresel mimarlık (Hasol, 2005: 482).

(ambar, samanlık, ahır, kiler, tandır evi, serender vb.) köyün ortak kullanım alanları (köy odası, kahve, değirmen, çeşme, yol, köprü, tekke, türbe, mezarlık vb.) halk mimarisi içerisinde incelenmektedir. Halk mimarisi bu bütünlük içerisinde incelendiğinde; söz konusu toplumun bazı değer yargıları, aile ve akrabalık ilişkileri, komşuluk ilişkileri, gelenek görenek ve inançları, sosyal ve toplumsal organizasyon hakkında bilgi veren en önemli kültür ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı).

Halk mimarlığı ya da kırsal mimarlık, bir tasarım metodolojisine bağlı, eğitimli profesyonel mimarlar tarafından değil, gündelik yaşamın içinden gelen yapı ustaları tarafından inşa edilen yapıları ifade eder. Zaman içinde evrilir, yapıdan yapıya değişir ve durağanlıktan uzak bir faaliyettir. Bu evler doğal çevreleriyle olağanüstü bir uyum içindedir ve çevreye olumsuz bir etkileri hemen hemen yoktur (ÇEKÜL, 2012: 5).

Halk yapı sanatının bir ürünü olan halk mimarisi konusunda önemli bir yeri olan uzman görüşüne göre; halk mimarisinde evleri meydana getiren her öğe yaşayanların yaşama biçimi ve aktivitelerine göre tasarlanıp üretilmiştir. Bu nedenle biçim ve estetik ikinci planda olup, işlevselliğe dönük bir tavır söz konusudur. Yapıtlarda karşılaştığımız insani ölçüler, bu günün modern mimarisinin aksine, insana ve onun yaşamına gösterilen saygının tipik bir ifadesidir. Kolektif bir olayın sonucu olan halk mimarisi ürünleri içinde yaratılmış olduğu halk kültürünü yansıtmaktadır. Katkılara alıp vermeye, çeşitlemeye açık olan halk mimarisi doğrudan yaşamdan kaynaklanmaktadır. Yaşamla birlikte yürüyüp yaşamın canlılığını taşıyan, bütünüyle kapsadığı yaşamın da en gerçekçi yansıtıcısıdır (Bektaş, 2001: 25-26).

Halk mimarisi, halkın kendisi için oluşturduğu nesnel yaşam çevresidir. Halkın değer yargılarını, dünya görüşlerini, gelenek-görenek ve inanç sistemlerini, aile ve akrabalık bağlarını, komşuluk ilişkilerini anlamada ve anlatmada kaynaklık eden en önemli verilerden biridir. Ayrıca anıtsal bir amacı da yoktur, yani iz bırakmak amacıyla üretilmezler, bulunduğu yörenin tipik malzemesini kullanılır. Bu nedenle Aynı yöresel koşulları taşıyan, aynı jeolojik yapıya sahip yerlerde aynı tip yapılara rastlanır. Yapılar özel mimarlar tarafından değil, yerel sahipleri veya yerel ustalarla yapılır. Anonim bir yapıya sahiptir. Bundan dolayı "anonim mimari" olarak ta bilinir (Balıkçı, 1997).

Halk mimarisi, içinde yer aldığı çevreye uyumlu, gösterişsiz ve sade olan yapılardır. Bunun en önemli nedeni, endüstriye dayalı yapay malzemelerin değil, doğal malzemelerin kullanılmasıdır. İnşaatlarda kullanılan malzemeler en yakın yerel

kaynaklarda, ustalar veya ev sahipleri tarafından temin edilmektedir. Malzemenin seçkinliğinden ve sağlamlığından ziyade, kolay temin edilmesi ve iklim özelliklerine uygunluğu halk mimarisi için büyük bir önem taşımaktadır. İddiasız ve fonksiyonel olan bu mimari, estetik kaygılardan uzaktır. Organik olan halk mimarisi çevresi ile de bütünlük içindedir. Belirli yapı disiplin ve kurallarından azade olan halk mimarisi, bir bakıma inşaa ve çevresel sınırlara bağlı olarak, belirli bir oranda özgürlüğü de simgeler. Doğa ile de iç içedir (Saatçi, 1997).

Halk mimarisini yazılı ve sözlü edebiyat ürünlerine benzeten araştırmalarda vardır. Bu görüşe göre; geleneksel mimari ile halk mimarisi, tıpkı sahibi bilinen yazılı edebiyatla, anonim olan sözlü yani şifahi edebiyat ürünlerine benzetilebilir. Halk mimarisinin yaratıcısı, ya sahibi ya da ona en yakın yapı ustasıdır. Kendi yapısının mimarı olan bu kişi, profesyonellikten uzak, tıpkı bir naif ressam kimliğindedir. Bu yüzden gelişmemiş detaylar, yalın biçimde kullanılan malzemeler, halk mimari ürünlerinde kolaylıkla fark edilebilir. Halk mimarisi, uzun yılların deneyimi ile ortaya çıkan geleneksel mimariden bu noktada ayrılır (Saatçi, 1997).

Halk mimarisi yapım teknikleri babadan oğula usta çırak ilişkisi içerisinde kuşaktan kuşağa aktarılmakta, bu da mimariye anonim bir çehre kazandırmaktadır. Estetik ve lüksten çok işlevsel kaygıların ve rasyonel çözümlerin ağır bastığı halk mimarisi; yapılışları itibariyle içerisinde yer aldığı iklim, coğrafya ve doğa ile uyumlu eserleri kapsamaktadır. Bu mimari ürünleri merkezi idarenin ya da toplumun ortak eğilimlerinden kopuk elitist sınıfların otorite, güç, zenginlik ve ihtişamlarını simgeleyen; bir parça da olsa "ölümsüzlük iksirinden" pay almayı uman mimari yapıtlardan kesin olarak ayrılmaktadır (Davulcu, 2015).

Halkın kendi olanakları, koşulları içinde gereksinimlerine doğrudan karşılık arayarak, kültür birikimine ve gelenek çizgisine doğaçtan eklenerek, katılımlı bir yolla gerçekleştirdiği yapılardır. Bu yapıların, sözcüğe bugün yüklenen anlamda olmasa da, kendilerine ve çağlarına göre mimarları da vardır. Bu ustalar yapıtlarına imzalarını da atmışlardır (Bektaş, 2001: 23- 25).

Halk mimarlığında birbiriyle hiç bağlantısı olmayan yerlerin bile mimarlıkları benzeyebilir çünkü doğaya ve çevreye bağlılık ön planda olduğu için malzeme her yerde aynıdır. Ama geleneksel halk mimarisi öyle değildir çünkü burada kültür ve gelenekler devreye girmiştir.

1.3.1. Geleneksel Mimari

Geleneksel mimari, toplumun özelliklerini yansıtan çekici bir ürün olarak kabul edilir. Bir yandan o kültürün bölgesiyle ilişkisini gösterirken, diğer yandan dünyanın kültürel çeşitliliğini yansıtması bakımından önemlidir. Hem çağdaş yaşamın ilgi odağı hem de toplum geçmişinin bir belgesidir. İnsan eseri ve kendi zamanının ürünüdür (ICOMOS, 1999). Aynı zamanda, moda döngüleri ile geçmez. Mükemmellik amacına hizmet ettiği için, neredeyse değiştirilemez, gerçekten de iyileştirilemez (Rudofsky, 1965).

Toplumun çeşitli gereksinimlerinin ve sorunlarının yöresel olanaklarla karşılanmasının ürünü olan (Sözen, 2001) geleneksel mimaride, yöresel deneyimler, insan ve doğa arasındaki uyumlu alış-veriş, mimarlık-çevre ilişkisindeki denge ve sağlamlığı yansıtmaktadır (Şenoğlu, 2003: 47). Buna ek olarak rant kaygısı olmadan kültürel bir bütünlük arayışında, çevreye, doğaya ve insanlara duyarlı ve saygılı bir perspektif içinde inşa edilmektedir. Varılmak istenen nokta, kullanıcıların olanaklar ölçüsünde yaşamlarını idame edebilmiş olmalarıdır. Böylece toplumsal grup ile bireyler arasında ilişkiler geliştiği oranda, uygarlık süreciyle beraber insani unsurları da mekana ve yapıya yansımış olacaktır (Kuban, 2002).

Geleneksel mimari, teorik veya estetik gösterişten uzak, bulunduğu çevreye ve iklime uygun başkalarına ve çevreye saygılı, sınırlı bir ifade yelpazesi ile bir katılımcı sahibidir (Rapoport, 1969). Amaç kullanıcıları için daha rahat ve samimi mimari üretmektir. Bu nedenle, geleneksel mimari (mimar olmayan mimari) sürdürülebilir kalkınma modellerine de dahil edilen mimaridir (Kacher ve Zermout, 2016).

Basat-Metin (2014) geleneksel mimariyi metinlere benzetmiştir. Ona göre geleneksel mimari, birçok alt metinden oluşan bir görsel metin özelliği gösterir. Barınma işlevini karşılamasının yanı sıra geleneksel mimari, kendi içinde kültürel birçok alanı yansıtmaktadır. Herhangi bir bölgedeki konut ya da eklentiler, o bölgenin yaşam biçimi hakkında önemli bilgiler edinmemize imkân tanırlar. Bu nedenle geleneksel mimariyi, yaşam biçimlerini, inançları, geçim kaynaklarını, sosyal alanları aktaran birer görsel metin olarak okumak mümkündür. Geleneksel yapılar, tıpkı sözlü kültür ürünleri gibi kendi hikâyelerini anlatma yetisine de sahip mekânlardır ve kendilerine özgü kodları, sözsüz bir biçimde görsel olanı kullanarak aktarırlar.

Geleneksel mimari; insanların ortak bir akıl etrafında belirledikleri temel ihtiyaçları ile kültürel uzlaşılarını bir pota içinde eriterek, mekânsal örüntülerin çerçevesini oluşturmayı tercih edilen gelenekten referans alan ve temelde de kırsal yaşamın toplumsallığını dışa vuran ve sanayileşme öncesi kültürlerin yansıması olan ortak bir aklın iradesini ortaya koyan mimaridir (Sami, 2016: 1150).

Geleneksel veya bir yöreye özgü mimari de biçimlenen değerler, dönemsel moda eğilimlere heba edilmeyecek kadar önemlidir. Yüzyılların döngüsünü geride bırakarak hayat bulan kırsal mekân örüntülerinin toplumsal katmanlar ayrıtında tekâmül eden değerleri; değişime veya düzeltilmeye gereksinim duymayacak olgunluğa eriştiği bir noktadadır. Dönemler itibariyle bölgelerine özgü bir aidiyet ve toplumsal faydada bir hâkimiyetin örüntüsü olarak gelişmesini sürdürebilmektedir. Halkın sahip olduğu kültür kendi bağlamında, normları, değerleri, tutumları ve sembolik düzeyde de temsiliyeti sağlayan ilişkileri mekânsal boyuta taşır (Sami, 2016: 1150).

Bir mimar gözüyle geleneksel mimari; kuramsal ve estetik iddiaları bulunmayan, çevresine ve bölge iklimine uyum gösteren, başka kişilere ve onların konutlarına ve dolayısıyla doğal veya insan yapısı tüm çevreye saygı gösteren, belli bir düzen içinde değişikliklere yer veren, çevresel etkileri ustaca kendi yararına kullanabilen ve kullanırken tüketmeyen, çevreye zararlı atık oluşturmayan yapılardır. Ayrıca bu yapılar, sosyal yapının oluşmasında, kültürün korunmasında, hayvanlar ve bitkilerle yani doğadan kopmadan, onlarla birlikte birçok yiyeceğini-içeceğini üretecek şekilde inşa edilen yapılardır (Şenoğlu, 2003).

1.3.2. Geleneksel Halk Mimarisi

Geleneksel halk mimarisi; yaratıldığı çağın ve çevrenin sunduğu teknik, malzeme ve bilgi birikimi ile halkın ihtiyaçlarına göre şekillenip biçimlenen; yaratıcısı olan toplumun yaşam tarzını, toplumsal ilişkilerini, üretim ve tüketim biçimlerini, inanış ve geleneklerini en yalın biçimde ortaya koyan kültürel bir olgudur (Davulcu, 2015).

Geleneksel halk mimarisini barınma ihtiyacının ötesinde bir bakış açısıyla değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü Geleneksel halk mimarisi yapılarında barınmanın ötesinde, kültürün şekillendirdiği bir yaşam alanı olduğu görülmektedir. Doğanın verdiklerine karşı, insanın üretimi olarak “kültür”, mimari yapıların şekillenişinde de etkili olmuştur. Ağaç kovuğu ve mağaralardan, taşınabilir barınaklara, kolay üretilebilir yapılara,

malzeme ve teknik açıdan uzun ömürlü yapılara doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Bu dönüşümün, kültürü oluşturan tüm özellikler ve değerlerden etkilenerek gerçekleştiği de aşikârdır. Aynı zamanda halk mimarisinde olduğu gibi geleneksel halk mimarisi yapıları da yardımcı mekanlarla bir bütün oluştururlar (Öcal vd., 2007).

Geleneksel halk mimarlığı, değişik zamanlarda ortaya çıkan tutkuların ürünü değildir, evrensel doğrular taşır. Ayrıca çoğu zaman toplumsal yapının değişmesi ve gelişmesine olanak verecek düzeyde esnektirler. Pazar ekonomisinin egemen olduğu toplumlardaki bina yapım süreçlerinin (araç-gereçler, yapım yöntemleri, çatı örtüleri vb.) gerektirdiği süreksizliğe karşın, çok belirgin bir devamlılık sergilerler. insanın doğa ile olan doğrudan deneyimlerinin ürünü olduklarından, başkalarına ve çevreye saygı gösterirler (Şenoğlu, 2003: 47).

Geleneksel halk mimarisi yapıları daha çok kırsal kesimlerde nüfusun az olduğu çevrelerde üretilen meskenleri kapsamaktadır. Geleneksel halk mimarisi, mimarı olan usta ve kalfalar aracılığıyla, kültürlerin ve geleneklerin nesilden nesile aktarıldığı yapılardır.

Geleneksel halk mimarisi, belli bir yöresel çevrede yaşayan bir halkın kalıtsal özellik kazanmış, geleneksel değerlerini uzun yıllar boyunca meskenlerinde yansıttığı mimaridir. Bu noktada halk mimarisinden de ayrılmaktadır.

Literatürde halk mimarisi ve geleneksel halk mimarisinin özelliklerine bakılınca bir birine çok yakın sonuçlara ulaşılmaktadır. En ayırıcı özelliğin, geleneksel halk mimarisinde diğer koşullarla birlikte kültürün ağırlıklı olarak kendisini hissettirmesidir.

Benzer yakınlık geleneksel mimari ve geleneksel halk mimarisi arasında da görülmektedir. Geleneksel mimarinin etkisi ve dağılış alanı daha genel özellik göstermektedir. Bu bazen bir ülke bir bölgeye özgü mimari olabilmektedir. Geleneksel halk mimarisi ise daha küçük ölçekli ve yöresel karakterdedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KIRSAL ÇEVRELERDE GELENEKSEL MESKENLERİN COĞRAFİ BAĞLANTILARI VE GELENEKSEL KIRSAL MESKENLERDEN TURİZMDE YARARLANMANIN ANA HATLARI

Geleneksel kırsal meskenler, içinde bulunduğu coğrafyayı en iyi temsil eden meskenlerdir. Çünkü bu meskenler, içinde yaşayanların bulundukları çevrenin onlara sunduğu imkanlarla ürettikleri meskenlerdir. Bu sebepten dolayı coğrafyanın da üzerinde en fazla durduğu meskenlerdir.

Geleneksel kırsal meskenlerin coğrafi bağlantıları, fiziki ve beşeri olmak üzere iki kısımda değerlendirilebilir. Fiziki bağlantılarda; özellikle malzeme sağlayan jeolojiyi, evin konumu ve yerleşiminde topoğrafyayı, bir diğer malzeme sağlayan bitki örtüsünü, evin cephesel yönlendirilmesi, bakı durumu, kat yüksekliği gibi birçok konuda etkili olan iklim ve elemanlarını saymak mümkündür. Beşeri bağlantılarda ise; demografik, ekonomik ve kültürel etkiler sıralanabilir. Bu bağlantılar; ailelerin çekirdek ya da geniş aile olmalarında, meskeni paylaşanların yaşam şekillerinde, ekonomiye katılım şekillerinde, oda ve kat sayısı gibi evin genişliğinde, iç mekânlarda süslemeler gibi birçok beşeri etki ile meskenlere yansımaktadır. Bütün bu etkileri bir bütün olarak mekanda en güzel şekilde yansıtmayı başaran kırsal çevrelerin meskenleri, artık günümüzde turizm sayesinde tanınarak, geleceğe taşınmaktadır.

Bu çevrelerde var olan meskenlerin turizme konu olması, bu çevrelerin bozulma sürecine girdiği zamanlara rastlamaktadır. Bu süreç dünyada Endüstri Devrimi ile hız kazanmıştır. Her ne kadar Endüstri Devrimi ve modernizm ile geleneksel kırsal çevreler yok olma ile yüz yüze kalmış olsalar da, geleneksele karşı bilinçli bir muhalefeti seçen modernizm, doğa üzerindeki olumsuz etkileriyle gelenekselin günümüzde daha iyi anlaşılmasına ve değer kazanmasına öncülük etmiştir.

Günümüzde bu çevrelerin turizm ile keşfi miras değerlerinin farkına varılmasında ve daha iyi anlaşılmalarında etkili olmuştur. Kırsal yerleşimlerin yerel kültürünün izlerini taşıyan, mimari miras niteliğindeki meskenlere sahip bu çevreler günümüzde alternatif

turizm arayışları içerisinde olan, ziyaretçi ve turistlerin ilgi odağı haline gelmektedir. Bu süreçte kuşkusuz mimari miras niteliğindeki meskenlerin kültür varlığı olarak tanımlanması ve korunarak kimlikli hale getirilmelerinin de önemli katkıları olmuştur. Bu mimarilerin değer kazanması ve turizmde yer almaları aynı zamanda modernizme de bir başkaldırıdır.

2.1. Geleneksel Kırsal Meskenlerin Coğrafi Bağlantıları

Geleneksel kırsal meskenlerin oluşumunda fiziki coğrafya çatısı altında toplanan, jeolojik yapının, topoğrafyanın, iklim ve elemanlarının ve bitki örtüsünün etkisini bariz bir şekilde görmek mümkündür. Çünkü bu meskenler, yer seçiminden malzeme kullanımına, cephesel düzenlemeden, fonksiyonel birimlere kadar içinde bulunduğu doğal çevrenin fiziki şartlarına bağımlı olarak gelişmektedir (Şekil 2.1). Buna ek olarak, kırsal çevrelerde fiziki coğrafyanın tesiriyle gelişen ekonomi, kültür, gibi beşeri coğrafya faktörlerinin de etkisi yadsınamaz. Ancak, her ne kadar geleneksel mimarinin gelişimi demografik yapı, sosyo-ekonomik yapı, kültür, din, gibi beşeri coğrafya birimleriyle tamamlansa da, bu meskenlerde fiziki çevrenin beşeri etkiler üzerinde yönlendiriciliği açık bir şekilde görülmektedir.

Şekil 2.1.Geleneksel kırsal meskenlerin coğrafi bağlantılarının şematize gösterimi.

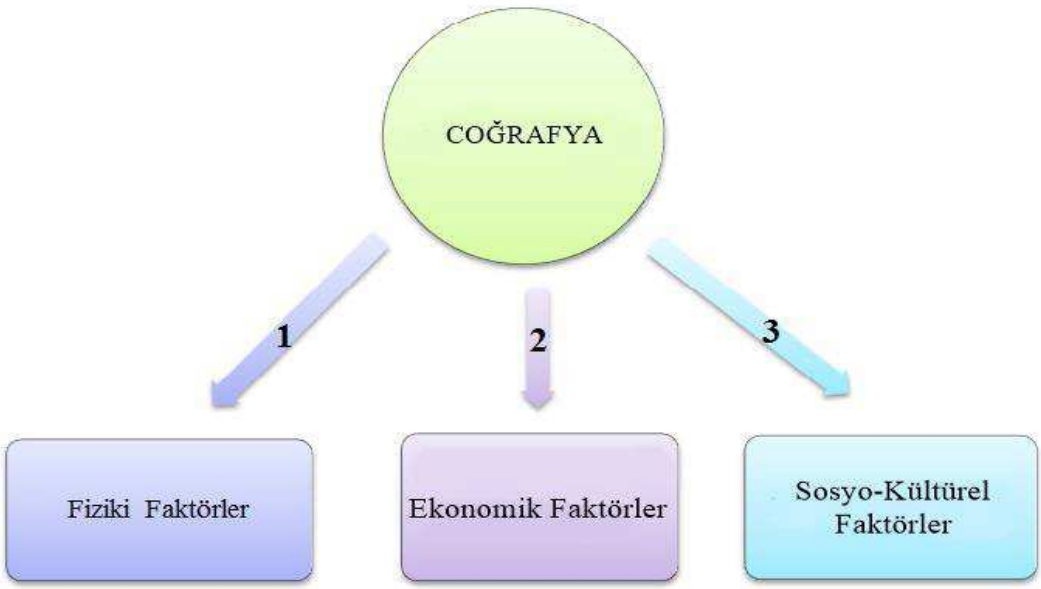

Çizim: Kamile MANAV.

Çünkü, geleneksel kırsal mimari, çevresindeki en yakın malzemelerden inşa

edildiği için aynı çevrede yaşayan farklı kültürlere ait toplumların bile meskenleri aynı olmaktadır. Kültürler farklı olsa da kullanılan malzeme ile meskenin inşasının aynı coğrafi koşullara göre şekil alması, çevresel koşulların beşeri etkiler üzerindeki aynılaştırıcı rolünü mekânsal görünüme sunmaktadır. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı kırsal çevrelerde meskenlerin inşası ve işlevsellik kazanmasında beşeri etkiler zayıf kalmaktadır.

Bu duruma ek olarak, hatta dünyanın neresinde olursa olsun, benzer fiziki coğrafi şartlara sahip çevrelerin benzer meskenler ürettiği de görülmektedir. Aynı malzeme ile inşa edilen Sicilya'daki "trul lo"lar ve Güneydoğu Anadolu'da Harran'da gördüğümüz arı kovanı şeklindeki taş kubbemsi yapılar ile bunun yanı sıra malzeme bakımından farklılık olmasına rağmen benzer iklimlere sahip Doğu Karadeniz bölgesinin serenderleriyle İspanya'da Galiçya'daki taş zahire ambarları (Gökçe, 1979) ve Tropikal bölgelerin direkler üzerine inşa edilmiş evleri (Tunçdilek, 1967: 64) bu duruma verilebilecek örneklerdendir. Bu örnekler fiziki coğrafya şartlarının meskenler üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir (Şekil 2.2).

Şekil 2.2. Farklı bölgelere ait benzer coğrafi çevrelerden mesken eklentisi örneği.

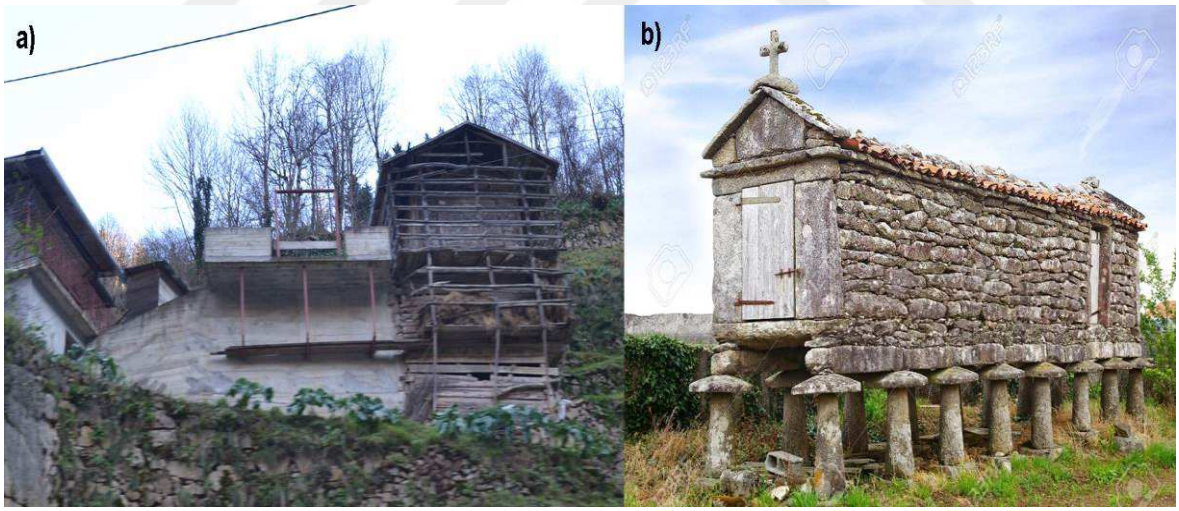

a) Bir yanı yamaca yaslanmış serender, Trabzon-Çaykara (27.11.2016). b) Horreo (zahire ambarı) İspanya-Galiçya (URL: 15.02.2018).

2.1.1. Türkiye'de Geleneksel Kırsal Mesken Tiplerine Etki Eden Fiziki Coğrafya Faktörleri

Coğrafi koşulların çeşitliliği bakımından dünyadaki ender ülkeler arasında yer alan Türkiye'nin bu özelliği, meskenine de yansımış ve geleneksel meskenlerin mekânsal

dağılış ve görünüşünde zenginlik sunmuştur. Çünkü, orta kuşakta yer alan Türkiye'de, meskenlerin gelişimi için, oldukça çeşitli ve elverişli ortamlar gelişmiştir. Bu zenginliğin oluşumunda Türkiye'nin coğrafi konumu, buna bağlı olarak gelişen iklimsel özellikleri, ayrıca bütün zamanlara ait jeolojik birimlerin varlığı, tektonik açıdan genç olması nedeniyle, topoğrafyanın engebeli ve kısa mesafelerde değişim göstermesi gibi birçok fiziksel neden sayılabilir. Bütün bu şartlar, Türkiye'de gelişen geleneksel kırsal meskenlerin yer seçiminde, mekan üzerinde konumlanmalarında, fonksiyonlarında, malzeme temininde, plan ve şekil almaları gibi birçok konuda etkili olmuştur. Bütün bu özellikler yerleşik kültürle de birleşince, Rapoport (1969)'un fiziksel çevrenin zorunluluklar değil, olasılıklar sağladığı sözü, Türkiye'de gelişen geleneksel kırsal mesken mimarisine uygun düşmektedir.

Jeolojik Yapı: Bir yerin jeolojik yapısı, o çevrede gelişen meskenlere malzeme temin ederek, o çevreye özgü meskenlerin gelişmesinde etkili olmaktadır. Jeolojik birimler açısından oldukça zengin olan Türkiye'de, dağlık çevrelerin genellikle kayalık karakterde olması, meskenlerin yapımı için çeşitli yapı taşlarına ulaşılmasını mümkün kılmıştır. Buna karşılık, dolgu depolarının yer aldığı iç ve sahil ovaları, depresyonlar ve deltalarda, tek yapı malzemesi alüvyon olmuştur. Volkanik çevrelerde ise kolay işlenebilen bazaltlar geniş ölçüde yapı malzemesi olarak tercih edilmiştir. İç Anadolu'nun bazı yörelerinde bilhassa Kayseri-Konya Ereğlisi arası, Eskişehir'in güneyindeki yaylalarda, Güneydoğu Anadolu'da (Karacadağ ve civarı) kırsal meskenlerde bazalt en çok kullanılan yapı malzemesidir. Toroslarda ve Ege Bölgesinin dağlık yörelerinde daha çok taşın arasına hatıl olarak girmiş direklerle, evin damını örten bitkisel örtü ve toprakla örtülmüş evler, çeşitli malzemenin kullanılmasıyla meydana gelmiş evlerdir (Tunçdilek, 1967: 51-53; Tanoğlu, 1969).

Bitki Örtüsü: Kırsal çevrelerde var olan geleneksel meskenlerin inşasında bitkisel malzemeler diğer malzemeler kadar etkili olmaktadır. En fazla kullanılan bitkisel malzeme ise ağaçlardır. Ağaçlar meskenlerin kapı, pencere, tavan, merdivenler ve çatının yapımında vazgeçilmez malzemelerdendir. Bitkisel malzeme olan ağacın, geleneksel meskenler üzerindeki bir diğer önemli kullanım alanı, bu evlere kat çıkılmasına olanak sunmasıdır. Çünkü sadece taşın veya toprağın bulunduğu yerlerde tek malzeme ile yapılan evler, ilkel ve basit olup tek katlı olmaktan ileriye geçemezken, taş veya toprağın arasına ağacın girmesi ile bu evlerin yükseltilmesi mümkün olmuştur (Tunçdilek, 1967).

Türkiye'nin hiçbir yerinde ağacın katılmadığı bir meskeni bulmaya imkan yoktur. Ancak; ormanların bol bulunduğu ucuz ve kolay tedarik edilebildiği yörelerdeki meskenlerde ağaç malzeme oranı yükselirken, ağaçtan uzaklaştıkça, bu oran gittikçe düşmektedir (Tunçdilek, 1967; Tanoğlu, 1969). Buna ek olarak, Türkiye'de ormanların varlığı ile meskenlerin dağılışını da ilişkilendirmek mümkündür. Ahşap, bütün Karadeniz kıyıları, Marmara, Trakya, ayrıca iç Ege ve iç Akdeniz´de ağırlıklı olarak kullanılan malzeme olmuştur (Sezgin, 2006). Ahşabın geleneksel kırsal mimaride vazgeçilemez malzeme olması, var olmadığı çevrelere taşınarak ulaştırılmasına neden olmuştur.

Ağacın yanı sıra ot, kamış, saz gibi diğer bitkisel malzemelerde geleneksel kırsal mimaride kullanılmaktadır. Hatta Türkiye'nin birçok kırsal yerleşiminde sadece bitkisel malzemelerle inşa edilen meskenlere ve eklentilerine rastlamakta mümkündür. Türkiye'nin kıyı bölgelerinde duvarları ağaç dallarıyla örülen, çatısı sazlarla örtülen ve Sakarya çevresinde "Çiteme" olarak adlandırılan evler (Dönmez, 1964), Trakya'ya özgü "İğmeli Yapılar" (Eres, 2013), Çukurova yöresine özgü bir çeşit kamışla yapılan derme çatma ev olan "Huğ Ev"ler (Göney, 141: 1976; Özat, 2015), Karadeniz Bölgesine özgü ahşap evler, "bungalov" lar sadece birkaç örnektir. Böylece bitkisel mahiyetteki her maddenin ev inşasında ayrı yerlerde ve ayrı biçimlerde kullanılması nedeniyle, Türkiye'de farklı tiplerde meskenler meydana gelmiştir. Ayrıca, bitkisel malzemenin hiç bulunmadığı yerlerde ise özellikle Urfa-Mardin yörelerinde evler, ağaç malzemenin yokluğundan dolayı, damları mecburen kubbe biçimini almış, neticede arı kovanı tipli evler meydana gelmiştir (Tunçdilek, 1967; Tanoğlu, 1969).

Topoğrafyanın Etkisi: Topoğrafya bir çevrenin iklimi, ekonomisi, ulaşımı, meskenlerin ihtiyaç duyduğu bitkisel malzemelerin yükselti basamaklarına göre çeşitlenmesi gibi birçok şekilde kendini göstermektedir. Bu bakımdan topoğrafya bu özelliklerin yöresel olarak değişiklik göstermesinde, yani yeryüzü şekilleri ile gelişen evlerin doğal yapı ile ilişkilerinin değişmesinde etkili olmaktadır (Çobancaoğlu, 2003). Buna ek olarak, meskenlerin arazinin eğimine, genişliğine, bakı durumuna göre konumlanmalarından dolayı, topoğrafya meskenlerin yerleşimi düzeyinde de etkili olmaktadır (Cansever, 1999). Bunlara ek olarak topoğrafya, bir çevrenin iklimi ekonomisi, ulaşımı, meskenlerin ihtiyaç duyduğu bitkisel malzemelerin yükselti basamaklarına göre çeşitlenmesi (Tunçdilek, 1967) gibi birçok etkiye sahip olarak geleneksel meskenleri bazen direk bazen de dolaylı olarak etkilemektedir. Ayrıca yükselti basamaklarına göre değişen

jeolojik kaynaklı malzeme depolarının varlığı da geleneksel kırsal meskenlerin çeşitlenmesinde etkili olan bir durumdur.

Türkiye'de geleneksel kırsal evlerin zengin tiplerinin meydana gelmesinde önemli derecede topoğrafyanın tesiri vardır. Çünkü, topoğrafyanın engebeli ve kısa mesafelerde ani değişim göstermesi, her bir yükselti basamağında farklı bio-klimatik şartların oluşmasına neden olmuştur. Bu sebeplerle oluşan farklı coğrafi çevreler, coğrafi bir varlık olan meskenleri de çeşitlendirmiştir. Örneğin, yükseltisi az olan çevrelerde toprak-ağaç karışımı ile başlayan ev tipleri, yükselti arttıkça yakın çevredeki malzemeye bağlı kalmıştır. Böylece Türkiye'nin her bölgesinde, yükselti zonları içinde yer alan geleneksel meskenler, kendilerini, zonların coğrafi karakterine uyarlamak zorunda kalarak (Tunçdilek, 1967), her bir farklı zonda o çevreye özgü karakterde meskenlerin gelişimine zemin hazırlamışlardır. Örneğin: Karadeniz Bölgesinin alt ve orta zonunda evler, mevcut tabiat şartları içinde (yağış, rutubet ve bitki örtüsü) ve daha çok ahşap malzemenin hakimiyeti altında, inşa edilirken, üst zonda, alt zondaki şartlar tamamen değişmiştir. Çünkü burada ağaç malzeme az bulunduğundan zaruri olarak yakın çevreden elde dilen malzemeler kullanılmıştır. Akdeniz bölgesinde de yükselti zonları ile meskenler arasında ilişkiler mevcuttur. Alt zonda, ot ve kamıştan yapılmış kulübelerden (huğ) başlayan evleri; kerpiç, ahşap, kagir[17] evler takip etmiştir. Toroslara çıkıldıkça, toprak evlerin yerini, genellikle taş ve taş-ağaç karışımı evler almıştır (Tunçdilek, 1967: 57).

Topoğrafyanın sınırlandırıcı etkisi Anadolu'da geleneksel meskenlerin var olmasında etkili olan önemli bir faktördür. Çünkü topoğrafyanın ulaşıma elverişli olmayışı, geçmişte izole çevreler oluşturduğundan, bu tür çevrelerde yöreye özgü olarak yerel malzemelerle üretilmiş geleneksel kırsal meskenler meydana gelmiştir.

İklim: Sıcaklık, rüzgar, güneşlenme, yağış ve nemlilik gibi hava olaylarını kapsamaktadır. Geleneksel kırsal meskenler açısından ele alındığında iklim; geleneksel kırsal meskenlerin yer seçimi ve cephe düzenlemesinden, plan özelliklerine, çatıların şekline, duvarların kalınlığı ya da inceliğine, odaların cephe yönlendirmelerine, açık birimlerin genişliğine, hatta kullanılacak malzemenin cinsine kadar hemen hemen bir evi meydana getiren bütün hususlarda etkisini göstermektedir.

[17] Kagir, taş veya tuğladan inşa edilen yapıya verilen ad.

Orta kuşağın güneyinde 36° ile 42° kuzey enlemleri arasında, yer alan Türkiye'nin dünya iklim bölgelerindeki yeri, subtropikal iklim kuşağında, kışları ılık ve yağışlı yazları kurak ve sıcak geçen "Akdeniz İklimi Bölgesi"dir (Ardel, 1940). Buna rağmen, ortalama yükseltisinin fazla olması nedeniyle karasallığın kuvvetle hissedildiği bir ülkedir. Bu şartlar, iklimin yükseltiye bağlı olarak, bölgeler arasında ve kısa mesafeler içinde büyük değişikliklere uğramasına neden olduğu gibi, meskenlerinde nasıl ve ne şekilde yapılmasında yol gösterici olmaktadır (Tunçdilek, 1967). Dolayısıyla bu farklılıklarla ortaya çıkan mimari de, farklı biçimler almış ve kendine özgü özellikleri olan o bölgenin koşullarına tam bir uyum sağlamıştır (Eriç, 1979: 42).

Türkiye her ne kadar ılıman iklim kuşağında yer alsa da, yükselti basamaklarına bağlı olarak sıcaklığın dağılışında farklılıklar meydana gelmektedir. Bu sonuç Türkiye'nin doğusunda karasallığın hissedilmesine, batısına gidildikçe Akdeniz İklimi' nin etkisinin daha da hissedilmesine neden olmaktadır. Bu durum geleneksel meskenlerin yükseltiye bağlı olarak gelişen iklim özelliklerine göre çeşitlenmesinde etkili olmuştur.

Türkiye'de iklimin geleneksel meskenler üzerinde çok çeşitli etkileri, bölgelere göre değişmektedir. Örneğin plan özellikleri açısından değerlendirdiğimizde; Akdeniz İklimi'nin egemen olduğu Ege ve Akdeniz bölgelerinde evler açık sofalı plan tipleriyle inşa edilerek, yaklaşık kapalı mekan alanı kadar açık mekan alanı oluşturulmuştur (Şekil 2.3). Marmara ve Karadeniz Bölgelerinde ise kış aylarının güneye göre daha soğuk geçmesi, sofanın kapanmasına iç ve orta sofalı planların uygulanmasına neden olmuştur. Yarı kurak karasal iklimin etkisi altındaki İç Anadolu Bölgesi'nin evlerinde genellikle iç sofalı plan tipleri uygulanmıştır. Kışları soğuk ve yağışlı yazları serin olan Doğu Anadolu Bölgesinde ise sofanın oldukça küçüldüğü planlar uygulanmış, mekanlar küçük pencereli ve yönlenmede güneşli yönler tercih edilmiştir (Sözen, 2001: 56).

Şekil 2.3.Kapalı alan kadar açık mekana sahip bir ev örneği.

Çakırağa Konağı-Birgi-Ödemiş-İzmir (28.01.2016).

Türkiye'de iklim koşulları evlerin çatı şekli ve örtülerinde de etkisini göstererek, farklı biçimlerin uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Örneğin: Doğu Karadeniz'in çok yağışlı iklim koşulları, dik açılı rasyonel biçimleri zorunlu kılmıştır. Aynı şekilde, soğuk iklim koşullarının da Doğu Anadolu'da böyle bir biçimlendirmeye neden olduğu söylenebilir. Çatı örtüsünde ise Anadolu'nun orta kesimi düz çatıyı, diğer kesimler eğimli çatıyı tercih etmiştir (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979) (Şekil 2.4).

Şekil 2.4. İklim koşullarına göre biçim almış çatı örneği.

Merkez-Gümüşhane (03.12.2016).

Bunlardan ayrı olarak Türkiye'de iklim koşulları evlerin renklendirmesine kadar etkili olmaktadır. Ege Bölgesinde beyaz, Batı Karadeniz, Marmara ve İç Ege'de ise çeşitli pastel renkler kullanılmıştır. Diğer kesimlerde ise renklendirme istisnai olup, malzemenin genellikle kendi dokusu ve rengiyle bırakıldığı gözlemlenir (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979: 34) (Şekil 2.5).

Şekil 2.5. Pastel renklere sahip geleneksel evlere örnekler.

Merkez-Bursa (17.12.2011).

Sıcaklık: Isı faktörü meskenlerin kat yüksekliği, yalıtım sağlamak için duvarların kalınlığı, kapı ve pencerelerin sayısı ve ebatları, balkon gibi yazın kullanılan açık mekanların sayısı ve ebatlarında etkili olmaktadır. Özellikle ısı faktörü, meskenlerin dış dünya ile bağlantı kurduğu bütün kısımlarının cephesel yönlendirmesinde etkili olmaktadır.

Yükselti basamaklarına bağlı olarak sıcaklığın lokal ve bölgesel olarak farklılık gösterdiği ülkemizde, geleneksel kırsal meskenlerin dağılışında da farklılık meydana gelmektedir. Çünkü geleneksel kırsal meskenler bulunduğu coğrafi çevreye en iyi ayak uyduran meskenlerdir.

Sıcaklığın yükseltiyle birlikte geleneksel kırsal meskenler üzerindeki etkisini örneklerle açıklamak yerinde olacaktır. Türkiye'de yerleşimlerin yüksek olduğu Doğu Anadolu'da evler, şiddetli kış soğuklarından korunmak için, kalın ve taş duvarlı, kalın damlı, taş ve toprak karışımı malzeme ile küçük kapı ve küçük pencereli olarak inşa edilirken, batıya doğru gidildikçe yavaş yavaş bu karakterini değiştirmektedir. İç

Anadolu'da ise evlerde kış soğuğunu önlemek için özellikle harç kullanıldığı gibi, duvarlar içten ve dıştan sıvanmaktadır. Gerek Doğu Anadolu'da, gerek İç Anadolu'da kışın daha az yakıtla ısınma gereksiniminden dolayı oda yükseklikleri de 2 m'yi geçmemektedir. Böylece ısı faktörü, evlerin kat yükseltisini de tayin etmiştir (Tunçdilek, 1967).

Kenar bölgelerde kış genellikle ılık geçtiğinden, iç bölgelerde görülen, kalın duvarlı taş ve kerpiç[18] evler bu bölgelerin soğuk kesimlerinde görülmektedir. Sahil bölgelerinde ise ısı faktörünün kış şartları bakımından önemini kaybettiği yerlerde, muhkem ve kalın duvarlı evler ortadan kalkmaktadır. Onların yerini, daha çok bitkisel maddelerden ve ağaç-taş-toprak karışımı meskenler almaktadır (Şekil 2.6). Taştan yapılmış evlerde ise taşların arasının harçla doldurulmamış ve sıvanmamış oluşu, ısı şartlarının, bu bölgede değerini kaybettiğinin bir göstergesidir (Tunçdilek, 1967: 57-59).

Şekil 2.6. Farklı malzemelerle inşa edilmiş duvar örneği.

Sansarak-İznik-Bursa (17.04.2005). Foto. Vedat ÇALIŞKAN.

Geleneksel kırsal meskenler ile ısı arasında tespit edilen hususlardan bir diğeri de evlerin kapı, pencereleri ve odaların kullanımıdır.

Türkiye'de sıcaklığın etkisi, meskenlerdeki odaların her birine, ısı değişikliklerine göre sürekli yada belli zamanlarda kullanılma zorunluluğu getirmiştir. Yani kış ve yaz odası olarak işlev görmelerinde etkili olmuştur. Özellikle yön olarak güneyde yer alan kış

[18] Kerpiç: Balçıktan yapılan ve kalıplanarak güneşte kurutulan çiğ tuğla, Kerpiç içinde bitki artıkları olmayan çok killi toprağın, içine katılan saman sapları ve başka gereçlerle stabilize edilip suyla karıldıktan sonra kalıplara dökülüp önce gölgede sonra güneşte kurutulmasıyla elde edilir (Hasol, 2005: 261).

odalarının pencereleri de soğuktan korunmak için daha küçük yapılmıştır (Küçükerman, 1973). Ayrıca, sert iklimlerde bazen evin dış çevresi tamamen kapatılırken açık kalan kısımlarda bahçeye bakmaktadır. Yani iklim, dış dünya ile odaların ilişkisini de belirlemektedir. Bu duruma Doğu Anadolu'nun geleneksel kırsal meskeninden örnek verilebilir.

Türkiye'nin en soğuk bölgesi olan Doğu Anadolu'daki geleneksel meskenlerin oturma odasına genellikle bir koridordan geçildikten sonra girilebilir. Bu tedbir evin içindeki ısının dışarı kaçmasını ve dolayısıyla evin soğumasını önlemek için alınmaktadır. Buna ek tedbirler arasında pencerelerin büyüklüğü ve sayısı gelmektedir. Gene bu bölgedeki meskenlerde, pencereler gayet küçük olup, kuzey cephelerden esen soğuk rüzgarların yönünde hiç pencere bulunmamaktadır (Tunçdilek, 1967: 59). Ayrıca kış soğuklarının şiddetli olduğu ve yakacak maddesinin kolayca temin edilemediği bölgelerde, hayvanlarla insanlar aynı bölme içinde oturmak zorunda kalmışlardır. Buna karşılık; kış şartlarının hafiflediği yerlerde evlerin kapıları büyürken pencereler de genişleyerek bütün yönlerde yer almaktadır (Şekil 2.7).

Şekil 2.7. Cephelerinde çok sayıda pencerelerin var olduğu geleneksel evler.

Trilye (Zeytinbağı)-Mudanya-Bursa (19.01.2016).

Türkiye'nin en yüksek yaz sıcaklıklarına sahip, Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu'nun merkezi kısmında, yaz aylarının yüksek sıcaklığı, toprak ve taş meskenlere yeniden (taş ve toprağın kötü bir iletken olmasından ötürü) öncelik tanımaktadır. Böylece kışın sıcak olan toprak meskenler, nihayet düz toprak damlar, yaz geceleri oturma mahalli

olurken aynı zamanda tahıl vs. maddelerinin de kurutulduğu yerlerdir (Tunçdilek, 1967: 60). Ayrıca Güneydoğu Anadolu'da yazın aşırı sıcaklardan korunmak amacıyla çatı kısımları koni şeklinde olan tonoz evler de (Şahin, Doğanay ve Özcan, 2007) sıcaklığın geleneksel meskenler üzerindeki etkisine örnektir (Şekil 2.8).

Şekil 2.8. Tavanı kubbeli olan Harran evinin odasından bir görünüm.

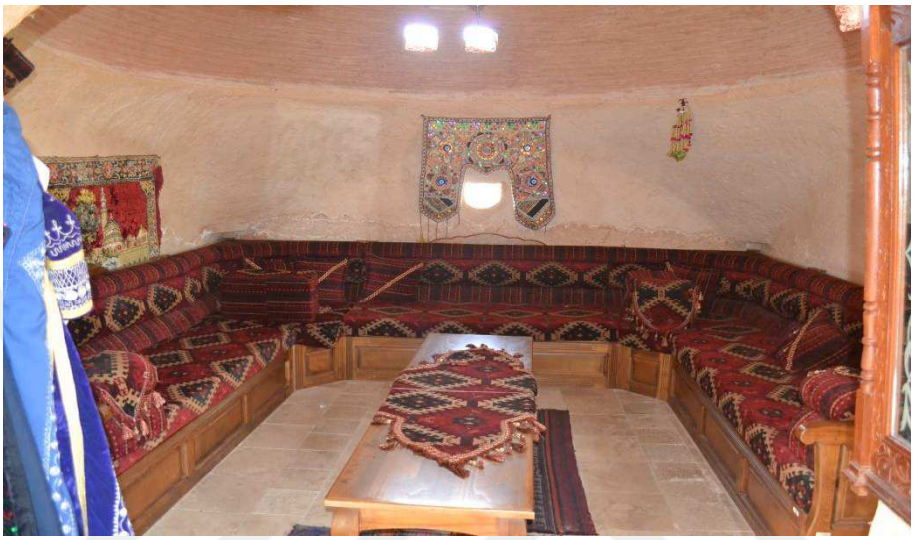

Harran maket evi (EXPO 2016 Antalya) (26.09.2016).

Rüzgar ve güneşlenme: Meskenlerin yer seçiminde rüzgar yönü ve güneşlenme özellikleri de etkili olmaktadır. Türkiye'nin yüksek kesimlerinde yer alan geleneksel kırsal evler genellikle güneye bakan bölgeleri iskan için seçmişlerdir. Güneye bakan yerlerin seçiminde, güneşlenmeden çok kışın esen kuzey rüzgarlarından korunma kaygısı fazladır. Hatta nemli bölgelerde pencerelerin, hakim rüzgar istikametinde açıldığı görülmektedir. Evlerin güneş görmeyen duvarları daha kalın olarak örülmekte ve arka planda kalmaktadır. Bu cephede var olan pencereler de ya hiç açılmaz veya arka tarafı kontrol edecek şekilde yapılmaktadır. Kapı, pencere ve sofaların yönlendirildiği yön genelde güneşe dönük olan cephelerdir. Evlerin güneşi gören cepheleri, avlu veya bahçenin, eklentilerin, kısaca bütün faaliyetlerin toplandığı yön olma özelliği taşımaktadır (Tunçdilek,1967).

Türkiye'de bu duruma zıt olarak Karadeniz Bölgesinde evlerin çoğu güneyden çok kuzeye bakmaktadır. Çünkü; kuzey bu bölgenin genel yönü olup, evlerin deniz yönüne (aydınlık ve açık yön) bakmalarını mümkün kılmıştır. Bu bölgede kışın esen soğuk rüzgarlar pek mevcut olmadığı için evler yön alışta başka faktörlerin etkisi altında kalmışlardır (Tunçdilek, 1967: 61). Karadeniz'de meskenler manzaradan dolayı yön olarak

kuzeyi tercih ederken, Akdeniz'de ise serin havadan yararlanmak için tercih edilmektedir (Şekil 2.9).

Şekil 2.9. İçinde bulunduğu iklime göre yön almış geleneksel ev örneği.

Kaleiçi-Antalya (10.09.2015).

Akdeniz bölgesindeki geleneksel kırsal evler, güneyden çok kuzeye, eğer vadiler varsa vadi içlerine bakmaktadır. Bunda, öncelikle yaz sıcaklıklarından korunma arzusu yer alırken evlerin vadi içine bakacak şekilde yer almış olması, dağ meltemlerinden istifade etmek içindir. Bu avantajdan faydalanılmadığı takdirde evin hayat denilen sofası tam rüzgar istikametinde ve hava akımını evin içine taşıyacak şekilde yapılmaktadır (Tunçdilek, 1967: 61). Akdeniz Bölgesi'nde uygulanan bu çözümler, Türkiye'nin benzer iklim özeliklerine sahip hemen her kesiminde uygulanan çözümler olmuştur (Şekil 2.10).

Şekil 2.10. İçinde bulunduğu iklimin etkisi ile yön almış geleneksel meskenler.

Şirince-Efes-İzmir (18.01.2014).

Yağış ve nemlilik: Yağış, geleneksel kırsal meskenlerde malzemenin seçiminde, kullanma yerine ve evin inşa tarzına, evin şekil almasına, mimari karakterine kadar çeşitli sahalarda az veya çok etki etmektedir (Tunçdilek, 1967). Yağış ve nemliliğin geleneksel kırsal mimaride görünür etkisi, çatıların eğiminde ve saçakların genişliğinde daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu özellikleri Türkiye'nin geleneksel meskenleri üzerinde örneklendirecek olursak; Türkiye'nin nemli bölgelerinde ve genellikle kıyı bölgelerindeki evlerle yağış arası ilişkiler adeta kaybolmuş gibidir. Evlerin çoğunda hakim yapı malzemesinin ağaç olması, ormanların bolluğu ve yağış bolluğuna bağlanabilir (Şekil 2.11). Böylece yağışlar her şeyden evvel malzemenin hazırlanmasına hizmet etmiş olmaktadır (Tunçdilek, 1967). Bu nedenle Türkiye'de Güneydoğu ve İç Anadolu'daki kerpiçten yapılmış evleri çok nemli olan Karadeniz Bölgesinde görmediğimiz gibi Karadeniz Bölgesinin bol ağaçlı meskenlerini de adı geçen kurak bölgelerde görmemiz mümkün olmamaktadır (Tunçdilek, 1967: 63).

Şekil 2.11. Ahşap yapılı ve geniş saçaklı geleneksel kırsal Karadeniz meskeni.

Uzungöl-Çaykara-Trabzon (27.11.2016).

Karadeniz Bölgesi, Türkiye'de yağış ve nemliliğin etkilerinin bariz bir şekilde hissedildiği bölgemizdir. Bölgede yüksek nemlilik, öncelikle evleri derin vadiler içinden havadar tepelere çekip onları nemli zeminden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Buna ilaveten zeminin çok nemli olduğu yerlerde evler yükseltilerek zeminden uzaklaştırılmıştır. Daha nemli bölümlerde ise aynı faktör evleri askıya almaya kadar götürmüştür. Alt katı boş bırakılıp, serender denilen yüksek direkler üzerine kurulmuş evler, nemlilikle ev inşası arasındaki ilişkinin önem ve derecesini belirtmektedir (Tunçdilek, 1967: 64; Şahin vd., 2007: 348). Ayrıca Doğu Karadeniz'in çok yağışlı çevrelerinde yapı kütlesini çepeçevre saran geniş saçaklar yağışa karşı yapı duvarlarını korumaktadır. Pencere boşlukları fazla olup, aydınlanma amaçlıdır. Güneş ışınımında korunmak gerekmez çünkü yılın yaklaşık üç yüz günü bulutludur (Aran, 2000: 108). Akdeniz iklim bölgelerinde ise meskenler üzerinde özellikle yaz aylarındaki aşırı sıcaklıklardan korunmak ve serinleme daha ön plana çıkmaktadır.

Kısa mesafelerde bile yerel klimatik koşulların görüldüğü ülkemizde, iklim elemanlarının meskenler üzerinde önemli etkileri görülmektedir. Tüm bu etkiler, Türkiye'nin mesken tipi olarak zengin bir ülke olmasına ortam hazırlamıştır.

2.1.2. Türkiye'de Geleneksel Mesken Tiplerine Etki Eden Beşeri Coğrafya Faktörleri

Geleneksel kırsal meskenlerin tutarlı karakterinin meydana gelmesinde fiziki coğrafya faktörlerinin yanı sıra, beşeri coğrafya faktörlerine dahil olan sosyo-demografik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler de önemli bir rol oynamaktadır.[19] Bu faktörleri tamamlayıcı bir nitelikte olan, Kuban (1995)'ın ifade ettiği gibi, sosyo-kültürel yapıya dahil olan inançlar, gelenekler, din gibi diğer beşeri etkilerde, geleneksel kırsal meskenler üzerinde etkili olmaktadır. Bu etkiler; ailelerin çekirdek ya da geniş aile olmalarında, meskeni paylaşanların yaşam şekillerinde, ekonomiye katılım şekillerinde, oda ve kat sayısı gibi evin genişliğinde, iç mekânlarda süslemeler gibi birçok beşeri etki ile meskenlere yansımaktadır.

Ancak, tüm bu beşeri faktörler, Türkiye'de gelenekselliğin etkisinin yoğun hissedildiği hemen hemen bütün kırsal çevrelerde, doğal çevre koşullarının etkisi altında gelişmiştir. Çünkü; benzer fiziki çevreler, meskenlerin inşasında aynı malzemeleri farklı kültürlerin kullanımına sunduğu gibi, bu kültürlerin ekonomisinin şekillenmesinde, üretimlerinin biçimlenmesinde de etkili olarak, ekonomiye katılımlarını büyük ölçüde aynılaştırmıştır. Bu sonuçlar geleneksel mimarilere sahip çevrelerin demografik yapısına da yansımıştır.

Her ne kadar geleneksel kırsal meskenlerin beşeri coğrafi yönü sosyo-demografik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler olarak ayrı ayrı sınıflandırılsa da kırsal çevrelerin geleneksel meskenlerinde bu faktörleri birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Nitekim bu meskenlerde, ekonomik ve kültürel etkiler birlikte meskenlerin demografik yapısını da belirlemiştir. Bu nedenle, bu tür meskenlerde yaşayanların aile modellerinde hem ekonominin hem de kültürel ve dini etkilerin izleri belirlenebilmektedir. Örneğin, ekonomik faaliyetlerin ve üretimin evlerde gerçekleştiği kırsal çevrelerdeki meskenlerde, geniş ailelerin birlikte yaşamak zorunda kalmaları gibi. Buna ek olarak, kültürel etkilerin birlikte yaşamaya ittiği toplumlarda da aileler geniş aile özelliği taşımaktadır. Böyle toplum örneğini, beşeri etkilerin birlikte geliştiği Safranbolu evlerinde

[19]Araştırma kapsamında beşeri coğrafya faktörleri; sosyo-demografik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler olarak sınıflandırılmış ve diğer faktörler bu çatı altında değerlendirilmiştir. Örnek: Ulaşım faktörünün sosyo-ekonomik faktörlerin içinde değerlendirilmesi gibi. Buna ek olarak; geleneksel kırsal meskenlerin varoluş ve gelişim karakterine bu sınıflandırmanın uygun bulunması, bu sınıflandırmanın tercih edilmesinde etkili olmuştur.

en iyi şekilde görmek mümkündür.

Safranbolu evleri, ekonomik ve kültürel etkilere bağlı olarak geniş ailelerin birlikte yaşadığı, buna ek olarak haremlik ve selamlık uygulamalarıyla (Emiroğlu, 1981; Sözen, 2001) dininde etkisinin görülebildiği, "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi" nin en güzel örneklerindendir. Bu sonuçlar; geleneksel kırsal meskenlerin sosyo-demografik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel faktör olarak sınıflandırılan beşeri özelliklerin, genellikle birlikte geliştiğini göstermektedir.

Sosyo-Demografik Faktörler: Geleneksel meskenler için sosyo-demografik yapı, evin kime veya kimlere göre inşa edildiği, yaşayan kişi sayısı, meskenleri paylaşan ailelerin modelleri, gibi etkileriyle karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de kırsal çevrelerde geleneksel kırsal mimarinin genel olarak geniş aile tipine göre inşa edildiği bilinmektedir (Kahraman, 2000). Meskenlerde görülen bu demografik oluşumu, gerek ekonomik düzey ve ekonomiye katılım şekli, gerek kültürel etkiler birleşerek oluşturmuşlardır. Yani sosyo-demografik yapıyı oluşturan koşulları diğer sosyal faktörlerden olan kültürel ve ekonomik yapı birlikte oluşturmuştur. Böylece Türkiye'de sosyo-kültürel-ekonomik etkiler geleneksel kırsal meskenlerin demografik yapısını da belirlemiştir.

Türkiye'de, geleneksel meskenlerin demografik yapısını birkaç faktör belirlemektedir. Bazı yerleşmelerde kültürel ve dini faktörler aile yapısını belirlerken, bazı çevrelerde ekonomik faktörler etkili olmuştur. Bazı çevrelerde ise malı korumak için mala yakın olmanın gerekliliği, birlikte yaşama zorunluluğunu doğurmuştur. Bu durumu örneklendirmek mümkündür. Örneğin Türkiye'de geleneksel kültür ve İslam dininin gereklerine göre biçimlenen büyükbaba, büyükanne, babaanne ve çocuklardan oluşan ve ataerkil büyük aile tipinin geçerli olduğu çevrelere, Erzurum evlerinin (Sözen, 2006) yanı sıra, Safranbolu evleri (Günay, 1999; Sözen, 2001) ve Beypazarı evleri (Aklanoğlu, 2002) örnek verilebilir.

Ekonomik faktörlerin etkisinin geleneksel meskenlerin demografik yapısı üzerindeki etkilerine en iyi örneklerden olan geleneksel Safranbolu evlerinde ise ekonomiye katılım meskenlerin demografik yapısını belirlemiştir. Çünkü, kapalı ev içi üretim ekonomi modelinin (Sözen, 2001) hakim olduğu Safranbolu'da baba mesleğinin sürdürülmesi, ekonomide babanın söz sahibi olması gibi nedenler; kentte hakim iş türlerinin ve mesleklerinin de kalabalık bir şekilde yürütülmesi, aile bireylerince

desteklenme zorunluluğu, konutları paylaşanların sayılarını artırmış ve ataerkil aile yapısının oluşmasını zorunlu kılmıştır (Emiroğlu, 1981). Bunlara ek olarak;

Ayrıca kırsal çevrelerde hayvanlara yakın olma isteği, evlerin altının ahır olarak kullanılmasına neden olmuştur. Meskenler için yerlerin sınırlılığı nedeniyle evler iç içe girdiği gibi, mal güvensizliği, evin eklentilerini aynı çatının altına çekmiştir. Evlerin iç içe oluşu, yani bir kuvvet oluşturarak bir arada yaşama mecburiyeti, evler içinde yaşayan ailelerin kalabalık nüfus grupları şeklinde organize olmasını sağlamıştır. Beşeri faktörlerin bu yöndeki kuvvetli çalışmaları ile pederşahi aile sistemi devam etmiştir (Tunçdilek, 1967). Buna ek olarak; Türkiye'nin neresi olursa olsun, soğuk iklimlere sahip hemen bütün kırsal çevreler, soğuktan dolayı hayvanlarını evlerinin zemin katlarında barındırarak, ısınmadan da tasarruf yoluna gitmişlerdir.

Denilebilir ki, kırsal çevrelerde iş bölümü gerekliliği, ilişkilerin organik olmasına, dolayısıyla meskenlerinde de genel olarak geniş ailelerin birlikte yaşam sürmesine neden olmuştur. Buraya kadar örneklediğimiz durumlar meskenlerin kendi iç çevrelerinde meydana gelen gelişmelerdi. Ancak, Türkiye'de farklı nedenlere bağlı olarak gelişen demografik gel-gitlerin kitlesel hal alması da kırsal çevreler üzerinde, dolayısıyla meskenler ölçeğinde etkili olabilmektedir. Bu konuya açıklık getirmek gerekirse:

Türkiye Avrupa ile Asya arasındaki özel coğrafi konumuna bağlı olarak, çok eski devirlerden beri göçlere ve kavim hareketlerine köprü görevi üstlenmiştir (Aksoy, 1963: 44). Bu münasebetle sürekli olarak demografik hareketliliğin görüldüğü ve bu hareketler sayesinde kültürlerin taşındığı Türkiye toprakları üzerinde, bu kültürlerin çevreleriyle etkileşim içine girmesiyle birbirlerinden çok farklı mesken formları gelişmiştir. Böylece demografik yapı ve hareketlilik, kültürün de taşınmasına öncülük ederek, Türkiye'nin geleneksel meskenlerinin çeşitlilik kazanmasında önemli bir görev üstlenmiştir.

Öte yandan, Türkiye'de dış ilişkiler, göç, istila gibi kitlesel nüfus hareketlerinin konut biçimlenişi ve anlamını (Sey, 1999), genelde tüm yerleşme ölçeğinde özelde tek tek geleneksel meskenler ölçeğinde etkilediği de bilinmektedir. Ancak; demografik gel-gitlerin yaşanmasına neden olan bu göçler, istilalar ve dış ilişkiler, kırsal çevrelerde yakın tarihlere kadar etkili olamadığı için geleneksel mimaride çevresine özgü karakterini koruyabilmiştir.

Türkiye'de geleneksel meskenlerin sosyo-demografik yapısı üzerinde etkili olan bir diğer durum ise, Türkiye'de 1950'lerden itibaren meydana gelen, ekonomik-politik ve sosyo-kültürel değişimler, sanayi kesiminin büyümesi, iç ve dış ticaretin artması gibi

nedenlerdir (Aytuğ ve Eryurtlu, 1996). Çünkü bu durum, modernizmin de etkisiyle Türkiye'de demografik yer değiştirmelere neden olarak, hem kırsal çevrelerde hem de şehirsel çevrelerin geleneksel mimariye sahip mahallelerinde etkili olmuştur. Bu etki kırsal yerleşmelerin boşalarak geleneksel meskenlerinin terk edilmesine neden olurken, büyük şehirlerin geleneksel mimariye sahip eski mahallelerinin boşalmasına ve ailelerin modernizmi temsil eden batı kültür ürünü olan konutlara geçmesine neden olmuştur. Bu eski mahallelerdeki geleneksel konutlar ise artık çöküntü alanlarına dönüşerek, göçle gelen kırsal nüfusun, kente atlama noktası olarak ve nitelikleri değiştirilerek kullanılan yerler olmuştur. Böylece şehirlerde var olan geleneksel mimariler de yok olma sürecine girmişlerdir (Aytuğ ve Eryurtlu, 1996). Evet, sanayileşme ve modernleşme kır ve kent arasındaki demografik gel-gitlerin yaşanmasına neden olarak, hem kırsal çevrelerde, hem de büyük şehirlerde gelenekselin bozulmasına neden olmuştur.

Ancak, özellikle 1970'li yıllardan sonra hızlanan bu hareketlilik sonucunda, kırsal çevrelerin geleneksel meskenleri her ne kadar terkedilip yok olma sürecine girseler de bu demografik gel-gitlerden olumlu yönde de etkilenmişlerdir. Nitekim, bugün Türkiye'de varlığını devam ettiren geleneksel kırsal meskenlerin çoğu, zamana direnerek bugüne ulaşmayı başarmış, o günün terk edilmiş evleridir.

Sosyo-Ekonomik Faktörler: Geleneksel mesken mimarisinde, kültür ve demografi ile birlikte bir bütün olan sosyo-ekonomik (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979) etkenler; evin büyüklüğü, kat sayısı, malzemenin niteliği, mimari tarzı, eklentilerin varlığı gibi, meskenlerde ekonomik duruma bağlı olarak gelişen birçok özellikte kendini göstermektedir. Oysa geleneksel meskenleri etkileyen ekonomik faktörlerin temelinde de coğrafyanın yönlendirici etkisini görmek mümkündür. Çünkü; geleneksel meskenlerin daha fazla görüldüğü kırsal çevrelerde ekonominin temelinin büyük bir kısmının tarım ve hayvancılığın etkisiyle gelişmiş olması, coğrafi koşulların etkisini bu meskenlerde ve çevrelerinde görünür hale getirmiştir. Bu sebepten dolayı kırsal çevrelerde ekonomiye katılım, bazı çevrelerde meskenlerin kendinde görünür hale gelirken, bazı çevrelerde ise meskenlerin yakınında kendini ahır, samanlık, kiler, tahıl ambarı gibi eklentilerle mekana yansıtmıştır.

Türkiye'nin geleneksel meskeni genelde iki katlı iklimin etkisiyle yön almış, malzemeye bağlı olarak bölgelere göre şekil almıştır (Sözen, 2001: 62). Genel olarak bu evlerin, alt katlarında çevrenin ekonomik modeline göre şekil alan ahır, depo ve samanlık

gibi birimler yer almaktadır. Bu evlere sahip çoğu geleneksel çevrelerde üretim modellerinde fiziki güce ihtiyaç duyulması nedeniyle ve ilişkilerin organik olması, üretime birlikte katılımın gerekliliği, birlikte yaşamayı ve geniş aile yapılarını ortaya çıkarmıştır. Böylece ekonomiye katılma şekli demografik yapıyı da belirlemiştir.

Türkiye'de tarım ve hayvancılığa dayalı ekonominin meskenlerine de yansıdığı kırsal çevrelerde, ekonomik uğraşılar çoğu yerleşmelerde birbiri ile benzerlik gösterdiğinden, bu durumun mesken mimarisine yansıması da benzer formların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak, bazı çevrelerin üretim şekillerinde ve ürün desenlerinde görülen farklılaşmalar meskenlerinin de farklı özellikler kazanmalarına yol açmıştır. Bu farklılıklara örnek verilecek olursa;

Ekonomisi sebze ve meyve üretimine bağlı olan çevrelerde, üretilen mahsul taze olarak tüketileceğinden ya da ticareti yapılacağından, depolama birimlerine ihtiyaç duyulmaz. Zeytin üretilen çevrelerde ise zeytinlerin salamura yapılmasından dolayı fıçıların koyulduğu mahzen ve yağın preslendiği evlerde, bir de yağhane odası yer alır. Tütüncülerin evleri de tütün işleme şartlarına uyacak şekilde tanzim edilmiştir. Burada evlerin alt katları oturma yeri, üst katları tütünlerin kurutulduğu ve depolandığı yer olmaktadır. Cumalıkızık örneğinde olduğu gibi, ipek böceği üreten ailelerin evleri de böyledir.[20] Bağcılıkla geçinen ailelerin evleri ise daha farklı olmaktadır. Çünkü; ailelerin bütün faaliyetleri bağları içinde gerçekleştirildiğinden, bu şartlar altında evin eklentisi köyün kilometrelerce uzağındaki bağın içinde yer almaktadır (Tunçdilek, 1967).

Bunlardan ayrı olarak depolama birimlerine ihtiyaç duyulan tarım ürünlerinin yetiştirildiği kırsal yerleşmelerde, evin genel olarak zemin katlarında depo, ambar gibi depolama birimleri yer almaktadır. Ancak bu durum, Karadeniz Bölgesinde iklimin etkisiyle biraz daha farklı olmaktadır. Karadeniz'in geleneksel meskenlerinin girişi yükseltilerek bu mekânlar üretime ayrılmış veya ayrı yapılar yapılmıştır (Çobanoğlu, 2003). Serender denilen yerden yükseltilerek inşa edilen bu tahıl ve gıda depoları, bu bölgenin meskeninde, iklimin ekonomi üzerindeki etkisini de göstermektedir.

Buna ek olarak, ekonomisinin hayvancılığa bağlı olduğu çevrelerde ise ahır,

[20] Cumalıkızık evlerinde giriş katından çıkılan ara katta, samanlık ve erzak deposu gibi birimler yer almaktadır. Zeminden gelen nem ve zararlı böceklerden uzak olan bu katta doğal klimatik özelliği nedeni ile aynı zamanda kış için hazırlanan gıdalar, kurutulmuş meyve ve sebzeler de saklanmaktadır. Bursa'da ipek böcekçiliğinin yaygın olduğu 19. yüzyıl sonlarında bu katlarda ipek böceği yetiştirildiği de yapılmıştır (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2013: 30).

samanlık vb. eklenti örneklerine rastlanır. Eklenti örneklerine sahip evlerde zemin katlar yaşama mekanı ve depolama birimleri olarak kullanılır. Bu durum, yapılan ekonomik faaliyetin ölçeği ile de ilişkilidir. Çünkü, hayvancılığın geçimlik düzeyde yapıldığı çoğu çevrelerde, hayvanlar da evin zemin katlarında yer alabilmektedir. Özellikle soğuk iklim bölgelerine sahip çevrelerde bu durumun bir diğer nedeni, hayvanlar aracılığıyla ısınmada tasarruf sağlamaktır. Bütün bu özellikler kırsal çevrelerin mimarisi üzerinde o çevrede faal olan kırsal ekonominin etkisinin göstergeleridir.

Tarım ve hayvancılığın dışında gelişen ekonomik faaliyetler için de bu evler aynı zamanda aile bireylerinin ekonomiye katıldıkları mekanlardır. Zira bu evlerde var olan küçük atölyeleri ve yaşama katında ayrılan bir odada var olan dokuma tezgahlarını görmek mümkündür (Şekil 2.12). Bu durum tıpkı Safranbolu örneğinde olduğu gibi ailelerin geniş aile şeklinde bir arada yaşama tercihleriyle bağlantılıdır.[21]

Şekil 2.12. Müze olarak işlev gören bir evin dokuma atölyesi olarak ayrılmış bölümünden bir görünüm.

Beypazarı-Ankara (12.10.2017) (Dokuma turizm amaçlı gerçekleştirilmektedir).

Buna ek olarak, Türkiye'de yaşayan farklı etnik grupların ekonomilerine bağlı üretim tarzlarının evlere yansıması da farklı olmuştur. Örneğin; Müslüman ailelerin

[21] Safranbolu evleri tüketim için üretimin geçerli olduğu kapalı ekonomi modeline uygun biçimdedir. Bu evlerde yaşayan büyük aileler oldukça kalabalıktır. Her aile yiyecek içeceğinden başka, giyim ihtiyaçlarını bile kendisi karşılar. Yazın üretilenler bir sonraki yaza kadar tüketilir. Bu uzun korumanın gerçekleştirilebilmesi için özel havalandırılma sistemleri geliştirilmiş özel mekanlar vardır (Sözen, 2001: 166).

evlerinde yaşama katındaki üretim mekanları bir nevi atölye işlevi görürken; özellikle Rum ve Ermeni ailelerin üretim mekanları evin altında atölye, şarap üretilen yerlerde mahzen olmuştur. Ticaretin yoğun olduğu sokaklarda ise Rum ve Levanten evlerinde konutların alt katları dükkan olarak tasarlanmıştır (Uçar ve Uçar, 2013) (Şekil 2.13).

Şekil 2.13. Zemin katı dükkan-atölye gibi işlev gören Rum evi örneği.

Sille-Konya (12.08.2015).

Kırsal çevrelerin ekonomik düzeylerinin yükselmesine bağlı olarak gelişen ulaşım olanaklarının da geleneksel kırsal mimari üzerinde çeşitli etkileri olabilmektedir. Gelişen ulaşım olanakları bazen bu çevrelerin kendi iç dinamizmine bağlı olarak gelişen ekonomik faktörlerinin katkısıyla, bazen de dışarıdan müdahalelerle gelişerek bu çevrelerin ekonomisinde, dolayısıyla meskenlerinde de etkili olmaktadır. Hatta, kırsal çevrelerde gelişen ulaşım olanakları o çevrede var olan tarım ve hayvancılığın ekonomik potansiyelinin gerçekleşmesiyle, ekonominin geçimlik düzeyden ticari düzeye yükselmesine de neden olabilir. Böylece bu çevrelerin geleneksel meskenlerinin yanına eklenti yapma ihtiyacı gerekebilmektedir.

Ancak, ulaşım olanaklarının etkisiyle gelişen sosyo-ekonomik gücün yükselmesi, bu çevrelerde geleneksel meskenlerin yerini modern meskenlere bırakmasına da neden olabilir. Başlangıçta yalnızca tarımsal alanlardan pazarlara ürün taşımaya hizmet eden ulaşım (Tümertekin ve Özgüç, 2009), zamanla bu çevrelerde inşa edilecek meskenler için, gerek malzemelerin daha uzak çevrelerden, gerek yeni oluşturulacak mimari tarz için hariçten kalfaların getirilmesine hizmet edebilir. Böylece ailelerinin satın alma gücünün

yükselmesine bağlı olarak, evin kalitesi, konforu, genişliği, şekli değişikliğe uğrar ve geleneksel kırsal meskenlerin yerini modern şehirsel meskenler alır (Tunçdilek, 1967). (Şekil 2.14).

Şekil 2.14. Geleneksel ve modern meskenlerin birlikteliği.

Değirmenlik Mahallesi-Akseki (26.10.2015).

Sonuç olarak: Mekânsal görünümün kırsal görünümden uzaklaşarak modern görünümler kazandığı bu çevrelerde, ulaşım faktörü ekonomik süreçlerle birleşerek gelenekselliğin ortadan kalkmasında da etkili olmuştur. Türkiye'de bu süreç gelenekselliğin hem kıymetinin anlaşıldığı hem de aşındığı bir dönem olan Sanayi Devrimi'nin bir sonucudur.

Dünyada ekonomik ve toplumsal süreçleri derinden etkileyen Sanayi Devrimi'nin ilk etkileri Türkiye'de Tanzimat Dönemi ile Cumhuriyetin kurulması arasında geçen sürece tekabül etmektedir. Bu dönem büyük şehirlerin hızlı bir şekilde bu sürece dahil olduğu; özellikle İstanbul, İzmir, Mersin gibi liman kentlerinin ve bu kentlerin demiryolu ile bağlandığı kentlerin öncelikle etkilendiği ve bu hatların dışında kalan yerleşmelerin gelenekselliğini ilk zamanlar koruduğu dönemdir (Soysal, t.y.). Bu ekonomik dalgalanmadan kırsal çevreler daha geç etkilendiği için geleneksel yapılar bazı kırsal çevrelerde günümüze ulaşmayı başarmıştır. Ulaşım olanaklarının kır yerleşmelerinde şehirsel yerleşmelere göre daha geride olması, geleneksel mimarinin bu çevrelerde günümüze değin ayakta kalmasında etkili olan faktörlerdendir. Zaten Türkiye'de geleneksel meskenler artık bu yıllardan sonra hemen hemen inşa edilmez olmuştur.

Sosyo-Kültürel Faktörler: Toplumlar, kültürel kimliklerini yarattıkları gereçler ve yaşam çerçevelerindeki kurgularla ortaya koymaktadırlar. Bir yapı bir yapı grubu ya da bir kent bölgesi bu bağlamda ele alındığında, toplumun kültürel kimliğinin bir parçası olarak değer taşımaktadır. Dolayısıyla her ülkenin geçmiş kültür ürünlerini yansıtan mimari değerleri de bunlardandır (Aytuğ ve Eryurtlu, 1996). Her ne kadar Türkiye'deki geleneksel kırsal/yöresel mesken mimarisi, coğrafya, gelenekler ve dinî davranışların belirlediği yaşam tarzı ve üretim şekli ile meydana gelse de, toplumun sosyo-kültürel yapısının tamamlayıcı bir etkisinin olduğu söz konusudur (Sezgin, 2006). Çünkü, konut mimarisinde ana belirleyici faktörlerden olan Sosyo-kültürel değerler, geçmişin pek çok kültürel kalıntısını da içerirler (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979). Bu bağlamda, Anadolu'da gelişen mesken kültürü, yöre insanlarının toplumsal–kültürel yapısının ürünü olup, evdeki yaşam biçimi, aile bireylerinin birbirleriyle olan ilişkileri, çeşitli gereksinimlerin karşılanması için getirilen yerel çözümler, mekan karşısındaki başarıyı da ortaya koymaktadır (Sözen, 2001: 65).

Dolayısıyla geleneksel mimari halkın kültürel yaşam biçimini yansıtır ve sakinlerin mirasının sembollerini de temsil eder. Buna ek olarak, konutun biçimi ve işlevleri, halkın kendi konutlarında önemli gördüğü şeyin bir sonucu olarak, insanlara ait gelenek ve kültüre göre değişir (Agboola ve Zango, 2014). Bu açıdan bakıldığında Rapoport (1969)'un kültürel açıdan kabul gören bir model olan geleneksel meskenlerin aldığı biçim, meskenleri meydana getiren kültür ile ilgilidir sözü Türkiye için uygun düşmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin geleneksel mesken mimarisinin kültürel kökenlerine değinmek meseleyi anlaşılır hale getirecektir.

Yaklaşık olarak 12 bin yıllık bir yerleşme tarihine sahip olan Anadolu'nun geleneksel konutunu, çevredeki başka kültürlerle ilişkiler, Neolitikten (Cilalı Taş Devri M.Ö. 8000-5500) başlayarak günümüze kadar etkilemiştir (Aytuğ ve Eryurtlu, 1996: 59; Sey, 1999). Çünkü, Anadolu'da doğu ve batı kültürleri arasındaki farklı dünya görüşleri tarih boyunca konutlarına da yansımıştır (Abbasoğlu, 1999: 44). Yerleşik kültürler ve sonradan gelenlerin etkileşimi sonucu (Kuban, 1995) farklı kültür birikimleri, yaşayış tarzları ve bunların mekansal biçimleriyle, Türkiye'de bugün mozaik bir mimari hazinesi meydana gelmiştir (Aytuğ ve Eryurtlu, 1996: 59; Sey, 1999). Kuşkusuz Türkiye'nin batısı Ege Uygarlıklarının, güneyi Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarının etkisinde kalmıştır. Bu nedenlerden dolayı İç Anadolu'da ayrı, Güneydoğu'da ayrı ve daha ileriki yıllarda Batı

Anadolu yerleşme kültürü birbirlerinden bağımsız olarak gelişerek bunların konutu da ona göre gelişmiştir (Sey, 1999). Nitekim, meskenler ülkelerin adetleri ve bölgesel geleneklerinden etkilenmektedir (Arseven, 1984: 104). Önemli bir kültürel geçmişe sahip olan Türkiye'de, Türklerin göçebe kültürünü, İran ve İslam kültürlerini de eklersek Türkiye sentezinin bileşenlerine de ulaşılacaktır (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979). Bu uygarlıkların yerel kültürlerle adaptasyonu sonucu kültürel süreklilik arz eden meskenler doğmuştur. Zaten Türkiye'nin bugüne ulaşan geleneksel mesken mimarisi, Türkiye'nin kümülatif kültürünün bir sonucudur (Tablo 2.1).

Tablo 2.1.Türkiye'de görülen geleneksel meskenlerin etkilendikleri kültürler ve bu kültürlerin etkisiyle gelişen mesken mimarisi.

Bölgeler	Etkilenilen Kültür	Mimari Yapı
Doğu Anadolu Bölgesi	Anadolu Uygarlıkları - İran-Kafkasya-Horasan-Bizans-Arap	Ahşap Hatıllı Taş Mimarisi
İç Anadolu Bölgesi	Anadolu Uygarlıkları - Türk Kültürü - İran - Mezopotamya	Taş ve Kerpiç Mimarisi
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	Mezopotamya - İslam Kültürü	Taş Konut Mimarisi
Akdeniz Bölgesi	Türk Kültürü - Akdeniz Uygarlıkları	Düz Damlı Kübik Taş Mimari ve Hımış[22] Yapı Tekniği
Marmara Bölgesi	Türk Kültürü	Hımış Yapı Tekniği ve Ahşap Mimari
Ege Bölgesi	Türk ve Rum Kültürü-Ege Uygarlıkları	Düz Damlı Kübik Taş Mimari ve Hımış Yapı Tekniği
Karadeniz Bölgesi	Kafkasya ve Rum Kültürü	Ahşap İskeletli Konut Mimarisi

Kaynak: Kazmaoğlu ve Tanyeli (1979); Kuban (1996); Sözen (2001; 2006).

"Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde ilk yerleşmelerin günümüze kadar ulaşmış olan geleneklerini ve daha sonradan gelerek,[23] yerel kültürlerle etkileşim içine giren toplulukların kültürel izlerini resmetmek de mümkündür. Birkaç örnekle bu tabloyu gözler önüne sermek olasıdır. Örneğin:

[22] Hımış: Dikme ve payandalardan meydana gelen ahşap çatkı arasına kerpiç ya da tuğla doldurularak yapılan (yapı), dolma yapı. Bu çeşit yapıların duvarları içten ve dıştan topraklı veya kireçli sıva ile sıvanır, üstleri ise düz dam ya da çatı ile örtülür (Hasol, 2005: 208).

[23] Örnek olarak Türklerin, yerleşik yaşama geçmeleri sırasında bazı yörelerde bırakılmış konutlara yerleştikleri bilinmektedir (Sözen 2001: 84). "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde Türk kültürünün izlerinin ağırlıklı görülmesinin nedeni, Türklerin Anadolu topraklarına gelen en büyük ve en son kitlesel grup olmaları ve çok geniş bir yelpazede yayılmış olmalarındandır.

Orta Anadolu ve Doğu Anadolu'nun bazı kırsal kesimlerindeki evler, eski Anadolu örnekleriyle farksız denebilecek kadar benzerlik göstermektedir. M.Ö. 5400 yıllarında yapılmış evler ile bugünküler karşılaştırıldığında, insan yaşamı için ayrılan oda ya da odalar, Orta Anadolu plan tiplerinde eski Anadolu konutlarını çağrıştırmaktadır (Sözen, 2001: 84). Bunlardan, Alacahöyük (Çorum), Çatalhöyük (Konya) (Şekil 2.15), Hacılar (Burdur) gibi eski yerleşim alanlarındaki konut tiplerinin, yakın çevredeki günümüz konutlarıyla benzerlik içinde olması eski çağlardan bugüne uzun bir zaman dilimindeki kültürel sürekliliğin delilidir (Sözen, 2001: 65- 91).

Şekil 2.15. Çatalhöyük yerleşmesinden bir kesit.

Çatalhöyük-Çumra-Konya (01.09.2015).

Ayrıca, Karadeniz de günümüzde hala yaşayan ve tipik örneklerine rastlanılan geleneksel ahşap yapıların, İlk Tunç Çağı'nda (M.Ö. 3 binli yıllar) yaygın olarak kullanılan yapılardan olduğu da tespit edilmiştir (Bilgi, 1999). Kültürel sürekliliğin devamına bir örnekte klasik Anadolu meskeninde görülen bugünkü selamlığın işlevini gören "andron" ve harem işlevi gören "oikos" birimlerinin varlığıdır (Abbasoğlu, 1999; Soysal t.y). Bir diğer örnekte kaynağını Ortadoğu'nun en eski mimari geleneklerine dayanan eyvanın[24] bugünde varlığını sürdürüyor olmasıdır (Kuban, 1995: 192). Zaten "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi" nin mekânsal yapısının tasarım özelliklerinin oluşumundaki temel etkilerden biride Anadolu'daki bu kültür ortamıdır (Sözen, 2006: 64). Bütün bu

[24] Eyvan, odalar arasında üç taraftan sınırlı, hayata açılan, üstü kapalı bir mekan olup, Büyük Sasani saraylarının görkemli cephelerinde imparatorlara kabul salonu işlevi görürdü (Kuban 1995:192).

örnekler kültürel sürekliliğin devamını gösteren önemli kanıtlardır. Bu bağlamda Türkiye'de çok farklı şekillerde gelişen geleneksel mimariye sahip meskenlerde, günümüze ulaşmış bu kültürel sürekliliğin izlerini, bölgesel olarak karakterize etmek meseleyi daha anlaşılır kılacaktır.

Türkiye'nin doğusunda yer alan Doğu Anadolu Bölgesinde; Eski Anadolu, Bizans, Kafkasya, İran ve Arap kültürlerinin etkisiyle, yerel karakterli ev tiplerinin gelişimine olanak veren zengin bir ortam oluşmuştur (Sözen, 1991: 91). Bu bölgede var olan kırsal yerleşmeler, Türklerden önceki Anadolu konutlarının izlerini taşımasına rağmen, kentsel yerleşmelerde İran ve Horasandan kaynaklanan gelişmelerin egemen olduğu görülmektedir (Sözen, 2001: 91; Sözen, 2006: 123-127). Köklü Kuzey Mezopotamya geleneği ve İslam Kültürünün etkisiyle gelişen serin avlulu, içe dönük ev tipleri, yörede yüzlerce yıl uygulanmıştır. Düz damlar, kalın duvarlar, tonoz ve kemer sistemi, İran etkisi gösterirken, sofa sistemi ve oda düzeni Osmanlı dönemindeki köklü oluşumun etkisini yansıtmaktadır. Doğu Anadolu evlerinin karakterize edildiği evler Erzurum evleridir (Şekil 2.16). Önce büyük bir kapıyla yüksek duvarlı avluya girilmesi, oradan açıktaki merdivenle üst kata çıkılması ve alt katın hayvan barınağı olarak kullanılması da bu evlere Türklerin plan katkısını göstermektedir (Sözen, 2001: 69). Yapım yöntemlerinden kullanım özelliklerine kadar, köklü ve zengin bir kültürel çeşitliliğin simgelendiği Doğu Anadolu geleneksel evleri, Anadolu'ya birçok kültürün giriş yaptığı ve yerleştiği konum üzerinde yer almanın bir sonucudur.

Şekil 2.16. Geleneksel Erzurum evinden bir görünüm.

Erzurum maket evi (EXPO 2016 Antalya) (26.09.2016).

Geleneksel mesken tiplerinin dağılış özellikleri göz önüne alındığında Karadeniz Bölgesini ise; Sinop'u sınır alarak Doğu Karadeniz ve Batı Karadeniz bölümleri şeklinde ikiye ayırmak mümkündür (Sözen, 2006). Bölgenin doğu kesiminde Kafkas kökenli etnik grupların çoğunlukta olduğu nüfus yapısı konutların genel olarak Kafkasya kökenli etkilerle gelişim göstermesine neden olmuştur (Sözen, 2001: 91). Trabzon'un çevresi bölgenin farklı karakterlere sahip geleneksel meskenlerinin yansıtıldığı zengin bir çevredir. Dağ köylerinde Rumlara ait çok farklı evler bulunurken, Trabzon'un doğusundaki kıyı şeridinde ise Türklerden önce buralarda yaşamış olan Kafkasya kökenli etnik grupların yaşam biçimlerini yansıtan evler mevcuttur (Sözen, 2006: 74; Sözen, 2001: 67-69). Trabzon'un batısındaki yerleşmelerde ise İstanbul evlerinin etkisi belirgindir (Sözen, 2006: 65-71) (Şekil 2.17).

Şekil 2.17. Geleneksel Trabzon evinin cephesel ifadesi.

Trabzon maket evi (EXPO 2016 Antalya) (26.09.2016).

Trabzon'un kırsal yerleşmelerinde Rumlara ait olan evlerde, çatıdaki delikten ışık alabilen bir ortak yaşama mekanı ve çevresinde yer alan yardımcı mekanlar Rumların karakteristik plan tipleridir (Sözen, 2001: 69). Trabzon'un doğusundaki kıyı şeridi ise Türklerden önce buralarda yaşayan Kafkasya kökenli etnik grubun yaşama kültürüyle biçimlenmiştir. Evcik anlamına gelen "ohomonduni" (mutfak) adıyla anılan ortak mekan, genellikle uyuma ve tuvalet dışındaki tüm gereksinimlere cevap verebilmektedir. Bu

mekanın arka duvarının dibinde, hiç söndürülmeyen açık ateşin yandığı ve ateşin dumanlarının tavan arasındaki boşluk ve deliklerden dışarı atılması ve bazı tiplerde içinde insanların oturabildiği büyüklükte ocakların varlığı söz konusudur (Sözen, 2001: 69-70). Batı Karadeniz ise, gerek plan tipleri gerek yapı sistemi açısından daha çok Marmara Bölgesinden etkilenmiştir (Sözen, 2006: 159). Batı Karadeniz bölümünün karakteristiğini ise Türklerin katkısıyla gelişen, her odasının bir ev işlevine sahip olduğu, oda sayısına göre sofanın şekil aldığı, geleneksel Safranbolu evleri temsil etmektedir (Şekil 2.18).

Şekil 2.18. Geleneksel Safranbolu evinden bir görünüm.

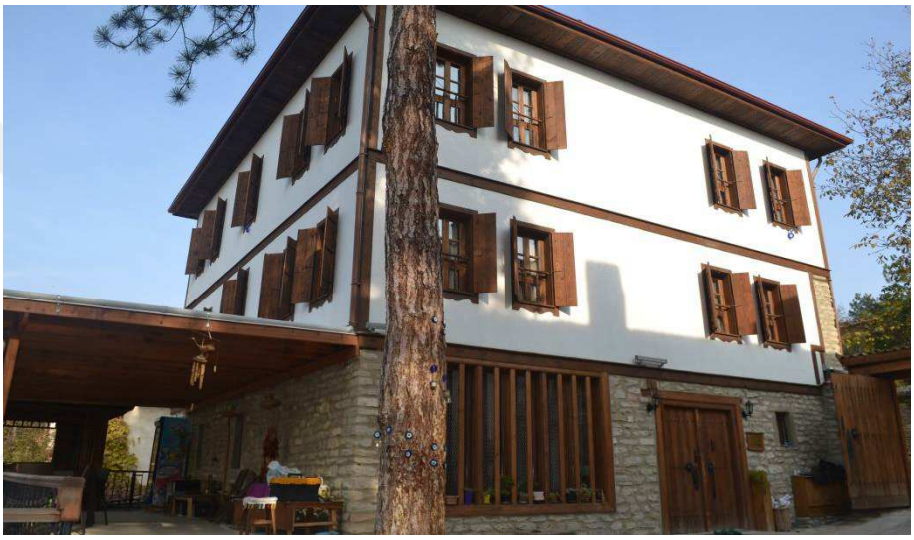

Safranbolu-Karabük (11.11.2017).

Türkiye'nin kuzeybatısında yer alan Marmara Bölgesi, tipik Türk evi karakterinin geliştiği ve olgunlaştığı ve diğer yerleri etkilediği bölgedir (Sözen, 2006). Geleneksel konut mimarlığının, XVI. yüzyılda gelişmesinin ve özgünlüğünün doruk noktasına ulaştığı bölgede (Sözen, 2001: 29), Edirne, İstanbul ve Bursa kentleri, bölgenin karakteristiğini en iyi temsil eden geleneksel evlere sahiptir (Sözen, 2006) (Şekil 2.19).

Şekil 2.19. Geleneksel Edirne evinde cephe düzeni.

Merkez-Edirne (17.05.2017).

Türkiye'de de yaygın olarak görülen bu evlerde, her odanın bir ev niteliğinde, oturma, yemek yeme, çalışma, yatma gibi eylemleri gerçekleştirmesi ve her odanın çevresinde çok yönlü kullanılabilecek hizmet alanlarının varlığı, Türklerin göçebelik dönemindeki çadır yaşamının evlere uygulanmış halidir (Kuban, 1995: 38; Küçükerman ve Güner, 1995; Küçükerman, 2007). Marmara Bölgesi ile birlikte, Balkanlar'ın ve Anadolu'nun batısının da dahil olduğu bu çevrelerde, özgün Türk evinin gelişimine, Türklerin kültür ve sanatının yerel topluluklara göre ağırlığa sahip olması ortam hazırlamıştır (Sözen, 2001: 91). Buna ek olarak, Marmara bölgesinde Türk evi karakterinin görülmesinde, Türkiye'de günümüze en yakın ve son büyük imparatorluğun bu bölgede kurulması ve bu siyasi gücün Balkanlar ve bütün Anadolu'da yayılması etkili olmuştur. Bu durum meskenler üzerinde egemen gücün etkisini de bizlere göstermektedir (Şekil 2.20).

Şekil 2.20. Geleneksel Osmanlı-Türk Evlerinden bir görünüm.

Old Town-Pilovdiv (Filibe)-Bulgaristan (22.05.2017).

Türkiye'nin batısında yer alan Ege Bölgesindeki evlerde ise; Türk kültürü egemen olmakla birlikte, bazı kıyı yerleşmelerinde adaların etkileri görülmektedir. Batı Anadolu'da bulundukları çevreyi en iyi yansıtan evler Kütahya, Muğla, Bodrum'da bulunmakla birlikte (Sözen, 2006: 224), bu bölgeyi en iyi temsil eden karakteristik evler, Bodrum evleridir (Sözen, 2001: 91; Sözen, 2006: 127). Ege adalarında gelişen mimarlık geleneğinin etkisinin görüldüğü Bodrum evlerinin plan şemalarında sofa görülmez ve (Sözen, 2006: 208-209) taş işçiliğiyle birlikte beyaza boyanan bu yapı (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979: 38) kültürünün, Anadolu'ya dışarıdan gelmesinden dolayı, diğer bölgelerdeki evlerle ortak özellikleri sınırlı kalmıştır (Sözen, 2006: 208-209) (Şekil 2.21).

Şekil 2.21. Geleneksel Bodrum evinden bir görünüm.

Bodrum maket evi (EXPO 2016 Antalya) (26.09.2016).

Türkiye'nin orta kısmında yer alan İç Anadolu'nun evlerinde köklü Anadolu geleneği ve Anadolu Selçuklularıyla getirilen değerler, burada farklı bir mimari oluşuma ortam hazırlamıştır. Bu nedenle Orta Anadolu'nun bazı kırsal kesimlerindeki evler, eski Anadolu örnekleriyle farksız denebilecek kadar benzerlik göstermektedir. M.Ö. 5400 yıllarında yapılmış evler ile bugünküler karşılaştırıldığında, insan yaşamı için ayrılan oda ya da odalar, bölgedeki plan tiplerinde eski Anadolu konutlarını çağrıştırmaktadır (Sözen, 2001: 84). Buna karşılık yerleşmelerdeki mekan düzeni, İlkçağ Anadolu mimarlığının geliştirdiği değerlerin izlerini taşımaktadır (Sözen, 2006: 253). Hitit çağını temsil eden düz çatılı ve az katlı çözümlerle birlikte, Hilanilerine[25] kadar varan konut biçimleri İlkçağ uygarlıklarına verilebilecek örneklerdir (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979). Türk geleneklerinin ve yaşam kültürünün etkilerinin de görüldüğü bu evlerde (Sözen, 2001: 84) Türklerin yerleşik yaşama geçmeleri sırasında bazı yörelerde bırakılmış konutlara yerleşmesi, bu yöredeki evlerin yerel koşullara göre biçimlenmiş olması ve eski Anadolu yaşam kültürünün Türklere uygun düşmesi, köklü bir değişime olanak tanımayarak (Sözen, 2001: 86) farklı nitelikteki sofalı plan tipleriyle Türklerin kültürel katkılarını ortaya koymaktadır (Sözen, 2006: 65-71). Bu bakımdan bölgedeki yerleşmelerde kendine özgü yöresel etki ağırlığını belli etmektedir (Sözen, 2001: 86). Konya evleri bölgenin kültürel

[25] Hilani: Birkaç basamakla çıkılan, önü revaklı ve açık, öteki üç yanı sağır duvarlarla kaplı Asur ya da Geç Hitit yapısı (Hasol, 2005: 210).

etkilerini yansıtması bakımından karakteristik özelliklere sahiptir (Sözen, 2001) (Şekil 2.22).

Şekil 2.22. Geleneksel Konya evi.

Merkez-Konya (29.01.2018).

Konya evleri, yapı sistemi bakımından ilk çağlardan beri değişmeden uygulanan kerpiç geleneğini sürdürürken, plan tipleri bakımından yakın çevresinden etkilenerek kendi yöresel özellikleriyle birlikte oluşturduğu tek-çift katlı, hayatlı[26] ve mabeynli[27] evleriyle içinde yer aldığı bölgeyi en iyi şekilde temsil etmektedir (Sözen, 2001). Bunlara ek olarak, İç Anadolu Bölgesi doğu-batı ve kıyı kültürlerinin kesişme noktasında olmasından dolayı, bu bölgede Türkiye'de yaşamış farklı kültürlerin izlerine rastlamak mümkündür. Bu nedenle, farklı kültürlerin varlığı, geleneksel konut mimarisinin de farklılaşmasında etkili olmuştur.

Türkiye'nin güneyinde yer alan Akdeniz Bölgesi'nin geleneksel mimarisi üzerinde Akdeniz uygarlıklarının, özellikle Roma, Bizans ve Selçukluların izlerine rastlanmaktadır (Sözen, 2001: 202). Bölgenin kıyılarında görülen düz çatılı ya da kiremitli, kübik rengarenk evlerinde Akdeniz dünyasının mimari gelenekleri görülmektedir (Kuban, 1995: 16). İç kesimleri ise büyüklü küçüklü yerleşmeler arasındaki yöresel farklılıklardan dolayı, Orta Anadolu'nun geleneksel mesken mimarisinden kesin olarak ayrılmamaktadır (Sözen, 2001). Çünkü; bu bölgede yaygın olarak görülen dış sofalı plan tipine yakınlardaki eski

[26] Hayat sözcüğü çevrili yer anlamına gelen arapça sözcük, dört yanı çevrili avlu (Kuban, 1995:137).
[27] İki odadan oluşan geleneksel Konya evlerinde odalara girişin sağlandığı evin ortasına rastlayan mekan.

Anadolu konutlarında da rastlanabilmektedir (Sözen, 2006). Deniz ticaretinin geliştiği ve bu durumun meskenlerine de yansıdığı bir liman kenti olan Antalya, bölgenin karakteristik evlerini temsil etmektedir (Şekil 2.23). Selçuklular döneminde denizciliğe önem verilmesi, Antalya'da liman tersane, ticaret tesisleri ve değişik işlevli yapıların sayısını artırdığı gibi meskenlerinin de bu ticari yapıya göre şekil almasında etkili olmuştur. Bu evlerde, develerin ve atların geçebileceği büyüklükte dizayn edilmiş kapıların varlığı bunun delilidir. Buna ek olarak, Antalya evlerinde her odanın günlük ihtiyaçları karşılayacak şekilde işleve sahip olması da Türk geleneklerinin ve yaşam kültürünün etkilerinin sonucudur (Sözen, 2001).

Şekil 2.23. Geleneksel Antalya evlerinden bir görünüm.

Kaleiçi-Antalya (09.09.2015).

Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Mezopotamya geleneği ve İslam kültürünün etkisiyle görülen serin avlulu içe dönük ev tipleri gelişmiştir (Sözen, 2006: 65-71). Ayrıca bu evlerde Suriye ile komşu olmasından dolayı taş yapı geleneğinin ilginç biçimlerine, Roma ve Asurlulardan beri bilinen mimari gelenek örneklerine rastlanmaktadır (Kuban, 1995: 16). Kaynağı Ortadoğu'nun en eski mimari geleneklerine dayanan eyvan, bölgenin geleneksel evlerinin en önemli birimidir ve sadece konutların değil bütün yapı sistemlerinin başta gelen ana kompozisyon ögelerinden biridir (Kuban, 1995: 192). Genellikle tek katlı çözümlerle Mezopotamya'nın etkilerini taşıyan bu evlerin eyvanlarında Mısır'ın etkisi görülür. Ayrıca İslam geleneğinin etkisiyle gelişen ve bir nevi cinsiyete göre konum belirleyen harem ve selamlık iyice belirgin ve

kesinlikle birbirinden yalıtılmıştır (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979). Güneydoğu Anadolu Bölgesinin geleneksel evini Mardin, Urfa ve Diyarbakır evleri (Şekil 2.24) en iyi şekilde yansıtırlar (Sözen, 2001: 67; Sözen, 2006: 68). Ancak bölgenin karakteristiğini Mardin evleri temsil etmektedir. Bütünüyle taş malzeme kullanılarak inşa edilen bu evlerde, diğer bölgelerde ahşap evlerin tavanlarında görülen bezemeler Mardin evinin duvarlarında görülmektedir (Akkoyunlu, 1989; Alioğlu, 2003; Sözen, 2006: 289).

Şekil 2.24. Geleneksel Diyarbakır evinden bir görünüm.

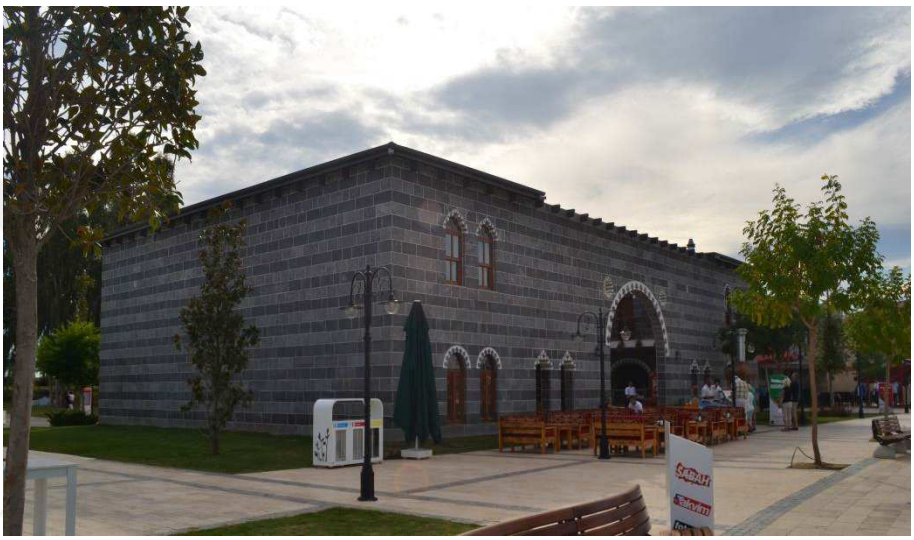

Diyarbakır maket evi (EXPO 2016 Antalya) (26.09.2016).

Türkiye'nin mesken mimarisinde oldukça etkili olan kültürün, meskenler üzerindeki bir diğer etkisi de farklı dinlere sahip olduğu halde bir arada yaşayan toplumların meskenlerinde aynılaştırıcı rol üstlenmesidir. Çünkü, bu toplumların birlikte oluşturduğu yaşama kültürü sayesinde, meskenlerde dinin etkisi ile şekil alan birimler, birlikte oluşturulan kültürel yaşamın yansıtıcısı olmuşlardır. Bu duruma en güzel örnek, Osmanlı toplumunda egemen dinin İslâm olması ve ülkenin bu dinin şeriat kuralları ile yönetilmesine rağmen, İslâm olmayan toplumların da aynı yaşam kültürlerini paylaşmalarına bağlı olarak aynı mimariyi bazı ayrıntılar ile uygulamalarıdır. Bu dönemde Osmanlı toplumunda bulunan gayrimüslim halk, haremlik ve selâmlık uygulamasını, bir gösteriş ve genele uyum düşüncesiyle evlerinde uygulamışlardır (Sezgin, 2006). Bu durum Osmanlıların yönetimindeki oldukça büyük bölgede, dil ve din ayrımlarının da üstesinde ulaşılmış bir yaşama kültürünün sonucudur (Bektaş, 1996: 23).

Türkiye'de gelişen geleneksel mimari genel olarak mevcut meskenlerin üzerine yeni gelen toplulukların kültürlerinin katkılarıyla çeşitlenmiş[28] ve karakter kazanmıştır. Ancak bu durumun tam tersi gelişmelere de rastlamak mümkündür. Türkiye'nin geleneksel mimarisi üzerinde, yerleşik kültürle kaynaşmış toplulukların kültürlerinin yanında, kendi kültürünü olduğu gibi taşıyarak, yerel kültürle hiçbir etkileşim içine girmeyen kültürlerin izlerine de rastlanmaktadır. Bu durumun en güzel örneklerinden, Osmanlı Döneminde İspanya ve Portekiz'den göç eden Sefarad Yahudileri'nin İzmir'e (Buca, Bornova, Kemeraltı, Basmane vd.) taşıdıkları mesken kültürleri örnek verilebilir. Bu meskenlerin karakteristik özelliğini Yahudilerin azınlık olmalarından dolayı, içinde yaşadıkları toplumlardan gizlenme ve bir arada yaşama ihtiyaçlarına hizmet verecek biçimde örgütlenmeleri oluşturur (Zeren, 2010). Bir diğer örnek ise; Bodrum, Foça, Assos gibi kıyı yerleşmelerinde Ege adalarındaki gelişen mimarlık geleneğinin etkisiyle gelişen ve diğer bölgelerdeki evlerle ortak özellikleri sınırlı kalan çoğu taş ve sofasız evlerdir (Sözen, 2006: 208-209) (Şekil 2.25). Bu verilen örnekler, Türkiye'de geleneksel mesken mimarisinin taşınarak yaşatıldığı ve muhafaza edildiği, taşındığı yerlerde yeni bir geleneksel mesken çevresinin oluşturulduğu en güzel örneklerdendir.

Şekil 2.25. Assos'ta geleneksel taş mesken örnekleri.

Behramkale-Ayvacık-Çanakkale (27.05.2012).

Ancak, kültürel birikimin ürünü olan geleneksel meskenler, gene kültürel ilişkiler

[28] Türklerin İstanbul'un fethinden sonra ilk Bizanslıların bıraktıkları evlerde oturması ve örf adetlerinin gereği yeni konutlar yapmaları (Arseven, 1984: 105) sadece o çevre için verilebilecek bir örnektir.

ve etkileşim yoluyla büyük değişimler geçirmiştir. Örneğin başka toplumların kültürüne yönelme ve benimseme, öz kültürel değerlerin yok olmasını hızlandırmıştır. Osmanlı imparatorluğunun yıkılışından sonra Türkiye bütün gücü ile Batı Dünyası'nın kültür ve sanat anlayışına yönelmiştir. Bu yönelmenin şiddeti öz kültür değerlerin sarsılması hareketlerinde kendini göstermiştir (Aksoy, 1963). Bu durum tabi ki meskenlere de yansımıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde batılılaşma yönündeki eğilim matbaanın da etkisiyle giderek artarak (Aytuğ ve Eryurtlu, 1996) önce büyük kentlerde daha sonra Türkiye geneline yayılarak geleneksel dokuların bozulmasına onun yerine modern mimari ve apartmanların yapılmasında etkili olmuştur. Her ne kadar günümüzde artık meskenler gelenekselliğini kaybetse ve coğrafyanın hiçbir unsurunun da etkisi kalmamış olsa da, korunabilmiş çevrelerin geleneksel meskenleri günümüzde Türkiye'nin kültürel çehresini mekana yansıtmaya devam etmektedir.

Sosyo-kültürel faktörlerin tamamlayıcı özelliklerinden olan gelenekler, din ve inanç sistemlerinin etkisi de Türkiye'deki geleneksel mimarinin şekillendirici unsurlarındandır. Çünkü, geleneksel mimarinin değişikliklerden etkilenmeyen tutarlı karakterinin belirlenmesinde bu özellikler önemli rol oynamaktadır (Kuban, 1995). Buna ek olarak meskenlerin mekan örgütlenmelerinde üretim ilişkileri, iklim, topoğrafya gibi etkenlerin ortaya koyduğu farklılık, insanların inançlarının yansımasıyla pekişerek çeşitlenmiştir. İklim koşulları, bitki örtüsü ve yapı malzemeleri aynı olsa bile, insanların inançları ve bütünlük anlayışındaki farklılıklar mimarlığa yansımaktadır (Sözen, 2001: 65). Türkiye'nin geleneksel meskeni Türk-İslam kültürüne, yaşam biçimine dayalı toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik verilerle oluşan değer yargılarının göstergesi olan mekânsal ifadeleri taşımaktadır (Aytuğ ve Eryurtlu, 1996: 59). Dini anlayış ve felsefi düşüncenin yaşam içinde kendini kuvvetle hissettirdiği görülmektedir (Eriç, 1979: 43). Bu nedenle, aile yaşantısının gizliliği, evin kendi içine dönük bir avlu veya bahçeye açılan bir düzene göre biçimlenmesini gerektirmiştir (Eriç, 1979; Kuban, 1995: 228). Meskenlerin içe dönük, dış dünyaya kapalı mekanlar olarak tasarlanması ise İslami aile yapısının gerektirdiği bir çözümdür (Ayvazoğlu, 1992: 770). Bunun yanı sıra İslam Dini'nin etkisi ile zengin ve fakirin evinin dış görünümlerini ayırt etmek de mümkün olmamaktadır. Şüphesiz bu durum, tabiatla uyum sağlamanın yanı sıra, sınıfsız Müslüman toplumunun yapısını da yansıtan bir oluşumdur (Ayvazoğlu, 1992: 770).

Her ne kadar Türkiye'de kırsal çevrelerdeki meskenlerin yapısal özellikleri üzerinde İslam Dini'nin etkisi hissedilse de; yukarıda da değinildiği gibi kültürün o güçlü özelliği dinin dogmalarını törpüleyerek daha ılımlı ve ortak bir mimari anlayış gelişmesine olanak sunmuştur. Bu duruma verilebilecek en güzel örnek, haremlik-selamlık uygulamalarının Türkiye'de iç kesimlerden kıyılara doğru gidildikçe daha az uygulanmış olmasıdır. Çünkü kıyı kesimler, deniz ticaretinin etkisiyle daha çok batı kültürüyle şekillenmiş toplumların mimarisinden etkilenmiştir. Oysa iç kesimlerde İslam kültürünün ağırlığı hissedilmektedir. Buna ek olarak, yukarı da değinildiği gibi, farklı din ve dile mensup toplumların oluşturduğu bir arada yaşama kültürü de, meskenler üzerindeki dini kaynaklı sınırların kültüre edilmiş en güzel örneklerindedir.

Sonuç olarak; Türkiye'nin geleneksel meskenleri üzerinde sosyo-kültürel etkilerin izlerini, meskenlerin üzerinde görmek mümkündür. Bu meskenlerde Türk kültürünün ve sosyal yapısının etkisinin daha fazla ve yaygın bir şekilde hissedildiği gözlenmektedir. Çünkü; Anadolu topraklarına en son, kalabalık ve yaygın bir şekilde yerleşen toplum, Türk toplumudur. Bunlardan ayrı olarak Rum, Ermeni ve yerleşik uygarlıklarla birlikte diğer milletlerin de kendine özgü mimari gelenekleri gelişmiştir. Bir yere yerleşen ya da yerleşme çevresine eklenen her kültür, mevcut koşullara kendi kültürel değerlerinden uygun bir özelliği ekleyebilmektedir. Bu sonuç "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nin oluşmasına katkı sunmuştur. Türkiye'de çeşitli kültürlerin etkileşimleri belirli bir ortak mimari gelenek de ortaya çıkarmıştır. Böylece Türkiye'de salt kültürü temsil edecek nitelikte meskenler gelişmemiştir. Bu durumu örneklendirmek konuya açıklık getirecektir. Mesela; Osmanlılar[29] geldikleri yerlerde buldukları hazır evlerde oturarak, zamanla bu meskenleri kendi kültürlerine göre değiştirmişlerdir. Tabi ki bu değişim ve gelişim, aşamalı bir şekilde gerçekleşmiştir.

Buna ek olarak, hangi kültürün meskeni olursa olsun, Türkiye'de görülen geleneksel meskenlerde fiziki coğrafi faktörlerin etkisi dikkat çekicidir. Çünkü; iklim, bitki örtüsü ve jeolojik yapı, malzeme seçimi ve teminini etkileyerek coğrafi çevreye uyumlu meskenleri inşa etmeyi zorunlu kılmıştır. Türkiye koşullarında salt bir kültürel etki ile gelişmiş mesken türlerinden söz etmek olanaklı değildir. Ancak mesken tipleri, esas olarak doğal çevre şartları altında; iç dekorasyonu ise yerel kültürle şekillenmiştir. Kaldı ki belirli

[29] Osmanlılar fethettikleri kentlerde çoğunlukla yerli Rumlardan boşalan konutlara yerleşmişlerdir (Tanyeli, 1999: 136).

bir yörede ailelerin etnik ve kültürel özellikleri bile bu süreçler üzerinde etkili olabilmektedir.

2.2. Türkiye'de Geleneksel Kırsal Mesken Tiplerinin Yapısal ve İşlevsel Özellikleri

İnsan yaşadığı evi planlarken, ortaya koyarken birçok faktörü göz önünde bulundurur. Yaşadığı toplumun kültür ve geleneklerini, içinde bulunduğu doğal çevrenin sunduğu yapı malzemelerini iklim özellikleriyle birleştirerek biçimlendirir. Böylece her toplum kendine özgü yapısal ve işlevsel özelliği olan mesken formlarını geliştirir.

Geleneksel kırsal meskenlerin yapısal ve işlevsel karakteristiğini belirleyen en önemli özellikler; coğrafi konum, iklim, gelenek, görenekler ile üretim ve tüketim biçimleridir (Muşkara, 2017). Türkiye'nin geleneksel kırsal meskeni içinde geçerli olan bu özellikler birleşerek, Bektaş (2001: 23)'ın saptadığı yaşama, doğaya ve iklime uygun, gerçekçi, tutumlu, kolay, gereçlerin en yakından seçilmesi gibi nitelikleri karşılayan "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nin üretilmesine katkı sunmuştur.

Yapısal Özellikleri

Türkiye'de gelişen geleneksel kırsal mimarinin yapısını, öncelikle her bölgenin kendine özgü coğrafi koşulları ve bu koşullara bağlı olarak gelişen malzemeler oluşturmaktadır. Doğal çevrenin sunduğu bu malzemeler, gene içinde yer aldığı coğrafi çevreye uyacak şekilde inşa edilerek mesken şeklini almaktadır.

Genel olarak Türkiye'nin geleneksel kırsal meskeni iki katlı, iklimin etkisiyle yön almış ve malzemeye bağlı olarak da bölgelere göre şekil almıştır (Sözen, 2001: 62). Avlu/hayat veya bahçeli olan bu evlerin nadir olarak üç katlı olanına rastlansa da; yerel malzemelerle inşa edildikleri için ikiden fazla kat çıkılması pek mümkün olmamaktadır.

En önemli birimlerini oda, sofa ve merdivenlerin/geçitlerin oluşturduğu (Eldem, 1968), bu evlerin, arazinin yapısına göre konumlanan zemin katlarında, çevrenin ekonomik modeline göre şekil alan ahır, depo, kiler, samanlık ve ev içi üretim mekanlarının yanı sıra (Eldem, 1968; Kuban, 1995; Sezgin, 2006), mutfak, hamam ve hela,[30] (Sözen, 2001: 81;

[30] "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde her ne kadar her oda banyo yapmak için uygun olsa da geleneksel Edirne evlerinde olduğu gibi ayrıca hamam olan evlerde vardır (Ünver, 1983). Helalar ise, en eski tiplerde ekseriya evin haricindedirler. Evin içine alındıkları zaman, sofanın bir bölümüne çeşme ile yerleştirilmişlerdir (Eldem, 1968).

Sözen, 2006: 99) gibi yardımcı mekanlar da yer almaktadır.

Zemin kat planları; Türkiye'de yaygın olarak görülen iç, orta ve dış sofalı plan tiplerindeki yaşam katlarının planlarıyla hemen hemen aynı olduğu bilinmektedir. Zemin katların yaşam katlarından en belirgin farkı, işlevsellikleri ve zeminde olmaları nedeniyle köşk, cumba gibi çıkmaların bu katlarda yer almamasıdır. Üst katlarda görülen odalar, zemin katlarda ahır, samanlık, kiler gibi işlev görmüştür. Karakteristik planların uygulandığı ve yaşamın geçtiği üst katlar; salon, köşk, eyvan ve odalardan meydana gelen yaşam birimlerini oluşturmaktadır (Eldem, 1995; Kuban, 1995; Sezgin, 2006).

Üç katlı evlerde yer alan ve birçok Anadolu evlerinde kışlık katı (Eldem, 1968) olarak işlev gören ara katlarda, daha küçük pencereli ve basık tavanlı, kolay ısınabilen kış odaları yer almaktadır. Bu bakımdan genellikle bu katlar üst kata oranla duvarları daha kalın ve taştan inşa edilmişlerdir (Eldem, 1968; Sözen, 2001: 81; Sözen, 2006: 99). Mekânsal düzeni son kat ile aynı olan ara katların kullanımında yöresel farklılıklar olabilmektedir. Ara katlar genel olarak konutta yaşayan yardımcı ve hizmet görevlilerini barındırdığı (Sezgin, 2006) gibi, Ankara'nın geleneksel kırsal meskeninde ise kışın sıcak yazın serin olmalarından dolayı, evin yaşlısının hayatını devam ettirdiği katlar olmuştur (Tuncer, 2002). Ekonomik üretimin evlerde gerçekleştirildiği çevrelerde ise ara katlar; Cumalıkızık evlerinde olduğu gibi depo, kiler, üretim mekanı gibi amaçlarla kullanılmıştır (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2013; Köşklük-Kaya, 2016).

Kendine özgü karakteristik özellikleri olan "Tarihi ve Geleneksel Mimariye sahip Türkiye Evi"nde oda, eyvan, sofa gibi birimlerin Türkiye genelindeki tasarımlarında hemen hemen farklılaşma söz konusu olmamaktadır (Kuban, 1995). En yakın yöreden seçilerek temin edilen malzemelerle döneminin en ileri yapım yöntemleri ile inşa edilerek, içinde yaşayacak kişilerin yaşama biçimlerine göre şekil almışlardır. Dışarıdan sade görünümlü olan bu evlerin iç dizaynı, içinde yaşayacaklara yaşamları boyunca hizmet edecek şekilde düzenlenmiştir. Esnek olması nedeniyle de ailede birey sayısına göre büyüyebilen, yada gerektiğinde ailenin çocuklarıyla evin içinde bölünebilen yapıdadır. Buna ek olarak akılcı, gerçekçi ve tutumlu olması nedeniyle, istenildiğinde parçaları da değiştirilebilmektedir (Bektaş, 1984).

Kullanılan Malzemelerin Özellikleri: Kırsal çevrelerin geleneksel mimarisi, içinde bulunduğu doğal çevre koşullarının ona sağladığı malzemeye göre şekil almaktadır. Bu nedenle malzeme geleneksel yapım sistemlerinde açık bir şekilde yönlendiricidir

(Örmecioğlu vd., 2013). Kuşkusuz bu durum Türkiye'nin geleneksel kırsal mimarisi içinde geçerlidir.

Türkiye'nin geleneksel kırsal meskeninde ahşap, taş ve kerpiç en fazla kullanılan temel malzemelerdir. Taş ve kerpiç duvarlarda, ahşap ise pencere kapı dam ya da çatı gibi mimarlık ögelerinde zorunlu olarak kullanılmıştır (Sözen, 2001: 62). Türkiye'nin çeşitli yörelerindeki evlerde, ahşap taş ya da kerpiçten birinin seçilmesi o bölgenin malzeme olanaklarına bağlıdır. Bu olanakların tümü mevcutsa, en kolay işlenebilen ahşap tercih edilmiştir. Çünkü: Ahşap hafif olması nedeniyle, ayrıntıların çeşitlenmesine, değişik mekanların elde edilmesine imkan sunmaktadır. Ayrıca, yatay yüklere karşı daha kolay önlem alınabilmesine olanak tanıması gibi özellikleriyle de, deprem kuşağı olan Türkiye'de, sürekli kullanılan bir malzeme olmuştur (Sözen, 2001: 62; Sözen, 2006: 54; Sezgin, 2006). Bu nedenle; Türkiye'de geleneksel konut denilince akla ilk gelen, ahşap iskeletli yapılar olmaktadır (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979; Sezgin, 2006) (Şekil 2.26).

Şekil 2.26. Ahşap iskeletlerin arası taş ve kerpiçle doldurulmuş hımış tekniği de denilen duvar örneği.

Trilye (Zeytinbağı)-Mudanya-Bursa (19.01.2016).

Türkiye'de, geleneksel meskenlerde kullanılabilecek nitelikte ahşap sağlayacak orman ve taşa sahip olmayan çevrelerde ise güneşte kurutulmuş tuğla (kerpiç) kullanımı tercih edilmektedir. Sudan iyi korunduğu müddetçe uzun süre varlığını sürdürebilen bir yapıya sahip olan kerpici, evin yapımında, bulunduğu çevrenin çok rastlanan ağacı olan kavak (*Salicaceae*) tamamlamaktadır. Bu ifade edilen koşullar ve malzemeler, Türkiye

coğrafyasının geleneksel kırsal ve yöresel mimarisini belirleyen önemli parametrelerdir (Sezgin, 2006).

Türkiye'nin geleneksel kırsal meskenini kullanılan yapı malzemesi yönünden, genel bir sınıflama yapmakta mümkündür. Ahşap; Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinin denize yönelik ormanla kaplı yamaçlarında, yapı bünyesinde taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Cephe kuruluşunda ise taşıyıcı ahşap malzemenin aralarında, taş ve kerpiç dolgu malzemesinden yararlanılmıştır (Sözen, 2001: 64). Taş; Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde (Sözen, 2001: 70), kerpiç en yaygın olarak İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleriyle sınırlı bir şekilde Marmara ve Ege bölgelerinde de kullanılmıştır (Doğanay, 1997: 332). Kerpiç ve taş ise ahşabın çok az olduğu Orta Anadolu bölgesinde en çok tercih edilen malzemeler olmuşlardır (Sözen, 2001: 70) (Şekil 2.27). Buna ek olarak,

Şekil 2.27. Türkiye'de doğal çevre koşullarının sunduğu yapı malzemelerinin dağılışı.

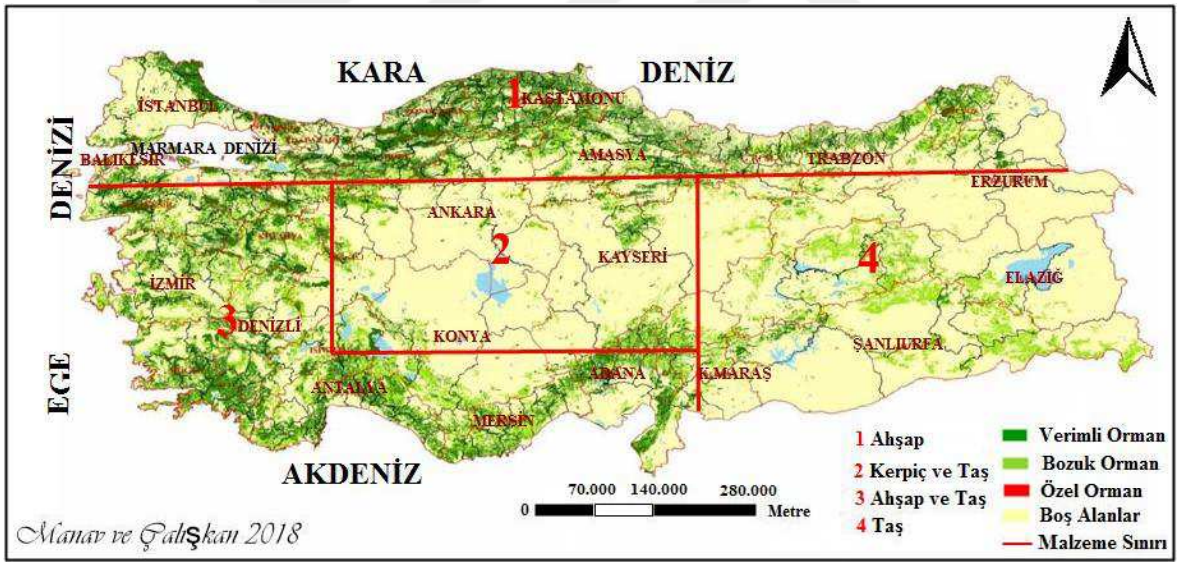

Kaynak: OGM ve Küçükerman (2007)'dan yararlanılarak çizilmiştir.

Türkiye'de geleneksel meskenlerde malzeme kullanımında, yerel ölçekte bazı farklılaşmalar görülmektedir. Örneğin; Doğu Anadolu'nun orta kesiminde toprak malzemeler, Erzurum yöresinde ise ahşap ile birlikte taşın kullanıldığı gözlenmektedir. Bodrum başta olmak üzere Ege Bölgesi'nin bazı kesimlerinde ise ada mimarisi ile ilişkili taş malzeme kullanımıyla karşılaşılmaktadır (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979).

Türkiye'de ağaç, taş ve toprak malzemeler; kullanıldığı çevrelerde meskenlerin

inşasında kullanılmalarının yanında, o çevreye özgü mimari geleneklerin gelişimine de olanak sunmuşlardır. Bu nedenle toprağın bol olduğu ve kolay ulaşıldığı çevrelerde kerpiç mimari, taşın ağırlıklı olarak kullanıldığı çevrelerde de taş mimari, ahşap ve taşın birlikte kullanıldığı çevrelerde ise Erzurum evlerinde olduğu gibi hatıllı mimari gelişmiştir (Kuban, 1966; Tunçdilek, 1967; Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979; Sözen, 2006; Örmecioğlu vd., 2013).

Sonuç olarak, Türkiye çevreye bağlı malzemenin verdiği yapı imkânlarının çeşitliliğini bir sergi gibi göz önüne seren ender ülkelerdendir. Anadolu'da, insanoğlunun en eski tarihinden bu yana gelişmiş her büyük uygarlık, devrinin birbiri üzerine oturan deneylerinden süzülmüş biçim gelenekleri, malzeme ile yapı arasındaki bağları ilgi çeken varyasyonlarıyla ortaya koymaktadır. Buna ek olarak Anadolu konutları, çoğunlukla, doğanın verdiği imkânların çok yönlülüğünden dolayı, karma malzeme kullanma eğilimi de göstermişlerdir (Kuban, 1966).

Plan Özellikleri: Anadolu'da gelişen geleneksel konutların planı üzerinde, iklimin etkisiyle şekillenen ve bölgelere göre karakter kazanan sofaların önemli bir yeri vardır. Sofaların yanı sıra odaların sayı ve şekilleri de, uygulanacak plan tipinin meydana gelmesinde etkili olmaktadır. Ayrıca, evin yardımcı mekanlarından geçitler / merdivenler de planı meydana getiren diğer unsurlardır (Eldem, 1968).

Genel olarak bazı farklılıklar görülse de "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde iç, orta ve dış olmak üzere üç farklı plan tipi görülmektedir. Aslında iç ve orta sofalı plan tipini "kapalı sofalı"; dış sofalı plan tipini de "açık sofalı" olarak iki plan tipinde sınıflamakta olasıdır (Şekil 2.28).

Şekil 2.28. Sedad H. Eldem'e göre "Tarihi ve Geleneksel Mimariye SahipTürkiye Evi"nde en fazla tercih edilen plan tipleri.

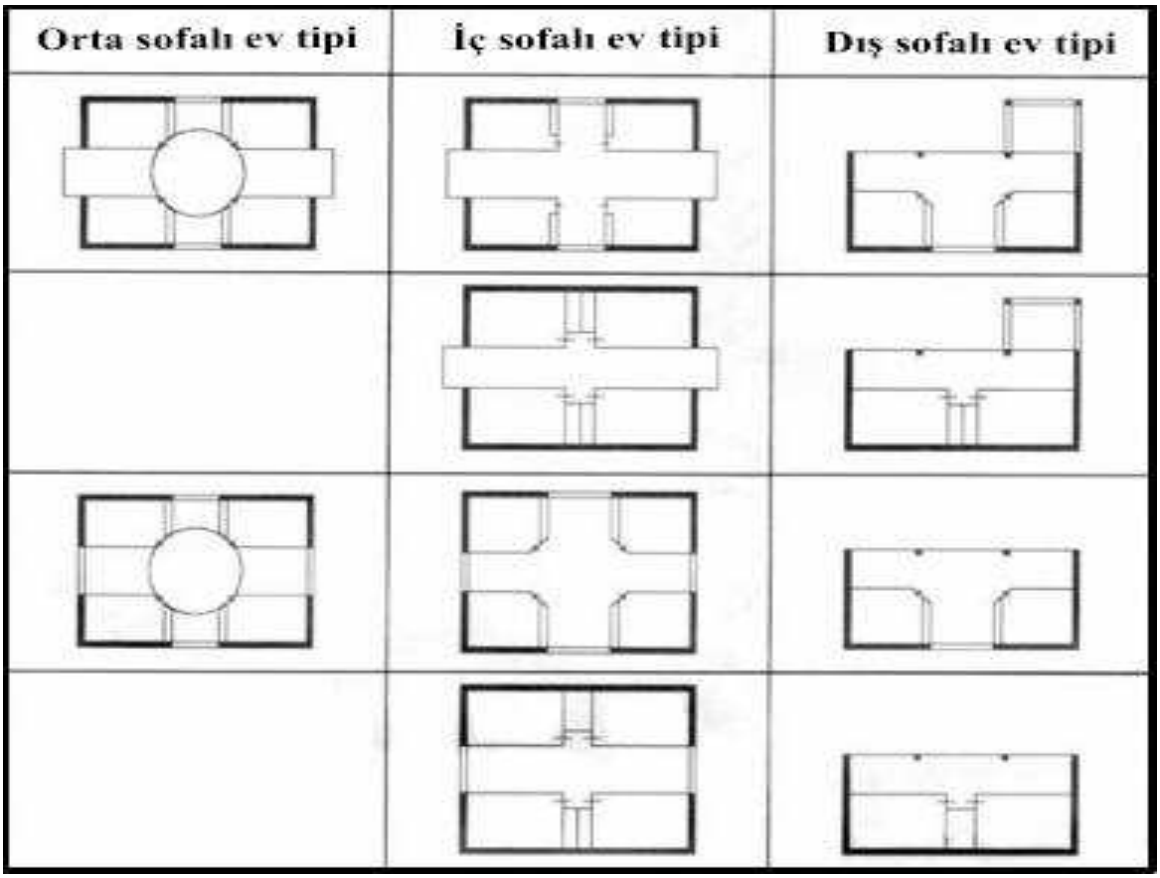

Kaynak: Sezgin (2006)'den yararlanılarak düzenlenmiştir.

Türkiye'nin iç ve kuzey kesimlerindeki geleneksel kırsal meskenlerin yaşam katlarında, iki tarafında odaların sıralı olduğu iç ve orta sofalı plan tipi, Ege ve Akdeniz kıyılarında, Güney Marmara'da ve Bursa'da ise sofanın bir tarafında odaların sıralı olduğu dış sofalı plan tipi görülmektedir (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979). Bunun yanı sıra nadirde olsa iklime bağlı olarak, Anadolu'nun orta, güney ve doğu bölgelerindeki yazın sıcak olan yerleşimlerde sofasız plan tiplerine de rastlanmaktadır. Bu tipler; odaların yan yana dizildiği ve odalara dışarıdan girildiği için **e**vin merkezinin avlu olduğu, odaların birbiriyle ilişkisinin olmadığı avlulu plan tipleridir (Eldem, 1968: 27-30). Avlulu plan tipleri, özellikle Diyarbakır ve Mardin'in geleneksel meskenlerinde yaz sıcaklığının yüksek olmasından dolayı çoğunlukla tercih edilmiştir (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979).Türkiye'de plan şemalarında sofanın görülmediği diğer yerleşmeler ise Ege Bölgesinde yer alan Bodrum, Foça, Assos gibi kıyı yerleşmeleridir. Bu yerleşmelerde; Ege adalarında gelişen

mimarlık geleneği, planların sofasız uygulanmasında etkili olmuştur (Sözen, 2006: 208-209).

Dış sofalı plan tipi: Sofanın bir yönüne dizilmiş odalardan meydana gelen bu tip, "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde uygulanan en basit plan tipi özelliğindedir (Eldem, 1968). Bu plan tipine; Türkiye'nin genel olarak Ege ve Akdeniz bölgelerinin daha çok kıyı ve sıcak yerleşmelerinde ağırlıklı olarak rastlanmaktadır. Karadeniz Bölgesinin kıyılarındaki yerleşmelerde de görülen bu plan tipi, genelde serbest bir düzende gelişmektedir. Oda sayısının çoğalmasıyla farklı şekiller alarak, plan tiplerinin çeşitlenmesine de olanak sağlamıştır (Eldem, 1968: 30-33; Sözen, 2001: 86; 108; Sözen, 2006).

İç sofalı plan tipi: Daha çok şehir evlerinde tercih edilen bu plan tipinde; sofa ortada, odalar iki yanda yer almaktadır. Sofa içte kaldığı için "karnıyarık" plan tipi de denilmektedir. Oda sayısının artması, yan yana gelen odalar sayesinde duvarların azalması ve bunun yanında, ekonomik ve sağlıklı bir plan tipi olduğu için tercih edilen bir plan tipi olmuştur (Eldem, 1968: 91-92). Türkiye'de soğuk olan İç ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaygın olarak; Karadeniz, Ege ve Akdeniz bölgelerinde ise iç kesimlerde tercih edilmiştir (Sözen, 2001; 2006). Bu plan tipinde sofanın bir veya iki ucunda "köşk" veya "sekilik"[31] gibi özel mekanlar yer almaktadır (Eldem, 1968: 91-92).

Orta sofalı plan tipi: Genel olarak büyük şehirlerin yönetici evlerinde görülen ve zamanla yaygınlaşan plan tipidir. Bu plan tipinde, odalar evin köşelerine; merdiven, eyvan, hela, kiler, mutfak gibi servis mekanları da odaların arasına yerleştirilmiştir. Odaların aralarına yerleştirilen eyvanlar sayesinde, sofanın ışıksız kalması engellendiği gibi odalar ve sofaların bütünleştiği mekanlar elde edilmiştir. Böylece sofanın korunaklı hale gelmesi ile evin iyi ısınması sağlanmıştır. Odalar arası mesafenin azalmasıyla da plan toplu bir hale gelmiştir (Eldem, 1968: 127-129). Bu plan tipine, Marmara Bölgesi başta olmak üzere, daha çok İstanbul'da rastlanmaktadır (Sözen, 2001: 2006).

Cephesel Özellikleri: Bir evin dış dünya ile bağlantı kurduğu bütün mimari unsurlarının toplamı evin cephesini oluşturmaktadır. Bu unsurlar; duvarlar, çatı-baca-saçaklar, çıkmalar, pencereler ve giriş kapıları gibi mimari ve fonksiyonel elemanlardır.

[31] Sekilik ve köşk, sofanın içinde veya ona dışarıya doğru ekli bulunan bir oturma yeridir. En sade şeklinde seki veya tahttır ve sofanın bir veya iki ucunda bulunur. Taht bazen sofanın dış cephesinde bir çıkıntı olarak da yapılır. Bu çıkıntının fazla belirmesi neticesinde köşk elde edilir (Eldem, 1968: 91-92).

Genel olarak Türkiye'nin geleneksel meskeninde duvar, çatı ve baca dışındaki cephesel birimler ahşap olmaktadır. Bu birimler de ailelerin ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarına bağlı olarak el işçiliğinin en güzel örnekleriyle bezenerek, cephelere dekoratif özellik kazandırmaktadır (Şekil 2.29).

Şekil 2.29. Dekoratif özellik kazanmış bir cephe örneği.

Safranbolu-Karabük (11.11.2017).

Başta malzeme temininden evin yerinin seçimine, kullanılış özelliğine kadar doğal çevresiyle sıkı bir bağlantı içerisinde olan "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nin cephesel düzenlemesinde ve cepheyi oluşturan bütün birimlerinde de bu ilişkiyi görmek mümkündür. Çünkü, evi dış dünyaya açan kapı, pencere, çıkma gibi birimlerin hepsi bulunduğu çevrenin iklimine uygun cephelerde yer almaktadır (Şekil 2.30). Örneğin;

Şekil 2.30. Geleneksel Afyonkarahisar evlerinin cephesel görünümleri.

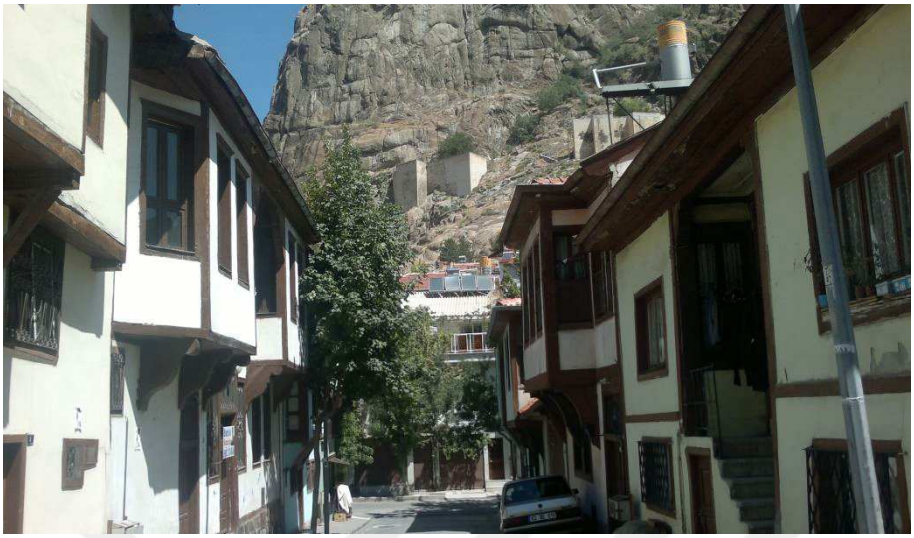

Merkez-Afyonkarahisar (26.07.2016).

Türkiye'nin yüksek kesimlerinde ve Doğu Anadolu başta olmak üzere soğuk bölgelerinde yer alan geleneksel kırsal evler genellikle doğu, batı, güney gibi güneşi gören cephelere yönlendirilmiştir. Güneye bakan yerlerin seçiminde, güneşlenmeden çok kışın esen kuzey rüzgarlarından korunma kaygısı da vardır. Bu nedenle çoğu meskenlerin kuzey yönüne hiç pencere de yerleştirilmemiştir (Tunçdilek, 1967). Akdeniz bölgesinde ise evlerin cepheleri güneyden çok kuzeye yönlendirilmiştir. Bunda, öncelikle yaz sıcaklıklarından korunma ve serinlerden istifade etmek amaçlanmıştır (Tunçdilek, 1967: 61). Akdeniz Bölgesi'nde uygulanan bu çözümler, Türkiye'nin benzer iklim özeliklerine sahip hemen her kesiminde uygulanan çözümler olmuştur.

"Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nin cephesel düzeninde iklimin yanı sıra içinde bulunduğu peyzajında önemli bir yeri vardır. Çünkü; peyzajın önemli olduğu yerlerde evin önemli mekanları manzaraya yönlendirilmiştir. Örneğin; Doğu Karadeniz evlerinde Karadeniz'in manzarasından yararlanmak için evlerin sofaları, köşk odası ve başoda, genellikle kuzeye yönlendirilerek evin kuzey cephesinin işlevselliği artırılmıştır (Sözen, 2006).

Cepheyi oluşturan mimari unsurlardan olan giriş kapıları ve pencereler statik olmayan hareketli unsurlar olup, genel olarak ahşaptan yapılmışlardır. Evin güneşi gören bir cephesinde, çıkmanın altında, zemin katta yer alan giriş kapılarında yerine göre ahşap işçiliğine de rastlanmaktadır. Pencereler yaşam katlarında yeterli sayı ve büyüklükte olup,

zemin katlarda ise fonksiyonundan dolayı az sayıda ya da küçük ve kafesli olarak yapılmıştır (Küçükerman, 2007). Ancak, Doğu Anadolu gibi soğuk bölgelerde yaşam katlarındaki pencereler de küçük ve az sayıdadır çoğu evde kış odalarının tümüyle penceresiz yapıldığı da görülmektedir (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979). Buna karşılık; kış şartlarının hafiflediği yerlerde evlerin giriş kapıları büyürken pencereler de genişleyerek bütün yönlerde yer almaktadır (Sözen, 2001).

"Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde cepheyi tamamlayan diğer bir mimari unsur çıkmalardır. Çıkmalar, evin yeterince ışık ve hava almasını sağlamak, üst katlarda daha büyük mekanlar elde etmek, mekanların manzaraya ve sokağa açılmasını sağlamak ve üst katta geçen yaşamın sokakla ilişki kurmasına olanak sağlamak gibi işlevlere sahiptir. Ayrıca giriş kat cephesini kışın yağmur ve rüzgardan, yazın güneşten korumak gibi işlevlere de sahiptir (Küçükerman, 1973: 2007). Bunun yanı sıra dekoratif özellikte olması nedeniyle cepheye estetik bir görünüm de sağlamaktadır (Şekil 2.31).

Şekil 2.31. Uygun cephelerde, açık (balkon) ve kapalı (cumba vd.) çıkma örneği.

Birgi-Ödemiş-İzmir (28.01.2016).

Cephede bulunan bir diğer unsur olan çatılar, Türkiye'de farklı tiplerde görülmektedir. Çatıların şekli, eğimi, çatılarda bulunan baca ve saçaklar da "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde içinde bulunduğu bölgenin iklimine uygun şekilde inşa edilmiştir. Bu nedenle; Karadeniz bölgesinde dik açılı ve geniş saçaklı (Aran, 2000: 108; Başkan, 2008), soğuk bölgelerde dik açılı, Anadolu'nun orta kesimlerinde düz çatılı, diğer kesimlerde eğimli çatılı meskenler gelişmiştir (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979).

İşlevsel Özellikleri

Evlerin ünitelerinin fonksiyonel olarak planlanmasında kültür, ekonomik durum, çevre, ailede yaşayan kişi sayısı gibi birçok faktör etkili olmaktadır. "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nin işlevsel birimlerini odalar, sofalar, geçit/merdivenler ve evin müştemilatı gibi başlıca yardımcı mekanlar oluşturmaktadır (Sözen, 2001: 80).

Odalar: "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde odalar, birçok fonksiyona sahip bağımsız yaşama birimleri (Karpuz, 1999: 452), sayıları ve konumları ile de plan üzerinde etkili olan en önemli ögelerdendir (Sezgin, 2006). Özel yaşamın geçtiği müstakil mekanlar olan odalar, bir insanın veya bir ailenin günlük yaşamında gerekli duyduğu her şeyi karşılayabileceği şekilde donatıya sahiptir (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979; Kuban, 1995). Odalarda bulunan donatı elemanlarını; dolap/yüklük, gusülhane, raflar, ocak, sedir gibi statik unsurlar oluşturmaktadır (Sözen, 2001) (Şekil 2.32).

Şekil 2.32. Odanın bir duvarında yer alan dolapların görünümü.

Safranbolu-Karabük (11.11.2017).

Bir ortak yaşama alanı olan hayat yada sofaya açılan, birbirine geçişin olmadığı bağımsız yapılar olan odalar (Arel, 1999: 37); oturmak, yemek yemek, çalışma, yatmak gibi eylemlerin tümüne cevap verebilecek nitelikte olup, çok amaçlı ve sürekli kullanıma olanak verebilmektedir (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979; Sezgin, 2006; Kuban, 1995). Bu nedenle, Sadece hela için oda dışındaki hizmet birimine ihtiyaç duyulmuştur (Sözen, 2001: 77; Sözen, 2006: 93).

Odaların tüm işlevleri karşılayabilen nitelikleri olmakla birlikte, bir evin birden çok odaya sahip olması, her birine farklı özellikler kazandırmıştır (Sözen, 2006: 92). İşlevsellik bakımından fark olmayan bu odaların kullanımlarında, mevsimlere göre farklılıklar görülmektedir. Bu nedenle pek çok evde yazın başka kışın başka oda kullanılmaktadır (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979: 32). Genel olarak kışlık mekanlar olarak odaların tercih edildiği "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde, sofa, eyvan çıkma gibi mekanlar yazlık olarak kullanılmıştır (Sözen, 2001; 2006). Odalar; ara odalar, eyvan ya da köşk odası, başoda olmak üzere çeşitlenebilmektedir. Selamlıkta denilen ve evin köşesinde bulunan başoda; genellikle konukların ağırlandığı ve diğer odalardan büyük ve süslü teçhiz edilmiştir. Eyvan odası: Sofanın bir ucunda döşemeden yükseltilerek oluşturulmuş bir mekandır. Köşk odası sofanın içinde veya ona dışarıya doğru ekli bulunan bir oturma yeridir. Ortaya gelen odalar ise ara odalar olup, çıkmalarla uzatılarak dış çevre ile ilişkileri sağlanmıştır. Bu odalar başoda ve köşk odası kadar yoğun bezenmemişlerdir (Sözen, 2001: 76-81).

Sofadan odalara kapıdan girildiğinde, solda veya sağda yüklük (dolap), yüklüğün bir ucunda gusülhane (yıkanma yeri) bulunmaktadır. Kapının hemen yanında dolapların olması, kapıyı açan birinin direk odanın içini görmesini engellemektedir. Bazı odalarda yüklüğün olduğu bölümde çiçeklik de yer almaktadır. Odalarda bulunan ocaklar ise hem ısınma hem yemek pişirme işlevlerini görmektedir (Sözen, 2001: 76-80). Odaların tüm ahşap kısımları tavanlarda dahil ailelerin ekonomik durumuna göre süslü yada sade olmaktadır (Şekil 2.33).

Şekil 2.33. Oldukça süslenmiş bir odanın görünümü.

Çakırağa Konağı-Birgi-Ödemiş-İzmir (28.01.2016).

Odalardaki önemli yapı öğelerinden biri de kapı, pencere ve dolapların üst sınırlarını belirleyen sergen adı verilen ahşap raflardır. Genel olarak bir insanın erişebileceği yükseklikte olan bu raflar, odaların dolap olan duvarları hariç diğer üç duvarında yer alarak, bir nevi vitrin işlevi görmektedir (Sözen, 2001: 76-80). Odalarda bulunan bir diğer unsur sedirdir. Sedir; pencerelerin önünde yerden biraz yükseltilmiş, dış dünyayı seyretmek için oturulabilen, aynı zamanda yatılabilen bir nevi ahşap divandır (Sözen, 2001: 76-80). Odalarda bulunan pencereler ise dış mekanla bağlantıyı sağlamaktadır. Pencereler odalarda ve sofalarda aydınlatma, manzara seyretme, havalandırma, kışın güneşli günlerde güneş ışığından ve ısısından yararlanma ve dış dünya ile bağlantı kurulması açısından önemli işlevlere sahiptir.

Kuşkusuz, iç düzeni ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının belirlediği belli ilkelere göre biçimlenmiş (Sözen, 2001: 76) olan bu odalarda, esnek bir planlama da görülmektedir (Bayazıt, 2014: 1-3). "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde var olan odaların büyük bir çoğunluğunun aynı özelliklere sahip olması, geleneksel ataerkil aile yapısıyla ve yaşama biçimiyle ilgilidir. Aile yapısı ve ekonomik düzen çok uzun yıllar değişmediği için oda tasarımı da aynı kalmıştır (Bayazıt, 2014: 1-3).

Sofalar: "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde sofalar, odaların açıldığı geniş ve hareketli mekanlar olup, kullanış bakımından da önemli bir yere sahiptir (Sözen, 2006: 94). Bir anlamda dış mekanla iç mekan arasındaki geçiş alanı olarak nitelendirilen (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979: 32) sofanın yeri ve biçimi, plan tiplerinin oluşumunda ve çeşitlenmesinde önemli bir etkendir (Sözen, 2006: 94).

"Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde görülen sofalar, bir yada iki yandan kapalı olabildiği gibi ortada da olabilmektedir. Çekirdek ailelerden oluşan büyük ailelerin toplanma yeri olan sofa, doğum nişan ölüm yada başka nedenlerle yapılan toplantılar için de uygun bir mekandır (Şekil 2.34). Genellikle evin manzaraya dönük olan cephesinde yer alan sofanın uygun yerlerinde köş eyvan, sekilik, taht gibi dinlenme sohbet ve seyir olanakları sağlayan, döşemeden hafifçe yüksek özel köşkler oluşturulmuştur (Sözen, 2001: 81; Sözen, 2006: 98). Sofaların bazılarında ise kahve ocakları bulunmaktadır (Karpuz, 1999: 452).

Şekil 2.34. Günümüzde farklı etkinliklere hizmet eden ve Balkanlarda "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi" örneğinden olan evin sofasından bir görünüm.

Balaban Evi-Old Town-Pilovdiv (Filibe)-Bulgaristan (22.05.2017).

Sofalar yörelere göre sergah, hanay, sayvan, divanhane, çardak, hayat gibi değişik adlar alabilmektedir (Sözen, 2006: 98). Bir anlamda evin ekonomik faaliyetlerinin merkezi de sayılan sofa; ev içi üretimin gerçekleştiği bir ekonomik birim görevi de üstlenmiştir (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979: 32). Ahşap bir merdiven aracılığıyla zemin katını yaşam katına bağlayan sofa; "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde görülen bütün plan tipinde de her iki kat için hem sirkülasyon mekanı, hem de ana örgütleyici eleman olmuştur.

"Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde görülen sofanın işlevini bazı çevrelerde farklı birimler üstlenmiştir. Örneğin; Doğu Anadolu Bölgesinde özellikle Erzurum evlerinde, divanhane denilen sofa soğuktan korunmak için küçülerek, sadece mekanları birbirine bağlayan geçit işlevi görmektedir (Sözen, 2006). Sofanın fonksiyonunu ise birinci katta yer alan avlu ve tandırevi üstlenmiştir (Gök ve Kayserili, 2013). Güneydoğu Anadolu Bölgesinde evin en önemli mekanlarından olan avlu, Diyarbakır evlerinde olduğu gibi kışlık ve yazlık birimlerine de ayrılarak, diğer bölgelerde görülen sofanın işlevini üstlenmiştir (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011).

Merdiven / Geçit: "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde yardımcı mekan sınıfında ve hizmet birimlerini oluşturan merdivenler/geçitler, evlerde kendilerine ayrılan uygun bir kısımda yer alırlar (Eldem, 1968; Sözen, 2001; 2006).

Merdivenler katlar arasındaki bağlantıyı sağlarlar ve genel olarak ahşaptan yapılmışlardır (Şekil 2.35). Merdivenler yapı içerisinde genellikle avluda, eyvanda, aralık gibi mekanlarda yer almışlardır. Yapılarda taşın ağırlıklı olarak kullanıldığı çevrelerde ise Diyarbakır evlerinde olduğu gibi bağlı oldukları duvarla birlikte örülerek ya da çeyrek kemere oturtularak inşa edilmişlerdir (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011).

Şekil 2.35. Mabeynden (evin ortasında yer alan mekan) üst kata çıkılan merdiven örneği.

Merkez-Konya (29.01.2018).

Buraya kadar Türkiye'de yaygın olarak görülen "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nin yapısal ve işlevsel özellikleri üzerinde durulmuştur. Ancak, Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal arka planına dayanan, azınlıklar ve farklı etnik grupların kültürlerine ait çeşitli mesken tipleri de söz konusudur. Bu gruplardan, çok eski çağlardan beri Anadolu'da varlığını sürdüren Rum, Ermeni ve daha yakın zamanlarda İzmir merkez ve çevresinde yaşamış olan Sefarad Yahudilerinin meskeni, Kortişler'in yapısal ve işlevsellik özelliklerine kısa bir değinme gerekliliği hissedilmiştir.

Türkiye'de daha çok kıyılardaki kasaba ve köylerde inşa edilen Ermeni ve Rum evlerinin kendine has özellikleri vardır. Çoğunlukla kasabalarda yoğunluk gösteren iki hatta üç katlı, yarı kagir dışları mavi badanalı bu evler, genel olarak Akdeniz bölgesinin karakterini yansıtmaktadırlar. Marmara'nın güney bölümüne kadar yarı ahşap, olan bu evler daha güney kesimlerde taştan inşa edilmişlerdir. Köklü bir geçmişe sahip olmaları nedeniyle, etkileri kasaba ve şehirlerden köylere doğru uzanarak, kırsal çevrelerde kasaba evlerini andırır evlerin tesisine imkan vermiştir (Tunçdilek, 1967: 67-74) (Şekil 2.36).

Şekil 2.36. Geleneksel Ermeni-Rum evlerini yansıtan meskenler.

Bozcaada-Çanakkale (2016). Foto. Vedat ÇALIŞKAN.

Türkiye'de görülen Ermeni ve Rum meskenlerinin kendilerine has özelliklerini dikkate alarak ayrı ayrı değerlendirmek uygun görülse de Türkiye'de ayrı birer Ermeni, Rum evinden söz etmek zor görünmektedir. Çünkü; Türkiye'de Ermeni ve Rumlarında dahil olduğu tüm etnik gruplar, daha çok kendilerini Türklerden farklı kılmayı amaçlayarak, mesken mimarilerinde benzer teknikler uygulamışlardır. Simetrik ve kompakt (sıkı-yoğun) çözümlere eğilimlerin görüldüğü bu evlerde, dış mekana açılma eğilimi söz konusudur. Böylece, bu meskenlerin dış cephelerinde kafessiz pencereler ve sokağa açılan balkonlar görülmektedir. İç mekanda ise batılı devingen (hareketli) mobilyalar görülmektedir. Bu evlerin benzer özellikler göstermesinde, bu toplumların aynı inanç şeklini (Hristiyan inancı) benimsemiş olmaları da etkili olmuştur (Tanyeli, 1999: 238-242; Çelebi, 2017). Bu nedenle Hristiyan inancının gereği ile dışa dönük olarak planlanan bu evleri birbirinden ayırmak oldukça güçleşmiştir (Çelebi, 2017).

Rum Evleri: Türkiye'de yaşayan Rumların konutları, genellikle Batı Anadolu'nun sahil bandı ile daha içerilere uzanan hinterland üzerinde yoğunlaşarak, sahil şeridindeki yerleşimlerde adeta bir geleneğin ürünlerini sergilemektedir (Erpi, 1990: 50). En belirgin örneklerine ise İzmir'in Buca, Kemeraltı, Karşıyaka gibi kıyı ilçelerinde rastlanmaktadır (Erpi, 1990: 50; Akyüz, 1994: 34). Ağırlıklı olarak taş malzemeden inşa edilen bu

konutlar, farklı yerleşimlerde farklı özellikler gösterse de genel tasarımlarıyla benzer özellikler göstermektedir (Akyüz, 1994: 34; Uçar ve Uçar, 2013) (Şekil 2.37).

Şekil 2.37. Geleneksel Rum mimarisini temsil eden taş ev.

Yeşilyurt-Ayvacık-Çanakkale (10.05.2016).

Cephe ve plan özellikleri bakımından homojen bir üslupta olan geleneksel Rum evleri, sokakla bütünleşen cephe ve kütle nizamında, bitişik düzende, çoğunlukla dar ve uzun dikdörtgen şekilli parseller üzerine inşa edilmişlerdir. Genel olarak tek veya iki katlı olan bu evlerde, çoğunlukla depolama işlevini bodrum görmektedir (Erpi, 1987: 200).

Dışa dönük tasarımlarıyla batı kültürü etkisini yansıtan (Akyüz, 1994: 34; Aksoy ve Akpınar, 2011) ve mahremiyet kaygısının olmadığı bu evlerde, kareye yakın ortak alan olan bir hole, doğrudan, yani sokaktan girilmektedir. Dağılım mekanı olarak tasarlanan bu holde; gündelik yaşamdaki ihtiyacı karşılayacak oturma odası, tuvalet banyo (su evin içinde) gibi servis mekânları ve üst kata çıkışı sağlayan merdivenler yer almaktadır (Erpi, 1987; 1990; İmamoğlu, 1992).

Giriş katında yer alan oturma odası genellikle kare planlıdır ve sokağa iki pencere ile açılmaktadır. Her odada "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nde görülen yüklük/dolapların yerine, genellikle kör boşlukların değerlendirilmesinde elde edilen depolama mekanları yer almaktadır. İki katlı evlerin üst katında yer alan odalar ise yatak odaları işlevi görmektedir. Nadirde olsa üst katlarda görülen oturma odalarının

şeması ve işlevi zemin katla aynı özelliktedir (Erpi, 1987; 1990). Evin içinde yer alan tuvalet, banyo gibi yardımcı mekanlar ile odalar, kesin bir şekilde işlevlerine göre ayrılmış ve gene işlevlerine uygun büyüklükte tasarlanmışlardır (Aksoy ve Akpınar, 2011).

Bu evlerin en önemli özelliği ise üst katta genellikle cephe ortasında veya yanında, düz taş cepheden sokağa taşan, dökme demir dekoratif konsollarla taşınan bir ahşap cumba eklenmesidir. Aynı çevrede yer alan evlerin cumbaları, küçük detaylar dışında aynı elden çıkmış gibidir. Kapı ve pencerelerin de eş özellikler gösterdiği bu evlerde, sadece süslemede farklılıklar gözlenmektedir (Erpi, 1990; Aksoy ve Akpınar, 2011) (Şekil 2.38; 2.39).

Şekil 2.38. Geleneksel Rum evlerinde cumba ve balkon görünümü.

Trilye (Zeytinbağı)-Mudanya-Bursa (19.01.2016).

Şekil 2.39. Geleneksel Rum evinde cephede cumbanın görünümü.

Konak Meydanı-İzmir (26.01.2016).

Farklı ekonomik birimlerin yer aldığı bu evlerde, bu birimlerin kullanımı da farklılıklar göstermektedir. İzmir ve çevresinin iki katlı geleneksel Rum evlerinde ticaretle uğraşan ailelerin dükkanları da giriş katının en işlek caddesi yönünde yer almıştır (Uçar ve Uçar, 2013). Safranbolu Kıranköy'de görülen Rum evlerinde ise dükkanların bir kısmı meyhane olarak işletilmiş ve bunun yanında meskenlerin bodrum katlarında şarap mahzenleri de oluşturulmuştur (Hacısalihoğlu, 1995; Özdemir, 2011). Kayseri'de görülen Rum evlerinde de her evin bahçesinde yer alan ahır samanlık, tahıl ambarı, deponun yanında şarap üretmek için şırahane ve bazı evlerde de şarap mahzeni yer almıştır (İmamoğlu, 1992: 36; Çelebi, 2017).

Ermeni Evleri: Türkiye'nin muhtelif yerlerinde yaşamış olan Ermeni kültürünü yansıtan geleneksel evlerin karakteristik özelliklerini İstanbul'un kıyı ve iç kısımlarında daha net görmek mümkündür. Çünkü bu topluluk, daha fazla bu çevrede; Kumkapı, Üsküdar, Balat. Galata, Beyoğlu, Büyükada ve Kadıköy'de yaşamışlardır. Türkiye'de görülen geleneksel Ermeni evlerinin şehirsel ve kırsal olanlarında pek önemli farklar görülmemektedir. Genel olarak birkaç katlı inşa edilenler, İstanbul'un kıyılarında belli merkezlerde zenginler tarafından kümelenmiş özellikte olurken, daha çok iç kesimlerde yani kırsalda yer alan evler tek katlı olarak inşa edilmiştir (Külekçi, 2010).

Özellikle bulundukları bölgenin iklim ve doğa şartlarına göre şekillenen ve bu nedenle bölgesel farklılıkların görüldüğü Ermeni evlerini, diğer evlerden yapı itibariyle

ayırmak mümkün değildir. İç mimarisi açısından Türkiye'nin diğer geleneksel meskenlerinden önemli bir farkı olmayan bu evlerin en ayırt edici özelliği, inşasında taşa ağırlık verilmesi ve taşlarla süslü olmasıdır (Külekçi, 2010).

Ailelerin kalabalık olmasından dolayı genel olarak büyük inşa edilen bu evlerin taşrada olanları varlıklı ailelerin yazın çiftliklere gitmesinden dolayı kış koşullarına göre tasarlanmıştır. Çiftliklere gitmeye gücü yetmeyenler ise yazlarını üst katlarda var olan odalarda geçirmektedirler. Kentlerde de, imkan ölçüsünde bahçeli ve balkonlu inşa edilen bu evlerin üst katları yaşam katı olarak tasarlanmış ve bazı binaların altlarında bakkal, kasap dükkanı gibi ticari işletmeler yer almıştır (Külekçi, 2010).

Oda sayısının ailenin maddi durumuna göre değiştiği ve her odanın birbirinden bağımsız olarak yer aldığı geleneksel Ermeni evinin, günlük yaşamın geçtiği çok işlevli olan oturma odası, genelde giriş katında yer almaktadır. Bu odaya; evin ana giriş kapısından girildikten sonra yardımcı mekanların yer aldığı geniş bir holden geçilerek ulaşılmaktadır. Misafirlerin ağırlandığı, aile sohbetlerinin gerçekleştirildiği ve yemeklerin yendiği bu oda, baştanbaşa sedirlerle çevrili ve ailelerin fertleri tarafından tahtadan imal edilen, masa dolap gibi sabit olmayan hareketli mobilyalarla teçhiz edilmiştir. Ayrıca oturma odasında, ısınma amaçlı kullanılan ocaklarda yer almıştır. Zira bu evlerde yemek pişirmek için mutfak ayrı bir oda olarak tasarlanmıştır. Avlulu evlerde tuvalet avluda yer alırken, konak tipi evlerde evin içinde yer almıştır. Muhakkak su kuyusunun da bulunduğu bu evlerde avlunun bir köşesinde ahır ve kümeste bulunmaktadır (Külekçi, 2010; Çelebi, 2017).

Kortijolar-Aile Evleri: Osmanlı döneminde İspanya ve Portekiz'den göç eden Sefarad Yahudileri, mesken kültürlerini de İzmir'e taşımışlardır. İklim koşullarının benzer olması mimarilerini İzmir'de uygulamalarında yardımcı olmuştur (Zeren, 2010). Her ne kadar kırsal mesken kültürünü temsil etmese de içe kapanık ve taşınmış bir kültürü temsil etmeleri açısından bu evlere araştırma kapsamında değinme ihtiyacı hissedilmiştir.

İspanyolca adıyla Kortijo-Aile Evi adıyla bilinen bu evler, Yahudilerin içinde yaşadıkları toplumlardan gizlenme ve azınlık olmalarından dolayı, bir arada yaşama ihtiyaçlarına hizmet verecek biçimde örgütlenmiştir. İçe kapanık bir yaşamı temsil eden bu evler, aynı çevreden göç eden kişilerin birbiri ile daha yakın oturma isteği ile aile bireylerine ait ortak yaşantının bir arada süregeleceği, ortak bir yarı kamusal alanın etrafında şekillenmiştir (Zeren, 2010) (Şekil 2.41).

Şekil 2.40. Kortijo-Aile Evinin avluya bakan cephesinden görünüm.

Kemeraltı-İzmir, kaynak: Uçar ve Uçar, 2013.

Bugün itibariyle eski işlevini kaybeden bu evler, birden fazla ailenin bir arada yaşamasına olanak sağlayacak şekilde inşa edilmiştir. "Kortijo"larda dışarıdan tek bir girişle ulaşımın sağlandığı bir avlu, avlunun etrafında iki katlı konutlar yada odalar yer almaktadır (Uçar ve Uçar, 2013). Osmanlı dönemi şehir içi hanlarını andıran bu yapılarda; banyo, tuvalet gibi mekanlar ortak kullanılmıştır. Konutların alt katları genellikle servis mekanları, üst katları ise yaşama mekanları olarak düzenlenmiştir. Ortak bir merdivenle ulaşılan üst katlarda, yaşam mekanlarının önlerinde ortak bir balkon/koridor bulunmaktadır. Yahudi toplumunda da mahremiyet İslam toplumu kadar önemli olduğu için, kadının gündelik yaşantısı, çevresi ile irtibatı kesilmiş içe dönük bir avluda geçmiştir (Zeren, 2010).

Sonuç olarak; Türkiye'de iklim bölgelerinin ve doğal çevre koşullarının öncülüğünde, Anadolu'ya özgü yapısal ve işlevsel özellikte olan bir geleneksel mesken mimarisinin oluştuğu gözlenmektedir. Her ne kadar Türkiye'de farklı kültürlerin varlığı söz konusu olsa da aynı çevrelerde yaşayan bu toplulukların aynı malzemeler kullanarak meskenlerini inşa etmelerinden dolayı, genellikle meskenlerinin yapısında çok önemli farklar gözlenmemektedir. Bu nedenle, farklı inanç ve kültürel yapıya sahip toplumların kültürel yansımaları, daha çok meskenlerinin iç kısımlarında ve işlevsellik özelliklerinde şekil almıştır.

2.3. Kırsal Çevrelerde Geleneksel Meskenlerden Turizmde Yararlanma

Kırsal çevreler; kentsel alanların dışında kendine özgü doğal coğrafi özelliklere sahip, sayıca fazla, küçük ve dağınık yerleşimlerin yaygın, nüfus yoğunluğunun düşük olduğu alanlardır (DPT, 2006: 10). Kırsal çevrelerin ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılık faaliyetlerine dayanmaktadır (Atalay, 1997; Tunçdilek, 1980). Bu çevreler yakın zamana kadar erişimden uzak kalmış, aynı zamanda lokal üretim ve tüketim özelliklerine sahip olan çevrelerdir. Bu ekonomik modelin çevresel değerlerle birlikte meskenlerde de görünür hale gelmesi, bu çevrelerin kendilerine has kültürel miras değerlere sahip çevreler olmalarında etkili olmuştur. Ayrıca üretim ve tüketim kalıplarının lokal olması, bu çevrelerin kapalı ekonomik toplum olmalarında ve dışarı ile bağlantılarının sınırlı kalmasında etkili olmuştur. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı bu çevreler yakın bir zamana kadar doğal olarak kendi kendini koruyabilen çevreler olmuşlardır. Ancak, kitle ulaşım ve iletişim araçlarının yaygınlaşması ile artık günümüz dünyasında erişilemeyen yer kalmamıştır. Bu erişilen çevreler arasında, kültürel miras niteliğinde meskenlere sahip olan kırsal çevreler de yer almaktadır. Günümüzde bu çevrelerin turizm ile keşfi, miras değerlerinin farkına varılmasında ve daha iyi anlaşılmalarında etkili olmuştur.

Turizm, kırsal alanlarda kalkınma süreçlerine destek olarak ekonomik faaliyetleri çeşitlendirebilmektedir. Genellikle kırsal bir çevrede gelişmeye başlayan bir turizm türü, o çevredeki diğer turizm potansiyellerinin keşfine de yardımcı olabilmektedir. Turizm destinasyonlarının çeşitlenmesi, beklentilerin yükselmesi ve rekabetin artması sürecinde kırsal çevrelerde miras niteliğindeki özgün mimari örneklerin korunarak turizme konu olması da giderek dikkat çekici hale gelmiştir.

Mekânsal farklılıkların yarattığı bir olgu olan turizm (Özgüç, 2011), doğal ve kültürel çevrelerle sıkı bağları olan bir sektördür. Kazandığı çeşitli boyutlarla giderek karmaşık bir sistem haline gelen turizm (ICOMOS, 1999), temelleri en başta kültürel kaynaklara bağlı bir ekonomik kalkınma şeklidir (Robinson ve Picard, 2006: 23). Ayrıca bir alanın kültürel mirasının önemli unsurlarının korunması için de önemli bir teşvik aracıdır (Inskeep, 1991: 370). Ekonomik geçim kaynaklarının sınırlı olduğu kırsal çevrelerde turizm, bu çevrelerin kültürel ve doğal değerlerinin korunması ve yaşatılmasında etkin rol oynadığı gibi, ekonomik canlanmaya da yol açmaktadır. Kırsal alanlarda nüfusun azalması sonucunda ortaya çıkan ekonomik çöküntünün giderilmesinde

de turizmin büyük katkısı olmaktadır (Özgüç, 2011: 18). Kırsal yörelerde el sanatlarının gelişmesinde, kadının toplumsal hayata katılımının artmasında, yeni girişim ve fikirlerin gelişmesinde yine turizmin olumlu katkılarını (DPT, 2006; Soykan, 2000) belirlemek mümkündür.

Turizm, nitelikli bir çevreye ihtiyaç duyar. Bu nedenle turizmde bir çekicilik kaynağını oluşturan geleneksel yerleşmelerin korunması ve geliştirilmesi bir bakıma ön koşul olduğundan; turizm, koruma ve korumacılığın da önemli bir bileşeni durumundadır. Ayrıca turizm, sunduğu yeni ve çeşitli kullanım olanaklarıyla, mimari mirasın kullanılarak korunmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Madran ve Özgönül, 2011). Nitekim, geleneksel mimari mirasın turizm amaçlı değerlendirilmesi, korumanın pek çok yolundan biridir (Medica vd., 2010).

Her ne kadar literatürde turizmin olumlu etkileri ağır bassa da turizmin olumsuz etkileri de literatürde oldukça iyi belgelenmiş bir konudur. Turizm, kırsal çevreler için yararlı olmanın yanında, geri dönüşü olmayan olumsuz sonuçlara da yol açabilmektedir (Özgüç, 2011). Belirli bir çevrede turizmin yoğun baskısına maruz kalan ve iyi yönetilemeyen bir turizm, belirli duyarlılıklara sahip kültürel çevrelerde geleneksel değerlerin bozulmasına neden olabilmektedir. Ayrıca o çevrede yaşayan kişilerin yaşam biçimlerinin ve geleneklerinin korunmadan, verilen hizmetlerin tümünün turiste göre biçimlendirilmesi halinde, yerli halkın yaşadıkları çevreye yabancılaşması, yöreye özgü sosyal ve kültürel niteliklerin yozlaşması da gündeme gelebilmektedir (Madran ve Özgönül, 2011).

Doğal, tarihsel ve kültürel özgün değerlerini turizmde pazarlayan ülkeler, kırsal yerleşmelerini de turizmde değerlendirmeye çalışmaktadır (Soykan, 2000). Kırsal yerleşimlerin yerel kültürünün izlerini taşıyan, mimari miras niteliğindeki meskenlere sahip çevreler de günümüzde alternatif turizm arayışları içerisinde olan, ziyaretçi ve turistlerin ilgi odağı haline gelmektedir. Bu süreçte kuşkusuz mimari miras niteliğindeki meskenlerin kültür varlığı olarak tanımlanması ve korunarak kimlikli hale getirilmelerinin önemli katkıları olmuştur.

Geleneksel kırsal meskenlerin değişime açık hale geldikten sonra, mimari miras niteliği kazanmalarında endüstrileşmenin önemli bir etkisi olmuştur. Çünkü; dünyada yaşanan Endüstri Devrimi süreci, kırsal ve kentsel alanların yaşam biçiminde köklü değişikliklere neden olmuştur. Bir yandan sanayileşmeyle birlikte kırsal nüfusun kentlere

yığılması, diğer yandan ziraat tekniklerinin gelişmesi ile geleneksel kırsal çevreler farklılaşma sürecine girmiştir. Bu süreç, geçmişte kalan "köylü-çiftçi toplumu" nun mimarisinin gelecek kuşaklar açısından korunması gerekli bir kültür mirası olarak değerlendirilmesini gündeme getirmiştir. 18. Yüzyılın sonlarına tarihlenen bu süreçte, kırsal çevrelerde yaşayan sıradan insanın meskeninin, geleneksel kültür varlığı olarak değerlendirilip korunması kavramı ortaya çıkmıştır (Eres, 2013). Kuşkusuz bu kavramın ortaya çıkmasında, kırsal mirasın turizm ürünlerinin spesifik biçimlerinin geliştirilmesine yardımcı olabilecek potansiyel bir turizm cazibesine sahip olması da etkili olmuştur (Medica vd., 2010).

Bu bağlamda ilk olarak İsviçreli Karl Viktor von Bonstetten, 1790 yılında çiftlik evlerinin "geçmiş kültürün somut verileri olarak" bir parkta toplanması fikrini ortaya atmıştır. Bu fikir aynı zamanda dünyada kırsal mimarinin kültür varlığı olarak tanınması sürecinin başlangıcı olarak kabul edilebilir (Eres, 2013: 457). Bunun yanı sıra; Aydınlanma Devrimi'yle birlikte ulus kavramının gelişmeye başlaması, özellikle bu konuda geri kalmış toplumların bu bilinci oluşturmak için geçmiş kırsal kültürlerini ulus kimliğinin somut dayanağı olarak koruma ve sergileme yoluna itmiştir. Bu itibarla, bugün itibariyle geleneksel yaşamını geleneksel mimarisiyle birlikte turizme kazandırmış olan Skansen, 1800'lü yılların sonlarına doğru, bölgedeki geleneksel kırsal meskenlerin taşınarak bir arada sergilendiği dünyada ilk olan açık hava müzesi haline getirilmiştir (Eres, 2013).

Her ne kadar geleneksel kırsal mimarinin kültür varlığı olarak tanımlanma süreci, çok eskilere kadar uzansa da 1964 tarihli Venedik Tüzüğü ile tarihi kentsel ve kırsal dokuların korunması ve "sit bütünlüğü" içinde değerlendirilmesi önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1970'li yıllar ise, kırsal mimarinin de korunması gerekli kültür mirası olarak tanımlandığı[32] ve bu konuda çözümler üretebilmek için, çeşitli uluslararası sempozyumların düzenlendiği yıllar olmuştur. 1980'li yıllarda koruma kavramının çerçevesinin genişlemesine bağlı olarak kırsal mimari mirasın korunmasına ilişkin yaklaşımların kapsamı da genişlemiş ve ileriki yıllarda artık kırsal mimari miras onu çevreleyen doğal çevre ile bir bütün olarak değerlendirilmeye başlanmış ve kültürel peyzaj kavramı şekillenmiştir (Eres, 2013). Özellikle "Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi" ile "mimari mirasın korunmasının, kırsal yörelerle şehirlerin düzenlenmesinde başlıca hedefler arasına dahil edilmesi" gerektiği belirtilmiştir. Bu sözleşme ile kırsal

[32] Bkz. Dipnot 14, sayfa 42.

mimari mirasın önemi dünyada daha iyi anlaşılmıştır (Madran ve Tağmat, 2007; Madran ve Özgönül, 2011; Ahunbay, 2011; Eres, 2013). Kuşkusuz bu yıllar, bütün dünyada alternatif turizm arayışlarının hız kazandığı ve korunan çevrelerdeki kültürel değerlerin önem kazanmaya başladığı yıllardır.

Günümüzde bazı kırsal yöreler mimari miras niteliğindeki meskenlerin korunması yoluyla kimlik kazanmışlar ve tanınırlıkları yerelden ulusala ve devamında uluslararası boyutlara kadar ulaşmıştır. Gerçekten de birçok kırsal çevrede özgün halk mimarisinin hayat verdiği meskenler, zamanla uluslararası turizmin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Bir kırsal çevrenin meskenleriyle beraber taşınarak açık hava müzesi haline getirildiği Fransa'daki d'Alsace Ekomüzesi (Tuna ve Erdoğan, 2013); İsveç Stockholm'de Skansen Açık Hava Müzesi (Eres, 2013); Galiçya sınırında (İspanya) Taramundi beldesinde 17. yüzyıla ait kırsal mimari örneklerinin turizme kazandırılması (Soykan, 2000), bu konuda farklı ülkelerden verilebilecek sadece birkaç örnektir.[33] Türkiye'de de korunabilmiş geleneksel kırsal mimari dokuya sahip çevreler arasında Beypazarı, Cumalıkızık, Safranbolu gibi yerleşmeler araştırma kapsamında ayrıntılı olarak yer vereceğimiz örneklerdir.[34] Bu yerleşmelerin dokusu içinde otantik değerleri korunabilmiş geleneksel halk mimarisini yansıtan meskenler; hayata geçirilen bir dizi planlama ve politikalarla, turizme açılma sürecinde kafeterya, restoran, otel, pansiyon gibi kullanım amaçlarıyla turizme kazandırılmıştır. Bu sayede o çevrelerde yaşayan insanların turizmde istihdam edilmesi sağlandığı gibi, gelir getirici özelliğiyle yerel kültürün ve mimari mirasın korunmasına da olanak sunulmuştur.

Böylece bu dinamik süreçte kültürün fiziki bir öğesi olan bu evler, dinamizme ayak uydurarak, zamanla kullanım amaçları arasına turizmi de dahil ettikleri gibi, bulundukları çevrelerde, özellikle kültür turizmi açısından da başrolde olmuşlardır. Şöyle ki; sadece bir geleneksel mimari yapıyı ziyaret ve keşfetme amacıyla dahi seyahat eden turistlere

[33] Bu örneklerin dışında, İtalya'nın güneyinde, Puglia Bölgesinde yaygın olarak görülen UNESCO mirası konik çatılı taş evler (Trulli Evleri) (UNESCO, 2018) çim ve toprakla kaplanmış geleneksel İzlanda evleri (Torf Evler), ahşap ve üçgen çatılı geleneksel Japon evleri (Minkalar), odunların halatla bağlanarak inşa edildiği geleneksel Rus evleri (İzbalar) gibi hemen her ülkenin çoğu kırsal çevrelerinde çok sayıda geleneksel kırsal mesken örneği vardır (Egeyapı, 2018).

[34] Bu örneklerden başka Türkiye'de geleneksel kırsal Şirince (Efes-İzmir), Birgi (Ödemiş-İzmir) evleri, konik çatılı Harran evleri (Şanlıurfa), Kemaliye (Erzincan) ve Kula evleri (Manisa) vd. verilebilecek örneklerdendir.

rastlanmaktadır.[35] Çünkü bir mimari yapı sadece fiziksel bir görsellik ögesi olmayıp, aynı zamanda içinde bulunduğu çevrenin tarihini, yaşam tarzını, kimliğini, estetiğini, sanatını ve zanaatını da bütünüyle sergilemekte ve ortaya koymaktadır.

2.3.1. Kırsal Çevrelerin Geleneksel Meskenlerinden Turizmde Yararlanmada Farklı Ülkelerden Örnekler

Otantik kültürel kaynaklardan olan geleneksel mimari, kolektif kültürel mirasın da çok önemli bir parçasıdır. Dünyada yeterli ve yaygınlığa sahip olmasına rağmen, ancak son zamanlarda turizmde yer almaya başlamıştır (Medica vd., 2010). Bu meskenlerin turizme kazandırılması, onların, yok olma ile karşı karşıya kaldıkları süreçte, önce kültür varlığı olarak tanımlanması akabinde korunmalarıyla mümkün olmuştur. Bunun sonucu olarak kırsal turizmde yol kat etmiş birçok ülkede köyler bugünkü yapıları dışında geçmiş bir dönemin canlandırıldığı yerler haline getirilip, turizme açılabilmiştir. Böylece, bu çevrelerde yüzyıllar öncesinin yaşantısı turiste sunulmakta ve turistin geçmiş zaman diliminde tatil geçirmesine de imkan sağlanmaktadır.

Dünyada geçmiş kültürünü geleneksel kırsal meskenleriyle birlikte taşıyarak koruyan ve turizme kazandıran ilk kırsal çevre olan, aynı zamanda kıta Avrupa'sı ve diğer ülkeler için örnek teşkil eden, İsveç Stockholm'de yer alan Skansen Açık Hava Müzesi; ileriki yıllarda benzer bir şekilde Fransa Alsace çevresinde korunarak turizme konu olan d'Alsace Ekomüzesi; İspanya Galiçya sınırında Taramundi beldesinde taşınmadan yerinde korunan kırsal çevre örnekleri, çalışma kapsamında örneklendirilmeye değer bulunan kırsal çevrelerdir (Şekil 2.41). Şüphesiz, bu çevrelerin çalışma kapsamına dahil edilmesinde, öncelikle araştırmanın odağında yer alan 'düğmeli evler' gibi kültürel miras olarak fark edilmeleri, kırsal kültürleri temsil etmeleri ve korunarak turizme kazandırılmaları gibi ortak noktalarının var olması etkili olmuştur.

[35] Safranbolu'nun öncelikle geleneksel mesken mimarisini ziyaret amacıyla, özellikle Çin, Tayvan, Güney Kore gibi Uzakdoğu ülkelerinden her yıl düzenli olarak turistlerin geldiği bilinmektedir (Safranbolu Turizm Danışma Bürosu, 04.05.2017).

Şekil 2.41. Geleneksel meskenleri ile turizm ilişkisini değerlendirmek amacıyla, farklı ülkelerden örnekler verilen yerleşmelerin gösterimi.

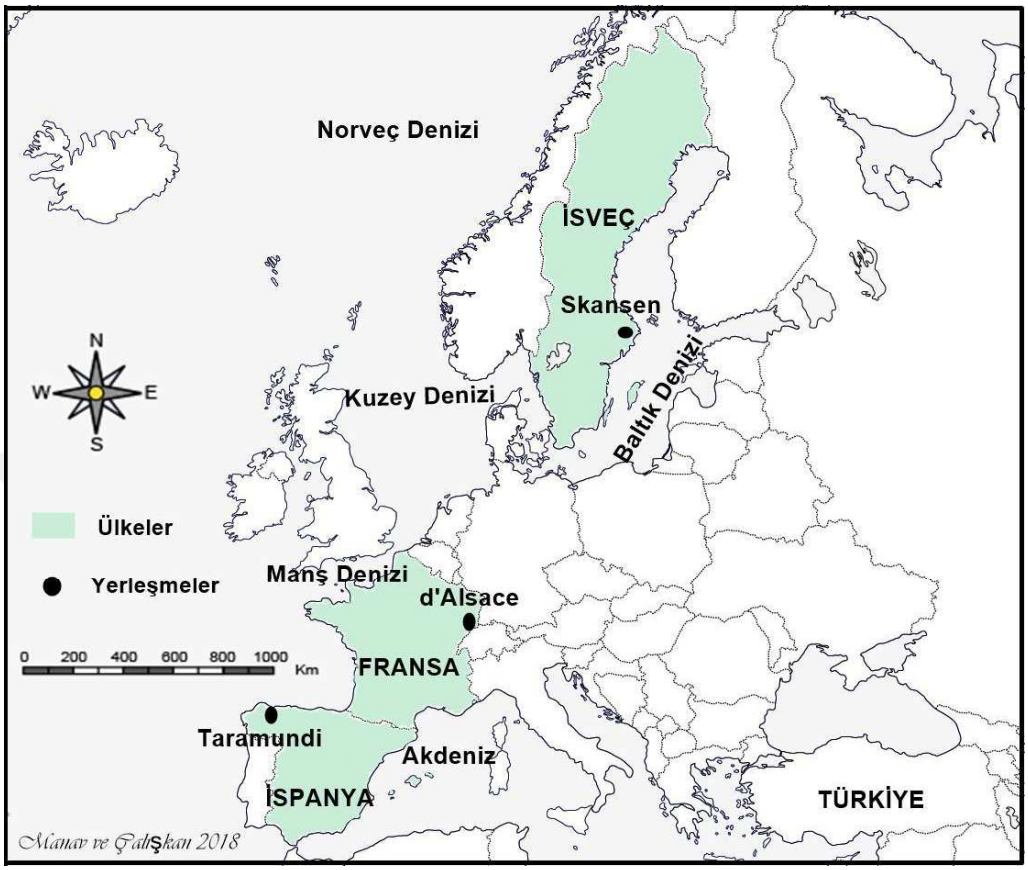

Kaynak: Saygılı (2017)'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Skansen: İsveç Stockholm'de Djurgarden adasının en kuzeydeki kısmında (bkz. şekil 2.41), yaklaşık 30 hektar üzerine konumlanan (Maggi ve Falletti, 2000: 69) ve 857 nüfusa sahip olan Skansen (City Population, 2018), 1891 yılında özellikle endüstriyel çağdan önceki geleneksel kırsal yaşamı sergilemek ve temsil etmek için İsveç'in dört bir yanındaki köylerden ve çiftliklerden, geleneksel değerlerin taşınıp toplu bir şekilde muhafaza edilmesiyle oluşturulmuştur (Maggi ve Falletti, 2000: 69; Puczkó vd., 2010: 61). Kırsal bir çevrenin bütün kültürel bileşenlerinin ve değerlerinin meskenleriyle birlikte sergilendiği mekan olmanın yanısıra dünyanın da ilk açık hava müzesi olma özelliğine sahiptir. Bu haliyle Skansen başta İskandinav ülkeleri olmak üzere diğer ülkeler için de bir model olmuştur (Stromberg ve Trotsenko, 2015: 6-10) (Şekil 2.42).

Şekil 2.42. Skansen'de Geleneksel kırsal meskenlerin görünümü.

Kaynak: Skansen; historier far liv (URL:18.02.2018).

1800'lü yıllarda sanayileşme-kentleşme ve tarımda makineleşme sürecinin yaşanmaya başlaması ile tüketiciliğin fenomen hale gelmesi, geleneksel değerlerin ve tarım kültürünün aşamalı olarak dağılma sürecine girmesine neden olmuştur. Yaşanan bu çevresel ve kültürel dönüşüm nedeniyle, miras değerler yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalırken (Maggi ve Falletti, 2000: 69; Stromberg ve Trotsenko, 2015), bu yıllarda gelişmeye başlayan Aydınlanma Devrimi'nin de etkisiyle birlikte, ulus kavramı gelişmeye başlamıştır. Bu durum, özellikle bu konuda geri kalmış toplumları, bu bilinci oluşturmak için geçmiş kırsal kültürlerini ulus kimliğinin somut dayanağı olarak koruma ve sergileme yoluna itmiştir (Eres, 2013). Bu nedenle, İsveç'in de dahil olduğu diğer tüm Avrupa ülkelerinde gelişen milliyetçilik anlayışı ve bölgesel geleneklerin temsili, ulusların önemli bir parçası haline gelmiştir. Böylece gelişen milliyetçilik anlayışı ile bu hızlı değişim ve yok olma sürecinin fark edilmesi, Skansen'nin doğumunda etkili olmuştur (Maggi ve Falletti, 2000: 69; Stromberg ve Trotsenko, 2015).

Günümüzde geleneksel kırsal mimarisini aktif olarak turizmin hizmetine sunan Skansen, bugün itibariyle gelen ziyaretçilere, farklı dönemleri temsil eden eşyalara sahip evlerde ve o dönemleri temsil eden kıyafetleri ile hizmet eden çalışanlarıyla özgünlüğünü ve kültürünü yaşatmaktadır. Kırsal yaşamı meskenleriyle temsil eden Skansen; köylü ve işçi evlerinden çiftlik evlerine, okul, postane, banka, kilise (vd.) gibi farklı tiplerdeki

(Maggi ve Falletti, 2000: 69), XIV. yüzyıla tarihlenen 150 meskenin müştemilatıyla birlikte bir "Yaşam Müzesi" olduğu gibi günlük yaşamdaki çalışmaları sunmasından dolayı da endüstriyel müze olma özelliğindedir (Maclean, 1998; Stromberg ve Trotsenko, 2015: 6-10) (Şekil 2.43).

Şekil 2.43. Geleneksel Skansen evinde yaşam.

Kaynak: Skansen (URL:06.08.2017).

Bugün Skansen'de hepsi turizm sezonunda açık olmak kaydıyla birçok kafe, modern restaurant, bar, lokaller ve çocuk bahçeleri yer almaktadır (Maclean, 1998; Maggi ve Falletti, 2000; Stromberg ve Trotsenko, 2015: 6-10). Özel olarak işletilen bu birimlerde yaz sezonu boyunca çok sayıda parttime ve tam zamanlı eleman görev almaktadır.[36] Tur operatörleri ile yapılan işbirlikleri, okullar için paket eğitim programı ve müzenin yerel medyada sistematik bir şekilde tanıtılması sayesinde (Maggi ve Falletti, 2000: 70) her yıl yaklaşık olarak 1. 5 milyon ziyaretçiye hitap etmektedir (Stromberg ve Trotsenko, 2015: 6-10). Bu gelen ziyaretçilerin birçoğu da Stockholm çevresinden olup, burayı her zamankinden farklı yönlerden deneyimlemek için tekrar gelmektedir (Maclean, 1998: 23). Gelen ziyaretçiler sayesinde Skansen, ekonomik olarak ta kendi kendine yeter bir bütçeye sahip olmuştur (Maggi ve Falletti, 2000).

Günümüzde küreselleşme koşulları hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinin ulusal kültürlerini etkilemiş durumdadır. "Skansen" gibi açık hava müzeleri, ulus devletlerin oluşum döneminde şekillenen kültürlerinin görünümünü geleneksel kırsal meskenleriyle

[36] 2000 yılında 700 parttime, 160 tam zamanlı işçi çalışmıştır (Maggi ve Falletti, 2000).

birlikte muhafaza eden park müzelerdir (Stromberg ve Trotsenko, 2015: 6-10). Sonuç olarak Skansen, dünyada geleneksel kırsal mimarinin kültür varlığı alarak tanındığı ve korunma sürecinin başlatıldığı ilk çevre olup, geleneksel çevrelerin kültür varlığı olarak tanınmasının sonucudur.

Alsace Ekomüzesi (Ecomusée d'Alsace): Fransa'nın Strasbourg Bölgesinin Alsace sınırları içindeki Ungersheim Kasabasında ve ünlü '*Şarap Yolu'* üzerinde yer almaktadır (bkz. Şekil 2.41). 1984 yılında yaklaşık 20 hektarlık bir alanda, geleneksel Alsace kırsal mimarisini temsil etmek için Alsace'ın farklı çevrelerinden taşınan (Şekil 2.44; 2.45) 20 kırsal meskenle kurulan ve günümüzde 74 geleneksel kırsal meskenden meydana gelen ekomüze niteliğinde bir köydür. Geleneksel kırsal meskenlerin ve kırsal kültürlerin yerinde korunamama kaygısından dolayı, bütün mimari ögeleriyle birlikte taşınarak oluşturulduğu ve korunduğu çevrelerdendir. Alsace Ekomizesi, aynı zamanda Fransa'nın en büyük yaşayan müzesi olmanın yanında, Avrupa'nın da en prestijli ve en donanımlı ekomüzesi olarak bilinmektedir (Écomusée d'Alsace, 2017).

Şekil 2.44. Geleneksel Alsace evlerinin görünümü.

Colmar-Alsace-Strasbourg-France (26.02.2018). Foto. Müge SANDAL.

Şekil 2.45. Geleneksel Alsace evleri.

Kaysersberg-Alsace-Strasbourg-France (25.02.2018). Foto. Müge SANDAL.

Alsace'ın farklı çevrelerini temsil eden geleneksel Alsace evlerinin yapısal özelliğini, ağırlıklı olarak ahşap oluşturmakta ve bunun yanında taş malzeme de kullanılmaktadır. Geleneksel Alsace evlerinin fonksiyonel birimlerini, yemek odası, yatak odası, oturma odası, resepsiyon odası ve tamamının ortak özelliği olan ve "Stube" adı verilen çok işlevli bir ortak oda oluşturmaktadır. Bu odanın da ortasında "Kaecheloffe" adı verilen geleneksel ve anıtsal Alsace sobasının önemli bir yeri vardır (French Moments, 2012).

Modernizmin yıkıcı eğilimlerine karşı oluşturulmuş bir proje olan Alsace'ın kurulmasında (Lazen, 2002), 1970'li yıllarda geleneksel Alsace mimari mirasının ciddi tehdit altına girmesinin dikkat çekmesi etkili olmuştur. Bu durum bir grup arkeoloji öğrencisini bu mirasa sahip çıkmak ve korumak için harekete geçirmiştir. Ancak, birçok meskenin olduğu yerde korunamaması, açık hava müzesi oluşturulup, meskenlerin taşınarak burada yeniden inşa etme fikrinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece 1980'li yıllara gelindiğinde, daha önce hiç yerleşim görmemiş ve madencilik için kullanılan Alsace'daki nadir arazilerden olan bu çevrede, esas yerlerinde yıkılmaya yüz tutmuş önemli kırsal yapılar ve evler, tonlarca ağırlığındaki malzemeleriyle buraya taşınmış ve bu alanda yeniden inşa edilerek, bir açık hava müzesi haline getirilmiştir (Écomusée d'Alsace, 2017).

Bugün bir ekomüze olarak işlev gören ve günümüzde de hala Alsace mimarisini temsil eden inşa faaliyetlerinin devam ettiği bu çevrede, sadece meskenler değil kule, yel değirmeni, ibadethaneler, fabrika, okul, hastane, çeşitli atölyeler gibi kırsal çevrelere özgü yapılar da korunarak sergilenmektedir. Bu yapılarda köy hayatında yapılan günlük işler ziyaretçilere sunularak deneyim kazanmaları sağlanmaktadır. Böylece Alsace Bölgesinin kültürü burada yoğun bir şekilde temsil edilmektedir. Buna ek olarak, buradaki tüm geleneksel evler, dönem eserlerini içeren eşyalar ile donatılmış olmaları nedeniyle, aynı zamanda bir müze işlevindedir (Écomusée d'Alsace, 2017; Tuna ve Erdoğan, 2013: 34).

Kurulduğu yıllarda 75 bin ziyaretçisi olan ve günümüzde yıllık yaklaşık olarak 200 bin ziyaretçiye ulaşan ekomüzede, ziyaretçiler için yirminci yüzyılın başlarına ait teknikler ile tarımsal aktiviteler ve özellikle 1500'lü yıllardan beri yapılan el sanatları ve şölenler geleneklerle bütünleştirilerek sunulmaktadır (Lazen, 2002; Tuna ve Erdoğan, 2013; Écomusée d'Alsace, 2017). Bugün itibariyle sabit bir yaşayan ve çalışan nüfusa sahip olmayan Alsace'ta, turizm hizmetleri gönüllülük esasına dayalı olarak turistlere sunulmaktadır.[37]

Uluslararası turizme kazandırılan Alsace ekomüzesine gelen ziyaretçilerin çoğu, en yakın çevresinden olmakla birlikte, ülke dışından gelen ziyaretçilerin çoğunluğu da, Alsace'a yakın olan İsviçre, Almanya gibi komşu ülkelerden olmaktadır. Farklı ülkelerden gelen ziyaretçilere farklı dillerde hazırlanmış broşürlerle gereken tanıtımın yapıldığı (Lazen, 2002), müzede, mart-kasım ayları arasında geleneksel meskenlerde konaklama hizmeti sunulmaktadır. Mali açıdan kendine yeten ekomüzeyi, yerel ve bölgesel yönetim, bölgesel turizm idaresi ve Avrupa Birliği de desteklemektedir (Écomusée d'Alsace, 2017).

Farklı stil, malzeme, işlev ve periyotlara sahip geleneksel kırsal meskenlerin bir araya getirilip sunulduğu Alsace, belki de gelenekselliğin ve estetiğin birlikte sergilendiği, modernliğin yıkımı karşısında verilen bir direniş eylemidir (Lazen, 2002). Bu eylem, kırsal yapıların ve peyzajın yerinde korunarak (in situ) geleneksel, tarımsal ve kırsal faaliyetlerin devamlılığının sağlanmasıyla hayata geçirilmektedir. Böylece Alsace geleneksel mimarisi ve kültürünün bir yerde sabitlenerek korunması ve geleceğe taşınması da mümkün olmaktadır.

[37] Bu bilgiye Müge SANDAL aracılığıyla 25.02.2018 tarihinde Ekomüze d'Alsace yetkilileriyle görüşmesi neticesinde ulaşılmıştır.

Taramundi: Kırsal mirasın yerinde tüm bileşenleriyle birlikte korunması konusunda güzel bir örnek teşkil eden Taramundi, İspanya'nın Galiçya sınırında Asturies'lerin doğusunda yer almaktadır (bkz. Şekil 2.41). Dağlık engebeli bir arazi üzerinde 82 km^2 alana sahip olan bu çevrenin 2017 yılı nüfusu 652 kişidir (Escapada Rural; Taramundi, 2017; City Popülation, 2018). Başlıca ekonomik etkinliği hayvancılığa bağlı olan bu nüfus, yörede bulunan çok sayıda yerleşme çekirdeğine dağılmış olup, yerleşme dokusu da son derece seyrektir[38] (Soykan, 2000: 29) (Şekil 2.46; 2.47).

Şekil 2.46. Taramundi'den bir görünüm.

Kaynak: Escapada Rural; Taramundi (URL: 08.06.2017).

[38] Yörede nüfus, 53 yerleşme çekirdeğinde dağılmış vaziyettedir (Soykan, 2000: 29).

Şekil 2.47. Taramundi'de geleneksel mimari.

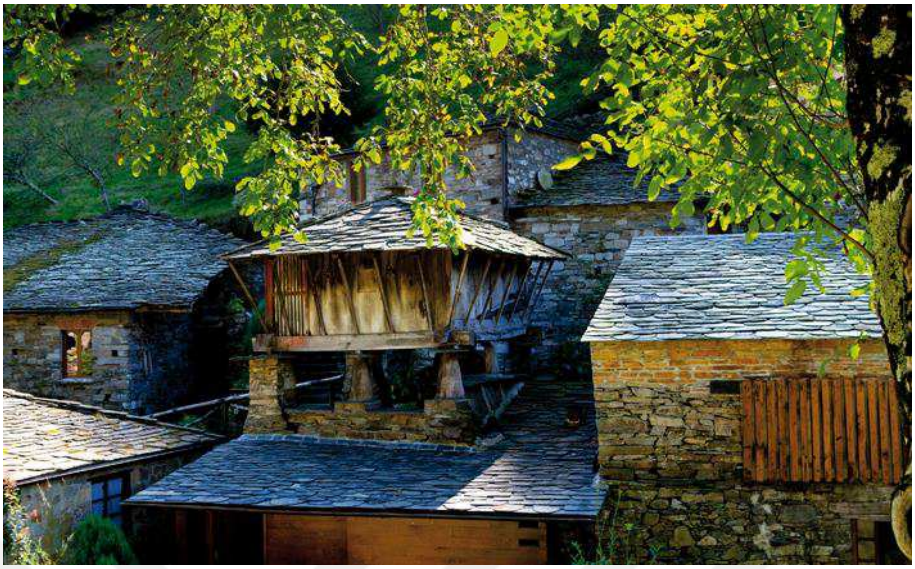

Kaynak: Where is Asturias (URL: 08.06.2017).

Yerel girişimler ve resmi otoritelerin birlikte hareketi ile geleneksel mimarisi ile birlikte turizme kazandırılan Taramundi'nin turizm geçmişi, 1980'li yıllara uzanmaktadır. Turizm adına ilk girişim; 1983 yılında yerel otoritelerin, bölge valiliği ile bir araya gelerek, beldenin gelişme olanaklarını analiz etmesi ve turizmin geliştirilmesi yönünde karar vermeleridir. Bunun devamında bir kırsal turizm projesi hazırlanmış ve 17. Yüzyıla ait bir binanın otel (12 oda, sauna, pub, yemek salonu) olarak hizmete açılması sağlanarak turizm adına ilk adımlar atılmıştır (Uget Dossier R.E.D.'den aktaran Soykan, 2000).

İleriki zamanlarda geleneksel evlerin yeniden düzenlenmesiyle, toplamda gece konaklanabilecek 55 yatak kapasitesine ulaşılmıştır. Başlangıçta geleneksel meskenlerin korunması ve iyileştirilmesi ile başlayan bu süreç, başka alt projeleri de peşinden sürüklemiştir. Bu süreçte turizme altyapı oluşturacak çevresel faaliyetler geliştirilerek; su dağıtımı, çöp toplanması gibi belediye hizmetleri de artırılmıştır. Buna ek olarak açık hava rekreasyon etkinlikleri ve yürüyüş yolları düzenlenmiş, birer kırsal miras olan değirmenler ve ambarların restorasyonu da tamamlanmıştır. Yapılan çeşitli etkinliklerle Taramundi'nin tanıtımı sağlanmıştır. İlk zamanlar bütün bu işler için kırk kişinin istihdam edildiği Taramundi'de, el sanatlarını üreten esnafı bir birlik altında toplayan çalışmalar da tamamlanmıştır. Akabinde geleneksel kırsal köy evlerini turistik kullanıma hazır hale getiren girişimciler, bu evlerde restoran hizmeti de vermeye başlamışlardır (Uget Dossier R.E.D.'den aktaran Soykan, 2000).

Günümüzde hala çok iyi korunmuş geleneksel kırsal mesken ve mimari örneklerini barındıran ve geleneksel yaşamını özgün örnekleriyle koruyarak devam ettiren Taramundi'de, geleneksel meskenlerle başlayan turizm; kırsal yaşamın, kırsal kültürün ve kırsal ekonominin canlanmasına öncülük etmektedir. Çünkü bu çevrede var olan eski su değirmenleri, un değirmenleri de hala kullanılır vaziyettedir. Fabrikalar, demir endüstrisinin ilk aşamalarında ve Oscos-Eo bölgesi boyunca tahıl öğütmek için kullanıldıkları şekliyle günümüzde işler haldedir. Buna ek olarak Tarmundi, kültürel değerlerine sahip çıkması ve el işçiliğinin zengin ve güzel örneklerini barındırması nedeniyle de 2005 yılında sanat ve el sanatları miras alanı ilan edilmiştir (Where is Asturias, 2017). Bunların yanı sıra, Neoklasik Döneme ait kiliseleri, rekreasyon alanları ile sayısız doğal ve kültürel mirası da sunan Taramundi (Escapada Rural; Taramundi, 2017), gelişen ve çeşitlenen turizm aktivitelerinde, geleneksel kırsal meskenlerini aktif olarak turizmde pazarlamaya devam etmektedir.

Skansen, Tarmundi ve d'Alsace örneği dünyada geleneksel kırsal mimarinin ve kırsal kültürün bileşenlerinin zarar görmeye başladığı çevrelerde sanayileşmeye bir nevi tepki olarak korumaya alınmıştır. Kendi çevrelerinin mevcut olanakları, kültürel özellikleri ve ihtiyaçları temelinde şekillenmeleri, somut ve soyut miras, doğa, tarih, biyolojik kalıpları ve etnik gelenekleri korumak ve onları toplumsal olarak tanıtmak için tasarlanmış bir koleksiyon (Miryousefi, 2010) niteliğinde oldukları için aynı zamanda eko müze özelliği de göstermektedirler. Ayrıca bu çevreler, geçmiş bir dönemin canlandırıldığı yerler haline getirildiğinden, buraları tercih eden turistlere yüzyıllar öncesinin yaşantısı geleneksel meskenlerle birlikte sunulmakta ve geçmiş zaman diliminde tatil geçirmelerine olanak sunulmaktadır.

2.3.2. Kırsal Çevrelerde Geleneksel Meskenlerden Turizmde Yararlanmada Türkiye'den Örnekler

Son yıllarda dünyada olduğu gibi ülkemizde de doğal ve kültürel süreçlerin etkileşimi içinde oluşan çekiciliklerin büyük ilgi görmesi, turizmin çeşitlenmesine ve turistlerin farklı beklentilerinin karşılanmasına olanak sunmaktadır (Manav ve Çalışkan, 2017). Çeşitlenen bu turizmde, geleneksel kırsal mimariye sahip çevreler de geliştirici ve tamamlayıcı bir rol üstlenerek yer almaktadır.

Sanayi öncesi toplum özelliği gösteren, çevresiyle yeterince alışverişi olmayan,

ulaşım ve iletişim açısından kısıtlı çevrelerin ürünü olan geleneksel kırsal meskenlerin Türkiye'de turizme konu olmaları, yakın zamanlara tarihlenmektedir. Kuşkusuz bu süreçte, modernizmin yıkıcı etkisi ile yok olma süreçlerinin hızlanması, bu meskenlerin kültür varlığı olarak tanımlanmasına, akabinde korunmasına ve bunun devamı olarak da turizme kazandırılmalarında etkili olmuştur. Buna ek olarak, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kültürel miras niteliğindeki meskenlerin turizme konu olmaları, kültürel miras kimliği kazanmaları ve koruma bileşeninin sonucudur.

Türkiye'de koruma çalışmalarının her ne kadar Osmanlı döneminde, 19. Yüzyılın 2. yarısına kadar tarihi geçmişi olsa da (Eres, 2013), genel olarak koruma konusunda; arkeolojik eserlerin korunması, sit alanlarının korunması gibi koruma yaklaşımları benimsenmiştir. Ancak, 1970'li yıllara gelindiğinde kırsal mimari miras ile ilgili dünyada gerçekleştirilen etkinliklere Türkiye'nin de dahil olması[39] bu süreci geleneksel meskenler lehine döndürmüştür. Özellikle de ileriki yıllarda gerçekleştirilen "Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi" ile "mimari mirasın korunmasının, kırsal yörelerle şehirlerin düzenlenmesinde başlıca hedefler arasına dahil edilmesi" gerektiği belirtilmiştir. Bu sözleşme ile kırsal mimari mirasın önemi dünyada olduğu gibi Türkiye'de de daha iyi anlaşılmıştır (Madran ve Tağmat, 2007; Madran ve Özgönül, 2011; Ahunbay, 2011; Eres, 2013). Kuşkusuz bu yıllar, hem dünyada hem de Türkiye'de alternatif turizm arayışlarının hız kazandığı ve korunan çevrelerdeki kültürel değerlerin önem kazandığı yıllardır.

1980'li yıllarda meydana gelen diğer önemli bir gelişme, kültür ve tabiat varlıklarının her türlü araştırmasının, korunmasının ve yönetiminin kurallarını belirleyen düzenlemenin kanunlaştırılmasıdır. Bu kanun; 1983 yılında kabul edilen 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'dur. Bu yasaya 2004 yılında, 5226 sayılı yeni kanun ile kültürel miras yönetimi ve finansmanı konularında dünyadaki yeni açılımları yansıtan değişikler yapılması ve yasanın 3. maddesinde 'tabiat varlıkları', 'sit', 'ören yeri' ile 'kültür varlıkları' kavramının geçmesi (Ünal, 2014) geleneksel kırsal meskenler adına önemli gelişmelerdir.

[39] Türkiye, birçok Avrupa Konseyi ve UNESCO kararını onaylamış; Venedik Tüzüğü (1964), Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesi (1972), Avrupa Mimari Mirası Koruma Sözleşmesi (1985), Avrupa Arkeoloji Mirasının Korunması Sözleşmesi'ni (1992) taraf olarak iç hukuk belgesi haline getirmiştir (Ünal, 2014). Ayrıca Türkiye'de ilk defa kırsal sit kavramı tanımı 1979 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) tarafından verilen kararda geçmiştir (Eres, 2013). (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun görevi: Korunması gerekli taşınmaz eski eserleri koruma, bakım, onarım, restorasyon işlerinde uyulacak ilkeleri ve programları saptamak, bu çerçevede yapılan uygulamaları izlemek ve denetlemektir (Zeren, 1981:35'den aktaran Eres, 2013: 462)).

İlerleyen yıllarda, diğer bir önemli gelişme ÇEKÜL tarafından 1998 yılında Safranbolu örneğinden yola çıkılarak, 7 kent 7 bölge projesiyle Türkiye'nin her bölgesinden bir kentin seçildiği ve zamanla "Kendini Koruyan Kentler" adı altında özgün kimliğini koruyabilmiş kentler projesine çevrilen uygulamadır. Çevrilen koruma ve yaşatma hareketi "Tarihi Kentler Birliği"[40]nin kurulmasına ve gelişmesine de öncülük etmiştir. Bu çalışmalar kapsamına araştırmamızda ayrıntılı olarak yer vereceğimiz Safranbolu, Cumalıkızık ve Beypazarı yerleşmeleri de dahil olduğu gibi Türkiye genelinde geleneksel kırsal meskenlere sahip birçok yerleşme dahil olmuştur (Çekül 04.02.2016, görüşme).

2000'li yıllara gelindiğinde ise geleneksel kırsal mimari adına, önemli girişimlerin TÜBA-TÜKSEK tarafından üstlenildiğine şahit olunmaktadır. Türkiye Bilimler Akademisi 2000 yılında, "Türkiye Kültür Sektörü" başlığı altında, ülkemizin kültür varlıklarının belirlenmesine ve bunların korunarak ekonomik açıdan artı değere dönüştürülmesine yönelik çabalara katkı amacıyla bir girişim başlatmıştır. Kültür varlıklarının belgelenmesini amaç eden girişim ilk önce kültür envanteri çalışmaları ile kentsel ve kırsal olmak üzere mimariyi, iki başlıkta ele almıştır. İleriki yıllarda tüm Türkiye'yi kapsaması hedeflenen bu çalışmanın sonuçlarının duyurumunu sağlamak içinde, 2003 yılında TÜBA-TÜKSEK, "Kültür Envanteri Dergisi" adıyla yeni bir süreli yayını da hayata geçirmiştir (Başgelen, 2003). Şüphesiz TÜBA-TÜKSEK tarafından seçilen pilot bölgelerde kırsal mimari mirasın envanter çalışmalarının ayrı bir şekilde değerlendirilmesi, geleneksel kırsal meskenlerin tespiti ve korunmasına, hatta ileriki yıllarda turizmde yer almalarında önemli katkılar sunacaktır.

Günümüze gelindiğinde Türkiye'de bazı kırsal yöreler, mimari miras niteliğindeki meskenlerin korunması yoluyla kimlik kazanmışlar ve tanınırlıkları yerelden ulusala ve devamında uluslararası boyutlara kadar ulaşmıştır. Gerçekten de bu çevrelerde özgün halk mimarisinin hayat verdiği meskenler, zamanla uluslararası turizmin ilgisini çekmeyi de başarmıştır. Türkiye'de sıralanan bu özelliklere sahip yerleşmelerden olan Beypazarı, Cumalıkızık, Safranbolu[41] araştırma kapsamında örneklendirmeye uygun bulunan

[40] Kurulduğu günden bu yana tarihi kent dokularının ve kentsel-kültürel mirasın korunması amacıyla üye belediyeler arasında belediyecilik, koruma, kültür, çevre, imar ve tarihi kent konularıyla ilgili bilgi, belge, mevzuat, kaynak ve eğitim gibi her türlü işbirlik ve deneyim alışverişi yapmaktadır. 2001 yılında Avrupa Tarihi Kentler Birliğinin 12. üyesi olmuştur (Çekül 04.02.2016, görüşme).

[41] Safranbolu 1994 yılında, Cumalıkızık ise 2014 yılında UNESCO Dünya Kültürel Mirası Listesine katılmıştır.

yerleşmelerdir (Şekil 2.48).

Şekil 2.48. Geleneksel meskenleri ile turizm ilişkisini değerlendirmek amacıyla örnekler sağlanan yerleşmelerin gösterimi.

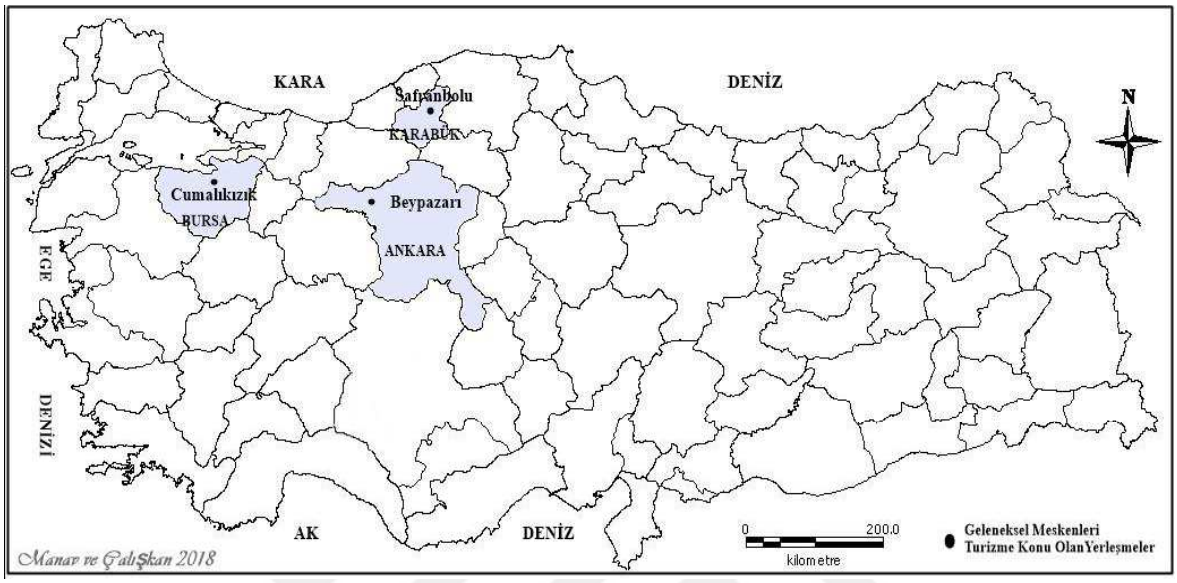

Türkiye'den örnek olarak gösterilmesi uygun bulunan Beypazarı, Cumalıkızık ve Safranbolu'nun seçilmesinde; bu yerleşmelerde geleneksel meskenler sayesinde 1990'lı yıllardan itibaren gelişen ve 2000'li yıllarda hız kazanan turizmde meskenlerin aktif olarak yer alması, bu çevrelerde var olan diğer kültürel mirasların da turistik ürün haline dönüşmesi, turist ziyaretçileri açısından belli bir potansiyeli yakalamış olmaları, devamında bu sürecin o çevrede yaşayanlar için ekonomik girdi haline dönüşmesi gibi nedenler etkili olmuştur. Buna ek olarak, Türkiye'de hemen hemen tüm yerleşmelerde görülen geleneksel meskenler için örnek teşkil edecek durumda ve marka olma yolunda olmaları da bir diğer etkidir. Ayrıca, araştırmanın odağını oluşturan 'düğmeli evler'le ortak yönlerinden; geleneksel meskenlerinin korunarak turizme kazandırılması, kırsal mimari örneklere sahip olmaları, turizmde kitlesel ve markalaşma yolunda olmaları gibi özellikler, bu çevrelerin araştırmaya konu edilmelerinde tercih nedeni olmuştur.

Beypazarı: Türkiye'de geleneksel mimarisini turizme kazandırmış örnek yerleşmelerden olan Beypazarı, Ankara'nın 4. büyük ilçesi (1868 km^2) olup, Ankara'nın kuzeybatısında ve Ankara'ya 98 km. mesafede, (rakım 675 m.), yer almaktadır. Doğusunda Ayaş, Güdül ve Çamlıdere, Kızılcahamam ilçeleri (Ankara), batısında Nallıhan ilçesi

(Ankara) ve Eskişehir ili, güneyinde Polatlı (Ankara) ve Mihallıççık (Eskişehir) ilçeleri, kuzeyinde Bolu ilinin Gerede, Seben ve Kıbrısçık ilçeleri, yer almaktadır (bkz. Şekil 2.59).

Tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olan Beypazarı'na sırasıyla Hititler, Frigler, Galatlar, Romalılar, Selçuklular ve Osmanlılar egemen olmuşlardır. Dolayısıyla ilçede bu uygarlıklara ait olan birçok eser de günümüze ulaşabilmiştir (Türkan, 2013; Kervankıran, 2014: 138). İlçenin bu denli önemli bir yerleşme merkezi olmasında, İstanbul-Bağdat yolunun Beypazarı'ndan geçmesi ve İpek Yolu üzerinde bulunması özellikle etkili olmuştur. Bu durum Beypazarı'nın tarih boyunca ticari bakımdan canlı kalmasını, yerleşimin kesintisiz olmasını ve önemli bir role sahip olmasını sağlamıştır (Bozkurt, 2004: 20-26; Aklanoğlu, 2010; Hocaoğlu, 2016) (Şekil 2.49).

Şekil 2.49. Beypazarı'nda ticari amaçlı inşa edilen bir kervansaray.

Suluhan, Nasuhpaşa Kervansarayı-Beypazarı-Ankara (12.11.2017).

Günümüze gelindiğinde ise 48476 (TUİK, 2018) nüfusuyla Beypazarı'nın ekonomisinde; başta tarım olmak üzere (topraklarının verimli olması nedeniyle nüfusunun %70'i tarımla uğraşmaktadır), hayvancılık, ticaret, sanayi ve el sanatlarının yanısıra son zamanlarda geleneksel mesken mimarisi sayesinde ön plana çıkan turizm de önemli bir yer etmektedir. Ekonomik bir getirisinin olmasının yanında turizm, Beypazarı'nın geleneksel mimarisinin özgün niteliğinin korunmasına da aracılık etmiştir. Çünkü, son yıllarda turizmin gelişmesiyle nüfus artmış, bunun sonucunda da yerleşim alanı genişlemiştir. Ancak; yeni yerleşim alanı tarihi yerleşim alanından bağımsız olarak geliştiği için, tarihi

mekanlar ve geleneksel meskenler yok olmamış aksine özgün niteliğini koruyabilmiştir (Aklanoğlu, 2010).

Evliya Çelebinin Seyahatnamesine de konu olan Beypazarı'nın geleneksel evleri, zemin katları taş, üst katları ahşap iskelet içinde, ahşap veya kerpiç dolgu sistemiyle genel olarak üç katlı, çatısı da alaturka kiremitli kırma ve beşik formda inşa edilmiştir (Urak ve Çelebi, 2005; Türkan, 2013) (Şekil 2.50).

Şekil 2.50. Geleneksel Beypazarı evlerinin görünümü.

Beypazarı-Ankara (12.11.2017).

Taşlık olarak ta adlandırılan zemin katlarda, ocaklı aşevi (genellikle konaklarda), merdiven ahır, samanlık gibi birimlerin yer aldığı bu evlerin büyük olanlarında hizmetçi odaları, bahçede ise ahşap kiler bulunmaktadır (Şekil 2.51; 2.52). Konutlara giriş eğimli kesimlerde doğrudan sokaktan sağlanırken, eğimi az olan kesimlerde ise bahçeden sağlanmaktadır. Her iki durumda da meskenlerin ana cephesi daima sokağa bakan cephe olmaktadır (Aklanoğlu, 2010).

Şekil 2.51. Zemin katın taşlıkla birlikte görünümü.

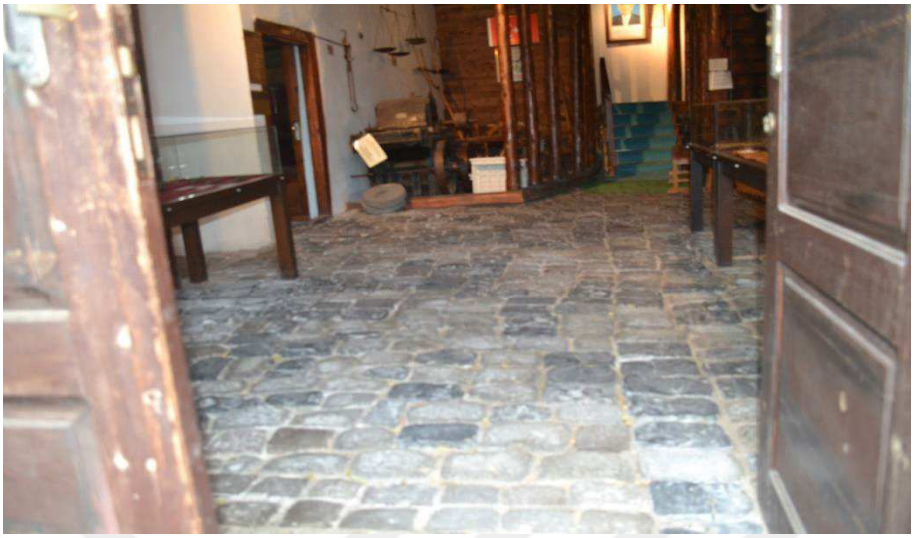

Beypazarı-Ankara (12.11.2017).

Şekil 2.52. Genellikle büyük konaklarda yer alan ocaklı aşevinin görünümü.

Beypazarı-Ankara (12.11.2017).

Evlerin dış cepheleri taşıyıcı sistemi örten ahşap pervazlar hariç çoğunlukla buraya özgü "Tatlı Sıva"[42] ile sıvanmıştır (Urak ve Çelebi, 2005). Beypazarı evlerinin bir

42 Tatlı sıva: Beypazarı yöresindeki taş yataklarından temin edilen ve sadece Beypazarı İlçesi'nin Tekke Köyü'nde işlenerek sıva yapımında kullanılabilir duruma getirilen taştan yapılan malzemeyle yapılan sıva. Tatlı denilmesinin nedeni, sıvanın hazırlanması ve uygulanması sırasında ustaların ellerine dermatolojik zarar vermemesindendir (Urak ve Çelebi, 2005).

kısmında en üst katta halk tabirine göre "guşgana"[43] adı verilen kiminde bir, kiminde iki oda ve bir salondan oluşan bir birim bulunmaktadır (Şekil 2.53). Sokaklarda iç içe yerleşim tarzı benimsendiği için; kapılar, pencereler ve "guşganalar" birbirine bakar şekilde düzenlenmiş, evler yerleşim olarak bitişik ve birbirine yakın inşa edilmiştir (Türkan, 2013).

Şekil 2.53. Çatı katında bir çeşit cumba örneği olan "guşgana" görünümü.

Beypazarı-Ankara (12.11.2017).

Evlerin planı, yerel özelliklerle yoğrulmuş "Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"nin planlarını yansıtmaktadır. Genel olarak iç ve orta sofalı, nadir de olsa dış sofalı plan tiplerinin görüldüğü bu evlerin planları, oda ve servis mekanlarının sofaya göre konumuna göre farklılaşmaktadır (Gültekin, 2007). Aynı cephede farklı şekillerde cumbaların görüldüğü bu evler, genellikle geniş aileler için tasarlanmıştır. Esas yaşama katlarının daha özenli olduğu ve kullanımlarının hemen hemen aynı olduğu üst katlarda, odalar, sofa, tuvalet mutfak gibi mekanlar yer almaktadır (Aklanoğlu, 2002; 2010). Yaşama mekanlarının bu katlarda yer alması nedeniyle, pencereler de yoğunlaşmaktadır (Çelik, 2008). Özellikle üç katlı ve büyük olan evlerde alçak tavanlı kışlık odaların yer aldığı ara katlara da rastlanmaktadır (Aklanoğlu, 2002: 2010). Genellikle kışlık olarak kullanılan bu katta bulunan dolap ve ocaklar diğer katlara nazaran daha basittir ve mutfak da bu katta yer almaktadır. Bazı evlerde ara kata ana merdiven dışında başka bir merdivenle de ulaşılmaktadır (Aksulu, 2001'den aktaran Köse, 2011). Tüm bu özelliklerin yanısıra, Beypazarı'nda mahremiyete önem veren ailelerin evlerinde haremlik ve selamlık

43 "Guşgana"; evlerin çatı katlarında yer alan bir nevi cumba gibi işlev gören seyirlik mekanı.

ayrımı da vardır. Bu düzen daha çok zengin evlerinde görülmektedir. Hatta bazı evlerde haremlik ve selamlık girişleri farklı katta iki ayrı sokaktan sağlanmıştır.

Beypazarı evlerinde de önemli bir işlevi olan odalar, geniş aile yapısından dolayı, her ailenin oturma yatma, yıkanma, yemek yapma ve yeme gibi tüm ihtiyaçlarını karşılayacak donatıda teçhiz edilmiştir. Odalarda sedir, dolap, raf, lambalık gibi ahşap birimler bulunmaktadır (Aklanoğlu, 2002; Gültekin, 2007). Tavanın da dahil olduğu odalarda bulunan ahşap birimler, genel olarak sade özelliktedir (Aklanoğlu, 2002; Gültekin, 2007) (Şekil 2.54). Bu elemanların her birinin görüldüğü oda, başodadır. Odalar arasında önemli bir işlev farklılığı görülmemesine rağmen, mevsimlere göre kullanım farklılıkları vardır. Kış ve yaz odası olmak üzere ayrılan odalardan kış odası, evin en korunaklı kısmı olan asma veya orta katta yer almaktadır. Genellikle tavanları alçak, kapı ve pencereleri korunaklı, döşeme ve tavanları geçirimsizdir. Yaz odaları ise; serin, rüzgarlara açık yönlerde, köşelerde konumlandırılarak boyutları daha geniş, yüksek tavanlı ve büyük pencerelidir (Aksulu, 2001'den aktaran Köse, 2011).

Şekil 2.54. Bugün müze olarak işlev gören bir evin oda dolaplarının görünümü.

Beypazarı-Ankara (12.11.2017).

Odalardan sonra evin en kullanılan birimi sofalardır. Odalara geçişlerin sağlandığı mekanlar olan sofalar; özellikle yazın oturma, dinlenme, toplanma gibi işlevlere sahiptir. Sofalar, bulundukları katlara göre işlev kazanmışlardır. Üç katlı evlerde taşlıktan ahşap bir merdivenle ulaşılan ve orta katlarda bulunan sofalar, orta mekan olarak kullanılmakta ve mekanlar arasında da bağ kurmaktır (Şekil 2.55). Evin son katında yer alan esas sofa ise

geniş ailelerin düğün, nişan, ölüm gibi özel günlerinde bir araya geldiği mekan olmuştur (Şekil 2.56).

Şekil 2.55. Ara katta yer alan sofanın görünümü.

Beypazarı-Ankara (12.11.2017).

Şekil 2.56.Üst katta yer alan esas sofanın görünümü.

Beypazarı-Ankara (12.11.2017).

Beypazarı'nda Osmanlı Dönemi'nden (1800'lü yıllar) günümüze ulaşan, Türk kültür ve tarihini yansıtan yaklaşık 3000 adet geleneksel ev bulunmaktadır. İlçede evlerin çoğunluğunun yarı ahşap olması nedeniyle 1869'dan 1953 yılına kadar yedi büyük yangın görülmüş ve toplam 1200 civarında ev yanmıştır. Her seferinde dışarıdan özellikle

Safranbolu'dan gelen ustalarla beraber çalışılarak evler yenilenmiş ve (Hocaoğlu, 2016: 223) günümüze ulaştırılmaları sağlanmıştır. Sit alanı içinde ve koruma altında olan bu evler, günümüzde orijinal haline sadık kalınarak ve resmiyete uyarak restore edilmektedir. Böylece kültürel miras değer olan bu evler koruma ve restorasyon sayesinde geleceğe taşınmaktadır (Beypazarı Belediyesi, 2018).

Beypazarı'nda geleneksel mimarinin turistik bir ürün haline dönüşmesinde, sanayi sektörünün gerileyerek, halkın ekonomik ihtiyacına cevap verememesi etkili olmuştur. Nitekim, 1970'li yıllarda Türkiye'nin kamyon karoseri sanayisinin merkezi olarak ünlenmiş olan Beypazarı, talebin azalması sonucu, gelir sağlayabileceği farklı alanlara doğru yönünü kaydırarak (Aydoğan, 2005), turizm için potansiyel değer olan geleneksel mimarisini turizmde pazarlama sürecine girmiştir. Kuşkusuz bu süreçte Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Beypazarı Belediyesinin önemli katkıları olmuştur. 1995 yılına gelindiğinde Kültür Bakanlığı tarafından tarihi evlerin bulunduğu Alaaddin Sokak'ta 13 evin cephesinin yenilenmesini içeren "Sokak Sağlıklaştırma Projesi" hayata geçirilmiştir. İlerleyen yıllarda ise (1999 yılında) Belediye Başkanlığı, Beypazarı evlerini koruma ve kültürünü yaşatma kararı alarak kentte yeni bir vizyon oluşturmuştur.[44] Bu vizyon çerçevesinde kısa bir süre içinde tarihsel ve kültürel özelliklerin korunması ile kent kimliğinin vurgulanması ve turizmin geliştirilmesine yönelik girişimler başlatılmış, yerel ekonomi de turizm sektörünün gelişmesine bağlı olarak canlanmaya başlamıştır. Tarihi evlerin restorasyonu ile de bu süreç devam etmiştir. Bunlara ek olarak; halkın ilçenin sahip olduğu potansiyellerin bilincine varması ve turizm konusunda farkındalık yaratma çalışmaları da sürece önemli katkılar sunmuştur (Eceral ve Özmen, 2009; Türkan, 2013; Kervankıran, 2014).

Beypazarı'nda 2008 yılına gelindiğinde ise artık 550 tarihi ev restore edilmiş ve 283 bina tescil edilmiştir. Evlerin dış kısımları restore edilerek iç kısımları ev sahiplerine bırakılarak bu kişilerin projeye katkıda bulunmaları ve evlere de sahip çıkmaları sağlanmıştır (Takano, 2008; Hocaoğlu, 2016). Restore edilen bu evlerin bir kısmı müze, otel, yöresel yemeklerin yapıldığı lokanta olarak değerlendirilmiştir.[45] Ayrıca, kurum

[44] Bu yoğun koruma hareketine rağmen turizmi geliştirme eylem planı sadece kendi kaynaklarını kullanarak düzenleme yapan Beypazarı belediyesine aittir (Kara, 2011).

[45] Beypazarı'nda bulunan Tarihi evlerin birçoğunda halk kendisi ikamet etmektedir. Bu evlerin %10'u turizme hizmet etmektedir. Ayrıca yapılan tüm restorasyon, iyileştirme ve inşa faaliyetleri aslına uygun olarak geleneksellik bozulmadan gerçekleştirilmektedir (Beypazarı Belediyesi, 2018).

yapılarına, sokak mobilyalarına, dolmuş duraklarına, trafolara, çöp kutularına dahi, tarihi ev görünümü kazandırılarak, Beypazarı evlerinin turizmin sembolü olmasına katkı sunulmuştur (Takano, 2008). Bu çalışmalara ev sahipleri kadar esnafın da destek vermesi, yapılan çalışmalardan hızlı sonuç alınmasını sağlamıştır. Tarihi evlerin bulunduğu mahallelerde yaşayanlara, özellikle de kadınlara, üretimlerini turistlere pazarlayabilmelerini sağlamak üzere belediye tarafından sergi açma imkanı da sağlanmıştır (Kervankıran, 2014: 139). Böylece geleneksel meskenlerin etkisi ile gelişen turizm sayesinde kadınların iş dünyasına katılımları sağlanmış ve evlerde hane halkı geliri son yıllarda artmıştır (Öter ve Ünal, 2011). Günümüzde 700'ü doğrudan, 1500'ü dolaylı olmak üzere, toplamda 2200 girişimci ev kadınının bulunduğu (Beypazarı Belediyesi, 2018) (Şekil 2.57). Beypazarı'nda turizmle bağlantılı olarak yeni iş kolları, el sanatları, hizmet endüstrisi kolları, hediyelik eşya alışverişi, yiyecek-içecek işletmeleri de ortaya çıkmıştır (Uslu ve Kiper, 2006; Öter ve Ünal, 2011).[46]

Şekil 2.57. Kendi yaptığı ürünleri pazarlayan bir kadın girişimci.

Beypazarı-Ankara (12.11.2017).

Beypazarı'nda geleneksel mimari ile gelişen turizmin gelişmesi ve çeşitlenmesinde bir diğer önemli faktör, yörenin kimliğinin ön plana çıkarılması olmuştur. Bu çerçevede, Beypazarı Belediyesi'nin önemli çaba ve girişimleri olmuştur (Eceral ve Özmen, 2009).

[46] Beypazarı Ticaret Odasına kayıtlı 493 şirketin, 117'si turizmle bağlantılıdır (Tatar ve Köroğlu-Armatlı, 2017).

Belediye, turizme hizmet verilebilecek hemen her alanda kurslar açarak, özellikle gençler ve kadınları eğitme ve bilgilendirme yoluna gitmiştir.

Tüm bu girişimlerin etkisiyle, 1999 yılında 2501 olan turist sayısı, 2008 yılına gelindiğinde olağan dışı bir artış ile 370 000 kişiye ulaşmıştır (Eceral ve Özmen, 2009). Bu süreç içerisinde Belediyenin girişimleri ile özel sektör, kamu ve üniversitelerin işbirliği sağlanarak, çok sayıda kurum ve kuruluştan yardım ve destek alınmıştır. Medyanın gösterdiği ilgi ile yerel yöneticiler önemli bir tanıtım kampanyasını da başarı ile yürütmüşlerdir (Eceral ve Özmen, 2009; Beypazarı Belediyesi, 2018). Etkili tanıtım kampanyaları sonucunda yöreye gelen turist sayısında önemli artışlar olmuş ve yerel yönetim ile yerel toplum, turizmin yörelerine sağladığı faydanın farkına vardıklarında tarihi evlerin yenilenmesi ile başlayan süreç bir ekonomik kalkınma girişimine dönüşmüştür (Kervankıran, 2014: 139). Buna ek olarak, 2009 yılında turizm hedefi yılda 1 000 000 yerli ve 100 000 yabancı turist olan Beypazarı'nda (Çetin, 2009: 19), günümüzde bu hedefe yaklaşılmıştır (Tablo 2.2).

Tablo 2.2. Beypazarı'na yıllara göre gelen turist sayısı.

Yıl	Kişi Sayısı	Yıl	Kişi Sayısı	Yıl	Kişi Sayısı
1999	2501	2004	150 000	2009	400 000
2000	3980	2005	200 000	2010	670 000
2001	7646	2006	250 000	2012	950 000
2002	40 000	2007	300 000		
2003	100 000	2008	370 000		

Kaynak: Öztürk (2013); Hocaoğlu (2016).

1990'lı yıllardan itibaren başlayan ve yılın her ayında turizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği Beypazarı'na gelen turistlerin % 90'ı, tarihi evleri ve Beypazarı'nın yaşayan kültürünü ziyaret etmek amacıyla gelenlerden oluşmaktadır. Diğer %10'luk kısmı ilçenin doğal güzelliklerini ve yerel ürünlerini görmek için gelmektedir. Genellikle günübirlik ve gruplar halinde, her yaştan ve Türkiye'nin daha çok büyük şehirlerinden gelen turistler, eğitim düzeyi yüksek bilinçli ziyaretçilerdir (Takano, 2008; Beypazarı Belediyesi, 2018). Bu ziyaretçiler aracılığıyla Beypazarı'nın ve geleneksel mimarinin tanıtımına katkı sunulduğu için gelen turist sayısı her geçen yıl daha da artmaktadır.

Osmanlı döneminden kalma geleneksel evlerinin restorasyonu ile toplumsal ortaklık konusunda Türkiye'de nadir rastlanan bir girişimi başlatan (Kervankıran, 2014: 139) Beypazarı, bu yıllarda aldığı kararlar ve uygulamaya koyduğu planlarla kültür turizmi konusunda büyük gelişmeler kat etmiş, hatta bu alanda "yerel ekonomik kalkınma modeli" olarak uluslararası etkinliklerde örnek gösterilmeye başlanmıştır (Aydoğan, 2005). Böylece Beypazarı iç turizmde adından başarıyla söz edilen bir kent durumuna geldiği (Kervankıran, 2014: 139) gibi, 2000'li yılların başına kadar sürekli göç veren şehir, turizm sayesinde günümüzde göç alan ve işsizliğin neredeyse sona erdiği bir kent durumuna gelmiştir (Aydoğan, 2005).

Geleneksel mimarisini turistik ürüne dönüştürmeyi başaran Beypazarı, meskenlerini korumanın yanında geleneksel değerlerini de yaşatarak turizme dahil etmeyi başarabilmiştir. Kendine has kültürel değerlerini ve yerel kimliğini, el sanatları ve gastronomi aracılığıyla, turizmde pazarlayarak markalaşmıştır. Ayrıca turizm sayesinde geleneksel olan somut değerlerini koruduğu gibi somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) değerlerini de koruyarak günümüze ulaştırmayı başarmıştır.[47] İlçede bulunan bütün kültürel değerleri turizm ile entegre ederek, birbirlerini tamamlayacak şekilde turistin hizmetine sunmuştur. Geleneksel meskenlerle başlayan turizm hareketi, diğer kültürel değerlerin keşfine, bunun sonucu olarak turizmin çeşitlenmesine ve ekonominin gelişimine katkı sağlamıştır.

Safranbolu: Ülkemizin önemli kültür turizmi merkezlerinden biri olan Safranbolu; Batı Karadeniz'de yer alan Karabük ili'nin bir ilçesidir. İl merkezine 8 km uzaklıkta (rakım ort. 500 m) ve günümüz nüfusu 65 350 (TUİK, 2018) kişi olan ilçenin güney batısında Karabük il merkezi, güney doğusunda Ovacık (Karabük), doğusunda Araç (Kastamonu), batısında Yenice (Karabük), kuzeyinde Ulus (Bartın) ve Eflani (Karabük) yer almaktadır (bkz. Şekil 2.48).

Yerleşim geçmişi günümüzden yaklaşık olarak 4000 yıl öncesine uzanan Safranbolu'nun, 4. yüzyılın başlarında İpek Yolu sayesinde farklı üretim ve tüketim merkezleri ile bağlantı kurması ve uzak çevreler ile ilişkilerinin gelişmesi giderek önemini artırmıştır. 14. yüzyıldan itibaren Türklerin hâkimiyeti ile kentleşme sürecine giren şehir (Emiroğlu, 1981: 49), 18. yüzyılda Asya-Avrupa arasındaki Kuzey Anadolu Ticaret

[47] Beypazarı'nda bulunan yaşayan müzede Beypazarı'nın SOKÜM değerlerini deneyimlemek mümkündür. SOKÜM değerleri; gösteriler, ritüeller, kutlamalar, el sanatları, şölenler vd'ni içermektedir (Çalışkan, 2013).

Kervan Yolu üzerinde önemli bir ticari merkez haline gelmiştir (Günay, 1981: 12) (Şekil 2.58). Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü dönemi boyunca ekonomik zenginliğin de bir merkezi haline gelen Safranbolu'da (Ceylan ve Somuncu, 2015-2016a), bu zenginlik meskenlerin ihtişamına da yansıyarak, Safranbolu evlerinin çevre yerleşmelerin evlerine göre daha üstün daha zevkli, sanatlı ve ustalıklı yapılar haline gelmesine neden olmuştur (Emiroğlu, 1981: 49; Hacısalihoğlu, 1999). Günümüzde bu evler sayesinde UNESCO dünya miras listesinde yer alan Safranbolu, geçmişinde tarım ve sanayi odaklı olan ekonomisinin ana kaynağını turizme çevirmeyi başarmıştır. Çünkü Safranbolu, dünya genelinde meskenlerini turizmde pazarlayan önemli bir turizm çekim noktası haline gelmiştir.

Şekil 2.58. Safranbolu'da ticari amaçlı inşa edilen bir kervansaray.

Cinci Hanı-Safranbolu-Karabük (11.11.2017).

Son yıllarda, yapıların tek tek korunması anlayışı yerine tarihsel yerleşmelerin, semtlerin bütünüyle korunmasının önem kazandığı bilinmektedir. Safranbolu, ülkemizde bir yerleşmenin tümüyle korunması konusunda en çok üzerinde durulan ve çeşitli çalışmalar yapılan bir şehirdir (Özgüç, 1988-1992). Bu itibarla, geleneksel kent dokusu, ahşap yığma evleri ve anıtsal yapılarıyla kentsel sit ilan edilerek, ülkemizdeki toplu korumanın gerçekleştirildiği ilk yerleşme olmuştur (Sözen, 2001: 166). Bu sayede, kentin mimari yapısı da fazla değişime uğramadan koruma sayesinde günümüze orijinal örneklerini ulaştırabilmiştir (Şekil 2.59).

Şekil 2.59. Geleneksel Safranbolu evlerinin genel görünümü.

Safranbolu-Karabük (11.11.2017).

Koruma sayesinde orijinal örneklerin günümüze ulaştığı Safranbolu'nun geleneksel evleri, çevre yerleşmelerdeki evlere göre daha ihtişamlı inşa edilmiştir. Bu duruma, Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte kentin ekonomik ve refah seviyesinin yüksek olması etkili olmuştur. Bu durum, kentte yaşayan Türk ve Rum tüccarların konutlarına yansımıştır. Ayrıca kentte büyük aile düzeninin egemen olması, ataerkil toplum yapısı, baba mesleğinin sürdürülmesi, ekonomide babanın söz sahibi olması gibi nedenler kentte hakim iş türlerinin ve mesleklerinin de kalabalık bir şekilde yürütülmesi, aile bireylerince desteklenme zorunluluğu, konutları paylaşanların sayılarının artması, oda, kat ve yüzölçümlerini de genişletmiştir (Emiroğlu, 1981: 49). Ayrıca kapalı ev içi üretim ekonomi modeline dayanan ataerkil aile yapısı Safranbolu evlerinin tasarım ilkelerini de etkilemiştir (Hacısalihoğlu, 1999; Sözen 2001; Bayazıt, 2014). Çünkü, bu sistemde yazın üretilenler bir sonraki yaza kadar tüketilmek zorundadır. Bu uzun korumanın gerçekleştirilebilmesi için evlerde özel havalandırma sistemleri geliştirilmiş ve özel mekanlar oluşturulmuştur (Sözen, 2001: 166).

Geleneksel Safranbolu evlerinin temel yapı malzemesi ahşaptır. Bu çevrede yapı malzemesi sağlayacak elverişli ormanların varlığı ve ağaç türlerinin ideal nitelikte olmaları, ahşap kullanımının yaygın olmasında etkili olmuştur (Emiroğlu, 1981: 49; Hacısalihoğlu, 1999). Kapı pencere, merdiven ve odalardaki dolaplar ve tavanlar da yerine göre süslenerek kullanılan ahşap, üst kat duvarlarında taş ve kerpiç malzemeyle birlikte kullanılmıştır. Zemin katlar ise arsanın yapısına uyacak şekilde taştan inşa edilmiştir

(Bayazıt, 2014: 1-3). Evlerin ahşap oturtma çatıları alaturka kiremit örtülü kırma ve beşik çatı tekniğinde inşa edilmiştir.

Genel olarak üç katlı olarak inşa edilen Safranbolu evleri, zemin kat, kışlık ara kat ve üst kattan oluşmaktadır (Şekil 2.60). Dışa tamamıyla kapalı olan zemin katta hayat, ambar, ahır, samanlık gibi yardımcı mekanlar yer almaktadır. Zemin katlarda bulunan 'hayat'tan ahşap bir merdivenle üst katlara ulaşılmaktadır (Şekil 2.61). Yaşam mekanlarını oluşturan üst katlarda; odalar, sofa, aşevi, tuvalet gibi birimler yer almaktadır. Bir ocaklı aşevinin yer aldığı ara katlar gündüz oturulan ve çalışılan katlar olup, üst katlardaki odalar ise daha çok yatak odası olarak kullanılmaktadır (Günay, 1999; Bozkurt ve Altınçekiç, 2013). Dış ve iç sofalı plan tipinin görüldüğü bu evlerde daha çok dış sofalı plan tipine rastlanmaktadır. İç sofalı plan tipi daha çok zenginlerin konaklarında tercih edilmiştir (Bozkurt ve Altınçekiç, 2013).

Şekil 2.60. Safranbolu'da geleneksel mimari görünümü.

Safranbolu-Karabük (11.11.2017).

Şekil 2.61. Katlar arasında bağlantı sağlayan ahşap merdiven.

Safranbolu-Karabük (11.11.2017).

"Tarihi ve Geleneksel Mimariye Sahip Türkiye Evi"ni temsil eden, Safranbolu evlerinde anne-baba, nine torun ve evlatların yanında hala, teyze, amca gibi yakınlarında birlikte yaşadığı geniş aile modeli görülmektedir. Hatta zengin aileler ev işlerinde yardımcı olacak kız evlatlarda edinmişlerdir. Bu nedenle bu evlerde oda sayısı genelde 3 ila 8 arasında değişmektedir (Günay, 1999; Sözen, 2001). Odalar Safranbolu evlerinde de en önemli birimlerdir. Her oda evli bir çifti barındıracak özellikte tasarlanmıştır. Büyük bir çoğunluğu aynı özelliğe sahip olan odalarda oturulabilir, yatılabilir, yıkanılabilir, yemek yenilebilir ve hatta yemek pişirilebilir. Ancak, mutfak olarak yapılan aşevi odası gibi kullanılış bakımından bazı ayrıcalıkları olan odalarda vardır (Günay, 1999). Odalar eyvanlarla birbirlerinden ayrılırlar. Bu geniş aile yapısı içindeki çekirdek ailelere birer ayrı "yaşama birimi" verilerek tüm yaşam gereksinimlerini bu odalar içinde karşılamaları beklenmektedir. Bu özellikler geleneksel ataerkil aile yapısıyla ve yaşama biçimiyle ilgilidir. Aile yapısı ve ekonomik düzen çok uzun yıllar değişmediği için oda tasarımı da aynı kalmıştır (Bayazıt, 2014: 1-3). Odalarda dolap/yüklük, gusülhane, raflar, ocak, sedir gibi statik unsurlar yer almaktadır. Odalarda yer alan kapı, pencere, dolap, tavan gibi ahşap kısımlar, dekoratif özellik kazanmıştır (Şekil 2.62; 2.63; 2.64).

Şekil 2.62. Odanın genel görünümü.

Safranbolu-Karabük (11.11.2017).

Şekil 2.63. Odada dolapların görünümü.

Safranbolu-Karabük (11.11.2017).

Şekil 2.64. Tavan ve duvarların birlikte görünümü.

Safranbolu-Karabük (11.11.2017).

Odalardan sonra işlevsellik açısından en önemli mekanlar sofalardır. Safranbolu evinde sofa, çoğu kez birçok başka işlevi de barındıran bir mekândır. Sofa, ev içi yaşamın odağını oluşturur ve genellikle oturma mekânıdır. Tüm aile günün büyük bir bölümünü burada birlikte geçirmektedir. Sofanın bütünüyle odalar tarafından çevrelenmesi bu mekânın ışık almasını engellediği için odalar arasında yer alan ve pencerelerle dışa bakmayı sağlayan eyvanlar kullanılmıştır (Bayazıt, 2014: 1-3) (Şekil 2.65).

Şekil 2.65. Sofadan bir görünüm

Safranbolu-Karabük (11.11.2017).

Safranbolu'da mahremiyete önem veren ailelerde haremlik ve selamlık ayrımı vardır. Bu düzen daha çok zengin evlerinde görülmektedir. Hatta bazı evlerde haremlik ve selamlık girişleri farklı katta iki ayrı sokaktan sağlanmıştır. Haremlik odaları sokağa bakıyorsa pencereleri kafesli yapılmıştır. Eve misafir geldiği zaman, haremlik ve selamlık arasında yemek servisleri özel biçimde tasarlanmış dönme dolaplarla yapılmaktadır (Günay, 1999; Sözen, 2001) (Şekil 2.66). Safranbolu evlerinde selamlıklar, erkeklerin mekânı olup, aynı zamanda iş görüşmelerinin yapıldığı ve önemli misafirlerin de ağırlandığı mekanlardır (Bayazıt, 2014: 1-3).

Şekil 2.66. Dönme dolabın haremlik bölümünden görünümü.

Harem ve selamlık arasındaki duvara yerleştirilen ve bir mil etrafında dönen bu dolabın raflarına konan yiyecek kapları, dolap elle çevrildiğinde öbür bölüme iletilmektedir. Safranbolu-Karabük (11.11.2017).

Safranbolu evlerinin bir özelliği de bazı evlerin içinde havuz bulunmasıdır. Günümüze birkaç örneğinin ulaştığı bu örneklerde havuzlar, evin zemin katlardaki başodasında veya bahçede yer alan selamlık köşklerinde yer almaktadır. Kare veya dikdörtgen biçiminde insan boyu derinliğinde olan havuzlar, kaynak sularıyla doldurulmakta ve taşan sularla, bahçeye yönlendirilmiş gider sistemi sayesinde bahçeler sulanmaktadır (Şekil 2.67).

Şekil 2.67. Havuzlu başodadan bir görünüm.

Asmazlar Konağı-Safranbolu-Karabük (11.11.2018).

Günümüzde Sit alanı içinde orijinal haline sadık kalınarak restore edilen bu evler, sit alanı dışında da orijinal örneklerine benzetilerek inşa edilmektedir (Safranbolu Turizm Danışma Bürosu, 2017). Böylece kültürel miras değer olan bu evler korunarak geleceğe taşınmaktadır.

Koruma sayesinde turizme kazandırılan geleneksel Safranbolu evlerinin korunmasında 1937 yılında açılan Karabük Demir Çelik Fabrikası'nın önemli etkileri olmuştur. Nitekim fabrikanın açılması ile nüfustaki yaşanan değişim, Safranbolu'daki geleneksel mimarinin korunmasını gerekli kılmıştır. Bu terselme sayesinde Karabük doğmuş Safranbolu'da korunmuştur (Emiroğlu, 1981: 49). Çünkü; Karabük'e gelenlerin bir kısmı kentte konut bulamayınca Safranbolu'ya yerleşmiştir. Bu dönemde yerel halk, tarihi evlerini dışarıdan gelenlere satarak Safranbolu'nun yeni yerleşim alanında yapılan apartmanlara taşınmıştır. Böylece, 1975'li yıllara gelindiğinde Safranbolu evlerinin çoğu satılmış ve yeni kullanıcıları konutların asıl dokusunu değiştirmeye başlamıştır. Bu durum dönemin yerel yönetiminin harekete geçmesine ve koruma girişimlerinin başlamasına neden olmuştur (Ceylan ve Somuncu, 2015). Bu girişimler, koruma ile birlikte, geleneksel mimarinin tanınmasına ve turizme kazandırılmasına atılan ilk adımlar olmuştur. Çünkü;

Bu yıllarda İTÜ Mimarlık Fakültesi ve Safranbolu Belediyesi'nin işbirliği ile "1975 Yılı Avrupa Mimari Miras Yılı" etkinlikleri Safranbolu'da yapılmıştır. Takip eden yıllarda ise "kentsel sit kararı" çıkarılmış ve Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Kültür

Bakanlığı, konak ve çarşıların restorasyonlarında öncülük etmişlerdir. 1976 yılında, TRT'de Süha Arın'a "Safranbolu'da Zaman" adlı belgeselin çektirilmesi, 1992'te Safranbolu Meslek Yüksek Okulu bünyesinde Restorasyon bölümünün açılması, 1994'te Safranbolu'nun UNESCO tarafından Dünya Mimari Miras Listesine alınması, 2003'te Rodos'ta yapılan "Avrupa Tarihi Kentler Birliği" toplantısında "En İyi Korunan Yirmi Şehir" listesi içinde yer alması (Özdemir, 2011; Düzgün ve Acar, 2016), bunlara ek olarak Safranbolu Meslek Yüksekokulu'nda 2012 yılından bu yana Safranbolu'da Ahşap Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi açılarak, ahşap yapıları koruyabilmek amacıyla restorasyon projeleri sağlaması (Öztürk, 2013), Safranbolu'nun miras niteliğindeki eserlerinin korunmasına ve tanıtımına ciddi katkı sağlamış olaylardır. Bu girişimler sayesinde kültürel miras kaynaklı turizmin başladığı Safranbolu'da, geleneksel meskenler de korunarak turizmin gelişmesine ve çeşitlenmesine imkan vermektedir.

Ayrıca coğrafi konumunun gereği Batı Karadeniz'in önemli bir turizm merkezi durumundaki Amasra'nın güzergâhında oluşu Safranbolu'nun turizmine katkı sağlamıştır. Yine Ankara ve İstanbul'a olan yakınlığı ve ulaşım imkânları, turizmin Safranbolu'da gelişmesini desteklemiştir (Özdemir, 2011). Bunlara ek olarak festival ve etkinliklerle de Safranbolu'da turizmin gelişimine ve meskenlerin tanıtımına katkı sağlanmaktadır. Bunlardan Mimarlık Değerleri Haftası, Ahşap Evler Sempozyumu, Avrupa Konseyi, Dünya Miras Şehirleri Organizasyonu (OWCH)'nun düzenlediği, Avrasya Uluslararası Kültürel Turizm Semineri, birkaçını oluşturmaktadır (Öztürk, 2013).

1976 yılında koruma statüsü kazanan Safranbolu'da, 1985-1988 yıllarından itibaren meskenlerin restorasyon çalışmalarına başlanmış ve 1990'lı yıllar itibariyle turizm hizmetlerinde kullanılmaya başlanmıştır. Bugüne kadar kentte bulunan yaklaşık 2000 geleneksel Osmanlı sivil mimarisinin 1107 tanesi koruma altına alınmıştır. Mevcut geleneksel meskenlerin bugün itibariyle önemli bir kısmı turizmde aktif olarak hizmet vermektedir. Bunun çoğu da konaklama amaçlıdır. Toplam 153 meskenin 130'u otel ve pansiyon, 3'ü müze ve 15'i cafe-restaurant'dır. Konaklamada kullanılan geleneksel meskenlerin toplam yatak kapasitesi ise 2050'dir (Safranbolu Turizm Danışma Bürosu, 2017) (Şekil 2.68).

Şekil 2.68. Turizme hizmet eden bir konak.

Asmazlar Konağı-Safranbolu-Karabük (11.11.2017).

Günümüzde Safranbolu'da geleneksel meskenlerinde etkisiyle gelişen turizm aktivitelerine katılanların yüzde seksenlik kısmını yerli ziyaretçiler oluşturmaktadır. Özellikle hafta sonları, yaz ayları dini ve milli bayramlar gibi belirli günlerde turizmde yoğunluk yaşanmaktadır. Nitekim Safranbolu'da konaklama yapan yerli ve yabancı ziyaretçi sayısı 1995 yılında toplamda 30 273 kişi iken, bu sayı 2014 yılı sonunda 263 444'e ulaşmıştır (Tablo 2.3). Diğer bir deyişle, 19 yıl içerisinde Safranbolu'da konaklama yapan ziyaretçi sayısı 8.7 kat artmıştır. Konaklama yapanlardan çok daha fazla sayıda kişi, günübirlik olarak alanı ziyaret etmektedir. Özellikle hafta sonu ve yaz aylarında özel araçlarıyla gelen günübirlikçilerin sayısı oldukça fazladır. Günübirlik olarak alana gelen ziyaretçilerin giriş çıkış kaydının alınamaması, alanda görülen ziyaretçi yoğunluğunun tam olarak ortaya konulamamasına neden olmaktadır. Konaklama yapanların dışında, tur operatörleri ve sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği gezi turlarıyla alana gelen günübirlikçi ziyaretçi sayısı, her geçen gün artmaktadır. Günübirlikçi olarak gelen bu kişiler, konaklama yapanlarla birlikte düşünüldüğünde alana gelen turist sayısı 600 000'e yaklaşmaktadır (Ceylan ve Somuncu, 2015: 781; 2016b).

Tablo 2.3. Safranbolu'ya yıllara göre gelen turist sayısı.

Yıllar	Yerli Turist	Yabancı Turist	Toplam
1995	27 644	2629	30 283
1996	38 750	2950	41 700
1998	40 488	9932	50 420
2000	57 261	5876	63 137
2001	55 215	8988	64 203
2004	78 485	13 610	92 095
2005	80 046	17 776	98 281
2010	138 121	22 619	160 740
2011	131 310	32 718	204 028
2012	183 701	38 681	222 382
2013	195 616	43 850	239 466
2014	209 843	53 601	263 444

Kaynak: Öztürk (2013); Kılıç ve Türkoğlu (2015); Ceylan ve Somuncu (2016b).

Günümüzde yüzbinlerce kişinin ziyaret ettiği Safranbolu'nun, kültürel miras değerlerine bağlı olarak gelişen turizme katılan turistler, profil olarak Türkiye turizm deneyiminden farklılık göstermektedir. Çünkü; Tayvan, Güney Kore, Japonya ve Çin gibi Uzak Doğu ülkelerinden gelen turistlerin çoğu özellikle geleneksel mimariyi ziyaret amaçlı gelmektedir. Zaten yerli olsun yabancı olsun gelen ziyaretçilerin geleneksel mimariyi görme eğilimi de %80 dolayındadır (Safranbolu Turizm Danışma Bürosu, 2017). Çoğunluğunu yerli ziyaretçilerin oluşturduğu turist kitlesinde, bireysel olarak gelen ziyaretçilerin daha çok genç yaşta ve üniversite mezunu olduğu, gruplar halinde gelen ziyaretçilerin ise ağırlıklı olarak orta yaş grubu ve üzerini temsil ettiği bilinmektedir. Bu ziyaretçilerden yerli olanlar çoğunlukla, İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerden gelirken, yabancı ziyaretçiler ise Çin, Tayvan, Güney Kore, Japonya gibi uzak doğu ülkelerinden çoğunlukla gruplar halinde, Avrupa ülkelerinden gelenler ise çoğunlukla bireysel olarak gelmektedirler (Safranbolu Turizm Danışma Bürosu, 2017).

Cumalıkızık: Bursa'nın doğusunda Uludağ'ın kuzey yamaçlarında yer alan Cumalıkızık, Bursa'nın Yıldırım ilçesine bağlı bir mahalle ve Bursa şehir merkezine 12 km uzaklıktadır (rakımı 340 m). 1300'lü yıllarda Oğuz boylarından Kızıklar'ın, kurduğu yedi Kızık Köyü'nden biri[48] olan Cumalıkızık'ın günümüz nüfusu 707 kişidir (TUİK, 2018). 1920-1922 yılları arasında Yunan işgali sırasında yanmaktan kurtularak, geleneksel

[48] Daha önce köy olan Cumalıkızık, 27.06.1987 tarihinde Bursa Büyükşehir Yıldırım ilçesi merkez ilçe konumuna getirilince Yıldırım ilçe merkezine bağlı mahalle statüsüne getirilmiştir. Cumalıkızık, Hamamlıkızık, Derekızık, Değirmenlikızık ve Fidyekızık bu güne kadar gelebilmiştir.

mimarisi ile geleneksel yaşamını da koruyan (Çetin, 2010; Perker, 2012) Cumalıkızık, 2014 yılında UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin 38. Dönem Toplantısı'nda "kültürel" kategoride "Dünya Miras Listesi"ne giren ve Bursa'nın özgünlüğünü koruyabilmiş en önemli kırsal mahallesidir (Çetin, 2010; Perker, 2012). Aynı zamanda organik sokak dokusu, özgün sivil mimari örneği konutları, tarihi camisi, hamamı, anıtsal çınarları ve sosyo-kültürel yapısı nedeniyle yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte önem taşıyan bir yerleşimdir (Perker, 2012). Cumalıkızık, Türkiye'de kırsal mimarlık mirasının korunması deyince de akla ilk gelecek örneklerdendir (Eres, 2016) (Şekil 2.69).

Şekil 2.69. Geleneksel Cumalıkızık evlerinin görünümü.

Cumalıkızık-Yıldırım-Bursa (07.07.2018). Foto. Kamile MANAV.

Su kaynakları bakımından zengin ve verimli topraklar üzerine kurulu olan Cumalıkızık'ın geçmişte ekonomisi bahçe tarımına dayanmaktadır. Hayvancılığın çok fazla gelişmediği mahallenin verimli topraklarında narenciye dışında her türlü meyve ve sebze yetiştirilmektedir (Çetin, 2010; Perker, 2012). Ancak, 1990'lı yıllardan sonra geleneksel meskenleri sayesinde gelişen turizm hareketlerine bağlı olarak Cumalıkızık köylülerinin ana gelir kaynağını artık turizm oluşturmaktadır (Eres, 2016) (Şekil 2.70).

Şekil 2.70. Geleneksel el sanatlarının da pazarlandığı hediyelik eşya standı.

Cumalıkızık-Yıldırım-Bursa (07.07.2018).

2200 yıllık geçmişi ile kültürel ve doğal zenginliğe sahip olan ve 1685 tarihli Vakfiye Belgesi'ne göre Orhangazi Vakfiyesine bağlı bir vakıf köyü olarak bilinen (Perker, 2012) Cumalıkızık'ın, tarihsel ve kültürel kimliğini koruyarak bugünlere ulaştırmasında, Osmanlı Döneminde uygulanan vakıf sisteminin önemli katkıları olmuştur. Çünkü, bu sistemde köylü çalışarak elde ettiklerinin vergi gelirlerini vakfa veriyor ve vakıfta köylünün ürettiğini satın alıyordu. Bu karşılıklı ilişkinin, mahalleliyi ekonomik olarak güçlü kılması (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2013: 38), 700 yıllık tarihe ve kültürel geçmişe sahip olan Cumalıkızık'ı ekonomik olarak güçlü kıldığı gibi mimarisine de yansımış ve gerek mimarisini gerek kültürel değerlerini en iyi şekilde muhafaza ederek günümüze ulaştırmasında etkili olmuştur (Şekil 2.71).

Şekil 2.71. Cumalıkızık'ta geleneksel bir ev örneği.

Cumalıkızık-Yıldırım-Bursa (07.07.2018).

Türkiye'de Osmanlı mimarisinin en güzel örneklerinden olan Cumalıkızık'ın geleneksel evleri, genellikle iki ve üç katlı olup inşası sırasında doğal ve yerel malzeme kullanılmıştır. Ağaç olarak yörede kestane ağaçlarının bol olması nedeniyle, ağırlıklı olarak kestane ağacı tercih edilmiştir. Zemin katları ahşap hatıllı yığma taş duvar ile inşa edilen evlerin üst katları kerpiç dolgulu ahşap iskelet sistemi ile inşa edilmiştir. Zemin katları parselin formuna uyacak şekilde ve (Özorhon ve Özorhon, 2014) genelde sıvasız olan evlerin, sıvalı olan üst katlarında ağırlıklı olarak çivit mavi rengi uygulanmıştır (Şekil 2.72). Bunun dışında ahşap malzeme; taban, tavan, çatılarda, merdiven, kapı, pencere, dolap ve yüklüklerde kullanılmıştır (Köşklük-Kaya, 2016). Evlerin ahşap oturtma çatıları alaturka kiremit örtülü kırma çatı tekniğinde oluşturulmuştur (Perker ve Akıncıtürk, 2011).

Şekil 2.72. Zemini yığma taş duvarlı ve üst katı çivit mavi boyalı bir evin görünümü.

Diriliş Konağı-Cumalıkızık-Yıldırım-Bursa (07.07.2017).

Avlulu ve bahçeli olarak inşa edilen bu evlerde, yüksek duvarlar iç yaşantı ile dış yaşantıyı birbirinden ayırmaktadır. Toprak veya doğal taş zeminli giriş katında mutfak, ahır, kiler, depo gibi mekanlara ve helaya yer verilmiştir (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2013: 30). Buna ek olarak zeytinciliğin yoğun yapıldığı günümüzde, evlerin alt katlarındaki ahırların yerini zeytin depoları almıştır (Sözen, 2001: 105). Farklı tarım faaliyetlerinin yanı sıra, çamaşır yıkama, yemek yapma, kışlık yiyecek hazırlıkları (salça, konserve, reçel) gibi günlük yaşamda gerekli olan pek çok eylem avluda gerçekleştirilmektedir (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2013: 30) (Şekil 2.73).

Şekil 2.73. Avlunun bir kısmının görünümü.

Cumalıkızık-Yıldırım-Bursa (07.07.2018).

Her katının ayrı bir işlevi ve kimliği olan (Özorhon ve Özorhon, 2014) geleneksel Cumalıkızık evlerinde, giriş katından ahşap merdivenle ulaşılan ve yüksekliği üst kata göre daha az olan ara katta, samanlık ve erzak deposu ve odalar yer almaktadır (Şekil 2.74). Basık tavanlı ve korunaklı olması nedeni ile buradaki odalar kış odası olarak kullanılmaktadır. Oda pencereleri üst katlara oranla daha küçük düzenlenmiştir. Odalarının genellikle sokağa cepheye yönlendirildiği ara katlarda çıkma bulunmamaktadır (Perker ve Akıncıtürk, 2011; Perker, 2012). Zeminden gelen nem ve zararlı böceklerden uzak olan bu katta doğal klimatik özelliği nedeni ile aynı zamanda kış için hazırlanan gıdalar, kurutulmuş meyve ve sebzeler de saklanmaktadır. Bursa'da ipek böcekçiliğinin yaygın olduğu 19. yüzyıl sonlarında bu katlarda ipek böceği yetiştirildiği de bilinmektedir (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2013: 30).

Şekil 2.74. Restorasyonu devam eden bir evin avludan yaşam katına uzanan ahşap merdiveninin görünümü.

Cumalıkızık-Yıldırım-Bursa (07.07.2018).

Geleneksel Cumalıkızık konutlarının üst katlarında ise yapının en nitelikli mekânları yer almaktadır. Ahşap bir merdivenle ulaşılan yaşama katı olan üst kat genel olarak dış sofalı plan tipinde ve daha çok yazlık olarak kullanılmaktadır. Bu katlar çıkmalarında olduğu katlardır (Şekil 2.75). Hayat olarak adlandırılan bu mekanda, farklı kotlarda sekiler bulunmakta, yazın yemek yeme, oturma ve erzak kurutma gibi eylemler gerçekleştirilmektedir. Hayata açılan odalar, tek başlarına birer hane niteliğindedirler. Her

oda ocağı, sediri, yıkanmalığı (yunmalığı) gömme dolabı ile gece yatılan ve gündüz ise gece serilen yatakların, toplanarak gömme dolaba kaldırılması ile oturma mekanı haline gelmektedir (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2013: 30).[49] Bu katlarda yer alan sofanın boyutları oda sayısı ve biçimlenişine göre değişmektedir (Perker ve Akıncıtürk, 2012). Evlerin bazılarında sofa hem odalar arası geçişi sağlamakta, hemde barındırdığı mutfak nişi ve sedirler ile çeşitli işlevlere yanıt vermektedir (Perker ve Akıncıtürk, 2011; Perker, 2012).

Şekil 2.75.Üst katta evin en iyi cephesine yerleştirilen 'hayat'tan görünüm.

UNESCO proje uygulama evi-Cumalıkızık-Yıldırım-Bursa (07.07.2018).

Cumalıkızık evlerinde mahremiyet kavramının cepheye yansıdığı görülmektedir. Dış cephelerde bulunan dışarıdan içerisinin görülmesini engelleyen ve aynı zamanda güneş denetimini sağlayan pencere kafesleri, yüksek avlu duvarları, alt katların masifliği, kapı tokmaklarının cinsiyete göre iki ayrı çeşitte oluşu bunun kanıtlarıdır. Cepheler, çıkmalı veya çıkmasız olarak çeşitlenmektedir (Şekil 2.76). Odalarda ve evin genelinde iç tezyinat açısından yalın, abartısız bir tutumun hakim olduğu söylenebilir. Ancak yer yer zengin ahşap işçiliğine ve detaylı süslemelere özellikle oda kapıları, yüklük, dolaplar ve tavan göbeklerinde rastlanılmaktadır (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2013: 30).

[49] Her ne kadar literatürde, Cumalıkızık evlerinin her odası bir ev gibi tarif edilse de gözlemlerimiz esnasında bu evlerin çoğunluğunun bu niteliklere uymadığını, odaların içinde sadece abdest almak için bir köşede yerden biraz yükseltilmiş ve adına "abdestlik" denen, bir nevi lavabo işlevi gören beton birimlerin varlığını ve içinde yıkanmaya uygun bölümü olan dolapların çokta yaygın olmadığını gözlemledik. Çünkü, burada hamam kültürünün yaygın olmasından dolayı banyo yapmak için de hamamlar tercih edilmiş ve bu sebepten odalar ona göre donatılmıştır (araştırmacının 07.07.2018 tarihli gözlem notu).

Şekil 2.76. Sokağa taşırılmış bir çıkma örneği.

Cumalıkızık-Yıldırım-Bursa (07.07.2018).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın belirlemiş olduğu turizm destinasyonları arasında yer alan Cumalıkızık, mevcut durumda kültür turizmi bölgesi olarak kullanılmaktadır. 1990'lı yıllarda bütüncül bir koruma girişimleriyle turizmin başladığı Cumalıkızık'ta günümüze kadar birçok yerel özel ve sivil toplum kuruluşları hatta uluslararası girişimler gerçekleştirilmiştir. Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca 1991 yılında Cumalıkızık'ın kentsel ve doğal sit alanı içinde yer alması, 1994 yılında üretilen Koruma Amaçlı İmar Planının hazırlanması, geleneksel mimarisine bağlı gelişen turizmde atılan en önemli adımlardır. 1997 yılına gelindiğinde, restorasyon çalışmalarının finanse edilmesi için Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Bursa Tophane UNESCO Gençlik Derneği ortaklığında, sosyal, kültürel ve ekonomik dokunun korunarak geliştirileceği ve geleceğe taşınacağı şekilde bir proje hazırlanmıştır (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2013: 303). 2007 yılına gelindiğinde ise Yıldırım Belediyesi ve Mimarlar Odası Bursa Şubesi, Bursa İl Özel İdaresi Cumalıkızık yerleşimini korumak, yaşatmak ve halkın ekonomik düzeyini yapılacak çalışmalarla iyileştirmek üzere 3. Binyılda Yaşayan Osmanlı Köyü–Cumalıkızık İşbirliği Protokolü'nü imzalamışlardır. Yine aynı yıllarda İtalya'da tanıtım haftası düzenlenmiştir. Bu girişimlerden ayrı olarak pek çok girişimler gerçekleştirilmiş ve festivallerde düzenlenerek (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2013) hem Cumalıkızık'ın bütünüyle korunmasına ve tanıtımına katkı sunulmuş hem de geleneksel mimari turizme kazandırılmıştır.

Cumalıkızık'ın geleneksel mimarisi ile birlikte tanınmasında ve turizme konu

olmasında TV dizilerinin de önemli bir etkisi olmuştur (Eres, 2016: 12-13). Çok sayıda film ve dizi çekiminin yapıldığı Cumalıkızık'ta, *Uzakta Bir Köy Var, Yeniden Doğmak, Osmancık, Ateşten Günler, Kınalı Kar ve Nasreddin Hoca filmleri vd.* (Çetin, 2010) gibi dizi ve filmler tanıtımda oldukça etkili olmuştur. Bu etkinlikler, 700 yıllık yaşayan kültürel mirası koruyarak gelecek kuşaklara aktarırken, yörenin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını da sağlamaktadır (Şekil 2.77).

Şekil 2.77. Kınalıkar dizisinin çekildiği konağın görünümü.

Bulanlar Konak-Cumalıkızık-Yıldırım-Bursa (07.07.2018).

1990 yılında koruma altına alınan Cumalıkızık mahallesinin evlerinin tamamı koruma altındadır. 2007 yılında başlayan restorasyon çalışmaları sayesinde neredeyse her ev için özenli bir yenileme projesi bulunmaktadır. İl özel idaresi, Yıldırım Belediyesi ve Mimarlar Odası Bursa Şubesi tarafından yürütülen "Üçüncü Binyılda Yaşayan Osmanlı Köyü Cumalıkızık" projesi kapsamında restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Günümüzde 180'i halen kullanılan ve 130'unun restorasyon gördüğü toplam 270 evin, 59 tanesi turizme kazandırılmıştır. Turizme kazandırılanların 1'i müze 3'ü butik pansiyon ve 55'i cafe-restaurant gibi yiyecek-içecek amaçlı hizmet veren işletme statüsünde hizmet vermektedir. Konaklama amaçlı kullanılanların yatak kapasitesi ise 100'dür (Cumalıkızık Mahalle Muhtarlığı, 2018) (Şekil 2.78).

Şekil 2.78. Zemin katı kafe olarak turizme hizmet eden bir evin dış görünümü.

Cumalıkızık-Yıldırım-Bursa (07.07.2018).

Tarihi kültürü ve doğası ile Bursa için orijinal alternatif turizm çevresi olabilecek potansiyele sahip olan (Gezici ve Salihoğlu, 2016) Cumalıkızık'a, günümüzde dünyanın ve Türkiye'nin çeşitli kesimlerinden günübirlik veya konaklamalı olarak yılda yaklaşık 350 bin kişi ziyaret amaçlı gelmektedir. Gelenlerin %25'ini Arap ülkeleri, İngiltere, Japonya, Kore gibi farklı ülkelerden gelenler oluşturmaktadır. %75'lik kısmını ise başta Bursa ve yakın çevrelerden gelen ve günübirlik ziyaretçilerin yanı sıra, İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerden gelen yerli turistler oluşturmaktadır (Cumalıkızık Mahalle Muhtarlığı, 2018).

Turizm doğru kullanıldığında, kültürel çeşitliliğin ve özgünlüğün korunması için bir araç olmaktadır. Çünkü yerel kimliğe ve özgünlüğe dayalı olup, yerel kalkınmayı ve yerel halkın yaşam kalitesini artırmaktadır. Cumalıkızık'ın özgün mimari dokusu ile kırsal ve kültürel turizm de karşılıklı olarak birbirlerini ivmelendirmiş ve yükseltmiştir. Son yıllarda turistik potansiyelinin hızlı artışı sonucunda Cumalıkızık'ın en önemli geçim kaynağı olan tarım da, turizme katkı sağlayan önemli iş kolu niteliğine bürünmüştür (Köşklük-Kaya, 2016: 31). Böylece, Cumalıkızık köylülerinin ana gelir kaynağını artık turizm oluşturmaktadır (Eres, 2016).

Cumalıkızık gibi çevrelerde gereken konu, turizmden gelir elde eden köy halkının köyün korunmasına özen göstermesidir. Son yıllarda geliştirilen koruma alanındaki uluslararası metinlerde de ana vurgu, "toplum için kültür varlıklarının değeri" ve "kültür

varlıklarının topluma anlaşılır şekilde sunulması" dır. Kuşkusuz Cumalıkızık kurulduğu günden beri vakıf sistemiyle o günün şartlarıyla korumayı gerçekleştirerek mimarisini bugüne ulaştırmayı başarmıştır. Bu haliyle Cumalıkızık örneği, bir köyün bütün değerleriyle kendi mekanında korunduğu ve açık hava köy müzesine dönüştüğü özel bir örnektir (Eres, 2016).

Safranbolu, Beypazarı, Cumalıkızık'ın köklü bir tarihi geçmişe sahip olmaları, coğrafi konumlarına bağlı olarak merkez şehirlere ve ticari yollara yakın olmaları, ekonomik açıdan gelişmeye elverişli olmaları, tarih ve ekonomilerinin birleşerek sağlam bir kültürel birikim oluşturması gibi nedenler, dönemlerinin daha ilerisinde meskenlere sahip olmalarında etkili olmuştur. İleriki zamanlarda bu meskenlerin geleneksel değer almaları ve halkında iştirak ettiği koruma yoluna gidilmesi bu meskenlerin turizmde yer almalarına neden olmuştur.

Ayrıca, bu çevrelerin doğal ve kültürel açıdan zengin olmaları, farklı tiplerde turizm faaliyetlerinin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Bu üç merkez var olan potansiyellerini geleneksel meskenleriyle birleştirmeyi başarmış ender yerleşmelerdendir. Bugün, her ne kadar bu çevrelere gelen turistlerin hepsi konaklama olarak geleneksel meskenleri tercih etmese ya da farklı amaçlarla gelseler de buraya gelenler mutlaka bu meskenleri ziyaret etmektedirler.

Günümüzde küreselleşme ve modernizmin etkisiyle giderek aynı görünümler kazanan çevrelere bir tepki olarak gelişen, miras değer niteliğindeki geleneksel-kültürel çevrelere karşı değerbilirliğin ve saygının arttığına ve turizm aracılığıyla da korunarak geleceğe taşındığına tanıklık edilmektedir. İnsan-kültür ve mekan etkileşimini en iyi şekilde yansıtan bu kültürel ekoloji örnekleri, geleceğe bir miras olarak turizm aracılığıyla taşınmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA SAHASINDA DÜĞMELİ EVLERİN COĞRAFİ BAĞLANTILARI VE DÜĞMELİ EVLERİN TEMEL MİMARİ, FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ

Coğrafi çevre şartları ile gelişen yöresel bir kültürün ötüştüğü çevrede dağılış gösteren 'düğmeli evler', özgün bir teknikle inşa edilmesi nedeniyle kültürel bir miras değerdir. Türkiye'de sadece Akseki-İbradı Havzasına özgü bir mimari geleneği temsil eden bu evlerin, temel mimari karakterini kolayca temin edilebilen ahşap ve taşın birlikteliğiyle oluşturulan ve hiçbir bağlayıcı malzeme kullanılmadan inşa edilen yapı tekniği oluşturur.

Yer seçiminden malzeme teminine, yapım aşamasından mimari karakterine, dahası işlevselliğine kadar her aşamasında, coğrafi ortam özellikleri ve koşulların yönlendirici ve şekillendirici etkisini bu evlerde belirleyebilmek mümkündür. Coğrafi koşullar altında ihtiyaçlara uyarlanmış olan bu evler, ekonominin geçim tipi tarım ve hayvancılığa dayalı olması nedeniyle eklentiye ihtiyaç duyulmadan, aynı çatı altında hem insanların hem de hayvanların barındığı mekanlar olmuşlardır.

Ancak, günümüzde koruma altında olmayan evlerin hemen hepsi, ilk kullanıcıların yerini yeni kullanıcıların alması ve yörede yaşam koşullarının da değişmesi ile mimari ve fonksiyonel değişimlere uğramıştır. Hatta çoğu evler yörenin göç vermesinden dolayı sadece yazlık kullanılan mekânlar haline gelmiştir. Ama bu durum negatif bir etki gibi görülse de 'düğmeli evlerin' orijinal örneklerinin günümüze ulaşmasında pozitif etki oluşturmuştur.

Sonuç olarak, orijinal örnekleriyle yöresel ekolojiye uyumun başarılı bir örneğini temsil eden bu evler, mimari teknikleriyle de tarihsel açıdan Anadolu meskenleri medeniyetine de ışık tutacak düzeydedir.

3.1. Araştırma Sahası

Akdeniz Bölgesinin Antalya bölümünde, "Dağlık Akseki Çevresi"nde (Erol, 1993) yer almaktadır. 2568 km^2 (Akseki 1293, İbradı 1275 km^2 dir) yüz ölçüme sahip ve tümüyle

Manavgat Çayı Havzasına giren Akseki ve İbradı ilçeleri, aynı zamanda Antalya'nın rakımı en yüksek ilçeleridir (İbradı 1050 m Akseki, 1030 m).

Antalya'nın kuzey doğusunda kalan (37° 03 kuzey paralelleri, 31°47' 23 doğu boylamları arasında) Akseki'nin; batısında Manavgat ve İbradı, doğusunda, Ahırlı ve Bozkır (Konya), kuzeyinde; Seydişehir (Konya), güneyinde Manavgat ve Gündoğmuş ilçeleri yer almaktadır. Antalya'nın kuzey doğusunda kalan İbradı'nın (37° 05' kuzey paralelleri 31° 35' doğu meridyenleri arasında) ise doğu ve güneydoğusunda Akseki, güney ve batısında Manavgat, kuzeyinde Derebucak (Konya) ilçesi yer almaktadır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 Araştırma sahasının konum haritası.

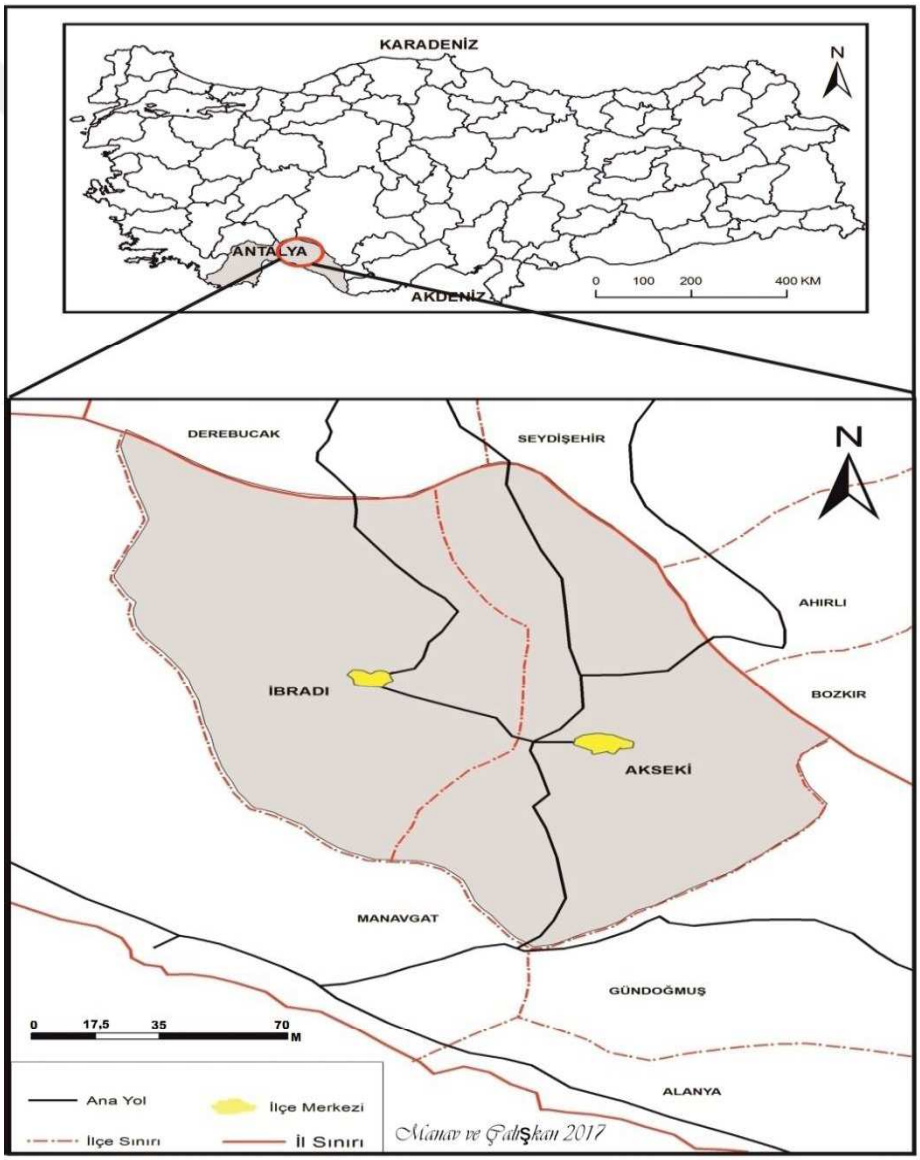

Kaynak: Manav ve Çalışkan (2017).

Öteden beri tarihi yolların güzergahında yer alan havzada bulunan Akseki'de ulaşım, bugün itibariyle Manavgat-Konya Karayolu (D-695) ile sağlanmaktadır. Akseki'nin Antalya merkeze uzaklığı 154 km Konya merkeze uzaklığı ise 160 km'dir. Antalya merkeze uzaklığı 166 km Konya merkeze uzaklığı 183 km olan İbradı'da ise ulaşım, Manavgat-Konya Karayolu (D 687) ile sağlanmaktadır. Ayrıca, araştırmaya konu olan Akseki ve İbradı'ya bağlı tüm mahalle yerleşmelerinin yolları dağlık ve engebeli olmasına rağmen asfalt olup yaz kış kullanılabilir durumdadır (Sarıkaya, 2015).

Tarihi: Akseki-İbradı Havzası antik çağlardan bugüne Anadolu'ya yerleşmiş çeşitli medeniyet kültür ve kavimlerin etkisi altında kalmıştır.[50] Tarihi yolların güzergahlarına bağlı olarak Akseki-İbradı çevresi, kıyı ve iç kesimlerin kesiştiği; kültürel bakımdan bir etkileşim alanına işaret etmektedir (Şekil 3.2).

[50] İbradı'nın 1990 yılına kadar Akseki ye bağlı kasaba olması ve geçmiş tarihlerde de genel olarak Akseki nahiye iken de ona bağlı kaza olması (zaman zaman Manavgat'a da bağlı kalmıştır), araştırma sahasının tarihini havza bazında ele almamızda etkili olmuştur.

Şekil 3.2. Anadolu'nun tarihi yolları haritası.

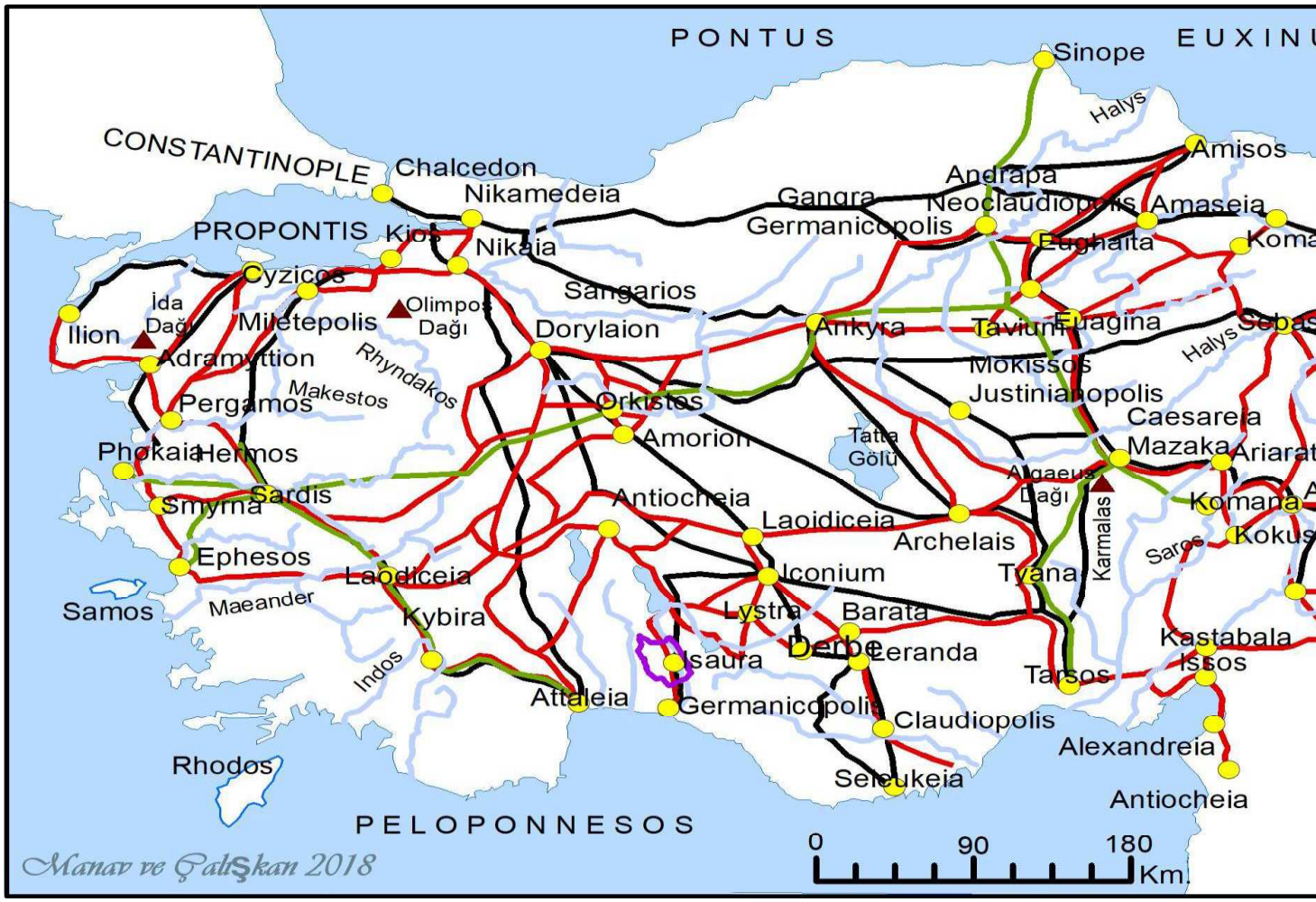

Kaynak: Ramsay (1960)'dan yararlanarak çizilmiştir.

Tarihsel dönemlerdeki adlandırılmasıyla Klikya, Pamfilya, Psidya İkonia bölgelerinin birbirine yaklaştığı bir çevrede yer alan Akseki ve İbradı'da çok farklı medeniyetlerin ve kültürlerin izlerine rastlanmaktadır (Erten, 1940; Ramsay, 1960: 366; Özkaynak, 1954; Özsait, 1980; Akurgal, 1998: 400; Sevin, 2001; Yıldırım, 2001; Texier, 2002: 19-20; Yılmaz ve Doğanay, 2015). Akseki-İbradı çevresi sırasıyla; Roma,[51] Selçuklu ve Osmanlı medeniyetini yaşamıştır (Bedel, 1967; Enhoş, 1974).[52] Bu medeniyet ve kavimlerin kanıtlayıcı izlerini, havzada bugüne ulaşabilmiş tarihi kalıntılarda,[53] yerleşme adlarında,[54] hatta yerleşmeleri meydana getiren meskenlerde bile görmek mümkündür. Çünkü, bu çevrede gelişen mesken mimarisinin geçmişten bugüne çok da değişmeden günümüze ulaşması ve geçmişte burada yaşamışların izlerini taşıması (İşkan ve Çevik, 2000) bunun göstergesidir.

Akseki-İbradı Havzasında Romalılar Dönemi'nde geniş sedir ormanlarının bulunduğu, bunların Roma İmparatoru Marc Antonius tarafından Cleopatra'ya armağan olarak verildiği ve bu bölge ormanlarındaki sedir ağaçlarının bu devirde büyük ölçüde tahrip edildiği antik kaynaklarda söz konusu edilmektedir. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra, gerek Mısırlılar, gerek Kıbrıs Kralı Piyer, özellikle kereste ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bu yöreyi ellerine geçirmeye çalışmışlar, ancak yörenin sarp olması onların bu emellerini engellemiştir (Gedik, 2008: 9; Yurt Ansiklopedisi, 1981: 793). Ayrıca, bu dönemde gemi inşaatında kullanılan kerestenin bir kısmı da bu çevreden karşılanmıştır. Roma'nın çöküşü sonunda yavaş yavaş ekonomik önemini yitiren Side Antik Kenti, 7-8. yüzyıllarda Arap donanmasının saldırıları ile karşı karşıya kalmıştır. Bu yıllarda, Akseki ve yöresinde bulunan bu küçük kentler, kendilerini Araplara karşı Side ile birlikte savaşmak zorunda hissetmişlerdir. Bu dönemde Arap akınları ancak; Erymna, (Ormana) Etenna ve Gotenna (Menteşbey) kentlerini etkilemiştir. Bu akınlar sırasında tamamen yakılıp yıkılan Side kenti halkının bir bölümü, bugünkü Antalya kentine, diğer bir bölümü ise, gerek Arap akınlarından, gerek sıtma salgınından korunmak gayesi ile

[51] Havzada, Roma Döneminde önemli mevkilerde şehirler ve kuleler tesis edilmiştir (Süleymaniye, Bademli, Cevizli / Akseki; Ormana, Unulla / İbradı). Buralarda var olan tarihi ve arkeolojik kalıntılar, köprü ayakları bu durumun en canlı tanıklarıdır (Özkaynak, 1954: 23).

[52] Ayrıca; Hattiler, Hititler, Likyalılar, Lykonialılar, İsaurialılar ve Helenler diğerlerini oluşturur (Yıldırım, 2001).

[53] Roma devrinden Ormana köyü yakınındaki Erimna harabeleri, Selçuklulardan kalma İbradı' da Kargı Hanı, Osmanlılardan kalma, Okluk Hisarı sadece birkaçıdır (Bedel, 1967).

[54] Çevrede Helence, Luwive, İyonca, Hitit dillerine ait yerleşmeler vardır. Örnek olarak. Marulya (Akseki), İbradı (Aydınkent) Alakilise (Alaçeşme), Menariye (Minareli), Erymna (Ormana), Kilisa (Taşlıca), Gağras (Cevizli), Simyon (Süleymaniye), Bodamya (Bademli), Unulla (Ürünlü), bunlardan birkaçıdır (Yıldırım, 2001).

Akseki ve İbradı yörelerine göç etmek zorunda kalmışlardır (Gedik, 2008: 9; Yurt Ansiklopedisi, 1981: 793). Bu dönemde Side'nin önemini yitirmesi ve Alanya'nın Side'nin yerini tutmaya başlamasıyla, Akseki-İbradı Havzası Alanya'ya bağlanmıştır (Özkaynak, 1954: 26). Antalya'nın Selçukluların eline geçmesi ile de Alaiye (Alanya) Sinop gibi ehemmiyetli bir liman haline gelerek, kervanlar aracılığıyla şehrin ticari hayatı canlanmıştır. Daha sonra Alaiye'yi (Alanya) Konya'ya bağlayan yollar emniyet altına alınmış, Akseki-İbradı Havzasının da içinde yer aldığı güzergahta hanlar, kervansaraylar inşa edilmiştir. Bu dönem, Akseki-İbradı Havzasının ekonomik olarak güçlendiği ve ticaret yollarının işlerlik kazandığı dönem olmuştur (Özkaynak, 1954: 27-28).

Osmanlı yönetiminde Alanya ile birlikte on üç sancaktan biri olarak, Karaman Sancağına bağlanan Akseki-İbradı Havzası, Kıbrıs'ın fethinden (1571) sonra da kıyıya yakınlığı göz önünde tutularak Kıbrıs'a bağlanmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 794). Kıbrıs hakimiyetine girdiği sıralar ise havzanın sınırı Manavgat'a kadar uzamıştır (Özkaynak, 1954).

Tarihte birçok kez idari sınırları değişen Akseki-İbradı Havzası'nın bugünkü sınırlarının temelleri, 1872 yılında Akseki'nin Alanya'dan ayrılarak ilçe olması ile atılmıştır. Bu yıllarda, Gündoğmuş ilçesi civarı (Senir ma Düşenbe) Akseki'ye bağlanmış, İbradı'da civarındaki birkaç köyle birlikte Akseki'ye bağlı bir nahiye haline getirilmiştir. 1901 yılına gelindiğinde ise Akseki ve İbradı'dan alınan bazı köyler ile Manavgat İlçesi kurulmuş, bazı köyler de Seydişehir'e (Konya) verilmiştir (Bakırcılar ve Durgun, 2015: 329). 1936 yılına kadar Akseki'nin idari sınırlarında yer alan Gündoğmuş, Akseki'den ayrılarak ilçe olmuş (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 794) ve 1954'te Akseki'nin bazı köyleri Gündoğmuş'a verilmiştir (Özkaynak, 1954: 40). İbradı'nın 1990 yılında ilçe olarak Akseki'den ayrılması ve 2000 yılında, Akseki'nin 9 mahallesi ve Manavgat'ın 5 mahallesinin İbradı'dan ayrılarak kendi ilçelerine dahil olmaları ile Akseki-İbradı Havzası, bugünkü şeklini almıştır. Akseki-İbradı Havzası'nın günümüzde komşu olduğu Gündoğmuş ve Manavgat ilçelerinin havzaya sınır olan yerleşmelerinde[55] 'düğmeli ev' örneklerinin görülmesinin nedeni bu yerleşmelerin zamanında Akseki ve İbradı'ya bağlı yerleşme olmalarıyla açıklanabilir (bkz. Şekil 5.11).

Görüldüğü üzere çok köklü bir tarihsel geçmişe sahip olan havzada, savaşların da

[55] Manavgat'ın İbradı'ya sınır mahalleleri; Yaylaalan, Tilkiler, Sevinçköy, Kızıldağ ve Sırtköy, Gündoğmuş'un Akseki'ye sınır olan Serinyaka, Karaisa, Karabul, Güneycik vd., bu iki ilçenin özellikle sınır mahallelerinde 'düğmeli evler'e benzer örneklerin varlığı tespit edilmiştir.

etkisiyle yaşanan göçler ve yer değiştirmeler, yerel kültürlerle kaynaşmaya ve havzada kültürel zenginliğin birikmesine neden olmuştur. Bu kültürel zenginlikler gerek yaşamda gerekte buradaki meskenlerin şekillerinde kendini göstermiştir. Bu bakımdan tarihsel geçmişi zengin ve renkli çevreler aynı zamanda meskenleriyle de zengin çevrelerdir. Geçmişi hemen hemen bölgenin tarihiyle örtüşen 'düğmeli evler'in duvar tekniğine Anadolu'da yaşamış medeniyetlerin meskenlerinde de rastlanması (Şekil 3.3), bu kültürel etkileşim ve yer değiştirmelerin göstergesidir.

Şekil 3.3. Beycesultan (Denizli) Tabaka V. sarayında 'düğmeli evler'in duvar yapısına benzer hatıllı duvar yapısı (Kalkolitik Çağ M.Ö.5000-3000 yılları).

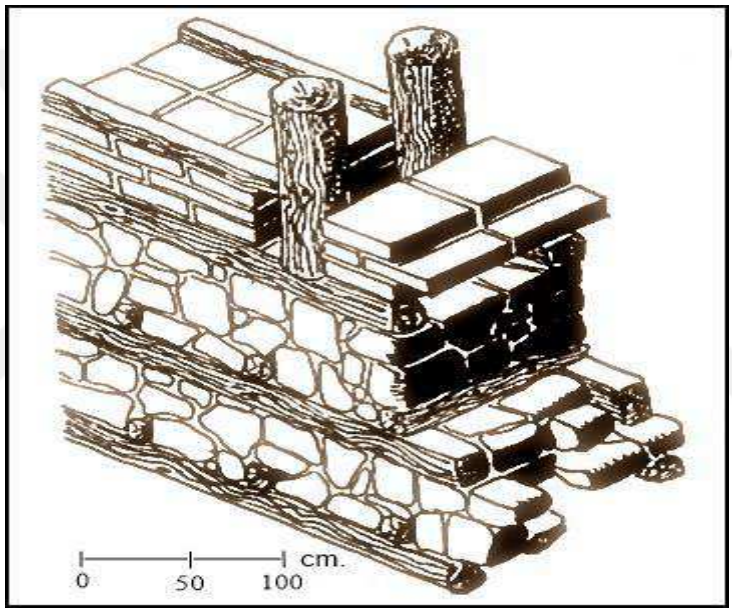

Hatılların amacı taşları tutmak olup, taş ve hatılları bağlamak için çamur kullanılmıştır (Naumann, 2007: 87-92). Burada duvar içinde ahşap malzeme hem yatay hem de dikey kullanılırken, 'düğmeli evler' de yatay kullanım söz konusudur.

3.2. Düğmeli Evlerin Coğrafi Bağlantıları

Akseki-İbradı Havzasına özgü mesken tipi olan 'düğmeli evler', içinde bulunduğu fiziki ve beşeri coğrafi çevrenin tesiriyle gelişmiştir. 'Düğmeli evler'in üzerinde fiziki coğrafya çatısı altında toplanan, jeolojik yapının, topoğrafyanın, iklim ve elemanlarının ve bitki örtüsünün etkisini bariz bir şekilde görmek mümkündür. Çünkü, 'düğmeli evler', yer seçiminden malzeme kullanımına, cephesel düzenlemeden, fonksiyonel birimlere kadar içinde bulunduğu doğal çevrenin fiziki şartlarına bağımlı olarak gelişmiştir. 'Düğmeli

evler'in özellikle yapı malzemelerinin seçilmesi, kuruluş yerlerinin belirlenmesi ve mekan üzerinde konumlanmasında bu şartların etkisi hissedilmektedir. 'Düğmeli evler'in yapı malzemelerinin seçilmesinde doğal şartlardan jeoloji ve bitki örtüsü, kuruluş yerlerinin belirlenmesinde topoğrafya ve iklimin, mekan üzerinde konumlanmasında yine iklimin rolü olmuştur. Özellikle inşasında kullanılan malzemenin en yakın yerden temin edilmesi, bulunduğu coğrafi çevreyi oldukça iyi temsil etmesinde en önemli etken olmuştur. 'Düğmeli evler'in uzun süre ayakta kalabilmesinin nedeni de içinde bulunduğu coğrafyanın ona sunduğu malzemelerle inşa edilmesindendir.

'Düğmeli evler' üzerinde, Akseki-İbradı Havzasında fiziki coğrafyanın tesiriyle gelişen ekonomi, kültür, gibi beşeri coğrafya faktörlerinin etkisi de görülmektedir. Bu etkiler; ailelerin çekirdek ya da geniş aile olmalarında, meskeni paylaşanların yaşam şekillerinde, ekonomiye katılım şekillerinde, oda ve kat sayısı gibi evin genişliğinde, iç mekânlarda süslemeler gibi birçok beşeri etki ile meskenlere yansımaktadır. Ancak, her ne kadar 'düğmeli evler' üzerinde beşeri coğrafyanın ekonomik, demografik ve kültürel etkileri görülse de bu meskenlerde fiziki çevrenin beşeri etkiler üzerinde yönlendiriciliği açık bir şekilde görülmektedir. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı kırsal çevrelerde meskenlerin inşası ve işlevsellik kazanmasında beşeri etkiler zayıf kalmaktadır.

3.2.1. Araştırma Sahasının Fiziki Coğrafya Özellikleri ve Düğmeli Evlere Etkisi

Bir yerin fiziki coğrafya özellikleri; jeolojik yapı, bitki örtüsü, topoğrafya, iklim ve elemanlarından oluşmaktadır. Bu özellikler geleneksel kırsal meskenleri malzeme temini, yapım tekniği ve plan organizasyonu gibi çeşitli açılardan etkileyerek, bu meskenlerin mekanda şekil almasında bütün yönlendirici etkileriyle kendilerini hissettirmektedirler. Çünkü, kırsal ve gelenekseli olan meskenler diğer meskenlere göre içinde bulunduğu fiziki çevreye daha fazla bağımlı olan meskenlerdir.

Akseki-İbradı Havzasına özgü mesken tipi olan 'düğmeli evler'in üzerinde, doğal çevre şartları oldukça etkili olmuştur. 'Düğmeli evler'in özellikle yapı malzemelerinin temini ve yapım teknikleri, plan özellikleri, kuruluş yerlerinin belirlenmesi ve mekan üzerinde konumlanmasına kadar bu şartların etkisi hissedilmektedir. 'Düğmeli evler'in yapı malzemelerinin seçilmesinde doğal şartlardan jeoloji ve bitki örtüsü, kuruluş yerlerinin belirlenmesinde topoğrafya ve iklimin, plan özelliklerinde ve yapım tekniklerinde yine ikliminin önemli bir rolü olmuştur.

Jeolojik Yapı: Bir yerin Jeolojik yapısı, o çevrede gelişen meskenlere malzeme temin ederek, o çevreye özgü meskenlerin oluşmasında ve litolojiyle mesken arasında bir bağ kurulmasında etkili olmaktadır (Tunçdilek, 1967).

Akseki-İbradı Havzası Orta Torosların batısında, yüksek ve engebeli bir kesimde yer almaktadır. Jeolojik ve jeomorfolojik özellikler bakımından karmaşık bir yapı sergileyen Toros Dağlarında (Atalay, 1997: 37; Atalay ve Mortan, 2011) var olan havza, doğu-batı, batı-kuzeybatı ve doğu-güneydoğu yönünde farklı yükseltilerde gelişen Miyosen, Pliyosen ve Kuvaterner röliyef sistemine ait jeomorfolojik ünitelerden oluşmaktadır (Erol, 1983: 11-13). Bu sebepten dolayı bu çevre gerek jeolojik gerek topografik açıdan genç bir çevredir. Aynı zamanda İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesi arasında bir geçiş bölgesi hükmünde olan Akseki-İbradı Havzası, bu karmaşık özelliklerden etkilenmiştir. Dünyanın en enterasan karstik sahalarından olan yörede, yerleşmeler kalker silsilelerinin meydana getirdiği tektonik ünitelerle birbirlerinden ayrılmışlardır. Bu nedenle meskenlerin oluşturduğu yerleşmeler, dağ ve tepelerin yamaçlarında, tarıma elverişli toprakların yani ekim-dikim alanlarının az olması nedeniyle, kıraç yerlerde ve toplu halde kurulmuştur (Uçar, 1968: 18-19). Böylece havzanın litolojik yapısı 'düğmeli evler'e malzeme temininin yanında, meskenlerin konumlanmalarında hatta yerleşmelerin oluşum şekillerinde de etkili olmuştur. Dolayısıyla, Havzada litolojiye bağlı olarak yerleşmelerin toplu ve meskenlerin birbirine yakın olması, büyük yangın felaketlerinin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur[56] (Uçar, 1968: 18-19).

Akseki-İbradı Havzasında 'düğmeli evler'in temel ve duvarlarında kullanılan taş malzeme, çevrenin hakim jeolojik formasyonuna bağlı olarak gelişen kalkerdir.[57] Kalkerin ideal bir yapı malzemesi olması ve yörenin litolojik özelliklerinden dolayı kalker bakımından zengin olması, 'düğmeli evler'e yapım kolaylığı sağlamıştır. Sahanın litolojik yapısının toprak bakımından fakir olması, 'düğmeli evler'in inşasında toprak kullanımını kısıtlayarak, toprak malzemenin sadece iç duvarların sıvası için kullanılmasına neden olmuştur.

---

[56] Buna örnek olarak 1889'da İbradı'da; 1927'de Çimi'de (Akseki), 1914 ve 1946 da Ormana'da (İbradı); 1914'te Büyükalan (Akseki); 1931'de Cevizli (Akseki); 1936 ve 1953'te Geriş'in (Akseki), büyük yangın felaketlerine maruz kalması örnek gösterilebilir.

[57] Kireç yönünden zengin (kimyasal bileşiminde asgari %90 CaCO3 ihtiva eden) kayaçlara kalker (kireçtaşı) denir ve CaCO3 şeklinde gösterilir. Kireç taşları Tetis Denizi'nin tabanında biriken karbonatça zengin çökellerin zamanla taşlaşması ve kıtasal hareketler ile yükselip dağ sıralarını oluşturmasıyla meydana gelmiştir. Jeolojik olarak bundan 100-200 milyon yıl önce oluşmaya başlayan Jura ve Kratese devirlerinde oluşmaya başlayan kireçtaşları, 70 milyon yıl öncesinden yükselerek Akseki-İbradı Havzası'nın da yer aldığı Toros sıradağlarını oluşturmuştur (Sarıkaya, 2015: 62).

Bitki Örtüsü: Kırsal çevrelerde var olan geleneksel meskenlerin inşasında bitkisel malzemelerin kullanımı diğer malzemeler kadar yaygındır. Bitkisel malzemelerden olan ağaçlar, duvarlarda, katların bölünmesinde, merdivenlerde, oda, salon gibi birimlerin zeminlerinde, kapı ve pencerelerde, odalardaki fonksiyonel bölmelerde ve çatının yapımında kısacası meskenlerin bütün kesimlerinde kullanılmaktadır. Hatta 'düğmeli evler'de olduğu gibi, duvarların dengesi ve esnekliği açısından da önem arz etmektedir.

Araştırma sahası meskenlere ahşap malzeme sağlama bakımından oldukça zengindir. Çünkü bu yerleşimlerin geneli orman altı sınırında konumlanmışlardır. Evlerin inşasında elverişli olan bitkisel malzemelerin bol olması ve kolay erişilebilirliği, Akseki ve İbradı'da avantaj sağlamıştır. Sahada en fazla kullanılan ağaç türleri Toros sediri *(Cedrus libani)*, katran ardıcı *(Juniperus oxycedrus)* ve ardıçgillerden olan andız ağacıdır *(Juniperus drupacea).* Dut *(Moraceae)* ağacı ile bazı çevrelerde karaçam *(Pinus nigra)* ve Toros göknar'ı *(Abies cilicica Carr.) (Pinaceae)* nadirde olsa kullanılan diğer ağaç türleri olarak dikkati çekmektedir.

Akseki-İbradı Havzasında meskenlerde kullanılan ağaç malzemelerin varlığı bu çevrenin vejetasyonu ile ilgilidir. Çünkü, bu çevre ekolojik açıdan Akdeniz ile İç Anadolu Bölgesi arasındaki geçiş kuşağı olan 'Akdeniz Dağ Bölümü'ne tekabül etmektedir. Bu çevre, Türkiye'de sedir ormanlarının, optimum yetişme bölgesidir (Atalay, 1997: 200; Atalay, 2011) (Şekil 3.4). Aynı zamanda yurdumuzun ender orman alanlarından birini oluşturan Akseki-İbradı Havzası ormanları WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) tarafından korunmada öncelikli sıcak noktalar listesinde (Küresel 200 Eko-Bölge) yer almaktadır (Başaran ve Karacan, 2015) (Şekil 3.5).

Şekil 3.4. Araştırma sahasının bitki örtüsü haritası.

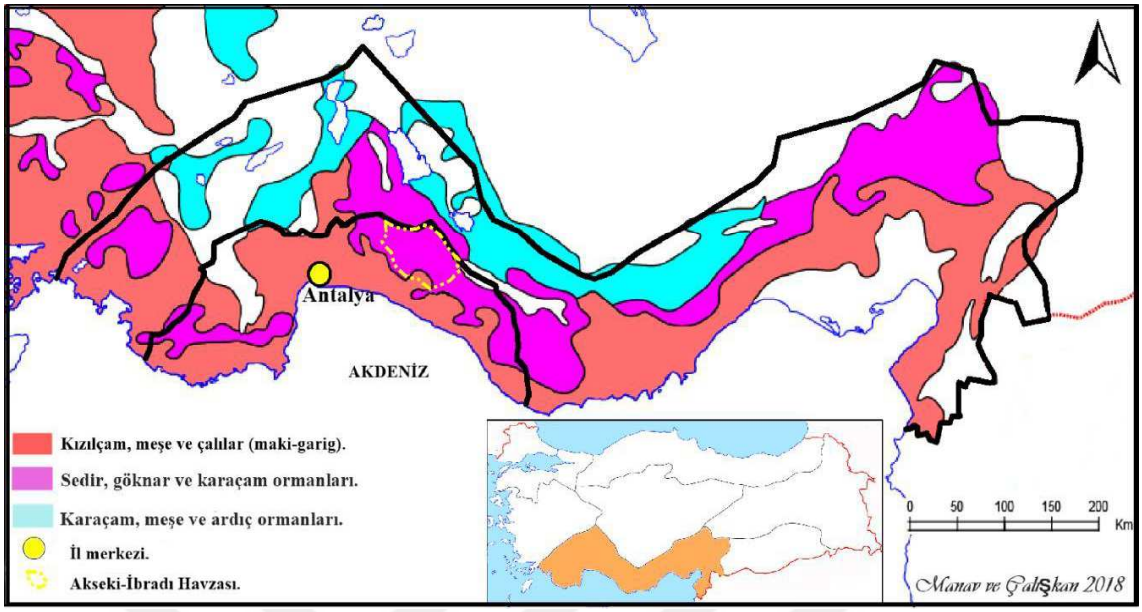

Kaynak: Saygılı (2017)'dan yararlanarak çizilmiştir.

Şekil 3.5. Araştırma sahasında orman alanlarından bir görünüm.

Üzümdere Yaban Hayatı Geliştirme Sahası-Üzümdere-İbradı (21.10.2015).

Akseki-İbradı Havzası'nda işlenmesi kolay ve suya dayanıklı bir ağaç türü olan sedir *(Cedrus libani)* ağacının kullanımı, buradaki meskenlerin uzun ömürlü olmasında etkili olmuştur. Bu sonuca bağlı olarak havzada 300 yılı aşan kullanım ömürlü meskenlere rastlanmaktadır. Gerek kolay erişilebilirlik gerek dayanıklılık avantajı, sedir ağacının 'düğmeli evler'in inşasında en fazla tercih edilen bitkisel malzeme olmasında etkili

olmuştur.

Toros sediri, andız ağacı ve katran ardıcı gibi türler dayanıklı oluşları nedeniyle, 'düğmeli evler'in duvarlarının inşasında, özellikle duvarların dengede kalmalarını sağlamak için kullanılmışlardır. Duvarların yanı sıra, ahşap kısımlardan olan dolap, tavan, kapı, pencere, merdiven, çatı gibi bütün ahşap birimlerde Akseki-İbradı'nın genelinde ağırlıklı olarak bu ağaçlar tercih edilmiştir. Karaçam *(Pinus nigra)*, dut (*Moraceae)* ve Toros göknar'ı (*Abies cilicica* Carr.) (*Pinaceae)* ağacının kullanımının oldukça sınırlı olduğu havzada, bazı yerleşmelerde gene malzeme teminine bağlı olarak, kapılarda ve pencerelerde karaçam ağacı (*Pinus nigra)* kullanılmıştır.[58] Göknar ise çatıların yağış görmeyen iç kısımlarında çok nadir olarak kullanılmıştır. 'Düğmeli evler'in inşasında kullanılan ağaç malzemelerin özelliklerine buradan itibaren yer verilecektir.

Toros Sediri *(Cedrus libani)* A. Rich. *(Pinaceae)*: 'Düğmeli evler'in inşasında en fazla tercih edilen ağaç, Türkiye'de dağılış alanı daha çok Denizli-Kahramanmaraş hattıyla sınırlı kalan (Atalay, 2002), işlenmesi kolay ve suya dayanıklı bir ağaç türü olan Toros sediri *(Cedrus libani)* (Manav ve Çalışkan, 2017)'dir. Her türlü ana materyal, bakı ve iklim şartları altında yetişen (Atalay, 2002) Toros sediri *(Cedrus libani),* yıllık yağış ortalaması 600 mm'nin üzerinde kışın fazla kar yağışı alan, büyüme döneminde nemli rüzgarlara bakan yamaçlarda mükemmel gelişme göstermektedir (Atalay, 1997: 200; Atalay, 2002: 123; Atalay, 2011). Aynı zamanda klimaks bir ağaç türü olan sedir *(Cedrus libani)*, hem saf hem de karaçam *(Pinus pinea),* kızılçam *(Pinus brutia)* ve göknar'la *(Abies cilicica)* birlikte karışık olarak ormanlar oluştururlar (Atalay, 1990: 189; Atalay, 2002). Monopol durumda olan sedir ormanları 800 m. den başlayarak 2400 m. ye kadar yükselir (Atalay 1997: 200). 40 m'ye kadar boy ve 3 m'ye kadar çap yapabilen düzgün gövdeli, güzel görünüşlü bir ağaç türü olan sedirin (Başaran ve Karacan, 2015) kerestesi çok kıymetlidir ve reçinesinden katran elde edilip, ibreleri hayvanlara yedirilmektedir. Nitekim sedirler, yaklaşık olarak 3000 yıl önceden beri devamlı olarak tahribata uğrayarak yayılış alanı da daralmıştır[59] (Atalay, 1997: 200).

Akseki-İbradı Havzası'nın Akdeniz'e bakan yamaçlarında yetişen Toros sediri, İbradı-Gembos arasında yaygın olarak (Atalay, 2002: 122), Güzelsu, Pınarbaşı ve

[58] Akseki'ye bağlı Murtiçi, Taşlıca, Çukurköy, Güzelsu, Çaltılıçukur gibi daha güneyde kalan mahalleler, yakın çevrelerinde çam ağacının varlığı nedeniyle, kapı ve pencerelerde havza geneline oranla çam ağacını daha fazla tercih etmişlerdir.

[59] Romalılar Döneminde havzada bulunan sedir ormanları, özellikle gemi yapımında kullanılmak için kesilerek tahrip edilmiştir (Yurt Ansiklopedisi 1981: 793; Gedik, 2008: 9).

Aşağıaşıklar (Akseki) çevresinde saf olarak yer almaktadır. Bununla birlikte, yükselti basamaklarına bağlı olarak havzada yetişen diğer ağaç türleri olan ardıç (*Juniperus types*), kızılçam *(Pinus brutia)*, göknar *(Abies cilicica),* karaçam (*Pinus nigra)* ve meşelerle *(Quercus L.)* birlikte farklı lokasyonlarda da görülebilmektedir (Başaran ve Karacan, 2015). Sedir'in erişilebilirliğinin, işlenmesinin kolay olması ve dayanıklılığının yanında, esnek yapıda olması, 'düğmeli evler'in inşasında en fazla tercih edilen ağaç malzeme olmasında etkili olmuştur.

Ardıç (*Juniperus sp.) (Cupressaceae)*: 'Düğmeli evler'in inşasında kullanılan diğer bir ağaç, ardıç türlerinden (*Juniperus types*) olan katran ardıcı'dır (*Juniperus oxycedrus*). Ardıç; sıcağa, soğuğa ve kuraklığa dayanıklı olması nedeniyle karasal iklimin bir ağacı olarak ülkemizin hemen hemen her bölgesinde yayılış göstermektedir. Toroslarda topluluklar halinde özellikle sedir ve karaçam ormanlarının tahrip edildikleri alanlarda sekonder süksesyon bir topluluk halinde gelişme gösteren ardıçlar (Atalay, 1990: 189), doğal olarak, sedir ormanlarının özellikle alt kuşağında yaygınlık göstermektedir (Atalay, 2002: 131-133). Araştırma sahasında saf olarak üst yükselti kuşağında görülen ardıç meşcereleri; sedir, kızılçam, göknar, karaçam, meşe gibi farklı ağaç türleriyle karışık olarak (Başaran ve Karacan, 2015), yaylalar ve kırsal yerleşme merkezlerinin çevresinde ise bozuk yapıda topluluklar halinde görülmektedir (Atalay, 2002: 123).

Boyu 10 m'ye kadar ulaşabilen ve her türlü toprakta ve taşlık, kayalık ve kireçli yerlerde yetişebilen ardıcın, odunu genel olarak yumuşak, hafif, çok dayanıklı ve güzel kokuludur. Çivi ve vida tutma direnci iyi olduğundan, mobilya sanayiinde, park ve bahçe düzenlemelerinde dekoratif amaçlı kullanılan bir ağaç olan (Orman Atlası, 2013: 42; Başaran ve Karacan, 2015) ardıç, işlenmesinin kolay olması nedeniyle tercih edilmektedir. Ardıcın, güzel kokulu olması, onu aynı zamanda haşerelere karşı da koruyarak dayanıklılığını artırmaktadır. Bu özelliği, 'düğmeli evler'in inşasında tercih edilmesinin bir diğer nedeni olmuştur.

Andız (*Juniperus drupacea)*: Türkiye'nin de içinde yer aldığı, Suriye, Lübnan ve Yunanistan gibi Akdeniz ülkelerinde doğal olarak yetişen andız (*Juniperus drupacea),* ülkemizin Doğu ve Orta Akdeniz Bölgesinin dağlık kesimlerinde 600 ile 1800 metreler arasında önemli yayılışa sahiptir. Ülkemizdeki yayılış alanında yer yer saf meşcereler oluşturmasına rağmen, genelde Toros Dağları'ndaki yayılışı, birbirinden kopuk küçük bükler ve popülasyonlar halinde veya diğer türlere münferit olarak karışmış halde

bulunmaktadır. Boyu 25 m'ye çapı 100 cm'ye ulaşan andız, orta dirençli bir yapıya sahiptir ve özellikle öz odunları mantar ve böceklere karşı büyük bir dayanıklılık göstermektedir. Kendine has kokusu sayesinde haşaratı önlemesi, dayanıklılığı ve uzun yıllar bozulmayan rengi nedeniyle iç mekan mobilyalarında tercih edilmektedir. Ekstrem yetişme ortamlarına en dayanıklı ağaçlardan biri olan andız, aynı zamanda yok olma tehlikesi altındadır ve Akseki-İbradı Havzası'nda pekmezi de yapılmaktadır (Gültekin t.y.). Kendine has kokusu sayesinde haşaratı önlemesi, dayanıklılığı ve uzun yıllar bozulmayan rengi nedeniyle, 'düğmeli evler'in yapımında tercih edilen ağaçlardan olmuştur.

Dut (*Moraceae):* Dutgiller (*Moraceae)* familyasından Morus cinsini oluşturan ağaç türlerine verilen addır. Vatanı Çin ve Uzakdoğu olan bu ağacın boyu 15 m'ye kadar ulaşmaktadır. Tuzlu topraklar hariç, toprak ve iklim koşulları bakımından seçici olmadığından, ülkemizin hemen her ilinde genellikle ev bahçelerinde, yol kenarlarında ve nadiren de ticari bahçe şeklinde yetiştirilmektedir. Yıllık yağış isteği 600-2500 mm civarında olan dut ağacının, yetiştiği yörelerde meyvesinden pekmez, reçel, pestil vb. ürünler yapılmaktadır. İpek böceği yetiştiriciliğinde de önemli bir yeri olan dut, süs bitkisi olarak da kullanılmaktadır. Ayrıca sert olması nedeniyle kâğıt üretiminde, mobilya, sandık, araba tekerlekleri ve bazı müzik aletleri yapımında kullanılan kıymetli bir ağaçtır (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Bahçecilik Dut Yetiştiriciliği, 2013). Dut ağacının kolay erişilebilirliği, sert ve dayanıklı olması, 'düğmeli evler'in ahşap kısımlarında nadir de olsa kullanılmasında etkili olmuştur.

Karaçam *(Pinus nigra)* Arnold. *(Pinaceae)*: Ülkemizin hemen hemen her bölgesinde görülen ve coğrafi olarak geniş yayılışa sahip çam türü olan karaçam, ülkemizde 400-2100 m arasında, Toroslar'da 1200-2000 m arasındaki yükseltiler de yer almaktadır. 40'm kadar boy, 1 m'den geniş çap yapabilen silindir biçiminde düzgün gövdeye sahip olan bu ağaç, toprak istekleri bakımından çok kanaatkârdır (Orman Atlası, 2013: 32). Toros dağlarında derin topraklı ve ana materyalin yumuşak olduğu fliş, kumlu marn, yamaç depoları ile ayrışmış şistler üzerinde baskındır (Atalay, 2002: 122). Sedir (*Cedrus libani*), göknar *(Abies cilicica)* ve meşelerden (*Quercus L.)* oluşan karışık ormanlar içinde de yer alan karaçam *(Pinus pinea),* nadiren vadi içlerindeki nemli ve gölgeli ortamlarda kayacık *(Ostrya carponifolia),* gürgenlerle *(Carpinus orientalis)* karışık durumdadır. Dona ve kuraklığa dayanıklı bir ağaç olan karaçam, odunları sert, dayanıklı, reçineli ve iyi kalitelidir. Çivi ve vida tutma direnci iyi, işlenmesi kolay olduğundan yapı

malzemesi olarak kullanılmaktadır (Orman Atlası, 2013: 32; Başaran ve Karacan, 2015: 140). Araştırma sahasının da içinde yer aldığı 'Akdeniz Dağ İklimi Kuşağı'nda karaçam ormanları, kuzeye ve iç kesimlere doğru karasallığın artmasına bağlı olarak baskın duruma geçer. Nem ve sisin son derece azaldığı, karasal etkilerin ağır bastığı, doğrudan güneş radyasyonu alan yerlerde yaygınlaşır (Atalay, 2011: 111). Bu nedenle araştırma sahasının iç kesimlerinde daha kuzeyde yer alan Derebucak (Konya)-Cevizli (Akseki) arasında karaçam baskın ağaç türüdür (Atalay, 2002: 122). Karaçam işlenmesi kolay, dirençli olmasının yanı sıra havzanın bazı yerleşmelerinde erişilebilirlik açısından 'düğmeli evler'in inşasında tercih edilen ağaç olmuştur.

Toros Göknarı (*Abies cilicica subsp. isaurica)*: Çamgiller *(pinaceae)* familyasından olan nemli ve serin iklim bölgelerinde; derin, havadar ve nemli topraklar da iyi yetişen, sığ topraklarda fırtınalardan zarar gören herdem yeşil olan (Orman Atlası, 2013: 36) göknar, ülkemizde 4 tür ile temsil edilmektedir. Bunlar; Karadeniz Bölgesi'nde Doğu Karadeniz göknarı *(Abies nordmaniana),* Marmara Bölgesi'nde Uludağ göknarı *(Abies bornmulleriana)* ve Kazdağı göknarı *(Abies equi-trojani),* Akdeniz Bölgesi'nde Toros göknarıdır *(Abies cilicica).*Toros göknarı, Güney Anadolu Toros Dağları, anti-Toroslar, Amanos Dağları'nda yayılış gösterir. 200 yıl fidan şeklinde yaşamını sürdürmesinden sonra tepesinin güneş görmesi yada baskının kalkmasıyla birlikte yeni dikilmiş bir fidan gibi büyüme göstermesi göknarların en önemli özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma sahasının da içinde yer aldığı Batı Toroslar'da doğal olarak yetişen Toros göknarı (*Abies cilicica subsp.isaurica)* endemik bir göknar türüdür. 25-30 m'ye kadar boylanabilen uzun, düzgün ve dolgun gövdeli, kazık kök sistemine sahip, konik tepeli birinci sınıf orman ağacıdır. Aynı zamanda güzel bir park bitkisi olan Toros göknarı. güneşli yada yarı gölge yerleri, rutubetli kumlu balçık toprakları tercih eder. Toros göknarı özellikle mobilya, lambri, pervaz kaplama levhası üretiminde ve inşaat sektöründe yapı malzemesi dışında kutu, kafes ambalajı, sandık, fıçı, oyuncak, vb. yapımında da tercih edilmektedir (Orman Atlası, 2013: 36).

Akseki-İbradı Havzası'nda yoğun olarak üst yükselti kuşağında görülen Toros göknarı, saf olarak alanın genelinde yoğun bir yayılış göstermektedir. Ayrıca, farklı yükseltilerde ardıç, sedir, meşe, kavak kızılçam ve karaçamla birlikte görülmektedir. Özellikle Akseki ve Yarpuz çevresinde göknar-sedir birlikteliği yoğun bir şekilde görülmektedir (Başaran ve Karacan, 2015: 145). Akseki-İbradı Havzası'nda 'düğmeli

evler'in inşasında çok nadir olarak kullanılan Toros göknarı, çatıların iç kısımlarında, yağış görmeyen yerlerinde, döşeme kirişlerinde kullanılmaktadır.

Topoğrafya: Meskenlerin şekil almasında ve yerleşimlerin dokusunun oluşmasında topoğrafyanın etkisi önemli bir faktördür. Yerleşimin dokusu düzeyinde etkisi olan topoğrafyada, meskenler arazinin eğimine, genişliğine, bakı durumuna göre konumlanırlar (Tunçdilek, 1967). Topoğrafyanın meskenler üzerindeki bir diğer etkisini, evlerin büyük ya da küçük olmasında, bahçeli ya da bahçesiz olmalarında, yerleşimin düzeninde de görmek mümkündür.

Tümüyle Manavgat Çayı havzasına giren, çetin ve engebeli her tarafı derin derelerle yarılmış ve oyulmuş olan araştırma sahası, kendi içinde tutarlı bir coğrafi ünite oluştururken (Özkaynak, 1954), komşuları arasında çok farklılık göstermektedir. Havza, Orta Torosların batısındaki Toros Dağları'nın üzerinde olmasından dolayı oldukça engebeli bir karakterdedir (Hadimli, 2008) (Şekil 3.6).

Şekil 3.6. Akseki-İbradı Havzası'nın yükselti haritası.

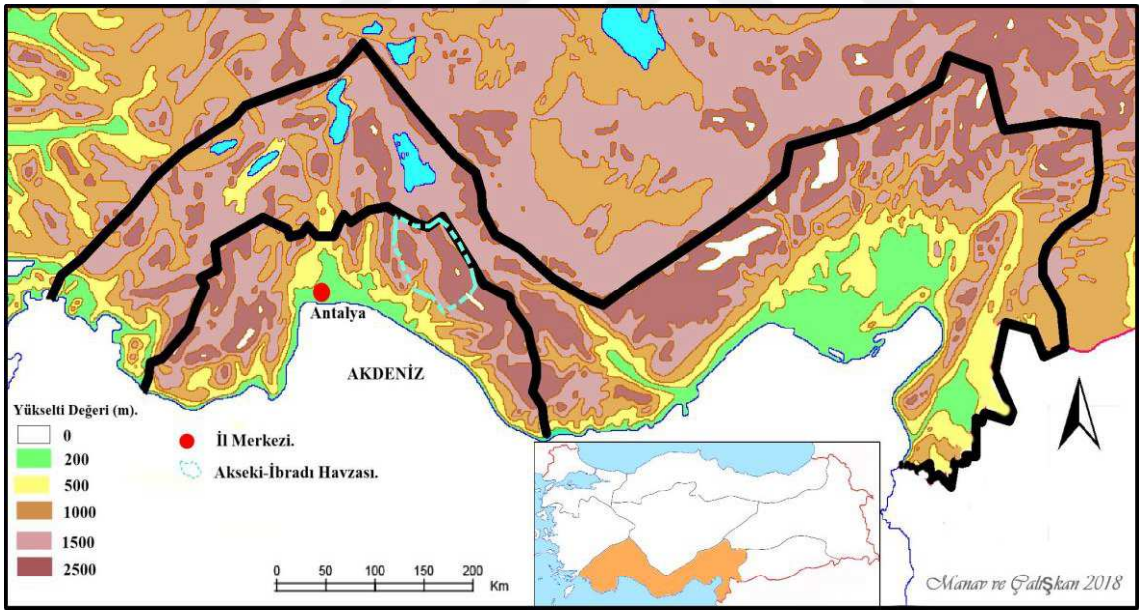

Kaynak: Saygılı (2017)'dan yararlanarak çizilmiştir.

Akseki-İbradı Havzası sert kayalıklarla ve karışık sedir ormanlarıyla dolu dağlık arazilere sahiptir. Bu engebelerden dolayı, yerleşmelerin yükseltileri de farklılık

göstermektedir.[60] Arazinin bu yapısı havzada bulunan yerleşmeleri meydana getiren 'düğmeli evler'in konumlanmasında etkili olmuştur. Çünkü evler, verimli toprakları kaybetmemek için kayalıklar üzerine inşa edilmiştir. Özellikle kuruluş yerlerinin seçilmesinde etkisini gösteren topoğrafik şartlardan dolayı, yerleşmelerin kurulabilecekleri yerlerin alanı oldukça daralmıştır (Hadimli, 2008). Bu nedenle meskenler, genellikle birbirine yakın ve varsa küçük bahçeli olarak inşa edilmişlerdir. Ancak, her ne kadar meskenler birbirlerine yakın bir şekilde inşa edilmiş olsalar da eğimli arazinin sağladığı kolaylıklardan yararlanarak birbirlerinin güneşini, rüzgarını ve manzarasını kesmeyecek şekilde araziye yerleştirilmişlerdir. Böylece topoğrafya yerleşmelerin mekânsal görünümüne de katkı sunmuştur. Buna ek olarak, araştırma sahasında yükselti basamaklarına bağlı olarak çeşitlenen ve 'düğmeli evler'in inşasında kullanılan ağaçların varlığı da topoğrafyanın geleneksel mimari üzerindeki dolaylı etkisini göstermektedir (Şekil 3.7).

Şekil 3.7. Topoğrafyanın yapısına göre konumlanan evler.

Ürünlü-İbradı (11.10.2015).

Akseki-İbradı Havzasında topoğrafyanın sınırlandırıcı etkisi bu çevrenin dış dünya ile gerek fiziksel, gerek sosyal alışverişini kısıtlamıştır. Bu durum havzanın izole bir çevre olmasında ve sadece buraya özgü bir mesken mimarisinin gelişmesinde etkili olmuştur.

[60] Akseki'ye bağlı Sinanhoca Mahallesi Manavgat çayının kenarında olduğu için 300 m. yükseltisi ile havzanın rakımı en düşük olan yerleşmesidir. Yine Akseki'ye bağlı olan Ceceler Mahallesi 1350 m ile havzanın en yüksek rakımına sahip yerleşmesidir.

Zaten geleneksel kırsal meskenlerde coğrafyanın sınırlandırıcı etkisiyle şekillenen izole alanlarda gelişmektedir.

İklim: Isı, rüzgar, güneşlenme, yağış ve nemlilik gibi faktörleri kapsamaktadır. İklim, geleneksel meskenlerde olduğu gibi 'düğmeli evler' üzerinde de cephe düzenlemesinden, plan özelliklerine, çatıların şekline ve eğimine, duvarların kalınlığı ya da inceliğine, evlerin planlarına, odaların cephe yönlendirmelerine, hatta kullanılacak malzemenin cinsine kadar çok farklı şekillerde etkisini göstermektedir.

Araştırma sahası Akdeniz Bölgesi'nin dağlık kesiminde yer almasından dolayı, karasal iklime yakın bir iklim hüküm sürmektedir. İklimin tesirinin 'düğmeli evler'in bütün birimlerinde görüldüğü havzada, evlerin yer seçiminde bakı ve güneşlenme durumuna özellikle dikkat edilmiştir. Bu nedenle soğuk kış günlerinin geçirileceği odalar evin güneşi gören yönlerine konumlandırılırken, yazın geçirildiği bir çeşit balkon görevi üstlenen ve 'ayazlık' olarak adlandırılan yazlık birim, evin kuzey yönü dışında rüzgara açık ve serin yönlerine konumlandırılmıştır (Şekil 3.8).

Şekil 3.8. Balkon gibi işlev gören 'ayazlık' biriminin görünümü.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

'Düğmeli evler'in duvarları da içinde bulunduğu soğuk iklimin tesirini evin içine yansıtmayacak şekilde oldukça kalın ve uygun şekilde inşa edilmiştir. Duvarların kalın olmasının bir nedeni de inşası sırasında bağlayıcı malzeme kullanılmadığından yıkılmasını önlemek içindir. İklimin 'düğmeli evler' üzerinde bir diğer önemli etkisi çatı ve saçaklarda

görülmektedir. Havzada meskenler, iklimin yağış özelliklerine göre, saçakları geniş ve eğimli çatı stillerinde tasarlanmıştır. Akseki-İbradı Havzasında meskenlerin yanı sıra iklimin tesiri 'düğmeli evler'in eklentilerinde bile kendini göstermiştir. Bu nedenle iklimin tesiri ile eklenti fonksiyonunda olabilecek olan ahırlar, hayvanların ısısından yararlanmak için evlerin alt katlarında yer almışlardır (Şekil 3.9).

Şekil 3.9. Evin zemin katında yeni doğan kuzu ve oğlakların muhafaza edildiği barınak.

Merkez-Akseki (29.09.2015) (bu barınağa merdivenle ulaşılmaktadır).

Akseki-İbradı Havzasının iklimi; Atalay (2011)'ın belirlediğine göre 'Akdeniz Nemli Yarınemli Dağ İklimi' kuşağına girmektedir. Akdeniz ve İç Anadolu coğrafi bölgeleri arasında geçiş kuşağına tekabül eden ve Toros Dağlarının etkisiyle oluşan bu iklim, kıyı kuşağına göre ayrı bir alt iklim özelliğindedir. Sıcaklığın düşmesi ve yerine göre yağışın artması, dağların yüksek kesimlerinde yarınemli-nemli bir dağ iklimi hüküm sürmesine neden olmaktadır (Atalay, 2011: 109) (Şekil 3.10).

Şekil 3.10. Araştırma sahasının iklim haritası.

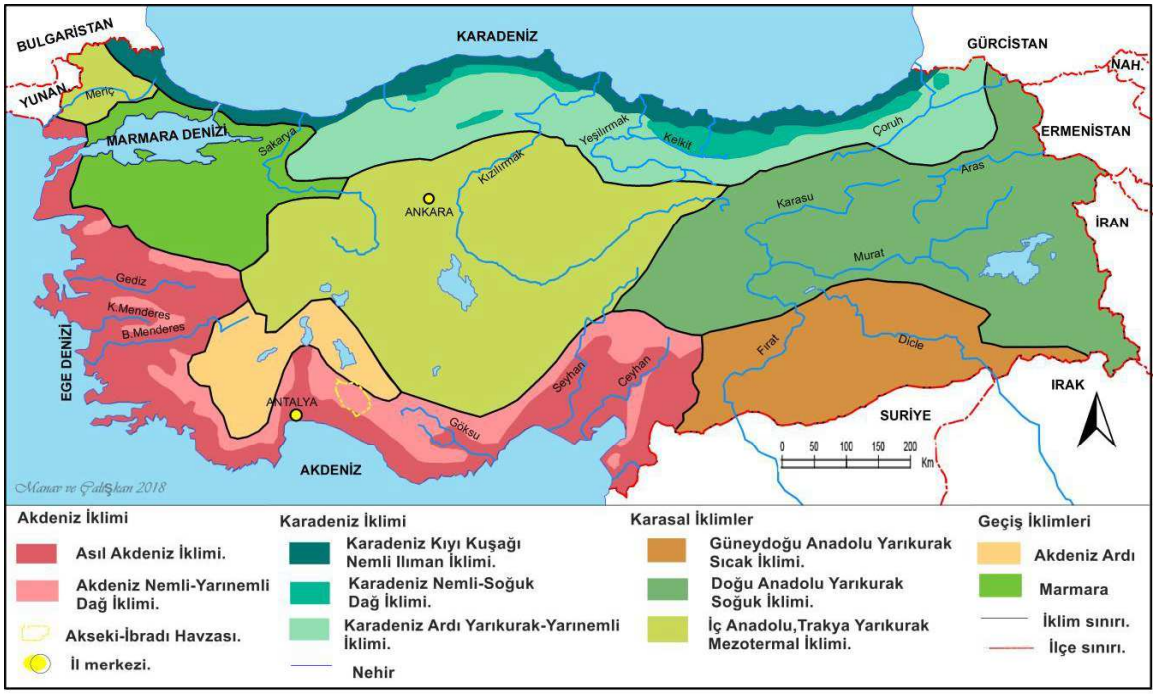

Kaynak: Atalay (2011: 108)'dan yararlanarak çizilmiştir.

Araştırma sahasının da içinde yer aldığı 'Akdeniz Nemli Yarınemli Dağ İklimi''nin görüldüğü, bazı dağlık yörelerde yağış, Akdeniz alt bölümü, yani kıyı kesimlerde görülen asıl Akdeniz İklimine göre daha fazla olmaktadır. Aynı zamanda ülkemizin de en fazla yağış alan çevrelerine sahip olan Toros dağlarına kışın düşen yağışın tamamına yakın bölümü kar şeklindedir. Yağışın fazla olduğu bu dağlık kesimlerde yıllık ortalama sıcaklık 14-8 ^{0}C arasında, temmuz ayı ortalaması, 15-20 ^{0}C ve kışın ise büyük bir kesiminde 0 ^{0}C'nin altındadır (Atalay, 2002: 121). Bu iklim tipi Asıl Akdeniz İklimi ve İç Anadolu Karasal İklimi arasında bir geçiş kuşağında olmasından dolayı ortalama nem, yağış miktarı ve sıcaklık yönünden İç Anadolu ile Akdeniz İklimleri arasında yer almaktadır (Şahin, 2005). Ancak, araştırma sahasının da içinde yer aldığı, Torosların bazı çevreleri özellikle ortalama yağış değerleri açısından hem Asıl Akdeniz İklimi hemde İç Anadolu'nun Karasal İkliminin değerlerinden daha yüksek düzeydedir. Çünkü; Bölgede yükseklik, dağların uzanışı, geniş ve derin oluklar, denize olan uzaklık, yağış ve sıcaklığın dağılışını önemli ölçüde etkilemektedir. Yükseklik, yörede sıcaklığın düşmesine, genellikle yağış miktarının artmasına neden olmaktadır (Atalay ve Mortan, 2011: 326).

Araştırma sahası Akdeniz Bölgesi'nde yer almasına rağmen, iklim elemanlarının gösterdiği değerler açısından, Akdeniz Bölgesinin iklim elemanlarından farklı değerler

göstermektedir. Havza'nın Akdeniz İklimi ve İç Anadolu Karasal İklimi'nin geçiş kuşağında olmasından[61] dolayı, sahanın iklim özelikleri incelenirken Akseki ve İbradı ilçelerinin meteoroloji istasyonlarının yanında, karasal iklim özelliklerine sahip Konya ili meteoroloji istasyonu ve Akdeniz İklimi özellikleri gösteren Antalya ili meteoroloji istasyonlarının ölçüm değerlerinden de yararlanılmıştır (Tablo 3.1).

Tablo 3.1. Araştırmada yararlanılan istasyonların iklim verileri.

Veriler	Akseki 2013-2016	İbradı 2009-2016	Antalya 2009-2016	Konya 2009-2016
Ort. Sıcaklık (°C)	14.1	14.6	20	13.4
En Yüksek Sıcaklık (°C)	Temmuz 25. 2	Ağustos 25. 9	Ağustos 29. 7	Temmuz 25. 4
En Düşük Sıcaklık (°C)	Ocak 4. 0	Ocak 4. 4	Ocak 11. 6	Ocak 2.2
Yıllık Ort. Yağış (mm)	1004.3	1929	913	371
En Az Yağış (mm)	Temmuz 8. 5	Temmuz 12. 1	Temmuz 0. 2	Temmuz 5. 5
En Fazla Yağış (mm)	Ocak 246. 2	Ocak 471	Ocak 180. 3	Ocak 56. 2
Ort. Nem (%)	56.7	57.7	61.1	55
En Düşük Nem (%)	Temmuz 38. 6	Ağustos 39. 0	Kasım 55. 0	Ağustos 34. 9
En Yüksek Nem (%)	Ocak 74. 6	Ocak 75. 6	Mayıs 68. 4	Ocak 77. 4

Kaynak: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü (29.05.2017).

Araştırmada kullanılan istasyonlardan elde edilen rasat değerlerinde, genel olarak Akseki-İbradı Havzasının değerleri ortalama sıcaklık ve ortalama nem değerleri bakımından Konya Meteoroloji İstasyonu değerlerine yaklaşmaktadır. Tablo 3.1'den de anlaşılacağı gibi Ortalama sıcaklık değerleri Akseki'de 14.1°C, İbradı'da 14.6°C, Konya'da 13.4°C gibi yakın değerler alırken, Antalya'da 20 °C olarak ölçülmüştür. Nem değerleri ise Akseki'de 56.7 mm, İbradı'da 57.7 mm, Konya'da 55 mm, Antalya'da ise 61.1 mm olarak ölçülmüştür.

Akseki-İbradı istasyon değerlerinin gerek sıcaklık değerleri gerekse nem değerleri açısından karasal iklime ait olan Konya istasyonu verilerine yakın olmasında, özellikle istasyonların yükselti basamaklarının birbirine yakın olması (Konya Bölge 1029 m; İbradı 1036 m; Akseki 1063 m; Antalya Bölge 47 m) etkili olmuştur. Ancak, yağış özellikleri

[61] *Bilindiği üzere Akdeniz İklimi*, yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçen iklim türüdür. İç Anadolu Karasal ikliminde ise yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlıdır.

bakımından Akseki ve İbradı'nın meteoroloji değerleri, Hem Antalya istasyonunun değerlerinden hem de Konya istasyonu değerlerinden daha yüksektir. Bunun nedeni, karasal ve denizel iklimin geçişinde olmasına bağlı olarak, gelişen cephesel oluşumlar ve zengin bitki örtüsünün varlığıdır. Ayrıca, güney ve batıdan gelen rüzgarların yüksek dağ yamaçlarına çarpması sonucu oluşan yağışlar da etkili olmaktadır. Böylece bu çevre Türkiye'nin en fazla yağış alan çevreleri arasına girmektedir (Ardel, 1940).

Bilindiği üzere geleneksel kırsal meskenler kendine en yakın çevreden temin edilen malzemelerle inşa edilmektedir. Bu sebepten bu meskenler, o çevrenin hakim iklimini gerek yapım yöntemleri gerek kullanılan malzeme ile yansıtarak, coğrafi bir karakter kazanmışlardır (Tanoğlu,1969). Araştırmanın odağını oluşturan 'düğmeli evler'de bulunduğu çevrenin iklimini, kullanılan malzeme, plan özellikleri vb. bütün yönleriyle yansıtmaktadır. Özellikle bu meskenlerin asırlarca ayakta kalarak kullanılabilmesinde şüphesiz inşasında en fazla kullanılan sedir ağacının (*Cedrus libani)* önemli bir yeri vardır. Sedir ağacının (*Cedrus libani)* bu çevrede bol olmasında, şüphesiz bölgenin iklimine bağlı olarak gelişen yağış ve nemlilik değerleri önem arz etmektedir. Çünkü bu değerler, sedir ağacının *(Cedrus libani)* Akseki-İbradı Havzasında optimum düzeyde yetişmesinde ve habitat oluşturmasında etkili olmuştur.

a) Sıcaklık: Sıcaklık, fiziki coğrafya faktörleri içinde geleneksel kırsal meskenler üzerinde en fazla etkisi hissedilen faktördür (Şekil 3.11) Meskenlerde kat yüksekliğinden duvarların yapısına, kapı ve pencerelerin sayısından ebatlarına, cephesel yönlendirmelerine kadar, meskenlerin dış dünya ile bağlantı kurduğu bütün kısımlarında etkisini göstermektedir.

Şekil 3.11. Araştırma sahasında sıcaklığın dağılışı haritası.

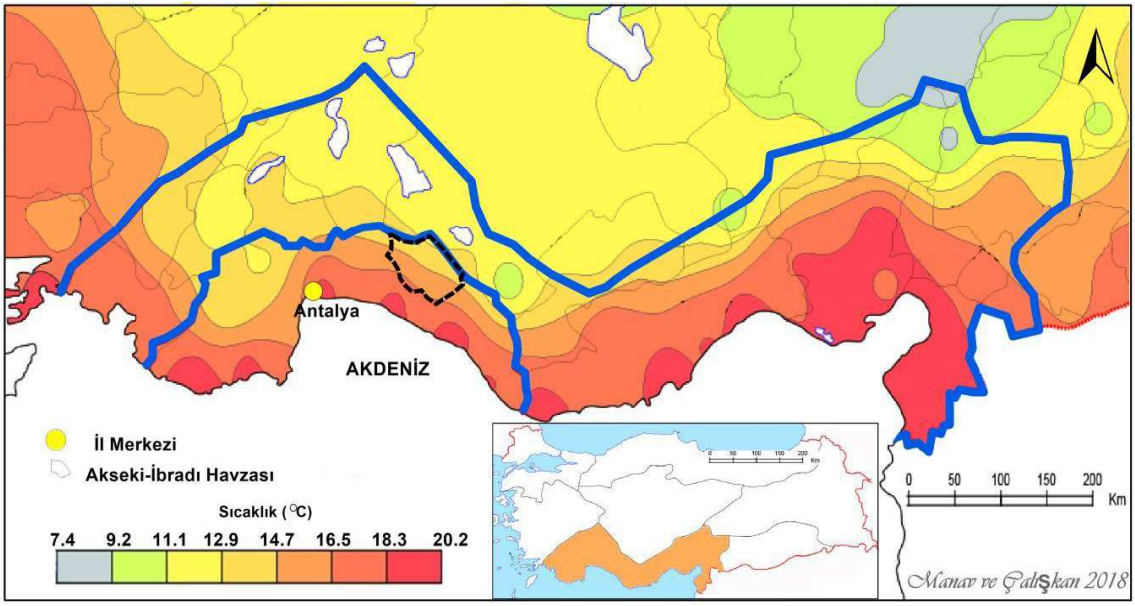

Kaynak: Saygılı (2017)'dan yararlanarak çizilmiştir.

Araştırma kapsamında sıcaklık değerlerinin ölçüldüğü 2009-2016 yılları periyodunda (Akseki, 2013-2016), dört istasyonda ortalama sıcaklık değerlerinde farklılık gözlenmektedir (Akseki 14.1°C; İbradı 14.6°C; Antalya 20°C; Konya 13.4°C). Genel olarak nisan ayı itibariyle yükselişe geçen sıcaklık değerleri, her dört istasyon içinde en yüksek değerlere temmuz-ağustos aylarında ulaşmaktadır (Akseki, ağustos 25.4°C; İbradı, ağustos 25.9°C; Antalya, ağustos 20 °C; Konya, temmuz 25.4°C). Eylül ayı itibariyle düşüşe geçen sıcaklıkların ise her dört istasyon için ocak ayında en düşük seviyeye ulaştığı gözlenmektedir (Akseki, ocak 4.0°C; İbradı, 4. 4°C; Antalya, 11.6°C; Konya, 2.2°C) (Tablo 3.2; Şekil 3.12).

Tablo 3.2. Akseki, İbradı, Konya ve Antalya Meteoroloji İstasyonuna ait ortalama sıcaklıkla (°C) ilgili değerlerin aylara göre dağılışı.

	Aylar												
İstasyonlar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	EK	K	A	Y.O.
Akseki (2012-2016)	4	5.9	8.1	12.2	16.3	20.8	25.2	25.4	20.8	15.4	10.3	5.1	14.1
İbradı (2009-2016)	4.4	5.6	8.2	12.4	16.6	21.5	25.7	25.9	21.6	15.9	10.7	6.4	14.6
Antalya (2009-2016)	11.6	12.7	14.5	17.5	21.1	25.6	28.8	29.7	26.5	22	17.5	13.1	20
Konya (2009-2016)	2.2	4.5	7.6	12.7	17	21.5	25.4	25	20.4	13.9	7.7	3	13.4

Kaynak: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü (29.05.2017).

Şekil 3.12. Akseki, İbradı, Konya ve Antalya Meteoroloji İstasyonuna ait ortalama sıcaklıkla (°C) ilgili değerlerin yıllık gösterimi.

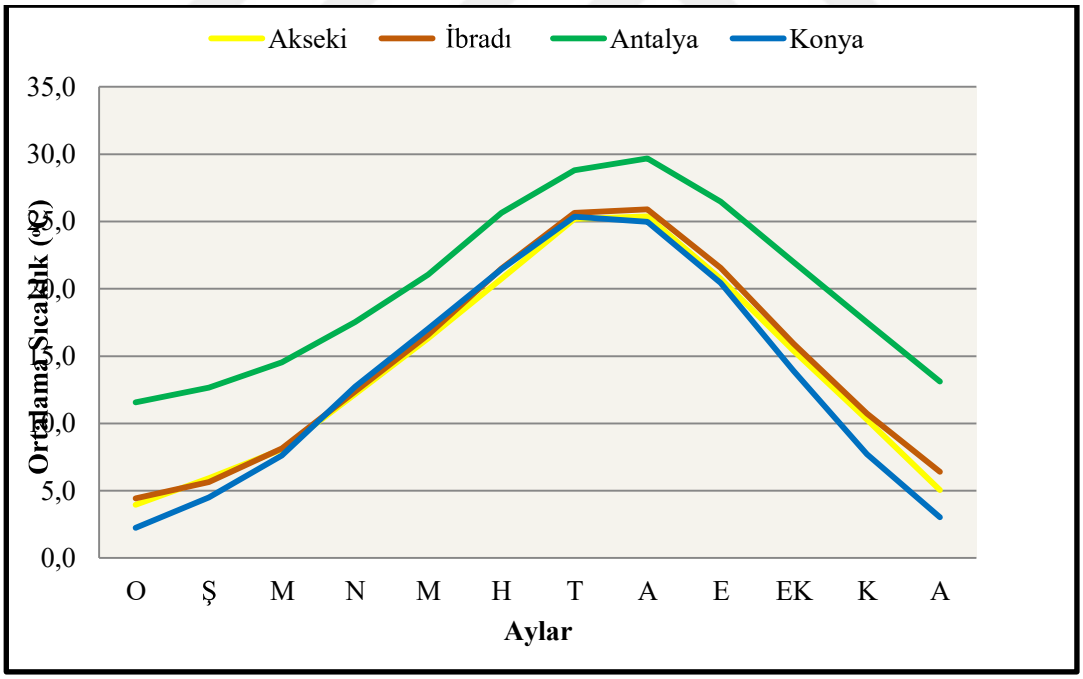

Kaynak: *T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü (Akseki 2012-2016, İbradı, Konya, Antalya 2009-2016 yılları arası).*

Tablo 3.2'de görüldüğü gibi Akseki-İbradı istasyonlarının aylık ve yıllık ortalama sıcaklık değerleri Konya istasyonunun değerlerine daha yakın olarak ölçülmüştür (Yıllık

ortalama sıcaklık; Akseki 14.1°C; İbradı 14.6 °C; Konya 13.4 °C; Antalya 20°C). Araştırma sahası her ne kadar Akdeniz Bölgesi sınırları içinde yer alsa da yükselti değerlerinin Konya istasyonuna yakın olması ve fiziki çevrenin etkisi bunda etkili olmuştur.

Sonuç olarak, araştırma sahasının 'Akdeniz Nemli Yarınemli Dağ İklimi' kuşağında, yağışın fazla olduğu dağlık kesimlerde yer aldığı bilinmektedir. Bu kesimlerde yıllık ortalama sıcaklık 14-8 °C arasında, temmuz ayı ortalaması, 15-20 °C ve kışın ise büyük bir kesiminde 0 °C'nin altındadır (Atalay, 2002: 121). Araştırma sahasının temmuz ve ocak ayı ortalama sıcaklık değerlerinin içinde bulunduğu iklim kuşağından da farklı değerler göstermesi dikkat çekicidir (Temmuz ayı ort. Akseki 25.2°C, İbradı 25.7 °C; ocak ayı ort. Akseki 4 °C, İbradı 4.4 °C). Bu parametreler ışığında, Akseki-İbradı Havzasının iklimi, Akdeniz Bölgesi'nde, Akdeniz Nemli Yarınemli Dağ İklimi Kuşağı'nda, kendine has bir lokalklima özelliği göstermektedir.[62]

Akseki-İbradı Havzasında 'düğmeli evler'in mekânsal görünümünde ve kullanımında sıcaklık faktörünün etkisini görmek mümkündür. Eve giriş yönünden, pencerelerin ebatı ve sayısı, cephesel düzenlemesi, açık mekanların yönlendirilmesi, evin yazlık ve kışlık olarak düzenlenmesi gibi birçok durumda sıcaklık etkisini göstermektedir. Kışlık olarak kullanımda odaların daha korunaklı ve alttan hayvanların ısıtmaya katkı sunmaları nedeniyle, yaşama mekanı olarak odalar tercih edilmiştir. Yazın ise havzada 'ayazlık' olarak bilinen ve evin uygun bir cephesinde (kuzey yönü dışında) yerine göre tüm cepheyi kaplayan bir nevi balkon işlevi gören bu birim ve sofalar en fazla kullanılan mekanlar olmuşlardır. Böylece yazlık kullanımda 'düğmeli evler' bir nevi yayla evi görevi üstlenmiştir (Şekil 3.13).

[62] Lokalklima: Bir yöredeki daha küçük alanların iklim özelliklerini ifade eder (Sür, 1968). Buna ek olarak Havzanın alçak kesimlerinde Akdeniz tipi iklim karakteristiktir ve Manavgat çayının sokulduğu dar vadilerden gelen nemli hava yörede iklim koşullarının kısa mesafelerde değişmesine neden olmaktadır (Sarıkaya, 2015: 61).

Şekil 3.13.Yörenin klimatik koşullarına göre yön almış bir ‘düğmeli ev’in görünümü.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

b) Rüzgar: Rüzgar yönü ve hızı meskenlerin yer seçiminden malzeme kullanımında, duvarların kalınlık ve inceliğinde, kapı ve pencerelerin cephesel düzenlemelerinde, genellikle yazlık mekanlar olarak kullanılan açık birimlerin yönlendirilmelerinde, meskenlerin konumlanmaları gibi birçok faktörde etkili olmaktadır. Evin cephe seçiminde sıcak iklimlerde rüzgarlı yönler tercih edilirken, serin iklimlerde kapı, pencere ve sofaların bulunduğu cepheler, genelde güneşe yönlendirilen cepheler olmuştur (Tunçdilek, 1967). Akseki-İbradı Havzası’nda kış aylarının serin ve soğuk olması, kışın esen rüzgarların kuzey sektörlü olması nedeniyle ‘düğmeli evler’in hakim yönünü kışın soğuk rüzgarların daha az hissedildiği yönler oluşturmuştur. Ancak, her ne kadar ‘düğmeli evler’in en fazla kullanılan kısımları yaz güneşini görüyor olsa da yazın serinletici rüzgarların güneyden esmesinden dolayı evin bu yönlerde olan kısımları oldukça yoğun kullanılmıştır. Havzada farklı mevsimlerde ve farklı niteliklerde esen rüzgarlar, ‘düğmeli evler’in cephesel düzenlemesi ve kullanım olanaklarına olumlu katkı sunarak, evin bütün yönlerde olan birimlerinin mevsimlere göre kullanılmasına imkan tanımıştır.

Araştırma sahası, hem yüksek Toros kütlesinden denize doğru esen, hem de kış mevsiminde İç Anadolu üzerinden Akdeniz çanağına sarkan hava kütlelerinin güzergâhı üzerinde bulunmaktadır (Gönençgil,1993). Bu nedenle genel olarak kuzey ve güney sektörlü rüzgarlar egemen olmakta ve frekansları genel olarak %30-60 arasında

değişmektedir. Bu özelliği de hava kütlelerinin hareketi ile bölgenin topoğrafya özelliği tayin etmektedir (Atalay, 2002).

Akseki-İbradı Havzası'nın ortalama rüzgar hızını tespit etmek için Akseki ve İbradı istasyonlarının farklı tarihlerdeki değerlerinden yararlanılmıştır. Bu ölçümlere göre yıllar arası ortalama periyotta Akseki'nin en yüksek seviyeye 3.2 m/s ile temmuz ayında, İbradı ise en yüksek değerlere 2.1 m/s hızla mart ayında ulaşmıştır (Tablo 3.3). Tablo 3.3'ten de anlaşılacağı üzere, Akseki'nin değerleri İbradı'ya göre hem ortalamada, hem aylık bazda daha yüksek değerlerdedir. Akseki'nin İbradı'ya göre daha fazla rüzgar almasında, topoğrafik koşulların yanı sıra Akseki'nin etrafındaki boğazların varlığı[63] da etkili olmuştur.

Tablo 3.3. Akseki ve İbradı'nın aylık ortalama rüzgâr hızları (m/s).

	Aylar												
İstasyonlar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	EK	K	A	Y.O.
Akseki 1963-2003	3.1	3.1	2.9	2.5	2.2	2.7	3.2	2.9	2.8	2.8	2.7	3.1	2.8
İbradı 2007-2012	2	2	2.1	1.9	1.7	1.8	1.8	1.8	1.7	1.8	1.9	1.9	1.9

Kaynak: Kaya vd. (2015).

Akseki-İbradı Havzası'nda bilindiği gibi yıl içinde kuzey ve güney sektörlü rüzgarlar hakim olmaktadır. Çünkü saha, yazın yüksek Toros kütlesinden denize doğru esen, kışın ise İç Anadolu üzerinden Akdeniz çanağına sarkan hava kütlelerinin güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Bu nedenle, 'düğmeli evler'in cephesel yönlendirmesin de güneş gören yönler tercih edilmiş olsa da rüzgarların yaz ve kış mevsiminde farklı yönlerden esmesi, evlerin bütün birimlerinin kullanımı için avantaj sağlamıştır. Şöyle ki, kışın kuzeyden esen rüzgarların etkisinden korunmak için evlerin güneş gören odaları yaşam için tercih edilmiştir. Yazın ise sofa ve ayazlık olarak bilinen açık kısımlar güneş görmesine rağmen, yükseltinin de etkisi ile Akdeniz'den esen rüzgarın serinliği nedeniyle özellikle kadınların ve çocukların en fazla vakit geçirdikleri mekanlar olmuşlardır.

[63] Akseki-Konya karayolu üzerinde bulunan Bademli ve Zeke geçidi Havza'nın ve Akdeniz Bölgesinin aynı zamanda ulaşımı da kolaylaştıran önemli boğazlarıdır. Birde Sadıklar ve Güzelsu arasındaki Karayılan Boğazı önemli boğazlardır. Akseki ilçe merkezi kuzeydoğudan güneybatıya doğru bıçak gibi kesilmiş iki boğazın tam ortasında yer alır bu iki boğaz kuzeydoğuda Yayla Boğazı, güneybatıda ise ana kara yolu bağlayan, Ağlayan Boğazıdır (Sarıkaya, 2015: 49).

c) Güneşlenme: Güneşlenmenin meskenler üzerindeki etkisi, rüzgarın meskenler üzerindeki etkisine benzemektedir. Evin yer seçiminden, duvarların kalınlık ve inceliğine, kapı ve pencerelerin cephesel düzenlemelerinde, meskenlerin konumlanmaları gibi birçok faktörde etkili olmaktadır. Sıcak iklimlerde rüzgarlı yönler tercih edilirken, serin iklimlerde kapı, pencere ve sofaların bulunduğu cepheler, genelde güneşe yönlendirilen cepheler olmuştur (Tunçdilek, 1967). Akseki-İbradı Havzası'nda kış aylarının serin ve soğuk olması nedeniyle 'düğmeli evler'in hakim yönünü güneş gören yönler oluşturmaktadır.

Bilindiği gibi herhangi bir yerin güneşlenmesini; coğrafi enlem, bakı durumu, güneş ışığının mevsimlere göre geliş açısı, bulutluluk, havanın bağıl nemi, yükselti durumu ve topoğrafyanın durumu belirlemektedir. Ayrıca güneş radyasyonunun şiddeti de güneşlenme üzerinde etkili olan diğer bir faktördür (Atalay, 2011). Hatta güneşlenme süresinin etkisini tek tek meskenler üzerinde düşündüğümüzde, birbirine yakın meskenler birbirinin güneşini keseceğinden, evlerin güneş alma süreleri etkilenmektedir. Ancak Akseki-İbradı Havzasında topoğrafyadan da yararlanarak evler birbirinin güneşini ve havasını etkilemeyecek şekilde inşa edilmiştir (Şekil 3.14).

Şekil 3.14. Birbirinin güneşine ve havasına zarar vermeyen evlerin görünümü.

Cevizli-Akseki (21.10.2015).

Akseki ve İbradı'nın ortalama güneşlenme süresi verileri olmadığı için Antalya ve Konya istasyonlarının verilerinden yararlanılmıştır. Tabloda her iki istasyonunda en yüksek değere ulaştığı ay temmuz ayı olmuştur (Konya 10.7 saat; Antalya 11.4 saat). En düşük seviyeler ise her iki istasyonda da aralık ayında (Antalya 5 saat; Konya 3.2 saat)

gözlenmiştir (Tablo 3.4; Şekil 3.15). Akseki ve İbradı'nın ortalama güneşlenme sürelerinin Konya ve Antalya'nın istasyon değerlerinden önemli ölçüde farklılık göstermeyeceği varsayılmaktadır. Çünkü, Akseki ve İbradı ilçeleri mesafe olarak iki istasyon arasındadır.[64]

Tablo 3.4. Antalya ve Konya'nın günlük ortalama güneşlenme süreleri (saat, dakika).

	Aylar												
İstasyonlar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	EK	K	A	Y.O.
Antalya (1926-2016)	5.2	5.6	6.5	8.1	10.6	11.4	12.1	11.4	10	8.1	6.3	5	8.3
Konya (1926-2016)	3.3	4.7	5.9	7.1	8.9	10.7	11.6	11.2	9.5	7.2	5.3	3.2	7.4

Kaynak:https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx (30.05.2017).

Şekil 3.15. Antalya ve Konya'nın günlük ortalama güneşlenme sürelerinin aylara göre gösterimi.

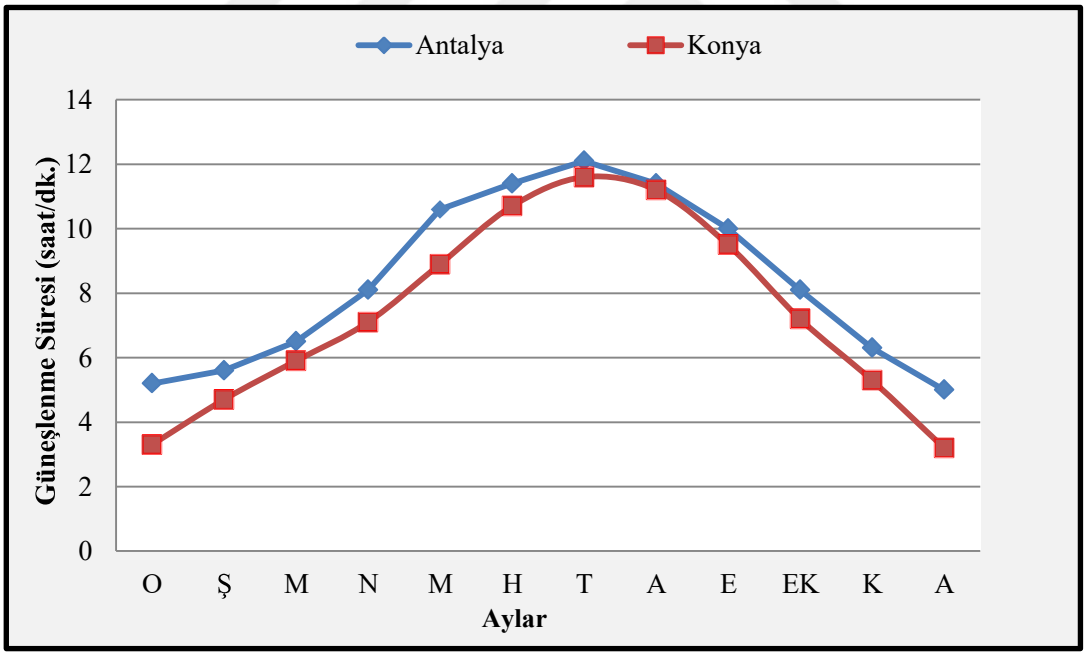

Kaynak: https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx (30.05.2017).

Araştırma sahası Akdeniz Bölgesinde olmasına karşın, yükselti faktörüne bağlı

[64] Akseki'nin Antalya merkeze uzaklığı 154 km Konya merkeze uzaklığı ise 160 km'dir. İbradı'nın Antalya merkeze uzaklığı 166 km Konya merkeze uzaklığı 183 km'dir.

olarak sıcaklığın daha düşük olması nedeniyle evlerin yönü özellikle güneşe bakan, güney, doğu ve batı yönüne çevrilmiştir. Çıkma ve pencereler çoğunlukta bu yönlerdedir ve (Şekil 3.16) pencerelerin ebatı da diğer yönlere göre daha büyük ve sayıca fazladır. Hatta bazı evlerde kuzeye bakan taraflarda rüzgardan korunmak için pencere yok gibidir. Giriş yönleri de eğer bahçeli formda ise bahçe ve avlu güneş gören yönlere konumlandırılmıştır. 'Düğmeli evler'in güneş gören cephelere yönlendirilmesi ve özellikle kışın bu yönlerdeki odaların kullanımı, evi kullananların yakıttan tasarruf sağlamasına neden olmuştur. Ahırlarında özellikle kış odalarının altında yer alması, enerji kullanımını daha da azaltmıştır.

Şekil 3.16. Güneş gören bir yöne yönlendirilmiş evin görünümü.

Cevizli-Akseki (21.10.2015).

d)Yağış ve nemlilik: Evlerin şekil almasında, yağış ve şeklinin, nem şartlarının etkisi büyük olmaktadır (Tunçdilek, 1967). Yağış ve nemlilik malzemenin seçilmesinde, kullanım yerine, evin inşa tarzına ve mimari karakterine kadar çeşitli alanlarda az veya çok etki etmektedir. Özellikle yağış ve şeklinin meskenlere yansıması, çatıların eğiminde, saçakların dar veya geniş olmasında daha belirgin olmaktadır. Hatta araştırma sahasında olduğu gibi yağışlar, her şeyden evvel malzemenin oluşumuna da hizmet etmektedir. Nitekim 'düğmeli evler'in tamamında hakim yapı malzemesinin ağaç olması, havzanın yağış karakterine bağlı olarak gelişen ormanların varlığının sonucudur. Çünkü, Akseki-İbradı Havzası Türkiye'nin en fazla yağış alan çevreleri arasındadır (Şekil 3.17).

Şekil 3.17. Akseki-İbradı Havzası'nın yıllık ortalama yağış haritası.

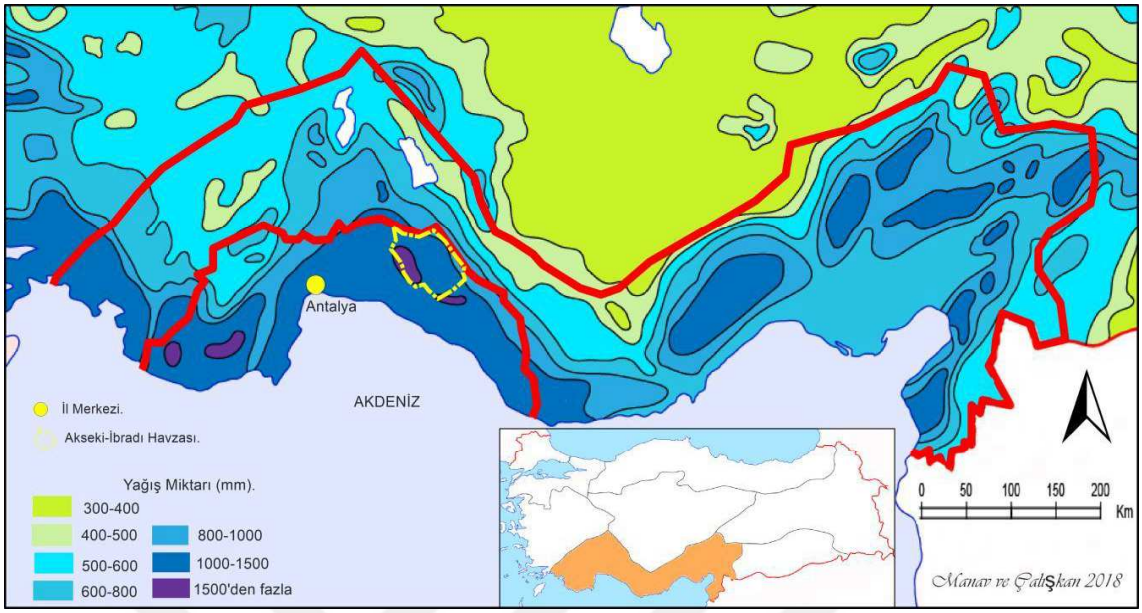

Kaynak: Saygılı (2017)'dan yararlanarak çizilmiştir.

Araştırma sahasının yağış değerlerini tespit etmek için 2009-2013 yılları arasında yapılan meteorolojik gözlemlerden (Akseki 2013-2016 arası) yararlanılmıştır. Akseki-İbradı Havzasının yağış değerlerinin hem ortalama olarak, hem de aylık periyotta diğer istasyonlara göre daha yüksek seviyede (Akseki 1004.3 mm; İbradı 1754. 6 mm; Antalya 913 mm; Konya 371 mm) olduğu tespit edilmiştir. Yağış oranlarının ise ocak ayı itibariyle düşme eğilimine geçtiği her dört istasyon için temmuz ayında en düşük seviyeye ulaştığı gözlenmektedir (Akseki 8.5 mm; İbradı 12.1 mm; Antalya 0.2 mm; Konya 5.5 mm). Yağışın en yüksek değerlere her dört istasyon için ekim ayından başlayarak, ocak ayına kadar yükselme eğiliminde olduğu ve en yüksek seviyeye ocak ayında ulaştığı gözlenmektedir (Akseki 246. 2 mm; İbradı 471 mm; Antalya 180. 3 mm; Konya 56. 2 mm) (Tablo 3.5; Şekil 3.18).

Tablo 3.5. Akseki, İbradı, Konya ve Antalya'nın aylık ve yıllık ortalama yağış değerleri (mm).

	Aylar												
İstasyonlar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	EK	K	A	Yıllık
Akseki (2013-2016)	246.2	125.5	118	46.2	59.2	45.9	8.5	17.4	42.1	91.8	75.7	127.9	1004.4
İbradı (2009-2016)	471.4	284.1	194.9	111.5	89.7	43.8	12.1	18	48.7	175.9	132.3	347.2	1754.6
Antalya (2009-2016)	180.3	164.7	83.7	49.9	47.3	9.7	0.2	5.2	40.1	85.6	67.6	178.8	868.1
Konya (2009-2016)	56.7	32.7	29	29	38.9	39.3	5.5	7.4	19.5	40.2	27.7	45.6	371.5

Kaynak: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü (29.05.2017).

Şekil 3.18. Akseki, İbradı, Antalya ve Konya'nın aylık ortalama yağış değerleri.

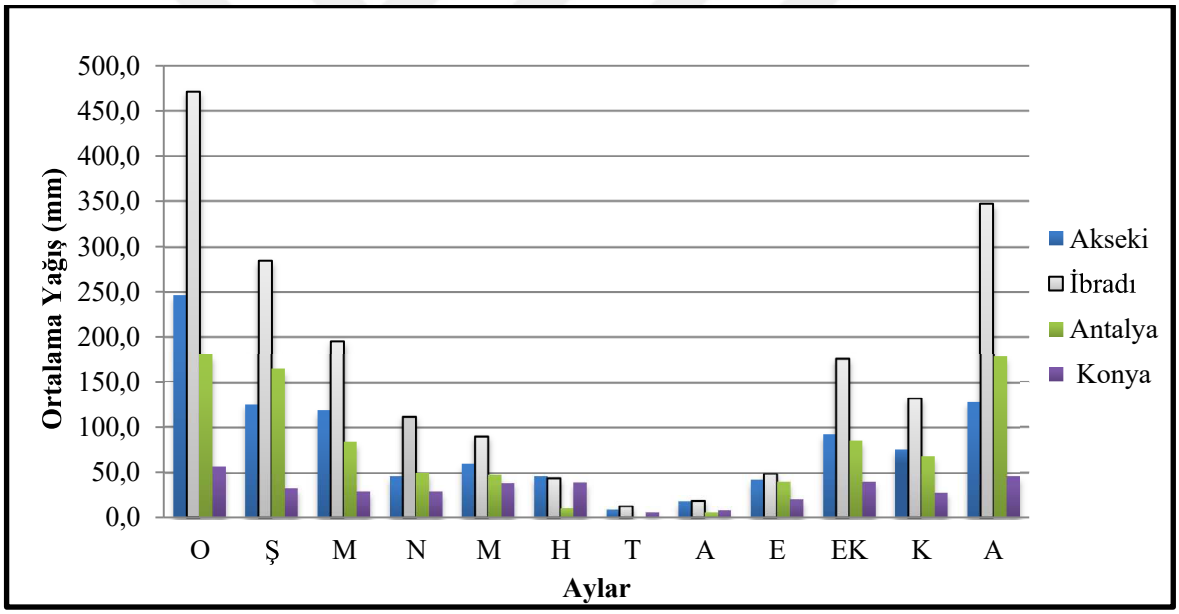

Kaynak: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü (Akseki 2013-2016; İbradı-Antalya-Konya 2009-2016).(29.05.2017).

Araştırma sahasının nem değerlerini tespit etmek için 2009-2013 yılları arasında yapılan gözlemlerden (Akseki 2013-2016 arası) yararlanılmıştır. Ölçülen uzun yılların ortalama değerleri Akseki'de 56.7 mm; İbradı'da 57.7 mm; Antalya'da 61.1 mm; Konya'da ise 55.0 mm'dir. Ancak en düşük ve en yüksek seviyelerdeki sonuçlarda istasyonlar arasında aylar arasında farklılık olduğu gözlenmiştir. En yüksek verilere Antalya mayıs ayında (68.4 mm) ulaşırken, diğer istasyonların ocak ayında ulaştığı

gözlenmiştir (Akseki 74. 6 mm; İbradı 75. 6 mm; Konya 77. 4 mm). En düşük değerlere ise İbradı (39. 0 mm) ve Konya (34. 9 mm) ağustos ayında; Akseki temmuz ayında (38.6 mm), Antalya kasım ayında ulaşmıştır (55. 0 mm) (Tablo 3.6; Şekil 3.19).

Tablo 3.6. Akseki, İbradı, Antalya ve Konya'nın aylık ve yıllık ortalama nem değerleri (%).

	Aylar												
İstasyonlar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	EK	K	A	Y.O.
Akseki (2013-2016)	74.6	69.6	64.5	58.5	59.5	51.1	38.6	42.2	49.6	53.4	58	61.2	56.7
İbradı (2009-2016)	75.6	70.8	62	61	60	50.1	41.7	39	47.7	56.7	61.3	66.7	57.7
Antalya (2009-2016)	64.8	64.7	59.7	64.9	68.4	62.1	61.5	58.1	57.6	55.8	55	60.7	61.1
Konya (2009-2016)	77.4	66.3	56.5	51.4	50.7	45.3	35.7	34.9	41.8	58	65.5	76.5	55

Kaynak: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü (29.05.2017).

Şekil 3.19. Akseki, İbradı, Antalya ve Konya'da aylık ortalama nem değerleri.

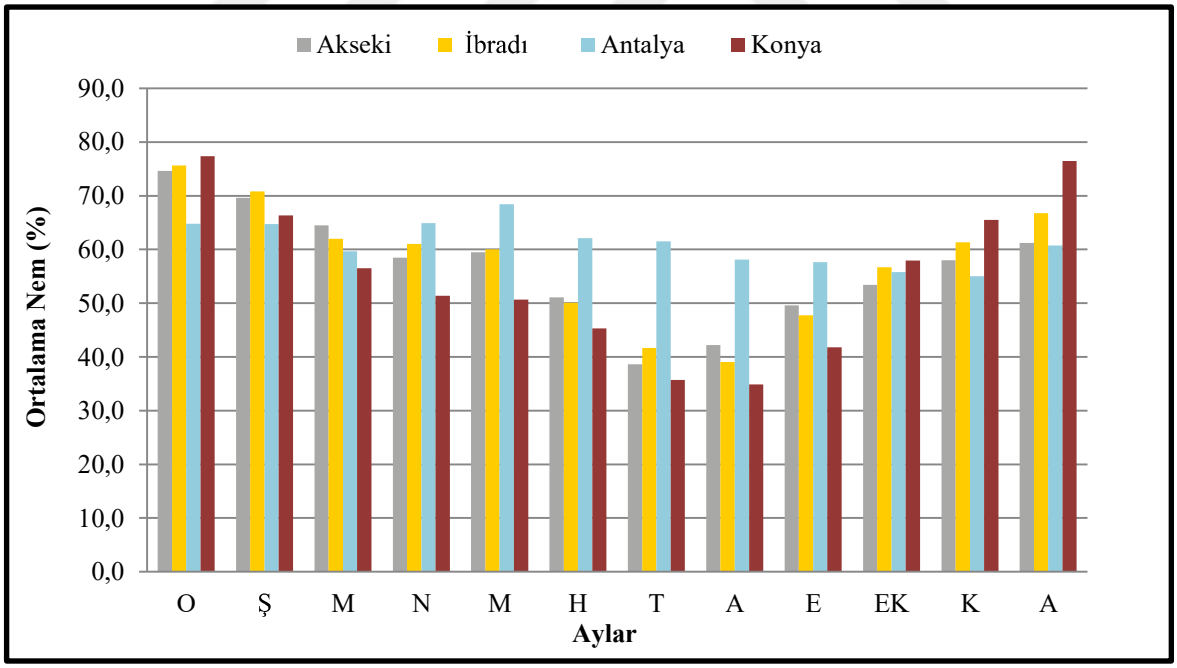

Kaynak: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü (Akseki 2012-2016; İbradı-Antalya-Konya 2009-2016) (29.05.2017).

Araştırma sahasında yağış ve nemliliğin etkilerini en fazla çatıların şeklinde ve örtüsünde birde saçaklarda görmek mümkündür. Kar yağışlarının da görüldüğü havzada,

eğimli çatı modelleri kullanılırken, saçaklar da genellikle yapının dış duvarlarından 50-60 cm kadar dışarı taşırılmıştır. Böylece, saçaklar aracılığıyla evden uzaklaştırılan yağmur ve kar suyunun, duvara ve evin zeminine zarar vermesinin önüne geçilmiştir.

Akseki-İbradı Havzası'nda geçmişte çatı örtüsü malzemesi olarak ahşap malzemeler kullanılmıştır. Ahşabın zamanla nem alarak çürümesi ve belli aralıklarla değiştirilmesi gerekliliği, artık kiremit ve saç örtülerin kullanılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bunda modern inşa malzemelerinin havzaya intikali de etkili olmuştur (Şekil 3.20).

Şekil 3.20. Eğimli çatılar ve saçakların birlikte görünümü.

Ormana-İbradı (30.07.2015).

Akseki-İbradı Havza'sında, iklim ve elemanlarının 'düğmeli evler' üzerindeki etkilerini, evin yöne bağlı olarak konumlanmasından, eklentilerinin evin içinde yer almasına kadar çok farklı şekillerde görmek mümkündür. Özellikle kış aylarının soğuk ve yağışlı geçmesi, meskenlerin şekli ve planları üzerinde belirleyici olmuştur. Dış duvarların 60-70 cm'yi bulan kalınlıkları yanında pencerelerin de fazla büyük olmayan şekilleri ve uygun cephelerde yer almaları, iklimin etkisiyle ortaya çıkan özelliklerdir.

3.2.2. Araştırma Sahasının Beşeri-Kültürel Coğrafya Özellikleri ve Düğmeli Evlere Etkisi

Akseki-İbradı Havzası'na özgü 'düğmeli evler'in üzerinde fiziki coğrafi özelliklerin yanı sıra beşeri coğrafya özelliklerinin de önemli bir yeri vardır. Bu özellikler sosyo-

demografik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapıya ait olan özelliklerdir. 'Düğmeli evler'e etki eden bu beşeri faktörler, 'düğmeli evler'de yaşayanların aile modellerinde ve yaşam şekillerinde, ekonomiye katılım şekillerinde, oda ve kat sayısında, evin genişliğinde, iç mekânlarda süslemeler gibi birçok beşeri etki ile meskenlere yansımaktadır. 'Düğmeli evler'e etki eden coğrafi faktörler fiziki ve beşeri olarak sınıflandırılsa da kırsal çevrelerin ekonomisi, kültürü ve sosyal yapısının fiziki koşullara bağlı olması nedeniyle beşeri faktörler, bu çevrelerin meskenlerinde tamamlayıcı rol üstlenmişlerdir.

'Düğmeli evler'in beşeri yönü de birbiriyle bağlantılıdır. Bu meskenlerde, ekonomik ve kültürel etkiler birlikte meskenlerin demografik yapısını da belirlemiştir. Bu nedenle, bazı 'düğmeli evler'de yaşayanların aile modellerinde hem ekonominin hem de kültürel ve dini etkilerin izleri belirlenebilmektedir. Bir örnek verilecek olursa havzada bu etkilerin birlikte görüldüğü 'düğmeli evler' genellikle sayısı fazla olmayan konak tipi inşa edilen evlerdir. Bu evler ailenin ekonomik durumuna bağlı olarak geniş yapıldığı için ataerkil geniş aile modelleri görülmektedir. Nitekim bu aile modelinde haremlik ve selamlık uygulamaları ile İslam dininin etkileri de meskenlere yansımıştır. Ancak, genel olarak havzada 'düğmeli evler'in malzeme koşullarının belirlediği inşa tekniği ile yapılması nedeniyle, oda sayısı ve kat sayısı az olarak inşa edildikleri ve çekirdek aile modeli görüldüğü için dini uygulamaların etkisi sınırlı kalmıştır.

Akseki-İbradı Havzası'nda 'düğmeli evler' üzerinde, kültürü, ekonomiyi ve insan faktörünü taşıyan ulaşım özelliklerinin de etkisi yadsınamazdır. Yörede ulaşım olanaklarının varlığı, gelişimi ya da gerilemesi, 'düğmeli evler' üzerinde en fazla etkili olan beşeri faktördür. Çünkü, özellikle havzada ulaşım imkanlarının ekonominin gelişiminde ya da gerilemesinde etkili olması 'düğmeli evler'in üzerinde çeşitli etkiler meydana getirmiştir. Buna ek olarak ulaşım, havzada sosyo-demografik yapıyı taşıyarak çoğu 'düğmeli ev'in yok olmasına, ayakta kalanlarında özgün örneklerinin müdahale olmadığı için günümüze taşınmasına aracılık etmiştir.

Sosyo-Demografik Özellikler: Geçmişin hareketli güzergahında yer alan Akseki-İbradı Havzası çok eski çağlardan beri, Antalya'nın kıyısı ve iç kesimler arasında sürekli bir nüfus hareketliliğine maruz kalarak, farklı medeniyetlerin yerleşimlerine sahne olmuştur. Bu durum nüfusun sürekli olarak hareket halinde olmasında ve havzanın sosyo-demografik yapısı üzerinde etkili olmuştur.

Araştırma sahasının ve 'düğmeli evler'in sosyo-demografik yapısının üzerinde en

fazla etkili olan faktör, ekonomik yetersizliğe bağlı olarak gelişen ve günümüzde de hala devam eden göç olgusudur. Bu olgunun temelinde, ulaşım imkanlarının gelişmesine bağlı olarak tarihi kervan yollarının işlerliğini kaybetmesi yatmaktadır. Bu nedenle, havzanın yakın tarihlere kadarki demografik yapısının üzerinde en belirleyici faktör, tarihi kervan yollarının işlerliğini kaybetmesi olmuştur. Bu sonuca bağlı olarak, havzada ilk önce, bu yolların üzerinde yer alan yerleşmeler boşalmıştır. Akseki'ye bağlı olan ve bugün itibariyle birkaç ailenin yaşadığı (6 aile, 21 kişi) Sarıhacılar Mahallesi bu duruma en güzel örnektir (Şekil 3.21).

Şekil 3.21. Göç nedeniyle boşalan bir mahallenin görünümü.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

Akseki-İbradı Havzası öteden beri gelenek-görenek ve kültürel değerlerine sahip çıkan ve korumaya çalışan bir çevre olmasına rağmen, havzada mevcut nüfusa yetecek ekonomik faaliyetlerin yetersizliği nedeniyle yaşanan göçler neticesinde, sosyo-demografik yapıda önemli ölçüde değişimler meydana gelmiştir. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra, havzada birçok mahalle nerdeyse boşalma ile yüz yüze kalmıştır.[65] Bu nedenle geniş ailelerin barınacağı şekilde inşa edilen bazı evler bile, artık çekirdek ailelerin hatta sadece yaşlı insanların yaşadığı mekanlar durumuna gelmişlerdir.

[65] Havzada 18'i Akseki'ye bağlı, 1'i İbradı'ya bağlı olmak üzere toplam 19 yerleşmenin günümüz nüfusları 100 kişinin altındadır (TUİK, ADNKS: 2017). Ayrıca, bugün itibariyle küçücük bir ilçe olan Akseki'nin Türkiye geneline yayılan yaklaşık yarım milyona yakın nüfusu bu durumu açıklar niteliktedir (Akseki Belediyesi, 2017). Havzada en fazla İzmir, Manisa, Aydın Antalya, Bursa, İstanbul gibi büyük şehirlere göç verilmiştir.

Akseki-İbradı Havzası'nda 1965-2017 yılları arası nüfus sayımı verilerinden, 1965 yılındaki toplam nüfusun 26.763 kişi olduğuna, bugün itibariyle havza toplamının 13.117 kişi olduğuna ulaşılmaktadır. Bu sonuç, 52 yıllık süreçte nüfusun yarıdan fazla azaldığını göstermektedir (Tablo 3.7). Son yıllarda bile havzada nüfusun azalmaya devam etmesi dikkat çekicidir. Nitekim, 2014-2017 yılını kapsayan dört yıllık süreçte, yörede toplamda sadece 402 doğum gerçekleşmiş, 737 ölüm gerçekleşmiştir (TUİK, 2017). Havzada genç nüfusun oldukça az olması nedeniyle doğum oranları ölüm oranlarının gerisinde kalmaktadır.

Tablo 3.7. Akseki ve İbradı'nın yıllara göre kır, şehir ve toplam nüfusları.

Sayım Yılları	**Akseki**			**İbradı**		
	Kır	**Şehir**	**Toplam**	**Kır**	**Şehir**	**Toplam**
1965	24 258	2505	26 763			
1975	22 660	5141	27 801			
1985	26 958	8353	35 311			
1990	19 206	11 023	30 229	12 911	4215	17 126
2000	31 904	10 563	42 467	3835	6991	10 826
2007	8691	3032	11 723	2427	2266	4693
2012	8387	3637	12 024	1564	1343	2907
2017	7634	2837	10 471	1313	1333	2646
2017 yılı Havza Toplamı 13.117 kişi.						

Kaynak: TUİK, ADNKS: 2017.

İncelenen yıllarda havzada kırsal nüfusun şehirsel nüfustan daima daha yüksek oranda olduğu gözlenmektedir (Şekil 3.22). Akseki ve İbradı'nın günümüz nüfusunu kırsal ve şehirsel olarak ayrı ayrı ele alacak olursak, Akseki'nin 2017 yılı toplam nüfusunun %73'ünü (47 taşra mahallede 7634 kişi) kırsal nüfus oluşturmaktadır. Merkezde yer alan şehirsel nüfusun oranı ise %27'dir (2837 kişi). İbradı'da ise kırsal ve şehirsel nüfus oranı dengeli dağılmaktadır. İbradı'nın 2017 yılı nüfusunun %49.6'sı (7 taşra mahallede 1313 kişi) kırsal, %50. 4'ü merkezde (1333 kişi) kentsel nüfustur.

Şekil 3.22. Akseki-İbradı Havzasının yıllara göre kır ve şehir nüfusunun oransal gösterimi.

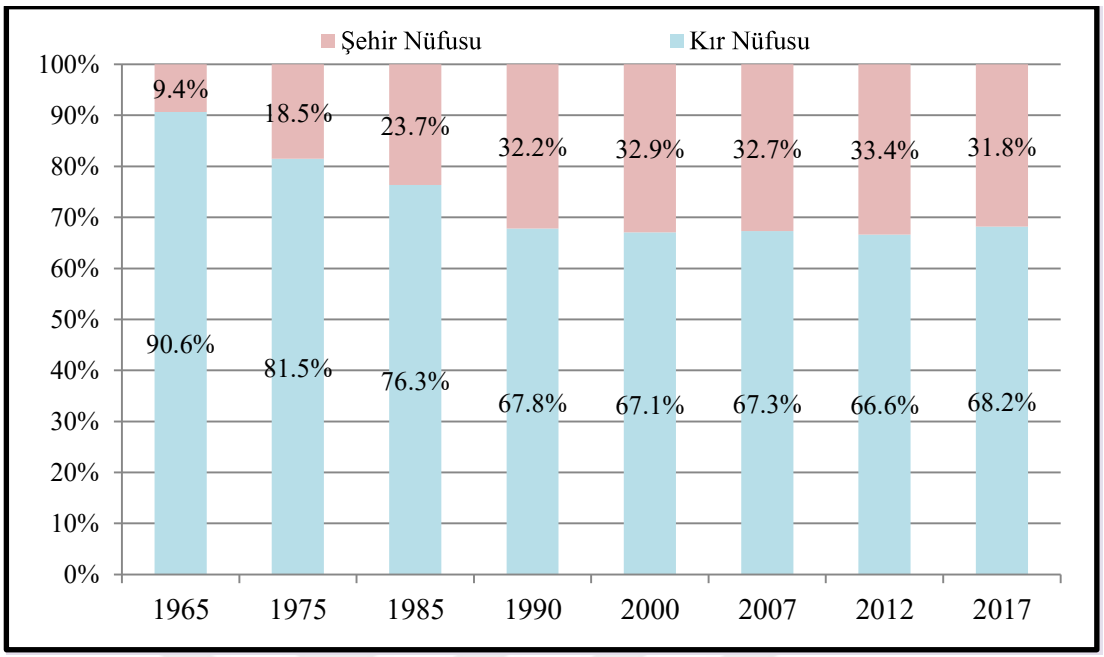

Kaynak: TUİK, ADNKS: 2017.

Araştırma sahasının nüfusunda en fazla dalgalanma 1990 ve 2007 yılları arasında gerçekleşmiştir (Şekil 3.23). Çünkü 1990 yılında İbradı, Akseki'den ayrılarak ilçe olmuştur ve bu yıl Manavgat'tan 5, Akseki'den 9 mahalle İbradı Nüfusuna dahil olmuştur.[66] 2000 yılı sayımında ise Akseki ve Manavgat'ın mahalleleri İbradı'dan ayrılarak kendi ilçelerinde sayıma tabi olmuşlardır. Benzer yer değiştirmeler daha eski yıllarda da görülmüştür. 1936 yılında Akseki'den ayrılarak ilçe olan Gündoğmuş ilçesine, 1954 yılında Akseki'nin bazı mahalleleri (o zaman köy) verilmiştir (Özkaynak, 1954: 40). Manavgat ve Gündoğmuş ilçelerinin özellikle Akseki-İbradı Havzasına sınır mahallelerinde 'düğmeli ev' örneklerinin benzerlerinin görülmesinin nedeni, bu yerleşmelerin geçmişlerinde Akseki-İbradı Havzasına bağlı olmaları ile açıklanabilmektedir.

[66] Manavgat'ın mahalleleri; Yaylaalan, Tilkiler, Sevinçköy, Kızıldağ ve Sırtköy, Akseki'nin mahalleleri; Akşahap, Çınardibi, Gümüşdamla, Kepez, Kepezbeleni, Kuyucak, Menteşbey, Minareli ve Sinanhoca.

Şekil 3.23. Akseki-İbradı Havzası'nın nüfusunun yıllara göre gösterimi.

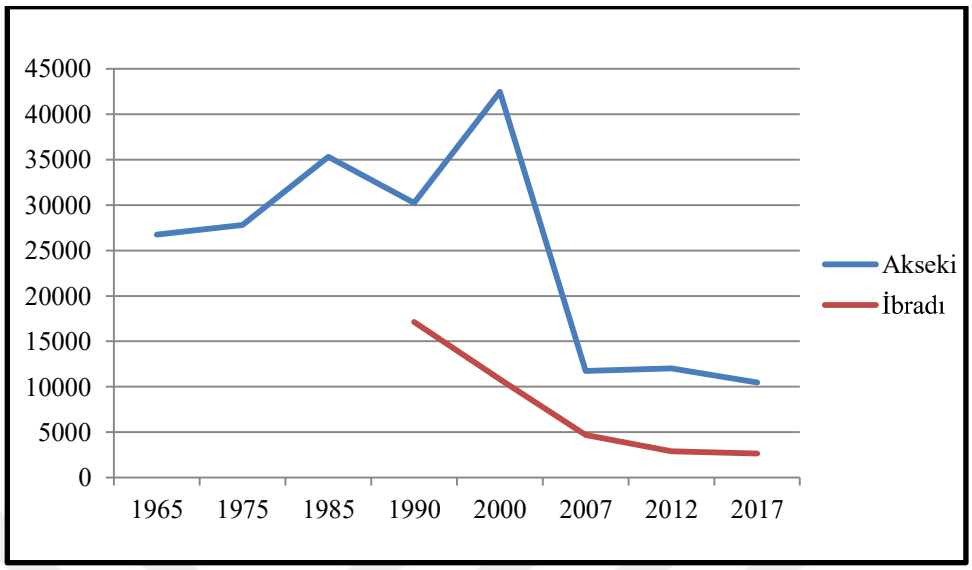

Kaynak: TUİK, ADNKS: 2017.

Akseki ve İbradı Havzası'nın nüfusunun sürekli azalma eğiliminde olması, bağlı olduğu Antalya ilinin de en az nüfuslu ilçelerinden olmasına neden olmuştur. İbradı nüfus olarak Antalya'nın en az nüfuslu ilçesi olurken, Akseki ise 19 ilçenin içinde 17. sırada yer almıştır (Tablo 3.8).

Tablo 3.8. Antalya'nın ilçelerinin günümüz nüfusu.

Yerleşme	**Nüfus**	**Yerleşme**	**Nüfus**
Akseki	**10 471**	Kaş	57 123
Aksu	69 967	Kemer	42 568
Alanya	299 464	Kepez	519 966
Demre	25 928	Konyaaltı	172 920
Döşemealtı	59 948	Korkuteli	53 610
Elmalı	38 651	Kumluca	67 942
Finike	48 948	Manavgat	226 394
Gazipaşa	49 555	Muratpaşa	488 670
Gündoğmuş	7593	Serik	122 032
İbradı	**2646**	**Antalya Toplam**	**2 364 396**

Kaynak: TUİK, ADNKS: 2017.

Akseki-İbradı Havzası'nda sosyo-demografik yapı üzerinde oldukça etkili olan göçlerin bir diğer etkisi de, havzadan büyükşehirlere göç edenlerin büyükşehirlerin mesken kültürünü havzaya taşımaları üzerine olmuştur. Çünkü, 'düğmeli evler'in orijinal örneklerinin inşasının henüz devam ettiği yıllarda, şehir kültürü ve meskenleriyle tanışan ve belli bir ekonomik yeterliliğe ulaşan yerel halk, ulaşım olanaklarının da gelişimiyle, kendi memleketlerinde modern meskenler inşa etmişlerdir. Yani havzada ilk modern meskenler, göç ederek belli bir ekonomik seviyeye ulaşan halkın inşa ettiği meskenler olmuştur. Günümüzde de çoğu yerleşmede bu durum devam etmektedir. Çünkü, göç nedeniyle genç nüfusunu kaybeden yerleşmelerde yaşayan yaşlı nüfus, modern meskenleri yapacak gücü olmadığından mevcut meskenlerle yetinmektedir. Havzada modern meskenlerin çoğu, kışın büyükşehirlerde yaşamayı, yazın ise havzada yaşamayı tercih edenlere aittir (Şekil 3.24). Göç, Akseki-İbradı Havzası'nın çoğu mahallesinin meskenlerini kışın boşaltarak, yazın yazlık mekanlar haline gelmelerine neden olmuştur. Böylece çoğu yerleşme bir nevi yayla rolüne bürünmüştür.

Şekil 3.24. Ahşap kısımları 'düğmeli evler'e benzetilen modern ev.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

'Düğmeli evler'in ve araştırma sahasının sosyo-demografik yapısı üzerinde oldukça etkili olan göç, 'düğmeli evler'in korunmasına ve değerinin daha iyi anlaşılmasına da katkı sunmuştur. Örneğin, göç nedeniyle boşalan 'düğmeli evler' insan müdahalesi olmadığından doğal olarak kendi kendini koruyabilmiştir. Buna ek olarak, göç ettiği yerde şehirsel meskenlerle tanışan ve bu kültürel miras değerinin yaşatılmasına inanan ekonomik

gücü yerinde olan halk, ‘düğmeli evler’i tamir, onarım ve restore ederek koruma-yaşatma ve hatta turizme kazandırma konusunda girişimlerde bulunmuşlardır. Havzada geçmişte büyükşehirlere göç ederek, daha sonra havzada ‘düğmeli evler’i restore eden Sarıhacılar (Akseki), Ormana (İbradı), Emiraşıklar ve Bucakalan’(Akseki) daki girişimciler sayesinde ‘düğmeli evler’ turizme kazandırılmıştır. ‘Düğmeli evler’in büyükşehirlere gidenler tarafından restore, tamir onarım görüpte turizme kazandırılmayanları ise kullanıcılarının yazın oturmayı tercih ettikleri yazlık evler haline gelmişlerdir (Şekil 3.25).

Şekil 3.25. Restorasyonu devam eden bir ‘düğmeli ev’in görünümü.

Merkez-Akseki (29.09.2015).

‘Düğmeli evler’in sosyo-demografik yapısını hem çekirdek hemde geniş aile modeli oluşturmaktadır. Her ne kadar bu evlerde geniş aile modeli görülse de ‘düğmeli evler’in genel olarak çekirdek aile tipine göre inşa edildiği bilinmektedir. Çünkü, ‘düğmeli evler’in genelinin inşası esnasında bağlayıcı malzeme kullanılmaması, bu evlerin çok geniş olarak inşa edilmesini sınırlamıştır. Geniş olmayan bu evlerin yaşam katlarının tek kat olması ve oda sayısının da az olması, birden fazla ailenin bu evlerde birlikte yaşamasını sınırlayarak, çekirdek aile modelini ortaya çıkarmıştır. Bu evlerin çoğunda en fazla, evli olan bir erkek evlatla birlikte oturulmuştur. Bu nedenle bu evlerde haremlik-selamlık uygulamalarına da ihtiyaç duyulmamıştır. Ailenin daha fazla genişlemesi söz konusu olduğunda, duvarlara ek yapılmasının mümkün olmamasından dolayı, evin yanına gerekirse bir ev daha inşa edilmiştir. Bir diğer nedende İbradı ve mahallelerinde olduğu gibi ailelerin bir ev içinde değil de yakın çevrelerde yaşamayı tercih etmelerindendir.

Genel olarak bu evler, kullanıcısının o günkü ekonomik seviyesine ve yaşam felsefesine göre inşa edildiği evlerdir.

Akseki-İbradı Havzası'nda hemen bütün ailenin birlikte oturduğu geniş aile tipine göre inşa edilen 'düğmeli evler'de mevcuttur. Haremlik-selamlık uygulamalarının uygulandığı, havzada tek tük bulunan ve konak olarak adlandırılan bu evlerde ise inşa tekniği olarak zengin olanların tercih ettiği horasan tekniği uygulanmıştır. Bu teknik, bağlayıcı malzemeler içermesinden dolayı evlerin geniş, oda sayılarının fazla olmasında ve hatta bazılarının üç katlı olarak inşa edilmesinde etkili olmuştur (Şekil 3.26). Bu durum ekonomik koşullara bağlı olarak uygulanan inşa tekniklerinin 'düğmeli evler'in sosyo-demografik yapısı ve aile tipleri üzerine etkisinin önemli bir göstergesidir. Bu nedenle 'düğmeli evler'in içinde yaşayanların sayısında ve aile tipinin gelişiminde, 'düğmeli evler'in inşasında kullanılan malzemeye bağlı olarak gelişen inşa tekniği de oldukça belirleyici olmuştur.

Şekil 3.26. Horasan tekniğinde inşa edilen bir 'düğmeli konak' (restore edilmiş).

Menteşbey-Akseki (28.06.2017).

Sosyo-Ekonomik Özellikler: Araştırma sahasının engebeli yapısı, havzayı komşu ilçelerden ayırarak kendi içindeki yerleşmelerle tam bir ünite oluşturmasına neden olmuştur. Havzada topoğrafik koşulların etkisi tarımsal alanları sınırladığı için tarım ve hayvancılık faaliyetleri her zaman geçimlik düzeyde yapılmıştır. Sanayi olanaklarının da nüfusa yetecek düzeyde olmaması, sahadan dışarıya aşırı derecede bir nüfus kaybına neden olmuştur. Zaten nüfus kaybı demek oradaki mevcut ekonomik etkinliklerinde devreden

kendiliğinden çıkması demektir. Çünkü, göç eden kesimin genç nüfus olması nedeniyle, mevcut tarımsal ve hayvansal faaliyetler çoğu yerleşmede durma noktasına gelmiştir.

Akseki-İbradı Havzası'nın ekonomisinde öteden beri tarım ve hayvancılık önemli bir yer tutmuş ve var olan sanayisi de tarıma dayalı gelişmiştir.[67] Havzada önemli bir sanayi kolu geçmişte olduğu gibi bugünde gelişememiştir. Havzanın yerleşmelerinin dağlık karakterde olması nedeniyle ekonomisi geçmişte çevre yerleşmelerle genel olarak tomruk ve odun ticaretine dayanmıştır. Bağcılığında ileri olduğu havzada üzümlerin bir kısmı pekmez yapılarak ihtiyaçtan fazlası Konya ve Antalya'ya sevk edilmiştir (Şahankaya, 1987: 8-9). Geçmişte el sanatlarının da ekonomisinde önemli bir yeri olan ve evlerin bir bölümünde küçük atölyelerde gerçekleştirilen dokumacılık, kunduracılık, bakırcılık, seramikçilik ve ağaç oymacılığı, artık oldukça sınırlı yapılmaktadır.[68] Günümüzde yöre halkının başlıca ekonomisini ticaret, küçükbaş hayvancılık ve özellikle 2000'li yıllardan sonra gelişme gösteren ve önemli bir ekonomik sektör haline gelen turizm oluşturmaktadır. Ekonomisinde 2000'li yıllardan sonra gelişme gösteren turizm ile 'düğmeli evler'de fonksiyonunu değiştirmiştir. Artık 'düğmeli evler' otel, pansiyon, müze gibi işlevler kazanmıştır.

Akseki-İbradı Havzası'nın günümüz ekonomisinde tarımsal üretimlerden toplamda 5878 ton üretimle en fazla payı üzüm almaktadır. Üzümü, 3909 tonla buğday, 1211 tonla arpa, 236 ton üretimle incir takip etmektedir. İl geneli üretimde de önemli bir yeri olan üzüm, pekmezi yapılarak, ihtiyaç fazlası komşu il ve ilçelere satılmaktadır. Ayrıca üzümün pekmez haline gelmesi için suyunun çıkarıldığı oluklar 'düğmeli evler'in zemin katlarında veya bahçelerde yer almaktadır (Şekil 3.27).

[67] Eminoğlu (2008) tarafından hazırlanan Konya Vilayeti Salnamesinde Akseki için geçen (İbradı Akseki'ye bağlı o yıllarda) sanayisi de tarıma dayalıdır. Mahsulatı sınaiyesi bez, gön ve demirden mamul balta ve kazma gibi alatdır ifadeleri bu durumu desteklemektedir.

[68] Geçmişte Bademli Mahallesi'nin (Akseki) evlerinin çoğunun altında Türkiye'de Konya kaşığı olarak bilinen tahta kaşıkların yapıldığı atölyeler bulunmaktaydı ve ekonomisinde önemli bir yeri vardı. Bu kaşıklar şimdi sadece isteğe bağlı olarak birkaç usta tarafından tek tük yapılmaktadır.

Şekil 3.27. Geçmişte üzüm ezmek için kullanılan bir ağaç teknenin görünümü.

Ormana-İbradı (30.07.2015).

Soğanlı bitkiler açısından oldukça zengin olan ve Kardelenin ana vatanı olan havzada, (Akseki) yıllık 300.000 adet çiçek soğanı yetiştirilmektedir (Tablo 3.9). Buna ek olarak, Akseki'de 2013 yılında 400 bin dolara tekabül eden doğadan ve yetiştirilme toplam 6.5 milyon kardelen ihracat kotasının bulunduğu bilinmektedir (Çinbilgel ve Özçelik, 2015).

Tablo 3.9. Akseki-İbradı Havza'sında en fazla yetişen/yetiştirilen tarım ürünleri.

Ürün	Yerleşme	Ekilen Alan (dekar)	İl Genelindeki Ekilen Alanlar İçindeki Payı (%)	Üretim (ton)	İl Genelindeki Üretim Miktarı İçindeki Payı (%)
Buğday (durum buğdayı hariç)	Akseki	15 965	2	3169	1.6
	İbradı	4080	2.1	740	0.4
Arpa	Akseki	2508	0.6	726	0.6
	İbradı	2376	0.56	485	0.4
Üzüm	Akseki	5100	22.6	4749	18.1
	İbradı	1152	5.1	1129	4.3
İncir	Akseki	300	23.4	227	5.6
	İbradı	30	2.3	9	0.2
Elma	Akseki	30	0.2	25	0.009
	İbradı	90	0.06	83	0.03
Şeftali	Akseki	20	0.1	55	0.3
	İbradı	30	0.15	18	0.1
Nohut	Akseki	150	0.1	33	0.14
	İbradı	200	0.1	29	0.12
	Akseki	422	0.9	34	1
Fasulye (kuru)	Akseki	70	1.1	13	10
	İbradı	1000	15	198	14.4
Çiçek Soğanları	Akseki	5000 (m^2)	5.4	340 000 (adet)	6.4
Gül (kesme) (2016)	Akseki	1500 (m^2)	0.8	75 000 (adet)	0.6

Kaynak: TUİK, 2017.

Akseki-İbradı Havzası'nın hayvansal üretiminde ise süt üretiminin önemli bir yeri vardır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlardan yıllık toplam 6620 ton süt üretimi gerçekleştirilmektedir. Bunun 4075 tonu büyük baş hayvanlardan elde edilmektedir. Geri kalan 2545 ton ise keçi ve koyunlardan elde edilmektedir (peynir, yoğurt gibi tüm süt ürünleri de bu rakamlardan üretilmektedir). Havzada küçükbaş hayvanlardan sütün yanı sıra tiftikte elde edilmektedir. Toplam 52 145 kırkılan hayvandan (46.400 keçi, 5745 koyun) 42 268 ton tiftik (11 644 ton koyunlardan, 30 624 ton keçilerden elde ediliyor) elde edilmektedir. Havzada tavuk sayısı toplamda 5600 adet olup havzanın yaylalarında arıcılıkta yapılmaktadır. Toplam 80 işletmede 5717 kovanda yıllık yaklaşık 51.75 ton bal üretilmektedir (Tablo 3.10).

Tablo 3.10.Akseki-İbradı Havza'sının öne çıkan hayvansal ürünleri.

Hayvan Cinsi	**Yerleşme**	**Top. Hayvan Sayısı**	**İl Genelindeki Hayvan Sayısına Oranı (%)**	**Sağılan Hayvan Sayısı**	**İl Genelindeki Sağılan Hayvan Sayısına Oranı (%)**	**Süt (ton)**	**İl Genelindeki Süt Üretimi Miktarına Oranı (%)**
Koyun Yerli ve Merinos	Akseki	1435	0.3	471	0.21	36.7	0.21
	İbradı (yerli)	4310	1	1589	1.71	128.7	1.7
Keçi (kıl)	Akseki	32935	4.8	13398	4.4	1594	4.4
	İbradı	14032	2.04	6602	1.2	785.6	2.2
Sığır Yerli/Melez ve Kültür	Akseki	1459	0.84	524	1.5	1422	0.7
	İbradı	3151	1.81	1218	3.5	2653	1.3
Tavuk	Akseki	4850	1				
	İbradı	750	0.15				
Not: Et üretimi bilgisi bulunmamaktadır.							
Arıcılık							
Hayvan Cinsi	Yerleşme	İşletme Sayısı	İl Genelindeki İşletme Sayısına Oranı (%)	Kovan Sayısı	İl Genelindeki Kovan Sayısına Oranı (%)	Bal Üretimi (ton)	İl Genelindeki Bal Üretimine Oranı (%)
Arı	Akseki	32	1.28	3105	1.37	31	1.25
	İbradı	48	1.92	2612	1.15	20.75	1.83

Kaynak: TUİK, 2017

Akseki ve İbradı'da hayvancılık genel olarak hala geçimlik düzeyde ve çoğu mahalle yerleşiminde kalan gençler tarafından yapılmaktadır. Çünkü, Akseki'de hayvancılıkla ilgili hiçbir işletme söz konusu değildir. İbradı'da ise hayvancılık yapan sadece iki işletme vardır. Günümüzde bu hayvancılık faaliyetleri genel olarak yeni yapılan derme çatma ahırlarda ve yaşamın devam ettiği az sayıda 'düğmeli evler'in alt katlarında sürdürülmektedir (Şekil 3.28). Süt toplama merkezinin bile olmadığı havzada halk ihtiyaç fazlasını çevre pazarlarda satmaktadır. Kurbanlık olarak ayrılan hayvanlar ise tüm yazı havzanın yaylalarında neredeyse kendi başlarına geçirmektedirler (Şekil 3.29).

Şekil 3.28. Bir evin yanında bulunan ahırdan bir görünüm.

Başlar-İbradı (30.07.2015).

Şekil 3.29. Yazın yaylalardaki büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinden bir görünüm.

Eynif Ovası-İbradı (30.07.2015). *Tarım arazisi olan bu ova, ekim-dikim faaliyetleri gerçekleştirilmediği için yakın çevresinin hayvancılık faaliyetlerinde yayla fonksiyonundadır.*

Akseki-İbradı Havzası'nın ekonomisi 'düğmeli evler'e farklı şekillerde yansımıştır. Mesela, tarım ve hayvancılığın geçimlik düzeyde yapılması kiler, ahır, samanlık gibi eklenti olabilecek birimlerin 'düğmeli evler'in alt katlarında toplanmasında etkili olmuştur (Şekil 3.30). Hatta İbradı çevresinde çoğu evin yaşam katında kilerler yer almaktadır. Buna

ek olarak, havzada ticaretin de ticari yollara bağlı olarak gelişmesi ve özellikle havzada üretilen dokuma ürünlerinin ticaretinin sınırlı olması nedeniyle dokuma tezgahları ‘düğmeli evler’in zemin katlarında ya da yaşam katlarının uygun bir bölümünde yer almıştır. Bu nedenle üretime bağlı ticaretin sınırlılığı nedeniyle iş bölümüne çok fazla ihtiyaç duyulmamasına, dolayısıyla ‘düğmeli evler’de çok geniş ailelerin yaşamasına da gerek kalmamıştır.

Şekil 3.30. Zemin katta yer alan ve kiler işlevi gören birimin görünümü.

Ürünlü-İbradı (11.10.2015).

Sosyo-ekonomik koşullar içinde değerlendirilebilecek yapıda olan ve ekonomiyle de sıkı bir bağlantısı olan ulaşım ve olanakları, ekonomik alışverişlerde etkili olduğu gibi demografik yapılar üzerinde, meskenlerin inşasında kullanılan malzemelerin mekânsal dağıtımında, taşınmasında ve istenilen malzemeye ulaşılmasında da etkili olmaktadır. Kısacası ulaşım bir çevrenin dış dünya ile her türlü etkileşimi üzerinde etkili olmaktadır. Havzanın İç Anadolu Bölgesini en kısa yoldan Alanya’ya bağlayan yol üzerinde yer alması, ticaretin çok eskiden beri gelişme göstererek ekonomisinde önemli bir yer edinmesinde etkili olmuştur. Çünkü havzada, antik dönemlerden itibaren ticari amaçlı kullanılan ve dönemlerine göre İpek Yolu, Kervan Yolu gibi isimler alan Roma-Bizans-Selçuklu/Kervan yolları yer almaktadır. Bu yollar asırlarca ticarete hizmet etmişlerdir. Bu yolların etkisi ile farklı kültürel, dinsel ve etnik yapılarının neticesi olarak bu yollar üzerinde yer alan yerleşmelerin ticaretle ve para ile diğer yörelere nazaran çok erken tanışmış olmaları muhtemeldir.

Özellikle bu yolların yerleşmeler ve hatta ‘düğmeli evler’in üzerindeki günümüze ulaşabilen etkileri (Şekil 3.31), havzanın ekonomik olarak altın çağını yaşadığı Selçuklular döneminde daha da belirgin hal almıştır. Bu dönemle birlikte, ticaret yollarının güzergahlarına en yakın mahallelerin evleri, bu yollar önemini yitirinceye kadar daha gösterişli ve süslü inşa edilmiştir. Bu yollara uzak kalan mahallelerin evleri daha yalın kalmıştır. Günümüzde bu yollar üzerindeki yerleşmelerde var olan özgün ‘düğmeli evler’in daha süslü ve estetik olmasının nedeni dönemlerinde diğer yerleşmelere göre daha zengin olmalarındandır. Buna ek olarak, geçmişte ticaret yollarına ev sahipliği yapan mahallelerde evlerin altındaki dükkanlar da (ticarethane) dikkat çekicidir (Şekil 3.32).

Şekil 3.31. Çift kanatlı giriş kapısı örneği.

Ormana-İbradı (11.10.2015). *Akseki-İbradı Havzasında ticarette vasıta olarak kullanılan hayvanlarında evin altındaki ahırlarda barındırılması nedeniyle, evlerin giriş kapıları geniş ve yüksek yapılmıştır.*

Şekil 3.32. Bir ‘düğmeli ev’in zemin katında bulunan ve ticaret yollarının faal olduğu dönemlerde yolcuların alışveriş yaptığı dükkanın görünümü.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

Yörede kervan yollarının işlevini yitirmesi nedeniyle bu yolların üzerinde olan yerleşmelerde göç verdikleri için en hızlı boşalan yerleşmeler olmuşlardır. Çünkü kervan ticaretinin önemini kaybetmesi ile buralarda var olan nüfus geçimini temin edemediği için göç etmek zorunda kalmıştır. Bu yerleşmelere verilebilecek en güzel örnek Akseki’ye bağlı Sarıhacılar Mahallesidir. Bu mahalle, kervan yollarının bekçiliğini yapmak için birkaç ailenin Orta Asya’dan gelerek kurduğu bir mahalledir.[69] Böylece göç nedeniyle boşalan bu köylerde var olan bir tarih ve kültür mirası olan evler, yok olma tehlikesi ile yüz yüze kalmışlardır.

Akseki-İbradı Havza’sında ulaşım olanaklarının gelişiminin yada gerilemesinin ‘düğmeli evler’in gelişimi yada gerilemesi üzerinde etkileri olduğu gibi ‘düğmeli evler’inde havzada yolların gelişimine önemli katkısı olmuştur (İbradı örneği). Havza, tarihi yolların Osmanlı Döneminde önemini yitirmesi ile Cumhuriyetin ilanına kadar patika yolları kullanarak çevresiyle bağlantı sağlamıştır. Bu dönemde ulaşım olanaklarının

[69] Saha çalışmalarımız esnasında Sarıhacılar Mahallesi (Akseki) ile ilgili bilgilerin geneline, yerel halktan olan ve etnoğrafik araştırmacılıklarının yanısıra Sarıhacılar’da turizm adına girişimler yapan Mustafa KAVASOĞLU ve turizm rehberliği yapan Muhammet GÜZEL sayesinde elde etmiş durumdayız. Ayrıca yaklaşık olarak 800 yıllık bir tarihi geçmişe sahip olan Sarıhacılar’ı, Enhoş (1974: 204) Türkistan’dan gelen 5 aşiretin bir kolu tarafından kurulduğunu, aynı aşiretten gelenlerin Sarıhaliller Mahallesi’ni (Akseki) de kurduğunu ifade etmiştir.

sınırlılığının yanısıra yangınlar (1889-1894-1908 yılları) nedeniyle de tamamen meskenlerini kaybeden İbradı halkının, Konya Meram'da iskan edilmesi düşünülmüştür. Bu düşünceye tepki olarak İbradı'da kadılar ve ileri gelenler tarafından konaklar inşa edilerek yerli halkın yeniden iskanı sağlanmıştır. Böylece imar ve iskana yeniden kavuşan İbradı'ya ileriki yıllarda Antalya ve Konya ile bağlantısını sağlayacak karayolları (şose) inşa edilerek (Özkaynak,1967: 15-18), havzanın (İbradı aracılığıyla) Anadolu ile bağlantısı sağlanmıştır. İbradı merkez mahallelerinin günümüze ulaşan meskenlerinin ihtişamında İbradı'nın yeniden iskan edilmesinin önemli bir etkisinin olduğu varsayılmaktadır.

Ayrıca, tarihi yolların önemini yitirdikten sonra Cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar havzada gelişmiş yol ağının olmaması, 'düğmeli evler'in kesintisiz olarak bütün yerleşme birimlerinde görülmesinde etkili olmuştur. Bu durum bazı yerleşimlerde 1980'li yıllara kadar devam etmiştir. İleriki yıllarda ulaşım imkanlarına bağlı olarak çeşitli modern malzemelerin havzaya taşınabilirliği kolaylaşmış ve geleneksellikte aslından uzaklaşmaya başlamıştır.

Yörede farklı dönemlerdeki ulaşım olanaklarının gelişimi, yerleşmelerin ve 'düğmeli evler'in üzerinde oldukça etkili olmuştur. Selçuklular Dönemi'yle birlikte önemi artan ve gelişen ticaret yollarının üzerinde yer alan yerleşmelerin meskenlerinin daha ihtişamlı olması ve bu yolların önemini kaybedince bu ihtişamın yok olma sürecine girmesi dikkat çekicidir. Cumhuriyet döneminden itibaren ise havzanın genelinde gelişen kara yolu ulaşımının özellikle modern malzemelerin havzaya intikaline olanak sunması, artık 'düğmeli evler'in orijinallerinin yavaş yavaş uzaklaşmasına neden olmuştur. Ancak bu etki kervan yollarının önemini kaybetmesi ile gelişen etki kadar tesirli olmamıştır. Çünkü, Cumhuriyet Dönemi'nde havzanın çoğu yerleşmesinde yeni ev inşa edecek nüfus kalmadığı gibi, burada yaşamak zorunda kalan nüfusun gücünün yetmemesi ile mevcut ile yetinme yoluna gidilmiştir. Bu yönüyle bu sonuç, 'düğmeli evler'in kendini doğal olarak koruyarak, özgün örneklerinin günümüze ulaşmasına olanak sunmuştur.

Akseki-İbradı havzasında motorlu ulaşım araçlarının ve ulaşım yollarının gelişimi sonucu havzada bulunan kervan yolları önemini yitirmiş ve havzanın tarım ve hayvancılığı, nüfusa yetemez hale gelmiştir. 1960'lı yıllara gelindiğinde özellikle kervan yolu üzerinde bulunan yerleşmeler, yaşanan göçler nedeniyle boşalma sürecine girmiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise 'düğmeli evler'de dahil havza genelinde kültürel bozulmalar ve kayıpların farkına varılmıştır. Bu süreç 'düğmeli evler'in yok olma ile yüz yüze kalırken turizme

kazandırmak için koruma girişimlerinin başladığı süreçtir.

Sonuç olarak, Akseki-İbradı Havzası'nda ulaşım, Selçuklular döneminde zenginlik getirerek 'düğmeli evler'in mimarisine ihtişam, daha sonra Cumhuriyet döneminde ise mimarinin ortadan kalkmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü, havza da ulaşımla zirve yapan mesken mimarisi, gene ulaşım sayesinde yok olma sürecine girmiştir. Tarihi ticaret yollarının önemini yitirmesi göçü tetikleyerek gelenekseli kendi haline bırakarak korurken, yeni ulaşım olanakları modern inşaat malzemelerinin ve inşaat kültürlerinin taşınmasına öncülük etmiştir.

Sosyo-Kültürel Özellikler: Akseki-İbradı Havzası'nın ve 'düğmeli evler'in sosyo-kültürel özellikleri üzerinde, yörenin çok köklü tarihsel geçmişi, Pisidya, Pamfilya, Klikya ve İkonia'nın kesişme noktasında olmasından dolayı farklı halk ve kültürlerin yaşamışlığı etkili olmuştur. Kıyı ve iç kesimler arasındaki tarihi yollar üzerinde olması nedeniyle öteden beri hareketli bir göçebe yaşamın varlığı burada kültürel kaynaşmalara neden olmuştur. Gerçekten de Akseki-İbradı çevresindeki pek çok tarihi eserde Romalıların ve Ermenilerin izlerinin görülmesi (Yıldırım, 2001: 3), bu çevrede farklı toplulukların yaşadığını göstermektedir. 'Düğmeli evler'in inşa tekniğinden, yapım yöntemlerine kadar, havzanın sosyo-kültürel yapısının etkili olduğu bir gerçektir. Nitekim bu çevrede gelişen mesken mimarisinin geçmişten bugüne çok da değişmeden günümüze ulaşması ve geçmişte burada yaşamışların izlerini taşıması (Çevik ve İşkan, 2000) bunun göstergesidir. Ayrıca bu duvar tekniğine Anadolu'da yaşamış medeniyetlerin meskenlerinde de rastlanması, 'düğmeli evler'in mimarisinde farklı kültürlerin izlerini göstermektedir (bkz. Şekil 3.2). Buna ek olarak, Akseki-İbradı Havzası'nın salnamelerdeki mevcut nüfusunun tamamının İslam olduğu belirtilse de (Eminoğlu, 2012: 193-225) 19. yüzyılın sonlarında havzada önemli görevlerde yer almış gayri Müslimlerin görülmesi[70] (Arslan, 2016: 36-37), havzada farklı etnik grupların yaşadığını doğrulamaktadır.

Kültürler kendi coğrafi görünümlerini doğal çevrenin kendilerine sağladıkları hammaddeler arasından kültür yoluyla seçimleri ve becerileriyle biçimlendirirler. Yerleşilen her alanın bir kültürel görünümü vardır ve bunlar kendilerini yaratan kültürü yansıtırlar (Tümertekin ve Özgüç, 2014: 111). Mimari ve estetik açıdan kendine has

[70] "1886 yılında Sandık Emini olarak gayri Müslim Kozmoz Efendi,1892 yılında Reji memuru olarak bir gayr-i Müslim, Lazaraki Efendi dikkat çekicidir. 1894 yılında Kazada temizlik işleri için bu komisyon kurulmuş. Osmanlı'da yabancı iştirakle kurulan tütün tekeli işlerine bakan reji memuru ilk defa burada karşımıza çıkmıştır. Bir diğer gayri Müslim de ambar memuru olan Yanko Efendi'dir. Tenzifat Komisyonunda aza olarak görev alan Yordan Ağa da dikkatimizi çekmiştir" (Arslan, 2016: 36-37).

karakterde olan ‘düğmeli evler’, içinde yaşadığı toplumsal kültürün bir ürünü olup, bu özelliklerini kültürün taşıyıcılık üstlenen rolü sayesinde bugünlere ulaştırabilmiştir (Şekil 3.33).

Şekil 3.33. Bir ‘düğmeli ev’in görünümü.

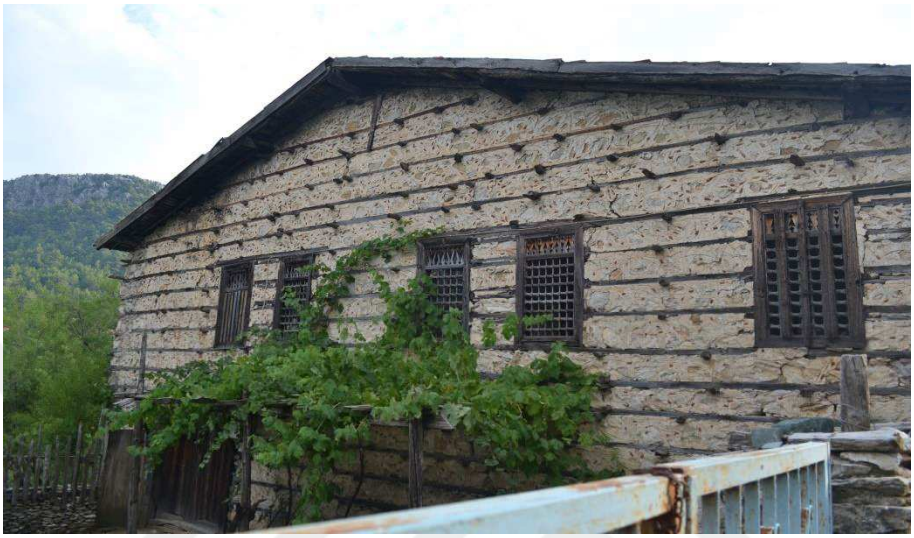

Ürünlü-İbradı (30.07.2015).

Akseki-İbradı Havzası’nda estetik açıdan en güzel evleri Rum ve Ermenilerin yaptığı da bilinmektedir. Hatta ‘düğmeli evler’in yapımının onlardan öğrenildiği de saha çalışmaları esnasında tespit edilmiştir. Nitekim araştırmalar sonucunda geçmişte buralarda Rum ve Ermenilerin yaşadığı, Rumların ağaç işleme konusunda, Ermenilerin de taş işçiliğinde ileri oldukları ve bu evlerin yapımının onlardan öğrenildiği sonucuna varılmıştır.[71] Bu duruma ek olarak, 1889 İbradı yangını sonrasında ‘düğmeli evler’in inşası için üstün gayretlerinden dolayı, “Tekeli Pehlivanoğlu Kosti Usta”nın beşinci rütbeden bir kıt’a mescidi nişanı ile taltifi de ‘düğmeli evler’in inşa tekniklerinin havzada öğrenilmesinde Rumların katkısını doğrulamaktadır[72] (B.O.A., DH.MKT.79-1954) (Şekil

[71] Araştırma kapsamında ‘düğmeli evler’i yapan ustaların genellikle Akşahap Mahallesinden olduğunu tespit ettik. Akşahap Mahallesinden olan ve yerel tarih araştırmaları yapan Doğan Güven (Görüşme 22.09.2016) Akşahap Mahallesi ustalarının ‘düğmeli evler’i yapmayı Alanya’dan göç eden Ermeni ve Rumlardan öğrendiğini ifade etmiştir. İbradı’da, İbradı tarihi ile ilgili araştırmalar yapan ve tarih alanında Yüksek lisans sahibi Serkan Gedik ve görüşme yaptığımız halkın genel kanaatı bu yöndedir. Ayrıca Özkaynak (1954: 40)’ta Alanya, Antalya ve Adalardan gelen ustaların Akseki-İbradı Havzasında 2-3 katlı konaklar inşa ettiklerini belirtmiştir. Ancak, bu etnik gruplar zamanla asimile olarak, havzanın sosyo-kültürel ve dini karakterine ayak uydurmuşlardır.

[72] Günümüz Türkçesi: Yüce Sadaret Huzurunda Hazır Olarak, İbradı’da yanmış olan evlerin inşasına önem vererek yardımcı olan ve rüştiye mektebinin tamamlanmasında gayret gösteren ve şimdi hala yüksek kademlerde görülen Yüce Osmanlı Tebaasından Rum Milletinden Tekeli Pehlivan Oğlu Kosti Usta’nın taltifi

3.34). Ayrıca, İbradı ve çevresinde yer alan genellikle iki odalı ve kilerli ‘düğmeli ev’ modellerinin Rum ustalar tarafından inşa edildiği, hatta bu model evlerde, geçmişte Rumların yaşadığı da tespit edilmiştir (bkz. Şekil 3.49).

Şekil 3.34. Tekeli Pehlivanoğlu Kosti Usta’nın beşinci rütbeden bir kıt’a mescidi nişanı ile taltifi.

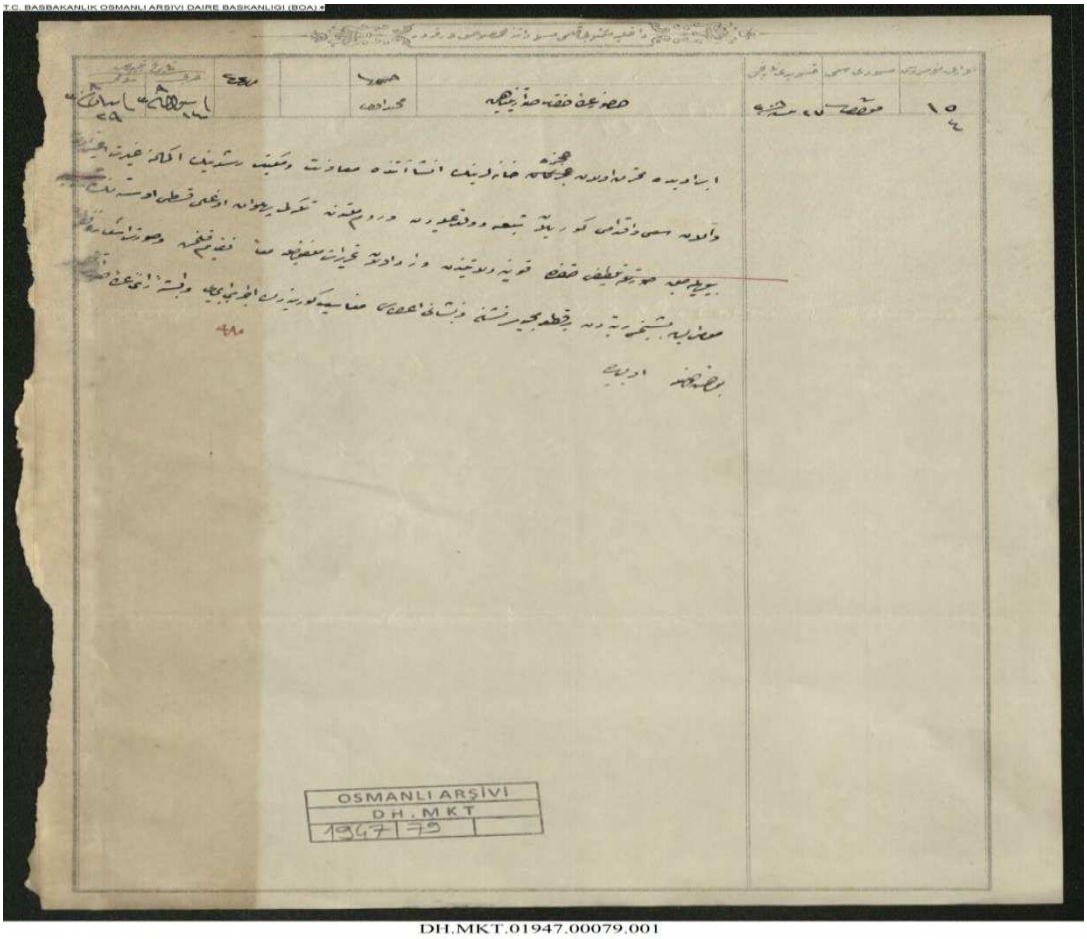

Kaynak: B.O.A. DH.MKT.79-1954, Lef.1. (14 L 1309 / 12 Mayıs 1892).(Serkan Gedik tarafından temin edilmiştir).

Kuşkusuz havzanın bugüne ulaşmayı başaran ‘düğmeli evler’i Osmanlı döneminden kalmıştır. Bilindiği üzere Osmanlı Dönemi’nde Türklerin askere gitmelerinden dolayı sürekli işleri Gayri-Müslimler yapmıştır. Kurtuluş savaşımızın ardından Türkiyeli Rumlarla Yunanistanlı Türklerin yer değiştirmesinden sonra yapı işlerinden anlayan insan bulmak çok zor olmuştur. Rum ustaların yanında çıraklığa girip

---

hakkında Konya Vilayetinden gelen gerekli yazının takdim kılınması ve bildiriş tarzıyla hazır. Kosti Usta beşinci rütbeden bir kıta mecidiye nişanı (1852-1922 yılları arasında verilen askeri ve kahramanlık nişanıdır) ve nişanın verilmesi uygun görülen gereğinin yapılması ve devletin idaresinde bulunması huşunda.

yetişenlerin sayısı da oldukça sınırlı kalmıştır (Bektaş, 2001: 107). Osmanlı Döneminde Gayri müslim tebaanın askere alınmayıp da sanat ve ticarette ileri gitmeleri söz konusudur. Bu sonuç, ‘düğmeli evler’in o dönemde havzada yaşayan farklı etnik gruplar tarafından inşa edildiğini güçlendirmektedir.

Sosyo-kültürel etkiler içinde değerlendirilen dinin de meskenler üzerinde etkisi söz konusudur. Akseki-İbradı Havzasında ‘düğmeli evler’in genelinin üzerinde Türkiye’de yaygın görülen İslam dininin etkileri çok fazla hissedilmemektedir. Bu nedenle haremlik-selamlık uygulamaları çok geniş ailelerin meskenlerinde sınırlı kalmıştır. Ayrıca, her ne kadar evler bahçeli formlarda uygulansa da bahçe duvarlarının çok yüksek olmaması, İslam dininin etkilerinin ‘düğmeli evler’ ve havzanın sosyo-kültürel yapısı üzerinde zayıf kaldığının bir diğer kanıtıdır (Şekil 3.35). Nitekim, İslam dininin etkisinin görüldüğü geleneksel çevrelerde evin içinin ve avlunun görülmesini önlemek için bahçe duvarları yaşam katı boyunda yükseltilmiştir.

Şekil 3.35. Onarım görmüş bir ‘düğmeli ev’in bahçesiyle birlikte görünümü.

Ormana-İbradı (30.07.2015).

‘Düğmeli evler’ üzerinde İslam dininin etkisini havzada nadir olarak görülen konak tipi meskenlerde görmek mümkündür. Bu meskenlerde 1950’li yıllara kadar ataerkil aile düzeninin hâkim olduğu bilinmektedir. Özellikle birden fazla erkek evlada sahip olan aileler, erkek evlatlarının evlenmelerinden sonra da birlikte yaşadıklarından, bu evlerde haremlik-selamlık uygulamaları gerekli görülmüştür. Bu durum, konak tipinde olan ‘düğmeli evler’in ailevi yaşam düzeninde İslam dininin kurallarına yer verildiğini

göstermektedir. Ayrıca, çok farklı kültürlerin izlerine rastlanan ve Orta Asya'dan da göç edenlerin olduğu Akseki-İbradı Havzası'nda, bu meskenlerde yaşayan ailelerin kökenlerini, Türk-Müslüman ailelerin oluşturduğu akıllara gelmektedir.

3.3. Düğmeli Evlerin Temel Mimari Özellikleri

Coğrafi çevre şartları ile gelişen yöresel bir kültürün örtüştüğü çevrede dağılış gösteren 'düğmeli evler', özgün bir teknikle inşa edilmesi nedeniyle kültürel bir miras değerdir. Türkiye'de sadece Akseki-İbradı Havzasına özgü bir mimari geleneği temsil eden bu evlerin, temel mimari karakterini kolayca temin edilebilen ahşap ve taşın birlikteliğiyle oluşturulan ve hiçbir bağlayıcı malzeme kullanılmadan inşa edilen yöreye özgü yapı tekniği oluşturmaktadır. Doğal çevre şartları ile en yüksek düzeyde uyum gerçekleştirmiş bu kırsal yerel mimari, Anadolu'daki diğer geleneksel örneklerde benzerine rastlanmayan, ahşap iskeletli çerçeve sistem ve yığma taş duvarın oluşturduğu karma bir sistemle inşa edilmektedir (Manav ve Çalışkan, 2017).

3.3.1. Düğmeli Evlerin Yapısal Özellikleri

Akseki-İbradı Havzasına özgü olan 'düğmeli evler'in yapısal özelliğini ahşap ve taşın birlikteliğiyle oluşturulan ve hiçbir bağlayıcı malzemenin kullanılmadığı yöreye özgü yapı sistemi oluşturur (Şekil 3.36). Bu yapı sisteminde ahşap malzemelerin dayanıklı, esnek ve estetik amaçlar için uygun olması, ahşap işçiliğinin en güzel örneklerine ulaşılmasını mümkün kılmıştır. Ayrıca, kullanılan ahşap malzemelerin esnekliğine ilaveten, duvar örgüsünde bağlayıcı malzeme kullanılmamasından dolayı kazanılan esnekliğin de sayesinde, depreme dayanıklılık ve uzun süreli kullanım söz konusu olmuştur (Şekil 3.37). Ancak coğrafyanın sınırlandırıcı etkisiyle şekillenen bu evlerin çoğu engebelerden dolayı bahçesiz ya da küçük bahçeli formda inşa edilmiştir.

Şekil 3.36. Yöreye özgü duvar tekniği.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

Şekil 3.37.Yaklaşık olarak üç yüz yıldır içinde yaşamın devam ettiği bir ‘düğmeli ev’in görünümü.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Havzanın hemen genelinde iki katlı olarak inşa edilen bu evlerin nadir olarak üç katlı olanlarına da rastlanmaktadır. Üç katlı olarak inşa edilen evler havzada konak / köşk olarak adlandırılmaktadır. Zemin katlar ahır, samanlık, kiler gibi yardımcı mekanlardan oluşmaktadır. Üst katlar ise yaşama mekânlarını oluşturan salon, oda ve köşk adı verilen birimleri içermektedir. Farklı tiplerde sofaların görüldüğü bu evlerde, odalara geçişler sofalardan sağlanmaktadır.

‘Düğmeli evler’in orijinal örneklerinde ayrı bir mutfak birimi inşa edilmemiştir. Yemek hazırlama ve pişirme eylemleri, her odanın bir ev gibi tasarlanmış olması nedeniyle, odalar içinde gerçekleştirilmiştir. Yıkanarak temizlenmesi gereken mutfak gereçlerini yıkama eylemleri ise yörede “ayazlık” olarak tabir edilen, bir nevi günümüzdeki balkonlar gibi işlevi olan birimde gerçekleştirilmiştir.

Daha sonraları sofanın bir ucuna ocak yerleştirilerek sofanın bir bölümü mutfak gibi işlev görmüştür. Ya da oda sayısı uygun olan evlerde uygun olan odalar mutfağa çevrilmiştir. Bir diğer mutfak çözümü ise bahçeli olan evlerde bahçenin bir bölümüne inşa edilen ve “ekmek evi / aş evi” diye adlandırılan birimlerin varlığıdır. Her ne kadar evin bir bölümünde mutfak birimi tesis edilmiş olsa da özellikle koruma altına alınmış orijinal örneklerde, günümüzde “ayazlık” birimi hala eski işlevini devam ettirmektedir (Şekil 3.38).

Şekil 3.38. Eski işlevini devam ettiren “ayazlık” biriminden görünüm.

Ürünlü-İbradı (11.10.2015).

Havza genelindeki ‘düğmeli evler’in orijinal örneklerinde, genel olarak ahşap kısımlar doğal malzemenin tamamen el işçiliğiyle süslenmesiyle, dekoratif özellik kazanmıştır. Genellikle çekirdek aileye göre inşa edilen bu evlerde, kalabalık ailelerin birlikte yaşadığı fazla görülmemektedir. Bu sebepten dolayı da yöredeki haremlik ve selamlık uygulamasına da konak tipi büyük evlerde rastlanmaktadır. Halkın yaşadığı evlerde bu özelliğe pek rastlanmamaktadır.

‘Düğmeli evler’in duvar yapımında üç farklı duvar tekniği uygulanmaktadır (Şekil

3.39). Bu teknikler: İlk ve orijinal örneklere has ahşap ve taşın birlikteliğiyle meydana gelen ve bağlayıcı malzeme kullanılmayan "kuru duvar tekniği", ikincisi yörede ekonomisi daha iyi olanların tercih ettiği "horasan tekniği,[73]" üçüncü teknik ise çimentonun yöreye intikali ile gelişen ve halkın "çivileme" dediği tekniktir. "Çivileme tekniği" daha çok eski duvarların sağlamlaştırılması amacıyla tercih edilen ve uygulanan tekniktir. Artık günümüzde yörede evler betonarme yapıldığından bu tekniklerden uzaklaşılmıştır. Ancak nadirde olsa orijinal örneklere ve horasan tekniğiyle yapılan evlere rastlanmaktadır (Şekil 3.40).

Şekil 3.39. Akseki-İbradı Havzasına özgü 'düğmeli evler'de görülen farklı duvar tekniklerinden bir kesit.

a) Kuru yığma taş duvar tekniği (İbradı/Merkez, 06.03.2016), b) Horasan tekniği (Belenalan Mahallesi-Akseki, 22.03.2016), c) Çivileme tekniği. Ormana-İbradı (11.10.2015).

[73] Horasan; Kırılmış, öğütülmüş, kiremit, tuğla, çömlek vb. Pişmiş killere verilen isimdir. Horasan harcı ise horasan, kireç, su ve bazı katkı maddelerinin eklenmesiyle üretilen bağlayıcı ve taşıyıcı özelliğe sahip bir malzemedir. Ayrıca tuğla ve kiremit kırıklarının nohut büyüklüğündeki taneler olarak katılması ile üretilen karışım horasan betonu olarak tanımlanmaktadır. Bu özel harç üretiminin kolaylığı, istenilen şeklin verilebilmesi ve dayanıklılığı sebebiyle çimentonun bulunmasına kadar geçen süredeki yapıların inşalarında kullanılmıştır (Topçu vd., 2005: 96).

Şekil 3.40. Aslına uygun olarak horasan tekniği ile inşa edilen, etnoğrafya müzesinin görünümü.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

Kendine has karakteristik özellikler sergileyen 'düğmeli evler'in orijinal örneklerinde, duvarlara ek yaparak evi genişletmek, oda çıkarmak mümkün değildir. Çünkü duvarlarda bağlayıcı malzeme kullanılmadığından, inşa edildikten sonra herhangi bir değişiklik yapmak, yıkımına neden olabilecektir. Ancak yörede yaşayanlar tarafından bu sorun, evlerin inşası sırasında çözülmüştür. Halk bu sorunu şu şekilde çözmüştür: Öncelikle kendi ekonomilerine ve ailelerinin kişi sayısına göre yeterli büyüklükte ve yeterli sayıda odalı evlerini inşa etmişlerdir. İnşa edilen bu evin, önce kendilerine yetecek kadar kısmını işleterek yaşamlarını devam ettirmişlerdir. İlerleyen yıllarda ise ailenin genişlemesi ile yani, büyüyen, evlenme çağına gelen erkek evlatların da birlikte yaşama gereksinimi ile, birden fazla ailenin aynı çatı altında yaşama devam etmesi söz konusu olmuştur. İşte bu süreçte evin inşası sırasında teçhiz edilmeyen odaları teçhiz etmişlerdir.[74]

Bir diğer karakteristik özellik ise evlerin yaşam katının birçoğunda odalardan geçilen kilerlerin var olmasıdır. Çünkü, yöre ekonomisinin geçim tipi olması, bu evlerin eklentilerinin olmamasında ve kiler depo samanlık gibi birimlerin hepsinin bir çatı altında toplanmasında etkili olmuştur (Şekil 3.41).

[74] Bu odaları teçhiz etmeye gücü olmayanlar ise, kiler gibi kullanmışlardır. Böyle bir uygulamaya saha çalışmalarımız esnasında Ürünlü Mahallesi-İbradı'da rastlanmıştır.

Şekil 3.41. Yaşam katında bulunan ve geçişi odadan sağlanan kilerin görünümü (teçhiz edilmeyen odalarda aynı görünüme sahiptirler).

Ormana-İbradı (11.10.2015).

'Düğmeli evler'de evin yükünü ahşap ve taşın birlikteliğiyle oluşturulan ana duvarlar üstlenmektedir. Bu duvarların genişliği evin hacmine göre değişiklik göstermektedir. Orijinal örneklerinde genellikle 50-60 cm.'den az olmayan kalınlıkta "kuru duvar tekniği"nde harçsız olarak inşa edilmektedir (Şekil 3.42).

Şekil: 3.42. 'Düğmeli evler'in yapım aşamasını gösteren bir çizim.

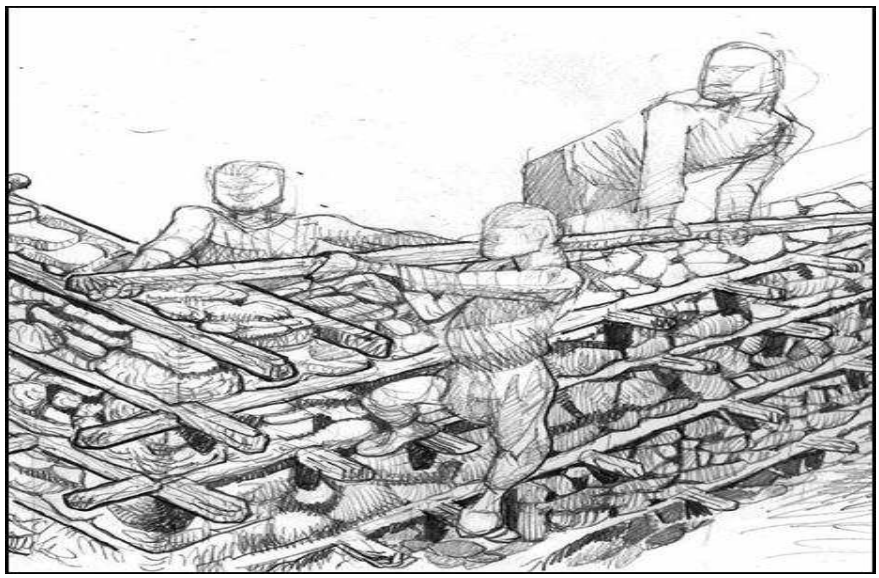

Bu teknikte iki kişi duvarı karşılıklı örmektedir. Kaynak: Kavas (2011: 30).

Duvarların inşası sırasında, duvarlar 40-60 cm. örüldükten sonra duvar boyunca duvarın her iki tarafına 7x7 cm./8x8 cm. ebatlarında "hatıl" denilen ahşap latalar uzatılmaktadır. Bu hatıllar aynı ebatlardaki "düğme" veya "peştivan / piştuvan" olarak adlandırılan kısa latalarla birbirine bağlanarak, uçları duvarın dış cephesinden 10-15 cm. dışarıya çıkarılmaktadır. "Hatıl" ve "düğme"lerin araları büyük küçük taşlarla doldurularak duvar örgüsüne devam edilmektedir. Duvar örerken büyük taşların arasına koyulan küçük taşlara yörede "çakıl / helik / moloz" gibi farklı isimler verilmektedir. Hatıllar arasında kalan kısım ise yörede "destur" olarak adlandırılmaktadır (Şekil 3.43; 3.44).

Bu duvar tekniğinde hatıllar; duvarların dengede kalması, duvarın yükünün azaltılması ve en önemlisi depremler esnasında gerekli esnemeyi sağlayarak yıkılma tehlikesini azaltma görevi üstlenmiştir (Manav ve Çalışkan, 2017).

Şekil 3.43. 'Düğmeli evler'in duvarından bir kesit örneği.

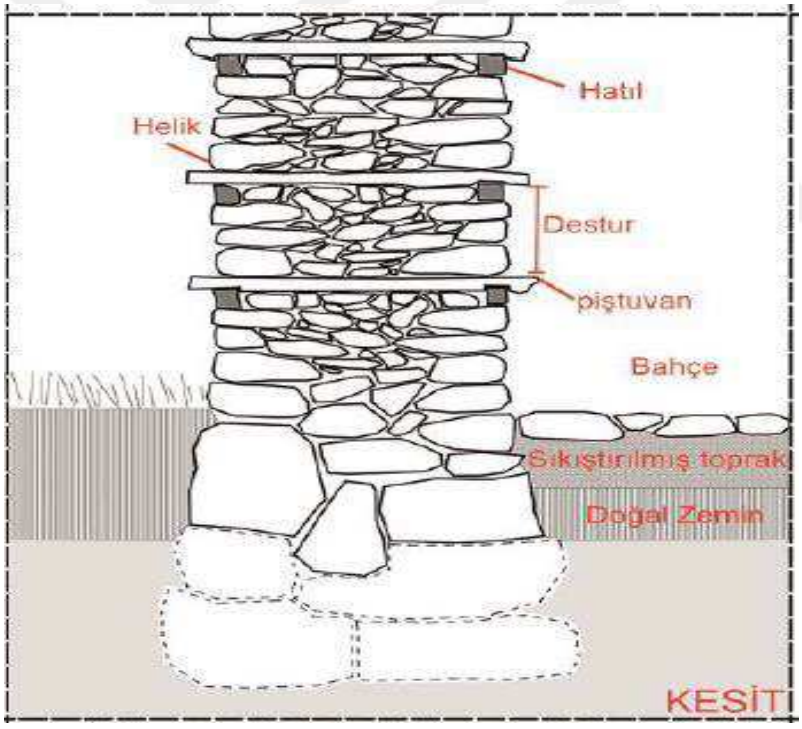

*Kaynak: **S**ağıroğlu vd.,(2016: 15).*

Şekil 3.44. Yıkılmış bir ‘düğmeli ev’in duvarındaki malzemelerden bir görünüm.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

‘Düğmeli evler’in inşası, malzeme temininden başlayarak yapım aşaması tamamlanıncaya kadar, tamamen insan emeği, gücü ve imece usulü ile gerçekleştirilmektedir. Evlerin ahşap kısımları için kullanılan ağaçlar yöre sakinleri tarafından o günün teknolojik aletleri kullanılarak kesilmiş ve taşınarak inşaat mahalline getirilmiştir (Şekil 3.45; 3.46). Kullanılan taşlar için de durum aynıdır. ‘Düğmeli evler’in yapım aşamasının canlı tanıklarından olan Akseki-Çukurköy Mahallesi sakinlerinden emekli öğretmen Abdullah KARA’nın tarafımıza göndermiş olduğu mektubu olduğu gibi aktarmak, konuya daha iyi açıklık kazandıracaktır.

> *“Düğmeli evleri yapmak için uzunca bir hazırlık yapılırdı. Ev yapacak kişi önce evin yerini hazırlardı. Arazi yamaç olduğundan yer kazılıp işlenirdi. Ev yapımında kullanılacak taşlar ve dolgu malzemesi molozlar (halk arasında çakıl der) çıkarılır. Yer düzenlenir. Evin boyutlarına göre temel kazımı yapılır. Ev yapımında kullanılacak hatıl ve düğmeler biriktirilir. Hatıllar el bıçkılarıyla iskele yapılarak biçilir. Bunları öz ağaçlardan (çıralı) olmamasına dikkat edilir. Düğmeler çürümeyen ardıçlardan yapılır. Malzemeler hazırlanıp ev yapım aşamasına gelince köylü imece usulüyle ev yapımına topluca başlarlar. Kadınlar taşları semer denilen ağaçtan yapılmış taş semerleriyle taşırlar. Çakıl toplayıcılar ayrı bir grup oluşturur. Ustalar yapı yükseldikçe iskele denilen yükseltilere çıkarak yapıma devam ederler Ustalara taş vericiler iskeleye taşları yığarlar, ustalar ikişerli*

karşılıklı çalışırlar. Ustanın biri iç duvarı biri dış duvarı kuru harçsız taşları yapıya koyarak örerler. Aralarına sürekli moloz (çakıl) dökülür.65 cm duvar kalınlığına hatıllar boydan boya uzatılarak üstlerine hatılları kapayacak şekilde el testeresiyle kesilen oyulan 8-10 cm'lik boşluklar hatılla kenetlenip üstten çiviyle çakılır. Arada hatılların altlarına da aynı şekilde düğmeler yerleştirilip çakılır. Yapılar yardımlaşmayla yapılır. Ustalara ücret verilirken diğer çalışanlara ücret verilmez. Yeri zamanı gelince Onlara da aynı yöntemle yardım yapılır (ödünçleşme). Ev yaptıran ev yapımına yardıma gelenlerin tek tek isimlerini yazar. Karşılarına kaç gün geldiklerini yazar. Öğle yemeği ev yapılan yerde topluca yenir. Ev yaptıran öğle yemeği verir. İmece usulüyle çalışma olmasaydı bu evlerin yapımı hiç mümkün olamazdı"(Kara, 2016).

Şekil 3.45. 'Düğmeli evler'in son yapı ustalarından olan Ahmet KONDAK.

Cendeve-Akseki (22.03.2016).

Şekil 3.46. ‘Düğmeli evler’de kullanılan ağaçları kesmek için kullanılan bıçkılar.

a) Holustur, denilen ve karşılıklı iki kişinin kullandığı, dağda ağaçları kesmeye yarayan bıçkı. b) Çift kollu bıçkı; bir nevi bugünün hızarı gibi işlev gören, ağaçları lata haline getirmek için iki kişinin karşılıklı güç kullanarak kullandığı bıçkı (malzemeler bunlarla sınırlı olmayıp; bıçak, çakı, rende, köşdere gibi isimler verilen, kesici, delici aletler de kullanılmış). Cendeve-Akseki (22.03.2016).

3.3.2. Plan Özellikleri

Havzanın genelinde daha çok, iki katlı olarak inşa edilen ‘düğmeli evler’in zemin katları ahır, samanlık, kiler / depolama gibi yardımcı mekanlardan oluşmaktadır. Üst katlar ise salon, köşk ve odalardan meydana gelen yaşam birimlerini kapsamaktadır. Çok azda olsa görülen üç katlı evlerin ikinci katları birinci katın hemen hemen tekrar etmesiyle şekillenmiştir.

Genel olarak bazı farklılıklar olsa da havzanın genelinde yaşam katlarında iki tarafında odaların sıralı olduğu iç sofalı plan tipi ve sofanın bir tarafında odaların sıralı olduğu dış sofalı plan tipi görülmektedir. Ayrıca iç sofalı plan tipinin odaların evin dört köşesine dağıldığı ve sofanın odaların arasında kaldığı şekli, havzada azda olsa görülen plan tipidir. Bu plan tipine, konak / köşk diye adlandırılan ve ekonomik durumu daha iyi olanların evlerinde rastlanmaktadır.

Zemin kat planları havzada görülen iki plan tipinde de yaşam katlarının planlarıyla hemen hemen aynıdır. En önemli farklar işlevsel farklılıkları ve zeminde olmaları nedeniyle çıkmaların olmamasıdır. Üst katlarda görülen odalar zemin katlarda ahır,

samanlık, kiler gibi işlev görmüştür. Sofa hem sokaktan eve girişin sağlandığı, hem de ahır, samanlık, depo gibi birimlere geçişin sağlandığı birimdir. Ayrıca sofa ahşap bir merdiven aracılığıyla da zemin katını yaşam katına bağlayan elemandır. Sofa her iki plan tipinde de her iki kat için hem sirkülasyon mekanı, hem de ana örgütleyici eleman olmuştur.

İç Sofalı Plan Tipi: Bu plan tipinde sofa ortada, odalar iki yanda yer almaktadır. Sofa içte kaldığı için "karnıyarık" plan tipi de denilmektedir. Oda sayısının artması, yan yana gelen odalar sayesinde duvarların azalması ve bunun yanında, ekonomik ve sağlıklı bir plan tipi olduğu için tercih edilen bir plan tipi olmuştur. Bu plan tipinde sofanın bir veya iki ucunda "köşk" veya "sekilik" gibi özel mekanlar bulunmaktadır (Eldem, 1968: 91-92). Havzanın genelinde orijinal örneklerin yaşam katlarında bu plan tipini görmek mümkündür. Bu plan tipinde "ayazlığa" geçiş bazen direk salondan sağlanırken bazı modellerde "aralık" denen holden sağlanmaktadır (Şekil 3.47).

Şekil 3.47. İç sofalı plan tipi modeli.

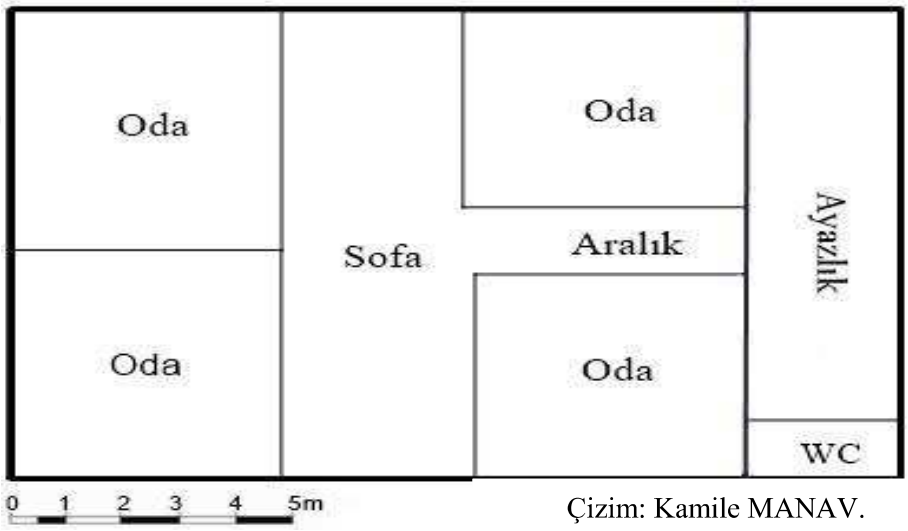

Çizim: Kamile MANAV.

Havzada "köşk / konak" adı verilen büyük ve gösterişli evlerde iç sofalı plan tipinin farklı bir şekli görülmektedir. Bu modelde, evin dört köşesine odalar yerleştirilmiştir ve sofanın evin üç cephesiyle bağlantısı vardır. Genel olarak evin bir cephesi "ayazlık " denen çıkmaya ayrılmış ve sofanın üç cephesinde "şahnişin" uygulanmıştır. Bu model iç sofalı plan tipinin en nadir görülen formudur (Şekil 3.48).

Şekil 3.48. İç sofalı plan tipinin "konaklarda / köşklerde" görülen modeli.

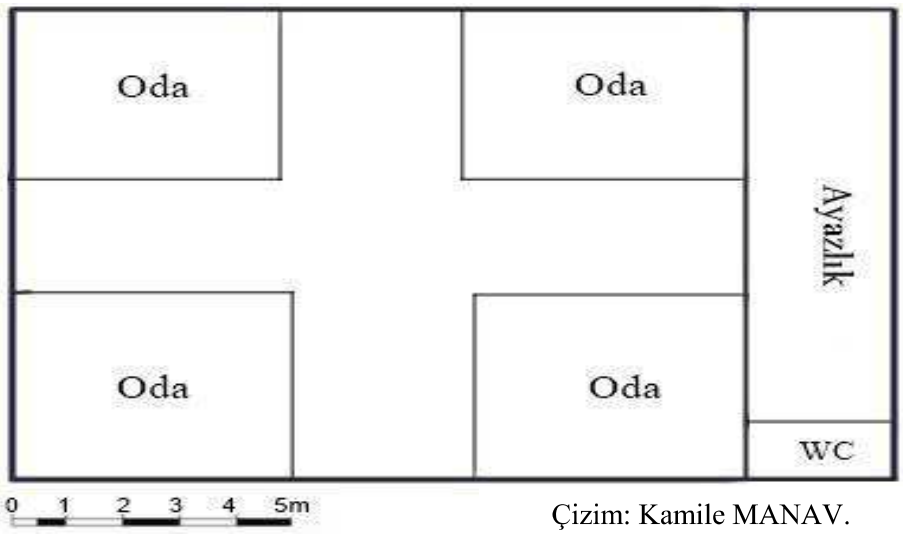

Çizim: Kamile MANAV.

Dış sofalı plan tipi: Akseki-İbradı Havzasında dış sofalı evler iki katlı olarak inşa edilmişlerdir. Bu plan tipi en basit plan tipi olup sofanın bir yönüne dizilmiş odalardan oluşmaktadır (Eldem, 1968). Sofa büyüklüğü oda sayısına göre değişmektedir. Sofa aynı zamanda yazlık mekan olarak ta kullanılmaktadır. Sofanın bir ucuna davlumbazlı ocak ve iki adet pencere yerleştirilmiştir. Sofanın bu ucu bazı evlerde sonradan bir duvar veya ahşap bir paravana ile bölünerek mutfak mekanına çevrilmiştir. Ayrıca bu plan tipinde yaşam katlarında görülen kilerlere diğer plan tiplerine göre daha sık rastlanmaktadır. İç sofalı plan tipinde olduğu gibi zemin katların işlevleri aynıdır (Şekil 3.49).

Şekil 3.49. Dış sofalı plan tipi modeli.

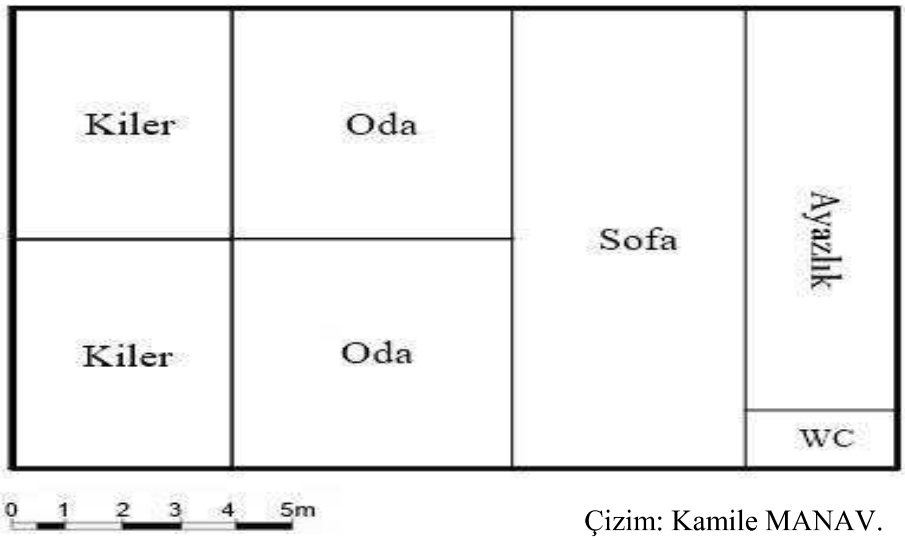

Çizim: Kamile MANAV.

Havzada görülen bu plan tipleri en karakteristik olanlarıdır. Kaldı ki binlerce ev aynı plan tipleriyle inşa edilmemiştir. Evlerdeki odaların sayıları, konumları ve genişlikleri salonların büyüklüğüne ve şekline göre şekil almıştır. Ayrıca bazı evlerde "ayazlık" evin bütün cephesini kaplarken, bazı evlerde bütün cepheyi kaplamamaktadır. Buna ek olarak, "ayazlığa" geçişler direk salondan olabildiği gibi, "aralık" denilen holden de geçilebilmektedir. Bir diğer husus, yaşam katlarında görülen kilerlere de bütün plan tiplerinde rastlanabilmektedir.[75]

3.3.3. Cephe Özellikleri

Bir evin dış dünya ile bağlantı kurduğu bütün mimari unsurlarının toplamı evin cephesini oluşturmaktadır. Bu unsurlar; duvarlar, çatı-baca-saçaklar, çıkmalar, pencereler ve giriş kapıları gibi mimari ve fonksiyonel elemanlardır. Yörede bu elemanlardan duvar, çatı ve baca dışındaki birimler ahşap olup, el işçiliğinin en güzel örnekleriyle cephelere dekoratif özellik kazandırmıştır.

Malzeme temininden evin yerinin seçimine, kullanılış özelliğine kadar coğrafyanın hakim gücünü müşahade ettiğimiz 'düğmeli evler'in cephesel düzenlemesinde ve cepheyi oluşturan bütün birimlerinde de coğrafyanın hakim gücünü görmek mümkündür. Çünkü, evi dış dünyaya açan kapı, pencere, çıkma gibi birimlerin hepsi güneş gören cephelerde yer almaktadır.

Akseki-İbradı Havzasındaki 'düğmeli evler'in cephe düzeninde etkin unsur, en yakın çevreden temin edilen ahşap ve taş malzemenin birlikteliğiyle oluşturulan kuru taş duvar örgüsüdür (bkz. Şekil 3.36). Bir diğer cepheye renk katan etkin mimari unsur; orijinal örneklerin hepsinde görülen çıkma örnekleridir. Yörede İki farklı çıkma örneği görülmektedir. Bunlar "şahnişin" olarak adlandırılan ve cumba görevinde olan kapalı çıkmalar ve "ayazlık" adı verilen balkon görevi üstlenen açık çıkmalardır (Şekil 3.50). Gerek kapalı gerekse açık çıkmalar güneş ışığı ve ısısından yeterli derecede yararlanmak için genellikle güney, doğu ve batı cephelerinde yani evin güneşi gören cephelerinde uygulanmaktadır. Zaten havzanın topoğrafik durumundan dolayı çoğu evlerin kuzeye bakan cepheleri dağ / tepe / yamaç gibi topoğrafik unsurlara yönlendirilmiştir. Bu durum giriş kapısı ve pencereler içinde geçerlidir.

[75] Özellikle yaşam katında kilerli ev tiplerinin Rum ustalar tarafından inşa edildiği bilinmektedir. Bu ev tiplerine İbradı ve mahallelerinde rastlanmaktadır.

Şekil 3.50. Bir ‘düğmeli ev’in açık ve kapalı çıkmaları ile birlikte mekân üzerindeki cephesel görünümü.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

Dış cephede bulunan diğer mimari birimler giriş kapıları ve pencerelerdir. Pencereler yaşam katlarında yeterli sayı ve büyüklükte olup, zemin katlarda ise fonksiyonundan dolayı az sayıda ya da küçük olarak yapılmıştır. Ayrıca pencereler, kuzey cephelerde ya hiç ya da az sayıda görülmektedir. Giriş kapıları da evin güneşi gören bir cephesindeki bir çıkmanın altında, zemin katlarda bütün orijinal örneklerde dikdörtgen formlu, çift kanatlı ve süslü olarak yapılmıştır. (Şekil 3.51).

Şekil 3.51. Caddeye bakan ‘düğmeli evler’in cephesel elemanlarıyla birlikte görünümleri.

Ormana-İbradı (30.07.2015).

Cepheyi tamamlayan bir diğer unsur olan çatılar, farklı tiplerde görülmektedir. Çatıların şekli, eğimi, çatılarda bulunan baca ve saçaklar da yörenin iklimine uygun şekilde inşa edilmiştir (Şekil 3.52). Genel olarak evlerin cepheleri, iç kısımlarına göre, daha sade ve yalın teçhiz edilmiştir.

Şekil 3.52. Çatı, baca ve saçakların birlikte uyumlu görünümü.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

3.4. Kullanılan Malzemelerin Özellikleri

'Düğmeli evler' yakın çevreden kolayca temin edilebilen taş ve ağaç malzemelerle özgün bir yapı tekniğiyle inşa edilmektedir (Şekil 3.53). Duvarların inşasında ağaç ve taşın dışında hiçbir bağlayıcı malzemenin kullanılmadığı bu evlerde, sadece duvarların iç kısımlarını sıvamak için samanla karışık kırmızı toprak ve bu sıvanın üstünü tesfiye etmek için bir nevi badana görevi üstlenen beyaz killi toprak kullanılmıştır.

Şekil 3.53. Doğal malzemelerle yöreye özgü tekniğin inşa aşaması.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

Ağaç türleri olarak, Türkiye'de dağılış alanı daha çok Antalya-Kahramanmaraş hattıyla sınırlı kalan, işlenmesi kolay ve suya dayanıklı bir ağaç türü olan Toros sediri (*Cedrus libani*)'nin yanı sıra katran ardıcı (*Juniperus oxycedrus*) tercih edilmiştir. Andız Ağacı (*Juniperus drupacea)* ve dut (*Moraceae*) ağaçları da kullanılan diğer ağaç türleri olarak dikkati çekmektedir. Yatay gideri hatıl olan ve sedir ağacı ile yapılan evlerin "düğme" olarak adlandırılan kısımları ise andız / katran ağaçlarından inşa edilmektedir. 'Düğmeli evler'in hatıllar ve düğmelerinden başka; dolap, tavan, kapı, pencere, merdiven, çatı gibi bütün ahşap birimlerinde havza genelinde ağırlıklı olarak bu ağaçlar kullanılmıştır. Ancak bazı yerleşmelerde gene malzeme teminine bağlı olarak, kapılarda ve pencerelerde azda olsa karaçam ağacı (*Pinus nigra)* kullanılmıştır.[76]

Akseki-İbradı Havzası'nın genelinde 'düğmeli evler'in inşasında kullanılan malzemelerin seçiminde de coğrafyanın hakim gücünü görmek mümkündür. Topoğrafyanın sınırlandırıcı etkisi malzemelerin mekânsal dağılımını engellediği için, var olan en yakın malzemeyle yetinilme yoluna gidilmiştir. Kendi içinde topoğrafik bir ünite oluşturan havzada gelişen mesken mimarisi, aynı zamanda "geleneksel halk mimarisi kültürü bölgesi"nin doğal olarak sınırlarını da belirlemiştir.

[76] Bkz. Dipnot 58, sayfa 182.

3.5. Düğmeli Evler İçin Yer Seçimleri

Bir yerleşmede meskenlerin konumlanması üzerinde, seçilen alanın çeşitli yapısal özellikleri de etkili olmaktadır. 'Düğmeli evler'in mekânsal görünümleri de topoğrafyanın etkisiyle şekillenmiştir. Havzanın genelinde topoğrafyanın engebeli olması, yerleşmeleri oluşturan meskenlerin toplu, birbirine yakın ancak; birbirini etkilemeyecek şekilde konumlanmalarında etkili olmuştur. Çünkü meskenler yerleşme sahalarının engebeli kısımlarına inşa edildikleri için, tekdüze olmayan, basamaklı/dalgalı bir görünüm meydana getirmişlerdir (Şekil 3.54). Böylece araziden de maksimum düzeyde yararlanma yoluna gidilerek, verimli kısımlar tarımsal amaçlı değerlendirilmiştir. Ayrıca havzanın tekdüze olmayan mekânsal görünümler kazanmasında, bahçeli evlerin girişlerinin bahçelerden olması ve bahçesiz formlarda ise eve girişlerin direk sokaktan sağlanması gibi evlere girişlerin farklı şekillerde olması da etkili olmuştur.

Şekil. 3.54. 'Düğmeli evler'in mekân üzerindeki görünümleri.

Cevizli-Akseki (21.10.2015).

3.6. Düğmeli Evlerin Fonksiyonel Birimlerinin Özellikleri

Evlerin fonksiyonel biçimlenmesinde, kültür, ekonomik durum, çevre, ailede yaşayan kişi sayısı gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Bir evin fonksiyonel birimlerini odalar, sofalar, geçitler ve evin müştemilatı gibi başlıca yardımcı mekanlar oluşturmaktadır.

'Düğmeli evler'in fonksiyonel biçimlenmesinde coğrafyanın yönlendirici etkisini

görmek mümkündür. Çünkü coğrafyanın sınırlandırıcı etkisi ile oluşan bir ekonomik durum ve bunun neticesinde gelişmiş bir mesken mimarisi göze çarpmaktadır.

Havza genelinde daha çok iki katlı inşa edilen, üst katı yaşama birimlerini oluşturan bu evlerin çevrelerinde eklentiye pek rastlanmamaktadır. Çünkü: Havzanın genelinde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin geçimlik düzeyde olması nedeniyle, eklentiye ihtiyaç duyulmamıştır. Bu nedenle ahır, samanlık, kiler gibi birimler, evlerin zemin katlarında yer alarak, yaşama mekanları ile birlikte aynı çatı altında toplanmıştır (ahırın zemin katta olması özellikle ısınmada tasarruf sağlamak içindir).

Artık günümüzde yörede yaşam koşullarının değişmesine bağlı olarak 'düğmeli evler'in fonksiyonları da değişmiştir. Koruma altında olmayan evlerin hemen hepsine ıslak hacimler yani wc, banyo, mutfak gibi suyun fazla kullanıldığı birimler ve balkonlar eklenmiştir. Hatta bazı evlerin zemin katları da yaşama mekanlarına dönüştürülmüştür (Şekil 3.55; 3.56; 3.57).

Şekil 3.55. Zemin katı yaşama mekanına dönüştürülmüş bir evin görünümü.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Şekil 3.56. Bir ‘düğmeli ev’in bir odasının mutfağa dönüştürülmesi.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Şekil 3.57. Balkon eklentisi sonucu geleneksel formu bozulmuş bir ‘düğmeli ev’in görünümü.

Merkez-İbradı (06.03.2016).

Odalar: ‘Düğmeli evler’de odalar, planı meydana getiren en önemli öğelerdir. Araştırma sahasında var olan evlerin planları oda sayılarına göre şekil almıştır. Oda sayısı en az iki olmak üzere bazı evlerde beşe kadar çıkabilmektedir. Özel yaşamın geçtiği müstakil mekanlar olan odalar, bir ailenin ihtiyacını karşılaması bakımından bir nevi ev fonksiyonu üstlenmiştir. Her oda bir insanın veya bir ailenin günlük yaşamında gerekli

duyduğu her şeyi karşılayabileceği şekilde donatıya sahiptir. Odalarda bulunan donatı elemanlarını; dolap / yüklük, gusülhane, raflar, ocak ve "musandıra" olarak adlandırılan dolap üstü kısımlar oluşturmaktadır.

Oda; oturma, yemek yeme, çalışma, yatma gibi eylemlerin gerçekleştiği bir mekandır. Her odanın çevresinde bir hizmet alanı vardır. Bu da ortak yaşama alanı olan sofadır. Sofadan odalara, köşeden veya ortadan açılan kapılarla girilir. 'Düğmeli evler'de yazlık üniteler sofa, çıkma ve çardak gibi alanlar iken, kışlık üniteler olarak odalar kullanılmaktadır. Odalar aynı zamanda 'düğmeli evler'in en fazla süslenildiği birimleridir.

Oda giriş kapıları evdeki diğer kapılardan daha özenli ve süslemeli yapılmıştır. Kapıdan girildiğinde, solda veya sağda yüklük, yüklüğün bir ucunda gusülhane (yıkanma yeri) bulunur. Kapının hemen yanında dolapların olması, kapıyı açan birinin direk odanın içini görmesini engellemiştir. Bazı odalarda yüklüğün olduğu bölümde çiçeklik de yer almaktadır. Odalarda bulunan davlumbazlı ocaklar ise hem ısınma hem yemek pişirme işlevlerini görmektedir (Şekil 3.58).

Şekil 3.58. Ocakla birlikte bir odanın genel görünümü.

Merkez-İbradı (06.10.2015). *Restorasyon görmüş konak.*

Odalarda yüklük olarak bilinen dolaplar, elbiselerin ve yatak yorgan gibi malzemelerin koyulduğu yerdir (Şekil 3.59). Yüklük ve gusülhanenin üstünde fazla eşyaların konulduğu bir nevi kiler görevi üstlenen ahşap korkuluklu "musandıra" bulunmaktadır (Şekil 3.60).

Şekil 3.59. Musandıra ile yüklüğün / dolabın birlikte görünümü.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Şekil 3.60. Musandıranın tavan ile birlikte görünümü.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Odalardaki önemli yapı öğelerinden biri de kapı, pencere ve dolapların üst sınırlarını belirleyen ahşap raflardır. Genel olarak bir insanın erişebileceği yükseklikte olan bu rafların oda zemininden yükseklikleri 1.80 cm. ve 2.20 cm arasında değişmektedir (Şekil 3.61). Oda yükseklikleri ise genelde 2.75 cm ile 3.30 cm. arasında değişmektedir. Odaların boş duvarı yok gibidir, diğer duvarlarında gömme dolaplar da mevcuttur. Bu

dolapların açık kısımları ve raflar, bir nevi vitrin gibi kullanılmaktadır (Şekil 3.62).

Şekil 3.61. Odalarda rafların kullanımı.

Cevizli-Akseki (21.10.2015).

Şekil 3.62. Odalarda duvardaki gömme dolapların kullanımı.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Oda pencereleri genellikle dıştan kafesli, içten kepenklidir (Şekil 3.63). Orijinal örneklerdeki odaların çoğunda pencere önlerinde yerden 45-50 cm. yükseklikte ve duvarlar arasında boydan boya uzanan sedir denen oturma yerleri vardır. Bazı evlerin odalarında kiler odalarına açılan kapılarda mevcuttur. Orijinal örneklerde odanın iç duvarları önce

saman ile karıştırılmış kırmızı toprakla sıvanarak duvarın örgüsü kapatılmış, bu sıvanın üzeri beyaz killi toprakla[77] sıvanarak tesfiye edilmiştir. Ancak günümüzde beyaz toprağın yerine kireç ile badana yapılan evlere daha fazla rastlanmaktadır. Oda tavanları ise ahşap işçiliğinin özgün örneklerini sergilemesi bakımından dikkat çekicidir (Şekil 3.64).

Şekil 3.63.Oda içinde içten kepenkli köşe pencerelerinin görünümü.

Ürünlü-İbradı (06.10.2015).

Şekil 3.64. Ahşap çıtalarla bezenmiş sekiz kolu olan yıldız göbekli tavan örneği.

Cevizli-Akseki (21.10.2015).

[77] Beyaz killi toprak sahanın bazı yerleşmelerinde ve komşu ilçelerde bulunan ocaklardan kazılarak elde edilmiştir. Bu toprak suyla birlikte oldukça seyreltilmiş olarak hazırlanır. Bu karışım, duvarın evin iç kısmına bakan tarafının pürüzlü görünmesini önlemek için bir bez parçası yardımıyla duvara sürülmektedir.

Sofalar: ‘Düğmeli evler’ de sofalar, odaların açıldığı mekanlar olup, odalar arası bağlantıyı sağlama işlevi görmektedir. Sirkülasyon alanı olarak kullanılan sofa bir diğer yandan da özellikle yaz aylarında oturma ve yaşama alanı olarak da kullanılmaktadır (Şekil 3.65). Sofalar, aynı zamanda geniş ailelerin toplandığı, düğün nişan gibi kalabalık etkinliklerin evlerde organize edildiği birimlerdir. Sofanın şekli ve yeri plan tipini oluşturan en önemli etkendir (Eldem, 1968).

Şekil 3.65. Havzanın en eski evlerinden birinin sofasının genel görünümü.

Ürünlü-İbradı (11.10.2015). *330 yıllık ve koruma altında.*

‘Düğmeli evler’in bütün plan tiplerinde sofanın bir ucu, genellikle giriş kapısının üstünde çıkma (şahnişin) şeklinde dışarı taşırılmış ve çıkmanın evin içine bakan kısmına “köşk” yerleştirilmiştir. Bazı evlerde “köşk”, sofadan bağımsız bir oda gibi düzenlenirken bazı evlerde bir seki ile yükseltilerek sofanın bir parçası olmuştur. Sofalarda giriş kapısının üstündeki çıkmalar haricinde plan özelliklerine göre birden fazla “şahnişin” olabilmektedir. Sofaların aydınlanmasını sağlayan pencereler “şahnişin” pencereleridir. Bu pencereler oda pencerelerine göre çok sayıda ve daha büyüktür (bkz. Şekil 3.78).

Sofaların tavanları ise odaların tavanlarına göre daha gösterişsizdir. Sofalarda oda giriş kapıları ve “şahnişin” pencereleri, ahşap işçiliğinin dekoratif özellik kazandığı kısımlardır. Sofa aynı zamanda yaşam katı ile zemin kat arasındaki bağlantının sağlandığı birimdir. Bu bağlantı sofanın bir köşesinde yer alan ahşap merdiven aracılığıyla sağlanır. Genellikle ‘düğmeli ev’ de sofa, bir bakıma evden bağımsız özellik gösteren “ayazlık” ve wc gibi birimlere direk geçişin olduğu mekandır (bu birimlere bazı evlerde “aralık” denen

holden geçilmektedir). Bazı sofaların ucunda ocak vardır ve bu bölüm mutfak gibi işlev görmektedir (Şekil 3.66).

Şekil 3.66. Ucunda ocak bulunan bir sofa örneği.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Kapılar: ‘Düğmeli evler’de görülen kapıların hemen hepsi ahşaptan imal edilmiştir. Evin ana giriş kapıları orijinal örneklerde dikdörtgen formlu, çift kanatlı ve süslü olarak yapılmıştır. İki kanatlı yapılmasının nedeni hayvanların da bu kapıdan giriş yapmalarındandır. Bu kapıların genişlikleri 130-150 cm yükseklikleri ise 180-200 cm arasında değişmektedir (bkz. Şekil 3.68). Ayrıca giriş kapılarının önünde avluya bakan yerde gerek insan, gerek hayvanların ayaklarının kaymaması için ahşap kirişler döşenmiştir (Şekil 3.67).

Havzanın genelinde giriş kapılarına “borta” kapı denmektedir (bu isim kapının üst kısmına yani çıkmanın alt kısmı içinde kullanılmaktadır). Odaların kapıları kadar ihtişamlı olmasa da genel olarak ahşap işçiliğini, geometrik desenler üzerinde görmek mümkündür. Bazı evlerin giriş kapı üstlerinde ışık ve hava almak için demir veya ahşap parmaklıklı boşluklar bırakılmıştır. Üzerlerinde, dövme demirden yapılmış kapı tokmakları ve kapı kolları olan kapılar da vardır (Şekil 3.68).

Şekil 3.67.Giriş kapısının iç tarafında zeminde ağaç döşeme.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

Şekil 3.68. Parmaklık ve kapı tokmağı unsurlarını içeren bir giriş kapısı örneği.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Yörenin giriş kapılarında, demirden ve el ile yapılan açılıp kapanırken çıkardığı sesten dolayı olsa gerek "şıkkırak/şipdudak" gibi isimler verilen kilit sistemi

kullanılmaktadır (Şekil 3.69). Bu kilit sisteminde kapının ön tarafında çubuk şeklinde kapı kolu vardır. Kapı delinerek arkada bulunan düzenekle bağlantı sağlanmıştır. Sistemle hareket ettirecek dil takılmaktadır. Kapı koluna basılınca dil yukarı kalkar ve kapı açılmaktadır. İç taraftan ise dilin el ile müdahalesiyle kapı açılarak, demir sürgülerle de kapı kilitlenmektedir (Arslan, 2014).

Şekil 3.69. Giriş kapısında "şıkkırak / şipdudak" kilit sistemi.

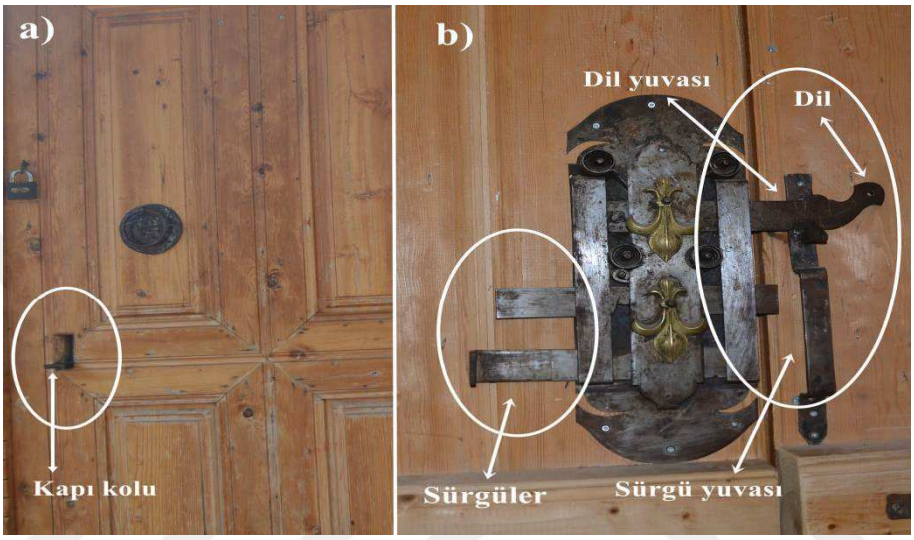

a) Kapının dış tarafı; iç tarafla ilişkilendirilen kapı koluna basılınca, kapının arkasındaki dil, yuvasından yukarı kalkar ve kapı açılır. b) Kapının iç tarafı; kapı, iç taraftan açılıp kapanmak isteyince, dil el ile yuvasına geçirilir ya da çıkarılır. Kapıyı kilitlemek için sürgüler sağa itilir (resimde görünüşe göre). Ormana-İbradı (11.10.2015).

Tek kanatlı ve ahşaptan yapılmış olan oda kapılarının yüzeyleri genel olarak geometrik şekiller üzerine farklı motiflerle süslenmiştir (Şekil 3.70; 3.71). Kapıların genişlikleri 80-100 cm. yükseklikleri ise genellikle 180-200 cm. arasındadır ve her kapıda eşik bulunmaktadır. Oda kapılarında genellikle kapı kolu yoktur. Bunun yerine, yöreye has bir kilit sistemi olan "traka" kilit sistemi kullanılmaktadır (Şekil 3.72). "Traka", açılan tarafta bulunan kapı kasasının üzerine oyulmuş bir delik ve bu deliğin arkasında oluşturulan yaylı ahşap parçanın hareket etmesi sonucu, kapı kanadının serbest kalması ve kendiliğinden açılmasıyla oluşturulmuş bir kilit sistemidir. Bu sistemden ayrı olarak açık kapının kapanmasını önlemek için "tıfraz" diye adlandırılan bir sistem uygulanmaktadır. Ayrıca bu sistem, ahşap kapaklı olan dolap kapaklarında, pencere kepenklerinde de uygulanmaktadır (Şekil 3.73). Kullanılacağı ögenin uygun bir tarafına sabitlenerek, bir ucu

bir nevi kanca gibi ögeye geçirilerek hareket etmesi engellenmektedir.

Şekil 3.70. Bir oda kapısının görünümü.

Ormana-İbradı (06.10.2015).

Şekil 3.71. Başka bir oda kapısının görünümü.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Şekil 3.72. Oda kapısında “traka” kilit sistemi.

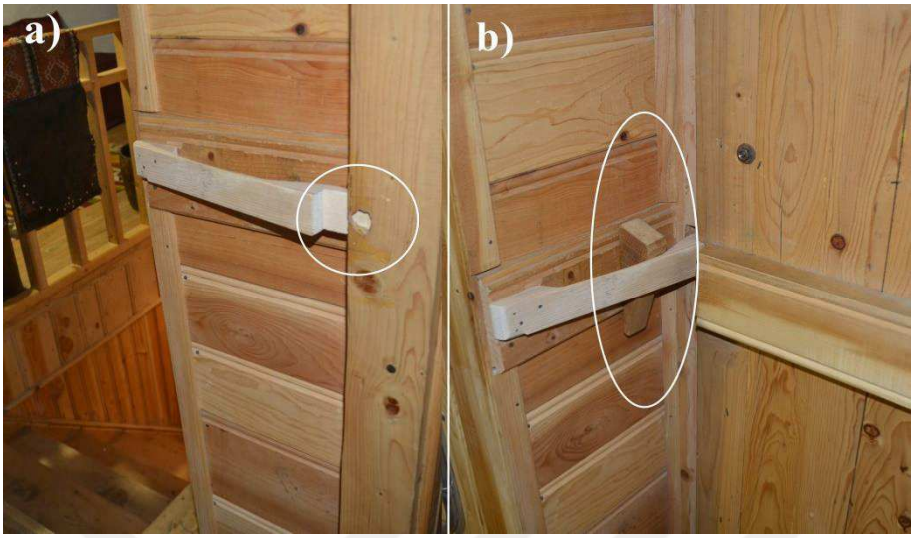

a)Kapının dış tarafı; daire içindeki deliğe baskı uygulanarak tahtada esneklik sağlanır ve kapı itilerek içeri doğru açılır. b) Kapının oda tarafı; daire içindeki tahta parçası alındığında tahtada esneklik sağlanacağı için kapı açılır. Resimdeki konumda kapı içerden kilitlidir. Ormana-İbradı (06.10.2015).

Şekil 3.73. Ahşap kapakları açık tutmaya yarayan “tıfraz” sisteminin kapıda uygulanışı.

Kapının üst tarafına sabitlenerek bir nevi kanca gibi kapıya geçirilir ve kapının hareketi engellenerek, kapanmaması sağlanır. Ormana-İbradı (06.10.2015).

Pencereler: Pencereler odalarda ve sofalarda aydınlatma, manzara seyretme, havalandırma, kışın güneşli günlerde güneş ışığından ve ısısından yararlanma ve dış dünya

ile bağlantı kurulması açısından önemli işlevlere sahiptir. Buna ek olarak pencereler, evlerin cephesinin kapılarla birlikte statik olmayan hareketli unsurlarıdır.

Yörede cephenin ahşap unsurları arasında olan pencereler, üzerlerinde bulunan kafes ve parmaklıklar aracılığıyla cepheye estetik bir görünüm kazandırmışlardır. Yaşam katlarında bulunan sofa, köşk gibi yazlık mekânlarda çok sayıda, kışlık mekânlar olan odalarda ise daha az sayıda uygulanmışlardır. Genel olarak 'düğmeli evler'in pencereleri arasında mimari ve estetik açıdan önemli farklar söz konusu değildir (Şekil 3.74).

Şekil 3.74 'Düğmeli evler'de, ön cephede pencerelerin görünümü.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

'Düğmeli evler'de, odalarda davlumbazlı ocağın her iki yanına yerleştirilmiş olan pencereler, genel olarak odalardaki diğer pencerelerden farklı görünümdedirler. Bu pencereler, dıştan kafesli veya ahşap parmaklıklarla, içten de kepenkle kapatılmışlardır (Şekil 3.75; 3.76). Odaların diğer duvarlarında görülen pencereler daha sade ve gösterişsizdir.

Şekil 3.75. Odada ocağın yanındaki kepenkli pencerelerden bir görünüm.

Ormana-İbradı (06.10.2015).

Şekil 3.76. Odada ocağın yanındaki kafesli pencerelerden bir görünüm.

Ormana-İbradı (06.10.2015).

Cephenin estetik bakımdan en gösterişli unsuru olan çıkma pencereleri ise genellikle giyotin tipi pencerelerdir[78] (Şekil 3.77). Bu pencerelerin açıldığında kapanmaması için, "tıfraz" sistemi uygulanmıştır. Oda pencerelerine göre daha büyük ve sayıca fazla olan bu pencereler, genellikle kafesli ve dıştan kepenkli olarak uygulanmıştır (Şekil 3.78).

[78] Giyotin pencereler: Yukarı doğru sürülerek açılan pencerelerdir (Hasol, 2005: 360).

Evlerin girişi ve hayvanların yaşamı için teçhiz edilen zemin katlarda ise fonksiyonundan dolayı dışa açılan pencere sayısı azdır ya da var olan pencereler küçük yapılarak ışık ve soğuk girişi engellenmiştir (kiler, ahır ve samanlık için, saman ve yem koyma penceresi, küçük bir kapak şeklindedir) (Şekil 3.79).

Şekil 3.77. Çıkmada giyotin pencere örneği.

Yukarı doğru açılan bu pencerelerin açık olarak tutulabilmesi için "tıfraz" sistemi uygulanmıştır. Ormana-İbradı (11.10.2015).

Şekil 3.78. Ahşap parmaklıklı ve kepenkli "şahnişin" örneği.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

Şekil 3.79. Kapak şeklinde olan bir samanlık penceresinin görünümü.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Kafes ve Parmaklıklar: Pencerelerde bulunan kafes ve parmaklıklar hem cephesel görünüm açısından, hem de evin iç tarafından görünümleri bakımından estetik ve dekoratif bir özellik sergilerler. Kafes ve parmaklıkların en önemli işlevleri, evin içinin, dış dünya tarafından görülmesini engellemektir.

'Düğmeli evler'de pencerelere uygulanan kafes ve parmaklıklar, evin dış cephesinde pencere kasasının dış kısmına yakın olarak uygulanmıştır (Şekil 3.80). Kafesler genellikle ince ıhlamur çubuklarının birbirlerine geçirilmesiyle oluşturulurken (Şimşek, 2007), parmaklıklar ahşap çubukların, yatay ve dikey yönde birbirlerine paralel olarak düzenlenmesiyle oluşturulmuştur (Şekil 3.81). Havzada bazı çevrelerde kafes ve parmaklıklara "trabzan"[79] veya yöresel deyimiyle "dırbızan" adı verilmektedir (Hadimli, 2008).

Yöredeki 'düğmeli evler'in orijinal örneklerinin pencerelerinde farklı özellikte kafes ve parmaklıklara rastlanır. Bunlar son derece karmaşık işlemelere sahip olduğu gibi, basit şekillerde de olabilmektedir. Hatta bazı pencerelerde ve cephelerde birden fazla parmaklık veya kafes modeli uygulanmıştır (bkz. Şekil 3.80 ve Şekil 3.81-b).

[79] Bkz. Dipnot 2, sayfa xxxii.

Şekil 3.80. Aynı cephede uygulanmış kafes ve parmaklık örnekleri.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Şekil 3.81. Kafes ve parmaklık örnekleri.

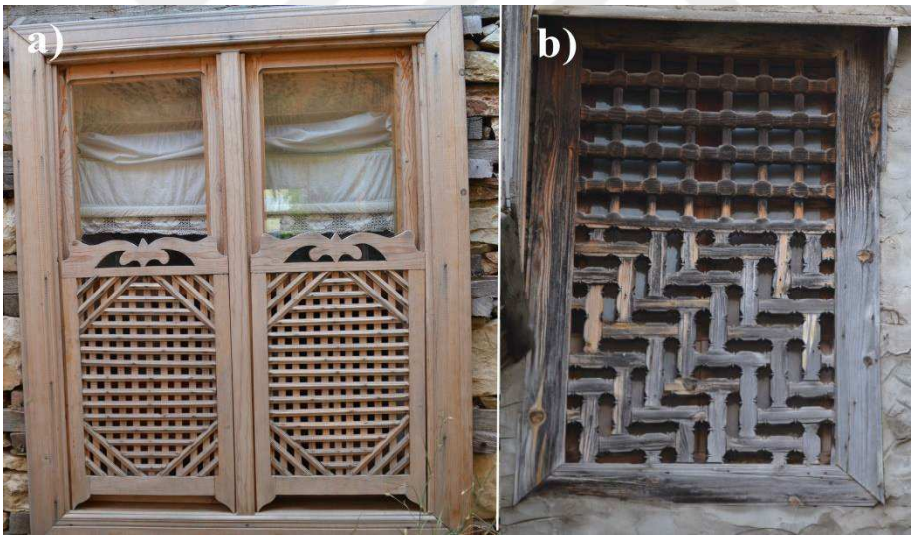

a) Aslına uygun yapılmış bir 'düğmeli ev'den kafes görünümü, Ormana-İbradı (11.10.2015). *b) Parmaklık,* Belenalan-Akseki (22.03.2016).

Kafesler ve parmaklıklar fonksiyonellik olarak bazı farklılıklar göstermektedir. Parmaklıklar pencerenin bütün bir yüzeyini kaplarken, kafesler pencerenin yaklaşık olarak alt kısmından yarısını örtecek şekilde uygulanmıştır. Bir diğer fark ise, parmaklıklar pencere yüzeyinde sabit olarak yerleştirilirken, kafesler ise hareketli açılır kapanır özelliktedir.

Merdivenler: Yörede bulunan "düğmeli evlerde katlar arasındaki bağlantı, tamamen ahşaptan ve sade bir şekilde yapılmış olan merdivenler aracılığıyla sağlanır. Merdivenler, konum olarak eve giriş kapısının hemen yanındadır ve bir yanları taş duvara oturtulmuş, diğer yanları ise ahşap korkulukludur (Şekil 3.82). Merdivenlerin zemin katta başlayan basamağının önünde ise avluda / hayatta beslenen hayvanların üst kata çıkmalarını önlemek için genellikle her evde parmaklık şeklinde bir kapı bulunur (Şekil 3.83). Bu kapıların önüne de ayakkabıların çıkarıldığı ve "pabuçluk" denilen taş veya ahşaptan, bazı evlerde basamaklı olarak yapılan sahanlıklar yer alır. Nadiren görülmekle birlikte, avlunun ortasından yaşam katına çıkılan örneklere de rastlanır (Şekil 3.84).

Şekil 3.82. Restorasyon görmüş bir 'düğmeli ev'in merdiveninden görünüm.

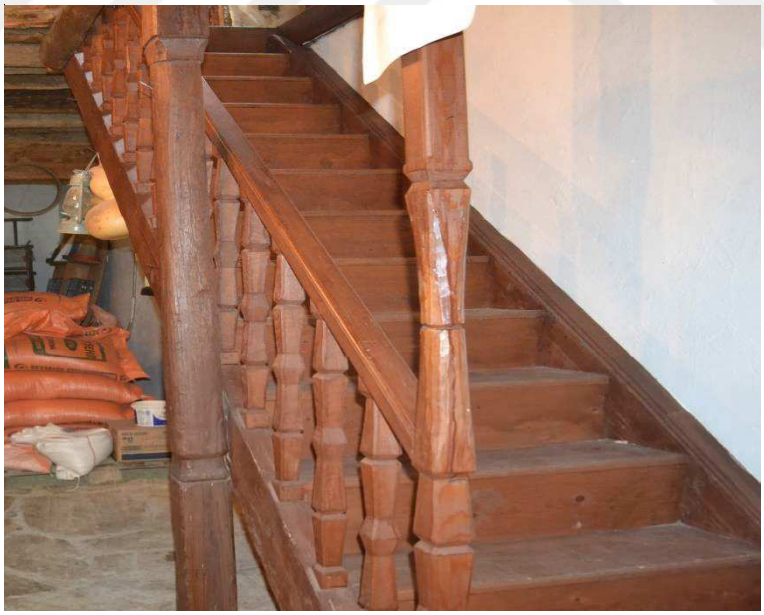

Merkez-İbradı (06.10.2015).

Şekil 3.83. Hayvanların yaşam katına çıkmasını önlemek için yapılan kapı ve pabuçluk.

Ürünlü-İbradı (11.10.2015).

Şekil 3.84. Avlunun ortasından yaşam katına geçiş ve taş basamaklı pabuçluk örneği.

Merkez-Akseki (29.09.2015).

Merdivenlerin yaşam katındaki sofaya ulaştıkları üst kısımlarının üstündeki boşluklar, ahşabın dekoratif bir şekilde işlenmesiyle değerlendirilmiştir. Bu birime mahallelerde fonksiyonundan dolayı farklı adlarla; "suluk / güğümlük / minderlik / peyke" gibi adlar verilmiştir. Çünkü: Bu birim yerine göre, suyun elle taşındığı zamanlarda güğümlerin konulduğu, kışın odun-kömür gibi yakacak malzemelerinin konulduğu, diğer

zamanlarda ise sofada oturulan minderlerin toplu bir şekilde konulduğu yer olmuştur (Şekil 3.85).

Şekil 3.85. “Peyke / güğümlük / suluk / minderlikten” bir görünüm.

Ormana-İbradı (06.10.2015).

Çıkmalar: Çıkmalar, özellikle geleneksel meskenlerin oluşturduğu yerleşimlerin evlerinde görülmektedir. Çıkmalar; evin yeterince ışık ve hava almasını sağlamak, üst katlarda daha büyük mekanlar elde etmek, mekanların manzaraya ve sokağa açılmasını sağlamak ve üst katta geçen yaşamın sokakla ilişki kurmasına olanak sağlamak gibi işlevlere sahiptir. Ayrıca giriş kat cephesini kışın yağmur ve rüzgardan, yazın güneşten korumak gibi işlevlere de sahiptir (Küçükerman, 1973).

Akseki-İbradı Havzası’nda bulunan ‘düğmeli evler’in hemen hepsinde yaşam katlarında ahşap dikmeler ve payandalarla taşınan açık ve kapalı olmak üzere iki farklı çıkma modeli görülmektedir. Sofanın bir ucana uygulanan kapalı çıkmalar yörede “şahnişin”(cumba) olarak adlandırılırken evin dış cephesine uygulanan açık çıkmalar ise “ayazlık”(balkon) olarak adlandırılır.[80] Odalarda çıkma uygulamalarına rastlanmaz. Çıkmalar genellikle, güneş ışığı ve ısısından yeterli derecede yararlanmak için genellikle güney, doğu ve batı cephelerinde, yani evin güneşi gören cephelerinde uygulanmaktadır (bkz. Şekil 3.50; 3.51; 3.78). Kuzey cephesi ise çıkmaların görülmediği gibi, pencerelerin de az sayıda olduğu ya da hiç olmadığı cephedir.

[80] Kapalı çıkma olan şahnişine evin iç kısmında, yani sofadaki konumuna genel olarak havzada “köşk” adı verilmektedir.

Açık çıkma olan “ayazlık”, havzanın genelinde görülen ve tamamen ahşaptan yapılan bu çevreye özgü bir nevi balkon işlevi üstlenen ve ‘düğmeli evler’in karakteristik özelliklerinden olan işlevsel bir birimdir. Sofadan ahşap bir kapı ile geçilen evin ana planından bağımsız ahşap direklerle taşınan ve etrafı ahşap korkuluklarla kapatılan bir mekandır. “Ayazlık”ın bir kısmı açık balkon şeklinde olup, diğer kısımları mutfak-tuvalet-banyo gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Ayrıca “ayazlık”, bazı evlerde konumlandığı cephenin tamamına yakınını kaplarken, bazı yapılarda ise sadece balkon işlevini üstlenmektedir. Bunlara ek olarak, “ayazlık”lar yazın evin en faal olduğu birimidir. Özellikle de evin gündelik işleri için hanedeki kadınların en aktif olarak kullandığı, neredeyse günlük işlerinin çoğunu burada yaptığı mekanıdır (yemek yapma, bulaşık yakama, meyve sebze kurutma, bebek bakımı vb.). Ayrıca bu birim çocukların da oyun mekanıdır (Kavas, 2011). (Şekil 3.86; 3.87).

Şekil 3.86. Mutfak gibi kullanılan “ayazlık” örneği.

Akşahap-Akseki (22.09.2016).

Şekil 3.87. Restorasyon görmüş “ayazlığın” bir ucunda wc ve lavabonun konumu.

Merkez-İbradı (06.10.2015).

“Şahnişin”ler ise salonun ucunda bir nevi “köşk” gibi işlev gören ve yörenin genelinde “köşk” olarak da isimlendirilen evin duvarlarından dışarıya taşırılmış, oturmaya elverişli mekanlardır. Salonun zeminine göre 20-25 cm yükseklikte, havadar ve manzaraya elverişli birimlerdir (Şekil 3.88).

Şekil 3.88. Orijinale uygun olarak inşa edilen ‘düğmeli ev’in, sofasının ucundaki “köşk”ünden bir görünüm.

Ormana-İbradı (06.10.2015).

Havzada ‘düğmeli evler’in orijinallerinin genelinin en az bir cephesinde olmak kaydıyla yaşam katlarında ahşap “şahnişin” yer almaktadır. “Şahnişin”ler genelde evin manzaraya dönük yönünde (güney cepheleri) giriş kapısının hemen üstünde (Şekil 3.89) ve sofanın ucunda yer almaktadır. Ahşap payandalarla desteklenen “şahnişin”lerin pencereleri dikdörtgen şeklinde büyük ve genelde kepenklidir (Şekil 3.90; 3.91).

Şekil 3.89. Giriş kapısının üstünde, halkın “borta” olarak adlandırdığı “ şahnişin”in alt kısmının görünümü.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Şekil 3.90. Orijinale uygun olarak inşa edilen ‘düğmeli ev’in, “şahnişin”inden bir görünüm.

Ormana-İbradı (30.07.2015).

Şekil 3.91. Arka cephede şahnişin örneği.

Akşahap-Akseki (03.05.2017).

Günümüzde de orijinal örneklere benzetilmek istenen yapılarda da ahşap "şahnişin" uygulamalarına rastlanmaktadır (Şekil 3.92). Gerek "ayazlık"lar, gerekse "şahnişin"ler görünüm açısından cepheye renklilik katan önemli bir mimari unsurlardır. Çıkmalar evin cephesinin en göze çarpan mimari unsurları olup, özellikle süslü ve estetik değeri olan çıkmalar cepheye farklı bir görsellik katmaktadır.

Şekil 3.92. Orijinal örneklere benzetilmeye çalışılmış "şahnişin" örneği.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Tavanlar: ‘Düğmeli evler’de odaların ve sofaların üst örtüsü olan tavanlar, doğal ahşap malzemelerin tamamen el işçiliği ile işlenmesiyle dekoratif özellik kazanmışlardır (Şekil 3.93). Tavanlar genellikle düz ahşap şeklinde olup, ahşap çıtalarla birbirini dik kesen karelere ayrılmış örneklere sahiptir. Tavanların orta kısımlarına genel olarak farklı sayıda kolu olan yıldız formlu göbekler yerleştirilmiştir. Bu yıldızların ortasına ise bolluk ve bereketin sembolü olan cennet meyvesi olarak adlandırılan nar motifi kabartmalı olarak yerleştirilmiştir.

Şekil 3.93. Ahşap çıtalarla bezenmiş bir tavan örneği.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Bazı evlerin tavanlarında elips ve yuvarlak tavanlar görülmekle beraber, havzanın genelinde yaygın olan tavan modeli, sekiz kollu yıldız göbekli düz tavanlardır. Azda olsa altı, yedi ve dokuz kollu yıldız formlu göbek modellerine de rastlanmaktadır. Orta kısmı yuvarlak ve elips olan tavanlar, genellikle ışınsal şekilli ve bitkisel motiflerle bezenmiş olup, köşe kısımları benzer bir biçimde çıtalarla bezenmiştir (Şekil 3.94).

Şekil 3.94. Dairesel formlu ve ışınsal şekilli tavan örneği.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Ocaklar: 'Düğmeli evler'in yaşam katlarındaki odalar bir ev niteliğinde olduğundan, hemen hemen bütün odalarında ocak bulunmaktadır. Ocaklar; odaların ısıtılması, yemek pişirilmesi ve su ısıtılması işlevlerine sahiptir. Ocaklar, odalarda yüklük ve dolapların olmadığı uygun duvarlara yerleştirilmiştir. Ocakların bazıları taştan yapılmış olup, üstü sıva ile kapatılmıştır (Şekil 3.95). Ocakların önünde küllerin kolayca alınabileceği küllük denilen kısım bulunmaktadır. Bazı odalarda ocakların üst kısmında aydınlanma ve odaya zarar veren dumanın, odadan dışarıya çıkarılması için yapılmış tütünlük adı verilen küçük pencere vardır (Şekil 3.96). Ocakların üstü ahşap davlumbazlıdır ve davlumbazların üstleri genel olarak bitkisel motiflerle süslenmiştir. Bir ocağın genişliği 90-110 cm. arasında, derinliği 60 cm. ve yüksekliği 110-120 cm. arasında değişmektedir (Yeşildal, 2008: 69).

Şekil 3.95. Taştan örülmüş ve üstü sıva ile kapatılmış bir ocak örneği.

Merkez-Akseki (29.09.2015).

Şekil 3.96. Davlumbazda tütünlüğün ve süslemelerin görünümü.

Ormana-İbradı (11.10.2015).

Çatılar: Akseki-İbradı Havzasında öteden beri çatılar yonga ve kiremit şeklinde yapılmış, sazdan kerpiçten ve topraktan yapılmış damlı evlere rastlanılmamıştır (Enhoş, 1974: 62). Tabii bu durum, Havzanın coğrafi konumu ve buna bağlı olarak gelişen iklimi ile de ilgilidir. Çünkü havzada karasal iklime yakın bir iklim hüküm sürmektedir.

'Düğmeli evler'in özgün örneklerinde kiremitten önce yonga denen ahşap parçalarla örtülen çatı sistemi uygulanmıştır (Şekil 3.97). Yongalar kiremit yerine kullanılan 10-15

cm. eninde, 100-200 cm. uzunluğunda olan ahşap levhalardır. Yongalar, çatının üzerine yerleştirilirken birbirinin üzerine binecek şekilde yerleştirilmekte ve uçmaması için de üzerine taş konularak çatı tamamlanmaktadır. Çatının eğimine uygun olarak yerleştirilen yongalar, yağmur ve kar suyunun saçağa iletimini üstlenerek, suyun evden uzaklaşmasını ve evin içine suyun sızmasını önlemektedir. Havzada Orman İdaresinin kurulması ile ağaç kullanımı sınırlandırılmış ve artık çatılarda kiremitin kullanılması zorunlu hale gelmiştir. Günümüzde yonga levhalarla örtülmüş çatı örneklerini görmek mümkün değildir.

Şekil 3.97. 1930 yılı Değirmenlik Mahallesinin (Akseki) temsili çizimi ve yonga çatıların görünümü.

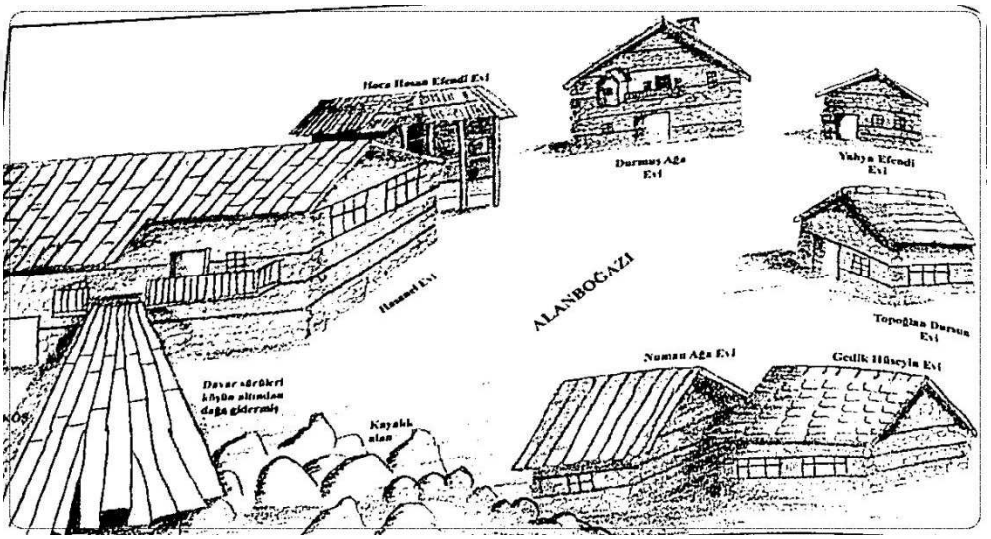

Kaynak: Arslan (2014: 96).

Günümüzde sundurma, beşik ve kırma çatı gibi farklı tipte çatı örneklerine rastlamak mümkün[81] olan havzada, saçaklar da çatıların durumuna göre biçimlenmektedir (Şekil 3.98; 3.99). Genellikle saçaklar, yapının dış duvarlarından 50-60 cm kadar dışarı taşırılmaktadır. Böylece saçaklar aracılığıyla evden uzaklaştırılan yağmur ve kar suyunun, duvara ve evin zeminine zarar vermesinin önüne geçilmektedir. Farklı şekillerin ve sembollerin uygulandığı ahşap saçak alınlıklarında, yörenin ahşap işçiliğini de görmek mümkündür (Şekil 3.100).

[81] Sundurma çatı; tek yöne eğimli olan, beşik çatı; iki yöne eğimli olan, kırma çatılar ise dört yöne de eğimli olan çatılardır (Erdoğan, 2013: 176).

Şekil 3.98. ‘Düğmeli evler’de görülen farklı çatı örnekleri.

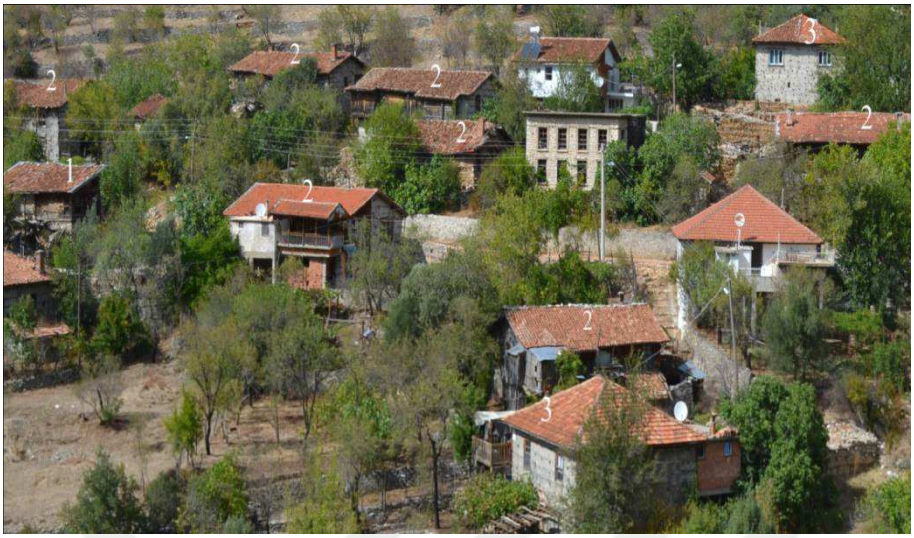

1. Tek tarafa eğimli sundurma çatı, 2. İki tarafa eğimli beşik çatı, 3. Kırma çatı. Akşahap-Akseki (22.09.2016).

Şekil 3.99. Alaturka kiremitle örtülmüş beşik çatı örneği.

Belenalan-Akseki (22.03.2016).

Şekil 3.100. Çıkma saçağının alınlığında ahşap işçiliği örneği.

Emiraşıklar-Akseki (22.03.2016).

Çatıyı ve cepheyi tamamlayan bir diğer mimari eleman ise bacalardır. Bacalar, içinde bulunduğu yörenin yağış özelliklerine, çatıların eğimine ve hakim rüzgar yönüne göre, çatılar üzerinde konum alırlar. Aynı zamanda bacalar, 'düğmeli evler'de olduğu gibi, cephenin mimari ve estetik açıdan tamamlanmasına olanak sunarlar (Şekil 3.101).

Şekil 3.101. Çatı, baca, ve saçakların birlikte görünümü.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÜĞMELİ EVLERİN TURİZM İLE BAĞLANTILARI

Antik çağlardan günümüze değin çok farklı medeniyet ve kültürlerin yerleşimine mekan olan Akseki-İbradı Havzası, öteden beri Akdeniz kıyıları ile iç kesimleri bağlayan tarihi yolların bir parçası olmuştur. Kıyı ve iç kesimler arasındaki doğal yol sistemi üzerinde uzanan bu yörede, tarihsel süreç içinde gerçekleşen etkileşim, Akseki-İbradı çevresindeki meskenlerde karakter kazanarak günümüze değin ulaşabilmiştir. Bu iki ilçede coğrafi çevre koşullarının etkisi ile oluşan yerel kültür, geleneksel mimari yoluyla kendini yansıtmıştır (Manav ve Çalışkan, 2017).

Bu çevre aynı zamanda, belirli tarzları temsil eden mimari çalışmaların bir yerde yığılması ile oluşan kültür sistemini ve dolayısıyla da bir kültür bölgesini karakterize eden ve bir bölgesel tarz ortaya çıkarabilen (Tümertekin ve Özgüç, 2014: 117) çevredir. Böylece, kültürel kimliğin ve yenilenebilir olmayan insan varlıklarının kaynağını temsil eden kültürel miras niteliği kazanan bu yerleşmeler, mirasın yaşayan kanıtları ve fiziksel birer mağazası konumuna (Ünal, 2014), 'düğmeli evler' in katkısıyla gelmişlerdir.

Şüphesiz, havzada tarihi yolların zamanla önemini yitirmesi ile ekonomik koşulların artık halk için yetersiz hale gelmesi, bu çevrenin göç vermesinde ve aynı zamanda bu evlerin yok olurken kendi kendilerini korumalarında ve günümüze ulaşmalarında etkili olmuştur. Çünkü; havzada göç nedeniyle yıkılan ve yok olma sürecine giren 'düğmeli evler'in yanında, özgün örneklerini insan müdahalesi olmadığından, günümüze değin koruyabilmiş yerleşmelerde mevcuttur. Bu yerleşmelerde, bugüne ulaşmayı başaran ve yok olma ile karşı karşıya olan bu miras değer, geçmişte içinde yaşayıp da, yakın zamanlarda modern çevrelerle tanışan halkın değer bilirliği sayesinde korunarak turizme kazandırılmıştır.

'Düğmeli evler'in turizmde çekicilik oluşturan yönleri, 'düğmeli evler'in mimari bakımdan kültürel bir miras değer olmasının yanı sıra, havzanın zengin kültürel geçmişi ve zengin doğal kaynakların da varlığıdır. Kuşkusuz bu süreçte bu kaynakların keşfini ve ilerleyen aşamalarda turizme entegrasyonunu sağlayan bilinçli insan faktörünün varlığı da

oldukça önemlidir. Çünkü; özellikle havzada turizmin aktif olduğu yerleşmelerin hepsinde, girişimcilerin faaliyetleri turizm adına çok önemli bir yer etmektedir.

Sonuç olarak; Akseki-İbradı Havzası'nda var olan zenginlik mirasının en önemli ögesi kuşkusuz hemen bütün yerleşmelerde görülen 'düğmeli evler'dir. 'Düğmeli evler', kültürel miras potansiyelini, 1990'lı yıllardan sonra havzada önem kazanan koruma-kurtarma-yaşatma-tanıtma ve geleceğe taşıma gayretleri sonucunda, yöredeki diğer doğal ve kültürel turizm kaynakları ile birlikte, Antalya'da kıyı turizmine alternatif bir turizm çevresi oluşturulmasına katkı sunarak değerlendirmektedir.

4.1. Araştırma Sahasının Başlıca Turistik Kaynakları

Turizm, artık günümüzde ekonomik değer getiren bir olgu olmanın yanında; sosyal, kültürel ve otantik değerlerin de keşfine ve tanıtımına katkılar sunmaktadır. Bu potansiyel değerlere sahip olan ve turizmin geliştiği merkezlerin gerisinde kalan kırsal yerleşmelerin potansiyelleri, turizmin geliştiği merkezlere alternatif çevreler oluşturmasına imkan tanımaktadır.

Akseki-İbradı Havzası sahip olduğu doğal, tarihi, sosyal, kültürel kaynaklar ve özgün peyzaj değerleri açısından oldukça zenginlik göstermektedir. Bu zenginlikler sayesinde özellikle kıyı turizmini tercihen Antalya'ya gelen turistler için gerek günübirlik, gerek konaklanabilecek farklı türde (yayla turizmi, botanik turizmi, kültürel miras turizmi vb.) turizm olanakları sunacak potansiyeldedir.

Akdeniz iklimi ve karasal iklimin geçiş noktasında bulunan havzada, topoğrafyanın kısa mesafelerde ani değişim göstermesi, arazinin kırıklı ve kalkerli yapısı; birçok mağara, düden, dolin, karstik göl gibi karstik şekillere sıkça rastlanmasına, flora ve faunanın zengin habitat oluşturmasına yol açmıştır. Nitekim, Akseki-İbradı Havzası ormanları WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) tarafından korunmada öncelikli sıcak noktalar listesinde (Küresel 200 Eko-Bölge) yer almaktadır. Ayrıca havzada dağ keçileri için doğal yaşam alanları ve avlanma sahaları, milli parklar, av geliştirme ve yerleştirme sahaları mevcuttur.1994 yılında UNESCO tarafından koruma altına alınan Altınbeşik Milli Parkı ve Mağarası, Üzümdere Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, diğer doğal çekicilikleri oluşturmaktadır. Bu çekicilikler havzada yayla turizmi, kayak turizmi, botanik turizmi, bisiklet turizmi, kamp karavan turizmi, yaban hayatı gözlemciliği, sportif olta balıkçılığı, av turizmi, foto safari, ornitoloji (kuş gözlemciliği), trekking (doğa yürüyüşü), mağaracılık,

kaya tırmanışı gibi birçok doğa temelli alternatif turizme zemin hazırlamıştır (Mansuroğlu ve Baytekin, 2011; Akseki Belediyesi; Yılmaz 2015; Doğa Derneği, 2015; Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü 2016; Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2016; Manav ve Çalışkan, 2017: 224-225). Bu sonuçlar, doğa temelli alternatif turizm türlerini hayata geçirirken, uygulanan bu turizm aktivitelerinde 'düğmeli evler'in kullanım ve kazanımlarına da öncülük etmektedir.

Araştırma sahasının yer aldığı çevrenin, farklı medeniyetler ve kültürlerin kesişme noktasında olması, sahanın kültürel turizm kaynaklarını zenginleştirmiştir. Nitekim, Akseki-İbradı Havzası, bulunduğu konum itibariyle, tarihi yolların güzergahlarına bağlı olarak kıyı ve iç kesimlerin kesiştiği noktada yer almaktadır. Çünkü bu çevre, tarihsel dönemlerdeki adlandırılmalarıyla; Klikya, Pamfilya, Psidya ve İkonia medeniyetlerinin birbirine yaklaştığı bir çevredir (Erten, 1940; Ramsay, 1960: 366; Özkaynak, 1954; Özsait, 1980; Akurgal, 1998: 400; Sevin, 2001; Yıldırım, 2001; Texier, 2002: 19-20). Bu durum, yörenin coğrafi konumuna bağlı olarak gelişen hareketliliklerin, kültürel bir etkileşim çevresi oluşturmasına neden olmuştur.

Bunlara ek olarak, Akseki-İbradı çevresi sırasıyla; Roma, Selçuklu ve Osmanlı medeniyetlerini yaşamıştır (Bedel, 1967; Enhoş, 1974). Selçuklular döneminde Antalya ve Konya arasındaki ticareti sağlamak için kullanılan tarihi ticaret yolları sisteminin bir parçasına da ev sahipliği yapmıştır. Antalya'nın batı kıyıları ile iç kesimlerdeki yaylalar arasında hareket eden konar-göçerlerin de kullandığı göç yolları yine bu çevreden geçmiştir. Geçmişin bu hareketli güzergahında yer alan ve düğmeli yapılara ev sahipliği yapan yerleşmelerin yakınlarında yer alan Roma, Selçuklu ve Osmanlıların izlerini taşıyan anıt mezarlar, su sarnıçları, tarihî düğmeli camiler, tarihi hanlar, tarihi yollar, köprüler, kuleler vb. unsurlar yörenin kültürel kaynaklı turizm potansiyelini artıran kültürel ögelerdir (Bedel, 1967; Manav ve Çalışkan, 2017: 224-225). Bu kültürel değerlerin günümüze ulaşması Akseki ve İbradı'nın çekiciliğini ve turizm potansiyelini artırmaktadır.

Araştırma sahası, gerek doğa, gerek kültürel temelli birçok turizm aktivitelerinin gerçekleştirilebileceği potansiyel barındırmaktadır. Ancak, bu değerler havzanın genelinde eşit dağılmadığından ya da henüz keşifleri mümkün olmadığından, turizmin gelişimi ve 'düğmeli evler'in de turizmde yer alması, bütün yerleşmelerde aynı düzeyde değildir. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı, araştırma sahasının turizm değerlerini, doğal ve kültürel değerler olarak ayrı ayrı incelemek yerinde olacaktır. Böylece bu değerlerin mekânsal

dağılışı ve turizm potansiyelleri hakkında yerleşmeler ölçeğinde fikir edinilebilecektir (Şekil 4.1).

Şekil 4.1. Araştırma sahasının turizm değerleri haritası.

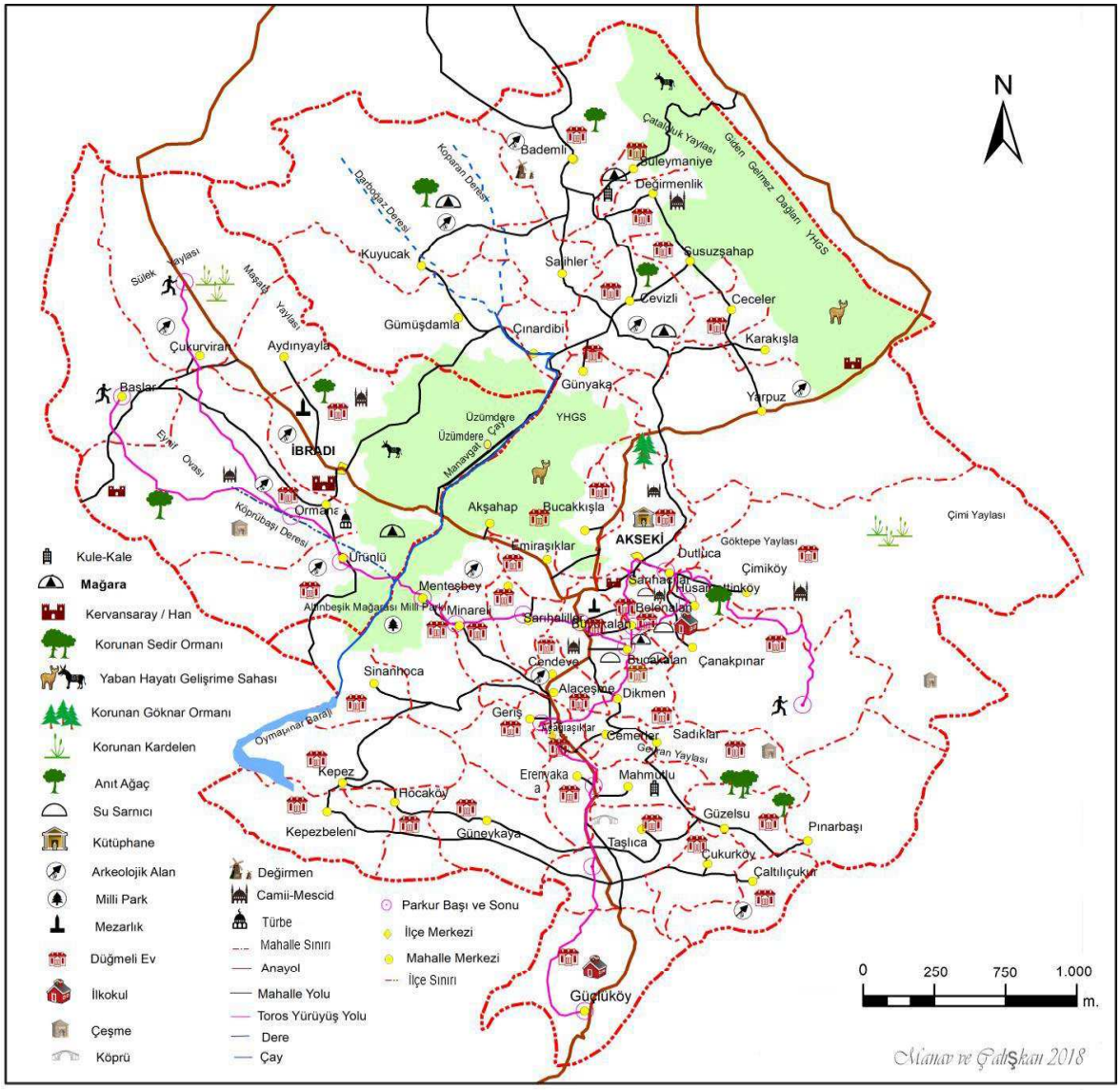

Doğa Temelli Turizm Kaynakları: Akseki-İbradı Havzası, kırsal alanlarda yapılan rekreasyonel ve macera türü spor; dağcılık, avcılık, doğa yürüyüşü gibi faaliyetleri içine alan ve doğaya nispeten daha az rahatsızlık veren doğaya dayalı turizm türü olan doğa turizmine; nispeten dokunulmamış ya da bozulmamış doğal alanları; manzaralarını, yabani bitki ve hayvanlarını, mevcut kültürel özelliklerini inceleme, görme-öğrenme gibi belirli bir amaçla seyahat edilen ekoturizmi (Özgüç, 2011: 134)'ne konu olabilecek değerler açısından oldukça zengin bir çevredir (Tablo 4.1).

Tablo 4.1. Araştırma sahasında doğa temelli turizm kaynakları ve bu kaynaklara bağlı gelişen / gelişebilecek turizm tipleri.

Yayla Turizmi	Akseki'de Çataloluk, Çimi, Geyran ve Göktepe yaylaları[TM], İbradı'da; Maşata[TM] ve Sülek yaylaları en önemli yaylalardır.
Yaban Hayatı Gözlemciliği ve Av Turizmi	Üzümdere Yaban Hayatı Geliştirme Sahası[YHGS] ve Giden Gelmez Dağları Yaban Hayatı Geliştirme Sahası[YHGS]. Akseki-Geriş Devlet Avlağı, Akseki Merkez Devlet Avlağı, Akseki Cevizli Yarpuz Devlet Avlağı, İbradı Devlet Avlağı, Akseki Cevizli-Bademli Örnek Avlağı.
Endemik Bitkiler-Botanik Turizmi ve Kelebek Gözlemciliği	Akseki; Çimi Yaylası, Göktepe Yaylası[TM], İbradı; Gembos Ovası ve Sülek Yaylası*, Altınbeşik Mağarası Milli Parkı. Havzanın bütün dağları.
Mağara Turizmi	Altınbeşik Mağarası[MP] (İbradı); Bucakalan Mağarası* Sakaltutan Mağaraları ve Karadağ Mağarası, Kartallı-Bağırcak Mağarası (Akseki).
Rekreasyonel Turizm	Yaylalar ve özellikle Manavgat Çayı'nın geçtiği kıyılar.
Kuş Gözlemciliği ve Foto Safari	Havzanın tüm yaylaları, av sahaları, Manavgat Çayı'nın geçtiği vadiler, Toros Dağları ve havzanın bütün doğal ortamları.
Kamp-Karavan Turizmi	Havzanın bütün doğal ortamlarında, Kervan Yolu ve Toros Yolu rotalarında, özellikle yaylalarda gerçekleştirilebilir.
Trekking (doğa yürüyüşü), Jeep Safari ve Bisiklet Turizmi	Yaylalar, antik ve göç yolları, Antik Melas Vadisi boyları, bu aktiviteleri gerçekleştirmek için uygun ortamlardır.
İşaretler	*Koruma altında; [TM] Turizm merkezi; [MP] Milli park, [YHGS]Yaban Hayatı Geliştirme Sahası.

Kaynak: *Bulut vd.,(2007); Taylan (2015);Yılmaz (2015); Antalya ÇED. Raporu (2016).*

Araştırmaya konu olan yörenin, bütün yerleşmelerinin doğa ile iç içe olması nedeniyle, doğayla bağlantılı sağlık turizmi de dahil hemen tüm turizm aktiviteleri için uygun bir zemin oluşmuştur. Bu bağlamda, var olan doğa temelli turizm kaynakları ve bu değerlere bağlı olarak gerçekleştirilebilecek turistik aktivitelere buradan itibaren ayrıntılı bir şekilde yer verilmeye çalışılacaktır.

Araştırma sahasında gerek yayla turizmi, gerek diğer doğa temelli turizm faaliyetleri için değerlendirilebilecek çok sayıda yayla bulunmaktadır. Bu yaylalar; sedir, göknar, çam ve kardelenleri ile Akdeniz'in yaz sıcağından bunalanlar için iyi bir dinlenme potansiyeli oluşturmaktadır. Aynı zamanda, bütün olarak yayla özelliğinde olan sahada bilinen en önemli yaylalar; Akseki'de Çataloluk (Süleymaniye), Çimi (Çimiköy), Geyran

(Sadıklar) ve Göktepe[82](Çimiköy), yaylaları, İbradı'da; Maşata[83] (Aydınyayla) ve Sülek (Çukurviran), yaylalarıdır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2. Sülek Yaylasından bir görünüm.

Sülek Yaylası-İbradı (11.10.2015).

Yayla turizminin yanı sıra bu yaylalarda doğal ve ekolojik temelli turizm faaliyetlerini gerçekleştirmek de mümkündür. Ayrıca, havzada konar göçerlik faaliyetleri devam ettiğinden, bu göçerlerin kültürel izlerini de bu yaylalarda deneyimlemek mümkündür (Bulut vd., 2007; Yılmaz, 2015; Sarıkaya, 2015). Örneğin;

Farklı turizm aktivitelerinin gerçekleştirilebileceği ve zengin biyolojik çeşitliliğe sahip yaylalardan olan Çimi ve Göktepe (Akseki) yaylalarında (Çinbilgel ve Özçelik, 2015) yılın tamamında kar örtüsü yerde kalmakta; 4-5 m'ye ulaşan kar kalınlığı ise 5 ay gibi uzun bir dönem boyunca bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı bu yaylalar kayak turizmi için potansiyel oluşturarak turizmin çeşitlenmesine de katkı sunmaktadır (T.C. Akseki Belediyesi Batı Toroslar Alternatif Turizm Potansiyeli Raporu).

[82] Bakanlar Kurulu'nun 19.09.2016 tarih ve 2016/9251 sayılı kararıyla Akseki-Göktepe Turizm Merkezi, Akseki-Göktepe Kültür Turizm Koruma Gelişim Bölgesi olarak ilan edilmiş olup resmi gazetede yayımlanmıştır. Bu yaylada kayak merkezi yapılamasına yönelik plan hazırlanmıştır ve çalışmalar devam etmektedir(Antalya Akseki Göktepe Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Plan Açıklama Raporu, 2017). Ayrıca, Göktepe Yaylası çok geniş yer edindiği için kendine yakın yaylalar aynı adla anılmaktadır.

[83] 1997 yılında İbradı sınırlarında yer alan tüm yaylalar İbradı-Maşata Yaylası adıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından seçilen 26 yayla merkezinin arasına girmiştir. İbradı hemen tamamen yayla olarak kabul edilebilir.

Kardeleninde ana vatanı olan Akseki-İbradı Havzası, İran-Turan Floristik Bölgesi'nin etkisinde ve çeşitli soğanlı bitkilere de ev sahipliği yapmaktadır. "Doğal Soğanlı Bitkiler Cenneti" olarak tanımlanan Gembos Ovası ve Sülek Yaylası (İbradı) ise çeşitli zamanlarda çiçeklenerek, çok farklı renklere ve görünümlere sahne olan kardelen (*Galanthus elwesii*)[84], Manisa lalesi (*Anemone blanda*), yıldız sümbülü (*Scilla bifolia*), sarı çiğdem (*Crocus chrysanthus*) gibi sadece bu yaylalarda yetişen endemik türlere sahiptir (Doğa Derneği, 2015; Dünden Bugüne Antalya, 2012).

Bunlara ek olarak yaylalar, karstik çöküntü gölleriyle de doğal güzellik sunmaktadırlar. Bu göllerin en önemlileri, Göktepe Yaylası'ndaki İlvat Gölü ve Hocalılar Yaylası'ndaki Dipsiz Göl (Yarpuz-Akseki)'dür (Bingöl, 2015). Bu yaylalar özellikle botanik turizm aktiviteleri için uygun mekanlardır.

Akseki-İbradı Havzası, yaylalarının yanı sıra dağları ile de çok zengin flora ve faunaya ev sahipliği yapmaktadır. Havza'nın ormanları belirlenen 305 Önemli Doğa Alanı içinde ve çok sayıda özel canlı türünün yaşadığı Türkiye'deki 3 sıcak noktadan biri olan (Hotspots), Akdeniz Sıcak Noktası içinde yer almaktadır (Akarsu, 2015). Akdeniz iğne yapraklı dağ ormanları, alçak rakımlı kuru iğne yapraklı ormanlar ve maki toplulukları ile bozkırlar ve nehir kıyısı bitkileri havzada habitatlar oluşturmaktadır. Ayrıca bu ormanlar, Özel Doğa Alanı (ÖDA) kriterini sağlayan 23 bitki taksonuna da ev sahipliği yapmaktadır (Dünden Bugüne Antalya, 2012; Doğa Derneği, 2015). Sadece Altınbeşik Mağarası Milli Parkı civarında, 60'ı endemik olmak üzere toplam 573 floristik tür bulunması (Çinbilgel ve Gökçeoğlu, 2010; Kaya vd., 2015) (Şekil 4.3), Akseki'de bilimsel olarak 1560 bitkinin tespit edilmesi ve bir kısmının buraya özgü endemik türler olması, havzanın bitkisel zenginliğini göstermesi açısından önemlidir. Bu bitkisel zenginlik, özellikle bozulmamış alanlardaki bitkileri yerinde ziyaret etmeye dayalı bir turizm tipi olan botanik turizmi için potansiyel oluşturmanın yanında, ileride besin olarak faydalanıldığında, havzada Bitkisel Tedavi Merkezi kurulmasına (Çinbilgel ve Özçelik, 2015), dolayısıyla sağlık turizmi için alt yapı oluşturulmasına katkı sunacaktır (Şekil 4.4).

[84] Kardelen Çiçeği dünyada sadece Gembos Ovasının Karamıklı mevkiinde beyaz, sarı, mor ve mavi renklerde, hepsinin bir arada yetiştiği tek yerdir (Duru t.y).

Şekil 4.3. Antik Melas Vadisi kanyonundan bir görünüm.

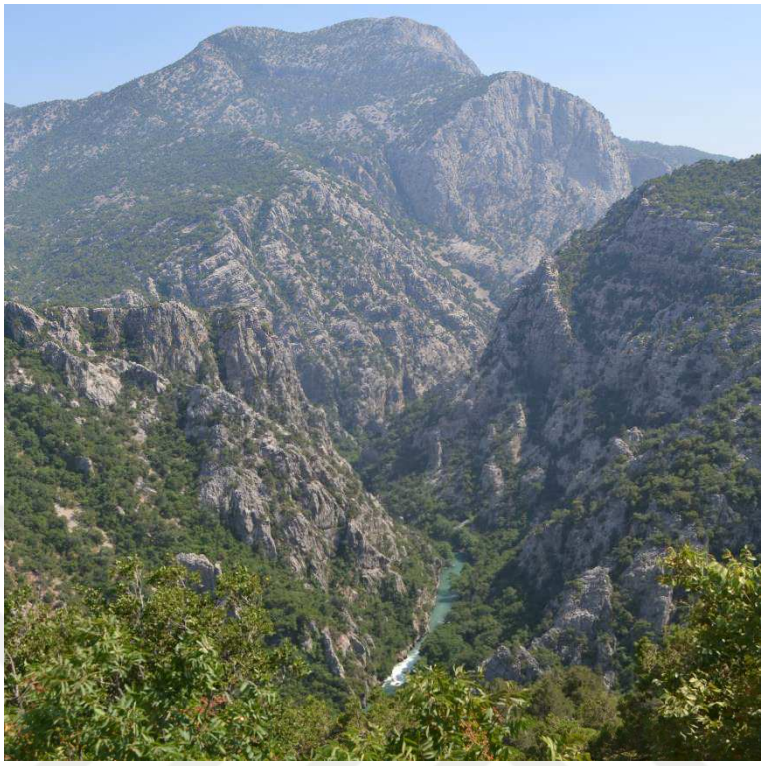

Altınbeşik Mağarası Milli Parkı-Ürünlü-İbradı (30.07.2015).

Şekil 4.4. Akseki-İbradı Havza'sının dağlarından bir görünüm.

Üzümdere Yaban Hayatı Geliştirme Sahası-Üzümdere-İbradı (21.10.2015).

Akseki-İbradı Havzasındaki bitki türü çeşitliliği, çeşitli türde kelebeklerin yaşamı için de uygun ortamlar oluşturmaktadır. Antalya'da gözlenebilen 180 tür kelebeğin

100'ünü bu çevrede görmek mümkündür. Endemik türlerden olan, haziran-ağustos aylarında görülebilen Anadolu beyazı *(Polyommatus menalcas)*, Osmanlı ateşi *(Lycaena ottomanus),* mart-ekim arasında görülen ve koruma altında olan beneklimeleği (*Pontia callidice),* nadir görülen türlerden olan ve haziran-ağustos ayları arasında görülen çok gözlü ifigenya *(Polyommatus iphigenia)* (Çakır, 2015: 206), havzanın kelebek familyasının en önemlilerini oluşturmaktadır. Bu potansiyel, doğa ve botanik gözlemciliğiyle birlikte yapılabilecek bir turistik aktivite olan kelebek gözlemciliğine zemin hazırlamaktadır.

Bunlara ek olarak, çok sayıda endemik bitki türüne sahip olan Akseki ve İbradı'da son yıllarda bilim dünyasında atfedilen bitkiler de yer almaktadır. Akseki'de; ak sarunotu (*Bilacunaria aksekiensis*), akılak (*Chaerophyllum aksekiense*), yemlik (*Scorzonera aksekiensis*) (Çinbilgel ve Özçelik: 2015), İbradı'da ise dünyada sadece doğal ortamında yetişen ve maydanozgillerden olan İbradı Anasonu (*Pimpinella ibradiensis*), bilim literatürüne geçen bitkilerdir (Çinbilgel, 2016).

Araştırma sahasının dağ ve yaylaları, zengin florasının yanında önemli kuş potansiyeline de sahiptir. Yırtıcı kuşlar ve birçok Akdeniz orman biyomu kuş türünün ürediği yörede, endemik türlerle birlikte 100-150 adet kuş türünü görmek mümkündür. Yırtıcı kuşlarda özellikle gökdoğan (*Falco peregrinus*), tavşancıl (*Hieraaetus fasciatus*) kızıl akbaba *(Gyps fulvus),* küçük kartal (*Hieraaetus pennatus*) ve kaya kartalı *(Aquila chrysaetos)* bilinenlerin birkaçına örnektir (Doğa Derneği, 2015; Akarsu, 2015). Burada var olan bu potansiyel, amacı yabani kuşları doğal habitatlarında gözlemlemeyi ve tanımlamayı temel alan kuş gözlemciliği turizmine (ornitoloji) katılacakların tercih edeceği bir çevre olmasına katkı sunmaktadır.

Akseki-İbradı Havzası, bütünlüğü bozulmamış ormanları ve kayalık yamaçlarıyla, yaban hayatı gözlemciliği ve av turizmi açısından önemli sahalara da ev sahipliği yapmaktadır. Arazinin sarplığı, yaban hayvanlarının barınması için uygun koşullar oluşturmaktadır. "Üzümdere Yaban Hayatı Geliştirme Sahası" ve "Giden Gelmez Dağları Yaban Hayatı Geliştirme Sahası"; nesli küresel ölçekte tehlike altında olan yaban keçisi (*Capra aegagrus*)'nin, Türkiye'deki en büyük potansiyeline ev sahipliği yapmaktadır. Bunun yanı sıra, boz ayı (*Ursus arctos*), kurt (*Canis lupus*), vaşak *(Lynx lynx)* vd. bu çevrede bulunan önemli memeli hayvanlardır (Başaran ve Karacan, 2015;148) (Şekil 4.5). Bu türler, havzanın yaban hayatına değer katmaktadır.

Şekil 4.5. Akseki-İbradı Havzası'nda avlanma sahalarının görünümü.

Giden Gelmez Dağları-Bademli-Akseki (09.04.2017).

Araştırma sahası mağara turizmine konu olacak değerler açısından da oldukça zengindir. Çünkü, havzanın karstik yapıda olması birçok mağara ve obruk oluşumuna zemin hazırlamıştır. TAY Project (Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri Projesi) kapsamında hazırlanan Türkiye Mağaraları Envanteri'nde bu çevredeki 96 mağara yer almaktadır (Taylan, 2015). Havzanın en önemli mağarası İbradı'nın Ürünlü Mahallesi sınırlarında ve aynı zamanda ülkemizin de ilk mağara milli parkı olan ve 11.02.1994 yılında UNESCO tarafından korunması gereken yer olarak ilan edilen Altınbeşik Milli Parkı sınırları (1156 hektar) içinde yer alan Altınbeşik Mağarasıdır. İlk kez 1966 yılında Dr. Temuçin Aygen tarafından keşfedilen ve bir kaç katlı olan mağara, yeraltından Beyşehir Gölü ile bağlantılıdır. Toplam uzunluğu 1840 m olan mağaranın, sadece ilk katı gezilebilmektedir. Bu gezilebilen kısma da 200 m uzunlukta bir yeraltı gölü üzerinden botla girilebilmektedir. Ayrıca mağara bilimciler tarafından dünyanın 3.Türkiye'nin 1. büyük su altı mağarası olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.6).

Şekil 4.6. Altınbeşik Mağarası'nın girişinden bir görünüm.

Altınbeşik Mağarası Milli Parkı-Ürünlü-İbradı (28.06.2017).

Bir diğer önemli mağara, 300 metreden fazla derinliğe sahip olan Bucakalan Mağarasıdır (Bucakalan-Akseki). Bunlardan ayrı olarak 213 m derinlikte ve 600 m uzunluğa sahip Arkaca Düdenağzı Mağarası (Bucakalan-Akseki); 330 m derinlikte ve 750 m uzunluğa sahip Düdencik Mağarası (Cevizli-Akseki); Yunanca yazıttan Antik dönemde yerleşim gördüğü kil deposu veya kilden çeşitli malzeme üretim atölyesi olarak kullanıldığı tahmin edilen Karadağ Mağarası (Süleymaniye-Akseki) yöredeki öne çıkan mağaralardır. Ayrıca Sakaltutan Mağaraları (Süleymaniye-Akseki), Kartallı-Bağırcak Mağarası (Kuyucak-Akseki)'da yöredeki diğer mağaralar olarak dikkat çekmektedir. Bu mağaralar bozulmamış doğal güzellikleri, karstik şekilleri ve travertenleri barındırmaları itibariyle sportif mağaracılık (Antalya Valiliği, 2005; Bulut vd., 2007; Taylan, 2015), araştırma, gözlem ve rekreatif mağaracılık için imkan sunmaktadır.

Akseki-İbradı havzası mevcut doğal kaynakları sayesinde doğaya bağlı gelişebilecek hemen bütün turizm aktivitelerine alt yapı oluşturacak potansiyele sahiptir. Bu potansiyel; yayla turizmi, yaban hayatı gözlemciliği ve av turizmi, endemik bitkiler ve botanik turizmi, mağara turizmi, rekreasyonel turizm, foto safari, kamp-karavan turizmi, spor ve sağlık turizmi, tırmanma ve trekking (doğa yürüyüşü), jeep safari, bisiklet turizmi gibi turizm aktiviteleri olarak sıralanabilir. Bu çok çeşitli turistik zenginliğin oluşumunda, havzanın çeşitli flora ve faunaya sahip dağları ve yaylalarının yanı sıra, Manavgat Çayının bir kolunun buradan geçmesi oldukça etkili olmuştur. Çünkü özellikle Manavgat çayının

geçtiği tüm çevreler rekreasyon faaliyetleri için uygun ortamlardır (Şekil 4.7). Buna ek olarak, Manavgat Çayının geçtiği Ürünlü (İbradı) ve Gümüşdamla (Akseki) arasında rafting sporu için elverişli kanyonlar da bulunmaktadır (Duru t.y).

Şekil 4.7. Manavgat Çayı'nın bir kaynağından görünüm (Alabalık Vadisi).

Üzümdere Yaban Hayatı Geliştirme Sahası-İbradı (21.10.2015).

Kültür Temelli Turizm Kaynakları: Akseki-İbradı Havzası geçmişin mirasını yerinde görmek ve yaşamak isteyenler için kültürel zenginlik sunan bir çevredir. Bu çevrenin kültürel zenginliğinin temelinde tarihi geçmişinin çok eskilere uzanması yatmaktadır. Bunun yanı sıra, bu tarihsel süreçte farklı medeniyetlerin yaşamışlığı, bu çevrenin kültürel değerlerinin zenginliğine ayrıca katkı sunmuştur. Bu nedenle, her ardışık jenerasyonun kültürel ve yaratıcı katkılarından sürekli olarak zenginleşen, hem maddi hem de maddi olmayan unsurları kapsayan kültürel mirasın (European Parliament Report 2004-2009), farklı ögelerini Akseki-İbradı Havzasında görmek mümkün olmaktadır. Böylece havza, kümülatif bir kültürün yerinde görme ve incelenmesine imkan tanıyan çok sayıda kültürel miras değer taşıyan tarihi yapılara ve farklı unsurlara ev sahipliği yapmaktadır (Tablo 4.2).

Tablo 4.2. Araştırma Sahasında çoğu koruma altında olan kültürel değerler ve bu değerlerin dönemsel gösterimi.

Roma-Helenistik Dönemi	+Erimna Antik Kenti (Ormana-İbradı); Götenna ve Etenna Antik Yerleşmeleri (İbradı); Tarihi Antik Yollar (Sarıhacılar, Belenalan, Bucakalan,+Cendeve-Akseki); Kesikbeli Yolu (İbradı); +Kagrai Antik Kenti (Cevizli-Akseki); *Kocaoluk antik yapı kalıntısı (İbradı); *Söyler Kalesi (Süleymaniye-Akseki); *Bildire Çeşmesi (Ormana-İbradı); *Kızlar Penceresi (Tityassos Antik Kenti) (Bademli-Akseki); Etennais Antik Yerleşmesi (Sinanhoca-Akseki); İsaura Yerleşkesi (Yarpuz-Akseki); *Çukurviran Mezar Anıtı (Çukurviran-İbradı); *Anıtsal Kestane Ağacı (1000-1100 yaşında, İbradı), Anıtsal Ardıç Ağacı (1040 yaşında Hüsamettinköy-Akseki); Denek Kulesi (Ceceler-Akseki); Emerye Kulesi (Günyaka-Akseki).
Selçuklu Dönemi	Tol Hanı (Eynif Ovası-İbradı); Koca Oluk Han (İbradı); *İbradı Mezarlığı (İbradı); Bahadır Oluğu Pınarı (İbradı); *Büyükalan Mezarlığı (2 adet) (Büyükalan-Akseki); Anıtsal Karaçam Ağacı (918 yaşında Kuyucak-Akseki).
Osmanlı Dönemi	Harap Burç (Mahmutlu-Akseki); Okluk Hisarı/Yankılı Kule (Süleymaniye-Akseki); *Merkez Cami ve Yeğen Mehmet Paşa Kütüphanesi (Akseki/merkez); *Halim Paşa Köşkübelli (Ormana-İbradı); *Su sarnıçları (Sarıhacılar, Belenalan, Bucakalan, Büyükalan-Akseki); *Sarıhacalar Camii (Sarıhacılar-Akseki); *Belenalan Eski Camii ve *İlköğretim, Okulu (Belenalan-Akseki); *Büyük (Çarşı) Camii ve *Merkez Camii (İbradı/merkez); *Büyükalan Cami (Büyükalan-Akseki); *Emiraşıklar, Mahallesi Camii (Emiraşıklar-Akseki); *Ahşap Minareli Cami (Çimi-Akseki); *Süleymaniye Cami (Süleymaniye-Akseki); *Çifte Şerefeli Camii ve Zelili Halil Efendi Türbesi (Ormana-İbradı); *Düğmeli Değirmen (Bademli-Akseki); *Nodarhan/Rodarhan (Yarpuz-Akseki); *Üçlü Kemer Köprü (Taşlıca-Akseki); Bali Paşa Mescidi (Değirmenlik-Akseki); *Düğmeli Evler" (Akseki-İbradı merkez ve mahalleleri).
İşaretler	+1. Derece Arkeolojik Sit, *Tescilli / koruma altında / kültür varlığı.

Kaynak: *Bedel (1967); Esengil (2001); Antalya Kültür Envanteri (2005); Gedik (2008); Yılmaz ve Doğanay (2015);* Başaran, (2015); Adak vd., (2015) *Arslan, (2017).*

Bu zenginlik mirasının en önemli ögesi, hemen bütün yerleşmelerde görülen 'düğmeli evler' dir. 'Düğmeli evler' havzada en önemli kültürel kaynak olup bütün yerleşmelerde görülmesine[85] rağmen şimdilik sadece dokuz[86] yerleşmede aktif olarak turizme kazandırılmıştır. 'Düğmeli evler', Anadolu'da benzerine rastlanmayan bir teknikle inşa edilen kültürel bir mirasın sembolüdür (Şekil 4.8).

[85] Salihler Mahallesi'nde (Akseki) geçmişe ait 'düğmeli ev' örneklerinin yerine inşa edilen konutlarda geleneksel tarz ve teknik terk edilmiş görünmektedir. Manav ve Çalışkan, (2017) Salihler Mahallesi yerine, Süleymaniye Mahallesi'nde "düğmeli ev" örneğinin olmadığını belirtmişlerdir. Bu ifadeyi düzeltmek gerekli görülmüştür.

[86] Bu yerleşmeler; Akseki merkez ve Sarıhacılar, Bucakalan, Emiraşıklar, Cevizli, Süleymaniye mahalleleri ile İbradı merkez ile Ormana ve Ürünlü mahalleleridir.

Şekil 4.8. ‘Düğmeli evler’in görünümü.

Ormana-İbradı (30.07.2015).

Akseki-İbradı Havzası, çok çeşitli turizm faaliyetlerini içine alan kültürel turizm (Özgüç, 2011) tiplerinin gelişebileceği nitelikte olan bir çevredir. Bu özelliğinden dolayı bir nesilden diğerine geçen her türlü kaynağın kullanımını ifade eden miras turizmine (Aliağaoğlu, 2004); insanların yeni bilgi, deneyim kazanarak kültür seviyesini artırmak ve kültürel farklılıkları öğrenmek amacıyla kültürel mekanları görmek ve kültürel olaylara katılmak için yer değiştirdiği (Doğaner, 2013: 15) ve buna ek olarak, kültürler arasındaki farktan doğan kültür turizmine (Özgüç, 2011: 151) konu olabilecek çeşitli kaynak ve yapılara sahiptir.

Ayrıca Akseki-İbradı Havzası, kültürel turizm kapsamında değerlendirilen diğer turizm tiplerinden olan ve amacı dini mekanları ziyaret etmek olan turistin tercih ettiği inanç turizmine (Kahraman ve Türkay, 2012: 55); kişisel motivasyon sonucu ortaya çıkan ve amacı aile tarihinin, yani soyun ve ailenin geldiği yerin araştırılması olan soy-sop araştırma ve sıla turizmine (Aliağaoğlu, 2004: 60), bir etkinliğe katılmak için seyahat eden veya seyahat ettiği destinasyonda etkinliklere de katılımı ifade eden etkinlik turizminin (Can, 2015) gelişimine olanak sunan çok çeşitli kültürel kaynaklara da ev sahipliği yapmaktadır.

Akseki-İbradı Havzası’nda dini turizm kapsamında değerlendirilebilecek önemli mekanlar da mevcuttur. Bunların en öne çıkanı 2007 yılında Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından Kentsel Sit Alanı olarak tescil edilerek koruma

altına alınan Akseki'ye bağlı Sarıhacılar Mahallesinde yer alan Sarıhacılar Camii'dir. Yerleşiminin tarihi kadar geçmişe sahip olan Camii (350-400 yıl), yöreye özgü düğmeli duvar tekniği, tek parça katran ağacından yapılan mihrabı, duvarlarına yerleştirilen küpler sayesinde sahip olduğu akustiği ve doğal malzeme ile boyanmış ahşap kısımları ile havzada 'düğmeli evler' kadar ilgi çekmektedir (Şekil 4.9).

Şekil 4.9. Sarıhacılar Camii'nin kubbesinin görünümü.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

Akseki-İbradı Havzası'nda Osmanlı Döneminden kalan diğer dini yapılar, Çifte Şerefeli Cami (Ormana-İbradı), Büyükalan Camisi (Büyükalan-Akseki), Emiraşıklar Mahallesi Camii, düğmeli ve ahşap minareli Belenalan Camii (Belenalan Mahallesi-Akseki) (Şekil 4.10), Eski Camii ve Büyük (Çarşı) Camii (İbradı / merkez), Merkez Camii (Akseki) (Şekil 4.11), Ahşap minareli cami (Çimi-Akseki), Süleymaniye Düğmeli Cami (Süleymaniye-Akseki), Bugün için hem kütüphane hem de kültür merkezi işlevi gören Bali Paşa Mescidi (Değirmenlik-Akseki) bugüne ulaşmış önemli kültürel ve dini yapılardır. Havzada yakın tarihe kadar gelebilmiş ancak günümüzde yıkılmaya terk edilmiş camiler de vardır. Akseki Güzelsu Mahallesindeki Abdülmecid Medresesi ve Yivli Minareli Camii, koruma uygulamalarının olmamasından dolayı yok olmaya terk edilmişlerdir.

Şekil 4.10. Ahşap minareli Belenalan Camii'nin görünümü.

Belenalan-Akseki (22.03.2016).

Şekil 4.11. Merkez Camii'nin içinin genel görünümü.

Merkez-Akseki (29.09.2015).

Araştırma sahasında kültürel geçmişi yerinde ziyaret ederek, soy-sop ve sıla turizminin uygulanabileceği ve aile tarihi ile ilgili bilgilerin alınabileceği önemli mezarlıklar vardır. Bunlardan en iyi bilineni, tarihi geçmişi net bilinmeyen İbradı Mezarlığıdır. Şu an 1700'lü yıllardan kalan 116 adet kitabesi olan, Osmanlı Dönemine ait mezar taşları mevcuttur. Bu taşlar daha çok kadı, şeyh, vezir, paşa, müderris ve vali gibi

Osmanlı ulemasına aittir[87]. Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 03.07.2012 tarih ve 772 sayılı kararı ile kültür varlığı olarak tescillenmiş ve kentsel sit alanı içerisinde kalmıştır. Bunlardan ayrı olarak Büyükalan Mahallesi (Akseki) Mezarlıkları da bilinen mezarlıklardandır. Bundan ayrı olarak, Ormana'da (İbradı) bulunan Zelili Halil Efendi Türbesi, de türbe mezar örneğidir.

Akseki-İbradı Havzası yerleşimlerin tarihi kadar eski doğal ve kültürel yollara da sahiptir. Bilinen en önemlileri, Antik dönemde Romalılar, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de kervan ve göç yolu olarak kullanılan İç Anadolu'yu Akdeniz'e bağlayan en kısa yol olan ve İbradı sınırlarından Antalya'yı Konya'ya bağlayan yol olan Kesikbeli Yolu'dur. Bir diğeri havzanın büyük bir kısmından geçen ancak, Sarıhacılar, Belenalan, Bucakalan ve Cendeve mahallelerinde (Akseki), özgün durumunu daha iyi korumuş olan Tarihi Kervan Göç Yolu'dur[88]. Bu yollar doğa sporları ve yürüyüşler için kullanılabilecek niteliktedir (Şekil 4.12).

Şekil 4.12. Zemini taş döşemeli antik yolun görünümü.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

Tarihi yolların güzergahında yer alan Akseki-İbradı Havzasında bugün için kültürel bir kaynak niteliğinde olan ve aynı zamanda medeniyetlerinde birbirine bağlandığı bu doğal yollar üzerinde hanlar da mevcuttur. Bugün için kullanılacak vaziyette olmayan bu hanlar / kervansarayların bilinenleri, Kesikbeli Yolu üzerinde yer alan Tol Hanı (Eynif

[87] Yeniçerilerin isyanı sonucunda vezir rütbesinde olan Anadolu Umum Valisi Kadı Abdurrahman Paşa ve iki oğlu 1809 yılında İbradı'da idam edildikten sonra bu mezarlığa defnedilmişlerdir.
[88] Bu yollar, günümüzde turizme kazandırılmış yollardır.

Ovası-İbradı); Alanya kervan yolu üzerinde Nodarhan / Rodarhan'dır (Yarpuz-Akseki). Bunlardan ayrı olarak Kocaoluk Han (İbradı) ve Sarıhacılar Hanı[89] gibi yerleşme çevrelerinde serbest niteliklerde olanlarda mevcuttur.

Geçmişte vakıf olarak hizmet veren bu hanlar / kervansaraylar, kıyı ile iç kesimler arasındaki ticaretin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, tüccarların malları ve hayvanlarıyla birlikte yolculuklarını güven içinde geçirmeleri ve ihtiyaçlarının karşılanması için inşa edilmişlerdir. Nitekim, geçmişinde ticari ve iktisadi amaçlı kullanılan kervansarayların, işlevlerine uygun biçimde turizm amaçlı değerlendirilerek işler hale getirilmesi de mümkündür (Bektaş, 1999) (Şekil 4.13). Böylece, geçmişinde kıyı ve iç kesimler arasında transit ticaret için oldukça elverişli olan araştırma sahası, kervansarayların da turizmde yer almalarıyla, Anadolu'da hem kültürel kaynaklı turizm faaliyetlerinin çeşitlenmesine hem de yeni bir turizm koridoru oluşturulmasına katkı sunacaktır.

[89] Sarıhacılar Hanı restore edilerek turizme kazandırılmıştır.

Şekil 4.13. Araştırması sahası ile bağlantılı tarihi yollar üzerinde turizmde işlerlik kazanacak Selçuklu ker

Kaynak: *Bektaş(1999)'tan yararlanılarak çizilmiştir.*

Akseki-İbradı Havzası'nda zikredilmesi gereken bir diğer kültürel varlık, bugün hala işlevini devam ettiren su sarnıçları/kuyulardır. Yerleşimlerin geçmişi kadar tarihe sahip olan sarnıçlar, halkın kullanma suyu ihtiyacının karşılandığı kuyulardır. En sağlam vaziyette olanlar Sarıhacılar, Belenalan, Büyükalan, Bucakalan (Akseki) mahallelerinde olanlardır (Şekil. 4.14).

Şekil 4.14. Bir su sarnıcının 'düğmeli ev'le birlikte görünümü.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

Ayrıca, havzada etkinlik turizmi kapsamında değerlendirebilecek, ziyaretçilerin belirlenmiş bir döneme, genellikle sınırlı bir bölgede belirli bir etkinliğe katılmak üzere gelmeleriyle karakterize (Coccossis, 2005: 55) olan çok sayıda festivaller ve toplanma günleri gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. 2000 yılından sonra gelişen bir eğilim olarak hemen hemen her mahalleye yayılan şenlik kültürü, özellikle yerli halkın bir araya geldiği günler ve çeşitli aktivitelerin yapılması nedeniyle de yerli ve yabancı turizm faaliyetlerine potansiyel oluşturacak değere sahiptir. Bu festivallere/etkinliklere, havzada yakınlarını görmeye gelenlerin yanında, turistik amaçlı gelip de katılanlar da olabilmektedir. Tüm bu karşılıklı etkileşimler, katılımcılar ve yerel halk arasında kaynaşmaya, dostlukların pekişmesine, tanıtım ve turizmin geliştirilmesi hedeflerine yardımcı olmaktadır. Akseki ve İbradı'nın merkezleri dahil, hemen hemen bütün mahallelerinde son yıllarda önemini daha da artıran geleneksel yerel ve bölgesel nitelikte

festivaller vb. etkinlikler belediyeler ve mahallelerin kültür ve dayanışma dernekleri aracılığıyla organize edilmektedir.

Bu etkinliklerin en önemlilerini Akseki-İbradı Havzası'nda uzun yıllardır Temmuz-Ağustos aylarında düzenlenen Akseki'nin Cevizli mahallesindeki Ayran Festivali (1970 yılı) ile Ormana' da (1967) ve İbradı'da (1987) ağustos-eylül aylarında düzenlenen üzüm festivali oluşturmaktadır. Ceceler Mahallesinde temmuz ayında düzenlenen Kervan Festivali (1995), İbradı'nın Sülek Yaylasında 2005 yılından bu yana mart-nisan aylarında düzenlenen Kardelen Festivali (Şekil 4.15), 2005 yılından bu yana Akseki'de ağustos ayında düzenlenen Kardelen Yaz Festivali diğerlerine örnektir. Buna ek olarak son yıllarda yörede uluslararası nitelikte festivaller de düzenlenmektedir. Bu tür etkinliklere Akseki'ye bağlı Sarıhacılar'da 2014 yılından bu yana 23 Nisan Çocuk Bayramı kutlamaları kapsamında gerçekleştirilen Dünya Çocuklarının Toroslar' da Dostluk Buluşması Festivali ve İbradı'ya bağlı Ormana Mahallesinde 2014 yılından bu yana düzenlenen ARTOROS Uluslararası Alternatif Turizm-Kültür Sanat Çalıştayları ve Festivali örnek olarak verilebilir (Manav ve Çalışkan, 2017).

Şekil 4.15. Kardelen Festivali'nden bir görünüm.

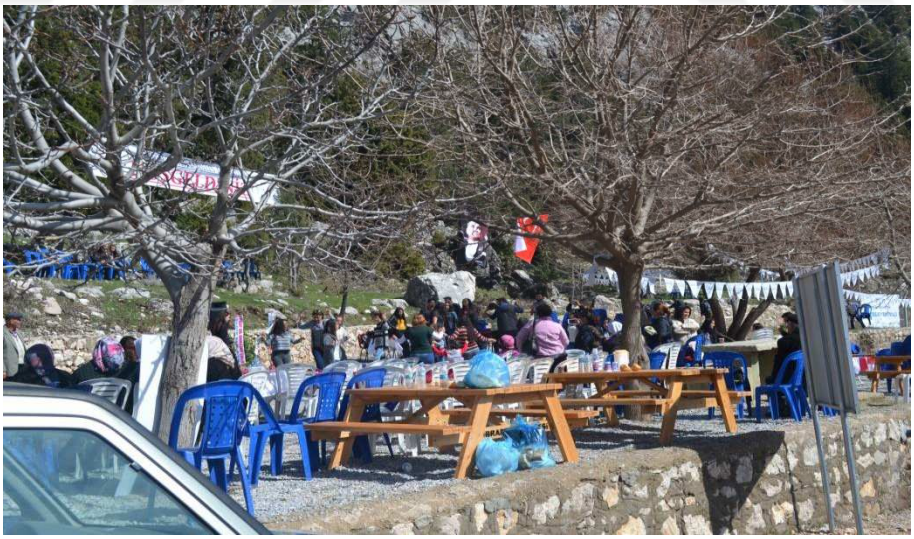

Sülek Yaylası-Çukurviran-İbradı (06.03.2016).

Akseki-İbradı Havzasının kültürel değerleri bunlarla sınırlı değildir. Havzada henüz gün yüzüne çıkarılmamış önemli arkeolojik değerlerde bulunmaktadır. Bilinen en önemli arkeolojik sahalar; Etenna, Kotenna (Menteşbey-Akseki), Erymna (Ormana-İbradı)

Kagrai/Gağras Cevizli-Akseki) Bağırcak, Deliklivirane (Kuyucak-Akseki) Unulla (Ürünlü-İbradı), yerleşmelerindedir (Esengil, 2001). Sinanhoca ve Fersin, Salihler ve Murtiçi'nde de (Akseki) köprü, hisar, sarnıç gibi kalıntılar yer almaktadır (Arslan, 2017). Yapılacak kapsamlı çalışmalarla, bu değerlerin gün yüzüne çıkarılarak turizme kazandırılmaları sağlanacaktır.

İnsanın kendi çevresinden ve kültüründen farklı alanları görme, deneyimleme merakı ile ortaya çıkan bir faaliyet olan turizm aktivitelerinin çeşitlenmesinde, bir yerin kaynak zenginliği önemli bir yer etmektedir. Araştırma sahası, klasik turizmin dışında kalan alternatif turizm kaynakları bakımından oldukça zengindir. Bu zenginliğin oluşumun da, hem kültürel, hem de coğrafi açıdan Anadolu'nun kıyı ve iç kesimlerinin kesiştiği yerde, bir geçiş bölgesi niteliğinde olması etkili olmuştur. Bu sonuç, havzanın doğal ve kültürel temelli turizm kaynaklarını çeşitlendirmiştir.

4.2. Araştırma Sahasında Düğmeli Evlerin ve Diğer Turizm Çekiciliklerinin Turizm ile Bağlantıları

Bir yerde turizmin gelişmesi, o çevrede turizme konu olabilecek doğal ve kültürel kaynakların varlığı ve bu kaynakların turizmde birbirlerini tamamlayacak şekilde değerlendirilmesi ile mümkündür. Akseki-İbradı Havzası hem doğal hem de kültürel kaynaklar açısından oldukça zengin bir çevredir. 2000'li yıllarda turizmle tanışan çevrenin bu zenginliği, esasen daha eski yıllarda dikkat çekmiştir. Nitekim Gündoğdu (1968), oldukça erken bir tarihte Akseki'de kurulacak bir turizm bürosu aracılığıyla verilecek rehberlik ve tanıtım hizmetleri sayesinde, bu çevrenin turistler için birkaç günlük dinlenme yeri olacağını ve turizmin yerel halkın ekonomisine katkı sunacağı öngörüsünde bulunmuştur. Ayrıca burada hızlı bir bozulma sürecine giren geleneksel değerlerin korunmasının gerekliliğini fark eden yerel halk, 1990'lı yıllara gelindiğinde ÇEKÜL' den (Çevre ve Kültürel Değerleri Koruma Vakfı) kültürel değerleri koruma konusunda bilinçlendirme desteği istemiştir (Çelikel ve Soylu, 1990). Çünkü; 1960'lı yıllarda havzada ulaşım imkanlarının gelişmesi ile kervan ticaretinin yapıldığı yollar önemini yitirmiş ve özellikle bu yollar üzerinde yer alan yerleşmeler hızlı bir şekilde göç vererek boşalma sürecine girmişlerdir. Böylece terk edilen kültürel değerler ve 'düğmeli evler' yok olma ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu olumsuz süreçten en fazla etkilenen yerleşmelerden biride Sarıhacılar Mahallesi (Akseki) olmuştur. Ancak, Sarıhacılar Mahallesi bu sürecin

sonucunu turizm sayesinde fırsata dönüştürebilmiştir. Çünkü göç, 'düğmeli evler' in ve diğer kültürel değerlerin yok olmasına neden olsa da, ayakta kalabilmiş meskenlerin orijinal hallerinin günümüze ulaşmasına katkı sağlamıştır. Böylece özgünlüğünü koruyabilmiş meskenlere, turizmle bağlantı kurma yolu da açılmıştır.

Araştırma sahasının genelinde 1990'lı yıllardan itibaren mekana ait geleneksel dokuların ve kültürel değerlerin bozulması dikkat çekmeye başlamıştır. Bu durum, Antalya Mimarlar Odası'nın bu konuyu gündeme getirmesi ile burada havza bazında girişimlerin başlamasına, Sarıhacılar'ın (Akseki) pilot bölge (Kültür Turizmi Örnek Uygulama Köyü) seçilmesine neden olmuştur. 1998 yılında başlayan mimari mirası koruma girişimleri bu çevreden başlayarak, Akseki ve İbradı'da 'düğmeli evler'in özgün örneklerinin görüldüğü tüm yerleşmeleri kapsayarak, havza geneline yayılmıştır. Böylece havza genelinde özgün örneklerin turizme konu olmasının önü açıldığı gibi, kültürel mirasın, biyolojik çeşitliliğin ve yöre insanının kültürel değerlerinin korunması amacıyla Türkiye'de ilk defa havza bazında bir yaklaşımla uygulamalı bir proje olan, "Akseki-İbradı Havzası Gelişim Planı" imzalanarak yürürlüğe girmiştir (Uçkan ve Olcay, 1999) ve kısa bir süre sonra projeye dönüşmüştür (Esengil, 2001).

Havzada bulunan turizm değerlerini koruyarak turizm sürecine götüren ilk proje olan, tüm havzayı kapsayan ve aynı zamanda havzanın ulusal ve uluslararası düzeyde tanınmasına öncülük eden projenin temelleri 1996 yılında atılmıştır. Bu süreçte pek çok faaliyet gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetler;

- Mimarlar Odası Antalya Şubesi tarafından, kültür ve doğa değerlerinin bozulmasının ve yok olmasının önünün alınması amacıyla, 2 yıl "Akseki Yaz Okulu ve Atölye Çalışması" yapılmıştır.
- Atölye çalışmaları, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun dikkatini çekerek, 1998 yılında Akseki kent merkezinin "Kentsel Sit Alanı" ilan edilmesine neden olmuştur.
- Bu çalışmaların uzantısında ÇEKÜL' ün başlattığı "Üç yılda her bölgeden bir kenti koruyarak yirmi bir kenti yirmi birinci yüzyıla taşıyalım; 7 Bölge 7 Kent Projesi" kapsamında Batı Akdeniz Bölgesinde Akseki seçilmiştir.
- 1999 yılında ise ÇEKÜL ve Anadolu Üniversiteleri ile birlikte yapılan, Akdeniz Üniversitesi Arkeoloji Bölümünün desteklediği Yaz Okulunda "Kültür Turizmi

Akslı Koruma Planı" hedeflenmiş ve bu nedenle havza genelinde 900 evin tescil ve tespitleri yapılmıştır[90] (Uçkan ve Olcay, 1999; Esengil, 2001).

- Her yerleşme için imar planları hazırlanmış, geleneksel yapı yoğunluğunun bulunduğu alanlar ve çevresi kentsel sit alanı kapsamında değerlendirilmiştir (Uçkan ve Olcay,1999).
- Yörenin kültürel değerlerinin de korunması amacıyla, el sanatlarının geliştirilmesi için köy kadınlarına kurs eğitimleri verilmiştir.
- Sarıhacılar Kültür Turizmi Köyü olarak ele alınıp ayrı değerlendirilmiştir. Bunun nedeni; göç nedeniyle terk edilmesi, sadece hayvancılıkla uğraşan 7 göçer ailenin yaşaması, doğal ve sivil mimarlık örneklerinin ve özgün yerleşimini korumuş olması, en önemli bir nedende, inşa edilen evlerin ahşap eleman ihtiyaçlarının temini için yıllarca önce köy halkı tarafından oluşturulmuş olan özel sedir ormanının varlığı etkili olmuştur (kullanılan ihtiyaç kadar ilave yapılan bu örnek ormanda sadece bu yöreye ait özel bir örnektir) (Uçkan ve Olcay, 1999; Esengil, 2001).

Ağırlıklı olarak kültürel değerleri ve 'düğmeli evler'i konu alan bu proje ile başlayan koruma süreci sayesinde günümüze kadar Akseki merkez ile birlikte 16 mahalle, İbradı merkez ile birlikte 4 mahalle olmak üzere toplam 20 mahalle yerleşmesinde 'düğmeli evler', tescillenme veya koruma sürecine girmiştir (bkz. Tablo 5.3). Buna ek olarak koruma ve tescil çalışmalarının görüldüğü ve günümüzde de devam ettiği bu yerleşmelerde var olan çeşme, cami, anıt ağaç, antik yol gibi diğer doğal ve kültürel değerlerde koruma altına alınmıştır. Hatta, Kentsel Sit Alanı veya Arkeolojik Sit Alanları olarak ilan edilen yerleşmeler olmuştur[91].

Araştırma sahasında sürdürülen bir diğer proje ise ağırlıklı olarak doğal kaynakların turizmle bağlantı kurmasına olanak sunan ve 'düğmeli evler'i de içine alan Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA)'nın yürütücülüğünü üstlendiği "Antalya-Akseki ve İbradı Bölgesinde Alternatif Turizm Olarak Botanik Turizmi Projesi"dir. Antalya Orman Bölge Müdürlüğü, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA), Akseki Eğitim Hayratı

[90] Günümüzde 463 ev tescilli (yöredeki 'düğmeli evler'in % 12,3'ü) ve 827 ev koruma altındadır (yöredeki 'düğmeli evler'in % 23,4'ü).

[91] Akseki'den Alaçeşme (I. Derece Arkeolojik Sit Alanı), Belenalan, Büyükalan, Bucakalan, Cevizli, Sarıhacılar, mahalleleri ve İbradı Merkez, Ormana ve Ürünlü mahalleleri Kentsel Sit Alanı olarak ilan edilmişlerdir.

Derneği, Akseki Kaymakamlığı, İbradı Kaymakamlığı, Antalya Rehberler Odasının ortaklığı ile geliştirilen girişimle, havzanın ulusal ve uluslararası ölçekte tanınırlığının ve markalaşmanın sağlanması, ekoturizm kapsamında botanik turu oluşturulması, çevreye duyarlı turizm faaliyetlerinin yılın on iki ayına yayılması, doğal ve kültürel değerlere dikkat çekilmesi ve korunması, doğa rehberliğinde uzmanlaşma, turistlere kaliteli ve güvenli hizmet sunulması, yerel halkın turizme aktif katılımını sağlanması gibi amaçları (BAKA, 2015) içeren bu proje ile havza genelinde bulunan turistik değerlerin birçoğuna ulaşılmıştır. Çünkü bu projede hem 'düğmeli evler'in hem de diğer turizm değerlerinin turizmle bağlantısını kuracak birçok faaliyet geliştirilmiştir. Bu bağlamda;

- Akseki ve İbradı İlçelerinde iki adet turizm danışma ve bilgilendirme ofisi düzenlenmiştir (Şekil 4.16).

Şekil 4.16. BAKA tarafından finanse edilen danışma ofisi, aynı zamanda kültür evi.

Emine Külahçıoğlu Kültür Evi-Merkez-Akseki (29.09.2015).

- Antalya Rehberler Odası işbirliği ile 20 tur rehberine botanik turizmi uzmanlık eğitimi ve sertifikası verilmiştir.
- Akseki ve İbradı Halk Eğitim Merkezlerinde 100 kişiye kırsal turizm etkinlikleri eğitimi ile botanik turizmi konusunda eğitim ve sertifika verilmiştir.
- Türkçe, İngilizce, Almanca olmak üzere 3 dilde 3000 adet tanıtım broşürü ve bitki kitabı basılmış, 3000 adet 15 dakikalık tanıtım filmi hazırlanmıştır. Ayrıca havzayı

simgeleyen 5000 adet magnet ve promosyon malzemeleri de hazırlanmıştır.

- Sahada Toros Yolu adıyla 140 km. yürüyüş yolu 15 adet parkur olarak işaretlenerek tabelalandırıldığı gibi bu yolun haritası (10000 adet) da çizilmiştir (Şekil 4.17).

Şekil 4.17. BAKA tarafından hazırlanan projenin tanıtımsal gösterimi.

Sülek Yaylası-İbradı (06.03.2016).

- Akseki-İbradı ve mahalle yerleşimlerinde, proje bilgilendirme ve doğa bilinçlendirme toplantıları yapılmıştır.
- Yöreyi ve Botanik Turizmi projesini tanıtmak amacıyla turizm acentalarına alan gezisi yapılmıştır.
- Fotoğraf sanatçılarına havzada fotosafari düzenlenerek, Antalya Orman Bölge Müdürlüğünde, İbradı ilçesinde ve Muratpaşa Belediyesi'nde seçilen fotoğraflar sergilenmiştir.
- Bucakalan Mahallesi (Akseki) ve İbradı merkezde iki 'düğmeli ev' restore edilerek, konaklama ünitesi olarak düzenlenmiştir.
- Ayrıca, Akseki'den Alaçeşme, Belenalan, Bucakalan, Büyükalan, Çimi, Emiraşıklar, Geriş, Güçlüköy, Sarıhacılar mahalleleri ile İbradı'dan Ormana, Ürünlü mahallelerinde konaklama ünitesi olabilecek 'düğmeli evler'in envanteri hazırlanarak, mimari potansiyelleri raporlanmıştır (BAKA, 2015).

Baka projesi, turizmin günden güne gelişme gösterdiği havzada, yakın zamanların en kapsamlı çalışmasıdır. Bu proje, havza genelinde turizmle henüz bağlantısı

sağlanmamış değerlerin keşfine yardımcı olmuştur. Bu iki proje sayesinde havza genelinde bulunan hem doğal hem de kültürel değerlere turizm yolu açılmış ve bunların birbirleriyle etkileşim içine girmesi ile turizm de çeşitlenmiştir.

Akseki-İbradı Havzasında gerek 'düğmeli evler', gerek diğer çekiciliklerin turizmle bağlantı kurmasında havza bazında gerçekleştirilen projelerin önemli bir etkisi olmuştur. Günümüzde de hala turizme yönelik faaliyetlerin devam ettiği havzada en önemli projeler şüphesiz, 2000 yılında imzalanan ve amacı 'düğmeli evler'in yanı sıra havzada bulunan tüm doğal ve kültürel varlıkların korunması ve geliştirilmesi olan "Akseki-İbradı Havzası Gelişim Projesi" ile daha yakın tarihlerde hayata geçirilen ve hala çalışmaların devam ettiği, "Antalya-Akseki ve İbradı Bölgesinde Alternatif Turizm Olarak Botanik Turizmi Projesi"dir. Bu projelerden ilki olan "Akseki-İbradı Havzası Gelişim Projesi" araştırma sahasının bütün yerleşmelerinin tanıtımına ve dolayısıyla turizmle bağlantı kurmasına öncülük etmiştir. İkinci etkili projeyle ise, havzanın o güne kadar ulaşılamamış birçok doğal ve kültürel turizm kaynağına ulaşılarak, bu kaynakların açığa çıkmalarına imkan verilmiştir.

Bu iki projeden ayrı olarak havzanın turizmle bağlantısını güçlendiren ve hayata geçirilen diğer faaliyetler ise, aşağıda sıralanacaktır.

- "Altınbeşik Milli Parkı ve Mağarası'nın milli park ilan edilmesi (31.08.1994),
- 1997 yılında İbradı'nın Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca "İbradı-Maşat Turizm Koruma ve Gelişim Alanı" ilan edilmesi ve 1998 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından seçilen 26 yayla merkezinin arasında yer alması,
- Giden Gelmez Dağları'nın tescillenerek Yaban Hayatı Geliştirme Sahası (YHGS) ilan edilmesi (16.10.2005) (Başaran ve Karacan, 2015),
- Üzümdere Yaban Hayatı Geliştirme Sahasının (YHGS), tescillenerek ilan edilmesi (16.10.2005) (Başaran ve Karacan, 2015),
- Akseki ilçesi sınırları içinde olan Oymapınar Barajı ve çevresindeki bisiklet güzergahının 2008 yılında Dünya Bisiklet Birliği (UCI) tarafından "Dünyanın En İyi Dağ Bisikleti Parkur Alanı" seçilmesi (Haberler Com., 2013).
- 2013 yılında hayata geçirilen, "Pamfilya'nın Antik Yolları-1: Melas Vadisi Konya'dan Manavgat'a Kervan Yolu Projesi" kapsamında belirlenen güzergâh içerisinde Akseki-Cendeve Mahallesinde yer alan Antik Yolu'nda yer alması (Sağıroğlu ve Karayazı, 2017),

- Akseki-Göktepe Turizm Merkezi'nin, Akseki-Göktepe Kültür Turizm Koruma Gelişim Bölgesi olarak ilan edilmesi (19.09.2016) (Antalya Akseki Göktepe Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Plan Açıklama Raporu, 2017).

Bu gelişmeler havzada özellikle doğal kaynakların turizmle bağlantı kurmasında etkili olan resmiyet kazanmış girişimlerdir. Ancak. Her ne kadar bu faaliyetler 'düğmeli evler'in dışındaki çekiciliklere yönelik gerçekleştirilmiş görünse de havza genelinde bütün kaynaklar turizmde birbiriyle bağlantı halindedir.

Buna ek olarak; havzada gerek 'düğmeli evler'in turizme konu olması, gerek diğer çekiciliklerin turizme konu olmasında en önemli husus belki de beşeri sermayenin süreci yönlendirmesidir. 'Düğmeli ev' örneğinden yola çıkılırsa; havzada birçok yerleşmede yüzlerce 'düğmeli ev'in turizme konu olabilecek potansiyelde olmasına rağmen, beşeri sermayenin yetersizliğinden dolayı henüz bu potansiyelin işlerlik kazanması sağlanamamıştır. Buna rağmen, bu kaynakları keşfedip, koruyacak, tanıtacak ve değerlendirecek insan kaynaklarının var olduğu çevrelerde (Ürünlü-Ormana-İbradı/merkez ve Bucakalan-Emiraşıklar-Sarıhacılar-Akseki/merkez) turizm süreci gelişmiştir. Bu durum insan-doğa-kültür etkileşiminin bir sonucudur.

Sonuç olarak, havzanın turizmle bağlantısı kültürel değerlerin bozulmalarının dikkat çekmesi ve bunların korunma gerekliliği ile başlamıştır. Yapılan girişimler ve faaliyetlerin özünde öncelikle koruma kültürü gelmektedir.

4.2.1. Düğmeli Evlerin Turizme Kazandırılması

Kendi şartları içerisinde özgün bir mimari gelenek geliştirebilen her kültür, yerelden evrensele giden yolda güçlü izler bırakmaktadır. Akseki-İbradı Havzasının yerel gerçekliğinin içinde olgunlaştırdığı karakterli mimarisi (Kavas, 2015) olan 'düğmeli evler', geleneksel halk mimarisinin giderek silikleşmeye başladığı günümüzde, iyi korunmuş özgün örnekleriyle, bir yörenin mimari mirasını sergilemeyi sürdürmektedir. Kırsal bir çevrenin geleneksel halk mimarisini temsil eden 'düğmeli evler', aynı zamanda yerel bir kültürün doğal çevre koşullarıyla bağlantısını en açık şekilde gözler önüne sermektedir (Manav ve Çalışkan, 2017: 220). Kültürel sürekliliğin de mekânsal görünümü olan 'düğmeli evler', küreselleşme, modernleşme ve kentleşmenin kültürel çevreler üzerindeki yıkıcı ya da aynılaştırıcı etkilerine karşı dimdik ayakta kalarak, turizmde yer alabileceği potansiyelini bugüne ulaştırmayı başarmıştır (Şekil 4.18).

Şekil 4.18. Bir ‘düğmeli ev’in görünümü.

Belenalan-Akseki.(22.03.2016).

Şüphesiz bu başarıda kentleşme olgusu ve sürecinin, havzada özgün örneklerin görüldüğü mahallelerin genelinde, tersine gelişmesi etkili olmuştur. Bu durumu şu şekilde izah etmek mümkündür. Havzada 1960’lı yıllarda, bugün daha çok özgün örneklerin yer aldığı ve dolayısıyla turizme de konu olan yerleşmelerden büyük şehirlere doğru yoğun göçler yaşanmıştır. Kentleşme sürecine büyük şehirlerde katılan halk, geleneksele karşı bilinçli bir muhalefeti seçen modernizmin olumsuz etkilerini kentlerde deneyimlemiştir. Bu deneyim, havzada bulunan mimari geleneğin değerinin daha iyi anlaşılmasına neden olmuştur. Halkın sahip çıkması ile keşfedilen ve zamanla diğer kültürel ve doğal kaynaklarla birlikte koruma altına alınan bu miras değerler, havzada turizme konu olmuşlardır.

Akseki-İbradı Havzasında doğal ve kültürel kaynakların varlığı ve bu kaynakların korunmasının gerekliliği, ‘düğmeli evler’i turizme götüren en önemli etkendir. Havzada ‘düğmeli evler’in turizme konu olmasında iki odak çevre oldukça etkili olmuştur. Bunlardan ilki Ürünlü’nün (İbradı) odak noktası olduğu çevredir. Bu çevrede ‘düğmeli evler’in turizme konu olmasında, doğal kaynakların varlığı ve keşfi, özellikle Altınbeşik Mağarasının varlığı etkili olmuştur. Çünkü, 1990’lı yıllardan itibaren Altınbeşik Mağarasının varlığını ziyarete gelen Alman turistler sayesinde, Ürünlü (İbradı) ve yakın çevresindeki (İbradı/Merkez ve Ormana Mahallesi-İbradı) özgün örneklere sahip ‘düğmeli evler’ keşfedilerek turizme kazandırılmıştır (Şekil 4.19).

Şekil.4.19. Restore edilerek turizme kazandırılmış ‘düğmeli ev’.

Ormana-İbradı (30.07.2015).

Diğeri Sarıhacılar’ın (Akseki) odak noktası olduğu çevredir. Bu çevrede ise kültürel kaynakların bozulmasının fark edilmesi ve Akseki-İbradı-Havzası Projesinin hayata geçirilmesi ‘düğmeli evler’i diğer kültürel kaynaklarla birlikte turizme dahil etmiştir. Koruma yoluyla turizme kazandırılan ‘düğmeli evler’, Akseki ilçe merkezi ile Bucakalan ve Emiraşıklar mahallelerinin dahil olduğu bu çevrede gelişen turizmde öncü olduğu gibi havzada bulunan bütün ‘düğmeli evler’inde sürece dahil olmasında etkili olmuştur (Şekil 4.20).

Şekil 4.20. Turizm sayesinde yeniden hayat bulan bir yerleşmenin görünümü.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

'Düğmeli evler' gerek Ürünlü çevresinde gerek Sarıhacılar çevresinde hatta havza genelinde diğer doğal ve kültürel kaynaklarla etkileşim içinde olmalarından dolayı, turizmin çeşitlenmesine de katkı sunmuşlardır. 'Düğmeli evler'i hem Sarıhacılar'da hem de Ürünlü'de turizme götüren süreç, havzada gerçekleştirilen koruma faaliyetleridir. Bu nedenle "düğmeli evlerin turizme kazandırılması hem doğal kaynakların hem de kültürel kaynakların korunması bileşeninin sonucudur.

Aslında 2000'li yıllarda aktif olarak turizm sürecine dahil olan ve aynı zamanda havzada turizmin gelişimine ivme kazandıran 'düğmeli evler'in ev pansiyonculuğu şeklinde turizme hizmet etmesinin geçmişi 1980'li yıllara kadar uzanmaktadır. O tarihlerde, Akseki İlçesi sınırlarında yer alan, "Üzümdere Milli Parkı Yaban Hayatı Geliştirme Sahası"na av turizmi veya diğer doğa temelli turizm aktivitelerine ABD'den gelerek katılan turistler için, Akşahap Mahallesinde (Akseki) bugünkü anlamıyla ev pansiyonculuğu yapılarak hizmet verilmiştir. Buna ek olarak, yörenin avlaklara ve diğer doğa temelli turizm aktivitelerinin gerçekleştirilebileceği yakın yerleşmelerinde de tam teşekküllü olmasa da konuk evleri tarzında olan 'düğmeli evler'de, Susuzşahap Mahallesi (Akseki)'nde olduğu gibi, gelen turistlere öteden beri gönüllülük esasına dayalı olarak hizmet verilmektedir[92] (Şekil 4.21).

[92] Giden Gelmez Dağları'na avlanma amaçlı gelen turistler, Susuzşahap Mahallesi (Akseki)' nde düğmeli köy evlerinde kendilerinin belirlediği fiyat karşılığında ağırlanarak, geliri muhtarlık aracılığıyla mahallenin çıkarına harcanmaktadır.

Şekil 4.21. Geçmişinde ev pansiyonculuğu yapılan ve tamir gören ‘düğmeli ev’in dış görünümü.

Akaşahap-Akseki (22.09.2016).

Neticede, ‘düğmeli evler’in turizme kazandırılmasında havzada gelişen diğer turizm aktivitelerinin de önemli katkısı olmuştur. Çünkü, sadece bir kültürel değeri ziyarete gelenlerin sayısı oldukça sınırlı olacaktır. Ayrıca, özellikle konaklama ihtiyacına cevap veren meskenler ile diğer turizm kaynakları arasında, karşılıklı (mutualist) bir ilişki de söz konusudur.

Kültürel mirasın mekândaki yansıması olan ‘düğmeli evler’, özellikle 1990’lı yıllardan sonra gelişen koruma-kurtarma-yaşatma-tanıtma ve geleceğe taşıma gayretleri sonucunda, özgün örneklere sahip olan yerleşmelerden İbradı merkez ile Ormana ve Ürünlü mahalleleri; Akseki merkez ve Sarıhacılar, Bucakalan ve Emiraşıklar mahallelerinde aktif olarak turizme hizmet eder duruma gelmiştir. Bu girişimlere ek olarak yörede tespit ve tescil çalışmalarının yaygınlaşması da bu sürece önemli katkılar sağlamıştır (Uçkan ve Olcay, 1999). Resmi olarak hızlanan faaliyetlere yörede yaşayan girişimcilerin de destek vermesiyle[93] ‘düğmeli evler’in otel, pansiyon, restoran, kültür evi vb. işletmelerle turizme kazandırılma süreci başlamıştır (Manav ve Çalışkan, 2017). Böylece ‘düğmeli evler’, yöredeki diğer doğal ve kültürel turizm kaynakları ile birlikte,

[93] İbradı merkez, Ormana ve Ürünlü mahalleleri; Akseki merkez, Bucakalan, Emiraşıklar ve Sarıhacılar mahallelerinde turizmin gelişiminde yerel girişimciler etkili olmuştur.

Antalya'da kıyı turizmine alternatif bir turizm çevresi oluşturulmasına da katkı sunacak hale gelmiştir (Şekil 4.22).

Şekil 4.22. Pansiyon olarak kullanılan bir 'düğmeli ev'in odasından görünüm.

Cevizli-Akseki (21.10.2015).

Ancak, havzanın potansiyeli bu yerleşmelerle sınırlı değildir. Havza bazında yapılacak çalışmalarla turizm tüm yerleşmelere yayılabilecektir. Böylece 'düğmeli evler'in turizm için ön planda olamadığı yerleşmelerde yer alan 'düğmeli evler'de turizmde yer alabilecektir. Çünkü, havzada 'düğmeli evler'in turizmde alt yapı hizmeti vermesine zemin hazırlayacak zengin doğal ve kültürel kaynaklar mevcuttur. Bu kaynakların doğru ve birbirini tamamlar nitelikte değerlendirilmesi ile havzada turizm de çeşitlenecektir.

Bir çevrenin ayırt edici kültürel özellikleri bazen o yere özgü geleneksel mesken tipleri ve onların dağılış özelliklerinde görünür hale gelmektedir. Tarihsel ve kültürel açıdan önem taşıyan geleneksel mimari örneklerinin iyi korunduğu çevreler bu nedenle günümüzde turizmde kültürel bir kaynak ve çekicilik oluşturabilmektedir. Kültür turizmi bakımından anlam ve değeri keşfedilen 'düğmeli evler'e sahip yerleşmeler günümüzde kültürel turizm ve kültürel miras turizminin canlı bir çekim merkezi durumuna gelme yolunda ilerlemektedirler. Bu yerleşmeler, kıyı turizminin yoğunlaştığı Antalya'da kültür turizmi ve kültürel miras turizmini çeşitlendirmek için önemli fırsatlar sunarken (Manav ve Çalışkan, 2017), kıyıda yoğunlaşan turizm faaliyetlerinin, iç kesimlere doğru ilerleyip çeşitlenmesinde ve yayılmasında rol oynayacaklardır.

4.2.2. Diğer Turizm Çekiciliklerinin Turizme Kazandırılması

Araştırma sahasında var olan kaynakların turizme kazandırılma geçmişi 1980'li yıllara uzanmaktadır. Havzada yer alan avlanma sahalarında 1980'li yıllardan beri kontrollü olarak av turizmine hizmet verilmektedir. Ancak, burada gerçekleştirilen turizm aktiviteleri yerel özellikte kalmıştır. Havzada özellikle 1994 yılında Altınbeşik Mağarasının korunması, ileriki yıllarda "Akseki İbradı Havzası Gelişim Projesi" ile 1998 yılında başlayan mimari mirası koruma çalışmalarının havza geneline yayılması ile hem doğal kaynaklar hem de kültürel kaynaklar aşamalı olarak turizmde yer almaya başlamıştır. Daha yakın tarihlerde, 2015 yılında hayata geçirilen "Antalya-Akseki ve İbradı Bölgesinde Alternatif Turizm Olarak Botanik Turizmi Projesi" ile havzada bulunan doğal ve kültürel kaynaklar çoğu çevrede aktif olarak turizme kazandırılmıştır.

Akseki-İbradı Havzası'nda 'düğmeli evler'in dışında turizme kazandırılan çekicilikleri doğal ve kültürel çekicilikler olmak üzere iki grupta değerlendirmek mümkündür. Havzada turizme kazandırılan doğal kaynaklar arasında, mağaralar, yaylalar, av geliştirme sahaları milli parklar sayılabilir. Sahada bu gün için yaylalar ve dağlar doğa severler tarafından kamp-karavan turizmi, kuş gözlemciliği, doğa yürüyüşleri, nehir kıyıları ise rekreasyon ve balık tutuma amaçlı özellikle küçük gruplar hakinde gelen ziyaretçilere hizmet vermektedir. Kültürel çekiciliklerin turizme kazandırılanları ise Antik yollar, düğmeli camiler, su sarnıçları, çeşmeler, vd. olarak sıralanabilir. Bugün bu kaynakların olduğu Sarıhacılar (Akseki) ve Ürünlü, Ormana (İbradı) çevrelerinde turizm faaliyetleri kitlesel özellik kazanmıştır. Resmiyet kazanarak turizme kazandırılan değerleri doğal ve kültürel kaynaklar olarak sıralamak mümkündür.

Araştırma sahasında, 2000'li yıllardan itibaren doğal ve kültürel kaynakların keşfine bağlı olarak gelişen turizm hareketlerinden öncede, kitlesel ölçekte gelişme göstermese de turizme kazandırılan kaynaklar mevcuttu. Bu kaynaklar, sahanın iki noktasında yer alan ve ilk olarak turizme kazandırılan av sahaları idi. Bu sahalar Akseki sınırları içinde Süleymaniye Mahallesinden başlayıp, Susuzşahap Mahallesine doğru uzanan Gidengelmez Dağları Yaban Hayatı Geliştirme Sahası (YHGS)[94] ve İbradı ve Akseki arasında, Akşahap (Akseki) ve Üzümdere (İbradı) mahallelerinin içinde yer aldığı

[94] Yaban hayatı geliştirme sahası: Av ve yaban hayvanlarının ve yaban hayatının korunduğu, geliştirildiği, av hayvanlarının yerleştirildiği, yaşama ortamını iyileştirici tedbirlerin alındığı ve gerektiğinde özel avlanma planı çerçevesinde avlanmanın yapılabildiği sahaları, içerir (Resmi Gazete 26.05.2013, Sayı: 28658)

Üzümdere Yaban Hayatı Geliştirme Sahası (YHGS)'dır. Bugünkü statülerini 2005 yılında elde eden bu sahalar 1980'li yıllardan beri dağ keçisi avcılığı için ücret karşılığında av turizmine kontrollü bir şekilde ve uluslararası düzeyde hizmet vermektedirler. Başlangıçta ücret karşılığı avlanma yapılan sahada Merkez Av Komisyonu kararları doğrultusunda av turizminden sağlanan döviz girdisinin bir kısmı koruma sahası sınırları içinde bulunan köy muhtarlıklarına aktarılmıştır (T.C. Orman Bakanlığı, 2002). Ancak, 2012 yılında çıkarılan Büyükşehir Yasası[95] sonucu köylerin tüzel kişiliklerini kaybetmeleri ve mahalle olmaları ile artık bu yerleşmeler av turizminin ekonomik getirisinden direk olarak faydalanamaz hale gelmişlerdir.

Araştırma sahasında turizme kazandırılan ve havza genelinde turizmin kitleselleşmesinde etkili olan en önemli doğal kaynak ise Altınbeşik Mağarası Milli Parkı'nda yer alan Altınbeşik Mağarasıdır. Ürünlü Mahallesi (İbradı) sınırlarında yer alan mağara, yer (jeolog) ve mağara bilimci (speleology), Doç. Dr. Temuçin AYGEN tarafından 1966 yılında keşfedilmiştir. İleriki yıllarda özellikle de Alman turistlerin ilgisini çektiği mağara ve çevresi, 1994 yılında UNESCO tarafından korunması gerekli bölge ilan edilmiştir. Böylece Altınbeşik Mağarası ve Milli Parkı turizme kazandırıldığı gibi, havzada doğa temelli turizmin aktif olarak geliştiği ilk çevre olmuştur (Şekil 4.23).

Şekil 4.23. Altınbeşik Mağarasından dış dünyanın görünümü.

[95] Madde 3: Birinci ve ikinci fıkrada sayılan illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı bulundukları ilçenin belediyesine katılmıştır (T.C. Resmi Gazete 06.12.2012, Sayı: 28489).

Altınbeşik Mağarası Milli Parkı-Ürünlü-İbradı (06.10.2015).

Günümüzde bu çevre tur operatörlerinin turistleri yoğun olarak getirdiği çevrelerdendir. Akseki-İbradı Havzası'na tur operatörleriyle gelen turistlerin %13'ü (2015-2016 sezonu), öncelikli olarak bu mağarayı tercihen havzada turizm aktivitesine katılmıştır. Altınbeşik Mağarası'nın korunarak turizme kazandırılması ile Altınbeşik Milli Parkı sınırları içinde ve çevresindeki doğal kaynaklar ve 'düğmeli evler'in de dahil olduğu kültürel kaynaklar keşfedilerek turizme kazandırılmıştır. Günümüzde bu çevrede, mağaracılık faaliyetlerinin yanı sıra, yaylacılık, kamp ve karavan turizmi gibi kaynağını doğadan alan birçok yeni turizm türü de giderek daha fazla talep görmektedir.

Aslında tümüyle yayla özelliği gösteren araştırma sahasında resmiyet kazanarak turizme kazandırılmış yaylalarda mevcuttur. Bu yaylalardan ilki, 11.01.1998 yılında Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından seçilen 26 yayla merkezinin arasında yer alan İbradı-Maşata Yaylası Turizm Bölgesidir. Bu yaylanın turizm bölgesi ilan edilmesi ile İbradı'nın tamamı turizm merkezi olmuştur (Demircioğlu, 2016). Bugün için yerleşme özelliğinde olan yaylada doğa temelli turizm aktiviteleri gerçekleştirilmektedir.

Bir diğer yayla, Akseki sınırlarında yer alan ve 2016 yılında, "Akseki-Göktepe Kültür Turizm Koruma Gelişim Bölgesi" olarak ilan edilen Göktepe Yaylasıdır (Antalya Akseki Göktepe Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Plan Açıklama Raporu, 2017). Bu yaylalar resmi olarak turizme kazandırılan yaylalardır.

Turizme kazandırılan diğer bir doğal kaynak İbradı sınırlarında yer alan Eynif Ovası'dır. Bu ovada 2010 yılından beri düzenli olarak, Atçılık Federasyonu tarafından düzenlenen Rahvan At Yarışları[96], ülkemizin çeşitli yerlerinden gelen yarışçıların katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Ayrıca at yarışlarının yanı sıra bu çevreye gelen turistler, bu ovada kamp karavan turizmine katılarak ovada var olan yılkı atlarını da seyretmektedirler (Şekil 4.24).

[96] Binicisini sarsmayan çok hızlı bir yürüyüş stili olan ata "Rahvan (Yorga) At", bu yürüyüş stiliyle yapılan yarışa da "Rahvan (Yorga) Yarış" denilmektedir. Atın sol ön ile sol arka ayağını aynı anda ve gergin bir vaziyette, sağ ayaklarını da bunun simetriğinde aynı şekilde kullanması kuralıyla cereyan eden bu yarış; tamamiyle spor anlayışı içerisinde ve sadece Türk toplulukları arasında asırlardır yapılagelen bir binicilik sporudur (Türkmen, 1998).

Şekil 4.24. Eynif Ovası'nın görünümü.

Başlar ve Ormana sınırı-İbradı (30.07.2015).

Araştırma sahasında 2000'li yıllardan sonra aktifleşen turizmden Antik dönemlerdeki adı Melas olan, Manavgat Çayının geçtiği çevrelerde pay almaktadır. Bu yerleşmelerden Murtiçi, Güçlüköy, Geriş ve Değirmenlik, Sinanhoca, Gümüşdamla (Akseki) Üzümdere (İbradı) mahallelerinin nehir kıyıları, son yıllarda turlarla rekreasyon amaçlı gelen turistlere hizmet etmektedir (Mansuroğlu ve Baytekin, 2011; Yılmaz, 2015; Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016). Bunun yanı sıra bu çevreler nehir boyunca doğa yürüyüşü, botanik gözlemciliği, foto safari, bisiklet gezileri gibi kaynağı doğaya bağlı birçok turizm aktivitesine hizmet vermektedir.

Araştırma sahasının Melas kıyıları dışında kalan diğer doğal ortamları da "Antalya-Akseki ve İbradı Bölgesinde Alternatif Turizm Olarak Botanik Turizmi Projesi" kapsamında "Toros Yolu" adıyla 15 parkura ayrılarak, işaretlenerek turizme kazandırılmıştır (toplamda 140 km yürüyüş yolu). Havzanın birçok doğal ortamından ve antik yollardan da geçen[97] bu rotalar, bugün için turistlerin ziyaret ettiği, yürüyüş yaptığı, bisiklet turları düzenlediği ve aynı zamanda botanik gözlemciliği yapabildiği çevrelerdir (BAKA, 2015). Bu rotalar, yörenin kültürünü yansıtan yerleşmelerden, ormanlardan, platolardan, yaylalardan ve nehir kıyılarından ve göçerlerin tırmandığı patikalardan da

[97] Akseki Merkez ile birlikte 18 mahalle, İbradı'ya bağlı 4 mahalle, toplamda 23 yerleşmeden geçmektedir. Belenalan, Bucakalan, Çaltılıçukur, Hüsamettinköy, Sarıhacılar-Akseki'yi içine alan rotalar, Tarihi Kervan Yolları'yla yani, döşeme taş yollarla kesişmektedirler.

geçtiği için, birçok arkeolojik eserin tanınmasına, ‘düğmeli evler’in ve kültürel değerlerin tanınmasına olanak sunacaktır (Durak, 2015).

Doğal yolların dışında kalan ve kültürel kaynaklardan olan tarihi göç yollarının çoğu son yıllarda turizme kazandırılarak değerlendirilmektedir. Koruma girişimlerinden sonra önem kazanarak turizme konu olan bu yollar, özellikle yürüyüş için tercih edilen rotalar arasındadır. Bu yollardan Cendeve Mahallesi (Akseki) sınırları içinde yer alan, zemini taşlarla basamaklı şekilde döşenmiş ve oluşturulmuş 900 metrelik kervan yolu kalıntısı, 2001 yılında 1. Derece Arkeolojik Sit olarak “Akseki Antik Yol-İpek Yolu” adı ile Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescillenmiştir. Bu yol, 2013 yılında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün sponsorluğu ile gerçekleştirilen “Pamfilya’nın Antik Yolları-1: Melas Vadisi Konya'dan Manavgat'a Kervan Yolu projesi” kapsamında belirlenen güzergâh içerisindedir. Günümüzde ilkbahar, sonbahar ve kış aylarında yürüyüş rotası olarak turistlerin ilgisini çeken güzergahlardan biri olmuştur (Sağıroğlu ve Karayazı, 2017).

Restore edilen bir diğer antik yol ise “Akseki Sarıhacılar Kervan Yolu Parkurudur”. Akseki-Sarıhacılar (3650 m) ve Sarıhacılar-Belenalan (1000 m) arasında yer alan bu etap, yürüyüş yolu olarak işaretlenmiş ve turizme hizmet verecek hale getirilmiştir (Şekil 4.25).

Şekil 4.25. Akseki-Sarıhacılar Kervan Yolu parkurundan görünüm.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

Havzada, bisiklet rotalarının turizmde markalaştığı çevrelerde yer almaktadır.

Akseki sınırları içinde yer alan ve 2004 yılı itibari ile kullanım hakları Antalya Büyükşehir Belediyesinden Akseki Belediyesine aktarılmış olan Oymapınar Barajı ve çevresindeki bisiklet güzergahında, bisiklet sporuna yönelik çeşitli yarışma ve organizasyonlar sürekli olarak düzenlenmektedir. Bu güzergah 2008 yılında Dünya Bisiklet Birliği (UCI) tarafından "Dünyanın En İyi Dağ Bisikleti Parkur Alanı" seçilmiştir (Haberler Com., 2013).

Araştırma sahasında kültürel değerlerin çeşitlilik gösterdiği ve turizme konu olduğu çevre Sarıhacılar'ın odak olduğu çevredir. Buradaki kültürel kaynakların turizme kazandırılmasında 'düğmeli evler'in katkısı büyüktür. Çünkü, 1998 yılında başlayan buradaki 'düğmeli evler'i koruma girişimleri sayesinde, buradaki kültürel çekicilikler de koruma altına alınmıştır. Böylece, Sarıhacılar'da bulunan ve yaklaşık 350-400 yıllık tarihi geçmişi olan ve inşasından ahşap kısımlarının boyamasına kadar tamamen doğal malzeme kullanılan tarihi düğmeli cami, tarihi ticaret yolu, su sarnıçları gibi o çevrede bulunan kültürel kaynaklar 'düğmeli evler'in sayesinde korunarak ve tanınarak turizme konu olmuşlardır. Günümüzde havzada kültürel kaynakların ziyaret edilme eğilimi de %37 oranındadır (düğmeli evlerde dahil) (Şekil 4.26).

Şekil 4.26. Antik yol ve su sarnıcının birlikte görünümü.

Sarıhacılar-Akseki (29.09.2015).

Araştırma sahasında turizme kazandırılan bir diğer kültürel kaynak, Sarıhacılar Mahallesi (Akseki) yerleşimi içerisinde bulunan Sarıhacılar Hanı'dır. Bugün için restore

edilerek turizme hizmet edecek hale getirilen handa, gelen ziyaretçilerin dinlenebileceği ve hoş vakit geçirebileceği bir atmosfer oluşturulmuştur.

Sarıhacılar Hanı Akseki-İbradı Havzasında kervan ticaretinin aktif olduğu dönemlerde ticaretle uğraşanlara hizmet vermek için oldukça sade yapıda inşa edilmiştir. Han, ticaretle uğraşanların hayvanlarının bakımı ve konaklaması için inşa edilmiş bir hayvan oteli statüsündedir. Ön kısmında hayvanlara bakan kişilerin de kalabileceği bir yerin inşa edildiği handa, hayvanların sahipleri hayvanlarını hana bıraktıktan sonra yöre sakinlerinin evlerinde sırayla misafir edilmişlerdir. Burada hayvanlara bakıldığı gibi, Sarıhacılar'dan itibaren yola devam edeceklere yem desteği de sağlanmıştır. Bu durum 1940'lı yıllara kadar devam etmiştir. Bugün hanın restore edilerek turizme kazandırılan kısmı, hayvanların geceledeği ve bakımlarının yapıldığı kısımdır.

Akseki-İbradı havzasının herhangi bir yerinde başlayan turizm faaliyetleri, yakın çevresinde bulunan diğer çekiciliklerinde keşfine yardımcı olarak zamanla o kaynaklarında turizm de yer etmelerinde öncülük etmektedir. Havzada bulunan birçok doğal ve kültürel kaynak, her yerde aynı olamasa ve resmiyet kazanmasa da çoğu yerde artık dolaylı olarak turizme kazandırılmış vaziyettedir. Çünkü, havzaya özellikle turlarla gelen ziyaretçiler, gittikleri çevrelerin hemen tüm turizm değerlerini ziyaret etme eğilimindedirler.

Ancak, her ne kadar havza genelinde çeşitli turistik ürünler turizme kazandırılsa da en aktif çevre Sarıhacılar (Akseki) ve Altınbeşik Mağarası'nın içinde yer aldığı, Ürünlü, Ormana (İbradı) çevresidir. Havzada diğer turistik çekiciliklerin ziyareti, bu çevrelerin ziyaretinden sonra gelmektedir. Bu iki çevrede resmiyet kazanarak kitlesel hale gelen turizm sayesinde, havza genelindeki farklı türdeki kaynaklar zamanla keşfedilerek turizmde yer almaya başlamıştır.

Çok karmaşık bir yapıya sahip olan turizm, havzada tamamen birbiriyle mutualist (karşılıklı etkileşim içinde) bir şekilde ilerlemektedir. Çünkü, burada kaynakların birbirine yakın olması ve iç içe geçmesi ile bir yerde turizme kazandırılan turizm değeri, diğer değerlerinde keşfine zemin hazırlamıştır. Bunun en güzel örneğini Altınbeşik Mağarasının keşfi ile o çevrede yer alan 'düğmeli evler'in turizme kazandırılması ve Sarıhacılar'dan başlayan 'düğmeli evler'i koruma hareketi ile zamanla havza geneline yayılan ve diğer kaynakları içine alan çalışmalar temsil etmektedir.

Araştırma sahasında bugüne kadar yaşayan halkların kültürel birikimleri sonucu

oluşan birçok doğal, tarihi ve kültürel miras ögesi turizme konu olmuş durumdadır. Ancak, henüz arkeolojik çalışmalar ve yüzey araştırmaları yeterli düzeyde değildir. Yüzey araştırmalarının daha kapsamlı yapılması halinde, belge değerinde olan ve henüz gün ışığına çıkarılamamış tarihi kalıntılar ve miras kaynaklarda turizme kazandırılabilecektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

Akseki-İbradı Havzasında ‘düğmeli evler’in turizmle bağlantılarının tespitine yönelik yapılan araştırmanın bulguları; saha çalışmaları ve bu esnadaki gözlemler, bütün yerleşme birimlerinin muhtarlarına uygulanan anketler ile görüşmeler neticesinde elde edilen veriler yoluyla sağlanmıştır.

Araştırma alanındaki 60 mahalle muhtarına anket uygulanarak, ‘düğmeli evler’in güncel durumları, havzada dağılışları, kullanım amaçları ve fonksiyonları, korunma süreçleri ve turizmle bağlantılarına yönelik veriler sağlanması amaçlanmıştır. Uygulanan anketlerin yanında, tur operatörüyle (8 operatör) yapılan görüşmeler neticesinde de araştırma sahasının ve ‘düğmeli evler’in turizm potansiyeli, bu potansiyelin yerleşmelere dağılımını tespit etmeye yardımcı olacak bulgulara ulaşılmıştır.

Anketler, görüşmeler ve gözlemler sonucu elde edilen tüm bulgular, SWOT Analizi ile değerlendirilerek, ‘düğmeli evler’in kullanım durumları ve fonksiyonları ile turizm potansiyeli değerlendirilmiş, iç çevrede yani araştırma sahasının kendinden oluşabilecek, güçlü ve zayıf yönler ile dış çevreden yani sahanın dışından gelebilecek fırsat ve tehdit unsurları belirlenmeye çalışılmıştır.

Ankette yer alan bazı sorular, ‘düğmeli evler’in turizmle bağlantılarını tespit etmeye yönelik hazırlanarak, bu sonuçlar Likert Ölçeğiyle analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarında, ‘düğmeli evler’in turizm potansiyelinin var olduğu, yapılacak çeşitli tanıtım araçlarının (festival, sergi, hediyelik eşya vb) ‘düğmeli evler’in tanıtımına katkı sağlayacağı değerlendirmeleri yüksek düzeyde onaylanmıştır. Ayrıca hazırlanan bu sorular, Cronbach Alpha Testi ile test edilerek, soruların kendi içlerindeki korelasyon bağlantıları ve tutarlılıkları ölçülmeye çalışılmıştır. Testin sonuçları, Alpha katsayısının iyi derecede olduğunu, maddeler arasında tutarlılık olduğunu ve Likert Ölçeği’nin ankette uygulandığı sorular için oldukça güvenli olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, Likert Ölçeği’ni teşkil eden soruların rastlantısal olmayıp, odaksal bir yaklaşımla hazırlandığının, yada mevcut sorulara en doğru ölçeğin ve analiz tekniğinin uygulandığının da bir göstergesidir.

5.1. Araştırma Alanında Düğmeli Evlerin Güncel Durum Tespiti

‘Düğmeli evler’, Akseki-İbradı ilçelerindeki yerleşmelerin tamamında görülmektedir. Yöredeki düğmeli evler Salihler Mahallesi (Akseki) dışında, bu iki ilçenin tüm yerleşmelerinde kullanılır durumdadır. Geçmişe ait ‘düğmeli ev’ örnekleri bulunan Salihler mahallesinde, yeni konutların inşasında bu geleneksel tarz ve teknik terk edilmiş görünmektedir. Günümüzde ise sadece turizmle bağlantı kurabilmiş olan yerleşmelerde ‘düğmeli evler’in yeniden inşasına rastlamak mümkündür (Sarıhacılar-Akseki ve Ormana-İbradı). Diğer yerleşmelerde ise sadece restorasyon ve tamir amaçlı girişimler söz konusudur.

Uzun süredir Akseki ve İbradı ilçelerinden dışarıya olan göçler, bu çevrede yeni meskenlere talep oluşturmadığından, ‘düğmeli ev’ tekniğiyle inşa edilen meskenler de zamanla azalmıştır. Bu süreçte geleneksel inşa tekniği de kaybolmaya yüz tutmuştur (Manav ve Çalışkan, 2017: 225).

Anket bulgularına göre araştırma alanında dağılış gösteren ‘düğmeli evler’in toplam meskenler içindeki oranı %38.2 olarak bulunmuştur. ‘Düğmeli evler’ çeşitli duvar örme teknikleriyle inşa edilebilmektedir (bkz. Şekil 3.39) Fakat bunlar arasında en yaygın olan yöntem “kuru yığma duvar tekniği” dir (%91). Tercih edilen diğer yöntemler ise daha çok ekonomik durumu iyi olanların ve özellikle de konak tipi evlerin yapımında tercih ettiği “Horasan tekniği” (%3) ile özellikle 1970’li yıllardan itibaren yaygınlaşma gösteren “çimentolu örme tekniği”dir (%6) (Şekil 5.1). Bazı yerleşmelerde ise tüm meskenlerin ‘düğmeli ev’ formunda (Hüsamettinköy, Belenalan, Sarıhacılar-Akseki) olduğu tespit edilmiştir. Bu yerleşmelerde modern inşaat malzemeleri ile (tuğla, briket vb) yapılan hiçbir mesken örneği halen söz konusu değildir.

Şekil 5.1. ‘Düğmeli evler’in inşasında uygulanan tekniklerin oransal gösterimi.

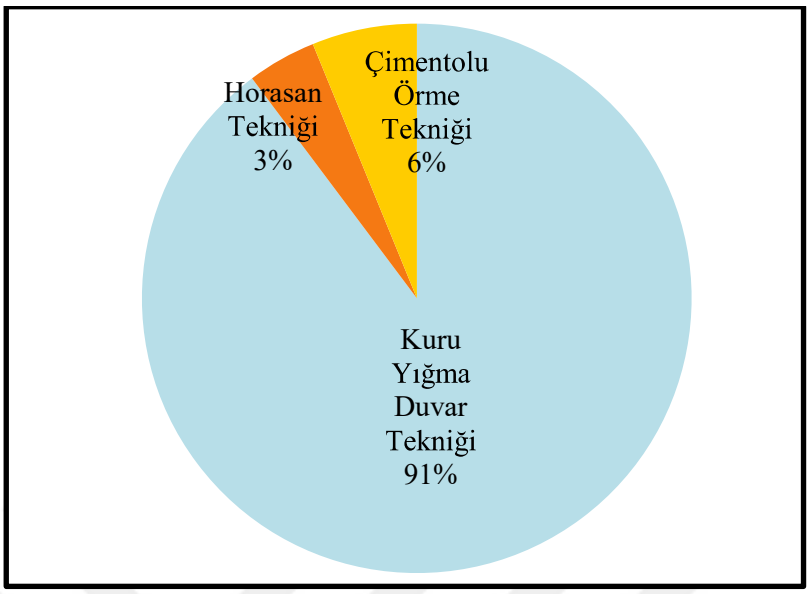

Günümüzde yörede yeni mesken inşaatının nadiren görüldüğü birçok yerleşmede, gözlenen inşaat faaliyetleri genellikle geçmişte büyük şehirlere göç etmiş; fakat yaz tatillerini köyde geçirmeyi tercih eden kişiler tarafından yapılmaktadır. Eskiyen ve kullanılamaz hale gelen ‘düğmeli evler’in tadilatı ve restorasyonu da çok yaygın değildir. Çünkü ‘düğmeli evler’in dağılış gösterdiği kırsal çevrede nüfus yaşlıdır. Yaşlı kişiler tadilat işlerine fiziksel ve maddi güçleri yetmediğinden eski meskenlerle yetinmektedir (Manav ve Çalışkan, 2017)

‘Düğmeli evler’in ilk örneklerinin hangi tarihe kadar uzandığı kesin olarak bilinmese de, kullanılabilir durumda ve günümüze ulaşan en eski örneklerin yapım tarihleri, günümüzden 330 yıl öncesine tarihlenmektedir. En eski örneklerin temsilcisi durumundaki meskenler hala yaygın olarak kullanılmaktadır. Anketlerden elde edilen sonuçlara göre, yöredeki ‘düğmeli evler’in 8 mahalle dışında, toplamda 51 mahallede 100-350 yıl arasına tarihlendikleri tespit edilmiştir (Şekil 5.2).

Şekil 5.2. ‘Düğmeli evler’in yaş aralıklarının yıllara göre dağılımı

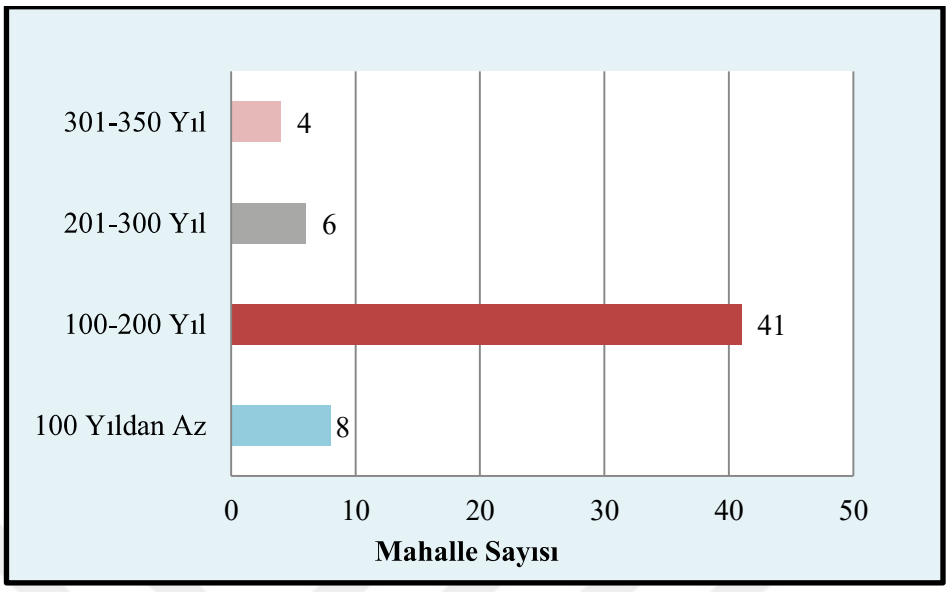

Araştırma alanındaki ‘düğmeli evler’in yaklaşık %70’inde aileler barınmakta iken, yaklaşık % 30’u metruk durumdadır. Metruk durumda olan evlerin yaklaşık % 60’ının ağır, % 40’ının hafif ve orta düzeyde onarım ihtiyacı bulunduğu tespit edilmiştir. Metruk olduğu halde oturulan meskenlerin oranı ise % 2 olarak bulunmuştur (Manav ve Çalışkan, 2017: 228).

‘Düğmeli evler’in kullanılamaz (%30) durumda olmalarının en temel nedeni, göçlerin etkisiyle yerleşmelerde nüfusun azalmasıdır. Ancak, yöreden dışarıya yapılan göçlerin ‘düğmeli evler’ üzerinde olumlu etkileri de olmuştur. Çünkü bu sayede, terk edilmiş ve kullanılmayan bazı ‘düğmeli evler’, orijinal formları bozulmadan, günümüze ulaşmayı başarabilmişlerdir. Ancak, bugüne ulaşmayı başarabilmiş bu evlerin geleceğini olumsuz etkileyen faktörler söz konusudur. Bu faktörler; miras anlaşmazlıkları, yangınlar, modern malzeme ve yöntemlerle ev inşa etmenin yaygınlaşması, restorasyon maliyetlerini karşılayacak sermaye ve tasarruf yetersizliği, bilirkişilere danışmadan yapılan tamir ve diğer uygulamalar olarak sıralanabilmektedir (Manav ve Çalışkan, 2017).

‘Düğmeli evler’in konut amacı dışında kullanım örnekleri yaygın değildir. Yörede az sayıda ‘düğmeli ev’in samanlık (Cemerler, Çukurköy-Akseki), depo (Akseki merkez ve Mahmutlu Mahallesi), işyeri (kalaycı dükkanı) (Çaltılıçukur-Akseki) gibi farklı amaçlarla kullanıldığı belirlenmiştir. Bunlardan ayrı olarak; birçok yerleşmede halen dışarıdan gelen misafirlerin konaklama ihtiyaçlarını ücretsiz karşılayabildiği konuk evleri ve konaklar

mevcuttur (İbradı merkez, Ürünlü ve Ormana mahalleleri vd.). Bunlardan ayrı olarak 'Düğmeli evler' yörede sadece 9 yerleşmede turizme kazandırılmıştır. Bu yerleşmeler; Akseki merkez ve Sarıhacılar, Bucakalan, Emiraşıklar, Cevizli, Süleymaniye mahalleleri ile İbradı merkez ve Ormana Ürünlü mahalleleridir (Manav ve Çalışkan, 2017) (Şekil 5.3). Ancak, bu yerleşmelerin turizmden yararlanmadaki payı da eşit değildir. En büyük pay sırasıyla Ormana, Ürünlü (İbradı) ve Sarıhacılar, Bucakalan (Akseki)'a aittir. Diğerlerinde ise henüz aktif bir turizm faaliyeti mevcut değildir.

Şekil 5.3. Pansiyon olarak işletilen bir 'düğmeli ev'in odasından görünüm.

Ürünlü-İbradı (06.10.2015).

Araştırmalar sonucunda, sadece 17 yerleşmede (%36) (Akseki merkez ile birlikte 14 yerleşme, İbradı merkez ile birlikte 3 yerleşme) koruma, tescilleme, tamir, restorasyon, yeniden inşa gibi faaliyetler için çeşitli kurum, kuruluş tarafından danışmanlık ve maddi destek sağlandığı belirlenmiştir. Bu kurum ve kuruluşlar Çekül Vakfı (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı), BAKA (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı), Akdeniz Belediyeler Birliği, Antalya Valiliği, Antalya İl Koruma Genel Müdürlüğü, Mimarlar Odası Antalya Şubesi, Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu (v.d.), yerel dernekler ve belediyeler olarak tespit edilmiştir. Bu desteklerle 463 ev tescillenmiş ve 827 ev koruma altına alınmıştır (Şekil 5.4).

Şekil 5.4. ‘Düğmeli evler’in korunma ve tescillenme durumunun oransal ifadesi.

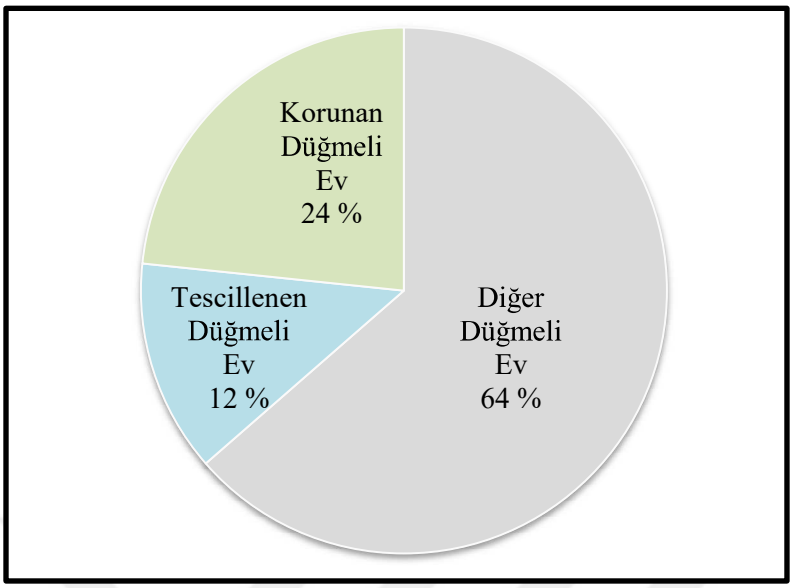

Günümüzde ‘düğmeli evler’i geleneksel teknikle inşa edecek yeni ustalar yetişmemektedir. Geçmişte de, yöredeki tüm yerleşmelerdeki evlerin çoğu, o yerleşmelerde ikamet eden ustalarla birlikte inşa edilirken (% 63’ü), bazı yerleşmelerde komşu köylerle ortak olarak inşa edilmiştir (% 22). Az sayıda yerleşmede ise sadece komşu yerleşmelerde yaşayan inşaat ustaları tarafından inşa edildiği tespit edilmiştir (%15’i) (Şekil 5.5).

Şekil 5.5. ‘Düğmeli evler’in kimler tarafından inşa edildiğinin gösterimi.

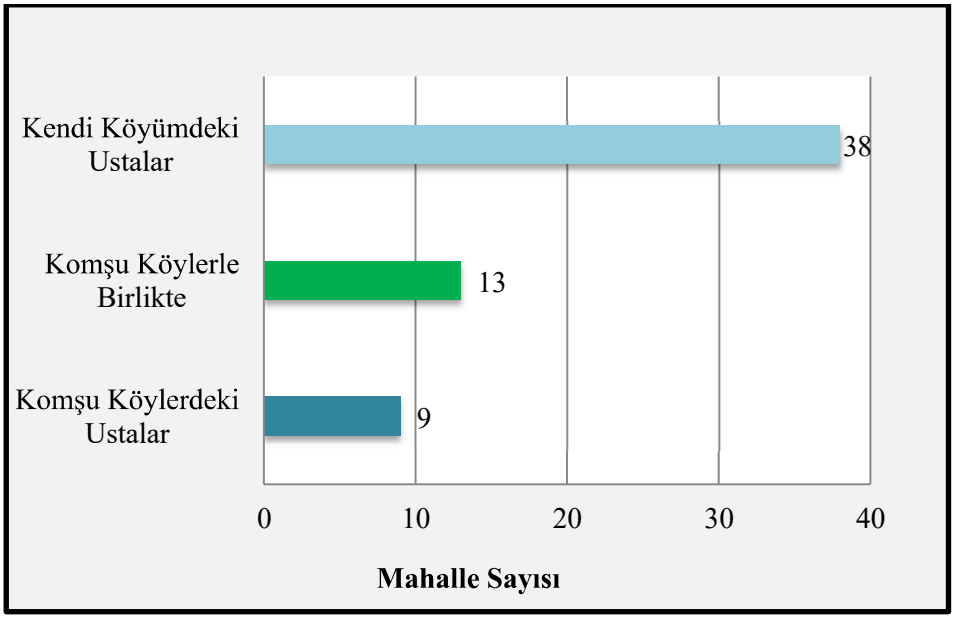

‘Düğmeli evler’in inşasında en yaygın kullanılan malzemeler olan ağaç ve taşın yanı sıra evin içini sıvamakta kullanılan beyaz killi toprak, genellikle yerleşmelere en yakın yerlerden temin edilmektedir. 1970’li yıllardan sonra yörenin ulaşım bağlantılarının gelişme göstermesiyle birlikte modern inşaat malzemelerinin yöreye girişi hız kazanmıştır. Malzeme temininin yerleşmelere en yakın ilçe merkezine ve diğer ilçelere doğru kaydığı bu süreçte geleneksel ‘düğmeli evler’in inşası da ortadan kalkmıştır. Ancak son yıllarda birkaç yerleşmede (İbradı ilçe merkezi ile bu ilçedeki Ormana, Ürünlü mahalleleri; Akseki ilçe merkezi ve Belenalan, Bucakalan, Geriş, Menteşbey, Sarıhacılar, Emiraşıklar, mahalleleri / Akseki) bazı meraklı girişimciler tarafından bazı ‘düğmeli evler’ restore edilmiş veya benzer şekilde yeniden inşa edilmiştir (Şekil 5.6). Bu evlerin birkaçı da pansiyon ve butik otel olarak turizme kazandırılmıştır (Ormana-İbradı ve Sarıhacılar-Akseki) (Şekil 5.7.).

Şekil 5.6. Restorasyon görmüş bir düğmeli konak (horasan tekniğinde).

Menteşbey-Akseki (28.06.2017).

Şekil 5.7. Aslına uygun olarak restore edilen butik otelin holünden bir görünüm.

Ormana-İbradı (06.10.2015).

5.2. Araştırma Sahasının ve Düğmeli Evlerin Turizm Potansiyelinin Tespiti

Akseki-İbradı Havzası 'düğmeli evler'in yanısıra, doğal ve kültürel değerlerinin potansiyelini günümüzde alternatif turizm aracılığıyla turistlere pazarlamaktadır. 'Düğmeli evler'inde dahil olduğu tüm bu alternatif turizm kaynakları birbirini tamamlar nitelikte olup, havzada turizmi geliştirmekte ve çeşitlendirmektedir. Bu nedenle, araştırmanın hedefinde yer alan 'düğmeli evler'in turizm potansiyelini ele alırken diğer alternatif potansiyellere de değinmek yerinde olacaktır. Çünkü, bu kaynaklar 'düğmeli evler'in potansiyelinin açığa çıkmasında ve onların konaklama, dinlenme, yeme içme gibi alt yapı hizmetleriyle turizmde işlevsellik kazanmasında oldukça etkili olmuşlardır.

Araştırma kapsamında gerek 'düğmeli evler'in gerek sahanın turizm potansiyeli hakkında, tur operatörleri aracılığıyla oldukça müspet bilgilere ulaşılmıştır. Tur operatörlerinden elde edilen bilgilere göre; doğa, kültür ve mağara turizmi gibi alternatif turizm potansiyeline sahip olan yöreye, 'düğmeli evler'in oluşturduğu çekiciliğin de etkisiyle 2010 yılından itibaren düzenli olarak turlar düzenlendiği tespit edilmiştir. Esasen yılda 30[98] bini aşan ziyaretçi potansiyeline sahip yörede, ziyaretlerin amaçları arasında ilk sırayı macera ve sportif turizm aktivitelerini kapsayan doğa turizmi; ikinci sırayı kültür

[98] Bu veriler 2015-2016 turizm sezonuna ait olup, günümüzde havza genelinde turist sayısında artışların yaşandığı, Ormana-Ürünlü (İbradı) çevresinde ise bu sayının 50 bini geçtiği tespit edilmiştir.

turizmi, üçüncü sırayı da mağara turizminin aldığı belirlenmiştir[99] (Manav ve Çalışkan, 2017: 230) (Şekil 5.8).

Şekil 5.8. Turizm tercihlerinin dağılışı (2015-2016).

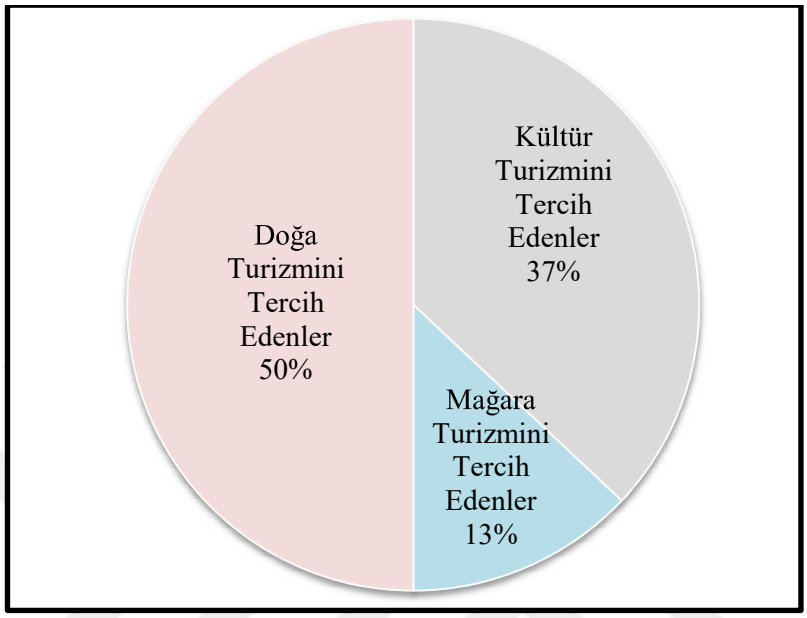

Kaynak: *Manav ve Çalışkan (2017: 230).*

Ancak, her ne kadar kitlesel turizm tercihlerinde doğa turizmi ilk sırayı alsa da, yerleşme ölçeğinde bireysel ve küçük grupların ziyaretlerinin de katkısıyla, Ormana Mahallesi (İbradı) ziyaretçi sayısı bakımından yılda 30 bin kişi (2015-2016 sezonu) ile ilk sırayı almaktadır.[100] Çünkü, havzaya gelen turistler hangi öncül amaçla gelirlerse gelsinler, ziyaretlerinin bir bölümünde mutlaka 'düğmeli evler'e yer vermektedirler. 'Düğmeli evler'in çekiciliğine bağlı olarak Ormana'dan sonra en fazla ziyaret çeken yerleşme Ürünlü (İbradı) mahallesidir. Bu yerleşmeyi, Akseki'nin Sarıhacılar ve Bucakalan mahalleleri takip etmektedir. Kuşkusuz bu yerleşmelerde ve çevrelerinde turizmin gelişmesinde bu mahallelerde yaşayan girişimcilerin faaliyetleri de etkili olmuştur. Turizmi geliştirme çabalarının her geçen gün artmakta olduğu havzada, anket sonuçlarına dayanılarak elde

[99] Bu veriler 2015-2016 turizm sezonuna ait olup, günümüzde de bu sıralamada önemli bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

[100] Ormana Mahallesinin ziyaretçi sayısının, havzanın turizm potansiyeline yakın olmasının nedeni; tur operatörlerinin çoğunun buraya uğraması ve Ormana Active'in önemli katkılarının sonucudur. Bir vakıf olan ve 2012 yılından sonra 'düğmeli evler'i turizme kazandırma konusunda faaliyet gösteren Ormana Active'in TÜRSAB'a (Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği) bağlı Ormana Travel Agency adıyla turistleri doğrudan Ormana'ya getirebildiği turizm acentası mevcuttur. Buna ek olarak, günümüzde Ormana'ya gelenlerin sayısının 50 bini geçmesi dolayısıyla, Ormana'da konaklamaya hizmet eden 'düğmeli evler'in özellikle hafta sonları talebe cevap vermede yetersiz kaldığı tespit edilmiştir.

edilen bilgilere göre, “turizmin yerleşmelere ekonomik katkısı olduğunu düşünenlerin” oranı da hayli yüksek olmuştur (%57.1).

Akseki ve İbradı’ya ulaşan ziyaretçilerin büyük bir çoğunluğu Antalya’nın diğer ilçelerinden (en fazla Alanya ve Manavgat ilçelerine turist olarak gelenler) tur operatörleri aracılığıyla gelmektedir. ‘Düğmeli ev’ örneklerinin bulunduğu yerleşmeleri gezmeye gelen ziyaretçilerin sayıları birbirinden oldukça farklılık göstermektedir. Örneğin bir yıllık süre boyunca Akseki’ye bağlı olan Bucakalan Mahallesi 5000 ziyaretçiyi ağırlarken, İbradı’ya bağlı olan Ormana mahallesi 30.000’den fazla ziyaretçiyi ağırlamaktadır (günümüzde 50 binden fazla). Gelen ziyaretçilerin çoğunun bu çevreye daha önce de geldiklerini belirtmeleri ve böyle bir mimari örneğe ilk kez rastladıklarını ifade etmeleri, ‘düğmeli evler’in turizmde çekicilik rolünün güçlü oluşuna işaret etmektedir. Yöredeki ziyaretçilerin %99’u yabancı, %1’i ise yerlidir. Yabancı ziyaretçiler başta Almanya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinden gelmektedir. Turlarla yöreye ulaşan ziyaretçilerin tamamı bu ziyaretlerinin günübirlik olduğunu, burada konaklama yapmadıklarını belirtmektedir. Yörede konaklama yapan ziyaretçiler genellikle turlar dışında bireysel ve küçük gruplar olarak hareket eden, kültür turistleridir.

Tur operatörleri aracılığıyla yöreye gelen ziyaretçilerin eğitim yaş ve cinsiyet gibi parametreleri hakkında da bilgiler elde ettiğimiz çalışmada, ziyaretçilerin eğitim seviyesinin genellikle yüksek olduğu, hemen hemen her yaş grubundan katılımın olduğu (%28.6’sı 40 yaş altı; %71. 4’ü 40 yaş ve üzerinde) tespit edilmiştir. Ziyaretçilerin büyük bölümünün 40 yaş ve üzerindeki yaş aralığında olması, gelen ziyaretçilerin genellikle küçük çocuklu aileler tarafından tercih edilmesiyle yakından ilişkilidir (Manav ve Çalışkan, 2017).

Yöreye gerçekleştirilen turistik amaçlı ziyaretlerin hemen hemen yılın tüm aylarına dağılım göstermesi olumlu bir özelliktir (Şekil 5.9). Genç ziyaretçiler yöreyi ziyaret için daha çok yaz aylarını tercih ederken, ileri yaş gruplarındaki ziyaretçiler yaz mevsimindeki yüksek sıcaklıklardan rahatsız olmaları nedeniyle özellikle kış aylarını tercih etmektedirler. Yöreye yapılan ziyaretlerde yaş gruplarına göre farklı mevsimlerin tercih edilmesi, turizmin yıl içine dağılan bir özellik göstermesine yardımcı olmuştur (Manav ve Çalışkan, 2017: 231).

Şekil 5.9. Gelen ziyaretçilerin yıl içindeki dağılımı (2015-2016).

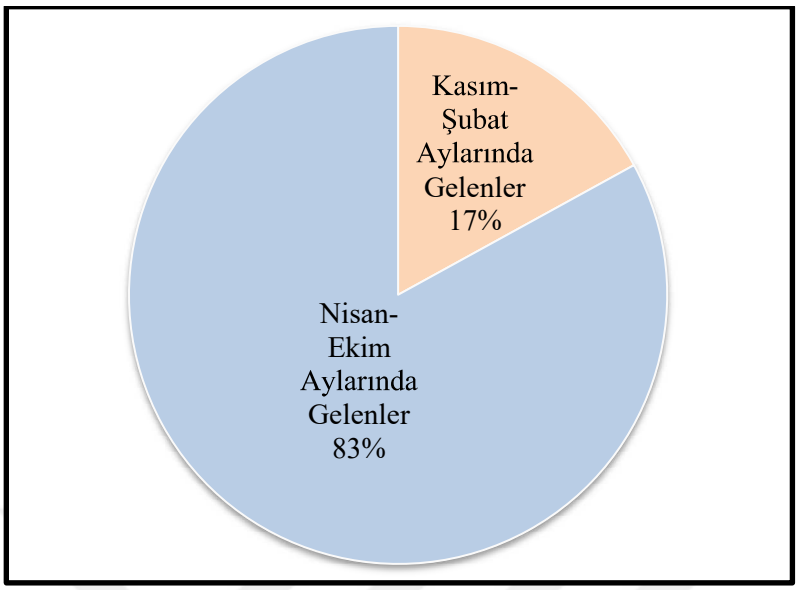

Kaynak: *Manav ve Çalışkan (2017:232).*

Havzada kültürel miras turizmine konu olabilecek geleneksel meskenler bir yerleşme dışında kullanılır durumdadır. Ancak turizme kazandırılanlar birkaç yerleşme ile sınırlı kalmıştır. 1998 yılından günümüze kadar, havzada tescil, koruma ve restorasyon faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine rağmen, 'düğmeli evler' yörede sadece ikisi ilçe merkezi, toplamda 9 yerleşmede, en fazla pansiyon olmak üzere 7 kategoride turizme kazandırılmıştır (Şekil 5.10).

Şekil 5.10. Turizme kazandırılan 'düğmeli evler'in kategorisel gösterimi.

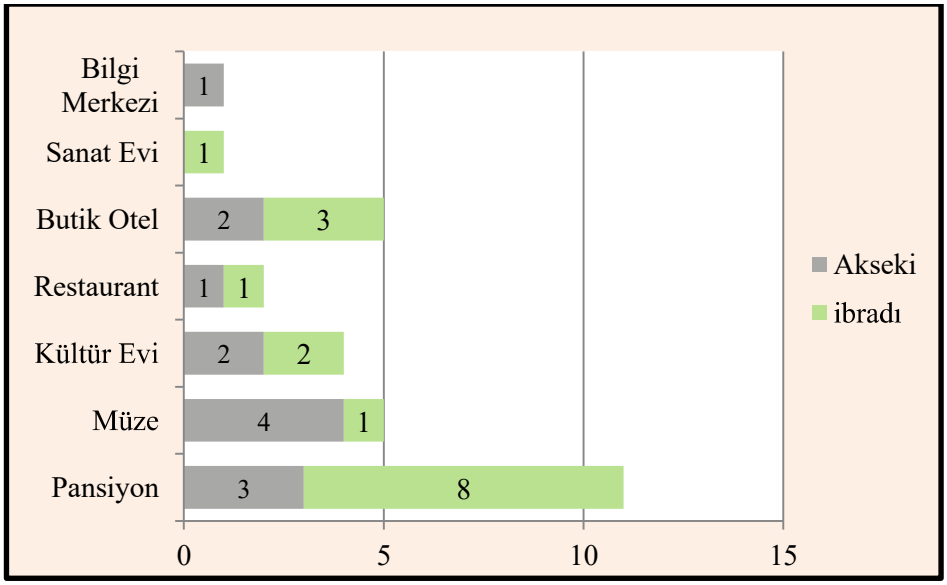

Turizme kazandırılan ‘düğmeli evler’in toplam sayısı ise 29 adettir (% 0.8). Konaklama hizmeti veren ‘düğmeli evle’in toplam ‘düğmeli evler’ içindeki oranı ise sadece % 0.5 olup, toplam yatak kapasiteleri de 210’dur. Bu yerleşmeler; Akseki merkez ve Bucakalan, Emiraşıklar,[101] Cevizli, Sarıhacılar, Süleymaniye mahalleleri ile İbradı merkez ve Ormana, Ürünlü mahalleleridir. Ancak bu yerleşmelerin hepsinde turizmin gelişimi aynı düzeyde değildir. Yörede turizmin aktif olarak geliştiği yerleşmeler; Akseki Sarıhacılar ve Bucakalan Mahalleleri ile İbradı’nın, Ormana ve Ürünlü mahalleleridir (Şekil 5.11).

Şekil 5.11. ‘Düğmeli evler’in dağılış gösterdiği yerleşmeler ile turizmde ‘düğmeli evler’den yararlanan yerleşmelerin dağılımı.

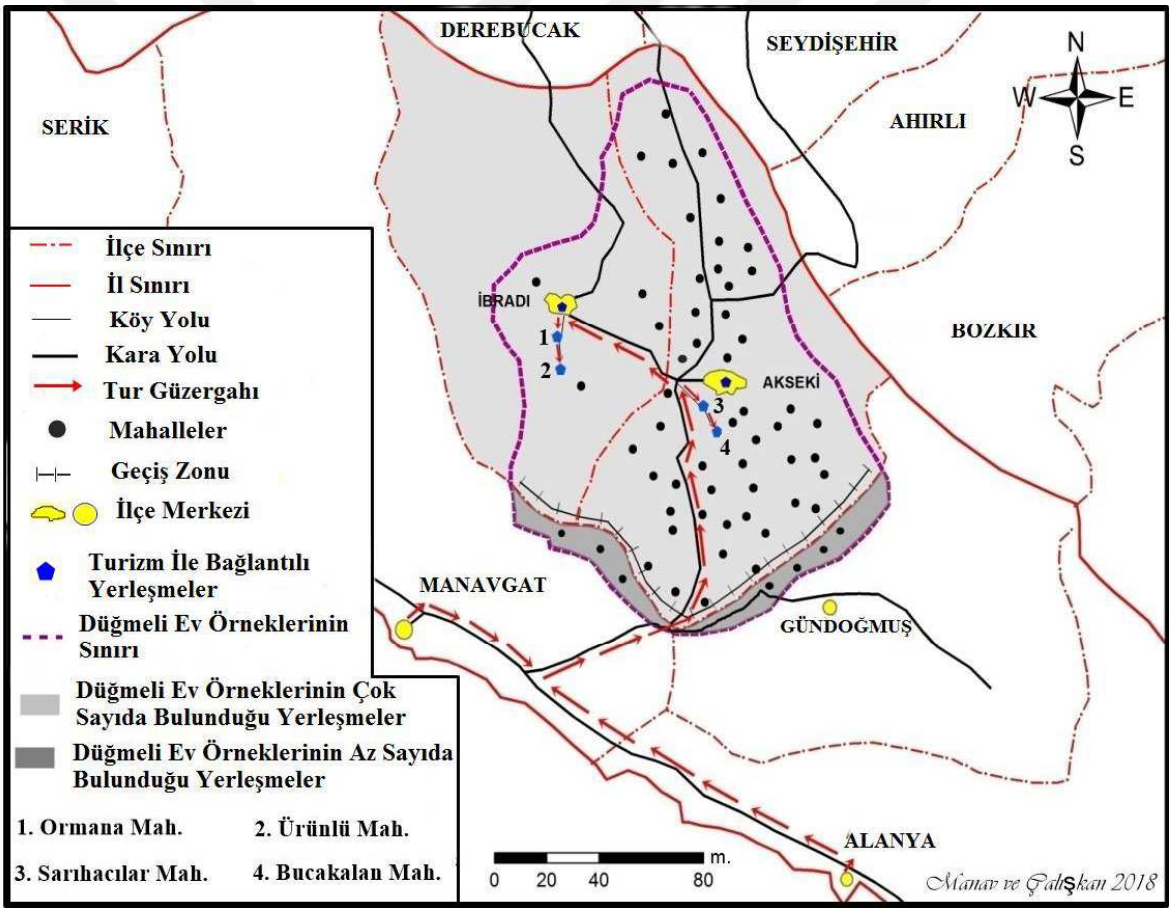

Kaynak: *Manav ve Çalışkan (2017)’dan yararlanılarak yeniden düzenlenmiştir.*

[101] Turizmin aktif olarak geliştiği yerleşmelerden olan Emiraşıklar mahallesinde 10 yıl turizme hizmet eden 1 düğmeli otel 2017 yılı Ağustos ayı itibariyle ziyaretçi yetersizliğinden dolayı Akseki Belediyesinin misafir hanesi olarak işlev değiştirmiştir. Ancak, olası bir turizm gelişiminde tekrar eski işlevine döndürülecektir.

Saha çalışmaları görüşmeler ve anketlerden elde edilen verilere göre, iki noktadan başlayan turizm hareketleri mekânsal olarak çok yaygınlaşma gösterememiştir. Koruma çalışmalarının merkez mahallelerle birlikte toplam 20 mahalle yerleşmesinde gerçekleştirilmiş olmasına rağmen turizmin birkaç yerleşmede sıkışması dikkat çekicidir (bkz. Tablo 5.3). Bu yerleşmelerde gelişen turizmde farklı etkenlerin varlığı söz konusudur. Bu etkenleri şu şekilde ifade etmek mümkündür: Turizmin geliştiği yerleşmelerin doğal, kültürel veya her iki kaynak açısından zengin olmaları, gelişen bir turizm türünün, o çevredeki diğer turizm potansiyellerinin keşfine de yardımcı olması (Sarıhacılar ve Ürünlü en iyi örnektir), havzada uygulanan turizm geliştirme plan ve projelerinde pilot çevre olarak yer almaları,[102] yerel girişimcilerin varlığı,[103] farklı türde turizm aktivitelerinin gerçekleştirilebileceği çevrelere yakın olmaları gibi çok yönlü faktörler etkili olmuştur. Ayrıca turizmin geliştiği yerleşmelerde 'düğmeli evler'in mimari dokusunun özgünlüğünü koruyor olması, estetik ve sanat değerlerinin diğer yerleşmelere göre daha ihtişamlı olması da en önemli etkilerdendir. Çünkü, bu yerleşmelerin çoğu havzada tarihi kervan yollarının üzerinde yer almaktadır. Kuşkusuz tarihsel geçmişte bu yerleşmelerin ekonomisi diğer komşu alanlara göre daha hareketli olmuştur. Tarihsel, coğrafi ve kültürel koşullar, bu yerleşmelerin günümüzde turizm yoluyla yeni bir fonksiyon kazanmalarına katkıda bulunmuştur.

Araştırma sahasındaki turizm potansiyelleri olan yerleşmelerin, henüz turizmde yer alamamalarının bazı nedenleri vardır. Bu nedenlerin en önemlileri, bu yerleşmelerde henüz turizm altyapısının olmayışı ve turizmin yerel toplum tarafından yeterince benimsenmemiş olmasıdır. Ayrıca, bu sonuç üzerinde yöreye gelen turistlerin genellikle günübirlik amaçla gelmesi; 'düğmeli evler'de konaklama imkanının turizmin geliştiği yerleşmeler dışında olmaması[104] veya çok zayıf kalması, tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği, turizme açılma ve turizmi geliştirme konusunda henüz girişimlerin olmaması, girişim yapabilecek ve turizmde istihdam edilecek genç nüfusun olmaması gibi faktörler de etkili olmuştur.

[102] Akseki merkez ve Sarıhacılar Mahallesi ile İbradı merkez ve Ormana Mahallesi, Akseki-İbradı Havzası Gelişim Projesi ile Akseki-İbradı Botanik Turizmi Projesinde yer alan yerleşmelerdir. Bucakalan mahallesi (Akseki) ve Ürünlü mahallesi (İbradı) ise sadece Akseki-İbradı Botanik Turizmi Projesinde yer almıştır.

[103] İbradı merkez, Ormana ve Ürünlü mahalleleri; Akseki merkez, Bucakalan, Emiraşıklar ve Sarıhacılar mahallelerinde turizmin gelişiminde yerel girişimciler etkili olmuştur.

[104] Aslında turizmin aktif olarak geliştiği yerleşmeler dışında konaklama imkanı vardır. Bu yerleşmeler Akseki'ye bağlı Cevizli (1 pansiyon) ve turizme geçici ara veren Emiraşıklar (1 butik otel) ile İbradı'nın merkezidir (1 pansiyon). Ancak buralarda konaklama tek tük olmaktadır.

Araştırma kapsamında mahalle muhtarlarına uygulanan anketin bir bölümünde ‘düğmeli evler’in turizm potansiyelinin tespitine yardımcı olacağı tahmin edilen bazı yargılar sunulmuş ve uygun yanıtın verilmesi istenmiştir. Yanıtlar beş nokta Likert Ölçeği ile “kesinlikle katılmıyorum” ile “tamamen katılıyorum” aralıklarında ölçülmüştür. Verilen yanıtlar, soruları cevaplayan 57 muhtar arasında genel olarak bazı yargılarda fikir birliği, bazı yargılarda ise görüş ayrılığı olduğunu ortaya koymuştur (Şekil 5.12).

Şekil 5.12. Mahalle muhtarlarının ‘düğmeli evler’le ilgili sunulan yargılara verdiği yanıtlar.

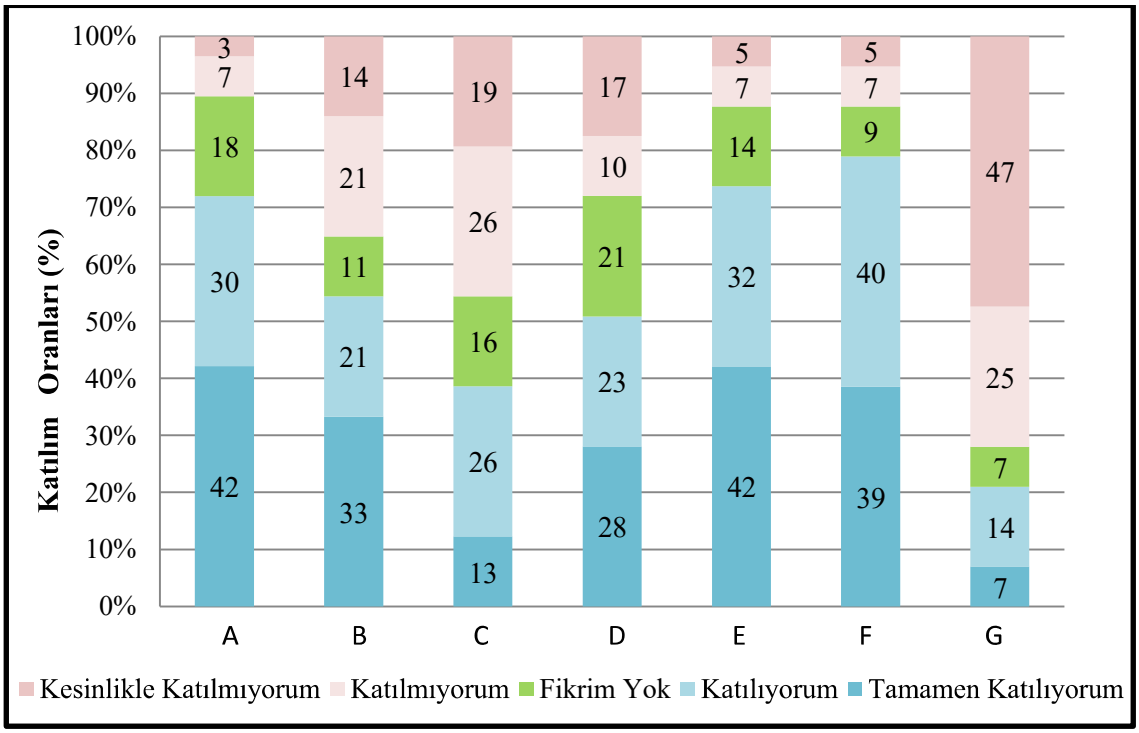

A. Mahallemizdeki ‘düğmeli evler’in turizm potansiyeli olduğunu düşünüyorum.
B. Geçmişe kıyasla günümüzde düğmeli evlere ilginin arttığını düşünüyorum.
C. Mahallemiz ‘düğmeli evler’in sayesinde tanınır oldu.
D. Geçmişe kıyasla günümüzde ‘düğmeli evler’in tanıtımına önem verildiğini düşünüyorum.
E. ‘Düğmeli evler’in hediyelik eşya tarzında maketleri yapılırsa, daha geniş alanlarda tanınacağına inanıyorum.
F. Mahallemizdeki ‘düğmeli evler’in tanıtımı için festivaller ve resim sergileri düzenlenmeli.
G. ‘Düğmeli evler’ sayesinde mahallemizde turizme bağlı olarak ekonomi canlandı.

Araştırma sahasında mahalle muhtarlarının büyük bir çoğunluğu, "düğmeli evlerin turizm potansiyelinin olduğunu" (41 kişi, %72) ve "hediyelik eşya olarak düğmeli evlerin maketlerinin yapılmasının tanıtıma katkı sağlayacağı" nı (42 kişi, %74) düşünmektedir. "Tanıtım için festivaller ve resim sergilerinin düzenlenmesinin yararlı olacağı", değerlendirmesi (45 kişi, %79) ise daha ön plana çıkmaktadır[105] (Şekil 5.13). Bu ifadelerin oldukça yüksek düzeyde onaylanması, çoğu yerleşmede turizm potansiyelinin varlığına inanılan 'düğmeli evler' için turizm adına yeterli girişimlerin olmadığını göstermektedir. "Mahallemiz düğmeli evlerin sayesinde tanınır oldu" ifadesine katılmayanların oranının yüksek olması da (26 kişi, %45) bu durumu desteklemektedir. Bu sonuç, havzanın çoğu yerleşmesinde turizm potansiyeli olan[106] 'düğmeli evler'i turizme kazandırmada, çeşitli tanıtım araçlarına özellikle ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Şekil 5.13."Mahallemizdeki düğmeli evlerin tanıtımı için festivaller ve resim sergileri düzenlenmeli" yargısına muhtarların katılım düzeyleri.

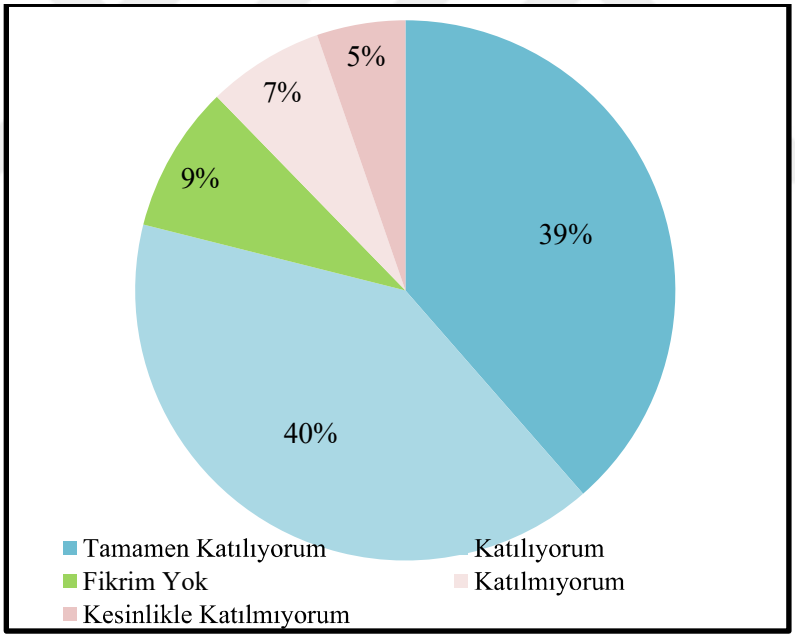

[105] Havzada geleneksel etkinliklerin yanısıra, son yıllarda uluslararası nitelikte festivaller de düzenlenmektedir. "Dünya Çocuklarının Toroslar'da Dostluk Buluşması Festivali" "ARTOROS Uluslararası Kültür ve Sanat Festivali" örnek verilebilir. Bunlardan ayrı olarak ITB Berlin Turizm Fuarı'nda (2016, Almanya), Avrupa'nın En İyi Köyü Konferansında (2015, İtalya), City Expo Antalya ve Expo 2016' da 'düğmeli evler'in ve yörenin tanıtımları gerçekleştirilmiştir. Buna ek olarak, Havzanın farklı yerleşmelerinde çekilmiş belgesellerde olmasına rağmen, anket sonuçları henüz bu tanıtım araçlarının yeterli olmadığını göstermektedir.

[106] Araştırma sahasında yer alan merkez ve taşra olmak üzere, toplam 60 mahallenin sadece 14'ünde 'düğmeli evler'in turizm potansiyeli olmadığı, diğer yerleşmelerde farklı düzeylerde potansiyelin olduğu tespit edilmiştir.

Son zamanlarda, Akseki-İbradı Havzasında ‘düğmeli evler’in de dahil olduğu turizm girişimleri önem kazanmaya başlamıştır. Bu girişimler sayesinde ‘düğmeli evler’e olan ilginin de her geçen gün arttığı bilinmektedir. Muhtarların “geçmişe kıyasla günümüzde “düğmeli evlere ilginin arttığını düşünüyorum” ifadesine iyi düzeyde katılım göstermeleri (31 kişi, %54), bu durumu desteklemektedir. Ancak, “düğmeli evler sayesinde mahallemizde turizme bağlı olarak ekonomi canlandı” ifadesine katılmayanların oranının da yüksek olması (41 kişi, %72), artan ilgi ve canlanan ekonomi arasında ters orantı (negatif korelasyon) olduğunu göstermektedir (Şekil 5.14). Bu sonuç, araştırma sahasında turizm adına bir hareketliliğin söz konusu olduğunu, fakat; bu hareketliliğin sınırlı çevrelerde kalmasından dolayı, henüz araştırma sahasının genelinin ekonomisine yansımasının da yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir.

Şekil 5.14. “Düğmeli evler sayesinde mahallemizde turizme bağlı olarak ekonomi canlandı” yargısına muhtarların katılım düzeyleri.

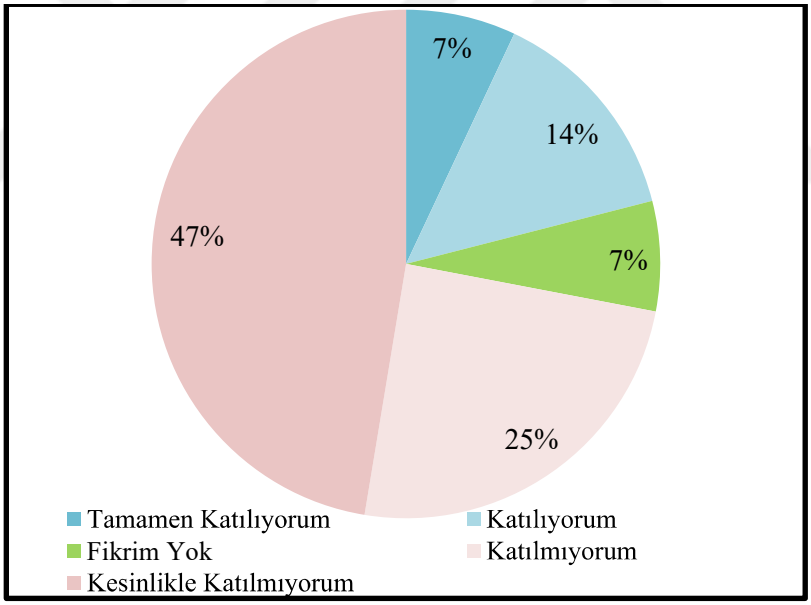

Çalışmanın bu safhasında, Likert Ölçeği’nde hazırlanan soruların iç tutarlılığını ve güvenirliliğini tespit etmek için Cronbach Alpha Testi’ne başvurulmuştur. Bilindiği üzere Cronbach Alpha Testi, bir dizi ölçek veya test öğesinin iç tutarlılığının güvenirliliğini değerlendirmek için kullanılan bir analiz yöntemidir. Başka bir deyişle, verilen herhangi bir ölçümün güvenilirliği, bir kavramın tutarlı olan ölçüsüne atıfta bulunur ve Cronbach'ın Alpha değeri, bu tutarlılığın gücünü ölçmenin bir yoludur (Gliem and Gliem, 2003; Tavakol ve Dennick, 2011; Matkar, 2012: 90). Cronbach Alpha Testi’nde, Alpha katsayısı

0 ile 1 arasında bir sayı olarak ifade edilmektedir. Buna göre $\alpha \geq 0.9$ Mükemmel, $\alpha \geq 0.8$ İyi, $\alpha \geq 0.7$ Kabul edilebilir, $\alpha \geq 0.6$ Kuşkulu, $\alpha \geq 0.5$ Zayıf, ve $\alpha < 0.5$ Kabul edilemez (George ve Mallery, 2003'den aktaran Gliem ve Gliem, 2003) olarak sınıflandırılmıştır.

Araştırma kapsamında Likert Ölçeği'nde hazırlanan soruların yapılan analizinde ilgili ölçeğin iyi derecede güvenilir olduğu bulunmuştur. Güvenilirlik için hesaplanan Cronbach Alpha istatistikleri 0.843, tüm soruların tanımlayıcı istatistiksel ortalaması ise 3.38 olarak bulunmuştur. Buna bağlı olarak, ölçek içindeki ifadelerin genellikle "katılıyorum" a (4'e) tekabül ettiği ifade edilebilir. Standartlaştırılmış alfa değerlerinin de bu sonuçla uyumlu olması (0.845), uygulanan ölçeğin başarısını güçlendirmektedir (Tablo 5.1).

Tablo 5.1. Güvenilirlik Analizi sonuçları.

Cronbach's Alpha	Standartlaştırılmış Öğelere Dayalı Cronbach's Alpha	Öğe Sayısı
,843	,845	7

Cronbach Alpha Testi sonucunda elde edilen değerlerin anlamlandırıldığı tabloda, "ortalama ve standart sapma" sütunları, normal istatistik değerleri ifade ederken, "düzeltilen madde toplamı korelasyonu" ise diğer tüm öğeler için toplanan puan ile belirlenen maddenin korelasyonunu ifade etmektedir. Muhtemelen en önemli olanı, "öge silindiyse Cronbach Alpha'nın değeri" sütunudur. Bu sütun, ölçeğin iç güvenilirlik katsayısını temsil ederek, öğelerin ölçekten kaldırıldığında Alpha değerinin ne olacağını göstermektedir (Gliem ve Gliem, 2003; Matkar, 2012).

Cronbach Alpha Analizi sonucunda "katılıyorum"a tekabül eden en yüksek ortalama değer (4.00) "Mahallemizdeki düğmeli evlerin turizm potansiyeli olduğunu düşünüyorum" ve "mahallemizdeki düğmeli evlerin tanıtımı için festivaller ve resim sergileri düzenlenmeli" ifadeleriyle elde edilmiştir. Bu ifadelere en yakın ortalama değer "düğmeli evlerin hediyelik eşya tarzında maketleri yapılırsa, daha geniş alanlarda tanınacağına inanıyorum" (3.98), ifadesine aittir. Tabloda en düşük ortalama değer (2.09) ise "düğmeli evler sayesinde mahallemizde turizme bağlı olarak ekonomi canlandı" ifadesinin aldığı değerdir. Bu durum 'düğmeli evler'in çoğu yerleşmede var olan potansiyelinin henüz turizmde değerlendirilemediğini gösterirken, bu sonuçta da en önemli etkenin tanıtım yetersizliği olduğunu kanıtlamaktadır. Dolayısıyla, tanıtımın yetersiz

kalması sonucu turizmde yeterince yer edinemeyen ‘düğmeli evler’, henüz havza genelinde ekonominin gelişmesinde lokomotif görevi üstlenememiştir (Tablo 5.2).

Tablo 5.2. Beş Noktalı Likert Ölçeği formunda hazırlanan soruların analizi için sonuçlar.

	Ortalama	Standart Sapma	Düzeltilen Madde Toplamı Korelasyonu	Öge Silindiyse Cronbach Alpha’nın Değeri
Mahallemizdeki ‘düğmeli evler’in turizm potansiyeli olduğunu düşünüyorum.	4.00	1.102	.537	.831
Geçmişe kıyasla günümüzde ‘düğmeli evler’e ilginin arttığını düşünüyorum.	3.39	1.485	.722	.801
Mahallemiz, ‘düğmeli evler’in sayesinde tanınır oldu.	2.86	1.342	.732	.800
Geçmişe kıyasla, günümüzde ‘düğmeli evler’in tanıtıma önem verildiğini düşünüyorum.	3.33	1.443	.512	.837
‘Düğmeli evler’in hediyelik eşya tarzında maketleri yapılırsa, daha geniş alanlarda tanınacağına inanıyorum.	3.98	1.157	.549	.829
Mahallemizdeki ‘düğmeli evler’in tanıtımı için festivaller ve resim sergileri düzenlenmeli.	4.00	1.118	.609	.821
‘Düğmeli evler’ sayesinde mahallemizde turizme bağlı olarak ekonomi canlandı.	2.09	1.327	.552	.829

Yukarıdaki tablodan (Tablo 5.2) hareketle, “düzeltilen madde toplam korelasyonu” dikkate alındığında, ögeler arasındaki korelasyonda bir negatiflik söz konusu değildir. İç tutarlılığı bozan herhangi bir maddeye rastlanmadığından, ölçeğin güvenilirliğini önemli ölçüde artırmak için hiçbir maddenin silinmeye ihtiyacı olmadığı da tespit edilmiştir. Çünkü; tek tek maddeler ele alınıp değerlendirildiğinde, ölçekten çıkarıldığı halde alfa katsayısına pozitif etki yapacak bir değer bulunamamıştır. Bu nedenle ölçeğin tutarlılığı ve güvenirliliği iyi derecede olduğundan anketten hiçbir soru çıkarılmamıştır.

Araştırma kapsamında Likert Ölçeğinde hazırlanan sorulara Cronbach Alpha Testi uygulanarak yapılan analiz sonucu, gerek toplam ortalama değerlerinin en yüksek katılım değerlerine yakın olması, gerek Alpha katsayısının iyi derecede ve maddeler arasında tutarlı değerlerde olması, Likert Ölçeği’nin ankette uygulandığı sorular için oldukça güvenli olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, Likert Ölçeği’ni teşkil eden soruların rastlantısal olmayıp, odaksal bir yaklaşımla hazırlandığının veya mevcut sorulara en uygun ölçeğin ve analiz tekniğinin uygulandığını da göstermektedir.

5.3. Araştırma Alanındaki Yerleşmelerin Düğmeli Evlere Dayanan Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi

Çok eski dönemlerden beri farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapan Akseki-İbradı Havzası o dönemlerde bu medeniyetlerin ticari faaliyetleri için transit bir konumda idi. Çünkü, Havza Akdeniz'in mallarını Anadolu'ya taşıyan İpek Yolu/Antik yollar üzerindeydi. Bu durum bu yollar üzerindeki yerleşmelerde kültürel ve ekonomik zenginliğin birikmesine ve meskenlerine de yansıyarak havza geneline göre daha ihtişamlı ve estetik evler üretilmesine katkı sunmuştur. Bu durum bugüne ulaşan 'düğmeli evler'in turizm potansiyelinde pozitif etki yapmanın yanında, turizmin belli yerleşmelerde kümelenmesinde etkili olmuştur. Bu yerleşmelere en güzel örnekler Sarıhacılar (Akseki) ve Ormana-Ürünlü (İbradı) mahalleleridir.

'Düğmeli evler'in turizm potansiyeli ve bu potansiyelin yerleşmelere dağılımı üzerinde havzada yaşanan göçlerin ve yangınların da önemli etkileri olmuştur. Göç, 'düğmeli evler' üzerinde hem pozitif hem de negatif etki üretmiştir. Negatif etkisi; göçe bağlı olarak bu miras değerlerin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmasıdır. Ancak, her ne kadar bu evler göçle yok olma sürecine girse de göçün pozitif yönü ile insan müdahalesinden uzak kalan çoğu 'düğmeli ev', özgün örneklerini bugüne ulaştırmayı başarmış ve bir kısmı turizmde kendine yer edinebilmiştir. Yangınların etkisi ise göç gibi olmamıştır.Yangınlar, 'düğmeli evler'in özgün örneklerini havzada var olan hemen bütün yerleşmelerde yok etmiştir. Havza'da bilinen geniş çaplı yangınlara Akseki merkez ile Büyükalan, Cevizli, Geriş mahalleleri yangınları ve İbradı merkez ile Ormana Mahallesi yangınları örnek verilebilir.[107]

Neticede, 'düğmeli evler'in bugüne ulaşmış turizm potansiyeli üzerinde havzanın tarihi geçmişi ve kültürel zenginliği, buna bağlı olarak gelişen ekonomik refahı ve zamanla ekonominin zayıflamasıyla ortaya çıkan göç olgusunun çok önemli etkileri olmuştur.

[107] İbradı'da 1889, 1904 ve 1908'de üç büyük yangın çıkmış, 1908' de çıkan yangında 1500 haneli olan İbradı'nın tamamı kül olmuştur (Gedik, 2008), Akseki'nin Geriş mahallesinde 1953 yılında çıkan yangında köyde bulunan evlerden sadece 13 tanesi kurtulmuş, 110 ev yanmıştır (Gönüllü, 2010). Büyükalan'da ise 1933 yılında çıkan yangın nedeniyle evsiz kalan halk Türkiye'nin çeşitli yerlerine göç etmek zorunda kalmıştır (Alim ve Sağıroğlu, 2015). Akseki'de 1916'da çıkan yangında merkezin yarısı yanmış 127 ev, 1 cami,2 mescid 5 misafirhane 1 debbağ yanmış ve 650 kişi evsiz kalmıştır (Bakırcılar ve Durgun, 2015). Ormana'da 1915'te köyün yarısı yanmış, Cevizli'de 1933'te yaklaşık 116 mesken zarar görmüş ve 470 kişi evsiz kamıştır.

Araştırma sahası mahalle ölçeğinde değerlendirildiğinde merkez mahallelerle birlikte 60 mahalleden oluşmaktadır. Bu mahallelerin sadece birinde, Akseki'ye bağlı Salihler Mahallesinde 'düğmeli evler' oturulacak durumda değildir. Diğer tüm mahallelerde ise oturulur vaziyettedir. Ancak, her oturulur vaziyette olan 'düğmeli ev'in turizm potansiyeli olmadığı gibi, potansiyeli olanlarında düzeyleri farklıdır. Anket, mülakat ve saha gözlemleri sonucunda yörede bulunan merkez ve taşra mahallelerindeki 'düğmeli evler'in mevcut potansiyelleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun neticesinde, yüksek, orta, düşük ve potansiyeli olmayan olmak üzere, 4 basamakta sınıflandırılarak değerlendirilmiştir.

Araştırma sahasında bulunan 60 mahalle yerleşmesinin 14'ünde turizm alt yapısı veya potansiyeli görünmemektedir (Akseki 10; İbradı 4 yerleşme, %23). 46 mahalle yerleşmesinde farklı düzeylerde turizm potansiyeli ve alt yapısı olduğu tespit edilmiştir. Düşük potansiyelli olan yerleşmelerin tamamı (17 yerleşme, %28) Akseki'ye bağlı yerleşmelerdir. Orta düzeyde potansiyele sahip yerleşme sayısı ise 14 olup (%23), sadece 1 yerleşme İbradı'nın, gerisi Akseki'nin mahallesidir. Yüksek düzeyde potansiyele sahip yerleşmeler toplamda 15 olup (%26), 4'ü İbradı'ya, 11'i Akseki'ye bağlı yerleşmelerdir. Bu yerleşmelerin 4'ü bugün için turizmde aktif olarak hizmet vermektedir. Bu yerleşmeler; Bucakalan ve Sarıhacılar mahallesi (Akseki) ile Ormana ve Ürünlü (İbradı) mahalleleridir (Tablo 5.3; Şekil 5.15).

Tablo 5.3. 'Düğmeli evler'in turizm potansiyelinin yerleşmelere göre sınıflandırılması.

Yüksek Düzeyde Potansiyele Sahip Yerleşmeler	Akseki (11)	Belenalan**, Boğaz**, Bucakalan***, Büyükalan*, Cevizli**, Fakılar**, HacıİlyasSarıhacılar***, Süleymaniye**. Emiraşıklar**, Demirciler**,
	İbradı (4)	Aşağı Mahalle**, Ormana***, Ürünlü*** Yukarı Mahalle**,
Orta Düzeyde Potansiyele Sahip Yerleşmeler	Akseki (13)	Alaçeşme*, Bademli*, Çukurköy, Menteşbey, Güçlüköy (Fersin)*, Bucakkışla, Hocaköy, Çimiköy*, Sadıklar, Güzelsu, Susuzşahap, Hüsamettinköy, Geriş*,
	İbradı (1)	Üzümdere.
Düşük Potansiyele Sahip Yerleşmeler	Akseki (17)	Akşahap, Erenyaka, Çanakpınar, Güneykaya Günyaka, Ceceler, Sarıhaliller, Kepezbeleni, Minareli, Sinanhoca, Kepez, Cendeve, Aşağıaşıklar, Taşlıca, Değirmenlik, Dikmen, Çaltılıçukur.
Potansiyeli Olmayan Yerleşmeler	Akseki (10)	Cemerler, Gümüşdamla, Pınarbaşı, Çınardibi, Dutluca, Karakışla, Yarpuz, Kuyucak, Mahmutlu, Salihler.
	İbradı (4)	Aydınyayla, Başlar, Çukurviran, Düzlen.

*Koruma-tescil-restorasyon gibi uygulamaların görüldüğü yerleşmeler. **Koruma-tescil-restorasyon gibi uygulamaların yanı sıra, 'düğmeli evleri'nin turizme kazandırıldığı yerleşmeler.***Koruma-tescil-restorasyon gibi uygulamaların yanında 'düğmeli evler'inin turizmde aktif olduğu yerleşmeler.
Not: Merkez mahalleler alt çizgi ile gösterilmiştir.

Şekil 5.15. ‘Düğmeli evler’in turizm potansiyelinin oransal gösterimi.

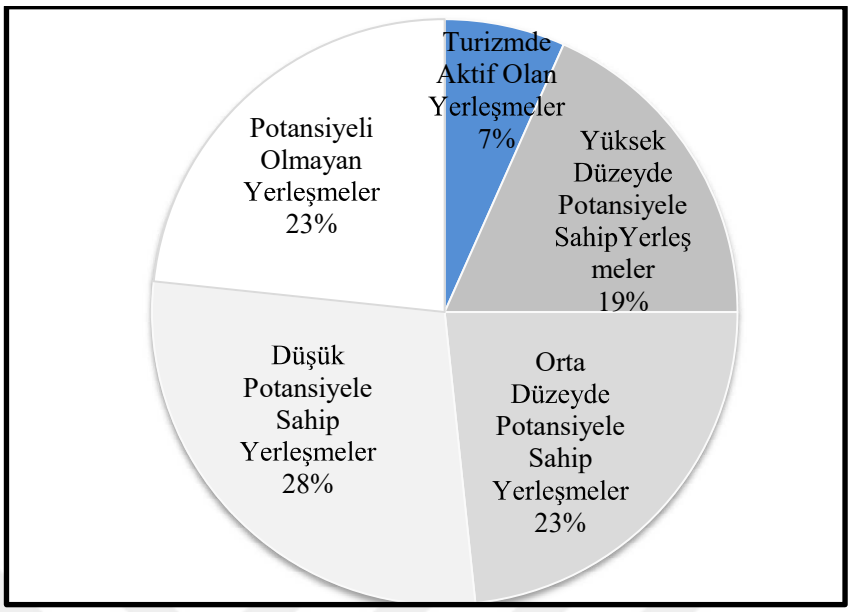

Araştırma sonuçları ‘düğmeli evler’in turizmde yüksek potansiyel oluşturduğu yerleşmelerin merkez ilçelerinde dahil olduğu iki noktada kümelendiğini, genel olarak merkezden çevreye doğru potansiyel seviyelerinin azaldığını göstermektedir (Şekil 5.16). Sadece Cevizli ve Süleymaniye Mahallesi (Akseki) merkezlere biraz mesafeli kalmışlardır. Bilindiği üzere, ‘düğmeli evler’in bugüne ulaşan turizm potansiyelinde göç ve havzadan geçen ticaret yollarının önemli bir etkisi olmuştur. Yörede ‘düğmeli evler’i turizmde potansiyel oluşturan yerleşmelerin genelinden ticaret yollarının geçtiği bilinmektedir. Bu ticaret yollarının etkisi ile bu yerleşmelerin tarihsel ve kültürel kökenlerinin de diğer yerleşmelere göre daha zengin olması muhtemeldir. Böylece bu yerleşmeler bulundukları konumlarından dolayı ‘düğmeli evler’ dışında diğer turizm kaynakları açısından da zenginleşmişlerdir (bkz. Şekil 4.1). Göçün ‘düğmeli evler’in turizm potansiyeline etkisi ise insan müdahalesi olmadığından ‘düğmeli evler’in korunmasına katkı sunmuş olmasıdır.

Şekil 5.16 'Düğmeli evler'in turizm potansiyelinin dağılış haritası.

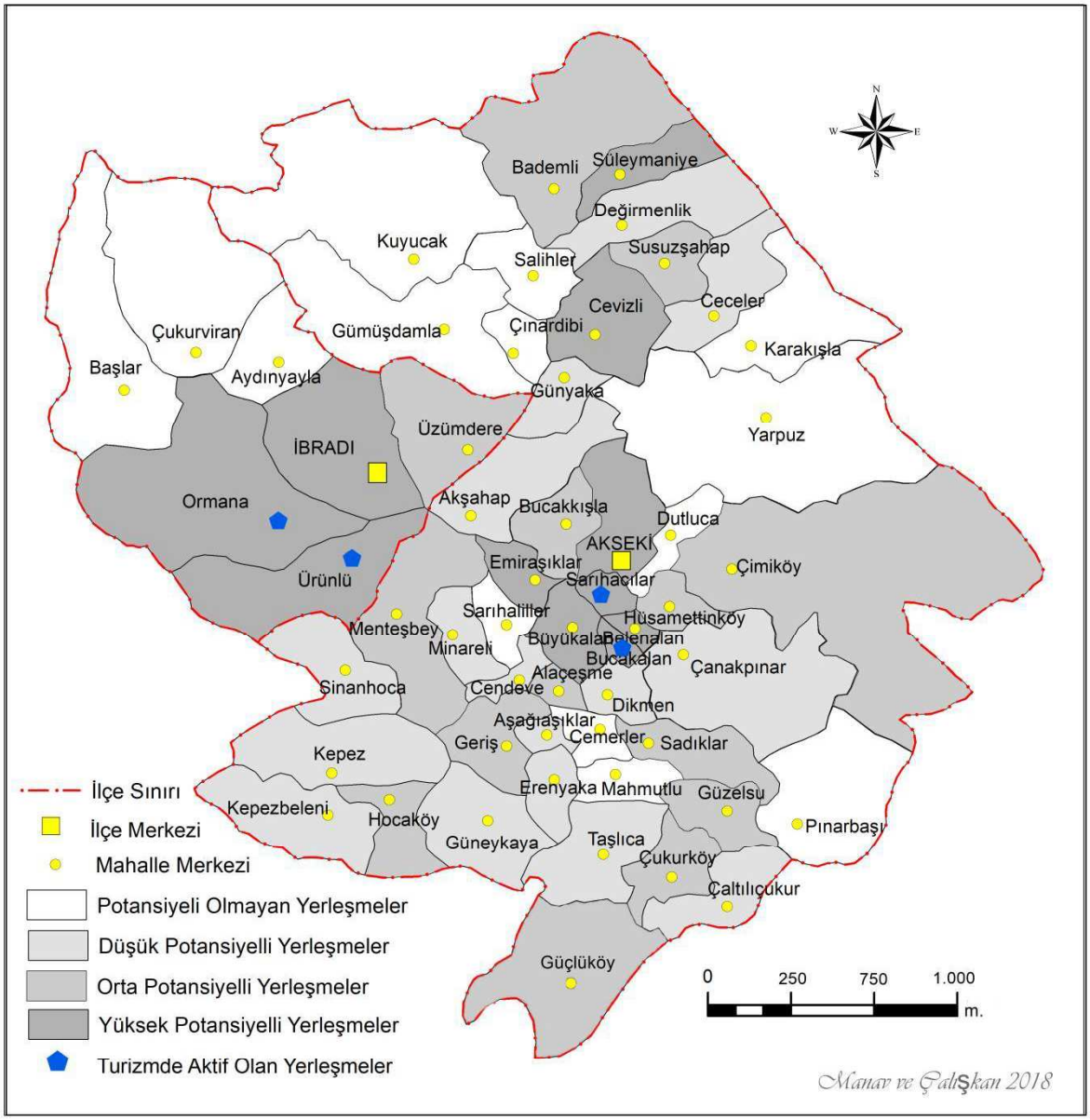

5.3.1.Turizm Bakımından Potansiyel Oluşturan Yerleşmeler

Anket, mülakat ve saha gözlemleri sonucunda yörede bulunan merkez ve taşra mahallelerindeki 'düğmeli evler'in turizmle bağlantılarını sınıflandırarak, mevcut potansiyellerine ulaşılmıştır. Toplamda 46 mahalle yerleşmesinde turizm potansiyeli olan sahada, 15 mahallede yüksek potansiyel (%33), 14 mahallede orta düzeyde potansiyel (% 30); 17 mahallede düşük düzeyde potansiyel (%37) olduğu tespit edilmiştir (Tablo. 5.4). Bu potansiyellerin kendi içlerindeki oransal durumuda birbirine oldukça yakın

gözükmektedir. Buna göre en yüksek oranın düşük düzeyde potansiyele sahip yerleşmelere ait olduğu gözlenmiştir (Şekil 5.17).

Tablo 5.4. Yöredeki yerleşmelerin turizm potansiyeli düzeylerine göre sınıflandırılması.

Yüksek Düzeyde Potansiyele Sahip Yerleşmeler	Akseki (11)	Belenalan, Boğaz, Bucakalan, Büyükalan, Cevizli, Fakılar, Hacı İlyas, Sarıhacılar, Süleymaniye, Emiraşıklar, Demirciler.
	İbradı (4)	Aşağı Mahalle, Ormana, Ürünlü, Yukarı Mahalle.
Orta Düzeyde Potansiyele Sahip Yerleşmeler	Akseki (13)	Alaçeşme, Bademli, Bucakkışla, Çukurköy, Menteşbey, Güçlüköy (Fersin), Hocaköy, Çimiköy, Sadıklar, Güzelsu, Susuzşahap, Hüsamettinköy, Geriş.
	İbradı (1)	Üzümdere.
Düşük Potansiyele Sahip Yerleşmeler	Akseki (17)	Akşahap, Erenyaka, Çanakpınar, Güneykaya Günyaka, Ceceler, Sarıhaliller, Kepezbeleni, Minareli, Sinanhoca, Kepez, Cendeve, Aşağıışıklar, Taşlıca, Değirmenlik, Dikmen, Çaltılıçukur,

Şekil 5.17.Turizm açısından potansiyel oluşturan yerleşmelerin kendi içlerindeki oransal durumları.

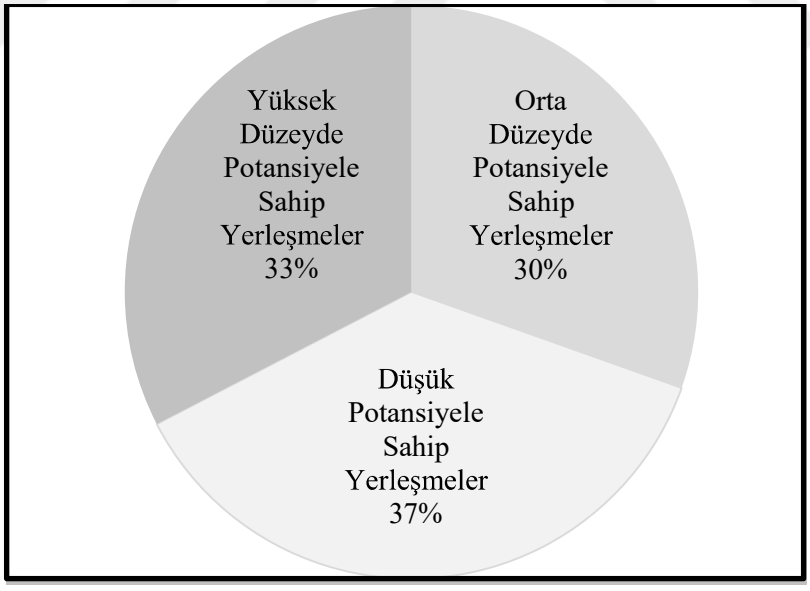

Yüksek Düzeyde Potansiyele Sahip Yerleşmeler: Akseki-İbradı Havzasında bu düzeyde toplamda merkezlerle birlikte 15 mahalle yerleşmesi vardır (%25) (Tablo 5.5; Şekil 5.18). Bu yerleşmelerin hepsinde tescil-koruma-tamir-restorasyon gibi uygulamaların en az birine rastlanmaktadır. Bu uygulamalar sonucunda Büyükalan ve Belenalan dışındaki yerleşmelerde toplamda 29 adet ‘düğmeli ev’ turizme kazandırılarak potansiyelleri açığa

çıkarılabilmiştir (Şekil 5.19). Bu 13 mahallenin de sadece 4 tanesi aktif olarak turizmde 'düğmeli evler'inin potansiyelini değerlendirebilmektedir. Bu yerleşmeler, Akseki'ye bağlı Sarıhacılar ve Bucakalan mahalleleri ile İbradı'ya bağlı, Ormana ve Ürünlü mahalleleridir (toplam 20 ev).

Tablo 5.5. Yüksek düzeyde potansiyele sahip yerleşmeler.

Yüksek düzeyde potansiyele sahip yerleşmeler ve demografik durumları.	
Akseki (11)	Belenalan (30), Boğaz+ (361), Bucakalan* (50), Büyükalan (203), Cevizli+ (751) Demirciler+ (1712), Emiraşıklar+ (62), Fakılar+ (276), Hacı İlyas+ (448), Sarıhacılar* (23), Süleymaniye+ (322).
İbradı (4)	Aşağı Mahalle+ (598), Ormana* (562), Ürünlü* (166), Yukarı Mahalle+ (630).
*Turizmde aktif olan yerleşme. + Turizme kazandırılmış yerleşme. Not: Merkez mahalleler alt çizgi ile gösterilmiştir.	

Kaynak: *TUİK, ADNKS: 2017.*

Şekil 5.18. Yüksek düzeyde potansiyele sahip yerleşmelerin bütün yerleşmelerin içindeki oranı.

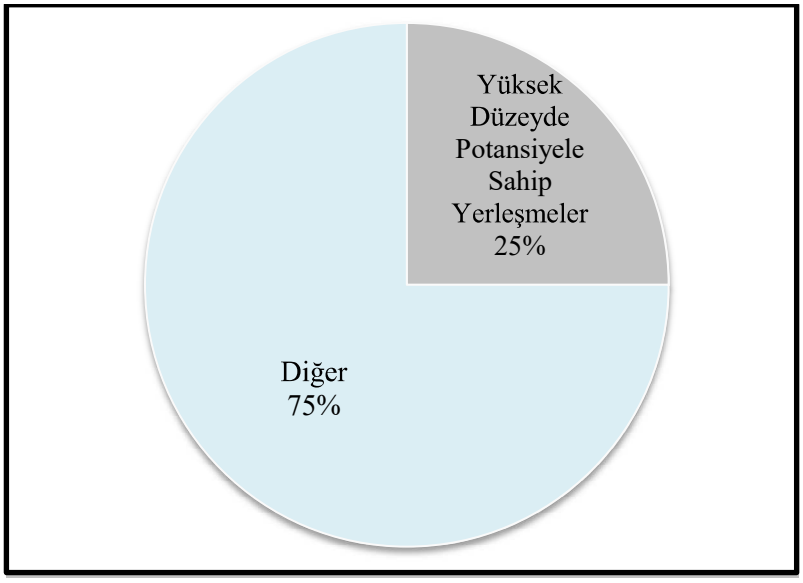

Şekil 5.19. ‘Düğmeli evler’in turizme kazandırıldığı yerleşmelerdeki branşları.

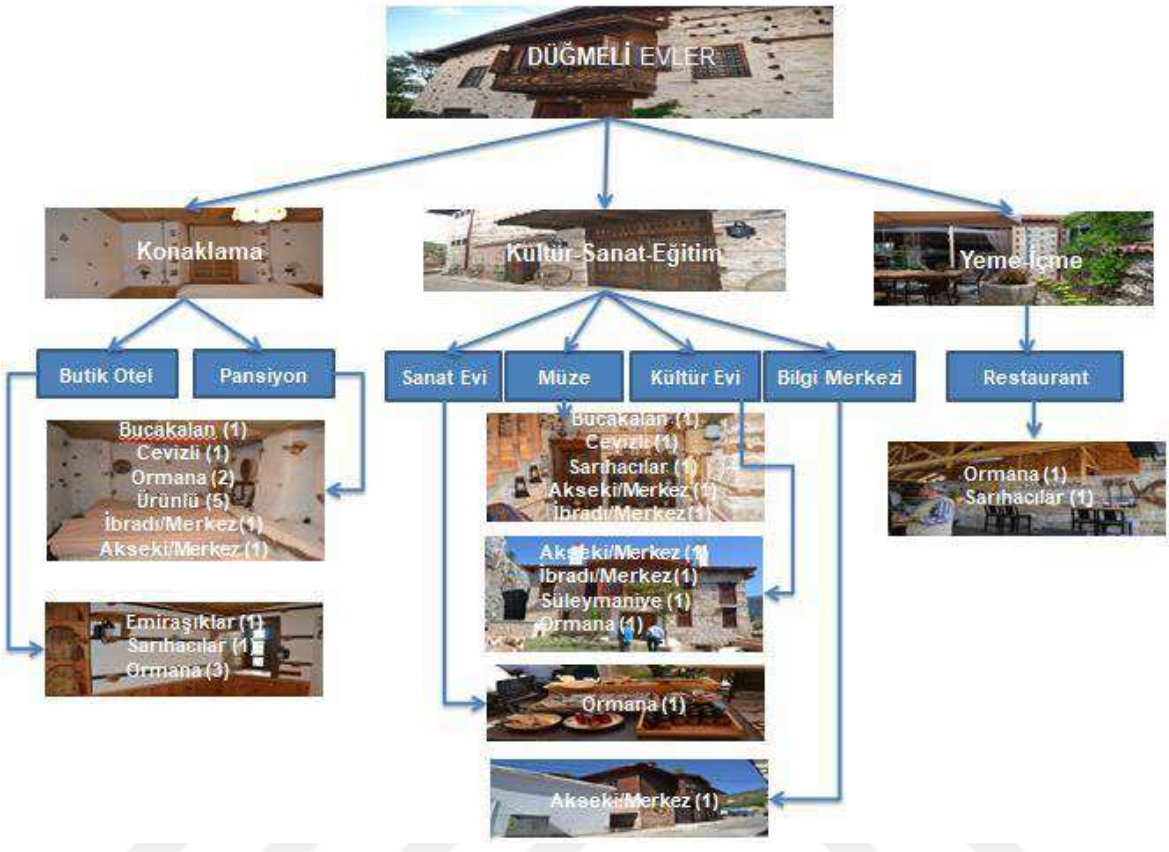

Çizim: Kamile MANAV.

Araştırma sahasında 15 mahalle yerleşmesinde yüksek düzeyde potansiyel tespit edilmesine ve hepsinde koruma çalışmalarının olmasına rağmen, henüz 4’ünde turizmin aktif olması dikkat çekicidir. Bu yerleşmelerin tarihi geçmişlerinin daha eskilere uzanması, orijinal örneklerin günümüze ulaşabilmiş olması, ‘düğmeli evler’in daha ihtişamlı ve estetik olması gibi avantajlar, bu yerleşmelerin diğer yerleşmelere göre daha ön planda olmasında etkili olmuştur. Çünkü bu yerleşmeler, geçmişte Akdeniz ve İç Anadolu’nun ticaretini birbirine bağlayan tarihi ticaret yollarının üzerinde yer almışlardır. Bu ekonomik gelişmişlik meskenlerine de yansımıştır. Hatta yaklaşık 800 yıllık geçmişe sahip olan Sarıhacılar Mahallesi (Akseki), tarihi kervan yollarının bekçiliğini yapmak ve korumak amacıyla kurulmuş bir mahalledir. Buna ek olarak, bu yerleşmelerde doğal ve kültürel kaynakların varlığı ve bu kaynakların turizmde yer alması ile ‘düğmeli evler’inde keşfedilmesi (Sarıhacılar-Akseki ve Ürünlü-İbradı örneği), mümkün olmuştur. Hepsinden önemlisi beşeri sermayenin varlığıdır. Çünkü girişimciler, ‘düğmeli evler’in potansiyelinin turizmde işler hale gelmesinde öncülük etmişlerdir.

Araştırma kapsamında yüksek potansiyelli yerleşmeler içinde turizme kazandırılan ‘düğmeli ev’ sayısı en fazla Ormana (İbradı) mahallesindedir. Ormana’da farklı branşlarda 11 ‘düğmeli ev’ turizme hizmet etmektedir (bkz. Şekil 5.19). Bu mahallede var olan ‘düğmeli evler’in turizmde değerlendirilmesinde Ormana Active’in önemli girişimleri söz konusudur. 3 adet butik otel ve 1 düğmeli restoranı aslına uygun restore ederek turizme kazandırmıştır. İkinci sıradaki yerleşme turizmde potansiyelini, 5 ‘düğmeli ev’i pansiyon olarak değerlendiren Ürünlü Mahallesidir (İbradı). Bu mahallede mevcut evler ev pansiyonculuğu olarak konaklama amaçlı değerlendirilmektedir. Sistemli şekilde turizm adına bir girişim henüz söz konusu değildir. Sarıhacılar Mahallesinde, Mustafa KAVASOĞLU adlı girişimci sayesinde müze, restoran ve butik otel olmak üzere toplamda 3 adet ‘düğmeli ev’ aslına uygun restore edilerek turizme kazandırılmıştır. Bucakalan Mahallesinde (Akseki) ise müze ve pansiyon olmak üzere 2 adet ‘düğmeli ev’ aktif olarak turizme hizmet etmektedir. Bu mahallede merhum Ömer DURUK’un girişimleriyle ‘düğmeli evler’ turizme dahil olmuşlardır. 2017 yılına kadar yaklaşık olarak 10 yıl turizmde aktif olan bir yerleşme olan ve bugün için geçici olarak düğmeli butik otelin misafirhane olarak kullanıldığı Emiraşıklar Mahallesinde ise 2003 yılından itibaren Mustafa KAYA adlı girişimci lama çiftliği kurarak alternatif turizmi başlatmış ve bir ‘düğmeli konağı’ turizme kazandırmıştır (Şekil 5.20).

Şekil 5.20. Ali Paşa Konağı’ndan bir görünüm.

Emiraşıklar-Akseki (02.04.2017).

Orta Düzeyde Potansiyele Sahip Yerleşmeler: Havzada 'düğmeli evler'in orta düzeyde turizm potansiyeline sahip olduğu toplam 14 yerleşme vardır (%23) (Tablo 5.6; Şekil 5.21). Bunların 13'ü Akseki'ye, 1'i İbradı'ya bağlı mahalledir. Orta düzeyli yerleşmelerde korumaya değer 'düğmeli evler'in ve yapıların yanısıra diğer kültürel değerlerin varlığı da söz konusudur. Havzada 1990 yıllarından itibaren gerçekleştirilen koruma, tamir vb. çalışmalar bu yerleşmelerin bazılarında (Alaçeşme, Bademli, Geriş)[108] görülmesine rağmen henüz 'düğmeli evler'in turizme konu olması adına girişim söz konusu değildir. Çünkü; havza genelinde olduğu gibi bu mahallelerde var olan bu potansiyeli işler hale getirecek beşeri ve ekonomik gücün yetersizliği söz konusudur. Özellikle nüfusu az olan yerleşmelerde genç nüfus hemen hemen yok gibidir. Hatta bu yerleşmelerin 5'inin günümüz nüfusu 100 kişinin altındadır.

Tablo 5.6. Orta düzeyde potansiyele sahip yerleşmeler.

Orta düzeyde potansiyele sahip yerleşmeler ve demografik durumları.	
Akseki (13)	Alaçeşme*(39), Bademli* (325), Bucakkışla (28), Çimiköy*(138), Çukurköy (168), Geriş*(80), Güçlüköy (Fersin)* (550), Güzelsu (100), Hocaköy (257), Hüsamettinköy (34), Menteşbey (67), Sadıklar (77), Susuzşahap (117).
İbradı (1)	Üzümdere (98).
*Koruma-tescil-restorasyon gibi uygulamaların görüldüğü yerleşmeler.	

Kaynak: *TUİK, ADNKS: 2017.*

[108]Alaçeşme 2009 yılında I. Derece Arkeolojik Sit Alanı, Güçlüköy (Fersin) 2012 yılında "Kentsel Sit Alanı" olarak, Antalya Kültür ve Tabiat Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından ilan edilmişlerdir.

Şekil 5.21. Orta düzeyde potansiyele sahip yerleşmelerin bütün yerleşmeler içindeki oranı.

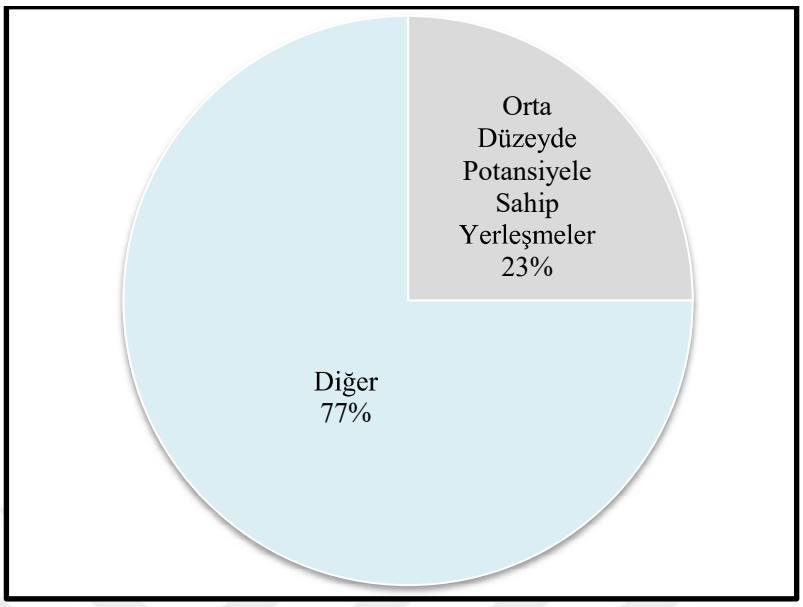

Orta potansiyeli olan yerleşmelerde mevcut potansiyeli, ya havzanın diğer yerleşmelerinde bulunan girişimcilerin yapacağı destekler, yada mahallelerin büyükşehirlere göçen varlıklı kişilerinin yapacağı destekler harekete geçirebilecektir. Günümüzde bunun örneği de vardır. Ormana'da (İbradı) bulunan Ormana Active tarafından Üzümdere'de bulunan balık çiftliğine düğmeli restoran inşa edilmektedir. Bu restoranın Üzümdere'de turizmin gelişimine katkı sunacağı öngörülmektedir.

Düşük Potansiyele Sahip Yerleşmeler: Havzada bu sınıflandırmaya 17 yerleşme girmektedir (% 28) ve bu yerleşmelerin hepsi Akseki'ye bağlı mahallelerdir (Tablo 5.7; Şekil 5.22) Turizm potansiyeli olmayan yerleşmelerle yakın niteliklerde olan bu yerleşmelerde, var olan evlerin dekoratif olarak yetersiz olması nüfusun göç nedeniyle azalması, ayakta olan evlerde yeni bir girişimin olmaması gibi nedenler etkili olmuştur. Ancak gerek düşük potansiyele sahip yerleşmelerde, gerek potansiyel olmayan yerleşmelerde bile halkın yapılabilecek faaliyetlerle turizmin buralarda da gelişeceğine inanmalarına, saha çalışmaları ve araştırmalar sonucunda ulaşılmıştır.

Tablo 5.7. Düşük potansiyele sahip yerleşmeler.

Düşük potansiyele sahip yerleşmeler ve demoğrafik durumları.	
Akseki (17)	Akşahap (72), Aşağıaşıklar (53), Ceceler (136), Cendeve (75), Çaltılıçukur (146). Çanakpınar (51),Erenyaka (103), Değirmenlik (245), Dikmen (28), Güneykaya (308), Günyaka (118), Kepez (287), Kepezbeleni (73), Minareli (29), Sarıhaliller (35), Sinanhoca (195),Taşlıca (528),

Kaynak: *TUİK, ADNKS: 2017.*

Şekil 5.22. Düşük potansiyele sahip yerleşmelerin, bütün yerleşmeler içindeki oranı.

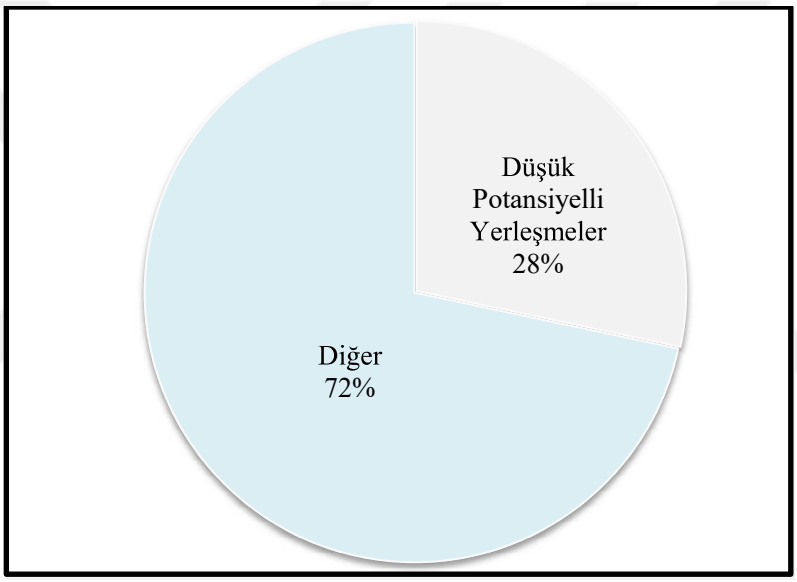

5.3.2. Turizm Açısından Potansiyeli Olmayan Yerleşmeler

Araştırma sahasında turizm açısından potansiyeli olmayan yerleşmeler toplamda 14 olup (%23), bunun 10'u Akseki'ye, 4'ü İbradı'ya bağlı mahalledir (Tablo 5. 8; Şekil 5.23). Bu yerleşmelerde var olan 'düğmeli ev' örnekleri, turizmde potansiyel oluşturacak düzeyde değildir.

Tablo 5.8. Turizm açısından potansiyeli olmayan yerleşmeler.

Potansiyeli olmayan yerleşmeler ve demografik durumları.	
Akseki (10)	Cemerler (102), Gümüşdamla (251), Çınardibi (61), Dutluca (61), Karakışla (168), Kuyucak (448), Mahmutlu (133), Pınarbaşı (140), Salihler (124), Yarpuz (243).
İbradı (4)	Aydınyayla (105), Başlar (307), Çukurviran (129), Düzlen (51).

Kaynak: *TUİK, ADNKS: 2017.*

Şekil 5.23. Potansiyeli olmayan yerleşmelerin bütün yerleşmeler içindeki oranı.

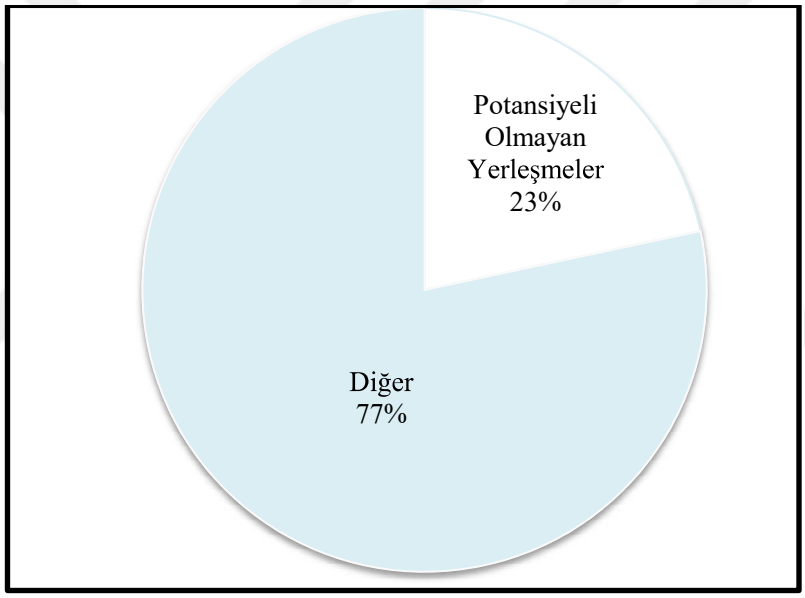

Turizm açısından 'düğmeli evler'inde potansiyel olmayan yerleşmelerde, özellikle yüksek potansiyel oluşturan yerleşmelerin tam tersi özellikler görülmektedir. Bu olumsuz özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

Tarihi ve ticaret yollarına uzak kalmaları, köklü bir tarihi geçmişe sahip olmamaları, dönemlerine göre ekonomik açıdan zayıf kalmalarında dolayısıyla mevcut meskenlerinin daha gösterişsiz olmasında etkili olmuştur. Çünkü, havzada estetik açıdan en iyi olan evler, köklü tarihi geçmişe sahip olan ve geçmişte kervan yolları üzerinde olan yerleşmelerdedir. Bunlara ek olarak, 'düğmeli evler'in turizm potansiyeli üzerinde yangınlar ve göçün yanısıra, miras anlaşmazlıkları, yanlış ve bilinçsiz tamir vb. uygulamalar, yapılan yardım ve desteklerin yetersizliği gibi nedenler, özgün örneklerin

harabe durumuna düşmesinde veya yok olmasında etkili olan nedenlerdir. Bu sorunlar, havza genelinin ortak sorunları olup, turizm potansiyeli olmayan veya düşük düzeyde olan yerleşmelerde bu sorunlar kronikleşmiştir.

Aslında bir yerde 'düğmeli ev' varsa orada turizm potansiyelide var demektir. Çünkü 'düğmeli evler' kendine has bir teknikle inşa edilen ve Anadolu'da benzerine rastlanmayan kültürel miras ögelerindendir. Eğer turizm potansiyeli yoksa bile aslına uygun inşa edilerek bu potansiyel oluşturulabilecektir.

5.4. Araştırma Bulgularının SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında Akseki ve İbradı ilçelerinin ilçe merkezlerinin yanı sıra, bu ilçelerdeki tüm mahalle muhtarlarıyla yapılan anket ve bilirkişi görüşmelerinin sonucunda elde edilen verilerle SWOT analizi yapılmıştır.

Bilgi miktarını azaltarak, karmaşık stratejik durumları ele almak ve karar verme sürecini geliştirmek için anahtar bir araç olarak geliştirilen (Helms ve Nixon, 2010**).** SWOT sürecinin nihai hedefi, iç ve dış faktörler ile hedefler arasında iyi bir uyum sağlayan bir strateji geliştirmek ve benimsemektir (Kangas vd., 2003). İlk önceleri, iş yönetimi amacıyla kullanılmaya başlanan SWOT Analizi, günümüzde farklı uygulama alanları için kullanılan bir analiz ve planlama aracı haline dönüşmüştür. Çeşitli sistem ve yapıların kendi çevrelerinde sahip oldukları kaynak ve yeteneklerin en ideal şekilde kullanılmasını sağlayacak bilgileri elde etmenin en önemli aracı olarak geliştirilen, SWOT analizinde Strength: güçlü yanları, Weakness: zayıf yanları, Opportunity: fırsatları, Threat: tehdit ve tehlikeleri belirleyerek, mevcut durum ile gelecek duruma yönelik bir analiz yapılmaktadır. Analizin 'güçlü yönleri' ile 'zayıf yönleri' iç çevre ile ilgili iken, 'fırsatlar' ve 'tehditler' dış çevre ile ilişkili olmaktadır. Bu dört ölçüte bağlı olarak yapılan analizlerin irdelenmesi ile stratejik bir görüş ortaya konulmaktadır (Uçar ve Doğru, 2005; Karabulut vd. 2007; Aktan, 2008; Çelik ve Murat, 2008; Küçüksüleymanoğlu, 2008).

Araştırma sahasında elde edilen veriler neticesinde uygulanan SWOT Analizi kapsamında 'düğmeli evler'in mevcut durumları ve fonksiyonları ile turizm potansiyeli değerlendirilmiş, iç çevrede oluşabilecek, güçlü ve zayıf yönler ile dış çevreden gelebilecek fırsat ve tehdit unsurları saptanmaya çalışılmıştır (Tablo 5. 9).

Bu saptamalar, 'düğmeli evler'in mevcut ve güncel kullanım durumları hakkında bilgi vermenin yanı sıra, sahanın gelecekteki turizm durumu hakkında öngörü ve strateji

geliştirilmesine de yardımcı olabilecektir. Bu dört ölçüde bağlı olarak yapılan analizlerin incelenmesi ile stratejik bir görüş ortaya konulabilmesi ile alternatif turizme bağlı olarak gelişen kullanımların uygun planlamasına da katkı sağlanacaktır. Böylece, karar verme sürecinde önceliklerin ortaya çıkmasına olanak sunulacaktır.

Tablo 5.9. Düğmeli Evlerin Mevcut Durumu ve Turizm Potansiyelinin SWOT Matrisi.

			Güçlü Yönler -S		Zayıf Yönler –W
SO	Güçlü yönler fırsatları avantaja çevirmek için kullanılır.	1	Özgün ve iyi durumdaki örneklerin bugüne ulaşabilmiş olması,	1	Günümüzde düğmeli evleri yapacak ustaların yetişmemesi,
		2	Halkın turizme olumlu bakışı,	2	Düğmeli evlerin bakım, onarım maliyetlerinin çok yüksek olması,
		3	Son yıllarda birkaç yerleşmede düğmeli evlerin turizme kazandırılmış olması,	3	Turizm bilincinin bütün yerleşmelerde aynı düzeyde olmaması,
WO	Zayıf yönlerin üstesinden gelmek için fırsatlardan yararlanılır.			4	Yörenin yeterince tanınır olmaması,
		4	Havzada alternatif turizm çekicilikleri ve potansiyelinin var olması,	5	Tanıtım yetersizlikleri
				6	Yörede genç nüfusun az olması,
		5	Koruma altına alınmış evlerin varlığı,	7	Evlerin günümüz modern yaşamına cevap verememesi, (banyo-wc-mutfak birimlerinin yetersizliği)
ST	Tehditlerden kaçınmak için güçlü yönler kullanılır.	6	Turizm yatırımlarının günümüzde hız kazanması,		
		7	Tanıtım için fuar ve festivallere katılımların olması (Expo 2016 Antalya, City Expo Antalya, 2016 ITB Berlin Turizm Fuarı 2015 İtalya Avrupa'nın en iyi köyü vb.)	8	Aslına uygun olmayan inşa yöntemleri,
				9	Göç nedeniyle evlerin bakımsız kalarak yıkılma sürecine girmesi,
				10	Yörede turizmin gelişmesine öncülük edecek yeterli sayıda insan olmaması,
WT	Tehditlerden kaçınmak için zayıf yönler minimize edilir.	8	Bu mimarinin dünyada benzersiz özgün bir örnek oluşturması,		
		9	Girişimcilerin önemli yatırımlar yapması,	11	Evlerin yangınlara maruz kalması
		10	Yörede turizmin nispeten tüm yıla yayılması, mevsimsellik sorununun olmaması.	12	Koruma ve turizm konusundaki ilgili kurumlarla bağlantı kuracak bilirkişi eksikliği.
				13	Ulaşım olanaklarının yetersizliği,
	SO Stratejileri		**Fırsatlar-O**		**Tehditler-T**
1	Özgün mimarinin ulusal ve uluslararası tanıtım ve reklam çalışmalarında öne çıkarılması yararlı olacaktır.	1	Turizm sayesinde evlerin korunurluğunun mümkün olması,	1	Tur operatörlerince yönlendirilen gezi ve konaklama programlarında sürekli aynı güzergahların kullanılması ve konaklamaya yer verilmemesi
		2	Kıyı turizminin gelişmiş olduğu Antalya'ya yakın olması,		
		3	Destekleyen kuruluşların varlığı,		
		4	Doğa, tarih ve kültür turizmine olan ilginin giderek artması,	2	Koruma konusundaki yetersizlikler,
2	Desteklerin yeterli hale gelmesi ile evlerin korunması ve turizme kazandırılması artacaktır.	5	Yörenin turizmde tanınırlığının her geçen gün artması.	3	Akseki MYO bünyesinde var olan Mimari Restorasyon Bölümünün faal olmaması,
		6	Son yıllarda görsel medya aracılığıyla tanıtıma önem verilmesi.		
		7	Son yıllarda Türkiye'de kırsal meskenlere yönelik çalışmaların hız kazanması,	4	Tescillenen ve korunan evlerin restorasyon sürecine hemen girememesi,
3	Özgün örneklerin bozulmadığı yerlerde UNESCO dünya miras listesine adaylık başvurusu yapılabilir.	8	Türkiye'de geleneksel mimariyi koruma, restorasyon vb konularda danışmanlıkta dahil, çalışmalar yürüten STK'ların varlığı,	5	Verilen mali desteklerin yetersiz olması,
				6	STK'lar, yerel yönetimler, üniversiteler, devlet ve bilirkişiler arasındaki koordinasyon yetersizliği,
		9	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hayata geçirilen "Köy Evleri" projesi uygulamalarının varlığı,		
		10	Büyükşehir Belediyeleri bünyesinde KUDEB birimlerinin varlığı,		
		11	Göç eden nüfusun, emeklilik çağına geldiğinde geri dönme eğiliminde olması,		
		12	Koruma, tescil işlemlerinin devam ediyor olması.		
	WO Stratejileri		**ST Stratejileri**		**WT Stratejileri**
1	Halka turizm konusunda eğitim programları düzenlenebilir,	1	Yapılacak entegre turizm çalışmaları ile hem yörenin alternatif turizm potansiyeli gelişebilir, hem de düğmeli evlerden konaklama, amaçlı yararlanılabilir.	1	Ulaşım güzergahlarının iyileştirilmesi ve çeşitlendirilmesi ile gelen turist sayısı artabilecektir.
2	Destekleyen kuruluşların önderliğinde atölyeler açılarak ustalar tarafından düğmeli evler yapacak gençler yetiştirilebilir.	2	Akseki MYO bünyesinde var olan Mimari Restorasyon Bölümü faaliyete geçirilerek, bu eşsiz mimarinin korunması ve yaşatılması mümkün olacaktır.	2	Halka turizm bilincinin kazandırılması ile koruma ve tanıtım faaliyetleri bütün yerleşmelere yayılabilecektir.
3	Liseler ve MYO bünyesinde inşaat, restorasyon, mimari, turizm programları açılabilir.			3	İyi bir planlama ile direk ülkelerinden getirilen turistler konaklama yaparak, bölge ekonomisine katkı sağlayacaklardır.
4	Turizme konu olmamış yerleşmelerde yatırım çalışmaları başlatılarak tanınırlığı artırılabilir.			4	Havzada koruma ve turizm konusundaki bilirkişi eksikliği, MYO, STK'lar, yerel yönetimler, aracılığıyla verilecek eğitimlerle kapatılabilecektir.
5	Turizmin yaygınlaşması ile genç nüfusun göçü önlenebilir.				

Kaynak: *Manav ve Çalışkan (2017).*

SWOT analizi sonuçları ‘düğmeli evler’in görüldüğü yerleşmelerin iç durumlarından kaynaklanan zayıf yönlerinin genellikle evlerin bakım, onarım, yapımı ile turizm bilinci ve tanıtımı konusunda yetersiz kaldıklarını göstermektedir. Akseki ve İbradı ilçelerinde bulunan çok programlı liselere mimari restorasyon, inşaat ve turizm bölümlerinin eklenmesi, Alaaddin Keykubat Üniversitesi Akseki MYO’da bulunan mimari restorasyon bölümünün faaliyete geçirilmesi ile ‘düğmeli evler’i inşa edecek ve turizmde istihdam edilecek eleman yetişmesi sağlanacaktır. Buna ek olarak, bu okullarda yetişen genç nüfus, koruma ve turizm konusunda gerekli mercilerle koordinasyonun sağlanmasına da öncülük edecektir. Böylece havza genelinde kaybolan mirasların geri kazanımının sağlandığı gibi, gelişen turizme bağlı olarak artan istihdam olanakları sayesinde göçün önüne de geçilebilecektir.

Belirlenen dış kaynaklı tehditler bölgede yaşayan insanların tek başına aşabilecekleri nitelikte değildir. Koruma konusunda desteklerin ve kaynakların yeterli düzeye getirilmesi, ulaşım olanaklarının iyileştirilmesi ile turizm ve ekonomi canlanacak, yok olma süreci yaşayan bu evler tekrar yaşatılabilecektir (Manav ve Çalışkan, 2017: 234).

SWOT Analizinin güçlü yönlerini, halkın turizme sıcak bakması sayesinde, ‘düğmeli evler’in artık turizmde yer aldığı, tanıtımların ve yatırımların hız kazanması, girişimcilerin de yatırımlarda yer alması oluşturmaktadır. Dış kaynaklı bir fırsat olan, göç eden nüfusun, emeklilik çağına geldiğinde geri dönme eğiliminde olması ise, havzanın gelecekteki turizm yatırım potansiyeline güç katacaktır. Çünkü bu nüfus içinden, birikimlerini havzada gelişecek turizm adına yatırıma dönüştürecek kişiler olabilecektir. Bu sonuç, henüz turizm faaliyetlerinin hiç görülmediği yerleşmelerde turizmin gelişimine imkan sunacaktır.

Analizden elde edilen görsel medya aracılığıyla tanıtıma önem verilmesi fırsatı, ‘düğmeli evler’in ve araştırma sahasının farklı kanallar aracılığıyla tanıtımının sağlandığının bir göstergesidir. Bu bağlamda yörede çeşitli belgesel filmlerin çekimi gerçekleştirilmiştir. TRT tarafından Sarıhacılar ve Bucakalan’da çekimi yapılan “Düğmeli Ev” belgeseli (2014), CNN tarafından çekilen ve Akseki-Sarıhacılar ve İbradı-Ormana ve Ürünlüye yer verilen “Yeşil Doğa Belgeseli” (2015), TRT tarafından Akseki’de çekilen “Gören Bilir” adlı belgesel (2015), TRT tarafından Çimi’de (Akseki) çekimi yapılan “Topraktan ve Kitaptan Proğramı” (2015), ASPEG tarafından başta Altınbeşik olmak

üzere Havzada yer alan obruk ve mağaraların belgeseli (2017) bunlar arasında sayılabilir. Bunlardan ayrı olarak yapımcı ve yönetmeninin Akseki'li olduğu "Kuyu" filmi (2016) ile havzanın birkaç yerleşmesinin daha geniş çevrelerde tanınmasına katkı sunmuşlardır. Bu gibi faaliyetlerin devamlılığının sağlanması ile havzanın diğer yerleşmelerinin de tanıtımı mümkün olacaktır.

Analizde tespit edilen önemli bir fırsat ise son yıllarda Çevre ve Şehircilik Bakanlığının "Köy Evleri Projesi" kapsamında farklı coğrafi bölgelere göre tasarlanmış tip ev projeleri geliştirmesi (Eres, 2016) ve vatandaşların ucuz krediler ile desteklenmesidir. Bu projenin araştırma sahasında da uygulanma imkanı bulması ile 'düğmeli evler'aslına uygun inşa edilecek ve yaşatılmasına olanak sunulacaktır.

Bir diğer önemli fırsat Türkiye'de geleneksel mimariyi koruma konusunda çeşitli alanlarda hizmet veren STK'ların, vakıfların ve resmi birimlerin varlığıdır. Bunların birkaçına değinmek yerinde olacaktır. Doğal tarihsel ve kültürel varlıkları özgün niteliğine dokunmadan koruyarak geleceğe taşımayı hedefleyen ÇEKÜL Vakfı (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı); her türlü tarihsel ve kültürel değerleri korumanın ve geleceğe taşımanın yanı sıra, envanter çalışmaları yaparak, korunacak yapıtları veya çevreleri uygunluğu oranında turizm fonksiyonu içinde değerlendirerek, sağlıklı bir yaşama imkanı sağlamak amacında olan TAÇ Vakfı (Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı); taşınmaz kültür varlıklarının koruma, tamir, rölöve restitüsyon, restorasyon[109] projelerine ilişkin uygulamaları denetlemek ve bunların hayata geçirilmesinde Koruma Yüksek Kurulu ile birlikte hareket eden KUDEB[110](Koruma Uygulama ve Denetim Şube Müdürlüğü) biriminin il merkezi belediyelerinde varlığı; 'düğmeli evler'in korunarak turizme kazandırılmasında aracılık edecek belli başlı kurumlardır. Ancak bu kurumlarla etkili iletişim sağlamak için konusunda uzmanlaşmış kişilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç İlçe merkezlerinde bulunan liseler ve MYO'un eğitimleriyle kapatılabilecektir.

---

[109] Rölöve: Var olan bir yapının bütün boyutlarını ölçerek plan, kesit ve görünüşünü yeniden çıkarma, ölçüleme. Restitüsyon: ilk şekline getirme; yok olmuş bir yapıya ilişkin belge, bilgi ve varsa kalıntılardan yararlanılarak eski şeklini alma. Restorasyon aslını bozmadan onarma (Hasol, 2005:388-394).

[110] KUDEB: Koruma Uygulama ve Denetim Büroları, Belediyelerin bünyesinde yer alan, amacı taşınmaz kültür varlıklarının koruma, tamir vb. uygulamalarında yer alan birim, ÇEKÜL: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, 1990 yılında tüm doğal, tarihi ve kültürel değerleri korumak amacıyla kurulan vakıf, TAÇ: Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı. 1976 yılında kurulan ve çalışma alanını ülkemizdeki korunması gerekli ve risk altındaki tüm doğa ve kültür varlıkları olarak belirleyen vakıf (Taç Vakfı, 2018; Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2018)

Analiz sonuçlarında koruma ve tescil işlemlerinin fırsat olarak görülmesi, üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. Her ne kadar, bu durum fırsat gibi görünse de, tescillenen veya korunan evlerin restorasyon sürecine hemen girememesi, bu evlerin yok olmasında etkili olmaktadır. Çünkü, halkın kendi evini restore etmeye gücü yetmediği gibi bir çivi dahi çakmasına izin verilmemektedir. Bu durum insanların mağdur kalmasına ve harabe evlerde yaşam mücadelesi vermesine neden olmaktadır. Buna ek olarak, verilen yardımlarında evin sadece belli kısımlarının onarımına yetmesi, bu evlerin yıkımına ve yok olmalarına zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle tescil, rölöve restitüsyon ve restorasyon uygulamaları en kısa sürede hayata geçirilecek şekilde planlanmalı ve verilen desteklerde yeterli hale getirilmelidir.

SWOT Analizi sonuçlarında ‘düğmeli evler'in kendi içinde var olan güçlü ve zayıf yönlerin, dış kaynaklı gelişen fırsat ve tehdit unsurlarından daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu durum fırsatları kullanarak zayıf yönlerin minimize edilemediğinin, yani mevcut turizm potansiyelini değerlendirmede henüz havzanın iç dinamizmini harekete geçiremediğinin bir ifadesidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Geleneksel kırsal meskenler, geçmişten günümüze değin sürekli değişimin olduğu süreçlerde bile kültür ve doğanın uyumlu birlikteliğiyle kendine özgü bir mimari biçim geliştiren, bu özelliğini uzun süre yaşatabilen ve geliştirebilen meskenlerdir. Ancak, Sanayi Devrimi ile kırsal çevrelerde yer alan bu meskenlerin uyumlu birlikteliği; yaşanan teknolojik ve toplumsal gelişmeler, küreselleşme süreci vb. nedenlerle dünyanın geniş bir kesiminde bozularak zarara uğramıştır. Bu sürecin tersine çevrilmesinde ise kırsal mimariyi koruma düşüncesi ve girişimleri öncülük ederek, bu meskenlere kültür varlığı ve mirası statüsü verilmesini sağlamıştır. Böylece koruma ile kültür varlığı ve mirası statüsü kazanan bu meskenlere artan ilgi, zamanla bunların turizme kazandırılmalarına da olanak sunarak, alternatif turizm arayışlarında olan turistler için tercih edilen çevreler arasına dahil olmalarına neden olmuştur.

Geleneksel meskenleri ile turizm ilişkilerinin belirlenmeye çalışıldığı, dünyanın farklı çevrelerinde yer alan Ekomüze d'Alsace, Skansen ve Taramundi, Türkiye'den Beypazarı, Cumalıkızık, Safranbolu ve araştırmanın konusu olan Akseki-İbradı Havzası geleneksel kırsal mimari örneklerini turizmde pazarlamayı başaran örnek çevrelerdendir. Her ne kadar bu çevrelerin meskenleri ile turizme konu olmalarında bazı ortak noktalarının olduğu tespit edilmiş olsa da bugün turizm sayesinde geldikleri düzey birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların temelinde yerel ve bölgesel yönetimlerin, STK'ların ve yerel girişimlerin birlikte hareketi ve bu birlikteliğin bir getirisi olan koruma ve etkili tanıtım-reklam faaliyetlerinin önemli rol oynadığı görülmektedir.

Günümüzde Ekomüze d'Alsace, Skansen, Taramundi, Cumalıkızık, Safranbolu ve Beypazarı, geleneksel kırsal meskenlerinin tamamını turizme kazandırmalarına rağmen, meskenler bu yerleşmelerin hepsinde aynı oranda turizmde aktif olarak hizmet vermemektedir. Ekomüze d'Alsace ve Skansen aynı zamanda açık hava müzesi yerleşimleri niteliğinde olmalarından dolayı, bütün kırsal meskenlerini müze, otel, pansiyon, kafe, lokanta gibi amaçlarla aktif olarak turizme kazandırmışlardır. Taramundi (?), Cumalıkızık (%22), Safranbolu (%15), Beypazarı (%10) ve araştırma sahasında (%0.8) ise meskenlerin bir kısmı doğrudan otel, pansiyon, kafe, lokanta, müze gibi turizmde aktif olarak hizmet etmektedir. Aktif olarak turizme dahil olamayan meskenler ise dolaylı yoldan turizme konu olmuşlardır. Çünkü, bu yerleşmeleri ziyaret eden turistler-ziyaretçiler

geleneksel değeri olan bütün meskenleri görme eğilimindedirler. Böylece bu meskenler de bir şekilde turizmle bağ kurmuşlardır. Ancak, bu durum araştırma sahasının tüm yerleşmeleri için geçerli olmayıp, yerel girişimciler sayesinde turizmin ön plana çıktığı Sarıhacılar-Bucakalan mahalleleri (Akseki) ve Ormana-Ürünlü mahalleleri (İbradı) için geçerlidir. Diğer yerleşmelerde ise aktif olarak turizme dahil olamayan 'düğmeli evler'in dolaylı yoldan da bu sürece dahil olması oldukça zayıf kalmıştır.

'Düğmeli evler', geleneksel meskenleri ve turizm ile bağlantılarının açıklanılmaya çalışıldığı çevrelerdeki geleneksel meskenler kadar turizme dahil olamadığından, Akseki-İbradı Havzası'nda geleneksel meskenlere bağlı turizm gelişimi de bu çevrelerin gerisinde kalmıştır. Bu durumun bazı nedenleri vardır.

Şöyle ki sahada en başta turizm adına girişimlerin özellikle de yerel girişimlerin yetersizliği önemli bir sorundur. Yerel halk turizm adına etkin girişimler yapabilecek ekonomik sosyal ve fiziki güçte değildir. Çünkü, nüfusun çoğunluğunu yaşlılar oluşturmaktadır. Bu nedenle sahada yetkili mercilerle iletişime geçebilecek, tanıtım ve reklam faaliyetlerinde yer alacak genç ve nitelikli nüfus yeterli düzeyde değildir. Böylece girişim halktan olmayınca yerel ve bölgesel yönetimler, STK'lar yeterince etkin olamamaktadır. Diğer nedenler ise araştırma sahasında yerleşimin dağınık olması (56 noktada), ulaşım olanaklarının, söz konusu olan çevreler gibi gelişmiş olmaması, girişimlerin yetersizliğinden dolayı söz konusu yerleşmeler kadar destek alamaması gösterilebilir. Araştırma sahası bu vb. nedenlere bağlı olarak, henüz bu çevrelerin ulaştığı turizm potansiyelini yakalayamamıştır.

Akseki-İbradı Havzası'nda sınırlı bir çevrede yer alan ve kendine has mimari kimliğe sahip olan 'düğmeli evler'in miras statüsü kazanması 1990'lı yıllardan sonra dünya genelinde olduğu gibi korunması ile mümkün olmuştur. Bu yıllardan sonra 'düğmeli evler' gelişen koruma-kurtarma-yaşatma-tanıtma ve geleceğe taşıma gayretleri sonucunda, yöredeki diğer doğal ve kültürel turizm kaynakları ile birlikte, Antalya'da kıyı turizmine alternatif bir turizm çevresi oluşturulmasına katkı sunarak, geleneksel halk mimarisinin giderek silikleşmeye başladığı günümüzde, iyi korunmuş özgün örnekleriyle, bir yörenin mimari mirasını da sergilemeyi sürdürmeye devam etmiştir.

'Düğmeli evler'in sadece Toroslarda Akseki-İbradı yöresinde (Gündoğmuş ve Manavgat ilçelerinin araştırma sahasına sınır mahallelerinde 'düğmeli evler'e benzer

meskenler vardır) sınırlı bir dağılış özelliği göstermesi bu geleneksel mesken örneğini oldukça ilgi çekici kılmaktadır. Antalya'nın dağlık karakterde olan bu iki ilçesinde gözlenen geleneksel kırsal meskenlerin günümüze değin ayakta kalabilmesi, yörenin coğrafi özellikleriyle açıklanabilir. Çünkü, yörenin yüksek ve engebeli arazi koşullarına sahip olması, ulaşım olanaklarını olumsuz etkileyerek, yöreye modern inşaat malzemeleri ve modern yapım tekniklerinin intikal etmesini geciktirmiştir. Neticede, doğal çevre koşulları ve yöre insanının, bu koşulların etkisi altında gelişen kültürüyle geliştirdiği bu geleneksel mimari, yine doğal çevre koşullarının muhafaza etme özelliğiyle uzun yıllar boyunca korunmuştur.

Malzeme kullanımı, inşa tekniği ve şekilsel form özellikleriyle özgün bir mimari karakter sergileyen 'düğmeli evler', içinde bulunduğu doğal çevrenin malzemeleriyle inşa edildiği için aynı zamanda ekolojik bir mimari geleneği de temsil etmektedir. Kuşkusuz bu mimari geleneğin bugüne değin sürdürülmesinde 1960'lı yıllara kadar 'düğmeli evler'i inşa eden ustaların hemen her yerleşmede ve her aile çevresinde bulunması, meskenlerin yapımının imece usulüyle nesilden nesile aile içinde öğrenilerek devam etmesi etkili olmuştur. Ancak; 1970'lerden başlayarak yöredeki ulaşım yollarının iyileşmesine bağlı olarak, modern inşaat malzemelerinin yöre inşaatlarında yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla da (çimento, kiremit, tuğla vd.) bu geleneksel mesken formu giderek ortadan kalkarak özgünlüğünü kaybetmiştir.

1990'lı yıllardan itibaren turizme konu olan ve 2000'li yıllara gelindiğinde ise havzanın çoğu yerleşmesinde turizm potansiyeli keşfedilen 'düğmeli evler', günümüzde aktif olarak birkaç yerleşmede turizme kazandırılabilmiştir. Kuşkusuz 'düğmeli evler'in turizmde yeterince yer edebilmesi, yöredeki diğer turizm kaynaklarıyla birlikte değerlendirilebilmesiyle mümkün olacaktır. Araştırma sahasında 'düğmeli evler'inde dahil olacağı turizmin yeterince gelişememesinin farklı nedenleri olduğu sonucuna varılmıştır ve bu nedenlerin üzerinde durulması gerekmektedir.

Öncelikle, araştırma sahası Türkiye'nin en fazla turist çeken kıyı yerleşmelerine yakın olmasına rağmen, kıyı turizminden yeterince pay alamamaktadır. Sahanın 'düğmeli evler'de dahil tüm doğal ve kültürel değerlerini turizme dönüştürmesi kıyı turizminden yeterince pay alması ile mümkün olacaktır. Bu durum Türkiye'nin kıyılarının gerisinde yer alan bütün kırsal yerleşmeler için geçerlidir.

Kırsal çevrelerin kıyılarda gelişen turizmde yeterince pay alamamasının nedeni, talebin yetersiz olmasının yanında kıyı ve iç kesimler arasındaki bağlantı sorunlarıdır. Kıyı ve iç kesimlerde var olan turizm değerleri birlikte değerlendirilemediğinden turizm faaliyetleri, kıyı kesimlerde kalarak, iç kesimlere ulaşamamaktadır. Araştırma sahasınında içinde yer aldığı Batı Toroslar ve Göller Yöresi arasında yapılacak iş birliği ile çekicilikler birlikte toplanıp, buralar turizm merkezi haline getirilebilecektir. Hedef iç kesimler ile rekabet yerine, birlikte hareket edilmesini sağlamaktır. Ancak, bu düzenlemenin devletin politikalarıyla daha mümkün olacağı görünmektedir. Çünkü devlet, turizm potansiyeli olan çevreye yerel/yöresel, bölgesel, ulusal ve uluslararası ölçekte uygun planlamalar yapabilecek yaptırım gücüne sahiptir. Bu sayede turizmi yönlendiren ve teşvik eden çeşitli araç ve politikalarla bu tür çevreler turizme kazandırılabilecektir. Böylece iç kesimlerde gelişen turizm sayesinde hem kıyıların baskısı azalacak, hemde turistlere bağlı gelişen demografik gel-gitlerin dağılımı düzene girecektir. Bir diğer hususta, bu çevrelere, turistlerin direk olarak getirilmelerinin sağlanmasıdır. Yani kültür ve kültürel miras turistlerinin gelmeleri sağlanmalıdır. Çünkü miras turizmini tercih edenler sadece bir miras değeri görmek için uzun seyahatleri de göze alan yani harcama potansiyeli daha yüksek olan turistlerdir.

Akseki-İbradı Havzasında turizmin yeterince gelişememesi ve dolayısıyla ‘düğmeli evler’inde turizm potansiyelini işler hale getirememesinin diğer nedeni de ulaşım yollarının yetersizliği ile birlikte, çoğu mahallede nüfusun az ve yaşlı olmasından dolayı diğer yerleşmelerle etkileşimin sınırlı kalmasıdır. Bu duruma ulaşım araçlarının da yetersizliği eklenince, özellikle havzaya turlar dışında şehirlerarası ulaşım araçlarını kullanarak gelmeyi düşünen ziyaretçilerin isteksiz olmaları kaçınılmaz hale gelmektedir. Ancak bu sorunun çözümüne, uzun zamandır yapımı devam eden ve önümüzdeki yıllarda tamamlanması hedeflenen Antalya-Konya karayolunun faaliyete geçmesiyle katkı sunulacağı öngörülmektedir. Çünkü bu yol İbradı sınırlarından geçmekte ve İbradı-Antalya arasındaki mesafeyi 100 km’ye kadar indirmektedir (şuan 166 km).

Araştırma sahasında görülen turizm modeli de sahada turizmin yeterince gelişmemesinde önemli bir role sahiptir. Çünkü yörede turizm, Antalya ve ilçelerinin oluşturduğu cazibeye entegre olan, yani çekirdek merkezli bir turizm modeli halinde gelişmektedir. Konaklamadan ziyade, günübirlik turlarla gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin büyük çoğunluğu oluşturması bunun göstergesidir. Kuşkusuz, konaklama

imkanlarının yetersiz oluşunun yanı sıra, yörenin tali destinasyon olması, turizmin burada bu şekilde gelişmesine neden olmuştur. ‘Düğmeli evler'in konaklama ve konfor olanaklarının turistler için yeterli düzeye gelmesi ile tur operatörleri paket tur programlarına yöreyi kapsayan birkaç günlük konaklamaları dahil edebilecektir. Buna ek olarak, deneyimlenen memnuniyet sayesinde yöre yerleşmelerinin ana destinasyon olarak da tercih edilmesi mümkün olacaktır. Böylece tur operatörleri ile gelen turistlerin yöreye direk getirilmeleri sağlanarak, havzanın cazibe merkezi haline dönüşmesi sağlanacaktır.

Araştırma sahasında 1960’lardan sonra etkisini artıran göçünde turizmin gelişimi üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Havzada ‘düğmeli evler’i de turizme dahil edecek zengin bir kültür potansiyeli olmasına rağmen, sahanın aşırı göç vermesi sonucu yerleşmeler boşalmış ve kültürel değerlerin yok olması hızlanmıştır. Bu yerleşmeler, içinde oturan son temsilcileri de gidince meskenlerinde dahil olduğu kültürleriyle beraber, tarihin derin sayfalarına gömüleceklerdir. Her bir boş olan yerleşme yok olan ve geri dönüşü olmayan bir kültür hezimetidir. Akseki-İbradı havzası maalesef bu kaderi yaşayan mahallelere sahiptir. Buna ek olarak, bugün itibariyle koruma çalışmalarının da her bir yerleşmede uygulanamamış olması ve bazı çevrelerin ön plana çıkarıldığı halde bazı çevrelerin yok olmaya terk edilmesi, bugüne ulaşmış değerlerin yarına ulaşamamasına neden olacaktır. Ancak, havzada turizm girişimleri ve planlarının bütün kültürel değerleri kapsayacak şekilde olması ile bu değerlerin yok olması önlenebilecektir. Bu faaliyetler, kültürel kayıpların yaşandığı yerleşmelerin büyük şehirlerde yaşayan zengin girişimcilerinin desteği ile başarıya ulaşabilecektir.

Araştırma sahasında ‘düğmeli evler’e bağlı gelişebilecek turizmin yeterince gelişememesinin nedenleri şu şekilde özetlenebilir. Göç nedeniyle havzada turizmde istihdam edilecek, yatırım ve girişim yapacak genç nüfusun olmaması, yaşlı nüfusun tanıtım faaliyetleri yapacak fiziki ve maddi güçte olmaması, koruma girişimlerinin birçok yerleşmede olmasına rağmen, henüz turizmde bu yerleşmelerin meskenlerinin yer alamaması, bazı çevrelerin daha ön plana çıkarılmaları ve kaynakların yeterli olmaması gibi nedenler sıralanabilir.

Buna rağmen araştırma sahasında ‘düğmeli evler’in dahil olabileceği turizmin gelişimi için pek çok avantaj da yer almaktadır. Bilindiği üzere, bir çevrede turizmin geliştirilmesi ve devamlılığının sağlanması, yerel halkın desteği ve turizmde yer almasıyla

mümkün olmaktadır. Bu durum, özellikle devralınan miras değerlerin turizm aracılığıyla geleceğe taşınabildiği kültürel miras turizmi için son derece önem arz etmektedir. Araştırma sahasında yerel halk, kültürel miras değerlerinin turizme kazandırılmasına oldukça sıcak bakmaktadır. Böylece halkla birlikte yönetilen ve planlanan turizm sayesinde, yörenin kültürel değerlerinin gelecek nesillere taşınması mümkün olacaktır. Zamanla turizmin olumlu etkilerine tanıklık eden yerel toplumun, yörenin kültürel miras değerlerine sahip çıkma konusunda farkındalığı ve isteği de artacaktır.

Akseki-İbradı Havzası gelen turistlere kendi el sanatlarını hediyelik eşya olarak sunacak avantaja da sahiptir. Çünkü, araştırma sahası geçmişte kültürel değerlerden olan el sanatları örneklerinin üretildiği bir çevreydi (halıcılık, iğne oyası, para kesesi, süslü tahta kaşık vb. el sanatları sayılabilir (Üstün, 2000)). Eskiden havzanın ekonomisinde önemli bir yeri olan bu el sanatları, günümüzde pek nadir yapılır olmuştur. Havzada gelişecek kültürel turizm sayesinde el sanatlarına olan talebin artması ve üretilmesi teşvik edilecektir. Böylece, turistik hediyelik eşya ticareti yerel ekonomiye katkıda bulunmanın yanı sıra, neredeyse tamamen kaybedilmiş geleneksel işçiliğin el yapımı ürünlerinin sürdürülmesini destekleyecek ve yabancı turistlerin hatıralarında yer alan ucuz, kötü ve kopya ürün tehlikesinin ortadan kalkmasında da rol oynayacaktır (Çalışkan, 2010).

Araştırma sahasının turizm adına en önemli avantajlarından biri de çoğu yerleşmede ‘düğmeli evleri’n konaklama ile turizmin altyapısına hizmet edebilecek pansiyon potansiyeline sahip olmasıdır. Havzanın çoğu yerleşmesinde ‘düğmeli evler’de yaşayan ailelerin yaşlı veya sayıca az olmaları nedeniyle meskenlerin bir oda, sofa, mutfak gibi sınırlı birimleri kullanılmakta, diğer kısımları ise boş kalmaktadır. Bu nedenle, çoğu ‘düğmeli ev’, oda pansiyonculuğu ve ev pansiyonculuğu açısından ciddi bir potansiyel oluşturmaktadır. Bu yerleşmelerde ev pansiyonculuğu eğitimi de verilerek, öz kaynakların harekete geçirilmesi ve halkın turizmden direk olarak yararlanması sağlanacaktır. Böylece, ekonomik sermayesi sınırlı olan bu yerleşmelerde, ilk yatırım sermayesi yüksek bir sektör olan turizmde mevcut yapıların konaklama olarak değerlendirilmesi ile yatırım maliyetlerinden de tasarruf sağlanacaktır.

Araştırma sahası farklı türde gelişebilecek turizm faaliyetleri açısından da avantajlı bir çevredir. Saha, geçmişte önemli bir yeri olan kervan yollarının, bugünün Türkiye’si için Bektaş (1999) tarafından turizm yolu olarak tespit edildiği güzergahtadır. Kervansaraylara

bağlı gelişecek turizm sayesinde, yörede gecelemek isteyenler için güzergaha yakın yerleşmelerin ‘düğmeli evler’i tercih edilebilecektir. Hanların yerleşmelere uzak kaldığı yerlerde ise ‘düğmeli evler’ aslına uygun inşa edilerek, turizme kazandırılmalarına imkan tanınacaktır. Böylece, geçmişinde kıyı ve iç kesimler arasında transit ticaret için oldukça elverişli olan araştırma sahası, kervansarayların da turizmde yer almalarıyla, Anadolu’da hem kültürel kaynaklı turizm faaliyetlerinin çeşitlenmesine, hem de yeni bir turizm koridoru oluşturulmasına katkı sunacaktır.

Araştırma sahası Türkiye’de kırsal mimariye yönelik yürütülen projelerin uygulanabilirliği açısından da uygun bir pozisyondadır. Son yıllarda, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, “Kırsal (Köysel) Dönüşüm Projesi” ile yöresel mimarinin ön plana çıkarıldığı örnek köylerin oluşturulmasını hedeflemektedir. Türkiye’nin tüm illerini kapsayacak olan ve vatandaşların ucuz krediler ile destekleneceği bu projenin havzada uygulanabilmesi, ‘düğmeli evler’in aslına uygun olarak inşa edilmesi, korunması ve turizme kazandırılması için bir avantaj olacaktır. Çünkü, bu projede evler, yerel malzemeyle ve içinde bulunduğu çevrenin yöresel dokusuna ve yöre halkının kültürel özelliklerine, doğal şartlarına, yaşam koşullarına ve alışkanlıklarına uygun şekilde inşa edilecektir (T24 Bağımsız İnternet Gazetesi, 2016). Buna ek olarak bu proje, inşaat maliyeti oldukça yüksek olan ‘düğmeli evler’ için bir nevi finans sağlanmasına da katkı sunacaktır.

Ekonomisi büyük oranda tarım ve hayvancılığa dayalı olan Akseki-İbradı Havzası için turizm bir çıkış noktası olarak görülmekte ve fırsatlar sunmaktadır. Araştırma sahasında avantajların turizme dönüştürülmesi ile yerel kaynaklar daha etkin bir şekilde değerlendirilerek, turizmin temel hammaddesini oluşturabilecektir. Turizmin gelişmesine bağlı olarak yörede fiziksel altyapı sorunu da ortadan kalkacaktır. Çünkü turizmin gelişmesi iyi hazırlanmış bir altyapıya bağlıdır. Başta, yörede yol, su, elektrik, kanalizasyon, otopark, iletişim gibi fiziksel altyapı yatırımları gelişecek ve yörenin sahip olduğu turistik arz potansiyeli sebebiyle, yörede yaşayanların yaşam kalitesi de yükselecektir. Buna ek olarak, turizmden elde edilecek gelirlerin bir kısmı ‘düğmeli evler’in korunması için ayrılarak, ‘düğmeli evler’in kendi kendilerine koruma finansmanı sağlamasına olanak sunulacaktır. Bunun yanında turizmden gelir elde eden yerel halk, konutların korunması konusunda daha duyarlı davranacaktır.

Akseki-İbradı Havzası'nda 'düğmeli evler'inde dahil olacağı turizmin gelişimine, aşağıda sunulan önerilerde muhtemelen katkı sağlayacaktır.

Öncelikle 'düğmeli evler'in özgün niteliklerini bozmadan, halkın ve ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi ve yeni fonksiyonlar kazandırılması gerekmektedir. Bu amaçla; pansiyon, restoran, müze gibi kullanımının dışında; kültür ve sanat evi (çeşitli gösteriler, dinletiler, sohbetler için gerek yerel halka çeşitli konularda verilecek seminerler gerek, ziyaretçilere yönelik tanıtım amaçlı seminer mekanları), el sanatları kurslarının düzenlenebileceği mekanlar olarak değerlendirilmeleri uygun olacaktır. Ancak, 'düğmeli evler'e turizmde çeşitli fonksiyonların sağlıklı bir şekilde kazandırılması gerekmektedir. Buda uzman kişilerin denetimi ve gözetiminde mümkün olacaktır. Kuşkusuz 'düğmeli evler', turizmin dönüştürücü tahripkar gücünü de göz ardı etmeden, kendisini önemli kılan özgün mimari dokusunu ve yerel kimliğini sağlıklı bir şekilde geleceğe taşımalıdır. Aksi takdirde özgün mimari dokusunu ve yerel kimliğini turizm olgusunun bu boyutu yüzünden kaybedecektir. Akseki-İbradı Havzası, özgün kırsal mimari dokusunu korumalı ve benzer yerleşimlere örnek olmalıdır.

Yörede yapılacak turizm faaliyetleri, geleneksel meskenlerin dahil olacağı şekilde olmalıdır. Kamp turizmi faaliyetlerindeki gecelemeler 'düğmeli evlere' kaydırılarak, bölge halkının ekonomik yarar sağlamasına katkı sunmalıdır. Ancak, bu tür yerlerin insanlar tarafından tercih edilebilmesi için; ulaşım, konaklama ve tanıtım gibi belli alanlarda yeterli alt yapının sağlanmasının yanı sıra, yörenin ailelerinde bu bilincin oluşturulması gerekmektedir. Yörede geliştirilecek turizm faaliyetleri ile 'düğmeli evler' daha kullanılır hale gelecektir.

Araştırma sahasının genelinde oturulabilir ve hatta metruk durumda olan 'düğmeli evler'in tamir ve restore edilerek, turizm potansiyeli kazanmaları mümkün görünmektedir. Her ne kadar havza genelindeki 'düğmeli evler', estetik ve sanatsal değerler açısından eşit olmasa da, sadece bu mimari duvar örgüsünün bile turizme konu olacak değerde olduğu akıllara gelmektedir. Çünkü, bu mimari geleneğin sadece bu çevrede görülmesi bile bu evlerin turizme konu olması için yeter sebeptir.

'Düğmeli evler'in dağılış gösterdiği yörenin bölgesel ve ulusal ölçekte korunması çalışmalarının yanı sıra, yöre belediyeleri ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın işbirliği ile 'düğmeli evler'in UNESCO Dünya Kültür Mirası olarak tescillenmesi amacıyla başvuru

sağlanması önem taşıyan bir konudur. ‘Düğmeli evler’in elde edeceği uluslararası himaye statüsü aynı zamanda yörenin tanınırlığını da uluslararası boyuta taşıyacaktır (Manav ve Çalışkan, 2017: 235).

Akseki ve İbradı belediyelerinin aracılığıyla, çoğu mahallede tescil ve koruma altında olan ‘düğmeli evler’in üniversitelerin mimarlık ve restorasyon bölümleri tarafından, rölöve-restitüsyon ve restorasyon çalışmaları yürütüleceği gibi, Dünya Bankası, STK’lar, ve üniversitelerle işbirliği yapılarak, kapsamlı projelerle her mahallede bir ev aslına uygun inşa edilerek yada restore edilerek, turizmin havza geneline yayılmasına katkı sağlanacaktır.

Araştırma sahasında tarihi yolların ve doğal yolların üzerinde gerçekleştirilen yürüyüş rotalarına yakın yerleşmelerde, bu transit geçen ziyaretçiler için inşa edilecek veya restore edilecek ‘düğmeli evler’le turizme katkı sunulabilir (araştırma sahasında toplam 23 yerleşmede tarihi yollarla kesişen 15 adet, toplam 140 km yürüyüş parkuru bulunmaktadır). Aslında bu çokta büyük olmayan girişimler sayesinde, havzanın turizmle toptan kalkınmasına katkı sağlanacaktır. Ayrıca bütün yaylalarda, doğa amaçlı turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği mekanlarda da ‘düğmeli evler’ aslına uygun inşa edilerek turizme kazandırılabilecektir.

Akseki-İbradı Havzasında, turizm ve kırsal kültür bütünleştirilerek, üretimin pazar koşullarına yönlendirilmesi sağlanmalıdır. Yörede özellikle ev kadınlarının el becerilerini geliştirmesi için kısa süreli kurslar düzenlenerek, turistlere yönelik dantel, oya gibi yöresel el işleri-sanatları ve yöresel yemek yapmaları teşvik edilmelidir. Havzada gelişecek turizmin en önemli etkisi ve bu etkinin tabana yayılması, bu çevrelerde yaşayan insanları üretime dahil ederek, yaptıklarına pazarlama imkanı sunulmasıyla mümkün olacaktır.

‘Düğmeli evler’ yaşayan müzelere çevrilerek, yörenin etnografik değerde olan her türlü el sanatı, eşya, giysi, araç ve gereçlerin, yöresel yaşamın sergilendiği mekanlar haline getirilerek, kaybolmaya yüz tutmuş yerel değerlerin ekonomik potansiyelleri harekete geçirilebilecektir.

Akseki-İbradı Havzası açık hava müzesi ilan edilerek, havzanın mesken mimarisinin yanı sıra diğer tarihi ve kültürel değerlerinin korunması sağlanabilecektir. Böylece, bu statü ile turizmde istenen hedefe de ulaşılabilecektir.

Yörede yapılacak ve planlanacak rekreasyon ve turizm girişimleri yöresel mimariyi koruyacak şekilde ve turistik gelir beklentisi koruma ile eşgüdümlü olmalıdır. Ayrıca yerel halkı maddi ve manevi kültürel miras üzerinden eğitmek, turizmden gelecek kültürel sömürüyü de engelleyecektir (Mörel, 2008).

Akseki-İbradı Havzası'na gelen turistlerin ihtiyaçları ve tüketim kalıpları iyi analiz edilerek, bu çevreden karşılanması sağlanmalıdır. Bu durum yörede yeni tarımsal ürünlerin yetişmesine ve farklı alanlarda yeni üretim olanaklarının geliştirilmesine imkan sağlayacaktır. Turizm sayesinde yörenin ekonomik potansiyeli ve ayırt edici özellikleri ortaya çıkarılarak, kırsal yaşamın devamına katkı sunulacaktır.

Türkiye ölçeğinde, özellikle kırsal çevrelerin kalkınmasına yönelik, geleneksel meskenleri de içine alacak kırsal çevrelerin turizm potansiyeli envanteri çıkarılarak, kıyı ve iç kesimler birbirine bağlanmalı ve yeni turizm destinasyonları oluşturulmalıdır. Planlanan turizm sayesinde kıyı ve iç kesimler birbirine bağlanarak iç kesimlerdeki kültürel miras değerlere de ulaşılabilecektir.

Araştırma sahasında gelen turistlerin daha fazla zaman geçirmesini sağlayacak projeler gerçekleştirilmelidir. Bu bağlamda endemik bitkiler açısından oldukça zengin olan yörede botanik bahçeleri inşa edilerek, gelen turistin daha uzun süre vakit geçirmesi sağlanabilecektir.

Araştırma sahasının bütün noktalarına havzanın turizm değerleri haritaları yerleştirilerek, her bir turizm noktasının yeri ayrıntılı olarak gösterilmelidir. Turist bulunduğu noktadayken diğer turizm noktalarını da görebilmeli ve kendine en uygun rotayı seçebilmelidir. Buna ek olarak, yöreye yerleştirilecek cezbedici levhalar ile turistin dikkatleri yöreye çevrilecektir.

Ayrıca, araştırma sahasındaki merkezler dahil bütün resmi kurum yapılarına, sokak mobilyalarına, dolmuş duraklarına, trafolara, çöp kutularına dahi, tarihi ev görünümü kazandırılarak, 'düğmeli evler'in turizmin sembolü olmasına katkı sunulabilecektir. Hatta Antalya ve ilçelerinde de trafolara, çöp kutularına, otobüs duraklarına otobüs ve dolmuşların yüzüne 'düğmeli evler' resmedilerek, tanınmasına katkı sunulacaktır.

Akseki-İbradı Havzası'nda tanıtım ve koruma faaliyetlerinin bütün yerleşmelere eşit dağılması gerekmektedir. Çünkü, 'düğmeli evler'in mevcut turizm potansiyelini

harekete geçirmek için bu gereklidir. Koruma ve tanıtım faaliyetlerinin bütün yerleşmelerde hız kazanmasıyla, turizm faaliyetleri 'düğmeli ev' örneklerinin bulunduğu yörenin tüm yerleşmelerine dengeli bir şekilde dağılacaktır. Gelişen turizm sayesinde istihdam olanakları artacak, bütün yerleşmeler ekonomik olarak turizmden yarar sağlayabilecektir. Araştırma sahasında gelişecek turizm sayesinde yaşanacak ekonomik canlılık, bundan sonraki yaşanacak göç sorununun çözümüne de önemli oranda katkı sunacaktır. Çünkü, havzada göçlerin geneli ekonomik yetersizliğe bağlı olarak gelişmektedir. Özellikle iş bulma maksatlı göçler belli oranlarda azalacak ve yaşam seviyesinin de yükselmesine bağlı olarak, emeklilik çağındaki dönüşler de artacaktır. Ekonomik geçim kaynakları sınırlı olan yöre için turizm, geleneksel değerlerin korunması ve yaşatılmasına da öncülük edecektir.

Doğal kaynaklar açısından oldukça zengin olan yörede gerçekleştirilecek turizm faaliyetlerinde mevcut yaylalarda aslına uygun şekilde inşa edilecek 'düğmeli evler' ile ziyaretçilere konaklama hizmeti sunulabilecektir. Böylece, avcılık, kuş gözlemciliği, foto safari vb. amaçlarla yöreyi ziyaret edenler, konaklamak için yakın ilçelere gitmek yerine, 'düğmeli evler'de konaklamayı tercih edeceklerdir.

Yörenin doğal ve kültürel zenginliğinin, bölge kalkınmasına aktif katkı sağlaması ve bu katkının geniş tabana yayılması için, turizm sektörünün yeni bir yaklaşım ile ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda Antalya ilinin kırsal çevrelerinde kültürel miras turizmini ana hat turizmine entegre edecek çalışmalar sayesinde, Antalya'nın turizmden aldığı pay da artış gösterecektir.

Yöreye özgü bu mimari geleneğin yapımı ve yaşatılması, günümüzde destekçiler ve ustalar tarafından açılacak atölyeler, sayesinde genç ustaların yetişmesiyle mümkün olabilecektir (Manav ve Çalışkan, 2017: 234).

Küreselleşme ve modernleşme süreçleri bir yandan doğa ve kültürel çevreler üzerinde 'aynılaştırıcı' olumsuz etkiler oluştururken; bir yandan bu duruma karşı gelişen tepkilere bağlı olarak geleneksel miras değerlerin günümüzde daha iyi anlaşılmasına ve önem kazanmasına yol açmaktadır. Günümüzde küreselleşme ve modernizmin etkisiyle giderek aynı görünümler kazanan çevrelere bir tepki olarak geleneksel-kültürel çevrelere karşı değerbilirliğin ve saygının arttığı bir döneme tanıklık edilmektedir. İnsan-kültür ve mekan etkileşimini en iyi şekilde yansıtan Anadolu'nun bu yerel-geleneksel-kültürel miras

değeri de yakından tanınmayı ve geleceğe bir miras olarak bırakılmayı hak etmektedir (Manav ve Çalışkan, 2017: 235).

KAYNAKÇA

Abbasoğlu, Haluk (1999). Anadolu'da Antik Çağda Konut M.Ö.1200-M.S. 3500. Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, (Ed.: Yıldız Sey). İstanbul: Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi, İstanbul.

Adak, Mustafa; Takmer, Burak; Akdoğdu-Arca, Ebru, N. (2015). İlkçağda Akseki Bölgesi. *Ben Akseki'yim*, (Haz. Attila Durak), İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları.

Adedokun, Ade (2014). Incorporating Traditional Architecture into Modern Architecture: Case Study of Yoruba Traditional Architecture. *British Journal of Humanities and Social Sciences.*11(1),39-45. http://www.ajournal.co.uk/HSpdfs/HSvolume11(1)/HSVol.11%20(1)%20Article%204.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2016).

Agboola-Oluwagbemiga, Paul; Zango-Modi, Sule (2014). Development of Traditional Architecture in Nigeria: A Case Study of Hausa House Form. *International Journal of African Society Cultures and Traditions.*1(1), 61-74. http://www.eajournals.org/wp-content/uploads/%E2%80%9cdevelopment-of Traditional-Architecture-in-Nigeria-A-Case-Study-of-Hausa-House Form%E2%80%9D.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2016).

Ahunbay, Zeynep (2011). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon* (6.Baskı). İstanbul: YEM Yayın.

Akarsu, Ferdi (2015). Kanatların İzinde Akseki Havzası. *Ben Akseki'yim*, (Haz. Attila Durak), İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları.

Akın, Nur (2001). *Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Akkoyunlu, Zahide (1989). *Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1060.

Akkurt, Humeyra (2004). Batılı Kültürün 19. Yüzyıl İzmir'inde Mekansal Temsili; Bornova ve Buca Levanten Konutları. *Ege Mimarlık Dergisi*. 3(51), 4-9. İzmir. http://www.izmimod.org.tr/egemimarlik/51/02.pdf (Erişim Tarihi: 10.03.2018).

Aklanoğlu, Filiz (2002). Beypazarı Peyzaj Potansiyelinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara. http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/31111/ (Erişim Tarihi: 21.12.2016).

Aklanoğlu, Filiz (2010). Geleneksel Yerleşmelerde Kültür Turizmi: Beypazarı Örneği. *Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*. 10(2), 125-136. Kastamonu.

Akok, Mahmut (1951). Trabzon'un Eski Evleri. *Arkitekt Dergisi.* (5-8),103-115. İstanbul. http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/190/2502.pdf (Erişim Tarihi: 16.07.2017).

Akok, Mahmut (1953). Çankırı'nın Eski Evleri. *Arkitekt Dergisi.* (7-8), 142-153. İstanbul. http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/203/2726.pdf (Erişim Tarihi: 16.07.2017).

Aksoy, Erdem (1962). Türk Evi-Anadolu Evi. *Mimarlık ve Sanat.* (6), 216-217. İstanbul.

Aksoy, Erdem (1963). Ortamekân: Türk Sivil Mimarisinde Temel Kuruluş Prensibi. *Mimarlık ve Sanat.* (7-8), 39-92. İstanbul.

Aksoy, Yıldız; Akpınar, Ayşen (2011). Muğla Evleri. *İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi.* 3(8), 129-149. İstanbul. http://iaud.aydin.edu.tr/makaleler/ciltxsayix/yildiz_aksoy.pdf (Erişim Tarihi: 27.05.2015).

Aksulu, Işık (2001). Beypazarı'nın Ahşap Evleri. *Ahşap Kültürü –Anadolu'nun Ahşap Evleri*, (Ed.: Aysun Özköse). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Aktan, Coşkun Can (2008). Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama. *Çimento İşveren Dergisi.*22(4),4-21. www.ceis.org.tr/dergi.php?dID=81(Erişim Tarihi: 24.04.2018).

Akurgal, Ekrem (1998). *Anadolu Kültür Tarihi.* Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Akyüz, Eti (1994). Tarihsel Süreçte İzmir'de Konut. *Ege Mimarlık Dergisi*. (3), 32-35. İzmir. http://egemimarlik.org/1994-3/32.pdf (Erişim Tarihi: 10.03.2018).

Aliağaoğlu, Alpaslan (2004). Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekler. *Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırmaları Merkezi, Coğrafi Bilimler Dergisi.*2(2), 55-70, Ankara. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/33/825/10465.pdf (Erişim Tarihi:13.12.2016).

Aliağaoğlu, Alparslan (2016). Balıkesir Şehri'nde Kiracılık. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 21(36), 183-200. Erzurum. http://e-

dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/5000171891/5000171081 (Erişim Tarihi: 09.11.2016).

Alim, Hikmet; Sağıroğlu, Özlem (2015). Antalya İli Akseki İlçesi İlvat Bölgesinde Sürdürülebilir Barınma İçin Konut Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi. 2nd International Sustaınable Buildings Symposıum (Ankara-Türkiye, 28-30 Mayıs 2015), 76-83. http://www.isbs2015.gazi.edu.tr/belgeler/bildiriler/76-83.pdf (Erişim Tarihi:12.03.2017).

Alioğlu, E. Füsun (2003). *Mardin Şehir Dokusu ve Evler* (2.Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Altaş, Namık Tanfer; Gök, Yaşar; Doğanay, Serkan (2006). Domaniçte Kır Meskenleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 11(16), 63-88. Erzurum.

Aran, Kemal (2000). *Barınaktan Öte: Anadolu'da Kır Yapıları.* Ankara: Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi.

Aras, Rahmi; Budakçı, Mehmet; Erbüyür, Murat (2005). Kütahya Merkez ve Emet İlçesi Geleneksel Türk Evi Tavanlar. *Politeknik Dergisi.* 8(1), 81-86. Ankara. http://dergipark.gov.tr/politeknik/issue/33012/367003 (Erişim Tarihi: 15.10.2017).

Ardel, Ahmet (1940). Umumi Coğrafya Dersleri: Klimatoloji. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Arel, Ayda (1999). Anadolu'da Geleneksel Konut düzeninde Kültürel Etmenler. Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri (I.Cilt). (Ankara-Türkiye, 4-7 Kasım 1997), 31-41. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Aremu, P. S. O.; Ajiboye, O. J.; Abiodun, B. (2010). Art and Culture as a Viable Currency in Yoruba Traditional Architecture (The Sustainable World). *Transactions on Ecology and the Environment.* (142),737-744. WIT Press. www.witpress.com/Secure/elibrary/papers/SW10/SW10066FU1.pdf (Erişim Tarihi: 27.10.2017) .

Arseven, Celal Esad (1983). *Sanat Ansiklopedisi,* (5. Baskı, Cilt 1. Fasikül 1). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Arseven, Celal Esad (1984). *Türk Sanatı.* İstanbul: Cem Yayınevi.

Arslan, Murat (2014). *Zaman Aynasında Bir Ulu Köy Değirmenlik.* İstanbul: Lord Matbaacılık ve Kağıtçılık.

Arslan, Murat (2016). Konya Vilayet Salnamelerinde Akseki Kazası. Akseki: Akseki Belediyesi.

Asatekin, Gül (2005). Understanding Traditional Residential Architecture in Anatolia. *The Journal of Architecture.*10(4), 389-414. http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13602360500285518?needAccess=true (Erişim Tarihi: 29.12.2016).

Asımgil, Bedriye; Erdoğdu, Figen (2013). *19. ve 20. Yüzyıl Ayvalık Konut Mimarisi ve Genel Özellikleri 1.* İstanbul: Özgül Matbaacılık (Ayvalık Ticaret Odası).

Atalar, Ali (2004). *Osmanlı Dönemi Antep Evleri.* İstnbul: Merinos Halı A.Ş.

Atalar, Ali (2009). *Tarihe Tanıklık Eden Evler.* İzmir: D.P.T.

Atalay, İbrahim (1990). Vejetasyon Coğrafyasının Esasları. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Basımevi.

Atalay, İbrahim (1997). Türkiye Coğrafyası (5.Baskı). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Atalay, İbrahim (2002). Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri. İzmir: Orman Bakanlığı Yayınları No:163.

Atalay, İbrahim; Mortan, Kenan (2011). Türkiye Bölgesel Coğrafyası. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Avcı, Ülkü; Atik, Meryem (2016). Doğal Peyzajın Kırsal Konut Mimarisi Üzerindeki Etkileri: Beğiş Susuzu Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.18(1),153-171.Afyonkarahisar. http://www.sbd.aku.edu.tr/arsiv/c18s1/b9%C3%BClk%C3%BCavc%C4%B1vd.pdf (Erişim Tarihi: 09.11.2016).

Avşar-Başoğlan, Öncü (2016). Muğla-Yerkesik Kırsalı Örneğinde Kırsal Mimarinin Geleceğinin Tartışılması. *Ege Mimarlık Dergisi*. 01(92),14-19. İzmir. http://egemimarlik.org/92/4.pdf (Erişim Tarihi: 09.11.2016).

Aydın, Özlem; Alemdağ-Lakot, Esra (2014). Karadeniz Geleneksel Mimarisinde Sürdürülebilir Malzemeler; Ahşap ve Taş. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar*

Dergisi. 7(35), 394-404. Samsun. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt7/sayi35turkce.htm (Erişim Tarihi: 29.05.2014).

Aytaç, İsmail (2015). *Geleneksel Malatya Evleri Envanteri.* Malatya: Malatya Büyükşehir Belediyesi.

Aytuğ, Ayfer; Eryurtlu, Ferah (1999). Geleneksel Konut Stokunun Sosyo-Kültürel ve İşlevsel Süreklilik Bağlamında Değerlendirilmesi. Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, (İstanbul-Türkiye, 5-7 Haziran 1996), 59-62. Ege Yayınları.

Ayvazoğlu, Beşir (1992). İnsan, Ev, Çevre. Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi (II. Cilt), (Yayın Sorumlusu: Ezel Erverdi). Ankara: 1992, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Ayverdi, İlhan (2006). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* (2.Cilt), Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul 2006.

Bağbancı-Köprülü Özlem; Aksoy, Feyza; Aksoy, Halil (2015). Bursa Gümüştepe'de (Misi Köyü) Bulunan Geleneksel Kırsal Ahşap Yapının Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesi. *TÜBA-KED.* (13),83-99. Ankara. http://tubaked.tuba.gov.tr/index.php/tubaked/article/view/133/131(Erişim Tarihi: 21.07.2017).

Bağbancı, M. Bilal (2013). Examination of the Failures and Determination of Intervention Methods for Historical Ottoman Traditional Timber Houses in the Cumalıkızık Village, Bursa–Turkey. *Engineering Failure Analysis.* (35), 470-479. http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S135063071300188X (Erişim Tarihi: 21.07.2017).

Bakırcı, Muzaffer (2016). Avacık Yaylası (Gerger / Adıyaman) Örneğinde Değişen Sosyo-Ekonomik Şartların Mesken Farklılaşmasına Etkisi. *Türk Coğrafya Dergisi.* (67), 51-59. İstanbul. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/263710 (Erişim Tarihi: 23.10.2017).

Bakırcılar, N. Ayşe; Durgun, Hatice (2015). Osmanlı Döneminde Akseki'ye Genel Bir Bakış. *Ben Akseki'yim*, (Haz. Attila Durak), İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları.

Balıkçı, Gülsen (1997). Rize-Pazar-Akbucak Köyü Halk Mimarisine Fonksiyonel Bir Yaklaşım. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi: Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri Kitabı. (Ankara-Türkiye, 5. 1997),73-92. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Baran, Mine (2006). Halk Mimarisinin Halkbilimi Bağlamında Değerlendirilmesine Harran Evleri Örneği. *Millî Folklor, Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*.18(72), 141-147. Ankara.

Baran, Mine; Yıldırım, Mücahit (2008). Geleneksel Türk Evi ve Renk Kullanımı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(26), 223-234. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068196 (Erişim Tarihi: 02.01.2016).

Basat-Metin, Ezgi (2014). Görsel Bir Metin Olarak Geleneksel Mimariye Bakmak. *Millî Folklor*. 26(104),138-150. Ankara. http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=104&Sayfa=135 (Erişim Tarihi: 20.07.2017).

Baş, Gülsen (2010). Diyarbakır'daki Geleneksel Konut Mimarisinde Süsleme Anlayışı. *International Journal of History* (online). 2(1), 310-338. http://www.historystudies.net/dergi/tar201512116ce.pdf (Erişim Tarihi: 29.09.2017).

Başaran, Mehmet Ali (2015). Akseki'nin Doğal, Kültürel ve Tarihi Değerlerine Katkı Sağlayan Anıt Ağaçlar. *Ben Akseki'yim*, (Haz. Attila Durak), İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları.

Başaran, Mehmet Ali; Karacan, Afşin Vahdet (2015). Ormanlar, Korunan Alanlar ve Yabanıl Değerlerle Akseki. *Ben Akseki'yim*, (Haz. Attila Durak), İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları.

Başgelen, Nezih (2003). Buldan: "Türkiye Kültür Envanteri Pilot Bölge Çalışmaları". Ankara: Tüba-Tüksek Yayınları 2/2.

Başkan, Seyfi (2008). Geleneksel Doğu Karadeniz Evleri. *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*. (52),41-90. Ankara. http://www.akmb.gov.tr/userfiles/files/EskiErdem%20pdf/Erdem%2052.pdf (Erişim Tarihi: 06.06.2017).

Başyiğit, Celalettin; Kartlı, Mutlu İrem (2014). Geleneksel Romen Evlerinin Mimari Açıdan İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi.* 18(3), 36-41. Isparta. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sdufenbed/article/view/1089004896/1089004093(Erişim Tarihi: 29.10.2015).

Bayazıt, Nigan (2014). Safranbolu Evlerinin Plan Tipolojisi ve Kullanıcı İhtiyaçları Hiyerarşisi. *Tasarım ve Kuram Dergisi.* 10(17),1-15. İstanbul. http://tasarimkuram.msgsu.edu.tr/index.php/tasarimkuram/article/viewFile/295/249 (Erişim Tarihi: 21.12.2016).

Baydil, Emin (2005). Taşköprü Çevresindeki Köy Meskenlerinin Yerleşme Coğrafyası Bakımından Değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi.* 13(1), 181-192. Kastamonu.

Bedel, Mehmet (1967) Akseki'ye Dair. *Akseki Dergisi.*1(2),13-18. İstanbul.

Bekdemir, Ünsal; Sever, Ramazan (2003). Şavşat ve Çevresinde Tipik Bir Ev Eklentisi: Merek. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 8(9).79-92. Erzurum.

Bekleyen, Ayhan; Dalkılıç, Neslihan; Özen, Nurtekin (2014). Geleneksel Mardin Evi'nin Mekânsal ve Isısal Konfor Özellikleri. *TÜBAV Bilim Dergisi.*7(4),28-44. Ankara. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/200982 (Erişim Tarihi: 14.02.2018).

Bektaş, Cengiz (1984). Türk Evleri (Seminer), Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği, 2. Tarihi Türk Evleri Haftası Bildirileri, (İstanbul-Türkiye, 28 Mayıs-4 Haziran, 1984),1-6.

Bektaş, Cengiz (1996). *Türk Evi.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bektaş, Cengiz (1999). *Selçuklu Kervansarayları Korunmaları ve Kullanılmaları Üzerine Bir Öneri.* İstanbul: YEM Yayın.

Bektaş, Cengiz (2001). *Halk Yapı Sanatı.* İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Bektaş, Cengiz (2005). *Halk Yapı Sanatından Bir Örnek Antalya*. İstanbul: Bileşim Yayıncılık.

Beyhan, Şefika Gülin (2007). Tarihi Burdur Evlerinin Ev Pansiyonculuğu Kapsamında Değerlendirilmesi ve Burdur Turizmine Katkıları. 1. Burdur Sempozyumu Bildiriler Kitabı (Cilt: 2), (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur-Türkiye, 16-19 Kasım 2005),1398-1403. Burdur: Fakülte Kitabevi.

Bilgi, Önder (1999). Karadeniz Kıyı Kesimi İlk Tunç Çağı Mimarisi. Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (İstanbul-Türkiye, 5-7 Haziran 1996), 63-74. İstanbul: Ege Yayınları.

Binan, Can (1999). *Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişmenin Uluslararası Evrim Süreci*. İstanbul: YTU Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Bingöl, Fırat (2015). Büyük Resim. *Ben Akseki'yim*,(Haz. Attila Durak), İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları.

Birinci, Salih; Kaymaz, Çağlar Kıvanç; Camcı, Aykut (2017). Kültür Turizmi Açısından Harran İlçe Merkezi ve Geleneksel Kubbe Meskenleri (Şanlıurfa). *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.* 12(3),93-118. Ankara. http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=11289&Detay=Ozet (Erişim Tarihi: 24.06.2017).

Boniface, Priscilla; Fowler, Peter J. (1993). *Heritage and Tourism in 'The Global Village'.* London: Routledge. https://ebookcentral.proquest.com/lib/canakkale/reader.action?docID=166659 (Erişim Tarihi: 16.07.2017).

Bonnemaison, Joël (2005). *Culture and Space, Conceiving a new cultural geography.* London: I.B. Tauris & Co. Ltd.

Boyd, Stephen (2001). Cultural and Heritage Tourism in Canada: Opportunities, Principles and Challenges. *Tourism and Hospitality Research*. 3(3), 211-233. http://thr.sagepub.com/content/3/3/211.full.pdf+html (Erişim Tarihi: 25.05.2016).

Bozkurt, S. Gülçin (2012). 19.yy'da Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekan Kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi.* 62(2), 37-70. İstanbul.

Bozkurt, S. Gülçin; Altınçekiç, Hakan (2013). Anadolu'da Geleneksel Konut ve Avluların Özellikleri ile Tarihsel Gelişiminin Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi.* 63(1),69-91. İstanbul.

Bozkurt, Tolga (2004). Beypazarı'ndaki Türk Devri Yapıları. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Brunhes, Jean (1925). *La Géographie Humaine.* Paris.

Bulut, İhsan (2016). Anadolu Konut Kültüründen Kaybolmakta Olan Mesken Şekli: Yozgat'ın Karayapıları. Türk Kültüründe Coğrafya II, (Ed.: Turhan Çetin; Ali Meydan). Ankara: Pegem Akademi. http://www.pegemindeks.net/index.php/Pati/article/view/975/700 (Erişim Tarihi: 28.10.2017).

Bulut, İhsan; Zaman, Mehmet; Hadimli, Halil (2007). Alternative Tourism Activities for The Riviera of Turkey (Akseki). International Symposium on Geography *Environment and Culture in the Mediterranean Region, (*pp.1-7). http://web.deu.edu.tr/geomed2010/2007/Bulut.pdf (Erişim Tarihi: 04.02.2016).

Bursa (Hanlar Bölgesi ve Sultan Külliyeleri) ve Cumalıkızık Yönetim Planı (2013-2018), Akan Mimarlık, Bursa 2013. http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/wp-content/uploads/2013/06/Bursa-Y%C3%B6netim-Plan%C4%B1.pdf (Erişim Tarihi: 16.02.2017.

Can, Emel (2015). "Boş zaman, Rekreasyon ve Etkinlik Turizmi İlişkisi" *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi (e-dergi).*(10),1-17, http://www.istjss.org/resim/2015_summer_10_1.pdf (Erişim Tarihi: 07.03.2017).

Cansever, Turgut (1999). Osmanlı Evi. *Osmanlı (10.Cilt),* (Ed.: Güler Eren). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Cansever, Turgut (2012). *İslam'da Şehir ve Mimari.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Ceylan, Salih (2012). Kırsal Mimarinin Örneklerinden "*Serenler*"in Coğrafi Açıdan İrdelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 17(27), 151-168. Erzurum. http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/1021008395/1021007103(Erişim Tarihi: 11.10.2016).

Ceylan, Serdar; Somuncu, Mehmet (2015). Safranbolu UNESCO Dünya Mirası Alanında Yerel Yönetim ve Turizm Paydaşları Arasındaki Çatışma Üzerine Bir Değerlendirme. *16. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı,* (Ed.: Abdullah, Kelkit). (Çanakkale- Türkiye, 12-15 Kasım. 2015), 775-789. Ankara: Detay Yayıncılık.

Ceylan, Serdar; Somuncu, Mehmet (2016a). Safranbolu UNESCO Miras Alanında Turizmin Sürdürülebilirliği Konusunda Bir Değerlendirme. II. Ulusal Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı. (Ed.: Akın, Aksu vd.). (Adrasan-Antalya-Türkiye, 28-30 Nisan, 2016), 305-321. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi. https://drive.google.com/file/d/0b-kcsg_gmrlrbxr2tnn5wkhyvda/view (Erişim Tarihi: 16.02.2017).

Ceylan, Serdar; Somuncu, Mehmet (2016b). Kültür Turizmi Alanlarında Turizmin Çeşitlendirilmesine Eleştirel Bir Bakış: Safranbolu UNESCO Dünya Miras Alanı. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi.* 1(1), 53-64. Kastamonu. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tdtad/article/view/5000159702/5000163653(Erişim Tarihi: 16.02.2017).

Christou, Evangelos (2005). Heritage and Cultural Tourism: A Marketing Focused Approach. *International Cultural Tourism: Management, Implications and Cases,* (Ed.: Marianna Sigala ve David Leslie). Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann Linacre House, Jordan Hill.

Coccossis, Harry (2005). Operational Management of Cultural and Heritage Sites. *International Cultural Tourism: Management, Implications and Cases,* (Ed. Marianna Sigala and David Leslie). Elsevier Butterworth-Heinemann Linacre House, Jordan Hill, Oxford.

Çağdaş, Gülen (1996). A Shape Grammar: The Language of Traditional Turkish Houses. *Environment and Planning B: Planning and Design.* 23(4), 443-464.

https://www.researchgate.net/publication/23540981_A_shape_grammar_The_language_of_traditional_Turkish_houses (Erişim Tarihi: 05.12.2015).

Çakır, Mehmet Özerk (2015). Akseki'nin Sessiz Kanatları. *Ben Akseki'yim*, (Haz. Attila Durak), İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları.

Çalışkan, Vedat (2010). Examining Cultural Tourism Attractions for Foreign Visitors: The Case of Camel Wrestling in Selçuk (Ephesus)*TURIZAM.* 14(1), 22-40.

Çalışkan, Vedat (2013). Somut Olmayan Kültürel Bir Mirasın Güncel Bir Değerlendirmesi: Anadolu Devecilik Kültürü ve Geleneksel Deve Güreşi Şenlikleri. *Türkiye Bilimler Akademisi: Kültür Envanteri Dergisi* (*TÜBA-KED.* (11), 137-166. Ankara.

Çalışkan, Vedat (2016). Bir Dünya Kültür Mirası: Anadolu Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri. (Trans. Özge Erşen), (A World Cultural Heritage: Anatolian Camel Dealing Culture and Camel Wrestles). Ankara: İncirliova Belediyesi Kültür Yayınları 1.

Çekül (2012). *Anadolu'da Kırsal Mimarlık*. Bursa: Çekül Vakfı Tarihi Kentler Birliği Yayınları. http://www.tarihikentlerbirligi.org/wp-content/uploads/AnadoludaKirsalMimarlik-Ekitap.pdf (Erişim Tarihi: 09.11.2016).

Çelebi, Çağdaş Lara (2017). Konut ve Göç: 19. Yüzyıl Kayseri Rum Evleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi.* 32(1), 17-45. İzmir. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/323754 (Erişim Tarihi: 10.10.2017).

Çelik, Emel (2008). Tarihi Yapıların Turizm Amaçlı Değerlendirilmesi: Beypazarı Örneği. Uzmanlık Tezi. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. https://slidex.tips/download/uzmanlik-tez-emel-elk-mart-2008-ankara (Erişim Tarihi: 07.11.2016).

Çelik, Nermin; Murat, Güven (2008). Sayısallaştırılmış SWOT Analizi ile Bartın İlinin Ekonomik Yapısını Değerlendirme. 2. Ulusal İktisat Kongresi, (DEÜ-İzmir-Türkiye, 20–22 Şubat 2008),1-11.

Çetin, Turhan (2009). Beypazarı'nda Turist-Yerel Halk Etkileşimi ve Turizmde Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Etkileri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 9(1), 15-32. İzmir. http://www.tdid.ege.edu.tr/files/cetinturhan-9-1.pdf (Erişim Tarihi:

07.06.2017).

Çetin, Turhan (2010). Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı. *Millî Folklor Dergis*. 22(87),181-190. Ankara. http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=87&Sayfa=178 (Erişim Tarihi: 21.12.2016).

Çıkış, Şeniz (2009). Modern Konut Olarak XIX. Yüzyıl İzmir Konutu: Biçimsel ve Kavramsal Ortaklıklar. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi.* 26(2),211-233. Ankara.

Çinbilgel, İlker (2016). İbradı Anasonu, *İbradı: Tarih, Kültür, Sanat ve Edebiyat* Dergisi. (4), 7-10, İbradı.

Çinbilgel, İlker; Gökçeoğlu, Mustafa (2010). "Flora of Altınbeşik Cavern National Park (İbradı-Akseki, Antalya / Turkey)", Biological Diversity and Conservation, 3(3), 85-110. http://www.biodicon.com/YayinlananMakaleler/8.12.pdf (Erişim Tarihi: 02.03.2018).

Çinbilgel, İlker; Özçelik, Hasan (2015). Bir Bitki Cenneti Ya da Akseki. *Ben Akseki'yim,* (Haz. Attila Durak), İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları.

Çobancaoğlu, Tülay (2003). Türkiye'de Geleneksel Ahşap Ev Yapı Sistemlerinin İrdelenerek Gruplandırılmasına Yönelik Bir Değerlendirme. *Tasarım ve Kuram Dergisi*. 2(3), 27-42. İstanbul. http://tasarimkuram.msgsu.edu.tr/index.php/tasarimkuram/article/view/5/150 (Erişim Tarihi: 25.12.2016).

Dalkılıç, Neslihan (2008). Geleneksel Konutlarda Kullanıcı-Mekân İlişkisi: Midyat Örneği. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi.* 13(1),17-33. Bursa. http://uludag.dergipark.gov.tr/download/article-file/202758 (Erişim Tarihi: 10.06.2015).

Dalkılıç, Neslihan; Bekleyen, Ayhan (2011). Geçmişin Günümüze Yansıyan Fiziksel İzleri: Geleneksel Diyarbakır Evleri. *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi,* (Ed.: İrfan, Yıldız). Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür ve Sanat Yayınları-3. https://dicle.academia.edu/NESL%C4%B0HANDALKILI%C3%87(Erişim Tarihi: 09.03.2018).

Danacı, M. Hacer; Atik, Meryem (2014). Rural Tourism and Vernacular Architecture: An Example from Elmalı, Antalya. *American International Journal of Contemporary Research.* 4(9),69-72. http://www.aijcrnet.com/journals/Vol_4_No_9_September_2014/8.pdf (Erişim Tarihi: 11.12.2016).

Davulcu, Mahmut (2009). Sakarya Yöresi Kırsal Yerleşmelerinde Konut Mimarisi ve Ustalık Geleneği Üzerine Bir İnceleme. *Kastamonu Eğitim Dergisi.* 17(2), 687-706. Kastamonu. http://www.kefdergi.com/pdf/17_2/17_25.pdf (Erişim Tarihi: 11.10.2016).

Davulcu, Mahmut (2015). Ormana Yöresi Geleneksel Konut Mimarisi ve Yapıcılık Geleneği. *Kalemişi-Geleneksel Türk Sanatları Dergisi*. 3(5), 47-96. Ankara. http://www.kalemisidergisi.com/makale/pdf/1430287376.pdf (Erişim Tarihi: 06.06.2015).

Demir, Ekrem (2002). Adıyaman Ovasındaki Kır Yerleşmelerinde Mesken Tipleri. *Türk Coğrafya Dergisi*. (39), 55-78. İstanbul. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tcd/article/viewFile/1074000193/1074000186, (Erişim Tarihi: 06.06.2015).

Demirarslan, Deniz (2011). Eski Bir Bektaşi Yerleşimi: Yörük Köyü'nde Evler ve Odanın Oluşumu. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi.* (58), 69-88. http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/635/625 (Erişim Tarihi: 10.10.2017).

Demirci, Doğan (2009). Geleneksel Isparta Evlerinde Giriş Düzenlemeleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* (20),187-202.Isparta. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/117951(Erişim Tarihi: 21.05.2018).

Demirci, Doğan (2010). *Isparta Evleri.* Isparta: T.C. Isparta Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

Demircioğlu, Sami (2016). Doğu Antalya Alternatif Turizm Gelişim Planı. *İbradı Belediyesi Tarih, Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi,(3),*33-38.

Deniz, Bekir (1992). Manisa Yöresi Köy Mimarisi. *Sanat Tarihi Dergisi*. 6(6), 17-46. İzmir. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/152501 (Erişim Tarihi: 16.07.2017).

Diker, Oğuz (2016). Kültürel Miras İle Kültürel Miras Turizmi Kavramları Üzerine Kavramsal Bir Çalışma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 4(30), 365-374.

Doğa Derneği (2015). *Akdeniz Bölgesi.* http://www.dogadernegi.org/wp-content/uploads/2015/09/04_AKDENIZ.pdf (Erişim Tarihi:12.28.2016).

Doğanay, Hayati (1997). *Türkiye Beşeri Coğrafyası.* İstanbul: Erzurum Milli Eğitim Basımevi.

Doğanay, Hayati; Orhan, Fatih (2014). Şavşat'ta Geleneksel Köy Meskenleri ve Başlıca Sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.18(1), 273-297. Erzurum. http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunisosbil/article/view/5000033568/5000033596 (Erişim Tarihi: 06.06. 2015).

Doğanay, Hayati; Zaman, Serhat (2013). *Türkiye Turizm Coğrafyası (4.Baskı).* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Doğaner, Suna (2003). Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması. *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu Bildirileri Kitabı.* Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü Sempozyumları: 2, (İzmir-Türkiye, 16-18 Nisan 2003), 1-8. https://istanbul.academia.edu/SunaDo%C4%9Faner (Erişim Tarihi: 15.07.2017).

Doğaner, Suna (2013). *Türkiye Kültür Turizmi*. İstanbul: Doğu Kitabevi.

Dönmez, Yusuf (1960). Hanege Köyü (Beşeri ve İktisadi Tetkik). *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi.* 6(11), 56-75. İstanbul.

Dönmez, Yusuf (1964). Karasu Batısında Bir Yörük Yerleşmesi. *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*.7(14), 181-199. İstanbul.

Dönmez, Yusuf (1973). Kuzeydoğu Anadolu'da Bir Yerleşme: Karaağaç Köyü. *İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi.* 10(18-19), 87-107. İstanbul.

Duncan, James (1980). The Superorganic in American Cultural Geography. *Annals of the Association of American Geographers*. 70(2), 181-198. USA.

http://www8.umoncton.ca/umcm-vincent_guy/Duncan%20%20Superorganic%20in%20American%20cultural%20geography.pdf (Erişim Tarihi: 22.12.2016).

Duncan, James S; Lambert, David (2004). Landscapes of Home. A Companion to Cultural Geography, (Ed.: James S. Duncan; Nuala C. Johnson; Richard H.). USA: Blackwell Publishing Ltd. http://www.fhpv.unipo.sk/~bucher/D.pdf (Erişim Tarihi: 17.09.2017).

Durak, Ümit (2015). Toroslarda Yürüyüş Yollarının Daveti. *Ben Akseki'yim*, (Haz. Attila Durak), İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları.

Dursun, Necla (2012). Akseki İlvat Köyleri ve Çevresindeki Geleneksel Türk Evlerinden Örnekler. *Selçuk Ünive rsitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* (27), 119-127. Konya. http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/91/75 (Erişim Tarihi: 16.04.2016).

Dünden Bugüne Antalya (2012). http://testsite.kultur.gov.tr/Eklenti/38500,2012-idundenbuguneantalya.pdf? (Erişim Tarihi: 25.05.2016).

Düzgün, Ertuğrul; Acar, Ayşegül (2016). Safranbolu Turizminin Sürdürülebilir Gelişiminde UNESCO'nun Etkileri. II. Ulusal Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı. (Ed.: Akın, Aksu vd.). (Adrasan-Antalya-Türkiye, 28-30 Nisan, 2016), 322-339. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi. https://drive.google.com/file/d/0b-kcsg_gmrlrbxr2tnn5wkhyvda/view (Erişim Tarihi: 16.02.2017).

Eceral Ö., Tanyel; Özmen, A. Canan (2009). Beypazarı'nda Turizm Gelişimi ve Yerel Ekonomik Kalkınma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 5(2), 46-74. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esad/article/view/1068000086/1068000274 (Erişim Tarihi: 14.02.2017).

Eldem, Sedat Hakkı (1968). *Türk Evi Plan Tipleri.* İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.

Elibüyük, Mesut; Güzel, Abdulkadir (2003). Şanlıurfa İli'nde Dönemlik ve Geçici Bir Yerleşme: Hollik, *Coğrafi Bilimler Dergisi.* 1(1), 55-67. Ankara. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/33/822/10449.pdf (Erişim Tarihi: 11.10.2016).

Emekli, Gözde (2003). Kültür Mirasının Kültürel Turizm Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi. Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu. Ege Üniv. Coğ. Böl. Sempozyumları 2. (İzmir-Türkiye, 16-18 Nisan 2003), 43-49, https://ege.academia.edu/gozdeemekli (Erişim Tarihi: 15.07.2017).

Emekli, Gözde (2005). Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm. *Ege Coğrafya Dergisi.* (14), 99-107. İzmir.

Emekli, Gözde (2006). İzmir Kültürel Turizminde Yeni Bir Merkez: Ödemiş, Kültürel Mirasın Kültürel Turizm Aracılığıyla Değerlendirilmesi. II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, (Balıkesir-Türkiye, 20-22 Nisan 2006), 103-114. https://ege.academia.edu/gozdeemekli (Erişim Tarihi: 12.04.2016).

Emekli, Gözde (2012). Kültür Mirasının Turizm Aracılığı ile Değerlendirilmesi: Kültürel Turizm ve İzmir. Buca İlçesinin Ekoturizm ve Kültür Turizmi Sektör Analizi Projesi (Kültür Turizmi Çalıştayı İzmir Kalkınma Ajansı-Buca Belediyesi). İzmir. https://ege.academia.edu/gozdeemekli (Erişim Tarihi: 15.07.2017).

Eminoğlu, Mehmet Emin (2008). 1874 Konya Vilayeti Salnamesi (7). Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları 141.

Emiroğlu, Mecdi (1981). *Korunması Gereken Örnek Bir Kentimiz Safranbolu.* Ankara: Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Yayınları, No: 297.

Enhoş, Mustafa (1974) *Bütün Yönleriyle Akseki ve Akseki'liler*. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.

Erarslan, Alev (2015). Anadolu' da Kırsal Mimari. Erçek Gölü Havzası Konut Kültürü ve Tarihsel Anadolu Konutu İlişkisi. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi.* (150),139-154. İstanbul.https://www.academia.edu/people/search?utf8=%E2%9C%93&q=er%C3%A7ek+g%C3%B6l%C3%BC (Erişim Tarihi: 27.09.2017).

Erbaş, İkbal (2013). Geleneksel Yerleşkelerde Kullanıcı Müdahaleleri: Süleymaniye Örneği. *Akdeniz Sanat Dergisi.* 6(11), 102-113. Antalya. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/akdenizsanat/article/view/1103000566/08 (Erişim Tarihi: 28.09.2015).

Erdoğan, Elmas (2013). *Mimarlık Bilgisi.* Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını No:375.

Erdoğan, Nevnihal; Özbayraktar, Mehtap; Ayyıldız, Sonay (2011). *Tarihi İzmit Kent Merkezi Geleneksel Konutları.*İstanbul: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Eres, Zeynep (2013). Trakya'da Özgün Bir Ahşap Mimari Gelenek: İğmeli Yapılar. *Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Sempozyumu Bildiri Kitabı.* (Ed.: Esra Kudde; Demet Sürücü). (İstanbul-Türkiye, 24-25 Aralık 2013), 115-138. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü (KUDEB).

Eres, Zeynep (2013). Türkiye'de Geleneksel Kırsal Mimarinin Korunması: Tarihsel Süreç, Yasal Boyut. *Mimari ve Kentsel Koruma: Prof. Dr. Nur Akın'a Armağan,* (Ed. Kemal Kutgün Eyüpgiller; Zeynep Eres). İstanbul: Yem Yayın.

Eres, Zeynep (2016). Türkiye'de Geleneksel Köy Mimarisini Koruma olasılıkları. *Ege Mimarlık Dergisi.* 1(92), 8-13. İzmir. http://egemimarlik.org/92/7.pdf (Erişim Tarihi: 22.12.2016).

Eriç, Murat (1979). Geleneksel Türk Mimarisinde Malzeme Seçim ve Kullanımı. *Yapı*. 3(33), 12-27. İstanbul.

Erol, Oğuz (1983). Türkiye'nin Genç Tektonik ve Jeomorfolojik Gelişimi. *Jeomorfoloji Dergisi*. (11),1-22, Ankara. http://www.dicle.edu.tr/a/skaradogan/DOKUMAN/T%C3%BCrkiye'nin%20Genc%20Tektonik%20ve%20Jeomorfolojik%20Gelisimi-Oguz%20Erol.pdf (Erişim Tarihi: 01.19.2017).

Erol, Oğuz (1993). Türkîye'nîn Doğal Yöre ve Çevreleri. *Ege Coğrafya Dergisi*. (7), 13-41.İzmir.

Erpi, Feyyaz (1987). Buca'da Konut Mimarisi (1838-1934): Bir Yüzyıl Dönemini Kapsayan Mimari Oluşumun Sosyo-Kültürel Analizi ve Tipolojik Sentezi. Ankara: ODTÜ.

Erpi, Feyyaz (1991). Sosyo-Kültürel Yapının Yerel Konut Mimarisindeki Yansıması Üzerine Kıyaslamalı Üç Örnek: Anadolu'daki Türk, Rum ve Levanten Konut Mimarileri. *Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri.* (S.Ü.- Konya-Türkiye, 5-7 Mart 1990), 73-83. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi

Yayınları.

Erten, Süleyman Fikri (1940). *Antalya Tarihi*. İstanbul: Tan Matbaası.

Eruzun, Cengiz (1972). Artvin ve Çevresinde Halk Mimarisi. *Mimarlık.* 104(6), 51-58. Ankara. http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/420/6592.pdf (Erişim Tarihi: 13.07.2017).

Esmaeil Zaei, Mansour; Esmaeil Zaei, Mahin (2013). The Impacts of Tourism Industry on Host Community. *European Journal of Tourism Hospitality and Research.* 1(2), 12-21.http://www.eajournals.org/wp-content/uploads/THE-IMPACTS-OF-TOURISM INDUSTRY-ON-HOST-COMMUNITY.pdf (Erişim Tarihi: 20.02.2017).

Eyüpgiller, Kemal Kutgün; Eres, Zeynep; Bilge, Ayşe Ceren; Çinko-Arslan, Merve (2017). *Kırsal Mimarlık Mirasının Korunması: Türkiye'den ve Dünya'dan Örnekler.* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Foo, Lee Mei; Rosetto, Allison (1998). Cultural Tourism in Australia-Characteristics and Motivations. Australia: Bureau of Tourism Research. https://www.scribd.com/document/343872805/FOO-ROSSETTO-Cultural-Tourism-in-Australia (Erişim Tarihi: 17.02.2017).

Gabriel, Albert (1938). Türk Evi. *Arkitekt Dergisi.* (5-6),149-154. İstanbul. http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/570/8655.pdf (Erişim Tarihi: 25.12.2016).

Gailey, Alan (1999). Domesticating the Past: The Development of Open-Air Museums, Folk Life. *Journal of Ethnological Studies*. 38(1), 7-21. http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1179/flk.1999.38.1.7?needAccess=true (Erişim Tarhi: 27.10.2017).

Gazi, Aylin; Boduroğlu, Elvin (2015). İşlev Değişikliğinin Tarihi Yapılar Üzerine Etkileri 'Alsancak Levanten Evleri Örneği. *Megaron; Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi.* 10(1), 57-69. İstanbul. https://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_10_1_57_69.pdf (Erişim Tarihi: 10.03.2018).

Gedik, Serkan (2008). G*eçmişten Geleceğe İbradı*. Antalya: İbradı Belediyesi Kültür Yayınları.

George, Darren; Mallery, Paul (2003). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*. Boston: Allyn & Bacon.

Gezer, Hale (2013). Geleneksel Safranbolu Evlerinin Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi.* 12(23), 13-31. İstanbul. http://www.ticaret.edu.tr/uploads/yayin/fen23/13-31.pdf (Erişim Tarihi: 29.10.2015).

Gezici, Ferhan; Salihoğlu, Güliz (2016). The Challenges on Sustainability of Alternative Forms of Tourism. Alternative Tourism in Turkey; Role, Potential Development and Sustainability, (Ed.: Istvan Egresi). Switzerland: The registered company is Springer International Publishing AG.

Gliem, Joseph A.; Gliem, Rosemary R.(2003). Calculating, Interpreting, and Reporting Cronbach's Alpha Reliability Coefficient for Likert-Type Scales. *Midwest Research to Practice Conference in Adult, Continuing, and Community Education.* https://scholarworks.iupui.edu/bitstream/handle/1805/344/Gliem%20%26%20Gliem.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 24.04.2018).

Göğebakan, Yüksel (2015). Karakteristik Bir Değer Olan Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar ve Bu Evlerin Genel Özellikleri. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi.*1(1), 41-55. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ijca/article/view/5000079464/0 (Erişim Tarihi: 29.10.2015).

Gök, Yaşar (1995). Horasan-Gerek Köyü'nde 30 Ekim 1983 Depremi Sonrası Yapılan Afet Konutlarının Başlıca Planlama Sorunları. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 1(1), 174-199. Erzurum. http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/1021006731/1021006183 (Erişim Tarihi: 03.08.2017).

Gök, Yaşar (2011). Erzurum-Kars Depremi (30 Ekim 1983) İle Aşkale Depremleri (25-28 Mart 2004) Sonrası İnşa Edilmiş Olan Afet Konutlarının Coğrafi Açıdan Karşılaştırılması. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 16(25), 67-88. Erzurum. http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/1021007373/1021006611(Erişim Tarihi: 08.08.2017).

Gök, Yaşar; Kayserili, Alperen (2013). Geleneksel Erzurum Evlerinin Kültürel Coğrafya Perspektifinden İncelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi.*18(30), 175-216. Erzurum. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ataunidcd/article/view/1021010002 (Erişim Tarihi: 24.05.2016).

Gökçe, Gündüz (1979). Geleneksel Mimaride Strüktür. *Yapı. 3*(33), 19-28. İstanbul.

Gökdemir, Ahmet; Demirel, Can; Yamaç Fatih Tuğra; Çelik, Mehmet; Özerk, Samet Serkan (2016). Investigation of Architecture and Structural Deterioration of Historical Akseki Houses (Buttoned Houses). *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi.* 18(1), 38-48. Balıkesir.

Gönençgil, Barbaros (1993). Antalya'da Fön Rüzgarları ve Gelişim Koşulları. *Türk Coğrafya Dergisi*. (28), 337-344, İstanbul. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tcd/issue/view/1074000044 (Erişim Tarihi:15.11.2017).

Göney, Süha (1965). Mengen Havzasındaki Köy Meskenleri. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi.* 8(15), 112-132. İstanbul.

Göney, Süha (1973). Büyük Menderes Bölgesinde Köy Meskenleri. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi.* 10(18-19), 307-337. İstanbul.

Göney, Süha (1976). *Adana Ovaları 1*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No: 88.

Gönüllü, Ali Rıza (2010). *Cumhuriyet Döneminde Antalya*:*1923-1960*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.

Graham, Brian (2002). Heritage as Knowledge: Capital or Culture. *Urban Studies.* 39(5-6), 1003-1007. http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1080/00420980220128426 (Erişim Tarihi: 05.08.2017).

Gregory, Derek; Johnston, Ron; Pratt, Graldine; Watts J., Michael; Whatmore, Sarah (2009). *The Dictionary of Human Geography* (5.Baskı). USA: Wiley-Blackwell.

Gültekin, Hazin Cemal (t.y) Andız ve Fidan Üretim Teknikleri. Ankara: Çevre ve Orman Bakanlığı. https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Yayinlar/And%C4%B1z%20(Arceuthos%20dr

upace%20(Labill)%20Ant.%20Et.%20Cotschy)%20ve%20Fidan%20%C3%9Creti m%20Teknikleri.pdf (Erişim Tarihi: 05.06.2017).

Gültekin, Nevin (2007). Geleneksel Konut Dokusunda Kullanım Sürecinin Değerlendirilmesi-Beypazarı Örneği. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi.* 22(3), 261-272. Ankara.

Gültekin, R. Eser; Uçar, Aydın (2011). Traditional Akseki Houses and Cultural Heritage Tourism. *International Journal of Energy and Environment.* 5(5), 661-668. http://www.naun.org/main/NAUN/energyenvironment/20-705.pdf (Erişim Tarihi: 24.07.2017).

Gümüştepe, K. Ferzan (1992). Konya Ovası Mesken Eklentileri ve İktisadi ve Sosyal Yaşamdaki Yeri. *Türk Coğrafya Dergisi.* (27), 115-127. İstanbul. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tcd/article/view/1074000505/1074000496 (Erişim Tarihi: 23.10.2017).

Günay, Reha (1981). *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 456, Kültür Eserleri Dizisi: 8.

Günay, Reha (1998). *Tradition of the Turkish House and Safranbolu Houses* (Çev. Birkan Çelen). İstanbul: Yem Yayınları.

Günay, Reha (1999). *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri* (2.Baskı). İstanbul: Yem Yayın.

Günay, Reha (2008). *Elmalı ve Yöresel Mimarlığı*. İstanbul: Ege Yayınları.

Günay, Reha (2017). Ormana Toroslarda Bir Köy. İstanbul: Ege Yayınları.

Gündoğdu, İzzet (1968). Turizme Önem Vermeliyiz. *Akseki Dergisi* (1) 9,12.

Güneli, Zülküf; Yılmaz, Aysel; Yıldırım, Mücahit (1998). Diyarbakır Geleneksel Konut Mimarisinde Mekan Örgütlenmesi ve Geleceğe Yansıması. *Sanatsal Mozaik Dergisi.* 3(30), 38-43. İstanbul.

Güngördü, Ersin (2011). *Üniversiteler için Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası* (5. Basım). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Güvenç, Bozkurt (2010). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Boyut Yayıncılık ve Tic. Aş.

Güzel, Abdulkadir (2013). Coğrafi Özellikleri Bakımından Anadolu Şehirlerindeki Geleneksel Konutlar: Şanlıurfa Örneği. *Turkish Studies Dergisi*. 8(12), 569-590. Ankara.http://www.turkishstudies.net/Makaleler/984366946_40G%C3%BCzelAbdulkadir-sos-569-590.pdf (Erişim Tarihi: 30.05.2015).

Hacısalihoğlu, İlhan Yaşar (1995). Geleneksel Türk Şehri: Safranbolu. *Türk Coğrafya Dergisi*. (30), 409-434. İstanbul. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tcd/article/viewFile/1074000441/1074000432 (Erişim Tarihi: 09.11.2016).

Hacısalihoğlu, İlhan Yaşar (1999). Safranbolu'da Yerleşmenin Mekansal Gelişimi ve Mesken Özelliklerini Etkileyen Faktörler. Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı. (İstanbul-Türkiye, 5-7 Haziran 1996), 141-149. İstanbul: Ege Yayınları.

Hadimli, Halil (2008). Akseki İlçesi'nin Coğrafyası. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp (Erişim Tarihi: 28.05.2015)

Halifeoğlu, Fatma Meral (2008). Geleneksel Konut, Aile İlişkisinin Sürdüğü Bir Yerleşim Savur. İstanbul: Çekül Vakfı Yayını.

Halifeoğlu, Fatma Meral; Dalkılıç, Neslihan (2006). Mardin-Savur Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*.11(1), 93-111. Bursa. http://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php (Erişim Tarihi: 27.05.2015).

Handler, S. Jerome; Bergman, Stephanie (2009). Vernacular Houses and Domestic Material Culture on Barbadian Sugar Plantations, 1640-1838. *Journal of Caribbean History.* 43(1), 1-36. http://jeromehandler.org/wp-content/uploads/House-09.pdf (Erişim Tarihi: 29.07.2017).

Harputlugil, U. Gülsu; Çetintürk, Nihal (2005). Geleneksel Türk Evi'nde Isıl Konfor Koşullarının Analizi: Safranbolu Hacı Hüseyinler Evi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi.* 20(1), 77-84. Ankara.

https://drive.google.com/file/d/0B-0CJ3XhQ0E6N1dzZ1N3S2dIOVE/edit (Erişim Tarihi: 23.10.2017).

Hasol, Doğan (2005). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü* (9. Baskı). İstanbul: Yem Yayın.

Haviland, A. William; Harald, E. L. Prins; Walrath, Dana; Mcbride, Bunny (2008). *Kültürel Antropoloji* (Çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Hayli, Selçuk (2001). Erzincan Ovasında Köy Meskenleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 11(2), 21-42. Elazığ.

Helms, M. Marilyn; Nixon, Judy (2010). Exploring SWOT Analysis–Where Are We Now? A Review of Academic Research from the Last Decade. *Journal of Strategy and Management.* 3(3),215-25. https://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/17554251011064837(Erişim Tarihi: 27.04.2018).

Hidayetoğlu, Mehmet Lütfi (2013). Geleneksel Türk Evi Donatı Elemanlarının Restorasyonu ve Çağdaş Yapılarda Yeniden Kullanımı: Bir Şerbetlik Örneği. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* (28), 291-301. Isparta. http://dergipark.gov.tr/sufesosbil/issue/11409/136245 (Erişim Tarihi: 09.01.2016).

Hinsch, Luce (1980). ICOMOS 1965-1980, Central Office of Historic Monuments in Norvay, Oslo. http://ip51.icomos.org/~fleblanc/projects/19791983_ICOMOS/pub%20icomos%201965-1980%20hinsch/pub_1980_icomos_1965-1980_hinsch_e.pdf (Erişim Tarihi: 06.01.2017).

Hocaoğlu, Dilek (2016). Beypazarı'nın Kültürel Mirasa Dayalı Kentsel Markalaşmasında Tasarımın Rolü. *Millî Folklor Dergisi.* 28(109), 217-232. Ankara. http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=109&Sayfa=214 (Erişim Tarihi: 16.02.2017).

Hotan, Harbi (1947). Erzurum Evleri. *Arkitekt Dergisi.* (1-2), 27-30. İstanbul. http://iaste.berkeley.edu/pdfs/01.2g-Spr90upton-sml.pdf (Erişim Tarihi: 27.07.2017).

Inskeep, Edward (1991). *Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Approach.* Canada: Jonh Wiley & Sons, Inc.

Ishak, Nor Haniza; Zuraini, Md Ali; Omar, Yacob; Hashim, Helena Aman (2007). Case Studies onTimber Defects of Selected Traditional Houses in Malacca. *Journal of Design and the Built Environment.* (1), 81-90. http://e-journal.um.edu.my/public/issue-view.php?id=338&journal_id=68 (Erişim Tarihi: 05.12.2015).

Işık, Şevket (1992). Ezine Bayramiç Çevresinde Kır Meskenleri. *Ege Coğrafya Dergisi*. (6), 101-117. İzmir.

İmamoğlu, Vacit (1992). *Geleneksel Kayseri Evleri.* Ankara: Türkiye Halk Bankası.

İmamoğlu, Vacit (2010). *Gesi Evleri. Ankara:* Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

İncedayı, Deniz (2004). *Adadan Odaya*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

İşkan, Havva; Çevik, Nevzat (2000). Akseki Çevresi Arkeoloji ve Tarihi. *ÇEKÜL Sanatsal Mozaik.* (35), 51-55. İstanbul: EKO Yayıncılık.

İşler, Erhan; Aras, Rahmi (2013). Kastamonu Merkez, Daday ve Safranbolu Geleneksel Türk Evi Tavanları. *Akdeniz Sanat Dergisi*. 6(11), 166-180. Antalya. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/akdenizsanat/article/view/1103000571(Erişim Tarihi: 25.09.2017).

İşleyen, Emel (2013). *Geleneksel Türk Mimarisi Terimleri.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınevi.

İzbırak, Reşat (1996). *Türkiye II.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi: 197.

Jones, John Chris (1970). *Design Methods.* London: John Wiley & Sons.

Jukka, Jokilehto (2005). Definition of Cultural Heritage: References to Documents in History, ICCROM Working Group, "Heritage and Society". http://cif.icomos.org/pdf_docs/Documents%20on%20line/Heritage%20definitions.pdf (Erişim Tarihi: 21.12.2016).

Kacher, Sabrina; Zermout, Hanane (2016). Environmental Implication of the Algerian Traditional House. *Management of Environmental Quality: An International Journal*. 27(3), 338-347. http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/MEQ-04-2015-0063 (Erişim Tarihi: 05.06.2017).

Kahraman, Hadi (2000). *Kentsel Dokular*. Edirne: Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları No: 23.

Kahraman, Nüzhet; Türkay, Oğuz (2012). *Turizm ve Çevre* (5.Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Kaika, Maria (2004). Interrogating the Geographies of the Familiar: Domesticating Nature and Constructing the Autonomy of the Modern Home. *International Journal of Urban and Regional Research.* 28(2), 265-286. http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.0309-1317.2004.00519.x/epdf (Erişim Tarhi: 19.09.2017).

Kanadıkırık, Emrullah (1972). Maraş'ta Konut Tipleri. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi* (A.Ü. DTCF, Coğrafya Enstitüsü Yayını). (5-6), 253-283. Ankara.

Kang, Soo K.; Lee, Choong-Ki; Lee, Dae-Eun (2016). Examining Cultural Worldview and Experience by International Tourists: A Case of Traditional House Stay. *Asia Pacific Journal of Tourism Research.* 21(5), 477-499. http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/10941665.2015.1062406?needAccess=true (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

Kangas, Jyrki; Kurttila, Mikko; Kajanus, Miika; Kangas, Annika (2003). Evaluating The Management Strategies of A Forestland Estate-The S-O-S Approach. Journal of Environmental Management. 69 (4), 349-358. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301479703001579?via%3Dihub (Erişim Tarihi: 27.04.2018).

Kara, Hasan (2010). Denizli Şehrinde Gecekondulaşmanın Önlenmesi ve Toplu Konutlar. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 15(23), 103-118. Erzurum. http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/1021006955/1021006382 (Erişim Tarihi: 09.11.2016).

Kara, Çiğdem (2011). Turistik Ticari Halk Bilimsel Ürünler ve Beypazarı. *Milli Folklor Dergisi.* 23(89), 54-65. Ankara.

Karabulut-Temel, Elif; Bulut, Zeki Atıl; Sürgevil, Olca (2006-2007). Örgütlerde Mevcut Durum Analizi. *TÜHİŞ İş Hukuku ve İktisat Dergisi.* 20(4-5), 28-34.

Karakuyu, Mehmet (2008). Türkiye'de Kır Konutları ve Eklentileri Üzerine Bir Araştırma: Alaşehir Örneği. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. (44), 45-62. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/234353 (Erişim Tarihi: 19.09.2017).

Karayazı-Akman, Sevim Sezi; Sağıroğlu, Özlem (2016). Documentation of Rural Architectural and Textural Characteristics and Determination of The Problems of Akseki Belenalan Village. Gazi University Journal of Science, Part B: Art, Humanities, Design And Planning. 4(1), 13-23. http://gujsb.gazi.edu.tr/article/view/5000167421/5000162645 (Erişim Tarihi: 13.07.2017).

Karpuz, Haşim (1984). *Türk İslam Mimarisinde Erzurum Evleri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karpuz, Haşim (1993). Geleneksel Trabzon Evleri. *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*. (18), 19-22 (Trabzon Özel Sayısı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. https://www.academia.edu/12543394/Geleneksel_Trabzon_Evleri (Erişim Tarihi: 09.03.2018).

Karpuz, Haşim (1999). Türk Evi, Osmanlı Evi. *Osmanlı (10.Cilt),* (Ed.: Güler Eren). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Karpuz, Haşim (2012). Konya'da Halk Mimarisi. *Erdem, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi.* 13(38), 223-257. Ankara. https://www.academia.edu/12544574/Konyada_Halk_Mimarisi (Erişim Tarihi: 05.10.2017).

Kavas, Kemal Reha (2009). Environmental Aesthetics Of the Rural Architectural Tradition In the Medıterranean Hıghlander Settlement: The case study of ürünlü. O.D.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp (Erişim Tarihi: 13.10.2015).

Kavas, Kemal Reha (2011). Patterns of Environmental Coherence in the Rural Archıtectural Tradıtıon of Ürünlü (Akseki-İbradı Basin). *Journal of the Faculty of the Architecture, METU.* 28(1), 23-40. Ankara. http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/2011/cilt28/sayi_1/23-40.pdf (Erişim Tarihi: 03.12.2017).

Kavas, Kemal Reha (2015). Akseki-İbradı Havzasında Geleneksel Mimarlık. *Ben Akseki'yim,* (Ed.: Attila Durak). İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları.

Kaya, Baştürk; Şimşek, Mesut; Akış, Ayhan (2015). Altınbeşik Mağarası Milli Parkı'nın (İbradı/Antalya) Fiziki Coğrafya Özellikleri ve Ekoturizm Potansiyeli. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.*10(2),521-544. Ankara. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1652205448_27KayaBa%C5%9Ft%C3%BCrk vd-sos-521-544.pdf (06.03.2017).

Kayserili, Alperen; Altaş, Tanfer Namık (2010). Horasan İlçesi'ndeki Kır Meskenlerinin Kültürel Coğrafya Bakış Açısıyla İncelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 15 (23), 81-102. Erzurum. http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/1021006954 (Erişim Tarihi: 24.05.2016).

Kazmaoğlu, Mine; Tanyeli, Uğur (1979). Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar," *Yapı.* 33(13), 29-41. İstanbul.

Kervankıran, İsmail (2014). Beypazarı/Ankara Örneğinde Turizmin Ekonomik, Toplumsal ve Çevresel Etkilerine Yerel Halkın Yaklaşımı. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* (31), 133-153. Isparta. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/117745 (Erişim Tarihi: 08.05.2017).

Khojasteh, Rasoul; Mansourirad, Zahra; Hoseini, Amirhosein Ghaffarian (2012). Cultural Tourism and Malay Vernacular Houses: Towards Integrating the Influential Attributes into the Design of Future Resorts in Langkawi, Malaysia. *Journal of Creative Sustainable Architecture & Built Environment.* (2), 33-49. http://www.sersc.org/journals/CSABE/vol2/5.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2016).

Kılıç, Sibel Ecemiş; Türkoğlu, Gülşen (2015). Geleneksel Yapılarda Konaklama Amaçlı Fonksiyon Değişiklikleri: Safranbolu Eski Çarşı Örneği. *Ege Coğrafya Dergisi.*

24(1), 39-56. İzmir. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ecd/article/view/5000138522/5000127373 (Erişim Tarihi: 05.08.2016).

Kırıkçı, Recep; Büyükçolak, İhsan (1993). *Bizim Evlerimiz.* İstanbul: Katibim Yayınları.

Koca, Feray (2015). Türkiye'de Geleneksel Yerleşim Örüntülerinin Özgün Karakter ve Kültürel Mirasını Koruma Anlayışına Ontolojik Bir Yaklaşım. *Planlama Dergisi (TMMOB).* 21(1), 32.-43. İstanbul. http://www.journalagent.com/planlama/pdfs/PLAN-76486-RESEARCH_ARTICLE-KOCA.pdf (Erişim Tarihi: 25.03.2018).

Koca, Halil; Karadeniz, Vedat (2014). Erzincan Ovasında Toki Uygulamaları ve Kentleşme Üzerindeki Etkileri. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 19(31), 101-128. Erzurum. http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/5000013850/5000014080 (Erişim Tarihi: 09.11.2016).

Kocaman, Sinan; Kayserili, Alperen; Kaya, Faruk (2014). Kültürel Coğrafya Açısından Bir Araştırma: Tarihi Kağızman Evleri. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 19(32), 145-170. Erzurum. http://edergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/5000070457/5000065653 (Erişim Tarihi: 05.12.2015).

Korkmaz, Ezgi; Akdemir, Mehmet Zafer (2015). Kemaliye ve Çevre Yerleşmelerinde Yer Alan Geleneksel Konutlarda Yerel Bilgi ve Deneyim Kullanılarak Uygulanan Koruma Müdahalelerinin Değerlendirilmesi. *Megaron; Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi.* 10(4), 494-502. https://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_10_4_494_502.pdf (Erişim Tarihi: 21.07.2017).

Kotollaku, Mimoza; Margariti, Magdalena (2015). Cultural Tourism in Gjirokastra. *European Scientific Journal.* 11(14), 294-316. http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/5689/5498 (Erişim Tarihi: 02.01.2016).

Kozak, Nazmi; Kozak A., Meryem; Kozak, Metin (2001). *Genel Turizm, İlkeler Kavramlar* (5. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Köse D., Rabia; Küçük, Bahattin (2015). Geleneksel Konutun Çağdaş Yorumu: Trabzon Ortamahalle Evleri ve Atakent Sitesi. *Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi.* 1(2), 27-40. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ukhad/article/viewFile/5000172370/5000155493#page=97 (Erişim Tarihi: 22.12.2016).

Köse, Abdullah (2005). Türkiye'de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (2), 165-200. Afyonkarahisar.

Köse, Abdullah (2006). Balıkesir Örneğinde Geleneksel Kırsal Avlu Duvarı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 8(2), 159-183. Afyonkarahisar. http://www.sbd.aku.edu.tr/VIII2/kose.pdf (Erişim Tarihi: 16.04.2017).

Köse, Abdullah (2007). Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı ve Değişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 12(18), 7-38. Erzurum.

Köse, Arzu (2011). Kentsel Alanlarda Turizmin Planlanması ve Yönetimi: Beypazarı Örneği. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp (Erişim Tarihi: 16.02.2017).

Köşklü, Zerrin; Tali, Şerife (2007). Geleneksel Erzurum Evlerinde Tandırevi (mutfak) ve Mimarisi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi.* (11), 97-111. http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunigsfd/article/view/1025003205/102500309 (Erişim Tarihi: 17.07.2017).

Köşklük-Kaya, Nezihat (2012). Şirince Köyü Örneğinde Kırsal Mimari Mirasın Kırsal Turizmin Gelişmesine Katkısının Tartışılması. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.* 14(22), 119-123. Karaman.

Köşklük-Kaya, Nezihat (2016). Kırsal Mimarlık Mirasının Korunmasında Turizmin Rolü: Cumalıkızık Köyü Örneği. *Ege Mimarlık Dergisi*. 1(92), 28-31. İzmir. http://egemimarlik.org/92/7.pdf (Erişim Tarihi: 10.01.2017).

Kuban, Doğan (1966). Türkiye'de Malzeme Koşullarına Bağlı Geleneksel Konut Mimarisi Üzerinde Bazı Gözlemler. *Mimarlık*. 36(10), 15-20. http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/334/4747.pdf (Erişim Tarihi: 15.01.2016).

Kuban, Doğan (1995). *Türk "Hayatlı" Evi*. İstanbul: Ziraat Bankası Kültür Yayını.

Kuban, Doğan (2002). *Mimarlık Kavramları: Tarihsel Perspektif İçinde Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş* (6. Baskı). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Kuban, Doğan (2010). Türk Evi Geleneği Üzerine Gözlemler (3. Baskı). *Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler,* (Ed.: Nezih Başgelen). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kumar, Nirmal (2014). Technological Solution for Sustainable Rural Housing by 2022 International Journal of Combined Research & Development (IJCRD) 3(3),7-15.

Küçükerman, Önder (1973). *Anadolu'da Geleneksel Türk Evinde Mekan Organizasyonu Açısından Odalar*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.

Küçükerman, Önder (2007). *Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi(6. Baskı).* İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.

Küçükerman, Önder; Güner, Şemsi (1995). *Anadolu Mirasında Türk Evleri*. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları:1777.

Küçüksüleymanoğlu, Rüyam (2008). Stratejik Planlama Süreci. *Kastamonu Eğitim Dergisi,* 16(2), 403-412.

Külekçi, Cahit (2010). *Sosyo-Kültürel Açıdan Ermeniler ve Türkler (İstanbul Ermenileri).* İstanbul: Kayıhan Yayınları.

Lazen, Matthew (2002). Living-Dead Culture: The Écomusée d'Alsace and The Local Heritage in postmodern France. FCS. Xiii.125-144.Printed in England. http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/095715580201300201(Erişim Tarihi: 10.06.2017).

Levi-Akyüz, Eti; Taşcı, Burcu (2016). Küçükavulcuk Köyü Yerleşim Dokusu ve Evleri. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi.* (14), 193-207. Ankara. http://tubaked.tuba.gov.tr/index.php/tubaked/article/view/222/228 (Erişim Tarihi: 26.02.2017).

Light, Duncan (2000). An Unwanted Past: Contemporary Tourism and the Heritage of Communism in Romania. *Journal of Heritage Studies*. 6(2), 145-160. http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/135272500404197?needAccess=true (Erişim Tarihi: 10.07.2017).

Lovec, Vesna; Popović, Milica Jovanović (2014). Adapting the Traditional House in Vojvodina to Contemporary Needs. The Porch as the Basic Element of Transformation. *International Journal of Contemporary Architecture "The New ARCH".* 1(2), 119-126. http://the-new-arch.net/Articles/v01n02a07--Vesna-Lovec.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2016).

Maclean, Terry (1998). The Making of Public History: A Comparative Study of Skansen Open Air Museum, Sweden; Colonial Williamsburg, Virginia; and the Fortress of Louisbourg National Historic Site, Nova Scotia. *Material History Review.* (47), 21-32. https://journals.lib.unb.ca/index.php/MCR/article/view/17734/19009 (Erişim Tarihi: 10.06.2017).

Madran, Emre; Ergut-Altan, Elvan (2009). *Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasının Korunması: Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar (Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasının Korunması Atölyesi, 19-20 Mayıs 2007, Kastamonu).* Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.

Madran, Emre; Özgönül Nimet (2011). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması* (2. Baskı). İstanbul: TMMOB, Mimarlar Odası.

Madran, Emre; Tağmat, Tuğçe Selin (2007). *Kültürel ve Doğal Miras, Uluslararası Kurumlar ve Belgeler.* Ankara: TMMOB, Mimarlar Odası.

Maggi, Maurizio; Falletti, Vittorio (2000). *Ecomuseums İn Europe*. Torino: Ires Piemonte.http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=ECF0C1B20E9A2A1C83DC294BD38C4D37?doi=10.1.1.2.2016&rep=rep1&type=pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2017).

Manav, Kamile; Çalışkan, Vedat (2017). Geleneksel Bir Mesken Tipinin Turizmde Çekicilik Potansiyelinin Araştırılması: "Düğmeli Evler" Antalya Örneği. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 22(37), 215-240.Erzurum.

Mansuroğlu, Sibel; Baytekin, Cenk (2011). Akseki (Antalya) İlçesinin Turizm ve Rekreasyon Potansiyelinin Peyzaj Planlama İlkeleri Doğrultusunda Belirlenmesi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi.*24(2):79-86. http://ziraatdergi.akdeniz.edu.tr/_dinamik/144/204.pdf, (Erişim Tarihi: 02.04.2016).

Maslow, Abraham H. (1970). *Motivation and Personality* (2. Baskı). New York: Harper and Row.

Matkar, Anil (2012). Cronbach's Alpha Reliability Coefficient for Standard of Customer Services in Maharashtra State Cooperative Bank. *IUP Journal of Bank Management.*11(3), 89-95.Hyderabad. https://search.proquest.com/docview/1077266841/fulltextPDF/BA23E1433A1E4679PQ/1?accountid=15572 (Erişim Tarihi: 24.04.2018)

Mc Dowell, Sara (2008). Heritage, Memory and Identity. *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity,* (Ed.: Brian Graham; Peter Howard). London: Routledge Informa Ltd. https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315613031.ch2 (Erişim Tarihi: 06.07.2017).

Mcnulty, Robert; Koff, Russel (2014). *Cultural Heritage Tourism*, Partners for Livable Communities. Washington. http://livable.org/storage/documents/reports/CBC/culturalheritagetourism.pdf (Erişim Tarihi: 06.06.2017).

Medica, Ivana; Ružić, Pavlo; Ružić, Tomislav (2010). Architecture as a Tool for Branding in Rural Istrian Tourism Destination. *TURİZAM.* 14(2),78-86. http://www.dgt.uns.ac.rs/turizam/arhiva/vol_1402_ruzic.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2016).

Merriam, Sharan. B. (2015). Nitel Araştırma, Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber (Qualitative Research A Guide to Design and Implementation) (3. Baskı), (Çev. Editörü: Selahattin Turan). Ankara: Nobel AkademikYayıncılık.

Miryousefi, P. (2010). Rural Eco-Museums: Tourism Development Based on Sustained Development Models. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*(on-line). Volume: 142, 689-699. UK.

https://www.witpress.com/Secure/elibrary/papers/SW10/SW10062FU1.pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2017).

Mörel, Hana Koriech (2008). Kültürel Mirasta Turizmin Etkileri (Çev. Günşıl Kılıç). *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, İstanbul. (4),72-75.

Muşkara, Üftade (2017). Kırsal Ölçekte Geleneksel Konut Mimarisinin Korunması: Özgünlük. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD).* (37),437-448. Konya. http://sefad.selcuk.edu.tr/sefad/article/view/736/635 (Erişim Tarihi: 20.07.2017).

Naldan, Funda (2014). Akçakoca Evlerinde Süsleme. *Zeitschrift für die Welt der Türken/ Journal of World of Turks.* 6(2), 299-310. http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/view/605/605 (Erişim Tarihi: 11.10.2016).

Naumann, Rudolf (2007). Eski Anadolu Mimarlığı (5.Baskı), (Çev. Beral Madra). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Neyişçi, Tuncay (2010). Anadolu İnsanı, Doğal ve Kültürel Emanetler ve Turizm. *Batı Akdeniz Mimarlık Dergisi*. (45),57-59.

Nuryanti, Wiendu (1996). Heritage and Postmodern Tourism. *Annals* of *Tourism Research.* 23(2), 249-260, http://www.msu.ac.zw/elearning/material/1302087699Heritage%20&%20Tourism2.pdf (Erişim Tarihi: 22.12.2016).

Orhun, Deniz (1999). Türk Evi' mi, Yaşamada Tümleşik Ev mi? *Yapı: 217*, 76-83. İstanbul: Yem Yayın.

Ovalı-Kısa, Pınar; Delibaş, Nilay (2016). Yerel Mimarinin Sürdürebilirliği Kapsamında Kayaköy'ün Çözümlenmesi. *Megaron; Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi.* 11(4), 515-529. İstanbul. https://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-44711-ARTICL KISA_OVALI.pdf (Erişim Tarihi: 20.07.2017).

Öcal, Oğuz M. (2008). *Çağdaş Kentin Kültürü ve Somut Olmayan Kültürel Miras*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA).

Öcal, Oğuz M.; Metin, Ezgi; Mormenekşe, Fatih (2007). *Türkiye'de 2003 Yılında Yaşayan Geleneksel Mimari.* Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (THBMER) Yayınları: 10. https://www.google.com.tr/search?q=t%C3%BCrkiyede+2003+y%C4%B1l%C4%B1nda+ya%C5%9Fayan+geleneksel+mimari&rlz=1C1GTPM_enTR753TR753&oq=t%C3%BCrkiyede+2003+y%C4%B1l%C4%B1nda+ya%C5%9Fayan+geleneksel+mimari&aqs=chrome..69i57.14138j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (Erişim Tarihi: 29.05.2015).

Örmecioğlu, Hilal Tuğba; Er-Akan, Aslı; Uçar, Aydın (2013). Çevresel Faktörlerin Geleneksel Yapım Sistemleri Üzerindeki Etkisi: Anadolu Örneği. *Akdeniz Sanat Dergisi.* 6(11), 269-279. Antalya. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/275450 (Erişim Tarihi: 25.12.2016).

Öter, Zafer; Ünal, Elif (2011). Somut Olmayan Kültürel Miras ve Turizm Etkileşiminin Beypazarı İlçesinde Yerel Ekonomiye Katkıları; Kültürel Miras ve Turizmin Beypazarı Ekonomisine Etkisi. Conference: 8th International Turkish Folklore Congress. (İzmir-Türkiye, 21-24 Kasım, 2011), 1-17. https://ikc.academia.edu/DrZaferOter (Erişim Tarihi: 22.12.2016).

Öz, Ali Kazım (2016). Antik Megaron; Modelinin Kırsal Mimarideki İzleri. *Ege Mimarlık Dergisi.*1(92), 26-27. İzmir. http://egemimarlik.org/92/6.pdf (Erişim Tarihi: 29.10.2017).

Özav, Lütfi; Yılmaz, H. Hasan (2007). Çeltik İlçesi'nde Köy Konutları ve Temel Sorunları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 9(1), 135-151. Afyonkarahisar.

Özdemir, Ünal (2000). Safranbolu'da Köy Meskenleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 6(4), 159-171. Erzurum. http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/1021006793/1021006237 (Erişim Tarihi: 14.05.2016).

Özdemir, Ünal (2011). Safranbolu'nun Kültürel Miras Kaynakları ve Korunması. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 16(26),129-141. Erzurum. http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/1021008284/1021007051 (Erişim Tarihi: 22.12.2016).

Özgüç, Nazmiye (1988-1992). Şehirsel Koruma ve Coğrafya. *İ.Ü. Coğrafya Dergisi*. (3), 61-122. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Özgüç, Nazmiye (2011). *Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler* (6. Baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi.

Özgüner, Orhan (1970). *Köyde Mimari-Doğu Karadeniz*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yay. No: 13.

Özkaynak, Kemal (1954). *Akseki Kazası*. Ankara: Akgün Matbaası.

Özkaynak, Kemal (1967). Tarih Boyunca Akseki'de Ulaşım Yolları. *Akseki Dergisi.*1(1), 15-18. İstanbul.

Özorhon, Güliz; Özorhon, İlker Fatih (2014). Learning from Mardin and Cumalıkızık: Turkish Vernacular Architecture in the Context of Sustainability. *Arts.* (*3*), 175-189. https://pdfs.semanticscholar.org/de57/58ca08e4c55dbc92ab17e264256d24806e6f.pdf?_ga=2.179001764.1471125101.1507191504-480360929.1507191504 (Erişim Tarihi: 05.10.2017).

Özsait, Mehmet *(1980). İlkçağda Psidya. İstanbul:* İ,Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Öztürk, Ali Haydar (2013). Turizmin Gelişiminin Girişimcilik Faktörleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Beypazarı ve Safranbolu Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp (Erişim Tarihi: 16.02.2017).

Paköz, Aslıhan Ece (2016). Bir Standart Yaratma Aracı Olarak Türkiye'de Vernaküler Mimarlık. *Art-Sanat Dergisi.* (5), 171-177. İstanbul. http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuarts/article/viewFile/5000178675/pdf_52 (Erişim Tarihi: 25.12.2016).

Paul, Henry; Chombbart, de Lauwe (1968). *Aile ve Mesken Konusunda Fransız Mimarlarının Bugünkü Eğilimleri*, (Çev. Ayda Yörükan). Ankara: İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi.

Pavlovic, Sanja; Žıvanovic, Zora; Gataric, Dragica; Stanić, Sara (2012). The Traditional Architecture in the Function of Planning and Development of Rural Mountain Areas in Serbia as Tourist Destinations. *Journal of Settlements and Spatial Planning.* Special Issue (1), 85-95. http://geografie.ubbcluj.ro/ccau/jssp/arhiva_si1_2012/08JSSPSI012012.pdf (Erişim Tarihi: 05.10.2017).

Payaslı-Oğuz, Gülin; Aksulu-Işık, Behiye (2016). Geleneksel Bitlis Evleri: Koruma Sorunları ve Öneriler. *Megaron; Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi.* 11(1), 63-77. İstanbul. https://www.academia.edu/people/search?utf8=%E2%9C%93&q=geleneksel+bitlis+evleri(Erişim Tarhi: 09.03.2018).

Pekin, Faruk (2011). *Çözüm; Kültür Turizmi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Perker, Sevgen: Akıncıtürk, Nilüfer (2010). The Problem of Adopting Traditional House for Today: Example of Bursa. *e-Journal of New World Sciences Academy.* 5(4), 628-638. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/186295 (Erişim Tarihi: 29.10.2015).

Perker, Z. Sevgen; Akıncıtürk, Nilüfer (2011). Geleneksel Cumalıkızık Evlerinde Ahşap Konut Sistemi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 16(1), 41-51. Bursa. http://mmfdergi.uludag.edu.tr/article/viewFile/5000082498/5000076699 (Erişim Tarihi: 09.11.2016).

Perker, Z. Sevgen; Akıncıtürk, Nilüfer (2012). Sistem Yaklaşımı Bağlamında Geleneksel Anadolu Konutunun Güne Uyarlanmasını Etkileyen Üst Sistemler ve Sistemler Arası Etkileşime İlişkin Bir İrdeleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.* 11(41), 195-213. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068518 (Erişim Tarihi: 29.10.2015).

Perker, Z. Sevgen (2012), Geleneksel Cumalıkızık Konutlarında Cephe Özellikleri ve Günümüzdeki Durum. *6. Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu.* (Uludağ Üniversitesi, Bursa-Türkiye, 12–13 Nisan 2012),1-10. Mimarlık Mühendislik Fakültesi. http://catider.org.tr/pdf/sempozyum6/1.pdf (Erişim Tarihi: 14.06.2017).

Poria, Yaniv (2001). Clarifiying Heritage Tourism: Distinguishing Heritage Tourists from Tourists in Heritage Places, (A Thesis Submitted in Fulfilment of the Requirements for the Award of the PhD Degree), University of Surrey School of Management Studies for the Service Sector, UK. http://epubs.surrey.ac.uk/1001/1/fulltext.pdf (Erişim Tarihi: 12.10.2017).

Poria, Yaniv; Butler, Richard; Airey, David (2003). The Core of Heritage Tourism. *Annals of Tourism Research.* 30(1), 238–254. http://epubs.surrey.ac.uk/1103/1/fulltext.pdf (Erişim Tarihi: 10.07.2017).

Puczkó, László; Bárd, Edit; füzi, Júlia (2010). Methodological Triangulation: the Study of Visitor Behaviour at the Hungarian Open Air Museum. *Cultural Tourism Research Methods,* (Ed.: Greg Richards; Will Munsters). UK: Antony Rowe Ltd. https://www.academia.edu/people/search?utf8=%E2%9C%93&q=Cultural+Tourism+Research+Methods+gereg+richards (Erişim Tarihi: 21.12.2016).

Ramsay, William Mitchell (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (Çev. Mihri Bektaş). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Rapoport, Amos (1969). *House Form and Culture.* London: Prentice Hall İnc.

Richards, Greg (1999). Culture, Cultural Tourism and Identity. Conference on Sustainable Tourism Development in the Wadden Sea Region. (Stade, Germany November). https://www.academia.edu/5129674/Culture_Cultural_Tourism_and_Identity (Erişim Tarihi: 02.08.2017).

Richards, Greg (2001). *The Development of Cultural Tourism in Europe, Cultural Attractions and European Tourism.* UK: Wallingford: CABI. https://www.academia.edu/2568160/The_Development_of_Cultural_Tourism_in_Europe?auto=download (Erişim Tarihi: 10.07.2017).

Richards, Greg (2005). The Scope And Significance of Cultural Tourism. *Cultural Tourism in Europe* (Ed.: Greg Richards) Greg. The Association for Tourism and Leisure Education, ATLAS. https://www.academia.edu/1271801/Cultural_Tourism_in_Europe (Erişim Tarihi: 14.02.2017).

Robinson, Mike; Picard, David (2006). Tourism, Culture and Sustainable Development. UNESCO. http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001475/147578e.pdf (Erişim Tarihi: 21.02.2017).

Rudofsky, Bernard (1965). Architecture Without Architect**:** A Short Introduction to Non-Pedigreed Architecture. New York: Doubleday & Company, Inc. Garden City. http://designtheory.fiu.edu/readings/rudolfksy_awa.pdf (Erişim Tarihi: 21.07.2017).

Ryan, Chris (2002). Tourism and Cultural Proximity: Examples from New Zealand. *Annals of Tourism Research*. 29(4), 952-971. https://doi.org/10.1016/S0160-7383(02)00006-3 (Erişim Tarihi: 11.07.2017).

Saatçi, Suphi (1997). Halk Mimarisinin Halkbilim Açısından Değerlendirilmesi. *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi: Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri Kitabı*.343-345. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sağıroğlu, Özlem (2017). Characteristics and Construction Techniques of Akseki Bucakalan Village Rural Dwellings. *International Journal of Architectural Heritage*. 11(3), 433-455. http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15583058.2016.1243277?needAccess=true (Erişim Tarihi: 19.10.2017).

Sağıroğlu, Özlem; Karayazı, Sevim Sezi (2017). Akseki Belenalan Köyü Geleneksel Kırsal Konut Dokusunda Korumanın; Ekoturizm Yolu ile Sürdürülebilirliğinin Tespiti. *TÜBAV Bilim Dergisi.* 10 (1), 12-35. Ankara. http://kayserieah.dergipark.gov.tr/download/article-file/281806 (Erişim Tarihi: 12.03.2017).

Sağıroğlu, Özlem; Kınıklıoğlu, Tuğba; Karayazı, Sevim Sezi (2016). Akseki, İlvat Bölgesi Ahşap Kapı Tipolojisi ve Kilit Sisteminin 'Traka-Tıfraz' Belgelenmesi. *TÜBAV Bilim Dergisi*. 9(3),10-30. Ankara. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tubav/article/view/5000173274/5000171102 (Erişim Tarihi: 10.01.2017).

Sakaoğlu, Necdet (1978). *Divriği'de Ev Mimarisi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sami, Kamuran (2007). Güneydoğu Anadolu Bölgesi: Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Geleneksel Konutun Serencamı. *(AKADER) Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi.* (9),

63-80. http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SAM%C4%B0-Kamuran G%C3%9CNEYDO%C4%9EU-ANADOLU-B%C3%96LGES%C4%B0-SOSYO-K%C3%9CLT%C3%9CREL-DE%C4%9E%C4%B0%C5%9E%C4%B0M-S%C3%9CREC%C4%B0NDE-GELENEKSEL-KONUTUN-SERENCAMI.pdf (Erişim Tarihi: 16.07.2017)

Sami, Kamuran (2013). Kırsal Alevî Kültüründe Çevre, Mekân ve İnsan Etkileşimi-İki Köy Örneği. *Bilig Dergisi.* (67),169-194. http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1202-published.pdf (Erişim Tarihi: 28.05.2015).

Sami, Kamuran (2016). Bizim Diyardan Uzak Bir Diyara: Yer, Zaman ve Toplumsal Dönüşüm Bağlamında Kırsal Mimarlık. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 9(43),1149-1158. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt9/sayi43_pdf/3sanattarihi_arkeoloji_cografya/sami_kamuran.pdf (Erişim Tarihi: 09.11.2016).

Sami, Kamuran; Özdemir, İlkay (2011). The Vernacular Houses of Harran and Cultural Heritage–Turkey. *International Journal of Academic Research*. 3(3),148-157. https://www.researchgate.net/profile/Kamuran_Sami/publication/310983319_KAMURAN_SAMI_1/links/583c06ab08ae3a74b4a1824a.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2017).

Sargın, Haluk (2006). *Yaşayan Eski Ankara Evleri*. Ankara: Mevsimsiz Yayınları.

Sarıkaya, Mehmet Akif (2015). Akseki ve Çevresinin Coğrafyası ve Jeolojisi. *Ben Akseki'yim,* (Haz. Attila Durak), İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları.

Sarıkaya, Necla (1993). Güdül İlçesinde Yerleşme ve Konut Tipleri. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi.* (4), 189-209. Ankara.

Sayan, Yüksel (1987). *Uşak Evleri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sayan, Yüksel; Öztürk, Şahabettin (2001). Bitlis Evleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sevin, Veli (2001). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası (1. Cilt).* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sey, Yıldız (1999). *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme.* İstanbul: Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi.

Sezgin, Haluk (2006). Yöresel Konut Mimarisi ve Türkiye'deki Örnekleri Hakkında. *Tasarım + Kuram Dergisi.* 3(4),1-20. İstanbul. http://tasarimkuram.msgsu.edu.tr/index.php/tasarimkuram/article/view/13(Erişim Tarihi: 25.12.2016)

Soykan, Füsun (1999). Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm. *Anatolia; Turizm Araştırmaları Dergisi.* 10(1), 67-75. Ankara. http://www.anatoliajournal.comataddepodergilerCilt10_Sayi1_Yil1999_1304939606.pdf (Erişim Tarihi: 13.02.2017).

Soykan, Füsun (2000). Kırsal Turizm ve Avrupa'da Kazanılan Deneyim. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi.* 11(1), 21-33. Eskişehir. http://www.anatoliajournal.com/atad/?sayfa=dergi&sayi=1&yil=2000&lang=tr(Erişim Tarihi: 05.02.2016).

Soylu, Hasbi (2000). Köprüköy'ün Tarihi Gelişimi ve Mesken Tipleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.* (14), 187-212. Erzurum. http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/299502715_1357-5363-1-PB.pdf (Erişim Tarihi: 06.06.2015).

Soysal, Mehmet; Çağatay, Kubilay; Kesik, H. İsmail (2016). Geleneksel Antakya Konutlarında Ahşap Kullanımı. *Selçuk Üniversitesi Selçuk-Teknik Dergisi.* (2) (özel), 1114-1135. Konya. http://sutod.selcuk.edu.tr/sutod/article/view/169/0 (Erişim Tarihi: 28.11.2016).

Soysal, Mine (t.y). *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşmenin Öyküsü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Sözen, Metin (2001). *Türklerde Ev Kültürü.* İstanbul: Doğan Kitapçılık A.Ş.

Sözen, Metin (2006). *Gelenekten Geleceğe Anadolu'da Yaşama Kültürü*. İstanbul: Creative Yayıncılık.

Stromberg, Per; Trotsenko, Alexandra V (2015). The Concept of Skansen: Origins and Stages of Development. *ЛОКАЛЬНОЕ В ГЛОБАЛЬНОМ: ФОРМУЛА ТУРИЗМА.* 4(9), 5-11. http://spst-journal.org/Archive_article/2015/2015_04/02-

Stromberg_Trotsenko.pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2017).

Sun-Young, Rieh (2003). Boundary and Sense of Place in Traditional Korean Dwelling. *Sungkyun Journal of East Asian Studies.* 3(2), 62-79. http://sjeas.skku.edu/upload/200605/04_Rieh%20Sun-young.pdf (Erişim Tarihi: 09.12.2015).

Sümerkan, Mustafa Reşat (2015). Doğu Karadeniz Köy Evlerinde Aşhane Mekânı Üzerine Notlar. *Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi.* 1(2), 12-26, http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ukhad/article/viewFile/5000172370/5000155493#page=97 (Erişim Tarihi: 22.12.2016).

Sür, Ayhan (1968). Lokalklima ve Mikroklima. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi* (9), 17-22, Ankara. http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/cadcae9_3.pdf (Erişim Tarihi: 05.15.2017).

Şahankaya, Kemal Naci (1987). *Çeşitli Yönleriyle İbradı.* İzmir.

Şahin, Cemalettin (2005). Türkiye Fiziki Coğrafyası (3. Baskı). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Şahin, Cemalettin; Doğanay, Hayati; Özcan, Nihat Ali (2007). *Türkiye Coğrafyası (Fiziki-Beşeri-Ekonomik-Jeopolitik*) (6. Baskı). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Şahinalp, Mehmet Sait (2012). Yok Olmaya Yüz Tutmuş Bir Kırsal Mesken Tipi Veya Kültürel Miras: Suruç Kümbet Evleri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 11(3), 881-916. Gaziantep.

Şener, Hasan (1991). Alanya'da Geleneksel Konutlar ve Yeni Konut Uygulamaları. Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri Kitabı. (Selçuk Üniversitesi, Konya-Türkiye, 5-7 Mart 1990), 185-199. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Şenocak, Muhammet; Sağıroğlu, Özlem (2016). The Restoration Proposal for Mehmet Duruk Rural Dwelling in Akseki, Bucakalan Village. *Gazi University Journal of Science.* 29(2),391-401. Ankara. http://gujs.gazi.edu.tr/article/view/5000171107 (Erişim Tarihi: 12.03.2017).

Şenoğlu, Necdet (2003). Geleneksel Mimarlık. *Ege Mimarlık Dergisi.* 4(48), 45-48. İzmir. http://www.egemimarlik.org/48/44-48.pdf (Erişim Tarihi: 29.10.2015).

Şenol, Pervin; Er-Akan, Aslı (2011). Kırsal Yaşam / Kırsal Konut: Bir Yaşam Biçimi Olarak Geleneksel Kırsal Konut Üretiminde Kızılcık Köyü Örneği. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* (24), 143-160. Isparta. http://sdu.dergipark.gov.tr/download/article-file/117879(ErişimTarihi: 29.10.2015).

Şenol, Seda (2007). *Anadolu Türk Konut Mimarisinde Divriği Evleri.* Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Şimşek, Didem (2007). Antalya, Ürünlü Köyü İle Konut Mimarisi Üzerine Bir Araştırma. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp (Erişim Tarihi: 07.03.2016).

Şimşek, Nurhilal (2014). Mardin Geleneksel Konutlarında Değişim. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 13(49),411-425. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068685 (Erişim Tarihi: 03.04.2016).

Tahsin, Başaran (2011). Thermal Analysis of the Domed Vernacular Houses of Harran, Turkey. *Indoor and Built Environment.*20(5), 543-554. http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1420326X11411237 (Erişim Tarihi: 05.10.2017).

Takano, Akiko (2008). Türkiye'de Turizm ve Kültür 'Beypazarı'nda Turizm Gelişme Sürecinde Yerli Halk İle Turist Yabancılar Arasındaki Etkileşim Üzerine Etnolojik Bir İnceleme'. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara. http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/4157/(Erişim Tarihi: 25.03.2018).

Tanoğlu, Ali (1969). *Nüfus ve Yerleşme*. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. No: 1183, Edebiyat Fak. Coğrafya Enst. Neşriyatı. No: 45.

Tanrıöver, Sezin H. (2011). Traditional Architecture of Bodrum: The Factors Generating and Affecting the Architectural Culture and Identity. *Intercultural Understanding*. (1), 79-87. http://libir.mukogawa-u.ac.jp/dspace/bitstream/10471/679/5/79-87.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2016).

Tansuğ, Sezer (1992). Türk Ev Mimarisinin Değişme ve Gelişme Çizgisi. Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi (II. Cilt), (Yayın Sorumlusu: Ezel Erverdi). Ankara: 1992, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Tanyeli, Uğur (1999). Başlangıcından Modernleşmeye Osmanlı Çağı 1300-1800. *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme* (Ed.: Yıldız Sey). İstanbul: Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi.

Tatar, Ferdağ; Köröğlu-Armatlı, Bilge (2017). Ankara İli Beypazarı İlçesi Kırsal Turizm Gelişimi ve Yerel Kalkınmaya Etkisi. *Planlama Dergisi (TMMOB).* 27(2),115-128. İstanbul.https://www.journalagent.com/planlama/pdfs/PLAN-26349-RESEARCH_ARTICLE-ARMATLI_KOROGLU.pdf (Erişim Tarihi: 19.03.2017).

Tavakol, Mohsen; Dennick, Reg (2011). Making Sense of Cronbach's Alpha. *International Journal of Medical Education.* (2), 53-55. https://www.ijme.net/archive/2/cronbachs-alpha.pdf (Erişim Tarihi: 02.04.2018).

Taylan, Mehmet Sait (2015). Akseki'nin Mağaraları. *Ben Akseki'yim,* (Haz. Attila Durak), İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları.

Texier, Charles (2002). *Küçük Asya: Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi 1* (Çev. Ali Suad). Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.

Tolun-Denker, Bedriye (1977). *Yerleşme Coğrafyası; Kır yerleşmeleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Topçu, İlker Bekir; Canbaz, Mehmet; Karanfil, Hüseyin (2005). Horasan Harç ve Betonun Özellikleri. *Yapı Mekaniği Semineri*, s. 96-103. Eskişehir. http://mcanbaz.ogu.edu.tr/horosan.pdf (Erişim Tarihi: 08.11.2015).

Tozlu, Selahattin; Küçükuğurlu, Murat (2002). Erzurum Evleri (Tarihi Kayıt ve Şahitlere Göre). *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. (20), 313-329. Erzurum. http://erzurumarsivi.com/data/documents/Erzurum-evleri-Selahattin-TOZLU-Murat-KUCUKUGURLU.pdf (Erişim Tarihi: 18.07.2017).

Tuna, Aysun; Erdoğan, Elmas (2013). Ekolojik Kültürel Turizm Aracı Eko Müzelerin Kültürel Peyzaj Açısından İrdelenmesi. *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi, Ormancılık Dergisi*. 9(2),23-37. Düzce. http://ordergi.duzce.edu.tr/Dokumanlar/arsiv/2013_sayi_2.pdf (Erişim Tarihi:

22.12.2016).

Tuna, Celal (2008). *Orta Karadeniz Bölgesi Sahil Kesiminde Geleneksel Mimari.* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Tuncer, Orhan Cezmi (2002). *Ankara Evleri.* Ankara: Kültür ve Sanat Yayınları.

Tunç, Muzaffer (1997). Trabzon'da Kırsal Alanlardaki Daimi Yerleşmelerde Mesken Tipleri ve Eklentileri. *Türk Coğrafya Dergisi*. (32), 143-159. İstanbul.

Tunçdilek, Necdet (1956). Eskişehir Bölgesinde Mesken Tiplerine Toplu Bir Bakış. *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi.* 4(7), 92-106. İstanbul.

Tunçdilek, Necdet (1960). Orta Sakarya Vadisinde Meskenler. *Türk Coğrafya Dergisi.* (20), 36-50. İstanbul.

Tunçdilek, Necdet (1967). *Türkiye İskan Coğrafyası, Kır İskanı (Köy-Altı İskan Şekilleri).* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 1283, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 49.

Tunçdilek, Necdet (1980). Türkiye'de Kır Yerleşmesinin Gelişimi ve Evrimi. *İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi*. (23), 1-25. İstanbul.

Tuztaşı, Uğur (2010). İdeal Osmanlı "Türk" Evinin Anadolu Evlerinden Ayrıştırımında Biçimsel ve Bilimsel Açıklamalar, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 3(14), 497-510. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi14pdf/tuztasi_ugur.pdf (Erişim Tarihi: 13.07.2017).

Tuztaşı, Uğur (2013). İdealleş[tiril]miş "Türk Evi" Fikrinin Historiyografik Çözümlenmesi. *International Journal of Architecture and Planning.* 1(1), 66-91. http://iconarp.selcuk.edu.tr/iconarp/article/view/18/16 (Erişim Tarihi: 16.07.2017).

Tuztaşı, Uğur; Aşkun-Yüce, İlgi (2013). "Türk Evi" İdealleştirmesinde "Osmanlı Evi" ve "Anadolu Evi" Kavramlarının Ortaklıklarına İlişkin İşlevsel Açıklamalar. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi.* (66), 273-296. Ankara.

Tümertekin, Erol; Özgüç, Nazmiye (2009). *Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma.* İstanbul: Çantay Kitabevi.

Tümertekin, Erol; Özgüç, Nazmiye (2014). *Beşeri Coğrafya; İnsan, Kültür, Mekan* (14. Baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi.

Türkan, Okan (2013). Beypazarı İlçesinin Turizm Potansiyeli ve Turizm Faaliyetlerine Yönelik Öneriler. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi.* (32), 12-25. Ankara. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esef/article/view/5000091859 (Erişim Tarihi: 14.02.2017).

Türkçe Sözlük A-Z'ye (11. Baskı) (2011). Ankara: T. D. K.

Türkmen, Mehmet (1998). Geçmişten Günümüze Türkler'de Rahvan (Yorga) Binicilik. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Dergisi,* 3 (4), 53-64. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/292653 (Erişim Tarihi: 22.04.2018).

Uçar, Doğan; Doğru, Ahmet Özgür (2005). CBS Projelerinin Stratejik Planlaması ve SWOT Analizinin Yeri, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, (Ankara-Türkiye, 28 Mart-1 Nisan 2005),1-8.

Uçar, Hasan Hüseyin. (1968). Akseki ve Çevresinde İskan Durumu ve Mesken Tipleri. *Akseki Dergisi. 2(18),18-20.*

Uçar, Hasan; Uçar, Aygül (2013). İzmir Kemeraltı Geleneksel Kent Dokusunda Konut Tipleri ve Cephe Tipolojisi. S*anat Tarihi Dergisi.* 22(2), 189-230. İzmir.

Uçar, Hatice (2008). Geleneksel Bayburt Evlerinin Plan Tipolojisi ve Mekanların Örgütlenme Biçimleri. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi.* (20), 147-160. Erzurum. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/28468 (Erişim Tarihi: 29.10.2015).

Uçkan-Olcay, Yelda; Uçkan, Erkan (2002). *Eskişehir Odunpazarı Evleri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Uluç, Halit (1946). Güney Anadolu'da Sivil Mimari Etüdleri. *Arkitekt Dergisi.* (11-12), 261-267. İstanbul.

Upton, Dell (1990). The Traditional House and its Enemies. *TDSR.* (1), 71-84. https://pdfs.semanticscholar.org/c1d7/96e64690ef9bfb2f17314dbec0ae5ac428ca.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2016).

Urak, Gediz; Çelebi, Gülser (2005). Beypazarı Geleneksel Evlerinde Uygulanan "Tatlı Sıva" Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi*

Dergisi. 20(3), 401-409. Ankara. http://www.mmfdergi.gazi.edu.tr/article/view/1061000804(Erişim Tarihi: 08.05.2017).

Uslu, Aysel; Kiper, Tuba (2006). Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi.* 3(3), 305-314. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/178558 (Erişim Tarihi: 22.12.2016).

Uslu, Orhan (1991). Turizm ve Çevresel Etkiler. Turizm ve Çevre Konferansı Bildiriler Kitabı. (Çeşme-İzmir-Türkiye, 3-5 Ekim 1990),19-47. Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını.

Uşma, Gökhan; Urfalıoğlu, Nur (2018). Geleneksel Van Evlerinin Cephe Özellikleri ve Tipolojisi Üzerine Bir İnceleme. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi.* 33(1), 1-16. Adana. https://mmf.cu.edu.tr/tr/Dergi/(33_1_2018)/01.pdf (Erişim Tarihi: 21.05.2018).

Uysal, Mehmet; Özcan, Koray (2016). Sustainable Conservation of Vernacular Heritage Domed Houses in Karaköy (Şanlıurfa, Suruç), Turkey. *Online Journal of Art and Design.* 4(1), 1-6. http://www.adjournal.net/articles/41/411.pdf (Erişim Tarihi: 05.10.2017).

Uzun, Sebahat (1997). Dereboğazı Köyü'nde (Ilıca-Erzurum) Mesken Tipleri ve Yerel Mesken Terminolojisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (10), 216-243. Samsun. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/omuefd/article/view/5000118873/5000110018 (Erişim Tarihi: 28. 05. 2015).

Ülkü, Candan; Tanyol, Tülay (2004). Bazı Örnekleriyle Mersin Evlerinde Ahşap Tavanlar. *Sanat Tarihi Dergisi*. 13(1), 107-128. İzmir. Http://dergipark.gov.tr/download/article-file/152323 (Erişim Tarihi: 30.10.2017).

Ünal, Çiğdem (1997). Pasinler'de Geleneksel Kır Meskenleri. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 3(2), 271-283. Erzurum. http://ataturk-univ.dergipark.gov.tr/download/article-file/26758 (Erişim Tarihi: 24.05.2015).

Ünal, Zeynep Gül (2014). *Kültürel Mirasın Korunması*. İstanbul: Beyaz Gemi Sosyal Proje

Ajansı. http://www.guvenliyasam.org/wp-content/uploads/2016/02/KULTUREL.pdf (Erişim Tarhi:12.21.2016).

Ünver, Süheyl (1983). *Dr. Rıfat Osman'a göre Edirne Evleri ve Konakları (2. Baskı).* İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.

Ürer, Harun (2013). Geleneksel Türk Evi Ölçeğinde Eskigediz Evlerinin Cephe Düzenlemeleri. *Sanat Tarihi Dergisi.* 22(2), 189-230. İzmir.

Üstün, Hasan (2000). Akseki-İbradı Evleri. *ATSO.* (?),12-15.

Üzülmez, Mehmet; Yılmaz, Ali (2017). Çıkrıkçı Köyü'nde (Manisa) Meskenler ve Çevre İlişkisi. *Studies of The Ottoman Domain.* 7(12), 237-254. http://www.thestudiesofottomandomain.com/dergi/cikrikci-koyunde-manisa-meskenler-ve-cevre-iliskisi20170412095358.pdf (Erişim Tarihi: 18.07.2017).

Warf, Barney (2006). *"Home" Encyclopedia of Human Geography.* U.S.A: SAGE Publications, Inc., 225.

Wylie, John (2007). Landscape. London and New York: Taylor & Francis Group, Routledge.

Yeğin, Abdullah; Badıllı, Abdulkadir; Hekimoğlu, İsmail; Çalım, İlham (1990). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat.* İstanbul: Türdav A.Ş.

Yenişehirlioğlu, Filiz; Müderrisoğlu, Fatih; Alp, Suat (1995). *Mersin Evleri.* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 1778.

Yeşildal, Nergiz (2008). Antalya, Ürünlü Köyü Sivil Mimari Örneği Yapıların Yapım Sistemlerinin İncelenmesi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp (Erişim Tarihi: 07.03.2016).

Yıldırım, Ali; Şimşek, Hasan (2004). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, (4.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, Osman Nuri (2001). Akseki ve Akseki'lilik. *Toplumsal Tarih Dergisi.* (89), 1-10. İstanbul.

Yılmaz, Cevdet (1995). Türkiye'de Kentsel Konut Sorunu ve Yurtdışındaki İşgücünün

Büyük Kentlerimizdeki Konut Sorununun Çözümüne Katkıları. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 1(1) 475-494, Erzurum. http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/1021006751/1021006198 (Erişim Tarihi: 03.08.2017).

Yılmaz, Cevdet (1998). Sinop-Kastamonu Yöresinde Geçici Bir Mesken Tipi: Gelik. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* (11), 89-99. Samsun. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/omuefd/article/view/5000118017/5000109501(Erişim Tarihi: 28.05.2015).

Yılmaz, Cevdet (2001). Sinop-Kastamonu Yöresi Ahşap Kır Meskenlerinde Taş Çatı Örtüsü. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 7(6), 163-186. Erzurum.

Yılmaz, Hakime (2015). Akseki ve İbradı Havzasında Bulunan Köylerde (Mahallelerde) Geleneksel Kent Dokusundan Örnekler. Antalya.

Yılmaz, Mustafa; Doğanay, Osman (2012). Akseki, İbradı ve Gündoğmuş (Antalya) Çevresi Arkeolojik Çalışmaları. (Ed.: Bilal Söğüt), Stratonikeia'dan Lagina'ya Ahmet Adil Tırpan Armağanı. İstanbul Ege Yayınları,701-717. https://independent.academia.edu/OsmanDo%C4%9Fanay (Erişim Tarihi: 11.05.2017).

Yılmaz, Mustafa; Doğanay, Osman (2015). Akseki ve Çevresindeki Arkeolojik Veriler: Durum Tespiti ve Ön Değerlendirme. *Ben Akseki'yim*, (Haz. Attila Durak), İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları.

Yurt Ansiklopedisi (1981). II, Akseki: Yurt Ansiklopedisi. Anadolu Yayıncılık.

Yüksel, İlknur (2015). Trabzon'da Bulunan Sivil Mimarlık Örnekleri'nin Turizm Amaçlı Konaklama Binaları Olarak Kullanımı. *Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi.* 1(2), 91-121. Trabzon. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ukhad/article/viewFile/5000172370/5000155493#page=97 (Erişim Tarihi: 22.12.2016).

Yürekli, Hülya (1979). Türk Evinin Karakteristiklerinin Dış Gözlem ile Saptanması İçin Bir Yöntem. *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 5(1), 5-13. Ankara. http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/1979/cilt05/sayi_1/5-13.pdf (Erişim Tarihi: 16.07.2017).

Yürekli, Hülya; Yürekli, Ferhan (2007). *Türk Evi Gözlemler-Yorumlar*. İstanbul: Yem Yayın.

Zaman, Mehmet (1995). Tonya (Trabzon) İlçe Merkezinde Mesken Tipleri. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 1(1), 495-508. Erzurum. http://e dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/1021006752/1021006199 (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

Zaman, Mehmet (2017). Türkiye'de Kırsal Meskenler ve Coğrafi Dağılışları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 21(3), 911-935. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/468197 (Erişim Tarihi: 14.09.2018).

Zeren-Tanaç, Mine (2010). *İzmir'de Sefarad Mimarisi ve Sinegogları*. İstanbul: Yalın Yayıncılık. http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=0&sid=0c1eb5e7-9cf0-46d2-98d1 95885d527e67%40sessionmgr4006&bdata=Jmxhbmc9dHImc2l0ZT1lZHMtbGl2ZQ%3d%3d#AN=1162322&db=nlebk (Erişim Tarihi: 17.12.2017).

Arşiv Kaynakları

B.O.A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. DHMKT.79-1954, Lef.1. (14 L 1309 / 12 Mayıs 1892). Serkan GEDİK tarafından temin edilmiştir.

İnternet Kaynakları

Akseki Belediyesi. Akseki, http://akseki.bel.tr/index.php/akseki/akseki-ekonomisi(Erişim Tarihi: 16.05.2017).

Antalya Büyükşehir Belediyesi (2018). Koruma Uygulama ve Denetim Şube Müdürlüğü. https://www.antalya.bel.tr/birimler/koruma-uygulama-ve-denetim-sube-mudurlugu(Erişim Tarihi:03.06.2018).

Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2016). http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/TR,68007/turizm.html (Erişim Tarihi: 05.08.2016).

Arslan, Murat (30.07.2017). Akseki ve Çevresinde Eski Eser Tahribatı ve Alınacak Önlemler. *Antalya-Akseki Susuzşahap Mahallesi Yardımlaşma Derneği*. http://www.susuzsahap.com/index.html (Erişim Tarihi:19.05.2018).

Aydoğan, Osman (17.07.2005). Bir Anadolu Kasabasının Yeniden Doğuş Öyküsü, Sabah com.tr,http://arsiv.sabah.com.tr/2005/07/17/cp/hob103-20050703-102.html (Erişim Tarihi: 22.12.2016).

City Population: *Skansen (Basic Statistical Unit in Oslofjord).* https://www.citypopulation.de/php/norway-oslofjorden admin.php?adm2id=03013821 (Erişim Tarihi: 17.02.2018).

City Population: *Taramundi (Asturias)*. https://www.citypopulation.de/php/spain-asturias.php?cityid=33071(Erişim Tarihi: 17.02.2018).

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (2016). http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/yhgs.html(Erişim Tarihi: 10.08.2016).

Écomusée d'Alsace. http://www.ecomusee.alsace/en/ (Erişim Tarihi: 08.06.2017).

Escapada Rural; Taramundi. https://www.escapadarural.com/que-hacer/taramundi (Erişim Tarihi: 08.06.2017).

Egeyapı Blog (2017.07.31). Ülkelerin Kendilerine Özgü Evleri http://www.egeyapi.com/blog/index.php/2017/07/31/ulkelerin-kendilerine-ozgu-evleri/ (Erişim Tarihi: 14.09.2018).

Haberler Com (13.12.2013). Turistler, Dağ Bisikleti Turlarıyla Köy Hayatını Tanıyor. https://www.haberler.com/turistler-dag-bisikleti-turlariyla-koy-hayatini-5421599-haberi/ (Erişim Tarihi: 25.12.2017).

Horreo (Stok Fotograf) https://tr.123rf.com/photo_31287981_-the-ancient-horreo-granary-in-the-province-of-la-coruna-galicia-spain html?fromid=WTlzU1BlVGhPSWNQU0lncHRQMTh4QT09 (Erişim Tarihi: 15.02.2018).

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,51986/bakanligimizca-belgelendirilen-sponsorluk-faaliyetleri.html (Erişim Tarihi: 13.07.2017).

Özat, Menderes (2015, 22 Şubat). "Huğ Ev" Geçmişi Günümüze Taşıyor. http://www.haberler.com/hug-ev-gecmisi-gunumuze-tasiyor-6994688-haberi/ (Erişim Tarihi: 20.11.2016).

Resmi Gazete, Sayı: 28489, Büyükşehir Yasası (06.12.2012). "*On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"*. http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206.pdf (Erişim Tarihi: 19.04.2018).

Resmi Gazete, Sayı: 28658 (26.05.2013).*"2013-2014 Av Dönemi Merkez Av Komisyonu Kararı"*. http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130526-8.htm (Erişim Tarihi: 30.03.2018).

Saygılı, Ramazan (2017). Türkiye Haritaları. http://cografyaharita.com/(Erişim Tarihi: 08.12.2017).

Skansen; Historier Far Liv. https://www.facebook.com/skansen/photos/(Erişim Tarihi: 18.02.2018).

Skansen-Stockholm, Sweden (24.02.2015). The World's Largest Open Air Museum. https://openairpursuit.com/2015/02/24/skansen-stockholm-sweden-2/(Erişim Tarihi: 06.08.2017).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. *Halk Mimarisi* http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,80990/halk-mimarisi.html (Erişim Tarihi: 21.02.2017).

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx (Erişim Tarihi: 30.05.2017).

T24 Bağımsız İnternet Gazetesi (17 Ekim 2016). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 'Köysel Dönüşüm' Projesini Başlatıyor. http://t24.com.tr/haber/cevre-ve-sehircilik-bakanligi-koysel-donusum-projesini-baslatiyor,365556 (Erişim Tarihi:11.05.2018).

Taç Vakfı (2018). Tarihçe ve Amaç. http://www.tacvakfi.org.tr/tr/hakkimizda/tarihce-amac (Erişim Tarihi: 25.05.2018).

TUİK (2017). Bitkisel Üretim İstatistikleri. https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr (Erişim Tarihi: 03.07.2018).

TUİK (2017). Hayvansal Üretim İstatistikleri, https://biruni.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul (ErişimTarihi:03.07.2018).

TUİK (2017). ADNKS, Dinamik Sorgulama Modülü https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr (Erişim Tarihi: 18.02.2018; 30.05.2018).

UNESCO (2018). The Trulli of Alberobello. https://whc.unesco.org/en/list/787 (Erişim Tarihi: 14.09.2018).

Where is Asturias; The Council and Town of Taramundi, http://whereisasturias.com/taramundi-asturias/ (Erişim Tarihi: 08.06.2017).

Mektup Rapor, Elektronik Yazışmalar Ve Diğer Kaynaklar

Antalya Akseki Göktepe Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Plan Açıklama Raporu (2017). Ega Şehircilik Antalya. https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/Plan%20A%C3%A7%C4%B1klama%20Raporu%20G%C3%B6ktepe.pdf (Erişim Tarihi: 30.03.2018).

BAKA (2015). *Antalya-Akseki ve İbradı Bölgesinde Alternatif Turizm Olarak Botanik Turizmi Projesi.*

Beypazarı Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü (Elektronik yazışma: 15.03.2018).

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2006). 9. Kalkınma Planı 2007-2013. *Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu.* Ankara. http://plan9.dpt.gov.tr/oik16_2_kirsalpolitika/kirsalka.pdf (Erişim Tarihi: 13.02.2017).

Duru, Nabi (t.y). Çekül Vakfı Başkanı Sayın Prof. Dr. Metin Sözen. Beyoğlu, İstanbul (Mektup).

Esengil, Recep (2001). *Kültürel Değerlerin Korunarak Turizme Kazandırılmasında Katılımcı Bir Deneme; Sivil-Yerel-Özel-Kamu İşbirliği Örneği; Akseki-ibradı Havzası Gelişim Projesi.*

European Parliament Report (2004-2009), On the Protection of the European Natural, Architectural and Cultural Heritage in Rural and Island Regions, Strasbourg 2006, 1-12, http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0355+0+DOC+XML+V0//EN (Erişim Tarihi: 28.02.2017).

ICOMOS (1998). International Charters for Conservation and Restoration. "Stockholm Declaration", p.53. htpp://www.international.icomos.org (Erişim Tarihi:11.05.2018).

ICOMOS (1999). Charter on The Built Vernacular Heritage, Ratified by the ICOMOS 12th General Assembly, in Mexico. https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/vernacular_e.pdf (Erişim Tarihi: 15.03.2017).

ICOMOS (1999). International Cultural Tourısm Charter: Managing Tourism at Places of Heritage Significance, Mexico. http://www.icomos.org/charters/tourism_e.pdf (Erişim Tarihi: 28.02.2017).

ICOMOS (2013). Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0623153001387886624.pdf (Erişim Tarihi: 28.02.2017).

Kara, Abdullah (2016. 10 Ocak), Sayın Kamile MANAV ve Doç. Dr. Vedat ÇALIŞKAN. Çukurköy Mahallesi-Akseki, ANTALYA (Mektup).

Soylu, Mehmet; çelikel, Salih (20.06.1990). *Sayın Prof. Dr. Metin Sözen* (Mektup).

T.C Akseki Belediyesi Batı Toroslar Alternatif Turizm Potansiyeli Raporu.

T.C. Antalya Valiliği (2005). "Antalya Kültür Envanteri: Akseki, İbradı, Gündoğmuş, Gazipaşa". Antalya: İl Özel İdaresi Kültür Yayınları.

T.C. Antalya Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2016). "*Antalya İli 2016 Yılı Çevre Durum Raporu"*. http://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Antalya_icdr2016.pdf (Erişim Tarihi: 13.04.2018).

T.C. Antalya Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2016). "*Antalya İli 2016 Yılı*

Çevre Durum Raporu". http://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Antalya_icdr2016.pdf (Erişim Tarihi: 13.04.2018).

T.C. Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (Elektronik yazışma: 20.03.2018).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: Safranbolu Turizm Danışma Bürosu (Elektronik yazışma: 04.05.2017).

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Bahçecilik Dut Yetiştiriciliği (2013). Ders Modülü. Ankara.

T.C. Orman Bakanlığı. Orman Bakanı Prof. Dr. Nami Çağan Antalya'nın Akseki ve İbradı İlçelerine Gidiyor (Basın Bülteni, 12.06.2002), Ankara.

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü (2013). Orman Atlası. Ankara: Orman Genel Müdürlüğü. https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Yayinlar/Orman%20Atlasi.pdf (Erişim Tarihi: 15.07.2017).

UGET, Dossier R.E.D. (-). Agriculture, Environnement et Tourisme Rural, Attert.

Uçkan, Erkan; Olcay, Yelda (1999). *3. Dönem Akseki Yaz Okulu Ön Raporu*. Akseki Kaymakamlığı.

UNESCO (1982). *Mexico City Declaration on Cultural Policies,* World Conference on Cultural Policies Final Report. Paris. http://unesdoc.unesco.org/images/0005/000525/052505eo.pdf (Erişim Tarihi: 26.12.2016).

UNESCO (2005). *Basic Texts of the 1972 World Heritage Convention*. France. http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-562-4.pdf (Erişim Tarihi: 17.02.2017).

EKLER

EK 1

ANKET FORMU

Sayın……..**Mahallesi Muhtarlığı.**

Akseki, İbradı ilçelerinde ve bunlara bağlı yerleşmelerde örnekleri görülen ve halk arasında **"Düğmeli Ev" (Hatıllı ve Peştivanlı Evler)** olarak tanınan geleneksel mesken örnekleriyle ilgili bir araştırma yürütmekteyiz. Bu evlerin güncel durumlarını, dağılışlarını ve yöre turizmine çekicilik kazandırma potansiyellerini açıklamayı amaçlayan bu çalışmamızda; aşağıda size yöneltilen sorulara titizlikle cevap vermeniz çalışmanın doğru sonuçlara ulaşmasına katkı sağlayacaktır. Anketin sonundaki kısma, eklemek istediğiniz görüşlerinizi bildirmeniz de yapılacak araştırmaya değerli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca bize vereceğiniz bilgilerin, çalışmamızın dışında başka bir amaçla kullanılmayacağını garanti ederiz.

İlginiz ve yanıtlamaya ayırdığınız zaman için teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Vedat ÇALIŞKAN Kamile MANAV.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Merkez/ÇANAKKALE.

İLETİŞİM:
GSM: 05072085230 (Kamile MANAV)
e-mail: kamilemanav@hotmail.com

YANITLAYANIN ADI SOYADI:
MUHTARLIĞININ ADI:

Tel:

Adres:

Bu Bölümde, Aşağıda Size Sorulan Soruları Dikkatlice Okuyup, En Uygun Cevapları Bizlere Vermeniz Beklenmektedir.

SORU 1: Görev yaptığınız idari birime bağlı yerleşmede **"Düğmeli Ev"** örnekleri var mı **(DİKKAT: Cevabınız hayır ise 17-18 ve 19. soruları cevaplayınız)?**

( ) Evet.

( ) Hayır.

SORU 2: Günümüzde bu tarz mimariye sahip evler hala inşa ediliyor mu?

( ) Evet.

( ) Hayır.

SORU 3: Bulunduğunuz yerleşmedeki **en eski tarihli** **"Düğmeli Ev"** örneği kaç yıllıktır?

……

SORU 4: Yaşadığınız mahallede **"Düğmeli Ev"** örneği **en son hangi tarihte** yapılmıştır?

……

SORU 5: Mahallenizde **toplam mesken sayısı** ne kadardır (lütfen sayı belirtiniz)?

……

SORU 6: Yerleşmenizdeki toplam meskenler içindeki **"Düğmeli Evler"in** sayısı ne kadardır (lütfen sayı belirtiniz)?

……..

SORU 7: Mahallenizdeki farklı duvar teknikleri ile yapılan "Düğmeli Evler varsa bunların sayı ve yapılış tarihlerini belirtiniz.

a) Yığma duvar (kuru taşla yapılan)ile yapılanların sayı ve tarihleri……

b)Horasan harcı ile yapılanların sayı ve tarihleri…….

c) Çimento ile yapılanların sayı ve tarihleri……

SORU 8: Yerleşmenizdeki "Düğmeli Evler", barınma amacı dışında farklı amaçlarla da kullanılıyor mu? Eğer kullanılıyorsa hangi amaçlarla kullanılıyor (lütfen sayılarını yanlarına yazınız)?

( ) Otel

( ) Pansiyon

( ) Restaurant

( ) Müze

( ) Depo

( ) Diğer (belirtiniz)……

SORU 9: Yerleşmenizde **-eğer varsa-** otel, pansiyon vb. amaçlarla kullanılan "Düğmeli Evlerin yatak kapasitelerini belirtiniz.

……..

……..

SORU 10: Yerleşmenizdeki **"Düğmeli Evler"** için bugüne kadar yapılmış, yapılmakta olan yada yapılması planlanan projeler /girişimler var mı (lütfen açıklayınız)?

……

……..

……..

……..

……..

SORU 11: Bugüne kadar yerleşmenizdeki **"Düğmeli Evler"** için yapılan girişimlerde destek sağlayan herhangi bir kurum yada kuruluş oldu mu? Oldu ise **bu girişimlerin konusunu ve destek sağlayan kişi-kurum ya da kuruluşların isimlerini belirtiniz.**

……..

……..

……..

……..

……..

SORU 12: Yerleşmenizdeki **"Düğmeli Evler"**den tescillenen ve koruma altına alınan örnekler var mıdır? Varsa bunların sayısını belirtiniz.

a) Koruma altına alınan "Düğmeli Evler"in sayısı…….

b) Tescillenen "Düğmeli Evler"in sayısı…….....

SORU 13: Mahallenizde içinde hane barınan **"Düğmeli Ev"** sayılarını ve metruk (kullanılamaz) durumda olan "Düğmeli "Evler"in sayılarını bildiriniz.

a) Hane barınan "Düğmeli Ev" sayısı……..

b) Metruk (kullanılamaz) durumdaki "Düğmeli "Ev" sayısı……

SORU 14: Metruk (kullanılamaz) durumdaki **"Düğmeli "Evler"in** onarım ihtiyacını sayılarıyla birlikte belirtiniz.

a) Hafif düzeyde onarım isteyen "Düğmeli Evler"in sayısı……

b) Orta düzeyde onarım isteyen "Düğmeli Evler"in sayısı…….

c)Ağır (yoğun) düzeyde onarım isteyen "Düğmeli Evler"in sayısı……

SORU 15: Yerleşmenizdeki "**Düğmeli Evler**"in ustalarının kimler olduğu (mahalleden mi yoksa başka mahallelerden gelen ustalar mı) konusunda bir bilginiz var mı, varsa açıklar mısınız?

……..

…….....

……..

…….....

……..

……..

SORU 16: Mahallenizdeki **"Düğmeli Evler"in** inşasında kullanılan yapı donatım ve süsleme malzemelerini nerelerden (il, ilçe, köy, vb.) temin ediyorsunuz? Lütfen yanlarına yazınız.

a) Ağaç ve ahşap malzemeler……

b) Ahşap boya malzemeleri……...

c) Taş/Çakıl…….

d) Kireç……

e) Alçı……...

f) Kil…….

g)Tuğla…….

h) Çimento……...

I) Kum…….

j) Kiremit…….

k) Beyaz killi sıva toprağı……..

l) Çamur sıva toprağı…….

Diğer (belirtiniz)…….

SORU 17: Yerleşmenizde yaşayanlar kimlik açısından kendilerini nasıl tanımlarlar?

( ) Yörük,

( ) Türkmen,

( ) Yerli,

( ) Muhacir (Balkanlar'dan gelenler),

( ) Göçmen (Herhangi bir ülkeden göç edenler),

Düğer (belirtiniz)……..

SORU 18: Mahallenizde geçmişte **"Düğmeli Evler"** bulunuyordu da fakat bugün hiçbir **"Düğmeli Ev"** kalmadıysa bu durumun nedenlerini belirtiniz.

……

……

SORU 19: Aşağıdaki ifadelerin size **en uygun** olanlarını evet veya hayır şeklinde işaretleyiniz.

	Evet	**Hayır**
"Düğmeli Ev" örnekleri, yerleşmemizde hiçbir zaman görülmemiştir.		
"Düğmeli Ev" örnekleri yerleşmemizde geçmişte varmış, fakat günümüze ulaşmamıştır.		
Mahallemizdeki düğmeli evleri sadece yerli turistler ziyaret ediyor.		
Mahallemizi düğmeli evlerin sayesinde yabancı turistlerde ziyaret eder oldu.		
Mahallemizde "Düğmeli Evler" yapabilecek genç ustalar yetiştiriliyor.		
Mahallemizde nüfus azaldığı için, var olan "Düğmeli Evler"de harabe durumundadır.		
Mahallemizde harabe durumundaki "Düğmeli Evler" aslına uygun şekilde yeniden yapılıyor.		
Mahallemizde eskiyen "Düğmeli Evler"in yerine modern evler yapılıyor.		
Mahallemizde "Düğmeli Evler"in unutulmaması için "Düğmeli Evler"e benzeyen evler inşa ediliyor.		

SORU 20: Aşağıdaki ifadelerin sağ tarafına numaraları verilmiştir. Bu ifadelerden size **en uygun olanlarını** tek işaretle belirtiniz.

	Tamamen Katılıyorum.	**Katılıyorum.**	**Fikrim Yok.**	**Katılmıyorum**	**Kesinlikle Katılmıyorum**
	5	**4**	**3**	**2**	**1**
Mahallemizdeki "Düğmeli Evler"in turizm potansiyeli olduğunu düşünüyorum.					
Günümüzde "Düğmeli Evler"e olan ilginin arttığını düşünüyorum.					
Mahallemiz, "Düğmeli Evler"in sayesinde tanınır oldu.					
Geçmişe kıyasla günümüzde "Düğmeli "Evler"in tanıtımına önem verildiğini düşünüyorum.					
"Düğmeli Evler"in hediyelik eşya tarzında maketleri yapılırsa, daha geniş alanlarda tanınacağına inanıyorum.					
Mahallemizde ki "Düğmeli Evler"in tanıtımı için festivaller ve resim sergileri düzenlenmeli.					
"Düğmeli Evler" sayesinde mahallemizde turizme bağlı olarak ekonomi canlandı.					

EK 2

MÜLAKAT SORULARI

TUR OPERATÖRLERİ İÇİN HAZIRLANAN SORULAR

SORU 1: "Düğmeli Evler"in görüldüğü yerleşmelere kaç yıldır turlar düzenliyorsunuz?

SORU 2: "Düğmeli "Evler"in görüldüğü yerleşmelere düzenlediğiniz turlar, turistlerin talepleri doğrultusunda mı gerçekleşiyor, yoksa tamamen sizin planlarınız dahilinde mi?

SORU 3: Sizinle birlikte kaç tane tur operatörü, **"Düğmeli Evler"**in görüldüğü yerleşmelere geziler düzenliyor?

SORU 4: Tur operatörlerinin **"Düğmeli Evler**"in görüldüğü yerleşmelere geldikleri iller veya ilçelerin adları ve geldikleri mesafeleri belirtiniz!

SORU 5: "Düğmeli Evler"in görüldüğü yerleşmelere yılın hangi aylarında turlar düzenliyorsunuz?

SORU 6: **"Düğmeli Evler"**in görüldüğü yerleşmelere en fazla hangi ayda turlar düzenliyorsunuz?

SORU 7: "Düğmeli Evler"in görüldüğü yerleşmelere en fazla tur düzenlediğiniz ayda kaç kez tur düzenliyorsunuz ve bu ayda gelen yerli ve yabancı turist sayıları ne kadar?

SORU 8: "Düğmeli Evler"in görüldüğü yerleşmelere bir yılda toplam düzenlediğiniz tur sayısı ne kadar?

SORU 9: "Düğmeli Evler"in görüldüğü yerleşmelere bir yılda gelen toplam turist sayısı ne kadar, gelenlerden kaç kişi yerli kaç kişi yabancı?

SORU 10: "Düğmeli Evler"in görüldüğü yerleşmelere düzenlediğiniz turlar günübirlik mi, konaklamalı mı?

SORU 11: "Düğmeli Evler"in görüldüğü yerleşmelerde kaç kişi konaklama yapıyor yerli ve yabancı sayısı ne kadar?

SORU 12: Konaklama yaptığınız yerleşmelerde yatak kapasitesi yeterli mi?

SORU 13: "Düğmeli Evler"in görüldüğü yerleşmelerde, turistlere sunulan hizmetler yeterli mi?

SORU 14: Özel bir Destinasyonunuz var mı, varsa hangi yerleşmeleri kapsıyor?

SORU 15: Destinasyonlarınızı belirlemenizde yerleşmelerin hangi özellikleri öne çıkıyor (doğa, tarih, kültür, **"Düğmeli Evler"** vb.)?

SORU 16: Destinasyonlarınızın dışında kalan yerleşmelere neden gitmiyorsunuz?

SORU 17: "Düğmeli Evler"in görüldüğü yerleşmelerden en fazla turist götürdüğünüz yerleşmeler hangileridir?

SORU 18: En fazla turist götürdüğünüz yerleşmelere gelen yerli ve yabancı turist sayıları ne kadar?

SORU 19: Özellikle **"Düğmeli Evler"**i birden fazla ziyaret edenler var mı varsa hangi ülkelerden ve Türkiye'nin nerelerinden geliyorlar?

SORU 20: "Düğmeli Evler"i ziyarete gelen yabancı turistlerin; eğitim yaş ve cinsiyetleri hakkında bilgi verebilir misiniz?

SORU 21: "Düğmeli Evler"i ziyarete gelen yerli turistlerin Türkiye'nin hangi illerinden geldikleri; eğitim, yaş ve cinsiyetleri konusunda bilgi verir misiniz?

SORU 22: Yabancı turistlerin **"Düğmeli Evler"**e bakış açısı nasıl, bir gören bir daha gelmek istiyor mu?

SORU 23: Benzer tarzda evlerin kendi ülkelerinde olduğunu söyleyenler var mı, varsa hangi ülkelerden geliyorlar?

SORU 24: Bu gezilerin **"Düğmeli Evler"**in görüldüğü yerleşmelere ekonomik katkısını belirtir misiniz!

SORU 25: "Düğmeli Evler"'in yeterince tanıtıldığını düşünüyor musunuz?

SORU 26: "Düğmeli Evler"in daha iyi tanınması için neler yapılabilir?

Size yukarıda sorulan sorular dışında eklemek istediğiniz öneriler varsa, lütfen bizimle paylaşınız!

EK 3

BİLİRKİŞİ SORULARI

BEYPAZARI/CUMALIKIZIK/SAFRANBOLUTA GELENEKSEL MESKENLERE BAĞLI OLARAK GELİŞEN TURİZME YÖNELİK BİLİRKİŞİ SORULARI

1) Bulunduğunuz çevrede turizmin gelişiminde geleneksel meskenlerin rolünü ve turizmin başlama tarihini öğrenebilir miyiz?

2) Oradaki turistik çekicilikler neler, ana çekicilikler neler, geleneksel meskenler mi yoksa diğer doğal veya kültürel değerler mi?

3) Bulunduğunuz çevredeki geleneksel meskenlerin korunma girişimleri hangi tarihte başladı, yerel halk tarafından mı yoksa STK ve belediyeler aracılığıyla mı gerçekleşti?

4) Bulunduğunuz çevredeki geleneksel meskenlerin turizme konu olması, korunmalarıyla mı başladı, yoksa daha önceden de turizm faaliyetleri var mıydı?

5) Gelen turistlerin geleneksel meskenleri görme eğilimi hakkında bilgi verebilir misiniz (yaklaşık bir oran)?

6) Turizmde kullanılan meskenlerin geleneksel meskenler içindeki oranı hakkında bilgi verebilir misiniz?

7) Bu meskenlerin turizmde hangi hizmetlerde kullanıldığını ve adetlerini belirtebilir misiniz (mesela 5 cafe, 3 Butik hotel, 7 müze gibi)?

8) Konaklama amaçlı kullanılan geleneksel meskenlerin toplam yatak kapasitesi hakkında bilgi verebilir misiniz (orijinal meskenlerdeki yatak kapasiteleri ve eğer yapılmışsa sonradan geleneksele uygun meskenlerin yatak kapasiteleri ayrı olarak ve aylara göre doluluk oranları ne)?

9) Turistlerin profili hakkında bilgi verebilir misiniz (yaş grupları, bireysel mi, grup halinde mi, eğitim durumları, yerli, yabancı, Türkiye'nin nerelerinden geliyorlar, dünyanın nerelerinden geliyorlar)?

10) Yıllara göre, gelen yerli ve yabancı turist sayısı hakkında bilgi verebilir misiniz?

11) Bulunduğunuz çevredeki geleneksel meskenler orijinaline sadık kalınarak günümüzde hala inşa ediliyor mu, ediliyorsa kimler tarafından inşa ediliyor?

12) Restorasyonları kimler üstleniyor yerel halk mı, özel girişimciler mi ya da STK'lar mı?

Önemli husus! Turizme konu olmuş bütün meskenler orijinal örneklerden mi? Yoksa yörenin mimari dokusuna uygun olarak sonradan inşa edilip orijinallerine benzetilen meskenler mi? Bu konuda ayrıntılı bilgi verebilir misiniz?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Kamile MANAV
Uyruğu :T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri :17.02.1976 Beyşehir-KONYA
Telefon :0 507 208 52 30
Faks :
E-mail : kamilemanav@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	ÇOMÜ S.B.E. Coğrafya	
Lisans	ÇOMÜ F.E.F. Coğrafya	2014
Lise	Açık Lise	2009

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

MANAV Kamile; ÇALIŞKAN, Vedat. "Geleneksel Bir Mesken Tipinin Turizmde Çekicilik Potansiyelinin Araştırılması: "Düğmeli Evler" Antalya Örneği". Doğu Coğrafya Dergisi.Cilt: 22, Sayı: 37, Sayfa: 215-240, 2017.

ÇALIŞKAN, Vedat: MANAV, Kamile. "Sanayi Coğrafyası Perspektifinden Huğlu (Beyşehir-Konya)'da Av Tüfeği Sanayii". E- Turkish Studies (elektronik). Cilt, Sayı:11, Sayfa: 149-169, 2014.